Végh György

A gonosz angyal

Önéletrajzi jegyzetek
1939-1942

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ
Pillangós őszök

Az új ősz nékem mindig új év, új élet kezdete volt
Ezerkilencszáznegyvenegy ősze jött
1941 szeptembere

MÁSODIK RÉSZ
Vihar előtt

Eddigi emlékezéseim. Számadás és egyben fogadalom
Újabb - régies - fohász az emlékezéshez
Ezerkilencszáznegyvenkettő tavasza-nyara

HARMADIK RÉSZ
És jött a vihar...

Az Olvasóhoz
Auguste Corbeille csudálatos kalandjai

ELSŐ RÉSZ
Pillangós őszök

Az új ősz nékem mindig új év,
új élet kezdete volt

Albérlet az Erzsébet körúton

A gonosz angyal természetesen én voltam.

Magam sem tudtam már pontosan, hogy kígyóéletem hányadik bőrét vedlettem le, amikor 1939. szeptember elsején este fölbaktattam új albérleti szobámba, mely az Erzsébet körút és Barcsay utca sarkán ácsorgó házban tartózkodott akkoriban, bár a ház, meglepő módon, az idők azóta lefolyt árjain se tudott onnan elúszni.

A hatalmas épületben egy nagy zongoraárusító-cég is lakozott, aminek külön örültem, fölfelé menet - apám gondnokától, Bojártól az előző nap beinkasszált harminc pengőmet csörgetve zsebemben. A három tízest mindig apróra váltottam át azonnal, hogy többnek hasson havi egyetlen fixem - legalábbis a képzeletemben. Szerfölött ujjongtam annak a lehetőségnek igézetében égve, hogy bármikor vehetek majd egy kurta farkú zongorát vagy legrosszabb esetben egy pianínót, ha alkalomadtán halaszthatatlanul szükségem lesz rá, vagy megkívánom e húros hangszereket. Talán még éjjel is bezörgethetek vételi célból, felverve álmából E. urat, a zongorakirályt - ahogy hirdetéseiben hivalkodott ezzel a maga adományozta titulussal -, ha valamelyik kényelmes billentyűzeten veti meg esetleg az ágyát. Minderre persze csak akkor kerül sor, amikor megnyerem az osztálysorsjátékon a főnyereményt.

Elhatároztam ugyanis, hogy végleg megkomolyodom, és valódi polgári életet kezdek - ahogy Somlyó Gyuriéknál láttam -, abbahagyva a garabonciáskodást. Külső és belső életformámat illetőleg egyaránt megjavulok és a polgári társadalomnak nélkülözhetetlenül hasznos tagja leszek, immáron örökké. Ennek érdekében vettem meg a Szervita téri Török-bankházban azt a sorsjegyet is, melynek számsora oly egyszerű volt: 1600 - egy sárga és egy zöld villamos értékeinek egymás mellé helyezett kombinációja -, mert azt gondoltam, hogy Fortuna istenasszony még bekötött szemmel sem téveszthet el „miszerint a hatalmas főnyereményt nekem így kiutalja".

Fennhangon dudorásztam ezeket a daktilusos és anapesztikus lejtésű sorokat, amelyekkel akkoriban tele volt az agyam meg a szám. Mert egy nagy hexameteres eposzt is szándékoztam írni - többek közt abból a célzatból, hogy Vörösmarty kartársam *Zalán futásá*-t lefőzzem, lágyságban és terjedelemben. S olvastam valahol, hogy még ebédnél is órákig tudott hexameterben beszélni, tehát biztosan ez a legjobb módszer, előtanulmányként, egy tervezett hősi eposzhoz: e víg dudorászás. Ráadásul én még *fór*-ban is vagyok, Vörösmarty uramhoz viszonyítva magam, mert a legtöbbször *ebéd helyett* is dudorászhatok, legalábbis egy hétből hét napon át. Az eposzhoz már a címem is megvolt: *Az Erdei Tündér*; története, eszméje hiányzott még csak, de hát az - gondoltam - majd kialakul írása közben, heves munkatempómmal mérve a dolgot úgy véltem: bőven lesz ideje...

A zongorabemutató-teremmel egybekötött ház hiába állt azonban az Erzsébet körút és Barcsay utca sarkán: én egyikre se láttam ki - mondanom se kell talán -, de még az udvarra sem. Üvegkalickám ugyanis az előszobából a konyhába vezető kis folyosóra nyílott. El is határoztam, hogy minden szabadidőmet egy közeli madárkereskedés előtt fogom elácsorogni, hogy leckét vegyek díjmentesen egy bizonyára csak álcázás céljából feketére festett sárgarigótól, a fütyülés vagy helyesebben füttyentés tudományának alapelemeit elsajátítandó. Mert mindenképpen meg akartam felelni szobám jellegének és hangulatának. „Víg dalos pacsirta lesz a lelkem ezután - gondoltam -, eszem azt a pici zúzámat."

Így indultam neki, többféle múltamat magam mögött hagyva, kíváncsian, jókedvűen, de azért kicsit szorongva is, új lakással az új ősznek, mely nálam mindig sokkal inkább az új év kezdete, kiindulópontja volt, mint a mesterségesen, mértanilag kitalált január elsejei dátum. S ez az új ősz és ez az új lakás, mint már annyiszor addig: időben csekély, de élményekben annál gazdagabb múltamban, egyben új életet is jelentett - még nem annyira formájában, mint célkitűzéseiben, szándékaiban.

Múltam és jövőm a mérlegen

Vetkőzés közben szemügyre is vettem a jövőmet és a múltat egyaránt. Állandó leltárkészítés közben teltek napjaim, hogy valamelyes többletet produkáljak magam körül, ha már a jelenem sivár volt, s mérlege nulla. A mérlegkészítéssel különben sokszor játszadoztam: valahányszor új lakásba költöztem, s valahányszor elutaztam. S olykor magányos születésnapjaimon is.

A múltat rendkívül könnyen el tudtam intézni. Csodás kölyökkor - mindig Anyácska ölében, valami sejtelmes, mesebeli, távoli Szigeten, de Anyácska, aki tündér volt biztosan, olyan hamar eltűnt, elragadták mellőlem a Halál angyalai - s aztán sok-sok keserű év, mostoha sors, nevelőanyám, a vasorrú bába, a gonosz boszorka pesterzsébeti és Liliom utcai ketrecében, ahonnan pontosan két éve sikerült megszabadulnom, fortélyosan, szélesre tárva magam előtt a Szabadság kapuit. S két színes, várakozással és reménnyel teli év jövőmet illetően: hogy meghódítom Hollywoodot - aztán már Pest is elég lett volna, a Nemzeti Színház; de hős-szerelmes álmaimat sajnos nem kísérte elég tehetség, se kitartás. Helyette fölfedező lettem, feltérképeztem magamban a Várost, egyelőre céltalanul, máról holnapra élve kis kaktusz-életemet. S néhány szerencsés találkozással, sorsdöntő élménnyel végre megtaláltam önmagamat és hivatásomat: költő leszek, így leszek „nagy ember" - ahogy ifjúkorom óta élt bennem a vágy -, meghódítva most már a világ helyett csak néhány lapot és folyóiratot s rajtuk keresztül a magyar irodalmat.

Ezeket az időket próbálja híven föleleveníteni a regényes önéletrajzfolyam, önéletrajzi jegyzeteim két első kötete: a *Mostoha éveim* és *A garabonciás diák.*

A jelen egyetlen koffer volt, több könyvvel, mint ruhával és néhány oldal kézirattal, közülük egy-kettő már meg is jelent. Versek, tárcanovellák, tanulmányok, egy féltucat műfordítás sorakozott békésen egymás mellett, hogy faltörő kosként betörjenek majd az új idők új falain.

S ugyan milyen lesz a jövőm? ezt próbáltam akkor éjjel megálmodni, gondosan megszámolva lefekvéskor a sarkokat - ahogy még nevelőanyám babonás szokásaiból ködösen visszarémlett -, de hát bizony csak négy volt - nem öt és nem három -, négy, mint általában minden szoba sarka. Azonban várakozásom ellenére nem láttam meg semmit a jövőmből, mert álomtalanul zuhantam az éjszaka süppedős mélyeibe.

No és a jelenem?
Kemény Simon néhány szót ejt a háborúról és várható következményeiről

Az elkövetkezendő napokban még ott csellengtem az *Az Est* szerkesztőségében, illetve inkább körülötte köröztem. A szobák zsongtak az állandó telefoncsörgésektől, izgatott megbeszélésektől, ki-be rohangálásoktól. Senki sem hederített rám. Egyed Zoltántól - a balsikerű Muráti Lili-interjú után - nem is kaptam több megbízatást. Előfordultam még néhány délelőtt és délután, de mintha ott se lettem volna. Mindenkit egyedül a külföldről érkező hírek izgattak, a lengyelországi német betörés várható következményei, hogy Anglia, Franciaország hogyan reagál rá.

Szeptember negyedikén reggel már részben eldőlt a sorsom. Kemény Simon leverten fogadott, amikor bementem hozzá:

- Kár többet bejönnie, Végh úr. Nem vesznek föl senkit a laphoz, sőt inkább közeli elbocsátások várhatók. Nyilván maga is tudja, hogy Anglia és Franciaország hadat üzent Németországnak. Ez tehát a háború kiszélesedését jelenti. Számolni kell azzal, hogy esetleg Magyarország is beugrik, sajnos Németország oldalán. Ez azonban még nem biztos. Az viszont nagyon valószínű, hogy napokon belül bevezetik nálunk is a hadigazdálkodást.

Elég újak és távoliak voltak ezek a kifejezések számomra, tulajdonképpen nem is tudtam, hogy mit jelentenek. Kemény Simi - aki apámmal pontosan egy évben született, 1883-ban, már végigcsinált egy háborút, s méghozzá nem is akármilyet, hanem a „Nagy Háborút", a világháborút - lemondóan nézett rám:

- Nem sok jóval biztathatom, Végh úr. Nehéz idők jönnek. Nem tudom, hogy eztán egyáltalán lesz-e módomban bármit is tenni magáért. - Egy pillanatra elhallgatott. - Hol is ebédel most?

- A Tarjánnál... Illetve azt mondta tegnap Vili bácsi, hogy ha két-három hétnél tovább tart a háború - amit nem hisz -, akkor csak a háború után tud ebédet adni újból... - feleltem készségesen.

- Ó, a naiv! - csak ennyi volt a megjegyzése Simi bácsinak. - Várjon csak... Talán ezt még el tudom intézni...

S pár sort firkantott *Az Est* levélpapírjára.

- Menjen el a Hangliba, és keresse meg Rónai urat, a tulajdonost. Adja át neki, üdvözletemmel együtt.

Déli dáridóim újabb színhelye: a Hangli

A Hangli söröző a Vigadó téren volt, a Vigadó épületében. Rónai úr éppen köszöngetett, a vendégek közt járkálva, akik a nagy, faburkolatú, étterem bokszaiban üldögéltek. Pillanatok alatt végzett velem, ahogy átfutotta Simi bácsi levelét.

- Józsikám - intette oda az egyik főpincért -, a költő úr hetente kétszer itt ebédel.

S máris vezettek fel a karzatra, ahol egy jó kiadós menü ütötte a markomat vagy inkább a bendőmet. Kint álmélkodva álltam meg az étlap előtt: mindez kemény 2 pengő 40 fillért kóstált! A kenyeret és a borravalót nem is számolva, ha saját „kőcségemre" akartam volna megebédelni. Az álmodozás azonnal hatalmába kerített. De hiszen ha minden héten kétszer itt ebédelhetek, az havi 20 pengőnek felel meg, s minthogy egy évben testvérek között is ötvenkét hét van, az évi 1000 pengő, ami pontosan egy kis Baumgarten-díjnak felel meg! (Ebből is kiderül, hogy ábrándozni már akkor is jobban tudtam, mint számolni!) S mivel ez csupán öt vers, négy „tanulmány", két „novella" és néhány „műfordítás" érdemeinek elismerése - hiszen akkor ez bizony nem csekély eredmény! Ugyan mit fog még hozandani e pálya „dohány"-ban és babérban, amikor majd csőstől írom remekműveimet!?

Ambícióm legalább úgy dagasztotta a mellem, ahogy a finom ebéd a hasamat. S a távoli háború kitörésének napjai, s a nyomukban valóban hamar bekövetkező megszorítások pillanatnyilag azt a furcsa helyzetet idézték elő életemben, hogy akinek a béke legaranyosabb napjaiban egyetlen ebédre se tellett, most egy hónapig heti plusz két ebédben is dúskálhattam a mindennapin felül. Tarján csak október elsején bocsátott szárnyamra, viszont a Hangliban is megettem kedden és pénteken a heti két ebédemet. Gyalog sétáltam át többnyire úgyis a Császárfürdőhöz, addig sikerült úgy-ahogy „leráznom" az első, villásreggelinek felfogott ebédet, hogy helyet csináljak a másodiknak.

Megint csak nyelte a talpam a Várost, egyre mohóbban

Gyalog sétáltam át, mert időmből bőven tellett rá megint, s a pénzemmel is nagyon beosztva kellett gazdálkodnom ismét. Mert az új, Erzsébet körúti lakosztályom bizony húsz pengőbe került havonta, amire egyetlen fedezetem volt csupán: az apám családjától „meghatározatlan időre" folyósított havi harminc pengő. Vajon most, a háború kitörésével nem válik-e ez is bizonytalanná? Hátha október elsején Bojár közli velem, hogy többet ne menjek, mert beszüntetik végleg?

A jókedv, a kíváncsiság mellett - amivel vártam, hogy nagyszerű jövőm minél előbb elérkezzen hozzám csodás jelenné - ezek a bizonytalansági érzések okozták bennem az addig ismeretlen szorongási érzést. Helyesebben félelmet: nem a távoli jövőtől, melyben még mindig vakon bíztam, hanem az elkövetkező napoktól, az egészen közeli jövőtől. Azt azonban tudtam, hogy rozoga fahídján mégiscsak át kell kecmeregnem valahogy, ha el akarok érni jövőm mesés szigetére.

Mert közben még mindig ilyen szuperlatívuszokban és képletes kifejezésekben gondolkoztam, amíg róttam újra szakadatlanul a Várost, hiszen újból teménytelen sok időt kellett elherdálnom számtalan napon át. Az *Az Est* tájairól kicsöppentem, így végtelen hosszú délelőttjeim és délutánjaim megint felszabadultak. Késő délután-este megpróbáltam valamelyik haveromat elcsípni, nagy ívű körökben járva a Várost, de legtöbbször se Hegedüs Zoliékat nem találtam otthon, se Somlyó Gyurit - Vető Mikitől kezdtem elszakadozni. Nyaraltak még, vagy rohangáltak ők is kétségbeesve újabb hírek után, a „mi lesz holnap?" idegesítő kérdésétől űzetve, a katonai behívók átvételét a lehető legmesszebbre kitolva. Mert aki volt már katona, újabb behívótól félt, s aki még megúszta addig, ettől remegett, hogy napokon belül pórázra kerítik. Csak én járkáltam egykedvűen ez ügyben, meggyőződésszerűen élt bennem, hogy ilyen baleset engem nem érhet, hogy én bizony nem leszek katona.

Kitört a háború. Igaz-e a mondás, hogy „minden csoda három napig tart"?

Nemcsak az *Az Est* szerkesztősége, az egész Város zsongott azokban a napokban és hetekben a hírektől, a harctéri eseményektől. A legtöbb ember életében hozott is valami változást. Vagy legalább megtorpanásfélét. Itt is, ott is hallani lehetett, hogy egy szeptember elejére-közepére kitűzött házasságot elhalasztottak „néhány héttel", „egy-két hónappal" későbbre - a háború utánra.

Az igazság az, hogy legalábbis bennem és szűkebb baráti körömben - már akiket nem hívtak be azonnal - ez a „zsibongás", amit a háború kitörése okozott, lassan, de észrevehetően lecsitult, sőt egészen elcsendesedett. Hamar bekövetkezett bizony az elfásulás, bár minden napunk, minden óránk és percünk felett ott lebegett továbbra is a Háború, a Rémület, a Szörnyűség árnya. De mert ránk nem csapott le azonnal, mert nem sújtott bennünket eléggé, mert nem fenyegette közvetlen veszéllyel az életünket, úgy-ahogy visszazökkentünk a rendes kerékvágásba. Mindennapjainkat folytattuk, ahol abbahagytuk, beletörődve némán és könnyedén, hogy nincs hatalmunkban megváltoztatni sem a mindenkit egyaránt érintő közös nagy Végzetet, sem egyéni, a véletlen szeszélyein múló sorsunkat. Az első napok rettegései után - amikor én, bevallom, egyfajtaképpen a világ azonnali végét vártam -, azt hiszem, sokan átköltöttük magunkban Várnai Zseni akkoriban híres sorait:

De jó hogy Kína messze van,
Spanyolország is messze van,
De jó, hogy mindez messze van:
Lengyelország is messze van!

Háború volt, az emberek ezrei, tízezrei halhattak meg naponta a világban, de nekünk csak újsághírek voltak, s legfeljebb átfutó, villanó jelenetek a legújabb filmhíradókban. Legföljebb a szótárunk bővült néhány hét leforgása alatt új, addig ismeretlen szavakkal. Így megtudtuk, hogy a lengyelországi hadjárat „villámháború" volt, hogy „angol expedíciós egységek" szálltak partra Franciaországban.

Igen, az első napok és első hetek rettegései után kezdtem sokkal kevesebbet törődni az egésszel. A világ nagy problémáinak megoldása úgysem rám tartozik - állapítottam meg -, viszont annál inkább, hogy valamelyest mederbe tereljem egyéni kis életemet. Hogy az én „expedíciós egységeim" minél előbb és minél jobban megvessék lábukat az irodalom partjain... Így tehát méltán állíthatom, hogy az elsők között voltam, akik a „struccpolitikát" feltalálták a gyakorlatban - a megfogalmazás gyönyörét, e találó kifejezés kiötlését másokra hagyva.

A novella sugalló istene csak nem akart meglátogatni.
Viszont az átkeresztelés se segített

Az Erzsébet körúti szobám nem volt éppen rossznak mondható - bár már előrevetette árnyát az, hogy nem fogom tudni átvészelni ott a telet, mert fűteni nem lehetett -, hiába volt hol dolgoznom és hiába volt időm is bőven, a munka a feszült légköri viszonyokra való tekintettel mégse nagyon ment. Mindössze egy tárcanovellát sikerült összehoznom azokban a hetekben, a *Nemzeti Újság* számára, a *Szökevények*et. Sokáig rágcsáltam a ceruzámat, amíg megszületett. Illetve nem is a megírásával vesződtem sokat, hanem azzal inkább, hogy mi a csudáról is írjak? Nem voltak raktáron nálam kifogyhatatlanul „történetek", „anekdoták", mint ahogy például Thurzó Gábor rázta ki őket, szinte a hét minden napján egyet, úgy látszik megszámlálhatatlan kisujjai egyikéből. Ugyan mi a fene érdekelheti a közönséget? - tűnődtem erősen, visszaemlékezve azokra a keserves pillanatokra, melyeket akkor éltem át, amikor egy szerkesztő kijelentette: „Olyat írjon, ami érdekli a közönséget!" Néhány évvel azelőtt egy kiskunmajsai nyaralásom alkalmával olvastam azt a cikket, aminek a címe máig megmaradt bennem: „A téma az utcán hever." Hiába róttam megint a Várost reggeltől estig, semmilyen témát nem láttam az utcán heverni. Viszont ez a majsai emlék felidézte bennem akkori napjaimat, s azt, hogy hogyan is indultam világgá egy ismerős kölyökkel. Jobb híján ebből próbáltam egy kis történetet kerekíteni - kevés sikerrel, már ami a nagyközönség érdeklődését illeti. Nem mondhatom el róla büszkén, hogy „Valósággal zabálták az olvasóim!" - ahogy Thurzó dicsekedett velük olykor, mármint sikereivel és olvasóival egyaránt. Azért említem meg csupán ezt az írásomat, mert néhány sorában megvillannak a humor csillámai. No nem olyan ez a humor, hogy meg kell szakadni a röhögéstől, hogy valakinek a hasát kell fognia tőle, csak éppen megvibráltatja a mosolyt egy futó pillanatra a szájak szögletében. Talán nem is humor, csak egy-egy csípős megjegyzés, fordulat. Meglepődve olvastam el többször is. Hát ez meg hogy került belé? Amikor egyáltalán nem volt ilyesmi szándékomban. Amikor én csak tündéri, angyali, megfoghatatlan, testetlen, fennen szárnyaló álmaimat szeretném betűk füzéreibe fogva papírra rögzíteni, földközelbe kötni. Az a cél lebegett előttem, hogy ilyesmiket írok egy életen át, versekben és *felnőtteknek szóló meséimben* egyaránt. Miután nem „ment" a novella, s láttam azonnal, hogy nem nekem találták ki e műfajt, nem az én tehetségemre szabták, valami más „műfaji meghatározás"-sal próbáltam eladni őket a szerkesztőségekben - meglehetősen kevés sikerrel házaltam velük. „A felnőttek nem meséket kívánnak olvasni, hanem csattanós történeteket, jóízű anekdotákat, semmi esetre sem ily szép, zengő ritmusú meséket" - jelentették ki a szerkesztők legnagyobb rémületemre. Így aztán a *Szökevények*-kel gyakorlatilag be is zárult előttem a *Nemzeti Újság* kapuja. Mást kellett volna írnom, a lap szelleme mást követelt: katolikusabbat, nevelőbbet, szórakoztatóbbat.

A „hadigazdálkodás” előszele. Kihez megy a pénz?

Ehhez a kapubecsukódáshoz nagymértékben hozzájárult az is, hogy rövidesen megjelent a Kemény Simi által bejósolt hadigazdálkodásnak szinte előszeleként az a rendelet, ami az irodalmat sújtotta leginkább: hogy a napilapok és irodalmi folyóiratok terjedelmét a felére csökkentették. Nagy csapásnak éreztük ezt, főleg mi, ifjú süvölvények, mert az egy évvel korábban betiltott lapok és folyóiratok amúgy is csökkentették megjelenési lehetőségeinket.

Szinte természetes is volt, hogy akik már befészkelték úgy-ahogy magukat a *Nemzeti Újság*-hoz vagy bármilyen más laphoz, folyóirathoz, akik valamelyest nevet és pozíciót vívtak ki maguknak, érdekszövetséget kötöttek, sorompóba álltak az újonnan betörni készülők ellen.

Thurzó, Kézai, Ijjas - hogy csak néhány nevet említsek találomra - már régóta dolgoztak a *Nemzeti Újság*-nak, egyikük-másikuk a lap kötelékén belül is; ott voltak állásban, vagy esetleg szerződéses viszonyban álltak vele: így természetszerűen nekem és nekünk, alkalmi külső „tárcaírók”-nak kellett elhullanunk az elsők között. S ők biztosan „megfelelőbb”-et is tudtak írni, a lap szellemét és a közönség igényét jobban ismerték - s ezt most elfogulatlanul, minden malícia nélkül állapítom meg, pici szomorúsággal is a szívemben.

S volt még egy tényező, amire csak akkoriban kezdtem felfigyelni. A pénz, a dicsőség mind-azon korokban, melyeket átélnem adatott, oda hajlott, ahol már volt belőle. Nekem az a húsz-huszonnégy pengő, amit a *Nemzeti Újság* fizetett egy négy-öt flekkes „tárcá”-ért: egyhavi lakbéremet vagy egyhavi kitűnő ebédemet jelentette à 80 fillérért a KIE-ben. Ugyanez a pénz Thurzónak nem lakbérre, nem a 80 filléres ebédekre kellett; mindez ingyen és sokkal jobb kivitelezésben rendelkezésére állott „von Haus aus”. Thurzónak - és másoknak is - egy tárca ára inkább csak zsebpénzre, taxira, könyvre, virágra, cukrászdára, egyéb ajándékra, az isten tudja, mire kellett; és a *luxus* nagyobb úr volt a *muszáj*-nál. Ezt később én is sokszor tapasz-taltam a saját bőrömön: ötven, száz vagy még annál is több forintokat könnyebb volt köl-csönkapnom, ha nőkre, könyvekre akartam elkölteni, mint egy tízest, ami pedig ebédre kellett volna. A „nagyvonalúbb” élet mindig tiszteletet keltőbb mások szemében - hiszen mindenki erre vágyik a szíve mélyén -, a földhöz tapadton kevesen szeretnek segíteni. Kecmeregjen, evickéljen csak ki a saját erejéből! „Mért nem gazdálkodsz jobban a pénzzel!” - egy tízesért való kuncsorgásomra többnyire ez volt a válasz.

Pártfogóim azért még akadtak.
Néhány szó az „üvegkalickám”-ról.
Főbérlőnőm dühös elmarasztalása

Bár nekem, nem panaszkodhatom, akadtak továbbra is pártfogóim. Kemény Simi bácsi még néhány hónapon át vacsorát is szerzett a hetenként kétszeri Hangli-ebéd mellé. Három hónapig a Rákóczi úti Ostende kávéházban vacsoráztam, újabb hónapokig a József körút és az Üllői út sarkán levő Szivós söröző̈ben, amíg az egyre sűrűsödő gazdasági rendszabályok, korlátozások végleg el nem rontották a beszerzési lehetőségeket. Egy nap váratlanul a legtöbb helyen szélnek eresztették az ilyen potyaalakokat, amilyen én is voltam. (Persze ekkor még, 1939 szeptemberében, kevesen sejtették, hogy a háború olyan sokáig el fog húzódni. Talán hónapokig, sőt a pesszimisták szerint egy évig is.)

Az Erzsébet körúti főbérlőnőm igazán helyes nő volt, de ez nem akadályozott meg abban, hogy októberben ne vegyen meg az isten hidege a fűthetetlen üvegkalickában, ahol lilára vacogtam a bőröm. S ráadásul egyéb loholnivalóim, az életem folytonos szervezése miatt nem tudtam megvalósítani azt az álmomat, hogy a madárkereskedés előtt ácsorogva megtanulok

majd vígan fütyülni - arról nem is szólva, hogy Fortuna istenasszony nem húzta ki sors-jegyemet a főnyereménnyel; pedig még én is megtaláltam volna öröklött kétbalkezemmel, pofonegyszerű számsora miatt. Mindezeket mérlegre rakva foglalkozni kezdtem azzal a gondolattal, hogy ismét tovaállok, valami derűsebb éghajlatra hajózva, melegebb tájakra, fűthető, sőt egyenesen fűtött szobát keresve.

Odaköltözésemkor egy darabig abban reménykedtem - persze minden gyakorlati alap nélkül, mert még csak a tetszésemet sem nyilvánítottam ki iránta -, hogy főbérlőnőm be-bekukkant majd hozzám, „felmelegíteni" kihűlésnek induló csontjaimat, de mert elmulasztotta a cafka - dühöngtem magamban -, hát megszököm innen. Talán azért ódzkodtam tőle, mert viszonylag - akkori szemléletem szerint - „vén spinének" tartottam, hiszen lehetett huszonnyolc-harminc éves!

Justtal sodort össze megint a szerencse. Just „elad" engem.
Íratlan szerződés köt „munkahelyeim"-hez

Just Bélával számtalan körözéseink során - ő is, én is folyton jártuk megszállottan a Várost, csak esetleg más, egymástól eltérő ellipszisekben, kanyargós hullámvonalakban, robbanó ívekben - november zimankós közepén végül is újra összeakadtam. Amikor megtudta, hogy az *Az Est*-nél reményeim kútba estek - sőt azóta már bele is fúltak -, megígérte, hogy próbál beszélni Possonyi Lászlóval, a *Vigilia* főszerkesztőjével és tulajdonosával, hátha tud valamit tenni az érdekemben.

- Nehálálkodjonvégúr, nehálálkodjonelőre soseigyon amedvebőrére, mertsohasebiztossemmi csakahalál - hadarta elhárító mozdulatokkal, amikor színészien, de csak jelképesen persze, a dérbe, a zúzmarába, a porhóba akartam hullani, nemes és magasztos lábai elé.

Még aznap beszélt Possonyival, s az eredmény ezúttal minden várakozásomat felülmúlta. Mert nemcsak hogy behozott, olyan slapajfélének, szaladjide-szaladjodának a *Vigilia* kiadó-hivatalába, havi harminc pengő javadalmazásért, hanem ráadásul még Possonyi nyakába is varrt, mint „magántitkárt", szintén havi harminc kemény ezüst pengő stallumért. Az alkut kézbe csapással pillanatok alatt megkötöttük. Teendőim pedig mindezért a valóságos kis vagyonért a következők valának:

1. Végh úrnak hetenként háromszor meg kell jelennie, hétfő, szerda, péntek ebéd után a Vigilia kiadóhivatalában, Zigány Miklós tanár úrnál, aki a kiadóhivatali teendőket látta el a Kecskeméti utca 2. szám alatti ház ötödik emeletén levő lakásában, ahonnan olyasféle kilátás nyílt a pesti háztetőkre, amilyet addig csak francia filmekben lehetett látni, amikor Párizst mutatták a manzárdablakokból. A Kecskeméti utcából a leveleket és esetleges egyéb feladni-valókat el kell szállítania az apostolok lován a főpostára - bár természetesen mehet akár taxival vagy akár konflissal is, a saját költségére. Ez ugye nem sok?

2. Ami pedig Végh Györgyöt mint Possonyi László szerkesztő úr magántitkárát illeti, naponta fel kell keresnie őt az Athenaeum R. T. Könyvkiadó Miksa utcai helyiségében, hogy nincs-e valami üzennivalója a Vigilia kiadóhivatalának? S ha a Vigiliához nevére posta érkezik, továbbítani kell neki, vagy „vice versa", amit a Vigilia kiadóhivatalával akar postáztatni, azzal a Kecskeméti utcába kell kocognia. Esetleg: adott, kivételes esetekben egy-egy kéziratot kell bevasalnia a lustább, folyton ígérgető, megbízhatatlan munkatársakon.

Záradék. (Csak szóban; írásban semmit sem fektettünk le.) Végur ír, fordít a Vigiliába (csupán esetenként Végur - közölte Just -, ittvanegy rosszulfordított Mauriac-novella, amitkikellene javítani, de nemamaganevénfogmegjelenni, hanemazén akibeküldte!), tehát annyi verset ad a Vigiliának Végur, amennyit csak tud havonta, ezért azonban nem kap külön honoráriumot.

Az „elszegődésének" az én részemről aztán igazán semmi nem állt az útjába. Hiszen a váratlanul összejött 90 pengő, apámék 30, Vigilia 30, Possonyi 30 - ami mintegy havi fixet jelentett -, plusz a heti 2 Hangli-ebéd, ahonnan szerencsémre nem tették ki a szűrömet, mint a többi potyaétkezéseimről, egy-két hónap után, egy csapásra megfordította Sorsom kerekét, ha már Fortuna istenasszony, a piszok, nem méltóztatott a sorsjegyhúzásnál javamra működni. Egy darabig még hűségesen adóztam a Török-bankháznak, meg-megújítva a sorsjegyemet, amíg egy nap végleg bele nem untam. Rájöttem arra, amire egy költőelődöm régen rájött (nyilván ő sem nyert a lottérián, sorsjátékon vagy az akkori más elnevezésű csalafintaságon): „A szerencse forgandó - csak ínségem állandó."

Vadászok voltunk a nagyváros kőrengetegében húszévesen valahányan

Ez az ínség nem is annyira anyagi volt már, mint inkább szexuális. És nem is kizárólag engem sújtott; jó néhány pajtásom járt ugyanebben a cipőben - mert nem mindenki volt olyan szerencsés, mint a Somlyó Gyurika. Közvélemény-kutatásaim alapján állíthatom, hogy húszas éveinkben vadászokhoz voltunk hasonlatosak valamennyien: felhúzott kakassal, élesre töltött fegyverrel jártuk a Várost, ide-oda fülelve az utcákon, vagy bérkaszárnyák körfolyosóin állomásozva, hogy kit kaphatnánk a puska végire? Erzsébet körúti főbérlőmet is így méregettem sokszor, elfojtott düheimben. Mert dühöt is éreztem, legalábbis én, hogy itt vagyok ifjúságom ragyogó teljében, húszévesen, és mégis magányosan. Jóval később értem ugyan az átlagosnál, de a rendszeresebb táplálkozás, ami 1939 őszén és telén osztályrészemül jutott, már erősen éreztette a hatását. Minden eshetőségre készen a Palace mozi melletti kapualjban levő automatából beszereztem három darab Olla-gumit. Arra nem volt pofám, hogy egy drogériába menjek be értük, sokkal félénkebb és pirulósabb voltam, ilyen ügyekben akkoriban még. S így ezzel is megerősítve, vártam, hogy a „várt szerencse megjelenjen".

Utazásaim. Váratlanul megjártam az Északi-sarkot.
S onnan egyenest a Szaharába csöppentem

Hegedüs Zoliék még kora ősszel elköltöztek a Pál utcából a Dohány utca 14-be, az úgynevezett Tolnai-házba, egy központi fűtéses szobába, ahová néhányszor, persze még mindig előzetes megbeszélés nélkül, a legváratlanabb időkben állítottam be hozzájuk. Hegedüs Zoli felett is állandóan ott lógott a behívás veszélye, de azért - mit tehetett az ember - próbálta élni az életét, morzsolni vacak kis hétköznapjait. Tubiék szülei Rozsnyón laktak. Ezért egy nap elhatározták, hogy megpróbálnak le-, illetve felmenni oda darab időre, hátha Zoli ott zavartalanabbul tud dolgozni. Egy regénybe kezdett éppen, amihez idő kellett volna, és sokkal nyugodtabb körülmények, mint amilyenek közt itt Pesten éltek. Dohány utcai központi fűtéses szobájuk tehát december közepén felszabadulóban volt. Ötven pengőt azonban egyedül sajnáltam volna rá kidobni, még tetemesen megnövekedett jövedelmemből is. Különben hol voltam biztosítva arról, hogy még a következő hónapokban is kapom apáméktól vagy akár a Vigiliától rendszeresen a pénzt? Hiszen erről, mint már említettem, még csak szerződésem sem volt. Leendő lakótársamul vég nélküli lődörgéseim során összeszedtem egy hatvani fiút, aki a Mezőgazdasági Egyetemre járt, és éppen ő is szobát keresett.

November végén jöttem el az Erzsébet körútról, és a Palace mozi házában húsz pengőért kivettem egy szintén előszobából leválasztott cselédszobát, azzal a szándékkal, hogy 15-én felmondok és átmegyek a Tolnai-épületbe, tíz pengőt pedig nagyvonalúan veszni hagyok. Nem tíz, de húsz pengőm úszott el egyetlen éjszaka alatt. Mert amikor megnéztem a szobát, még nem volt olyan kegyetlen hideg, mint azon az éjjelen, amikor beköltöztem. A kofferomat szerencsére átvittem egyenesen Zoliékhoz, a Palace-házba csak egy aktatáskával állítottam be. A „farkasordító hideg" kifejezés jelzi csak azt, amit akkor éjszaka átéltem. A poharat reggelre szétrepesztette a belefagyott víz. Én már eredetileg is felöltözve feküdtem be az ágyba, a levetkőzést meg sem kíséreltem, mert olyan jeges lehelet csapott meg, amikor beléptem ebbe a rettenetes fülkébe, mintha jégverembe zuhantam volna. De még így ruhában is fáztam. Visszahúztam hát a cipőmet is, és fejem búbjára hetykén felcsaptam a kalapomat. Minthogy ez sem segített, zsupsz, belebújtam a télikabátomba, és így bújtam vissza a dunyha alá. Azonban továbbra is majd megfagytam. A vacogástól egy szemernyit sem tudtam aludni, még csak be sem hunytam a szememet, úgy rázott egész éjjel a hideg.

Másnap kora hajnalban elloholtam, még csak fel sem kellett öltöznöm, hisz úgyis menetkész állapotban feküdtem az ágyban. A közeli kapualjakat vizsla szemekkel fürkésztem, nincs-e valahol kiadó ágy. Úgy döntöttem, hogy inkább kiveszek két hétre egy ágyat, minden szent fogadalmam ellenére, még egyszer életemben, semhogy meggémberedve lehulljak egy éjjel, mint valamiféle hazátlan, ágyrajáró veréb a fáról. Az Almássy térig űztem a kapualjakat, ott egy viszonylag megfelelő szobára bukkantam, ahol összesen két fekvőalkalmatosság állt; kettős hitvesi nászágy. Az a feladat várt rám, hogy a főbérlő balján, elhunyt neje helyén szuszogjak éjjelente. Dohány utcai gazdámnak egyszerűen azt füllentettem, hogy Alsó-Kalocsára helyeztek a Szalonna-import céghez, ahol helyettes főkönyvelő vagyok. Ilyen kitalálmányokért nem kellett a szomszédba mennem. Még ma, a délutáni expresszel le kell utaznom. Kifizettem az egész hónapot előre - ugyan kit érdekelt az ilyesmi? A pénz beszél, a kutya, ha ugyan volt hangja, ugatott.

Az Almássy tér minden hidegével a jóval enyhébb Déli-sarknak tűnt csupán kényes bőrfelzetemnek az Erzsébet körút és Dohány utca sarkán észlelt északi-sarki éghajlathoz képest. Ágyba bújásaimkor azzal vigasztaltam magam, hogy két cudar hetet még igazán ki lehet bírni, s utána végre meleggel bélelt lakásom lesz, először az életben. Meleggel és boldogságpihékkel kitapasztott fészkem, ahol nem kétséges: remekül megy majd a munka, szinte magától fog száguldani a toll a kezemben, nekem csak tartanom kell. Persze hogy ki lehetett bírni a két hetet, igazán bőven volt gyakorlatom az ilyesmiben. Még a fülem se fagyott le belé, hogy más kiálló testrészeimet ne is említsem. S az is igaz, hogy december közepén végre meleg szobába kerültem, sőt ezúttal túlontúl melegbe. Mert most az ellenkező végletbe csöppentem. Hiába, a szélsőségek jegyében születtem, a legnagyobb ellentétek és ellenfelek álltak a bölcsőm körül, farkasszemet nézve egymással. A Tolnai-házban nem is központi fűtés, hanem gőzfűtés működött, és ennek megfelelően kicsit gőzfürdőjellege volt az egész lakásnak, aszott, számumos, sirokkós melegével. 1939 telén még nem voltak fűtési nehézségek. S ha jól emlékszem vissza, a Tolnai Nyomda üzemeiben éjjel-nappal megállás nélkül folyt a munka, éjjel-nappal köpködték a rotációs gépek a *Délibáb*-ot, a *Tolnai Világlapjá*-t, az *Ünnep*-et. S minthogy a Dohány utca 12-14. ikerház volt, s így aztán szinte szünet nélkül fűtöttek, úgy rakták, oly nagyvonalúan a kazánokat, mint a pokolban, hogy az éjszaka dolgozók se fázzanak. Én, aki előbbi albérleteimben télikabátban és fülig pokrócokban vészeltem át addig kegyetlen teleimet, itt egy szál, Kemény Simi bácsitól örökölt és derekamra többszörösen rátekert kék habselyem alsónadrában vagy fürdőgatyában lézengtem, elpilledve a melegtől, mint egy őszi légy. Ing nélkül is izzadtam a szinte kánikulai hőségben, mert a szobánk hőmérséklete állandóan legalább 28-30 fok lehetett - árnyékban. Ebből következett, hogy többször voltam akkor télen megfázva, mint bármikor előtte, addigi „fázós" életemben.

A tikkasztó meleg úgy kiszárította, valósággal kicserzette amúgy is érzékeny torkomat, hogy szinte ki sem kecmeregtem egész télen torokfájlalásaimból, a fel-fellobbanó torokgyulladásokból, orrnyálkahártyáim aszkóros lobjaiból - hogy teljesen orvosilag fejezzem ki magamat. (Akkoriban még lehetett orrklistélyokat kapni, melyekkel a legváratlanabb helyeken és pillanatokban műtöttem, pumpáltam magam, hogy dugulásaimtól megszabaduljak - de mindezt hasztalanul.) Nemcsak én, lakótársam: Simon Gyuszi is nehezen tűrte ezt a lankasztó, szaharai éghajlatot, pedig ő sokkal kevesebbet tartózkodott otthon, mint én, mert neki mégis-csak meg kellett néznie olykor, hogy nem vitte-e el a cica az egyetem szalonnával általam bőven bekent falait.

Volt hát meleg lakásom, és bár rendszeresen is kosztoltam, a munka mégsem ment úgy, olyan karikacsapásszerűen, önműködően, mint ahogy eleve elképzeltem. Szerencsétlenségemre s mégis szerencsémre: a fantáziám mindig erősen működött, sokkal hevesebben lassan cammogó valóságérzékemnél. S így mindig előre ittam a medve bőrére, hiába figyelmeztetett Just atya jóakaratúan, atyai lelki pofonok s némi valódi bokarugdalások kíséretében, hogy: „Végurazilyesminemtanácsosneálmodozzonfolyton nappalisnyitottszemmeltátottszájjal, arravárvahogymajdbelerepül a sültgalamb!" Valami ürügyem mindig csak akadt, amivel azonnal meg tudtam indokolni, hogy most meg mért nem megy a munka. Hiába utaztam a forró Afrikába, ahol pőrén élhettem, mezők lilioma, a meleget árasztó Napisten egyszerű alattvalójaként, hiába látott el nemes koszttal Rónai úr engem, az ég madarát, hiába bővelkedtem a zsebpénzben, egyszerre fölfedeztem, hogy egyedül vagyok; a távoli mennyekből rám szakadt a magány. Nem a haverok hiányoztak, nem így voltam magányos, hiszen ott járt ki-be az életemen Simon Gyuszi, ott horkolt velem egy födél alatt; Somlyó Gyurihoz is bármikor felszaladhattam, mint ahogy be is állítottam hozzá szinte holtbiztosan hétfőn, szerdán és pénteken alkonytájt, ha már Mécs Imre „leszúrt" hurkatöltő nagyságú injekciós készülékével. Hetenként háromszor pumpálta belém a vitaminokat, az erősítő-hizlaló csodapárlatokat. Karácsonykor Hegedüs Zolihoz írt levelemben így summáztam akkori életemet: „A lakás jó, a társam keveset van itthon, de ez nem változtat azon, hogy ne dolgozzam. Most, hogy minden rendben van, nincs kedvem. Hiányzik valaki az életemből."

Igen, hiányzott valaki az életemből

S ugyan ki más hiányozhatott, mint akinek létéért, megszületéséért, eljövendéséért augusztus hó utolsó napjaiban verset is írtam - az „Új Kedves"! Pedig igazán mindent megtettem - legalábbis azt hittem akkor - annak érdekében, hogy meg is találjam. Mécs Imréhez - Mécs László öccséhez -, ingyenes házi, majdnemhogy „udvari orvosomhoz" szorgalmatosan eljárogattam, ahogy visszajöttem Nagybereznáról, hetente három ízben, a jelzett napokon. Szeptembertől előfordult egyszer-kétszer, hogy nem a szakácsnőjük nyitott ajtót, mint addig mindig, hanem az új nevelőnő, akit Mécs Imre a gyerekei mellé fogadott fel, „német szóra". Magas, karcsú, „fess" lány volt bizony e gyermekkertésznő, s az arca is szinte tündökölt bimbózó, már-már nyiladozó szépségétől. Nem is volt számomra ennél elsőrendűbb körülmény egy nő, egy lány megítélésében, hiszen ifjonti éveimben annyira vonzódtam az „eszményi széphez", a festményszerűen tökéleteshez. Némi megalkuvással meg is közelítette ezt a fogalmat e szoknyás angyal. S a fiatalsága se hibádzott: 17-18. életéveiben szökdécselt - a „taposta" kifejezés nyilvánvalóan az öregebb korosztályokat illeti meg. A „némi megalkuvás" azt jelenti ezúttal, hogy az ajkai fölött sűrű, napsütésben sem mozduló sötétebb árnyékot viselt, eléggé észlelhetően, melynek alapján egy későbbi versemben „kicsiny, pihés galamb"-nak kereszteltem el, a tőlem megszokott finomsággal fogalmazva meg az élet árnyas oldalait s az emberek esendő mivoltát.

Közvetlenül karácsony előtt egy napos délelőttön a Múzeum-kertben császkáltam. Petőfi lépcsőin pillantottam meg, amint éppen a körülötte futkározó két Mécs-ivadékra ügyelt. Bátorságot próbáltam magamba pumpálni, orrszivattyúmat is igénybe véve - olyan volt ez számomra hajdan, mint Popeye-nek, a trükkfilmbeli tengerésznek a hatalmat, legyőzhetetlen erőt adó spenótkonzerv. Kacsalábaimon forogva-inogva, mesebeli palotaként totyogtam fel hozzá. A térnek, a világnak az a kis darabja, amit betöltött, rendkívül csinos volt, szemnek-szívnek határozottan jóleső. Azon a télen jött divatba a „Hófehérke-sapka": majdnem gótikus íve csak még jobban megnyújtotta alakját, kihangsúlyozva törékeny karcsúságát. De hiába merészkedtem fel hozzá nagy kezdeti sebességgel, dérrel-dúrral fölszerelve, az elmakogott köszönés pillanatában talpraesettségem, férfiasságom azonnal elpárolgott belőlem. Úgy álltam ott a következőkben, mint egy kuka, helyesebben, mint maga a lüke Kuka Walt Disney *Hófehérké*-jéből. Bátortalanul, löttyedten álltam a lépcsőkön e tünemény előtt, gőzölögve a kíntól. Egy esetlen mackó maga Charles Boyer lehetett volna mellettem: mert fogalmam sem volt az „udvarlás művészeté"-ről. Az is feszélyezett, hogy Mécs Imrénél volt alkalmazásban. Viszont ha meg nem ott lett volna, ha nem ismertem volna ilyen távolian, ha csak felületesen is, oda se mertem volna kocogni a közelébe, az is hétszentség, hiszen „nem mutatták be", legalábbis „hivatalosan" nem. Mindössze kétoldali köszönő viszonyban voltunk egymással, mert néhányszor ajtót nyitott nekem.

Azonban ha már a svungom felpörgetett a lépcsőn, legalább a nevét igyekeztem megtudni tőle, ravasz detektívként kiszedni belőle, hogy álmaimban, ábrándozásaimban néven tudjam nevezni e tündért, nevén szólogatva beszélgessek vele, ha netán a valóságban el is taszít magától, a fenébe küldve. (Mintha villámok cikáztak volna a szemében, pedig békésen sütött a téli nap.)

Sokszor olvastam előtte és utána is arról, hogy vannak megérzések és *déjàvu*-k az életben, egy ilyen *dézsávü* pillanatomat le is írtam *A garabonciás diák*-ban, a *Pesti Napló* szerkesztőségével kapcsolatban. Ez inkább *„déjà lu"*, *„déjà entendu"* érzés volt, mert amikor megkérdeztem a nevét, mielőtt ő kiejtette volna, máris tisztán, kivehetően *hallottam* másodpercekkel előbb, úgyhogy azonnal ellenőrizhettem is „előreérzésem" helyességét:

- Anne-Marie Ehmann.

(Még ma sem tudom pontosan, huszonhét évvel ezután a pillanat után, hogy mi volt ez? Sugallat? De hiszen annyi „rossz", téves sugallat játszott velem, lelki délibábként, melyek közül nem vált be egy sem életem millió éve alatt. Hogy történhetett? Hallottam már esetleg a nevét egyszer Mécs Imrétől, csak éppen nem figyeltem oda, szokásom szerint? ettől bizony máig sem tudtam megszabadulni: ma is merően nézek az emberek szemébe, de tízezer kilométerekre, százezer évre vagyok tőlük. Talán már hallottam egyszer, és abban az adott pillanatban fölmerült emléktöredékeim, kacatjaim közül a neve - mi mással tudnám megmagyarázni józanul e rejtélyt? Vagy mégis volnának megfejthetetlen titkok a világban?)

Alighogy megmondta a nevét, máris útnak indult hazafelé a két csemetével. Bátortalanul melléje akartam szegődni, hogy elkísérjem, mintha csak mellékesen mennék abba az irányba, a szerencsés véletlen és a sors kiszámíthatatlansága folytán. Határozottan tiltakozott ellene - „Nem akarom, hogy hírbe keveredjem a gazdáim előtt". Anne-Marie osztrák lány volt, illetve Burgenlandban született, így hát jól tudott magyarul is. Vele már nem kellett volna azt a játékot játszanom, mint egy évvel előbb Madelonnal; hogy „beadom magamat hozzá német szóra", már nem kellett volna magamat ilyesmivel áltatnom, pusztán a „valakire vágyás" kedvéért, a szerelem után való sóvárgásomért szegődhettem volna mellé - magam előtt is.

Szomorú szívvel bandukoltam haza, mert kiheverhetetlen kudarcnak éreztem, hogy így jelképesen elküldött a fenébe. Arra még gondolni sem mertem, hogy „randevút kérjek tőle", hiszen lényegében először váltottam vele pár szót, mert a József körúton néhányszor

sablonosan elsuttogott „kezét csókolom”-ra viszonzott „jó napot”-ját mégsem nevezhettem fennkölt „társalgás”-nak.

Szorgalmasan jártam ki heteken át minden délelőtt a Múzeum-kertbe, de jó hosszú időbe telt, amíg újra összeakadtam Anne-Marie-val. Egyetlen előnyöm származott ezekből a Múzeum-kerti sétákból, hogy nagyon a szívemhez nőtt ez a kis tündéri, kedves, üde folt a Város kellős közepén. Ifjúkoromnak sok-sok magányos délelőttjét napoztam el lépcsőin üldögélve, míg felbámultam a kora tavaszi és késő őszi cirógató napsugarakba.

Amióta a Város külső és elengedhetetlenül fontos stratégiai pontjai már nagyjából beszerveződtek az életembe, a megismerés hangsúlya a bérkaszárnyák belsejére tevődött át. Ezen a télen, ezerkilencszázharminckilenc telén már lényegesen kevesebb időt töltöttem az utcákon csatangolva, mint a megelőző években. S így a Város belső élete is kezdett lassan megnyiladozni előttem.

Megint egy magányos karácsony

Mindez nem óvott meg attól, hogy ne töltsem nagyon magányosan ezt a karácsonyt is. Simon Gyuszi bácsi már huszadikán hazautazott szüleihez. Just ezúttal is bölcs tanáccsal látott el, de hát ezt se fogadtam meg persze:

- Mitcsinálvégurkarácsonykor? Megvanvalahovahíva? Mertakarácsonytcsakcsaládnál szabadtölteni, családikörbenhogyneérezzeaz emberapokolimagányt, vagypedigvonaton. Vegyenpéldát rólam én már megvettem a retúrvonatjegyemet, Pécsre megyeksazonnal jövökisvissza. A szentestétésazéjszakát mindigátutazom. Karácsonyelsőnapján csakmegvanhívavalahovaazember, aztmármagányosanis ellehetviselni.

Hát ami azt illeti, én karácsony első napján sem voltam meghíva sehova, csak én hívtam meg magamat a KIE-be, egy jó ebédre. (A Hangliba csak hétköznaponként lehetett menni.) A szentestét roppant magányosan töltöttem, félig-meddig bőgve. Hegedüs Zoliék, akikhez még a leginkább beállíthattam volna, Rozsnyón voltak, Somlyó Gyuriéknál meg mégse volt olyan karácsonyjellege a karácsonynak, amit kölyökkorom óta nagyon szerettem és igényeltem. Akkoriban még az Anyácskámmal együtt töltött karácsonyok emléke erősen kísértett. És igaz, ami igaz, nevelőanyámnál is mindig fával ünnepeltük meg a karácsonyt. Karácsonyfa nélkül nem volt számomra soha karácsony a karácsony.

S ezen a télen nagyon fájt, hogy egyedül voltam, s hogy nem volt karácsonyfám - jobban fájt, mint az elmúlt két esztendőben bármikor.

S hogy valahogy kézzelfoghatóbban teljék-múljék az idő, verset írtam. *Csöndes, ünnepi vers* címen; ezt a magányos karácsonyi érzést próbáltam kifejezni benne. Nem olyan jó ez a vers, mint amilyennek akkor hittem - a megírás pillanatában, óráiban általában majdnem mindenről vagy legalábbis sok mindenről azt hittem, hogy remekmű, különben nem is tartottam volna érdemesnek, hogy megírjam, de nem jelentéktelen költői továbblépésem szempontjából. Mert ez a magányossági érzés, az egyedül töltött karácsonyeste fölverte márciusi emlékeimet, amikor apám iratai után nyomoztam és Anyácska sírja után, s ha még sután is és ha nem is kellő művészi erővel, de feltűnt egy új motívum a költészetemben, mely szinte öntudatlanul buggyant ki a tollam alól - mert karácsonyra, hogy legalább *én* ajándékozzam meg magamat, egy töltőtollat vettem négy pengő nyolcvanért Turchányinál, az Üllői út elején, hogy számos tervemet legyen mivel megvalósítanom -, írás közben szinte öntudatlanul buggyant ki a tollam alól anyám és apám neve:

„…apám megőrült és meghalt anyám.

Gazdag vagyok. Anyám rámhagyta kincsét:
én némán élek itt, s ha bántanak,
csak tűröm álmosan, és néha sírok,
akár a bűvös, lomha kis patak.

Gazdag vagyok. Nem kell arany, se gyémánt,
nélkülök is boldog az életem,
s ha fázom, vagy ha nincs mit ennem, akkor
apám színes lepkéit kergetem.

Hogyne, suták ezek a sorok, de valami, ami mögöttük van, már foglalkoztatott, anélkül hogy tudatosan gondoltam volna rá: ott lebegett a mélyben. S ha vázlatosan is, de a jellemem alapvető vonásaiból is megfogalmazott valamit: hogy *„némán élek”* és *„álmosan tűrök*”, s hogy az álmodozás - ezt akarta kifejezni ez a sor: *„apám színes lepkéit kergetem”* - sok mindent megold az életemben.

A vers végén még egyszer eltemettem a sosem élt „holt Aranka árnyá”-t, „ki éji órán néha megjelen” - Zsuzsa, Madelon, Ráchel egybefonódott, jelképes együttes árnyát sirattam; azt az árnyat, mely mintha egyenesen a múlt század bús cipruslombjai alól lopakodott volna elő, egyenesen bele a költeményembe. El kellett még egyszer nyomatékosan is temetnem szerelmi képzelgéseim árnyait, ha már egyszer annyira vágytam „új kedves”-re. Pedig lényegében, ha nem is volt még az embernek soha kedvese - mint ahogy nekem nem volt -, némi nagyképűség kellett ahhoz, hogy „új”-nak nevezzem az annyira óhajtott elsőt.

Hinni vagy nem hinni

Ilyen kis „színezés”-ekért azonban akkoriban nem mentem a szomszédba és igazán „bocsánatos bűn”-nek tartottam, én, aki ráadásul nem is hittem a „bűn” fogalmában, még mindig igen-igen ateista korszakomban. S mégis mennyire hiányzott a karácsonyfa! Istenben nem hittem, de mégis „csöngős angyalokat” vártam, hogy karácsonyfát hozzanak szobámba. Istenben nem hittem, de az angyalokban és a karácsony ünnepében, annak szép mítoszában igen, ami mégis Isten függvénye lehet csak, s ha nincs Isten, nincs angyal sem, és nincs karácsonyi mítosz sem a Szűzanyával, akiben szintén nem hittem, de jó volt hozzá fohászkodni olykor, későbbi korszakaimban, invokációként. Furcsán voltam vallástalan, „hitetlenül keresztény”, ahogy szintén később fogalmaztam meg, de már erre a korszakomra vonatkozóan is érvényes; azonban, ha egyszer a költészetben hittem - márpedig feltétlenül hittem benne -, a kereszténység hozzám közel álló vonásait is úgy fogtam fel, mint egy nagyszerű költemény töredék sorait. A gyakorlati, a bigott vallásosságtól az óvott meg, vagy inkább tartott távol, hogy törvénytelen származásom miatt tizenhat éves koromban nem lehettem pap. Pedig akkor rendkívül szerettem volna Istennek áldozni életemet. Azóta, az elmúlt néhány év alatt sokszorosan rájöttem, hogy szinte jóvátehetetlen ballépést követtem volna el, ha hőn óhajtott vágyam sikerül, mert a lényem, az alkatom, az egyéniségem mélyén állandóan ott bujkáló, akkor még csak „lelki erotika” nem fért volna meg bennem a kötelező aszkézissel - melyről azt hittem, hogy nemcsak a szerzetesekre, hanem a világi papokra is kötelező.

Futó érzések

Sokat gondoltam akkor este és éjjel Annira - akit rögtön így lerövidítettem az Anne-Marie-ból -, miután szépen lemásoltam a *Csöndes, ünnepi vers*-et Hegedüs Zolinak, mert ezt küldtem el neki utólagos karácsonyi ajándékul. Igen, ahogy megvolt bennem az a vágy, hogy kapjak valamit karácsonyra, úgy az adományozás, ajándékozás vágya sem hiányzott: ezért vettem magamnak a töltőtollat, és ezért írtam le s küldtem el Zoliéknak a verset.

Az elnéptelenedett, üres utcákon egyre Anni járt az eszemben. Szerelmes voltam belé? Hát lehetséges valóban szerelem első látásra? De hiszen már néhányszor láttam futólag, az elmúlt hónapok alatt! Akkor mért nem tűnt fel ennyire, mért nem kezdtem el azonnal foglalkozni vele? Á, nem voltam szerelmes, csak jó lett volna szeretni, és még annál is jobb lett volna, ha valaki viszontszeret engem. Mondjuk, Anni - ő igazán csinos is, kedves is - igazán megfelelő lenne nekem. S egy pillanatra az élet újabb rejtélyein is eltűnődhettem. Itt van például Anni. Mécs Imrénél nevelőnő ugyan, de sokkal szebb, vonzóbb, mint Mécs Imre felesége. Hogy lehet ez? Mért nem egy ilyen szép nőtt vett el Mécs Imre feleségül, mint Anni? Miért nem Annit vette el? Persze mert jóval fiatalabb, s nem is ismerte még talán, amikor megnősült.

A felesége meglehetősen trampli volt - az egész házasságról lerítt az érdek, ha egymás mellett látta őket az ember, nemhogy harmóniát érzett volna közöttük, de egyenesen a diszharmóniát érezte, a megalkuvást. Szabad-e így nősülni? Hát nem a szerelem a legfontosabb, a legdöntőbb két ember kapcsolatában?

Hogy valamelyest szabaduljak saját sivár életemből - ami azonban csakis a jelenben ilyen sivár, a jövője fényes lesz és nagyszerű! -, s hogy valamivel elfoglaljam magam, mások életébe menekültem, s azokon, azok megoldásán törtem a fejem. Én bizony Mécs Imre helyében Annit vettem volna el, feltétlenül. No de várjunk csak! Ez így nem jó! Mert ha Mécs Imre elvette volna Annit, akkor én biztosan hoppon maradnék, így van még némi reményem, ha nem is túl sok, hogy holnap esetleg vagy holnapután ismét ott találom a Múzeum-kertben - az a megfogalmazás, hogy találkozom vele, ebben az esetben nem volna igaz és helyes -, és akkor esetleg kedvesebb lesz hozzám, legalábbis valamivel, s talán még azt is megengedi, hogy hazakísérjem, s akkor talán még egy randevút és megbeszélhetek vele.

Nem szerettem az ünnepeket

Jobb híján ilyen képzelődéssel, képzelgésekkel töltöttem nagyon-nagyon magányos karácsonyomat. Tulajdonképpen gyerekkoromban se szerettem túlságosan az ünnepeket, a vakációt, mert akkor mindig ott kellett lennem nevelőanyám keze ügyében - az én igazi ünnepeim a hétköznapok voltak, az iskolában, ahol sokkal szabadabbnak érezhettem magam, mint otthon, végül is az órák alatt kedvemre olvashattam vagy csaponghattam, magasra röpítve a képzeletemet, messze országokba, régi világokba suhantatva; az iskolában semmi baj nem érhetett, legfeljebb felhívtak felelni, és bedaciztam, de hát kit érdekelt az ilyesmi? -, az ünnepnapoktól kora gyerekkorom óta viszolyogtam, de igazából ezekben a napokban utáltam meg végérvényesen.

A lakások különféle nemeiről

Már nem voltam az a folyton utcán tekergő, strabancoló garabonciás diák, mint az elmúlt két évben. A tél különben kezdő éveimben sem volt kellemes számomra unott vasárnapjaival. Ezen a télen pedig kifejezett polgárosodási igény vagy legalábbis valamiféle ilyesfajta vágy

volt bennem; már nem volt ínyemre az ágyrajárás - ebből végképp kinőttem, nyilvánvalóan, megmutatta ezt az Almássy téri kéthetes intermezzo is -, sőt igényem egyre inkább egy „melegebb otthon" felé űzött, azért is kerestem mindenáron egy központi fűtéses szobát. (Saját lakásra még nem gondoltam, azt túlságosan is polgárinak éreztem, ahol hamar begyepesedik az ember, s különben is a magántulajdon fogalma még igen távol állt akkoriban tőlem. Úgy éreztem, hogy főbérleti lakást nehezebb felrúgni, mert annak három hónap vagy fél év a felmondási ideje, míg az albérleté csak két hét, tehát az ember állandóan vészkijáratot érezhet az életében, az életéből; bármikor megpucolhat, mint ahogy nemrégiben én is oly könnyedén, oly angolosan meglépтem a Palace-házból. A főbérlet végső, komoly lehorgonyzást jelent, többet, mint kikötőt.)

A vasárnapi és a hétköznapi moziról

Igen, halálosan kezdtem utálni a vasárnapokat és ünnepeket. Még moziba sem mentem szívesen, mert valami undok „vasárnapi közönség" volt bennük, más arcokkal voltak zsúfolásig tele, s a megtömött nézőtéren mindig is rosszul éreztem magam, egy-egy előadás alatt többször is kivert a verejték, s az előadás végére úgy úsztam az izzadságomban, hogy legalább annyi vizet lehetett volna facsarni ingemből, mint öblítéskor. Ez a rossz érzés már az előcsarnokban elfogott, mely jóval az előadások előtt dugig megtelt, ilyenkor sokkal inkább éreztem a mozik iparszerű voltát, hogy szórakoztatóüzemek csupán, akár a kocsmák, a futballpályák és a lóversenypályák, miket nagy ívben elkerültem. Hétköznapokon általában sokkal kevesebben voltak moziban, s mintha más céllal is mentek volna oda az emberek. Utazás volt, kikapcsolódás, más életekbe, mások élményeibe való felejtkezés, míg a vasárnapi mozizókon azt éreztem, hogy „program", hogy ugyanolyan vásári mulatság, mint a vurstli, hogy olyan, mint a fagylaltozás, a fröccsözés, a kártyázás - valami unaloműző mákony, két órára nesze nektek szórakozás harminc-ötven-nyolcvan fillérért, kinek mennyi pénze jut rá a földi javakból.

A vasárnapok és ünnepek utálatának rövid indokolása

Vasárnap és ünnepeken nem volt Baumgarten-könyvtár, nem voltak szerkesztőségi időtöltési lehetőségek, vasárnap és ünnepeken nem tudta elcsípni az ember a barátait sem, mert vagy nekik is „program"-juk volt, vagy ők is próbáltak menekülni vasárnapi unalmaik elől, másokat kajtatva, talán éppen engem, akinek nem volt türelme otthon kivárni, míg netalántán becsönget hozzá valaki.

A legszívesebben átaludtam volna a vasárnapokat és ünnepeket, de sajnos nem voltam már akkor sem jó alvó. A sors piszokul kitolt velem egy életen át, én, aki mindennap délig alhattam volna legalább, egy életen át hajnalban ébredtem, s hozzá fáradtabban, összetörtebben, mint este, amikor lefeküdtem. Már az is nagy szó volt számomra, ha nyolcig tudtam az álom vizein hajózni, a kilencig való alvás már olyan eseményszámba ment életemben, hogy szinte kapásból fel tudnám sorolni, majdnem dátum szerint, három évtized ilyen napjait.

Aludni nem tudtam, a munka nem ment, de a könyvek se tudtak lekötni vasárnapjaimon és az ugyancsak utált egyéb, pirosbetűs ünnepeken. Hát ezért kezdtem gyűlölni őket annyira. S nem maradt más ilyenkor, mint a hazátlan lődörgés az utcákon, hogy hátha összeakadok valakivel, hogy elfecsegve, elpletykálva az időt, együtt toljuk át a vasárnapot a boldog, megváltó hétköznapokba.

Délutáni kedves álmaimból egy nap alaposan fölébredtem

Karácsonykor és az elkövetkező hetekben állandóan Annira gondoltam. Ha fölébredtem, akár reggel vagy délután, ő jutott elsőnek eszembe. Mert most, hogy volt egy rendes, meleg lakásom, a Városnak szinte a szívében, ebéd után többnyire hazamentem, és a reggeli korai ébredéseket próbáltam azzal pótolni, hogy lefeküdtem szundizni, szundikálni kicsit. Öt-tíz perceket aludtam ilyenkor, gyönge negyedórácskát, s ez untig, sőt bőven elég volt, újjászületve, frissen merültem fel belőle. Ezek a pár perces álomtalan alvásba zuhanásaim tették és teszik ma is elviselhetővé örök fáradtságtól meggyötört napjaim keserves láncolatát. Anni volt az első gondolatom felébredéseimkor, s legszívesebben róla álmodtam. Pedig Annit az elkövetkező hetekben összesen még egyszer láttam, az is már január közepén-végén lehetett, amikor is végképp kirakta szűrömet, közölve velem, hogy vőlegénye nem nézi jó szemmel, hogy körötte legyeskedek. Egy bajszos, harminc körüli idősebb pacákra mutatott, aki éppen jött fel a lépcsőkön felénk. Alighogy elmakogtam neki a nevem - zavaromban oly halkan, hogy még én magam sem értettem volna meg, én, aki tudtam, hogy hogy hívnak, máris iszkiroltam el a bűvkörükből, mert sohasem szerettem különösebben a családi jeleneteket. Szerettem, mi tagadás, akkoriban a könnyebb végén megfogni a dolgokat. Abból, hogy tovavitorlázom - okoskodtam - nem történhet semmi baj, s hogy vigasztaljam magam, még dúdoltam is, szinte úszva lefelé a havas lépcsőkön.

Gombház sej, hogyha leszakad,
egy helyébe ezzzerrr is akad!

Ennek ugyan kételkedtem az igazságában - mert gyakorlatom nem éppen ezt bizonyította -, de hát mit csináljak: a népdalok, akár a közmondások biztos jobban tudják, mert bölcsebbek, hiszen több száz évesek, nem úgy, mint én, a húszéves tejfelesszájú mamlasz!

A „jópofa" az volt a dologban, hogy egy szót sem hittem el ebből az egész vőlegényesdiből. Szerintem ugyanúgy „szedte össze" ez a férfi Annit, ahogy én akartam, illetve még úgyabbul, mert biztosan csak „leszólította", úgy ismerkedett meg vele, talán itt a Múzeum-kertben, talán másutt az utcákon, elvégre hiába csatangoltam naponta órákon át itt, egyszer se akadtam össze vele az elmúlt hetekben. Ezt a „kirúgást" nem vettem túlságosan a szívemre, elvégre mindössze kétszer beszéltem vele, néhány egyoldalúan elmormogott köszönésen kívül. A szerelemvágyon, szeretetvágyon kívül semmi más nem fűzött hozzá. (Ilyen erővel a Mona Lisára vagy a milói Vénuszra is megharagudhattam volna, hogy nem áll szóba velem!)

Anni elment ugyan, de mindennél jobban enyém maradt

Az viszont, hogy száműzettem az édenkertből, ebből a havas paradicsomból, a Múzeum-kertből, nem zavart meg abban, hogy ne töltsek ott számtalan kellemes délelőttöt, a kismamákat vagy a gyermekkertésznőket figyelve áhítattal - s olykor a szebb kisgyerekeket is. Annál is inkább, mert Anni rövidesen elment Mécs Imrééktől - talán kísérletezni próbált vele a doktor úr, vagy a felesége nem nézte jó szemmel, állandó veszélyközelben, ezt a csinos lányt -, fogalmam sem volt, hogy mi lehetett az oka. Annyira nem érdekelt, hogy nyomozzak utána.

- Viszont Annival való kapcsolatom ilyeténre fordulása egyáltalán nem vette el kedvemet tőle. Egyfolytában álmodoztam róla továbbra is. Változatlanul vele, az ő képével ébredtem és aludtam el. Ezzel az erővel egy macit vagy az oly korán elveszett kedvenc paprikajancsimat is szorongathattam volna karjaim között! Hiszen csak játék volt, képletes szerelem. Csak becéző, cirógató kedves volt Anni az életemben, aki magasan föld fölött lebegő, hófehér, szűzi nászi ágyunkon menyasszonyi ruhában feküdt mellettem, fején mirtuszkoszorúval, és a hajamat, a buksimat simogatta utolérhetetlen gyöngédséggel.

Több részre, több száz szobára, teremre osztott és oszlott agyamban ő változatlanul a tiszta, éteri, földöntúli, nem-evilágból való szerelmet jelentette, jelképezte és képviselte, akárcsak e „szerelem” jegyében fogant verseim, amiket vagy négy-öt lány mellett írtam a következő másfél év folyamán.

Tiszta vágyakozások és képzeletbeli feketemisék egyszerre.
S az ezeket követő éjszakák

Anni hófehér nászi ágyon vagy inkább ravatalon feküdt, hosszú hónapokig koporsó nélkül, megismerkedésünk és e „tiszta szerelem”, e „tiszta vágyakozás” helyiségében. És Anni egyszer sem vonódott be „képzelgéseim” bacchanáliáiba, orgiáiba - azok más termekben, más nők részvételével és segítségével zajlottak le, egyre sűrűbben, képzeletbeli feketemiséim más papnőivel.

Mert valahogy jobban duzzadt bennem a fölös férfierő, mint előbbi éveimben. Ha elkésve is, ha később is, mint a legtöbb fiú, de megértem. „Pollux” isten védnöksége alatt lezajló erotikus álmaim és következményei elég gyakoriak lettek. (A velem született és egyre inkább kibontakozó játékosságomból, játékösztönömből kifolyólag a *pollúció* folyamatát egy képzelt latin isten nyakába varrtam.)

S minél sűrűbbek voltak ezek az esti, képzeletbeli tivornyákat követő „megszabadulásaim” - képzelgéseimben a legjelesebb honi és külföldi filmszínésznők léptek fel, ötletszerűen és szeszélyesen, mikor melyikhez volt gusztusom, mintha csak egy kéjsóvár milliomos lettem volna, aki megengedhette magának ezeket a luxusszámba menő kicsapongásokat -, minél gyakrabban ébredtem fel végső soron nemcsak hogy nem kellemes, de sokszor kellemetlen megoldású következményeire, annál dühösebb voltam a Sorsra, az Élet nyilvánvaló igazságtalanságaira.

A Sors igazságtalan elosztásairól részletesebben

Mindezt csak fokozta Simon Gyuszi esete is, aki rövidesen, karácsony után ismét megjelent meleg otthonunkban. Számos éjszakán riadtam fel arra, hogy Simon Gyuszi elkáromkodta magát, és rohant ki a fürdőszobába tisztába tenni magát, mert hasonló baleset érte, mint engem. (S neki volt lelkiereje fölkelni, nekem nem.)

Mit csinálhattunk egyebet, átkoztuk a Sors nyilvánvalóan rossz elosztásait. Mert mi szó szerint úsztunk azokban a feleslegekben, ami a szomszéd szobában lakozó három elárusítólánynak biztosan hiányzott, ami után talán pontosan ezekben a percekben, pillanatokban sóvárogtak ezek a lányok, szintén magányos forró éjszakáikon - hiszen a folyton működő kazánok gőzpokla a legkánikulásabb nyarak nehéz, füllesztő éjeit idézte örökké -, talán éppen ezekben a pillanatokban ők is tikkadtan és zihálva dobálták magukat, kispárnáik csücskét, paplanukat szorítva combjaik közé, egész közel az ölükhöz; amikor biztosan boldogan, szívesen tartották volna oda az ölüket az éj mindent elfüggönyöző sötétje alatt kielégíthetetlen férfiasságunknak. Ezeket éreztem éjszaka, felébredéseim pillanatában, de nappalaimat mégsem használtam arra, hogy az ilyen éjszakáktól megszabaduljak, mert ha nappal, ébrenlétemben csitulnak le örökké kínzó vágyaim, az éjszakáimat biztosan elkerülte volna e túláradó, türelmetlen erő.

Pedig egyetlen szóra, egyetlen mozdulatra, néhány lépésre voltam a megoldástól. S ez nem utólagos képzelődés, hanem a valóság volt.

Környezetrajz a Dohány utcai lakásunkról.
Apró jellemvázlatok és helyzetképek

Ehhez azonban meg kell ejtenem, ha utólagosan is, a Dohány utcai környezetrajzot. A főbérlőnk ifjúkorában állítólag *„díva”* volt, akinek arcvonásait akkorra már ragyásra, ráncosra lomhasztotta az Idő. De szobája falain fiatalabb kiadásban is láthattam. A jellegzetesen vidéki színpadokon készült fényképek tömege úgy-ahogy konzerválta hajdani bájait. Régi emlékei szinte évjáratonként voltak bekeretezve, mint ahogy a jó borok, óborok állnak az értő pincéiben.

Én csak egyszer voltam itt, családi szentélyükben, amikor a nála lényegesen fiatalabb, kappanhangú „jogtanácsos” úrral tanácskoztam a poloskákat illetően, melyek január folyamán inváziós seregként özönlötték el életünket.

- Kikérem magamnak! Az én lakásomban nincs poloska! Nem is ismerem ezt a proli szót, uram! - ordította magából kikelve.

(E beszélgetés következményeire még röviden visszatérek.)

Szombatonként bridzspartik voltak a „művésznő”-nél. Hogy biztosan bridzsparti van, azt abból az egyszerű tényből tudtam meg, hogy a mellékhelyiségben a tartókban volt WC-papír, míg a bridzstelen napokon - és sajnos ezek voltak túlsúlyban mégiscsak egy egész héten - elhasznált zacskók, kiöregedett turflapok, a lakásba bedobott reklámcédulák - sokszor gyufacímkeméretben - álltak csupán a megszorult érdeklődő rendelkezésére. Amint az utolsó bridzsvendég is kihúzta a lakásból a lábát, Rózsinak, a cselédlánynak, uzsgyi, rohannia kellett a WC-be, és be kellett vinnie a „toalettpapírt” a jogtanácsos úrnak, aki káromkodva számolta meg (úgy, ahogy Harpagon olvashatta aranyát), hogy mégiscsak disznóság, milyen lukulluszi pazarlást visznek véghez a vendégek a mai nehéz időkben!

Rózsi

A vendégek lejáratásához persze én voltam az, aki a legjobban hozzájárult. Mert valóságos sportot űztem abból - ez volt a szombat esti „program”-om -, hogy megdézsmáljam a papírkészletet, így biztosítva szükségletemet ínségesebb, zacskósabb napokra. S Rózsi is mindig hozott be nekem néhány lapot, néhány elcsórt falatot egy tálcán, mintha valóságos főherceg lettem volna, és ő a komornám. (Vagy az csak a főhercegnének van? A fene jobban tudja, mi a különbség a komorna és az inas közt, ki kinek a micsodája.) Mert Rózsi sokat tanyázott bent nálam, ha a „jogtanácsos úrék” bridzselni mentek (nem tudom, nem hoztak-e haza ők is némi papírt ilyenkor suttyomban), ha kimenője volt, ha fürödnie kellett volna. Fontos tudnia az olvasónak, hogy a fürdőszoba három kijárattal rendelkezett: egy az előszobába nyílt, egy az én szobámba vezetett, egy pedig a három elárusítólány szobájába. Rózsi pontosan azért nem fürdött, amiért én is megutáltam nevelőanyámnál a fürdést - annyira, hogy iszonyú emlékei a sírig elkísérnek. Rózsinak ugyanis a „művésznő” és a jogtanácsos úr után kellett volna *ugyanabban* a vízben megfürödnie, amiben ők mosták le magukról a koszt. Érdekes, hogy a mi fürdéseinket nem korlátozták, nem is került ez külön pénzükbe, akkor - és még évekig - a központi fűtéses házakban éjjel-nappal volt meleg víz, a nap és az éjszaka bármelyik órájában

annyit és annyiszor fürdött valaki, amennyit és amennyiszer csak akart; ameddig csak el nem kopott belé a bőre.

Rózsi ilyenkor bezárta az előszobába vezető ajtót, s az enyémet kinyitva kavargatta, csobogtatta olykor a partvisnyéllel a vizet, hogy ha gazdái esetleg kint fülelnek a fürdőszobaajtó előtt, vagy ha arra járnak, a fürdés zajait imitálja s félig-meddig rókázva engedje le utánuk a vizet. Rózsi aztán olyankor fürdött, amikor a jogtanácsos úrék házon kívül bridzspartiztak - az én kontómra, jobban mondva: helyettem. (Mert minden albérlőtől megkérdezték, hogy fürdött-e aznap, vagy az előtte lévő napon.)

Szerelmi levelezés a falon

Csak egy szót kellett volna szólnom Rózsinak, kinyújtani a karomat utána csupán. Mert az ágyam mellett a falon, a fejemnél különféle újabb és újabb feliratokat, valóságos tetoválásokat olvashattam a tapétán nap mint nap. Kezdődött egy átlőtt szívvel, melyben két kezdőbetű volt csak: Gy.+R., aztán bőbeszédűbbek lettek e vallomások: *Szeretlek*, majd: - hogy semmi kétség ne lehessen, oda biggyesztődött utána ez is: *György*, s másnap vagy harmadnap: *Nagyon szeretlek*, s így folyt ez az egyoldalú szerelmi levelezés a falon hetekig-hónapokig, sürgető felkiáltó- és kérdőjelekkel fűszerezve, s hogy: *Te mért nem?*

Mért féltem Rózsitól? A Pitralon

Igen, sokszor magam is megkérdeztem magamat, hogy mért nem szeretem Rózsit? mért nem kell nekem? Amikor oly könnyen adódna a bűnre vezető alkalom! Az igaz, hogy nem volt szép, nem volt az a festői, szoborszerű szépség, ami azokban az éveimben szinte kizárólagosan vonzott. Talán a pattanásaitól féltem. Túlzottan pattanásos volt az arca, a homloka, volt egy olyan félsz bennem, hogy hátha vérbaja van, hiszen úton-útfélen hallottam ilyesmit beszélni, holott én ugyanolyan pattanásos voltam megoldatlan ifjúságomtól, ki nem élt, felgyűlt férfienergiáimtól, úgyhogy havonta, kéthavonta egy egész üveg Pitralont elhasználtam, magamra locsolva. Pitralonnal öblögettem a homlokomat - és sokszor azzal is mosakodtam -, mely állítólag hivatva lett volna eltüntetni ezeket a borzadályos kinövéseimet, melyektől igazán undorodtam, mert ha itt sikerült elfojtanom egyet, azonnal másutt ütötte fel a fejét - az arcomon, orromon, homlokomon -, amerre csak nagy lakli testemen helyet talált.

Nem kellett Rózsi, mert csak az elérhetetlen izgatott

De nemcsak a pattanásai miatt nem kellett Rózsi. Olyan nő kellett volna, aki szeret, s akit én is viszontszeretek. S Rózsit nem szerettem. Nem azért, mert cselédlány volt - ó, dehogy! nagyon is demokratikus voltam, különösen nőügyekben! Hiszen abban az időben a nevelőnő is cselédnek számított, ha egy fokkal magasabb rangúnak is a cselédek listáján, ranglétráján - ez alól Anni se volt kivétel, társadalmi szempontból tekintve helyzetét. Megmagyarázhatatlanul jöttek és mentek bennem a vonzódások; rokonszenveimnek nem voltam ura. Emberileg szerettem Rózsit, kedveltem legalábbis, sok magányos órámat elütöttük együtt azzal, hogy mindenféle hülyeségről „dumcsiztunk", de kelleni mégsem kellett. Arról bezzeg álmodoztam, hogy az Erzsébet körúti főbérlőnő befekszik az ágyamba „megmelegíteni" - anélkül hogy a kacérságnak a legkisebb jelét is adta volna -, de Rózsi felkínálkozása nem keltett vágyat

bennem. Nem taszított, de nem is vonzott. Az volt a helyzet, hogy a „távoli”, az „elérhetetlen”, a „mesebeli” izgatott a férfi és a nő közötti kapcsolatban is, és Rózsi elérhető lett volna. S hiába vesztem meg egy félóra, egy óra múlva *egy nő* után - nem tudva mit kezdeni magammal, folyton feltolakodó vágyaimmal, melyek munkakedvemet is erősen befolyásolták, sőt a legtöbbször megbénították -, mégse mentem ki Rózsihoz, akihez éjjel is kilopakodhattam volna. De gyáva is voltam a gyakorlatban, csak elméletben volt nagy a „leffem”, a szám; meg határozatlan is voltam, elképzeléseiben összevissza kuszált kamasz, annyira nőies egyéniséggel, hogy valósággal erőszakot kellett volna elkövetnie rajtam - akár egy csitri lányon - annak, akit igazán izgattam vagy érdekeltem. Rózsinak az volt a baja, hogy bátortalan volt velem szemben - ha egyszer magára ránt, akkor talán minden másként alakul. Igen ám, de akkor meg az lehetett volna a baj, hogy milyen erőszakos! (Mimózatermészetem ezt se tudta volna biztosan elviselni, s tőlem mindenkor független férfi mivoltom lehet, hogy éppen emiatt mondott volna csütörtököt összeborulásunk pillanatában!)

Csak azért időztem ennél a problémánál ilyen hosszú ideig, mert az, amit elmondtam - ez a Rózsi-ügy, vagy hogyan nevezzem -, sokáig jellemző volt rám, sőt még későbbi korszakaimban is. A képzelgés, az állandó kielégíthetetlen vágyam, az alkalom hiánya, az alkalom nem megfelelő vagy terhes volta - talán éppen azért, mert túlfűtött volt a fantáziám, mert a képzelet játéka idegessé tett - sokáig nem hagyott leszállni a realitás síkjára, nem hagyott megalkudni az élettel, hogy mielőbb felszámoljam a helytelen, megvalósíthatatlan álmokat.

S ráadásul az is lehet, hogy Rózsi emberileg sokkal több volt, mint Anni, és jellembelileg is; lehet, hogy például Rózsi ugyanolyan szűz volt, mint én, s Anni meg egy ócska kurva volt. Az álarcok mögött lehet, hogy ez volt az igazság, és én mégis Annit hajszoltam, az *elképzelt* Annit, az utána jövő hetek és hónapok hosszú során át, reménytelenül, kétségbeesetten - és persze megfoghatatlanul.

Ugyan mi lesz a történések sorsa?

Sokszor eltűnődöm azon, hogy ugyan mi lesz a sorsa azoknak a pici eseményeknek, történéseknek, találkozásoknak, kézfogásoknak, váltott mondatoknak, amik két vagy több ember között elhangzottak vagy végbementek? Egyszóval, mi lesz az emlékekkel? Mert én, ha most lehunyom a szemem, olyan érzékletesen látom ezeket a közel harminc évvel ezelőtti tájakat, embereket, mozdulatokat, s az az érzésem, rájuk gondolva, hogy ha hirtelen újra kinyitnám a szemem, míg ez a koncentrálás tart, a Dohány utcai szobában ülnék, Simon Gyuszi csomagjából falatozva a fehérre festett asztalnál, s bármelyik pillanatban bekopoghatna halkan a fürdőszoba felől Rózsi, bedugva pattanásos pofikáját, hogy egyedül vagyok-e. (Igen, határozottan baj volt e sok pattanás, mert Anni arca hozzá viszonyítva maga a fény volt, és én a fényre vágytam, affelé törekedtem.)

Vajon Rózsiban, Simon Gyusziban is megmaradtak-e ugyanúgy e pillanatok, bármikor előszedhetően, bármikor lejátszhatóan, mint egy tévéadást rögzítő szalagon? Vagy az élet csak olyan a legtöbb ember számára - hogy e színház-rádió táji hasonlattal éljek -, mint az egyenes adás, melyet semmiféle készülék nem rögzít, csakis abban a pillanatban érzékelhető? A közvetítés hullámai rögződnek-e bennük, vagy adás után nyomban tovaszállnak?

Jaj, bennem százezer ilyen kép vibrál örökké, életembe folyton belerezgően, millió emléktöredék, kacat, amiktől oly jó volna végleg megszabadulni. Azért is próbálom eldobálni őket, szétszórni e töméntelen papírokra, hogy ne legyen gondom velük, hogy rászólhassak bármelyikre: - Hát te mit akarsz itt? Mars a helyedre, ebbe és ebbe a kötetbe! Hozzád már semmi közöm, tovább ne kísérts, hagyj magamra azonnal!

Talán megszabadulok az életemet lassan elborító sok kacattól, ha elvégzem ezt a lelki nagytakarítást. Jobb, ha rendet hagy az ember maga után, mikor végső útjára elindul, nem volna célszerű másokra bízni e számvetést, e véget nem érő tisztogatást.

Milyen vágy íratja velem önéletrajzi regénysorozatomat?

Önéletrajzi regénysorozatom nem annyira „egy lélek fejlődése" szeretne lenni - amilyen már több volt a világirodalomban-, s nem is arra törekszem, hogy intellektuális utazás legyen a lélek ormai körül, ezt is bőven elvégezték az idők folyamán - nagyobb „fejek" és hivatottabb összegezők. (Különben is húszéves koromban lelkileg, szellemileg majdnem egészen „ki voltam fejlődve".) Én csupán egy élet mindennapi csip-csup eseményeit, történéseit, emlékeit szeretném bemutatni hangulati és érzelmi összefüggéseikben; ilyen célú ez az emlékezés, s effajta nyomozási kényszer adja újra meg újra kezembe a tollat. S azzal, hogy magamat, közvetlen környezetemet nyomozom egy oly távoli s mégis közeli múltban, talán arra is lehetőség adódik, hogy valami érzelmi, hangulati többlet is belevarázsolódjon egy rendkívül bonyolult korszakba, melynek puszta történelmi adatai magukban nem élők, nem elevenek, és mit sem magyaráznak meg néhány évtized múlva. Bár kérdés, hogy öntudatlanul is nem az „örök emberi" után szimatolok-e, magammal, a közvetlen ismerőseimmel kapcsolatban, melyhez az elmúlt néhány történelmi évtized csupán a keretet, a díszletet, a színhelyet adta? De ha így is van, remélem, hogy én vadászkutyaságom sűrű szimatolása a múlt elillant tájain nem hiábavaló mégsem egészen. S azt hiszem, száz ilyenfajta nyomozás többet visszaad bármilyen korból, mint a bennük született milliárd újság, százmillió novella, millió regény, százezer vers és megannyi tanulmány - már csak azért is, mert ennyi minden elolvashatatlan; átböngészhetetlen és főleg megemészthetetlenül üres, meg nem szólaló, nem valló papírhalom csak.

Véletlenül összeakadtam Guxával, és életem szinte megváltozott.
Pillanatfelvétel Guxáról

Igen, kétségbeesetten vágytam a szeretetre, gyűlöltem egyre jobban a sok-sok egyedüllétet, kínzó magányt. Hiszen Simon Gyuszi, akármilyen jó fiú is volt, mégsem volt barátom, haverom: csak lakótársam - érdeklődéseinkben egy világ választott el minket egymástól. Ezek a problémáim egy csapásra ha nem is megoldódtak, de elmosódtak bennem azzal, hogy egy januári délelőtt Possonyihoz menet, magántitkári minőségemben, összeakadtam a Rákóczi úton, az Uránia mozi előtt - ahová a kitett képek miatt mindig átcsalingáztam - rég nem látott osztálytársammal, Guxával, aki diktátornak készült tudatosan, tehát úgyszólván kollégája volt vagy leendett Hitlernek és Mussolininek, vagy ahogy ő is inkább becézte őket: a Führernek és a Ducénak.

Guxa az elmúlt év alatt, ha lehet, még jobban beérett. Márminthogy vörösebb lett: lángolóbb a haja, arca, és ez igen furcsa színösszetételt eredményezett, mert hiszen lélekben pedig sokat „barnult" és „zöldült". Az elmúlt évet ugyanis Németországban töltötte, főleg Berlinben. Hogy mit csinált, erről soha nem volt hajlandó beszélni. Elejtett szavaiból annyit sikerült kihámoznom, hogy körülbelül ugyanabban utazott, mint én itthon: tekergett, ismerkedett Berlinnel, németül tanult, angolul és németül írt regényeket és verseket, de nem tudott semmit sem elhelyezni belőlük. Hitlert csodálta - bár inkább csak a karrierjét, hogy „mint egyszerű népfi ilyen magas polcra tudott fölvergődni". Guxa szerette a németeket, illetve pontosabban: a magyarokat nem szerette. Vissza-visszavillantak beszélgetéseink még sulis-korunkból; egyenesen csapásnak vette a sorstól, hogy magyarnak született. A legszívesebben letagadta

volna, hogy bármiféle köze volt valaha is a magyarsághoz. Ezért próbált angolul, majd németül megtanulni - szinte anyanyelvi fokon szeretett volna tudni -, hogy még könnyebben menjen mindez. S nemcsak a németeket szerette, az angolokat is. S végső célja az volt, hogy valahová Keletre kijusson: Kínába, Japánba, Indiába - mindegy, hová -, vagy ha oda nem sikerül, legalább az Egyesült Államokba. Mindez csak azt bizonyítja, hogy Guxa rendkívül zavaros volt politikai és életelképzeléseiben, s inkább álmodozó, fantaszta volt, mintsem a napi ügyekben részt vevő vagy ezekbe beleavatkozó kártékony alak. Diktátor szeretett volna lenni, ahogy én hollywoodi világsztár vagy magyar költőfejedelem. S ennek érdekében ő majdnem ugyanezt tette, mint én: azaz ő se csinált semmit. Ábrándozásaival tolta ő is a napokat, úgy gondolta, hogy egyszer majd csak történik valami vele. Berlinben a legszívesebben beiratkozott volna valamiféle „diktátorképző főiskolára" - de hát nem volt ilyen. Sőt mint lézengőt, mint munkakerülő és főleg mint kenyérpusztító magyart ki is rakták Berlinből, szinte hazazsuppolták, amiért többszörösen is megsértődött a németekre. Elsősorban azért, hogy magyarnak nézték, másodsorban, hogy nem nézték „germánnak". Váltig azt próbálta nekem is bemesélni, hogy ő tulajdonképpen nem vörös hajú, hanem szőke. S ő, akinek voltak szülei, méghozzá „fajtiszta" magyarok, nem volt megelégedve velük, főleg azért, mert magyarok voltak. Azt találta ki róluk, hogy nem is a szülei, biztosan csak örökbe fogadták. „Te ismered őket Dzsárdzs, ugye még csak nem is hasonlítok rájuk?" Ráhagytam. Ha egyszer neki ez jelenti a boldogságot. (Pedig meglehetősen örökölte részben apja, részben anyja vonásait.)

Napjaink menetrendje. Hogy lógtuk el az időt Guxával?

Ettől a naptól kezdve minden reggel óramű pontossággal kilenckor megjelent nálam Guxa, behozva az ajtóból a tejfölömet. Ezt reggeliztem hónapokon át, s akkor még a háború első hónapjaiban is dívott a házhoz szállítás intézménye. A tejcsarnokban elő lehetett fizetni a tejet, tejfölt, süteményt, s akkor még időben meg is kapta az ember. Behozta tehát a tejfölt, s akkor ünnepélyesen megreggeliztünk, testvériesen megosztozva az előző napról maradt süteményen. Egy zacskó kifli vagy zsömle úgyszólván „járandóságom" volt, Thurzó jóvoltából, a Rutterschmidt-féle sütöde ajándéka. Természetben támogatták így a magyar irodalmat, mint száz évvel azelőtt Petőfit a régi mesterek. Erre büszke is voltam, és új Petőfinek éreztem magam, aminek egyenes következménye lett, hogy rövidesen az Anni-élményemből egy „à la Petőfi"-verset írtam, Petőfi modorát próbáltam felélesztení egy-két vers erejéig.

A főúri reggeli után általános testgyakorlás és futball következett, természetesen a szobában, a kiflis-zsömlés zacskókkal, melyeket Guxa focilabdává gyűrt össze, és nekem kellett védenem a tizenegyeseit, melyeket kivétel nélkül mindig belőtt az asztal és az ágy között kifeszített láthatatlan hálóba. Utána minden reggel „pofafürdő", „pofanézés" következett, a tükrös asztal és zsebtükröm segítségével. Előbb én vizitáltam meg pattanásaim, mitesszereim állagát és igyekeztem a Pitralon segítségével száműzni homlokomról, majd Guxa következett, nem is annyira pattanásaival, amikből ugyan bőven kijutott neki is, hanem „profilja" megszemlélésével, a többféle tükör pergőtüzében.

- No milyen a profilom, Georg? Elég markáns? Elég hadvezéri? Elég félelmetes? Elég diktátori? Mindennap elhangzott ez a kérdéshalmaz, csak a keresztnevem változott, másik nap Dzsárdzs voltam ismét, angolosan, vagy Zsorzs, franciásan, de véletlenül se György vagy Gyurka, mert az magyar volt, s ezt nem szenvedhette Guxa, ahogy nem szenvedhette saját vezeték- és keresztnevét sem. Az, hogy Szakács Lajos, nem hangozhatott el a jelenlétében. Bemutatkozáskor többnyire leendő „világ-nevét" használta, a Guxát. Én olykor bizalmasabb pillanatokban Luinak szólíthattam, franciásan, vagy Luidzsinek, olaszosan. (Nem tudtam,

angol és német megfelelője van-e a Lajosnak, ezeken a nyelveken soha nem hangzott el, az ő szájából sem.)

Ezután következett újabb műveim bemutatása és megtárgyalása. (Ha volt - de többnyire nem volt.) Guxa az övéit soha nem volt hajlandó megmutatni, bár meglehetősen kárba veszett fáradság is lett volna, mert angolul még csak nem is konyítottam, hiszen két vagy három órán voltam csak hajdan, tizenhat éves koromban, a németet meg ösztönösen utáltam, és azt is igyekeztem elfelejteni, amit hét év alatt az iskolában megpróbáltak belénk verni - hozzá kell tennem rögtön, hogy nem sok sikerrel.

Művek helyett tehát többnyire álmodozás következett, hogy mit fogunk csinálni, én az irodalom, ő a világpolitika terén, kétségtelenül nagyszerű jövőnkben. Ezeket tárgyalva szépen elmasíroztunk Thurzóék Váci utcai üzletébe a süteményekért, majd onnan Possonyihoz, az Athenaeum Miksa utcai szerkesztőségébe. Guxán mindig - télen is - csukaszürke katonai esőköpenyféle volt, és hóna alatt elmaradhatatlan aktatáska, mely csak papírokkal volt kitömve, hogy esetleg utcán is focizhassunk, de főleg azért, hogy komolyabb, súlyosabb „üzleti" vagy „diplomata" táskát szimatolhasson benne a beavatatlan idegen.

Guxa az én magántitkárom volt egy vas fizetség nélkül

Ezekben a hónapokban ténylegesen az volt a helyzet, hogy én Possonyi Laci magántitkára voltam havi harminc pengőért, és Guxa pedig az én magántitkárom és testőröm volt - egy vas fizetség nélkül. (A napi egy deci tejfel és két száraz zsömle baráti lakomának fogható fel csupán.) Minden áldott délelőtt elkísért hűségesen, és kint az előszobában órákig is elvárakozott, hogy aztán a Nemzeti Színháznál búcsút vegyünk egymástól, másnap reggel kilencig. Mert délutánonként - akárcsak vasárnap - sose láttam. Ilyenkor regényeit írta angolul és németül, majd egy saját maga által kitalált nyelven, hogy senki se tudja elolvasni, de főleg a szülei ne, akik állandóan korholták léha, dologkerülő életmódjáért. És apja azt se vette tőle jó néven, hogy velem barátkozik. Váltig meg volt győződve róla, hogy én voltam rossz hatással a fiára, azért nem lett örököse és méltó folytatója a „becsületes szabóiparban".

Az Athenaeum könyvkiadó szerkesztősége egy villanás erejéig

A délelőttjeim tehát remekül megoldódtak Guxa feltűnésével. Az Athenaeumnál is jól telt az idő, néhány új alakot ismertem meg a lektorátusban vagy a Lexikon-szerkesztőségben. A lektorátusban Fodor József, Ortutay Gyula, Lovass Gyula dolgozott, a Lexikon szerkesztőségében Mátrai László, Vajda Endre - ez a részleg azonban hamar befulladt a háború előrehaladása miatt, úgyhogy Vajda Bandi átkerült a szerkesztőségbe, Mátrai Laci pedig átment az Egyetemi Könyvtárba. Hogy mivel telt az Athenaeumban az idő? Természetesen pletykákkal, más távollevők szidásával, háborús rémhírekkel - mint minden szerkesztőségben. Possonyi szerencsére kevés különmunkát adott. Ha valamit nagy néha el kellett intéznem a *Vigiliá*-ba való elslattyogáson kívül, rendkívül meg is voltam sértődve, és arról panaszkodtam kifelé jövet Guxának, hogy borzasztóan kihasznál, valósággal kiuzsoráz azért a havi harminc pengőért! Guxa ilyenkor azzal vigasztalt, hogy várjam meg, amíg diktátor lesz:

- Akkor majd havi apanázst kapsz, öregfiú, amiért nem kell semmit sem csinálnod. Írhatod majd az összes verseidet. Úgy, mint Horatius, Maecenas jóvoltából.

Mécs Imrével társadalmi életet éltem két injekció között.
Mécs Imre egyik „pompás” ötlete

A délutánjaimmal már több baj volt, de inkább csak a keddel, a csütörtökkel, a szombattal, amikor nem volt se Vigilia kiadóhivatal, se Mécs Imre. Hiszen a mécsimrés napokon fél négy, négykor be lehetett ülni hozzá, és a jó melegben különféle képeslapok forgatásával űzhettem tova a felesleges időt, amíg rám került a sor. S amikor megkaptam az erősítő injekciót, leültünk egy kicsit eldiskurálni, „politizálni” - bár mindketten hatökrök voltunk hozzá. Mindez nem zavart abban, hogy a hajdani kávéházi Konrádok modern utódaiként megtárgyaljuk a „hadihelyzetet”, az egyre szaporodó és másuló frontokon.

Mécs Imre különben az injekciókon kívül azzal is segített, hogy beprotezsált egy ismerőséhez, aki a főméltóságú asszony karácsonyi szegényruhaakciójának elosztásában részt vett, nem tudom a pontos nevét, de elég faramuci volt, úgy emlékszem. Hát vacak holmikat kaptam, meg kell hagyni, de minden különösebb gátlás nélkül eladtam egy handlénak, és árából jó néhányszor elmehettem moziba. Ezeken a beszélgetéseken vetette fel egyszer Mécs Imre:

- Tudja, hogy tudna segíteni magán végleg, Végh bácsi? Írjon egy verset a kormányzó úr őfőméltóságához, az egyszer s mindenkorra minden problémáját megoldja! Híres lesz, talán még az iskolakönyvekbe is belekerül, mindenesetre a főméltóságú úr nem lesz hálátlan!

Csak hápogtam erre az ajánlatra, vagy inkább ötletre. Hogy én Horthyhoz verset írjak? Azért, mert „mások is csináltak már ilyesmit”?

A főméltóságú úr helyett az Erdei Tündért énekeltem meg

Ha nem is közöltem ezt Mécs Imrével, de fel voltam háborodva. Hiszen csak az ihletben hittem, és a költészet magasrendűségében - és ezek egyikébe se fért bele egy ilyen jellegű vers, még ha pénzbeli előnnyel járt is volna, sőt ha az életem függött is volna tőle. S pláne amikor éppen Vörösmartyt lepipálandó nagy eposzomon dolgoztam, *Az Erdei Tündér*-en! Mert egyéb délutánjaimat ezzel töltöttem. Lassan, keservesen izzadtam ki a hexametereket magamból - maximális óránkénti sebességem négy sor volt -, ilyen tempóval Vörösmarty sose készült volna el a *Zalán futásá*-val. Mint ahogy én sem készültem el soha *Az Erdei Tündér*-emmel... Csaknem egy hónapi verejtékezéssel száz sorig vittem föl, abban is sok a töredékes, és végül töredék maradt az egész-néhány szép lágy, inkább Dsidára, mint Vörösmartyra emlékeztető lírai sorral. Az volt a baja, hogy nem volt koncepciója, hogy tulajdonképpen nem volt sem ötletem, sem kitartásom egy elbeszélő költeményhez, nem akartam sem megénekelni, sem kifejezni semmit, nem volt hozzá mondanivalóm, csak puha, olvadós hexametereket vágytam írni benne - ez részben sikerült is. Testetlen, törékeny, könnyen illanó sorokból ötlöttem össze, zenélő sóhajokból. Valami szomorkás bánatot is sikerült belecsempésznem, s néhány helyen, megint csak váratlanul, felvillant a töltőtollam hegyén a humor, mint a hónapokkal azelőtt írt *Szökevények*-ben vagy az *„à la Petőfi”* készült *Múzeum-kertben* című kis tréfámban, melyet Kállai Miklós, többszöri elvesztés után, lehozott a *Napkelet*-ben, azt állítva róla, hogy ez, meglátom: kedvenc darabja lesz az Emlékkönyveknek! (Minthogy ebben az időben még meglehetősen divatban voltak a kapcsos vagy nem kapcsos emlékkönyvek a fiatal lányok körében.)

A versírásról, mely szinte szertartás volt az életemben.
Egy költemény váratlan-véletlen megszületése. A címe: Anna Kovalcze

Akkoriban a versírás külön szertartással volt összekötve életemben. Ha valamit mocorogni éreztem magamban: többnyire csak inger volt, vágy, vagy a legtöbb esetben külső kényszer - mert közeledett a végső leadási határidő a *Vigiliá*-ban. Ha valami bizsergett bennem - egy-egy még ki nem próbált dallam-, ritmus- vagy rímképlet-, igyekeztem jól megebédelni, tehát a Hangliba mentem, a heti két potyaebédet ilyen napokon kebeleztem be, utána beültem a Papp cukrászdába a Múzeum-körúton, hogy befaljak egy-két franciakrémest - ezt szerettem a legjobban, talán a tejszínhabjáért és karamellízű tetejéért -, de még ez sem volt elegendő, vettem tíz fillérért egy szelet mogyorós csokoládét, vagy ritkábban tizenkettőért egy szelet ugyancsak mogyorós tejcsokoládét. Kóricáló, szökdécselő szavakkal, ütemekkel borzas fejemben lefeküdtem Simon Gyuszi sezlonyára szundítani egyet. Borzas fejemre különben is büszke voltam, sokáig fésűm se volt, és egyenesen örültem, amikor egyszer Ambrózy Guszti - Haller Frédi, Hegedüs Zoli és Takáts Gyuszi részvételével - egy verses mesét írt rólam a *Színházi Magazin* gyermekmelléklete számára *Borzas Végh Gyurka* címen. A népszerűség jelét véltem felfedezni ebben, jövendő hírességem előszelét! S aztán, néhány perces szendergés után, előrántottam a tollamat vagy a ceruzámat, és a sezlon mellé kirakott kis kockás füzetemet, majd némi fohászt küldve az ég felé - megfogalmazhatatlan szavakkal - vártam, hogy „homlokon csókoljon a Múzsa", hogy „megszálljon az ihlet". S úgy látszik, aki hisz ebben, és nagyon könyörög érte, annál nem is marad el, mint ahogy azon a télen néhányszor nem maradt el. Egy derűs, napsütéses délután - a Dohány utcai szobánkba naponta egy-két órát besütött a nap -, február közepe táján nagyot nyújtóztam az ebéd utáni álomba merülésből visszatornázva magam az életbe, és nagy hirtelenjében felvázoltam egy anapesztikus dallamot a kockás papírra. Azt hiszem, Kosztolányinál olvastam hasonlót, vagy talán pontosan ugyanaz volt. (Désiré „bácsi" viszont Petőfitől örökölhette-módosíthatta, egyenest a *Szeptember végén*-ből, csak éppen a rímeket hagyta el belőle!) S hogy ezzel megvoltam, különféle szavakat kezdtem mormolgatni, hogy mennek-e a ritmusra, hogy most már saját szavaimmal is kipróbáljam a sorok dallamát s ez a néhány szó csúszott ki elsőnek a számon:

„Tegnap, mikor Anninak írni akartam" - s valami váratlan asszociációval fölmerült bennem Anyácska neve, hogy ő is Anna, s már folytattam is, szinte javítás nélkül, mintegy égi diktálásra:

Tegnap, mikor Anninak írni akartam,
eszembe jutottál édesanyám, jaj,
eszembe jutott a neved, te is Anna
vagy, édesapám szemefénye, anyácskám.
Bár nem te tanítottál meg e nyelvre,
figyeld a fiad dadogó szavait és
hallgasd türelemmel az égi hazában,
hol nincs magyar és nincs morva: csak ember.
Már nem tipegek, mint egykor öledben,
kellene néha a símogatásod,
szoknyádba fogózni szeretne fiad.

Húsz éve halott vagy, Anna Kovalcze,
Húsz éve emészti apámat a téboly,
még él az apám, pedig árva vagyok már:
nincs otthonom és haza nincs hova menjek.
Lásd, így vagyok én, ki talán sose látom
a Morva vizét, s magyarul dadogok csak,
így várom az őszt, a tavaszt s a halált is.

De áldalak édesanyám, hogy a véred,
a lomha cseh vér a Dunához elűzött
s útjába kerültél édesapámnak.

Két-három sor következett még, de azokról rögtön láttam, hogy tévútra siklottak - a diktálás befejeződött, az ihlet kihűlt. Egy pillanatig még tűnődtem, hogy milyen címet adjak neki: *Anyámról, Édesanyám, Anyácska* - ezek a cím-ötletek merültek fel elsősorban, de azonnal elhessegettem őket magamtól, és a vers fölébe puritánul az ő nevét írtam, ami az anyakönyvi kivonatomban is ott volt, csak megfordítva, helyreállítva eredeti csehes sorrendjét: hogy a keresztneve legyen elöl: ANNA KOVALCZE

Mindaz, ami egy év óta foglalkoztatott, sokszor öntudatlanul is, vele és apámmal kapcsolatban, amit egy-egy korábbi versemben próbáltam megfogalmazni, varázsütésszerűen kifaragódott ebben a néhány lágy sorban, mely szinte az egy évvel azelőtt álmodott-tervezett „nagy családregény" nyitánya, valósággal mottója lett - mert úgy éreztem, legalábbis azokban az órákban, hogy azonnal folytatom, versben-prózában felváltva, ennek a regénynek, regénytömbnek az építését, ha már ilyen szép alapjaim vannak hozzá. Úgy éreztem, sőt meg voltam győződve, hogy egy parányi remekmű futott ki az ujjaim alól, talán az első életemben - a sorjában majd ezt gyors ütemben követő oly sok mesterműi első hírnökeként.

A művek fontos helyet foglalnak el az író kalandjai között

Már *A garabonciás diák*-ban is megfogadtam, hogy műveimmel, műveim keletkezésével keveset fogok foglalkozni, inkább az életem regényes vonásaira, a *regényességre* fektetem a fő súlyt, de úgy látszik, elkerülhetetlen, hogy időnként ne érintsem őket. Hiszen a *művek* egy írónak, egy költőnek - ha szabad még annak neveznem magamat annyi verstelen év után - éppúgy a kalandjai közé tartoznak, sőt talán még inkább, mint csip-csup élményei barátaival, kisebb-nagyobb csetepatéi kortársaival kapcsolatban, és vannak olyan fontosak, mint társkeresései, nővadászásai egy nagyváros kővadonjaiban, vagy mint olvasmányai és mint szabadjára engedett, fékevesztett álmodozásai. Az író élete csak műveivel együtt teljes egész. Legtöbbször maga sem tud választ adni arra, hogy mi a kapcsolat élmény és mű között, hogy élményei milyen átalakuláson mentek át, amíg művé formálódtak. S talán nem lesz érdektelen, ha olykor ezt is nyomozni próbálom, hiszen ezekre lehet a legkevésbé választ kapni még az írók vallomásaiban, emlékezéseiben és naplóiban is. Valószínűleg azért, mert az alkotás folyamata egyfajta *transz*-ban történik, kicsit holdkóros állapotban, amikor nem illik és nem is szabad magára a folyamat miléntjére és hogyanjára figyelni, mert azonnal elillannak esetleg az ihletettség pillanatai, és szárnyaló-lebegő mondatok helyett csak fűrészporszerű, homokos, csikorgó süket szavakat ír le az ember.

Mindig volt egy vagon címem, melyek különböző művek megírásának vágyát takargatták.
A gonosz angyal címet egy önéletrajzi könyvre tartogattam

Minderre csak azért tértem ki ilyen részletesen, mert sem aznap, sem az előtte lévő hetekben és hónapokban nem szándékoztam verset írni Anyácskáról. Már akkor is a címek, címötletek tucatjait és később százait jegyeztem fel, különféle papírokra, anélkül hogy foglalkoztam volna azzal, hogy mit is akarok kifejezni velük, vagy mögéjük rejteni. Ez a szokásom vagy szenvedélyem olyan címhalmazt eredményezett az elmúlt évtizedek során, hogy ma már világosan látom: két évszázad alatt sem tudnám megvalósítani őket.

Ilyen „ősi” címem *A gonosz angyal* is. Nem érdektelen talán, ha pontosan ide másolom az *Auguste Corbeille*-ből az ide vonatkozó passzust. Bár csak 1942 elején fogalmaztam meg úgy, ahogy itt következik, azonban a címet már 1939 karácsonya táján leírtam azzal a szándékkal, hogy egy felnőtteknek szóló mesét kanyarítok hozzá. „Ifjúságom hajnala messze van már tőlem, s hogy egyre közelebb érzem magamat a halálhoz, lázasan kapkodok minden után, szavakba akarom önteni azt, hogy ki voltam és ki vagyok, sőt azt is, milyen szeretnék lenni. E terveim megvalósítása ösztönzött az *Egy költő vallomásai* megírására, ez valószínűleg az alcím lesz, a tulajdonképpeni cím Végh György: *A gonosz angyal.* Terjedelemben, azt hiszem, minden művem között a legnagyobbszabású lesz. Az eddig meglévő fejezetek tanúságot tesznek arról, hogy őszintesége és megrázó ereje páratlan. Természetesen nem részletezhetem, nem akarom, hogy egyesek már megjelenése előtt utánozzák. Nem győzöm eléggé hangsúlyozni: minden prózai művemet verseim kiegészítésének szánom, és mint ilyen, hivatott lesz engem a térben és időben maradéktalanul megörökíteni az utókor számára.”

S *A gonosz angyal* az idők folyamán egy önarckép-jellegű kis vers címeként is szerepelt, mely a végső keresztségben mégis a „Magamról” elnevezést kapta. Egy ideig első verseskötetem címéül tartogattam, de ettől végül is a *Vigilia* emblémájára való tekintettel el kellett állnom, és *Havas éjszakák* címen jelent meg. Nem tudtam azonban azóta sem lemondani erről a címről - mint ahogy az egész vállalkozásról sem, amit tulajdonképpen takar. Mintegy fedőnevének tekintem, és ezért írom le újra, több mint huszonöt év múlva, apránként készülő, de lassan mégiscsak megvalósuló vallomásaim harmadik kötete fölé. Mint ahogy e ciklus utolsó kötete, a *Summa vitae* végül is visszakanyarodás lesz szintén huszonöt évvel ezelőtti tervemhez, mert „elképzelt életrajz” lesz, hogy milyennek kellett volna lennie az életemnek, ha ez így, ha az úgy, ha amaz amúgy történt volna - vagyis, kellő szerencsével, milyen is lehetett volna.

Az önéletrajzírási mániámról.
És arról, hogy a remekmű független az író szándékától

Hogy most erre is kitértem ilyen hosszan, ennek az az oka, hogy megemlíthessem a puszta történelmi tényt: műveimről állandóan álmodoztam, ahelyett hogy írtam volna őket. Ehhez túlságosan is lusta voltam és nehezen is jött el az Ihlet. Egyre álmodoztam az önéletrajzomról, amikor addig szinte nem is éltem, szünet nélkül ábrándoztam arról, hogy megírom egy család regényét. Amikor pedig az *Anna Kovalcze* című verset megírtam, mi sem volt természetesebb, hogy az *Anna Kovalczé*-t adjam az egész vállalkozás főcíméül. Ez a terv több éve foglalkoztatott már, hiszen három évvel azelőtt a Viola utcai pincében, ahol nevelőanyám zsákjait kellett őriznem, Kosztolányi *A szegény kisgyermek panaszai* hatására egy versciklust akartam írni magamról *Törvényen kívül* címen, mely tulajdonképpen egy szegény törvénytelen kisgyerek panaszait rejtette volna. Tehát ez a vallomáskényszer, ez a szinte mániává fokozódott vágy kora embrionális-író korom óta, sőt prae-embrionális-író korom óta megvolt bennem, mindazonáltal semmi sem indokolta, hogy éppen aznap, azon a napos februári délutánon írjam meg ezt a verset, az *Anna Kovalczé*-t. Mert csupán azzal a vággyal, tervvel, elszántsággal ültem le - helyesebben feküdtem le -, hiszen úgyszólván mindent fekvő állapotban írtam az elmúlt huszonöt év alatt, e vallomások két utóbbi kötete kivételével, azzal a szándékkal feküdtem neki, hogy verset akarok és fogok írni. Hozzájárult ehhez az is, hogy a kézirat leadási határideje ott volt a nyakamon! Arról azonban fogalmam sem volt, hogy tulajdonképpen mit is akarok írni, csak a véletlen, a jószerencse adta az *Anna Kovalczé*-t a tollamra. S ez valószínűleg nem kivételes eset az irodalomban, a művészetekben. Születhet jelentős mű anélkül is, hogy az írónak szándékában lett volna a megírása. Mely is csak azt bizonyítja - legalábbis szerintem, én ugyanis ezt a következtetést vonom le ebből és még

néhány későbbi művem megszületésének körülményeiből -, hogy a mű sikerültsége és sikeressége független létrehozója szándékától. Hiszen minden író mindig remekművet szeretne írni, remekművet írnunk azonban oly kevésszer adatik meg: a Véletlen vagy a Múzsák Szeszélye dönti el talán.

Guxa az Anna Kovalczéról

Mert a későbbiekben hiába volt meg bennem a vágy, a szándék, hogy folytassam az *Anna Kovalczé*-ban leütött hangot - ami költőtársaim között is azonnal hatott -, nemcsak hogy értékben megközelítőt nem sikerült írnom sokáig, de alig tudtam valamit is kicsikarni a „Múzsák"-tól az elkövetkező hónapokban. Az Ihlet, ahogy néha váratlanul jött és fölkeresett, ugyanolyan szeszélyesen messze el is került, sőt egyenesen évekre, évszázadoknak tűnő időkre, már-már azt hittem: örökre elpártolt tőlem.

Mit tehettem ilyen hetekben és hónapokban? Próbáltam élni, vegetálni másik múzsám: a Sorsom szeszélyei, törvényei szerint, mely tőlem, akaratomtól éppúgy függetlenül játszadozott velem, mint alkotómúzsám. Amikor másnap reggel Guxa megjelent, egy békebeli menetrend pontosságával, elragadtatással hallgatta meg az *Anna Kovalczé*-t és rendkívül jelentős versnek ítélte meg saját, kissé nagyképűen *„Összes művek"*-nek nevezett, majdnem egy kézen megszámolható irodalmi termékeim között. Sőt a magyar irodalom egészében is rendkívül előkelő szerepet biztosított neki:

„Ez aztán minden antológiában szerepelni fog, örökre, amíg magyar irodalom lesz a földön, öreg fiú!" - jelentette ki ünnepélyesen.

Miért szégyelltem verskéziratait első fogalmazványait?

Ezektől a nemes és oly hízelgő szavaktól annyira meghatódtam, hogy neki ajándékoztam az *Anna Kovalcze* eredeti kéziratát, amit a tárcájában hordott, egyenesen a szíve fölött. Nagy szó volt ez tőlem, hogy eredeti kéziratot ajándékoztam oda neki, mert verseim fogalmazványait - nemcsak abban az időben, de később is - mindig megsemmisítettem az első lemásolás után. Nem akartam ugyanis, hogy idegen és avatatlan szemek kideríthessék: mennyit is vesződtem velük, mennyit küszködtem a kifejezéssel, mennyit javítottam rajtuk az ihlet perceiben, a munka óráiban, míg aztán elnyerték azt a végső formájukat, ahogy végül is megjelentek. Később rá sem tudtam már nézni írásaimra, szinte megutáltam őket, soha nem voltam képes javítgatni rajtuk, még ha észre is vettem nyilvánvaló hibájukat, amiket könnyen ki tudtam volna igazítani. Műveimet tulajdonképpen csak emlékként őrizgettem, s azt vallottam akkoriban - és ebben ma sem változott a véleményem -, hogy az emlékeket soha nem szabad megtisztogatni, kifényesíteni, „glancolgatni", maradjanak olyanok örökre, ahogyan megélte őket az ember. S nemcsak a küszködést szégyenlettem, hanem hogy minden versem fölé odarajzoltam, odaírtam a formát is, hogy legyen mibe kapaszkodnom, mert a ritmust soha nem a fülemmel hallottam, hanem a szememmel láttam, azzal számítottam ki, sokszor az ujjaimon számolgatva a szótagokat, a későbbiekben is. Ez eredményezi azt, hogy annyi ritmushiba van eredeti verseimben és fordításaimban egyaránt, mert később sem voltam képes fegyelmezni magam. Hiába, a felületesség egy formáját berakták mellém a bölcsőbe a gonosz angyalok, s talán még a koporsóból sem veszik el mellőlem - lehet, hogy ez az alaptulajdonságom ott is galibát okoz. Mindez, azt hiszem, meglepő vallomás egy olyan költő szájából, akiről az volt a

kritikusok és kollégák általános véleménye, hogy verseinek talán legfőbb erénye a zeneiség, a muzikalitás...

Meséim, egyéb prózáim kéziratait nem minden esetben semmisítettem meg, azok alig tartalmaznak lényegbevágó javításokat - nem mintha nem szorulnának rá néha nagyon is -, de az ő esetükben nem féltem, hogy lelepleznek; hogy fény derül titkomra. Mert azok az áradó anapesztikus, daktilusos mondatözönök, amikben bővelkedtek, büntetlenül kibújhattak a versritmus kényszerzubbonya alól, azért senki sem vonhatott felelősségre, nem piríthatott rám, mint valódi költeményeknek szánt verseim esetében. K. Havas Géza vagy Somlyó Gyurka olykor szememre is vetette ebbeli fogyatékosságomat, vagy őket megelőzően még embrionális állapotomban Szabó Lőrinc, aki első fordításaimról olyan elítélően nyilatkozott, hogy azoknak a pillanatoknak az emléke sokszor fölmerül bennem, és hatására mindannyiszor elöntött a verejték és a szégyen, a kétszeri szégyen: az *akkori* és az utólagos, a meg-megújuló.

Mert munkaképtelen korszakaimban - amikben már akkor is bővelkedtem - furcsán, keverten éltem. Új benyomások és élmények után lótottam-futottam, szinte vadásztam rájuk egyes napokon, a másikakon elég volt, ha a múltra emlékeztem, ha azt idéztem, újra felelevenítve minden pillanatát és mozzanatát. Sokszor csak azokat vágytam felidézni, amik jók voltak, és szerettem volna kitörülni örökre emlékezetemből a rosszakat. Ez persze nehezen ment, hogy egyszerre őrizzem emlékeimet és el is dobáljam őket. S hiába hittem, hogy sikerült kihajigálni magamból a rosszakat, a kellemetleneket, hiába áltattam magamat ezzel évtizedekig, lám, most mind itt lebeg, köröz, rajzik köröttem, megszabadulhatatlanul velem voltak és vannak s talán lesznek is, egy életen át elkísérően.

A „proli állatok” testközelből

Az a tény, hogy délutánonként rendszeresen Simon Gyuszi sezlonán hevertem, okozta konfliktusomat a jogtanácsos úrral, ama bizonyos „proli állatkák”-at illetően, melyeknek létezését őkelme egyszerűen kétségbe vonta, sőt a leghatározottabban tagadta. Minden ébredésem után apró csípésekkel, vakaródzások nyomaival voltam tele. Először azt hittem, hogy „ekcéma” vagy csalánkiütés. Azonban Simon Gyuszit is egyre sűrűbben vették elő éjszakánként ezek a tünetek, így hát elhatároztuk, hogy a végére járunk. Néhány délután, alvást színlelve, lesállásba: sőt lesfekvésbe helyezkedtem türelmesen. A munka úgyse ment. De éppen úgy, mint a népmesékben a soros királyfi, mindig elszundítottam, és mindig csak a viszketésre, a nagy, kiterjedt, piros foltokra ébredtem fel. A gonosz nyom-okozókat viszont nem sikerült elcsípnem - ők csíptek el - vagy inkább meg - engem helyette. Kétségem, illetve kétségünk kilétüket illetően egyáltalán nem volt. Mert a 28-30 fokos állandó téli melegben egyre szaporodtak, sőt pimaszul már-már nappal is előmerészkedtek. Egy reggel aztán - Simon Gyuszi az egész éjszakát a székben töltötte álmatlanul - merész akcióra szántuk el magunkat. Rózsit tanúnak hívtuk be hadműveletünkhöz. A sezlonhuzatból kiszedtük a szögeket, hogy megvizitálhassuk, mit rejteget a mélye. A rideg valóság minden elképzelésünket felülmúlta. (Várakozásról ebben az esetben mégsem volna helyes beszélni.) A vászon alatt száz meg száz poloskacsalád korzózott, hömpölygött piszkosbarna folyamként, egymással láthatóan békés egyetértésben. Az első pillanatban csak azt csodáltuk, hogy Simon Gyuszi, illetőleg én életben maradtunk tőlük, hogy nem szívták ki vérünket az utolsó cseppig, maradéktalanul, mit se hagyva nekünk. Rózsi kirohant egy lavórért és egy kisseprűért, azzal tereltük-söpörtük össze élősködőinket, melyek teljességgel ellepték a lavór fenekét.

Hiába számoltunk be azonban minderről a jogtanácsos úrnak, egyszerűen nem volt hajlandó elhinni. Ugyanis nem tartottuk szükségesnek, hogy bemutassuk neki tisztogatásunk szemmel

látható, sőt kézzel fogható eredményét, fel sem tételeztük, hogy nem fog hinni a szavunknak. Rózsi is hiába tanúskodott. Ennek az lett a következménye, hogy elsősorban is szegény Rózsi itta meg a levét, mert azonnali hatállyal kidobta. Mi is haladéktalanul felmondtuk a szobát. Április 15-ig azonban - csak akkor tudtunk elköltözni - a poklok poklát álltuk ki. Mindenünnen állandó támadással fenyegettek minket e rendkívül könnyen szaporodó állatok, melyek talán már az építés pillanatában vették be magukat a házba, a falak közé, kipusztíthatatlanul. Akkoriban kizárólag a petróleumozással tudtak védekezni ellenük a háziasszonyok. De hiába locsoltuk mi magunk is ágyunkat, sezlonunkat literszámra vele, úgy látszott, hogy e rovarok már teljesen immúnisak, sőt talán még élvezték is, berúgva gőzétől. Lassan az én ágyam mellett is megjelentek a falon, ott, ahová Rózsi felkarcolta szerelmes üzeneteit, és tántorogva korzóztak, olyan elképesztő mennyiségben, hogy Simon Gyuszival vagy Guxával valóságos „rosz-vagy-ratlan" versenyeket rendeztünk számuk megállapítása céljából. Ó, milyen dörgöltek voltak ezek az állatkák! Rendkívül rafináltak, hogy azt ne mondjam: leleményesek. Éjszakára a szoba közepére húztam el az ágyamat, hogy nyugtom legyen tőlük, mire kitalálták azt, hogy a falon fölvonulnak a mennyezetre, pontosan fölém, és onnan vetették rám magukat, zuhanó bombázóként, mintha tudomást szereztek volna a németek stukáiról, akik ezt alkalmazták a lengyelországi hadjáratban, Varsó és a többi városok tönkretételében. Még a vizemet sem kímélték, amit minden este odakészítettem az éjjeliszekrényemre. A rendkívüli száraz melegtől ugyanis szüntelenül kiszáradt a torkom, állandóan köhögtem, náthás voltam, bedagadtak a manduláim. A sors iróniája folytán azokban az években, amikor hideg, fűtetlen lakásokban, rosszul táplálkozva töltöttem a telet, alig voltam megfázva, de abban az első évemben, amikor végre meleg lakáshoz jutottam, és az előző évekhez képest valósággal fejedelmien étkeztem, állandóan tüsszögtem és influenzával, hörghuruttal feküdtem, Mécs Imre téglaporszínű hajtóporaival kúrálva magamat. Egy éjjel, eszméletlen álmomból riadva, szinte öntudatlanul nyúltam a pohár után, de a következő pillanatban annyira magamhoz tértem, hogy azon az éjszakán már nem is hunytam le a szememet, mert a fogaim közt, a szájamban éreztem a belepottyant szerencsétlen rovar undorító ízét és szagát, s ráadásul azt is, ahogyan mocorgott, evickélt még a nyelvemen. Öklendezve rohantam ki a fürdőszobába, és azon az éjszakán született meg bennem a bosszú vágya és ötlete.

A bosszú

Másnap Guxával nagyszabású hajtóvadászatot rendeztünk a poloskák ellen. Az ajtók, ablakok mellől, a fal hasadékaiból cigarettával próbáltuk meg kifüstölni őket. Én nem, csak Guxa dohányzott olykor, és ekkor vállalta az ügy sikeres végrehajtása érdekében. Ahogy egyenként előcammogtak, szinte csodálkozva, már vártunk rájuk, sőt igyekeztünk őket kiterelni a fal közepére. S Guxa ott egy papírral szétmázolta nagy részüket. Egy egész kockás füzetet használtunk el erre a célra, s a végén az én vérem festette be a falat, mert meg voltam győződve, hogy rajtam élősködtek a disznók, rajtam híztak ily kövér-dagadtra. A falat tehát elintéztük alaposan. Annyira, hogy a jogtanácsos úrnak ki kellett festetnie, ha ki akarta adni még egyszer az életben a szobát, mert az árulkodó jelekből bárki kiolvashatta a szoba mineműségét és történetét.

Mindez azonban a „bosszú"-nak csak első felvonása volt. Utána két orvosságosüvegcsét megtöltöttünk velük - olyanokat, amikbe a tablettákat csomagolták, természetesen mindezt Guxa végezte - ő terelte be őket az üvegbe, előkelően kesztyűs kézzel -, én csak szellemileg irányítottam a hadműveleteket. Kétszáztizenhét darabot sikerült egy délelőtt összegyűjtenünk. A falon szétkentek, szétmázoltak száma is meghaladta a kétszázat. És ezt a természetes fegyverekkel felszerelt kis hadsereget áttereltük a jogtanácsos úr szobájától elválasztó ajtó alatt

kedvesen, petróleumcsíkokkal védőárkokat húzva mögöttük, hogy eszük ágába se jusson visszafordulni.

Cselvetésemet fényes siker koronázta. A jogtanácsos úr három nap múlva kijelentette, hogy kikénezteti a lakást - ami lényegesen olcsóbb volt, mint a cianozás -, és megközelítően sem olyan eredményes. Arról nem tett említést, hogy hozzá is behatoltak a szörnyetegek. Én sem forszíroztam a dolgot, nem akartam, hogy rájöjjenek, miszerint én is ludas vagyok az ügyben, de Guxával iszonyú jókat röhögtünk a markunkba, mert megtanítottuk főbérlőinket kesztyűbe dudálni. A kénezés eredménye - bár még jelen voltam a kezdeténél - engem már nem érdekelt, mert április 15-én, a fűtési szezon végével átvitorláztunk vagy inkább átkajakoztunk Guxával a szűk Eszterházy utcán, megtörve utunkat a Trefort utcán, s onnan végigevezve a Szentkirályi utcán, a Sándor utca 17 alá, ahol már másfél évvel ezelőtt is laktam egy hónapig. Simon Gyuszi meg a Vas utcába hajózott át. Új szobám, legalábbis nagyságrendileg, jobb volt a régi Sándor utcainál, mert nem cselédszoba volt. Viszont konyhán át kellett bejárni, ami erősen levont az értékéből. Különösen azért, mert a főbérlőnő megszállottan, a szó szoros értelmében éjjel-nappal takarított, valami tisztaságmániától űzetve. Csak az előszoba küszöbének rézpántjait naponta két ízben szidolozta, ami annál is érthetetlenebb volt számomra, mert amikor kivettem a szobát, kikötötte, hogy a küszöbre egyszer sem szabad rálépnem. Én persze belementem, mert tudtam, hogy legkésőbb június elsején elköltözöm. A nyarat ugyanis ez évben sem akartam Pesten tölteni, és nagy munkatervek fortyogtak a fejemben e három hónapot illetően.

Miért tűnnek el fontos vagy fő szereplői életemnek e vallomások lapjairól?

Már önéletrajzom eddigi olvasói is észrevették - sőt egyesek kifogásolták is -, hogy egyes, szinte kulcsfontosságú szereplők eltűnnek, vagy végleg nyomuk veszik. Az ilyesmi nyilvánvalóan kifogásolható egy regényben (sajnos nálam ott is előfordul, mert ez bizonyos típusú írókra jellemző, akik részben feledékenyek, részben felületesek, részben annyi fáradságot se vesznek, hogy elolvassák gondosan, amit addig írtak - mindez az alkotói hiba nálam bőven megtalálható, sőt már-már erényt próbálok kovácsolni belőle, az írói automatizmus fontosságát emlegetve, mely az őszinteségnek egyik rugója) -, mindez kifogásolható egy regényírónál, de egy önéletrajzi számadásban, legalábbis az én esetemben, helyénvaló. Mert ahogy felléptek az emberek az életemben, amilyen váratlanul berobbantak, ugyanolyan szélvészsebesen ki is vágtattak, ki is perdültek belőle. Porga, Bachner tökéletesen elúszott mellőlem, Fischer Petit, Cinegét évekig nem láttam, pedig ugyanazon az útvonalon köröztem, ugyanabban a városban, és mégsem akadtunk össze véletlenül; keresni pedig nem kerestük egymást. Madelon csak évek múlva, Anne-Marie soha többé nem került az utamba. Pedig a többséggel egy városban éltünk. (Mint ahogy negyven osztálytársam közül húsz él és élt Pesten az elmúlt 20-25 év alatt anélkül, hogy egyetlenegyszer is találkoztunk volna.) S azt már *A garabonciás diák*-ban is említettem, hogy egy-egy emberen váratlanul túljutottam, valamiért nem érdekelt és elszakadtam tőle. S akitől így elszakadtam, annak számára én sem voltam fontos többé, vagy még inkább: azt éreztem vele kapcsolatban, hogy éppen csak megtűrt maga mellett. Ha tehát ő nem keres - így okoskodtam -, miért keressem én? Ő éppen úgy tudja, hogy én hol lakom, mint ahogy én odatalálok a lakására. Így kopott le rólam - vagy én róla, mellékes, csupán árnyalati színkülönbség van a megfogalmazásban - 1939 telén, 1940 tavaszán többek között Vető Miki is, akivel előtte való évben még sülve-főve együtt voltam.

Arról, hogy egy kezdő író nem élhet vidéken

Hegedüs Zolit változatlanul szerettem, ha Tubi nem is volt különösen jó hatással a kapcsolatunkra. A szerelem kicsit kiszorította a barátságunkat, legalábbis sokat nyesegetett a szárnyából. Minthogy sokszor fanyar képpel fogadtak - utólag nem is csodálom - váratlan és a leglehetetlenebb időkben történő beállításaim alkalmából, sokszor napokig, sőt hetekig feléjük se néztem. Pedig alig pár percnyire laktak tőlem, szintén a Dohány utcában, amikor tél végén, tavasztájt visszajöttek Rozsnyóról. Kiderült ugyanis, hogy vidékről nem lehet jól adminisztrálni az irodalmi ügyeket, hogy sajnos az állandó pofafürdők, a szerkesztők nyakára való járkálások, általában a *„nyüzsgés”* hozzátartozik a megjelenéshez, az érvényesülés fiatal, induló író számára elképzelhetetlen enélkül - ahogy például Juhász Gyula esete is bizonyította -, meg az idősebbeknek is szükségük van erre; ha nem, kiszorítják őket az irodalom margójára, a perifériákra. Lehet, hogy vidéken jobban, elmélyültebben és zavartalanabbul lehet írni, de elvégre el is kell helyezni mindezt, és ez a távolból nem megy. Zoliék újabb Dohány utcai lakása hasonlított kicsit ahhoz, amiről egy évvel azelőtt a József körúton álmodoztunk, hogy milyen lesz Párizsban: sátor alatt laktak, csupán az oka volt kevésbé eredeti. Olyan rosszul működött a kályhájuk, hogy csak a közvetlen közelében adott némi meleget - ez is északi szoba volt, ahová a nap sohasem sütött be -, úgyhogy a kályha köré pokrócokból vont sátorban próbálták kihúzni a telet.

Cserélődtek a barátaim, és a nők is váltogatták egymást életemben.
A „vitéz” címről

Ezeket a barátság-kicserélődéseket azért se nagyon bántam - bár egyes esetekben, így Hegedüs Zolinál is határozottan fájt -, mert mindig jött valami más a helyébe vagy helyükbe, s úgyis volt bennem valami új után sóvárgás állandóan; nemcsak nők, könyv- és filmélmények, nyaralások esetében és tekintetében, de az ismerősöket, barátokat illetően is. Így váltotta fel Cinegét Fischer Peti, Fischer Petit Porga, Porgát Hegedüs Zoli, Hegedüs Zolit Guxa. S ahogy Póli helyett Éva, Éva helyett Viharos Klári, Viharos Klári helyett Madelon, Madelon helyett Anne-Marie lépett az életembe, Anne-Marie helyett Olga jött, és nyomban helyette Vali.

Olga és Vali a Múzeum utcában dolgoztak, egy gépíróirodában; valamit gépeltettem ott, így botlottam össze velük. S minthogy régi szokásom volt, hogy minden egyes megismert - és sajnos oly ritkán megismert! - lányba szerelmes akartam lenni, még abban az esetben is, ha nem volt a zsánerem, ha nem is tetszett különösebben, mindjárt Olga mellé szegődtem, aki kis töpörtyű volt, de hát kísérleteztem vele, eredménytelenül igaz, mert pillanatok alatt lerázott és „átpasszolt” Valinak, aki szintén nem volt az esetem. Vali ugyanis valahogy germán jelenség volt, magas, sovány, szőke, szemüveges, és lerítt róla a hidegség, a ridegség, a frigiditás. De hát hajlandó volt hetenként egyszer-kétszer találkozni velem, illetve megvárhattam az irodánál, és elkísérhettem egy darabig, mondjuk, a Boráros térre, ahol az édesanyja egy barátnője lakott, akinek volt egy tizenhat éves szép barna fia. Még föl is vitt hozzájuk, ahol jól meguzsonnáztattak, s a kölyök is tetszett, annál is inkább, mert iszonyatosan kellett röhögnöm rajta, hogy bár még csak tizenhat éves, és máris *vitéz* Szomoróczy Sándornak hívták őt, őt, akinek még puska se volt a kezében, mert a *vitézi* cím, mint a bárói, grófi, hercegi rang, apáról fiúra öröklődött, talán az unokára és dédunokára is - akik már a bölcsőben megkapták volna - az idők végezetéig.

Én ekkor - szerintem legalábbis - már inkább megérdemeltem volna a vitézi kitüntetést - jól hatott volna, mondhatom: *„vitéz Végh György!”* -, mert időközben a tél folyamán elkaptak s becibáltak néhányszor leventére, ahová elmenni elmentem ugyan, de egyetlen kiképzésben,

egyetlen akcióban nem vettem részt, mert Mécs Imrétől mindig sikerült különféle link orvosi igazolásokat szereznem, hogy ez fáj, az fáj, ez vagy az a bajom. Ugyanazt csináltam tehát végig Mars isten előzetes szolgálatában, amit néhány évvel azelőtt a tornaórákon: jelen voltam ugyan, de mégis rendszeresen és nyilvánvalóan lógtam, mert nem fűlt a fogam a harci feladatokhoz, antimilitarista szellemem nem akarta bevenni sehogy sem ezeket a nem neki való maszlagokat.

Szükségem volt a nőkre, mert ők voltak a legfőbb múzsáim.
Minthogy tárcát nem tudtam írni, kitaláltam magamnak a „mese felnőtteknek" műfaját

Szükségem volt Valira, már csak azért is, hogy valahogy verset tudjak írni. Minthogy fő témám akkoriban a szerelem volt, valami halvány alapanyag csak kellett hozzá. Próbáltam hát bemesélni magamba, hogy tetszik, igyekeztem szoktatni magamat hozzá; két kis verset sikerült is kicsiholni magamból együttléteink vagy inkább futó sétáink emlékeképpen: a *Tiszta vágyakozás*-t és a *Hív a messzeség*-et. S minthogy nem akartam olyan csapodárnak látszani, amilyen valójában voltam - nem is a magam, de a nők hibájából, akik nem karolták fel én-rómeóságomat -, s különben is jó névnek bizonyult az „Anni", így hát ezeket a verseket is, igaz, a név beleszövése nélkül, az Anni-ciklushoz csatoltam. S még két apró „kaland"-ot, „ábránd"-ot is írtam - mert egyre inkább éreztem, hogy nem tárcák, nem novellák ezek, nincs bennük anekdota, történet, jellemrajz -, a *Mese a nefelejcsről* és a *Vörös Kamasz* szintén a Vali-korszakomban íródott. Sokkal inkább „költemények prózában" ezek, mint novellák, olyan „mesék felnőtteknek", amikre alig volt igény a lapoknál. Ha jól emlékszem, a *Vörös Kamasz* címűt például nem is tudtam „elsütni" soha, sehol. Pedig érdekesek - főként úgy, mint naplójegyzetek. Egy homályosan csillogó egyéni világról, egyéni mitológiáról tanúskodnak, a „barátság", „szerelem" folyton foglalkoztató fogalmát próbálják megfogalmazni, ahogy egy sihederben imbolyognak az ilyesmik, s a *Vörös Kamasz*-ban olyan miniatűr önarcképet festettem magamról, tükör segítségével, hogy ma sem tudnék különbet, részletesebbet. (Általában összes rövid lélegzetű *„mesék, ábrándok és kalandok"* műfajú vagy inkább meghatározású prózai próbálkozásomra a rendkívül aprólékos festőiség és zeneiség jellemző, és ez sohasem volt nálunk „árucikk".)

A tavasz mindig megmozgatott érzelmileg - és szexuálisan is. Amikor erre nagyon-nagyon távoli, halvány célzást tettem Valinak, hideg, keret nélküli szemüvege alól oldalvást rám pillantott, és ezt mondta: „Ha ilyesmit érzek, azonnal letusolom magam, és mindez megoldódik egy csapásra." Én persze tudtam volna jobb megoldást is erre, legalábbis elméletileg, de Vali csak nem akarta megérteni. Én, ha akkoriban jártam valakivel, ha legalább kétszer-háromszor megfordultam a társaságában, tüstént valami perzselődésfélét éreztem vele kapcsolatban, vagy legalábbis igyekeztem beképzelni magamnak - verseim hitelessége kedvéért. Három-négy hét múlva már „tüzet fogtam" Vali iránt is, aki rövid, futó sétáink alkalmából egyszer azt suttogta maga elé, hogy „aranyos kicsikém" - és ezt, azt hittem, hozzám intézte. Csak később tudtam meg, hogy ez egy idézet volt - egy Mécs László versből. Ezért külön megsértődtem, mert Mécs László igen távol állt tőlem költőileg, hogy azt ne mondjam: nem tartottam annak, vagy legalábbis meglehetősen dilettáns volt a szememben. S azért egyenesen a falra tudtam mászni, ha valaki közölte velem: nagyon tetszenek neki a verseim - ilyen hatással eddig legföljebb csak Mécs László volt rá. (Vali is valami ilyesfélét mondott.)

Vitéz Szomoróczy Sándor váratlan és megdöbbentő vallomása

Egy szombat délután váratlanul beállított hozzám vitéz Szomoróczy Sándor, pedig addig még sose volt nálam.

- Ne haragudj, hogy zavarlak. De a te érdekedben jöttem. Férfiúi összetartásból.

- Nocsak! - mondtam, mert nem jutott más szó az eszembe.

- Valiról van szó.

Hirtelen riadtan kezdett dobolni a szívem, és nagyot nyeltem, kiszáradt torokkal. S minthogy nem szóltam semmit, tovább folytatta:

- Nem tetszik nekem, hogy palira vesz téged, és hogy kísérteti magát veled. Kár volna nagyon belemelegednetek ebbe az ügybe. Vali játssza neked az ártatlan, szűz leánykát, aki háromig se tud számolni, közben egy hétpróbás, ócska kurva.

- Mit mondasz? - döbbentem meg, és azt hittem, hogy nyomban megnyílik a föld alattam, és elnyel e szörnyűséges hírre. De nem nyílt meg, és nem nyelt el. Így hát kénytelen voltam hallgatni tovább a tudósítást.

- Igen, hétpróbás, utolsó kurva. Arról most nem is beszélek, hogy velem fél éve viszonya van. Egyszer, amikor nem volt otthon az anyám, valósággal magába rántott, és azóta sincs menekülésem tőle, hiába akarok megszabadulni, nem tudok. Állandóan koslat a nyomomban, élni se hagy. De véletlenül rájöttem, hogy nemcsak velem van viszonya, de a bátyjával és az öccsével is. Mindketten külön-külön voltak szívesek a tudomásomra hozni, hogy kopjak le Valiról, mert nem hajlandók osztozni velem, s jobb, ha az ilyesmi a „családban marad". Most én is frászban vagyok irtózatosan, mert a bátyja állítólag összeszedett egy szifiliszes fertőzést, és attól félek, hogy Valitól én is megkaptam.

Pokoli volt az a szombat éjszakám, nem annyira szerelmi csalódásom, bánatom miatt, hanem hogy megint ennyire melléfogtam - hogy mennyire híjával vagyok az emberismeretnek. Olyan ártatlannak, sőt hidegnek, frigidnek látszott azzal a szőke hajával, vizeskék szemével, „tusolás"-aival! Hát így tusolt a cafka, a ringyó, a lotyó! - káromkodtam magamban, jaj, micsoda ócska kurvát rejtegetett e becsapó külső?!? Ó, istenem, hányszor fognak még átejteni az életemben? Mi-ki fog megóvni ettől, az ilyen bedőlésektől? Semmi kecsegtetőt, semmi biztatót nem láttam ezeket illetően a jövőmben.

Bánatomat Kosztolányi Ádámhoz cipeltem el, magamat is alig vonszolva közben.
Miért tört ki Ádám szerint a második világháború?

Nem aludtam azon az éjjel, és alig vártam, hogy reggel legyen, amikor - egy régebbi megbeszélésünk alapján - volt egy találkám Kosztolányi Ádámmal, aki épp akkoriban, már nem tudom, miért, elköltözött az anyjától. Ott lakott azért a közelében, a Logodi utcában, de mégis magában, mert azt hiszem, valami filozófiai munkát akart megírni, amire állítólag Manyi néni védőszárnyai, ellenőrzése és fennhatósága alatt képtelen volt. Ezen is el kellett tűnődnöm: Kosztolányiné Kosztolányi-életrajzából az derült ki - és elvégre „Desiré" sokirányú és széles körű munkássága is ezt tanúsítja -, hogy isteni, munkára alkalmas légkörben élt otthon, s ehhez nyilván Manyi néni is rendkívül sokban hozzájárulhatott. S ugyanez a légkör egyáltalán nem volt alkalmas a munkára Ádám számára. Vajon mi lehet ennek a titka? Mi lehet ennek a hátterében? Hány ilyen rejtély van az életben, köröttem, amire talán sose kapok kellő magyarázatot?

Ádám pizsamában fogadott, cigarettázva, szemmel láthatóan „távol levő hangulat"-ban.

- Azt tudod, ugye, hogy mért tört ki a második világháború? - S válaszomat meg se várta, pedig vagy tízszer hallottam már addig is: - Mert Argentínában bíborlila felhők között megjelent Németh Lászlónak a seggem! Jó, mi?

Nem tudtam, hogy röhögjek-e vagy zokogjak-e inkább, elvégre egész éjjel nem aludtam, és szerettem volna közölni valakivel roppant csalódásomat, hogy valamelyest kibeszéljem magamból.

- Megcsalt, illetve nem is csalt meg a kurva, csak becsapott - kezdtem, mert mint beszédben mindig, most is kuszált voltam az izgalomtól, összevissza dadogtam, minden előzmény nélkül *in medias res* vágva, se füle-se farka mondatokban.

- Melyikük csalt meg? Németh László, vagy Brandenstein Béla báró kiflikihordó? Mert ezt fontos tudni! - érdeklődött Ádám, elővéve örök, unos-untig lejátszott, elkoptatott lemezeit.

- A lány, akiről azt hittem, érted, hogy szűz, és hogy még a kezét se lehet megfognom...

- Bocsáss meg - vágott közbe Ádám -, olvasol te mostanában? Megvannak neked Pötsch, a kiváló német író összes művei, bőrbe kötve?

- Nincsenek, de most mit csináljak ezzel a lánnyal...

- Meg kell szerezned Pötschöt, vagy ahogy fonetikusan, szinte kéjelegve mondta - Pöccs összes műveit, öregem!

- És akkor... de hát annyira fáj, és nem is tudtam aludni az éjjel... és nem velem, hanem mással, másokkal feküdt le az ócska dög...

- Bocsáss meg... Szereted te a bablevest? Nem? Pedig az a legfelségesebb étel. Az ételek királya! Ahogy Berda Jóska is méltán megénekelte! Így kell olvasni Pöccs műveit, nagyokat durrogtatva hozzá, hogy egyszer még a Fing-múzeumba kerüljenek! - lelkesedett Ádám, belegabalyodva saját dilijébe, érzéketlenül az enyémre, az én bánatomra. Hirtelen elszorult a torkom, és megint csak azt éreztem, amit Tóth Árpád oly csodásan fogalmazott meg, hogy mily messze is vagyunk egymástól mi, emberek, hogy mily nagy az út lélektől lélekig, még azok között is, akik egymás mellett ülnek, egy szobában, mint mi is most Ádámmal. Szomorúan, csillapíthatatlan érzésekkel inkább elbúcsúztam tőle, hogy átvágjak gyalog a Lánchídon Pestre, kiszellőztetve magamból Ádámot és Valit is.

Hogy miért is fájt tulajdonképpen Vali eltűnése?
A ki nem élt szexualitásról

Valiban nem az ember eltűnése fájt, hanem hogy egy nőt elvesztettem, vagy még inkább: hogy meg sem kaptam (bár az esetleges szifiliszes fertőzésből igazán nem kértem volna). Hetek óta szüntelenül az foglalkoztatott, hogy esetleg rá tudom majd beszélni Valit, meg tudom „dumálni”, hogy a „tusolás” helyett próbáljunk ki valami mást, ami talán van olyan jó... Reméltem, hogy a versekkel meg a mesékkel meg tudom „dolgozni”, amikkel „örök halhatatlanságot” biztosítok neki, és majd egy nap, ha már elég meleg lesz a tavasz, ha átforrósul a légkör, feljön hozzám és kötélnek áll. (Persze kifejezőbb volna ebben az esetben az „ágynak dől” megfogalmazás...) Hogy így majd megszabadulok állandóan jelen lévő, folyton sürgető, toporzékoló vágyaimtól, amelyek égető tűkkel szúrták tele a szájpadlásomat, az egész testemet, mert már az időnkénti, egyre gyakoribb éjszakai enyhítő könnyebbülések sem segítettek rajtam, nem oldották meg végleg - sőt lassan már átmenetileg sem - egyre kínzóbb problémámat. Minden éjszakám és napom, sőt minden órám és percem kísértője, már-már fenyegetője volt ez az állandóan tettre kész, agyamra menő, ki nem élt, visszafojtott nemiség.

Egy véletlen folytán a testi nárcissismus csapdájába estem

Azon a délutánon nyúltam először magamhoz, szinte nem is akarva, majdnem öntudatlanul. Amikor ebéd után lefeküdtem szundítani egyet, kezem akaratlanul is a folyton útban lévő tiszta férfiúságomhoz tévedt. (Kora gyerekkoromtól kezdve így aludtam, kezemet rátéve, mintegy védelmező fészekként, hogy álmomban semmi baj ne érhesse. De azt hiszem, ezt a szokást már magzatkoromban fölvehettem.) Több mint húsz éve alhattam így anélkül, hogy valaha is elcsábultam volna, mert ebben a pózban soha semmi tudatosság nem volt nálam, csak ösztönszerű mozdulat, s talán ősi is, lehet, hogy mások is így alszanak, férfiak, nők, nem tudom - hiszen szégyelltem eddig bárkivel is beszélni erről. Ezen a délutánon azonban ez a véletlen odanyúlás ugyanolyan következménnyel járt, mint álmaimban, ha csordultig voltam a vággyal. Napok, hetek különféle vegyes izgalmai miatt annyira fel voltam „hergelve", hogy abban a pillanatban bekövetkezett az, amit egy lány karjai közt - vagy inkább ölében - szerettem volna érezni már annyi idő óta... Ha nem is volt valami magasrendű, soha nem tapasztalt öröm - nem így képzeltem a kéjt, a nemi mámort, hiszen ez még annyi se volt talán, mint álmomban, amikor csodás nők, ezeregyéjszakai háremek siettek mindehhez segítségemre -, valami csillapodásféle mégiscsak végbement kedélyemben, amíg újra föl nem ágaskodott bennem a vágy. A ROSSZ HANG és a JÓ HANG - ó, már mily régen nem jelentkeztek életemben! - küzdeni kezdett, párviadalra szállt a lelkiismeretemben, de mégis a ROSSZ HANG győzött - hazudnék, ha azt írnám, hogy sátáni kacajával, ördögi tanácsaival -, annyira szükségem volt erre a valamelyes rendezésre, hogy szinte a JÓ HANG magától hallgatott el... S még csak lelkiismeret-furdalás sem fogott el, nem gyötörtek önemésztő vádak, még csak az annyiszor hallott „önfertőzés" szó sem merült fel agyamban. Hat-hét évvel később értem meg, mint osztálytársaim, ennyi volt az egész, a pubertás kora meglehetősen kitolódott az én esetemben, s bár évek óta a férfikor - s egyben a halál - küszöbén éreztem magam, tulajdonképpen csak süvölvény voltam - és még szerencsére sokáig... Verseimben, meséimben, de még kritikáimban, sőt fordításaimban is túltengett az „én", és ezért szinte Narcissus vagy Narkisszosz, a gyönyörű görög ifjú utódjának éreztem magam - csak ennyire hatott rám Devecseri Gabi új görög-latin imádata, ilyen külsőségekben -, sőt volt olyan idő, amikor az új életre kelt Narcissus voltam, az újjászületett, annyira, hogy bizalmas barátaim között még azt is terjesztettem, hogy az Anni-verseket tulajdonképpen magamhoz írtam, hogy Anni én vagyok... S ha megvolt bennem ez a narcisszista lelki-szellemi önszerelem - az imént emlegetett leírások önmagamról is tulajdonképpen egyenértékűek voltak egy vallomással -, egy lépés volt innen a testi narcissismus, amellett kényelmes is volt, bizonyos fertőzésektől mentes, tehát veszélytelenebb. S akkor délután kivételével, amikor az új, váratlan élmény lehetősége és módozata izgatott, mert a *„szándékos"*-ban már több volt az öröm, ha változatlanul nem is volt olyan magas fokú, mint ahogy vártam tőle még ismeretlenül, nagyon sokáig nem éltem vissza ezzel a természet adta lehetőséggel. Mindig - addig is, ebben a periódusomban is és a későbbiekben is - szexuálisan kicsapongó voltam, de sohasem testileg, hanem csak képzeletben. S bármennyire is narcisszista voltam, ezekhez a „bacchanáliák"-hoz, ahogy magamban becéztem őket, mindig nők segítségét kellett igénybe vennem, a Zichy-album jól elraktározott képeiből és helyzeteiből, a magam látása, tapintása soha nem volt elég - férfiakra pedig pláne nem gondoltam. Az első - tudta nélkül segítségemre lévő - nő Vali volt. Az ő fejét, hideg szemüvege alatti kék szemét, germán szőke haját és karcsú, fiús alakját képzeltem magam mellé, magam alá, magam fölé - ahogy a Zichy-albumból emlékeztem ezekre -, ami nem csekély áldozat volt, mert még elképzelésben is a gömbölyded idomokat szerettem, a foghatóbb formákat. El is határoztam, hogy csakis ilyen nőkkel fogok kezdeni, az ízlésemhez közel állóakkal, de a sors akkoriban mindig keresztülhúzta számításaimat... Valit erőszakoltam meg akkor délután - így torolva meg a rajtam, hiúságomon esett sérelmemet -, megerőszakoltam, és utána kirúgtam, hogy bukfencezve törte ki az ablakot és röpült át a

korláton, le az udvarra. Úgy kellett neki! Nem is volt többé szükségem rá, mert a legközelebbi napokban Annit édesgettem vissza körömbe, legalábbis a képzeletbeli Annit, a képzeletbeli körömbe. És Anni hűségesen eljött, valahányszor hívtam, amíg újabb, képzeletben megkívánt nők ki nem szorították az életemből... Akkoriban közkeletű volt egy mondás, amit Hunyady Sándornak tulajdonítottak: „Onanizálni jobb, de nővel nagyobb hecc!" A mondásnak csak első feléről volt még némi tapasztalatom, azonban hajlandó voltam a másik felét is aláírni, látatlanban. Hogyne, hiszen ez kényelmesebb volt számomra, mint küzdeni, harcolni egy nőért, legyűrni és két vállra fektetni a valóságban - amire még a lehetőség sem adatott meg nekem különben nagyon sokáig.

A Vali-ügy tehát úgy-ahogy megoldódott, csak lelki mazochizmusból vártam meg még egy-szer-kétszer, s azután szép csöndben lekoptam, ami annál is könnyebben ment, mert sokkal lényegbevágóbb problémák merültek föl az életemben, melyek jövőmmel és pályámmal egyaránt kapcsolatban voltak.

Behívó a sorozásra.
Nem buzgott bennem túlzottan a harci kedv, mert valahogy nem voltam született militarista

Hiába költöztem szakadatlanul, számos hajdani lakcímemről mégis utánam talált a katonai behívó, illetőleg az értesítő, hogy jelentkezzem a sorozáson május 12-én az Üllői út és Ferenc körút sarkán lévő Mária Terézia laktanyában, összes irataimmal felszerelve. A rémülettől kivert a verejték: most mi lesz? Ezt ugyan hogyan fogom megúszni? Guxa néhány nappal előbb kapta meg, s én abban reménykedtem, hogy „hát akkor rólam szerencsére megfeledkeztek!" S amikor érdeklődtem Guxánál, hogy mit csinál, vállat vont: „Mit csinálok, öreg fiú? Mit csinálhatok? Bevonulok és kész. Egy év nem a világ. Nagyobb baj nem ér, mint bárki mást. Mi legalább karpaszományosok leszünk, mert megvan az érettségink, nem úgy, mint a többi bumfordinak."

Guxa nemtörődömsége egyenesen földühített. „Hát ilyen könnyen hagyja magát a vágóhídra ráncigálni?" Hiszen ha a háború messze is zajlott tőlünk, ha távoli hadszíntéren is: még a Dohány utcai lakásban ért a hír, éppen Guxa jóvoltából, mert én önszántamból napilapot változatlanul nem vettem rendszeresen a kezembe, de a fontosabb hírek így is mindig megtaláltak: többek között az is, hogy a németek megtámadták Dániát és Norvégiát, s hogy ebben az esetben is sikerrel kecsegtet a „villámháború", mert például pillanatok alatt elfoglalták Koppenhágát. Ezek ugyan távol voltak, ha megnéztük olykor a térképet, szépen ellenőrizhettük, de katonaviselt haverjaim mégis állandó frászban éltek, mert bármelyik percben megkaphatták a behívót. Hiszen napról napra kószáltak a rémhírek a „Városban, hogy irredenta törekvéseink végre meg fognak valósulni, hogy visszakaphatjuk és vissza is fogjuk kapni az ezeréves határokat. No hát én nem nagyon vágytam őrt állani, lábhoz tett fegyverrel, a végeken... Pedig kedvkeltő szándékból plakatírozták ki, talán éppen abban az időben Erdélyi Józsefnek egy „Katona", vagy „Honvéd", vagy ilyesfajta című versét, s hiába volt viszonylag szép - próbáltam megállapítani magamban tárgyilagosan -, mégsem fogott el semmi harci kedv, buzgalom, hogy elolvasása után nyomban fegyvert ragadjak és leszámoljak ősi ellenségeinkkel, akik nekem nem is voltak tulajdonképpen az ellenségeim, mert nem hágtak rá személy szerint a tyúkszememre. S nemhogy nem voltak az ellenségeim, hanem majdnem közéjük való voltam. - Ez az! - csaptam a homlokomra, váratlan ötletemtől felhevülve - hiszen nekem két évvel előbb, az útlevélkérelmemkor azt mondták, hogy nem vagyok magyar állampolgár, hogy mielőbb szerezzek lakhatási engedélyt, mert különben bármikor kitoloncolhatnak Magyarországból!

Egy életmentő nagy ötlet megszületése és a vele kapcsolatos morfondírozás.
Még egyszer az őszinteségről, az igazmondásról

Lerohantam egy sorozási plakátot megnézni, s azon valóban az volt, hogy a külföldi állampolgárok vigyék magukkal útlevelüket vagy lakhatási engedélyüket. Valahogy emlékeztem, mintha Mécs Imre említette volna egyszer, hogy neki van egy jó barátja a KEOK-nál (ahogyan a Külföldieket Ellenőrző Országos Központot hívták - de lehet, hogy KEOKH volt: Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság), s amikor elmondtam neki, hogy félek a kiutasítástól, a mostani háborús időkben, vagy pláne az internálástól - ami hírek szerint külföldit könnyen érhetett -, megígérte, hogy beszél ezzel a rendőrtiszt barátjával, annál is könnyebb ez, mert este éppen hivatalos hozzá. A sorozásról szándékosan nem tettem említést Mécs Imrének, gondoltam, jobb az alvó oroszlánt nem költögetni, hiszen egyszer már úgyis eléggé megjártam Krenedits Gyula bácsival, a bérmakeresztapámmal, amikor antimilitarista nézeteimmel traktáltam. Hátha Mécs is rossz néven venné? Mert a németeket nem szerette különösebben, legalábbis nem volt „értük oda" - mint ahogyan az ismeretségi körömben bizony előfordult az ellenkezője egyesekkel. Főleg főbérlőimre gondolok - ha történetesen nem voltak éppen zsidók -, vagy egyes házmesterekre, egy-egy alkalmi házbeli ismerősömre vagy esetleg egy-egy pincérre, hiszen a magamfajta ember sokfele megfordult naponta, úgyszólván a társadalom valamennyi rétegében. Ha nem is volt ilyen, de azért Mécs Imrében is voltak bőven irredenta álmok, pláne mert ő is felvidéki volt, onnan jött át, és családi vagyonuk egy része is ott volt. Gondoltam, jobb lesz, ha elkerülöm ebben az esetben az igazi ok őszinte bevallását. Még csak nem is éreztem füllentésnek, csupán a valóság játékos álcázásának tartottam, hiszen nem történt más, csak hogy nem játszottam egy pillanatig nyílt lapokkal, nem engedtem belepillantani a kártyáimba. És egyre többször tapasztaltam, hogy ha feltétlenül őszinte voltam, ha kimondtam azt, ami a szívemen feküdt, a legtöbb esetben én jártam pórul, megütöttem a bokámat; barátaim, pajtásaim elfordultak tőlem, mert megsértődtek azon, hogy nem tetszett egy versük; kezdtem azt érezni, hogy ezzel a nyíltsággal nem sokra megyek, inkább káros, mint hasznos tulajdonságom - hogy sokszor többet ér az álcázás, a kendőzés, a kétértelmű csűrés-csavarás, amit ismerőseim oly ügyesen alkalmaztak a legtöbb esetben. Tulajdonképpen ez volt az első ilyen háttérben, fal mellett való menekülési kísérletem; sikerült is szőrmentén elintéznem a dolgot, minden különösebb megrázkódtatás nélkül.

Sorozáson. Talán az első komoly „mázli" élelemben

A lakhatási engedélyt - mely egy évre szólt, és szegénységi bizonyítvánnyal tíz-húsz pengőt fizettem érte, vagy talán annyit sem - néhány nap alatt megkaptam. S amikor május tizenkettedikén megjelentem a sorozáson a Mária Terézia-laktanyában, senki sem firtatta, hogy miért ilyen friss keletű, mi van ennek a hátterében. Udvariasan beírták a számát a törzskönyvbe, a nevem mellé azzal, hogy további sorsomról majd értesítenek. Le sem kellett vetkőznöm, mint a többieknek, s hogy valahogy múljék az idő, meg hasznossá is tegyem magamat, unalmamban a sorozásra megjelent korosztályom magasságát méregettem és diktáltam be az őrmesternek, mert egy-egy csoportot egyszerre hívtak be a terembe, és a keveredések meg az esetleges szélhámosságok elkerülése végett csak együttesen is lehetett kimenni onnan. A Szerencse - ha csak pillanatnyilag is - , de mellém szegődött, először vett védelmébe, először láttam hasznát annak, hogy Anyácska ilyen rendezetlen körülmények közt élt apámmal, s hogy így hozott a világra. S hogy Anyácska éppen Morvaországban született, és cseh állampolgár volt, amikor meghalt, és így én is cseh állampolgár lettem, egy olyan országnak alattvalója, mely úgyszólván már csak papíron létezett, s melynek egyszerűen nem volt már hadserege - mert a németek nem adtak, nem mertek fegyvert adni a csehek kezébe.

(De azt hiszem, az én esetemben sok volt az egyéni mázli, ezúttal a vártnál több szerencse szegődött mellém - kivételesen. Mert a cseheket is behívták később munkaszolgálatra, mint például egy volt osztálytársamat, Bauer Ferit, vagy inkább Francit, aki a csehszlovákiai Egerben született, és valamiképpen osztrák állampolgár volt, őt is behívták munkaszolgálatra - fegyvert ugyan nem adtak az ő kezébe sem -, és szegény Bauer Franci mégis eltűnt, a nagy zűrzavarban rövidesen nyoma veszett, mindjárt a háború első éveiben.)

Úgy éreztem, hogy már beléptem a Halhatatlanság előszobájába

Irodalmi hírem is - úgy éreztem legalábbis azokban a hónapokban - egyre öregbedett: nőtt-terebélyesedett. Mindössze egy tucatnyi megjelent verssel a hátam mögött, úgy tartottak számon az irodalmi börzéken, mint komoly ígéretet. Rónay György például, akihez elég gyakran feljártam a Révai Könyvkiadó Vadász utcai helyiségeibe - ahol akkoriban, azt hiszem, félig titkári, félig lektori minőségben működött -, nagyon kedvezően nyilatkozott dossziéba összegyűjtött, kitépett füzetlapokra szépen letisztázott verseimről:

- Olyan tiszták és éteriek, amilyeneket eddig csak Keats és Shelley írt - foglalta össze róluk tömören a véleményét, amikor visszaadta őket.

S talán éppen azon a héten vagy a következőn: Possonyi Laci is átadott egy lapot, amit Harsányi Lajos írt neki. A papköltők „szentháromságának" - Mécs László, Sík Sándor, Harsányi Lajos volt ez a szentháromság - szerintem legköltőibb vénájú tagja ezt írta: „A Vigilia mai számában nagyon tetszett a »Talán halott leszek« című vers. Néhány finom vers alatt már olvastam Végh György nevét. Kérlek, mondd meg neki, hogy csak írjon, mert oly tiszta és könnyű a verse, mint a hajnalon hulló harmat."

Mi más ez, ujjongtam magamban, mint a népszerűség kezdete, ha már idősebb pályatársaim is felfigyelnek rám: Harsányi Lajos, aki, ha jól emlékeztem, mesteremnek, Kosztolányi Dezsőnek is barátja volt ifjúkorában! Hát akkor - úgy látszik - mégiscsak vagyok már valaki! Annyi bizonyos, hogy beléptem a Halhatatlanság előcsarnokába vagy legalábbis előszobájába! Ennyi különböző szem csak nem tévedhet!

S talán ugyanezekben a napokban vagy hetekben találkoztam először a Baumgarten-könyvtárban (ahova változatlan szorgalommal jártam, hogy ernyedetlenül ássak, turkáljak, kutassak, valósággal nyomozzak még nem ismert, de velem rokon lelkű és hangulatú, világnézetű és életfelfogású költők és prózaírók után), egy napsugaras tavaszi délután egy fiatal, vékonydongájú fiúval: Rába Richárddal, aki lelkesen dicsérte néhány versemet, amiket folyóiratokban olvasott: az *Új kedvest kereső dal*-t, az *Anna Kovalczé*-t... Szinte már Mesternek éreztem magam egy pillanatra, - és nem is olyan gúnyos értelemben, ahogy nemrégiben még Porga hívott... A legifjabb költők mesterének, akikre talán leszek én is olyan hatással, mint amilyennel Weöres volt rám, pontosan egy évvel azelőtt.

S azt már teljesen természetesnek vettem, egyenesen magától értetődőnek, hogy néhány fiatalember, aki *Új Auróra* címen antológiát készült kiadni a legújabb nemzedékről, tőlem is kért verseket. S úgy hírlik - Ambrózy Guszti szerint, aki közvetítette a „fiatalok" kérelmét -, hogy a kötetben a legszebb vers - az ifjak legalábbis ezt állítják - az *Anna Kovalcze*, pedig ő is a legjobbjait adta, akárcsak Hegedüs Zoli, Somlyó Gyurka és a Gabik: Devecseri meg Karinthy Gábor...

Just díjmentes utazási tanácsai. (Általában folyt az életre való ingyenes kiképzésem.)
Pillanatfelvétel a hadi helyzetről

Büszkén, sőt egy icipicit beképzelten is ültem június első napjaiban vonatra. Nyaralni mentem - ismét Kárpátaljára. Nagyberezna mögé készültem, egy kis hegyi faluba, Csernoholovára - de akkor már inkább magyar nevén, mint Sóhátot emlegették. Just Béla tanácsait megfogadva jutottam a görög katolikus plébános címéhez. Just ezúttal is engedélyt adott - akárcsak az elmúlt évben -, hogy a *Vigilia* cégjelzéses papírján írjak néhány érdeklődő levelet. „- Így kedvezőbb válaszokat fogkapni Végur elvégremegteheti magais a Vigilia munkatársa, majdnemfő munkatársa. A nyarat sohasem szabad Pesten tölteni, vegyenpéldátrólam! Énhacsaklehet elutazom." (Nem tőle, másoktól tudtam meg, hogy ezek mögött mindig volt valami fifika is. Eleinte azt hittem: annyi pénze van, hogy a saját költségén tud nyaralni a Kékestetőn, pedig szinte egy vasába sem került soha az ott-tartózkodás, mert a személyzetet tanította franciára, és ezért kapott ingyen vagy igen minimális pénzért kosztot-kvártélyt...)

Hegyek közé vágytam megint, mert Nagybereznán is nagyon jó hatással voltak rám a környező erdők. S ezt a nyarat végig akartam dolgozni, sok ködös-homályos terv kínzott, gomolygott a fejemben, tisztázatlanul. Legalább egy részüket szerettem volna meg is valósítani, s ehhez magány kellett, meg az, hogy ne legyen a kosztra gondom, s hogy ne legyek kitéve a munkaellenes csábításoknak, hogy ne lógjam el minden időmet Guxával, a Városligeti tavon csónakázva. Ugyanis amióta kitavaszodott, minden jobb, naposabb délelőtt kisétáltunk a „lizsé"-be - ahogy a ligetet becéztük akkori zsargonban -, és míg Guxa izzadva evezett, én gőgösen, karba font kézzel szemléltem a tó, az ég és az ál-Vajdahunyadvár szépségeit, egy ismert és nagyra hivatott fiatal költő megértő, mindent befogadó és mindenre kíváncsi szemével. (Különben Mécs Imre is azt mondta, hogy a hegy, a magaslat jót tesz a vérszegénységemnek: „Jobb orvosság ez Végh bácsi, minden injekciónál.") A lógáskísértések mindenesetre erősen csökkennek, ha nem vagyok Pesten, hiszen Mécstől is úgyszólván minden esetben átugrottam Somlyó Gyurkához, aki csak egy köpésre lakott tőle. Nem lesz az állandó mozizás sem, csak olvasás lesz és munka. Feladtam tehát összes könyvemet egy bőröndben - Just hívta fel erre is a figyelmemet: „- KüldjeelpostánVégurmitcipekedne nagyvonalúan kell utazni, tanuljamármeganagyvonalúságot hányszormondjammármagának! És főlegneszemélyvonatonutazzon hanemgyorson, sokkalhamarabb odaérésnemleszolyanfáradtmintha személyenzötyögne plánemost, amikoraháborúmiatt a gyorsakisórákatkésnek!" - Ebben is megfogadtam hát a tanácsát, és minthogy éppen iszonyatos hőség volt Pesten, egy váratlan, szinte kánikulai június elsejei nap, kiskabátban ültem föl a vonatra, hogy minél zavartalanabbul, kényelmesebben utazzam, ahogy egy majdani világutazóhoz illik. Mert nagy utazásaimról változatlanul nem mondtam le, csak éppen háború utánra halasztódtak, a jelenlegi, rajtam kívül álló okok miatt. Hiszen ahová leginkább vágytam, megint csak Franciaországot kerülgette az istennyila. Még a sorozásom előtti napokban megindult a német hadigépezet Hollandia, Belgium és Luxemburg ellen, s ezekbe a csatákba már a franciák is beleavatkoztak, az egyesült angol és francia csapatok ott harcoltak Belgiumban - ahogy politikai szakértőm és tájékoztatóm, Guxa egy csónakázás közben kifejtette, a kellemeset összekötve a hasznossal... „Csak a Maginot-vonal lesz kemény dió a németeknek - jelentette ki -, azt nehezebben fogják bevenni." Mert hogy előbb-utóbb beveszik, a felől Guxának nem volt kétsége egy pillanatra sem.

Végül is mit vigyen magával nyaralásra az ember egy kofferban?
Mások összes műveinek ösztönző hatása eredendően lusta természetemre és alkatomra

Justnak ezúttal is igaza volt, a vonat valóban órákat késett. Különféle csapattest-szállítások voltak arrafelé, amerre mentünk, a nagy május közepi behívások részbeni eredményeképp. Órákig vesztegeltünk például Csapnál, mely akkoriban, azt hiszem, igen fontos vasúti csomópont volt. Már a vonaton éreztem, hogy nagy hülyeség volt bedőlnöm a pillanatnyi pesti kánikulának. Az éjszakát valósággal átdideregtem - mert késő délután indultam -, és vacogva értem Csernoholova vasúti állomására - bizony, már a nevére sem emlékszem. Amikor leszálltam a vonatról - onnan egy kis faszállító hegyi kávédarálón lehetett feljutni Sóhátra -, már majdnem megvett az isten hidege, egészen lilára gémberedtem. S ráadásul a pesti kánikulának nyoma sem volt, kegyetlenül borús volt az égbolt, bőrig áztató eső esett, lelket kitépően fújt a szél.

A görög katolikus pap nem volt túlzottan szimpatikus, de isteni ebéddel várt a gazdaasszonya, s a szobámat is rendesnek, csendesnek, nyugalmat ígérőnek találtam. Nagyszerűen fog itt menni a munka! - dörzsöltem előre a kezemet. Délután egy jót szundítottam, és nyakamba vettem a falut, hogy valami meleg holmit szerezzek, mert az időközben megérkezett bőröndömben csakis szellemi táplálékot halmoztam fel, a testemre, botorul, nem gondoltam egy fikarcnyit sem. Egy zöld, hosszú ujjú cérnapulóvert tudtam csak venni, majdnem kardigánszerűt. Nem volt túlzottan meleg, sőt... de két inget húztam alája, és föléje fölvettem a zakómat - a semminél mindenesetre több volt. S mintegy fogadalmul az őrangyalomnak, szent esküvést tettem, hogy ha még most az egyszer megúszom tüdőgyulladás nélkül, soha többé nem leszek olyan balga, hogy kabát nélkül utazzam el. Téli vagy átmeneti kabát és meleg holmik, ez az elsőrendű követelmény az utazáshoz, és csak utána jöhetnek mások összes művei, összes versei, ha ugyan marad számukra hely a kofferban. Íróasztalomra, ha már ott voltak, ki is pakoltam egész könyvtáramat. (Talán nem is azért vittem magammal a könyveimet, hogy valamennyit végigolvassam. Inkább ösztönzőnek kellettek, hogy hiúságomat és munkakedvemet felkorbácsolják. Már abban az időben is előszeretettel tartottam mások összes műveit magam előtt egy polcon, egy íróasztalon - még ha ritkán is forgattam, olvastam végig őket. Az azonban bizonyos, hogy rendkívül ihletően hatottak rám, puszta fizikai jelenlétükkel is a saját Összes Műveim létrehozását illetően. Az emberi akarat, a türelem, a becsvágy megtestesülésének tartottam mások összes verseit, összes műveit; a nehézségek leküzdését éreztem mögöttük, és arra serkentettek, hogy én magam is akaratot pumpáljak magamba. Erre mindig rettentő nagy szükségem volt, mert természetemtől és alkatomtól fogva örökké szétszórt voltam, lusta és akaratgyenge. Azt szerettem volna elérni ezekkel a könyvekkel, hogy be tudjam szuggerálni magamnak: lám, mégiscsak vannak csodák, íme a kézzelfogható példák. S ha nekem is lesz annyi türelmem, mint ezeknek a mestereknek volt, előbb-utóbb én magam is papírra tudom vetni, jól-rosszul - ez már mellékes - a fejemben türelmetlenül le-föl száguldó gondolataimat, ötleteimet. Kezdtek csőstül nyüzsögni bennem mindenféle dolgok, ha még egyelőre képtelen is voltam kényszeríteni, fegyelmezni magamat arra, hogy leüljek az íróasztalhoz, szerzetesi alázattal, és hogy papíron is rögzítsem mindazt, ami ott táncolt-kavargott a fejemben, a szívemben, homályos, ködszerű foltokban, szavak nélkül, megfogalmazhatatlanul. Azóta is egy tíz, húsz, harminc kötetből álló „összes művek" állandó látása, magam előtt tudása sokszor több energiát adott nekem saját alkotásaim létrehozása érdekében, mint bármilyen - ritkán jelentkező - belső íráskényszer vagy kifejezési vágy. Még egy gyűjteményes Goethe-kiadás is inspirálólag hatott rám, pedig sohasem szerettem különösebben a német nyelvet, hiába tanultam nyolcéves koromtól, ma is alig-alig értem, s pláne, a gót betűs szövegeket mindig is utáltam. S bár a *Werther* kivételével szinte semmit se tudtam végigolvasni eddig Goethétől - azt is csak magyarul -, mégis vettem egy sorozatot a műveiből, és anélkül hogy beleolvastam volna egyáltalán, pusztán irtózatos

mennyiségű összeírt lapjaival sokszor ösztönzőleg hatott rám, dühödt szorgalmat váltva ki belőlem...)

Azon a nyáron Keats és Shelley összes verseit is vittem magammal, a Baumgarten-könyvtárból, Tóth Árpád saját aláírású könyvei közül - méghozzá angolul, amit még annyira se értettem, mint a német nyelvet. Rónay György szavai kitörölhetetlenül éltek az emlékezetemben, hogy verseim az övékéhez hasonlítanak, és mintha azt is kihallottam volna abból a rövid beszélgetésünkből, hogy egyenrangúnak tartja verseimet Keats és Shelley verseivel... Úgy vittem magammal őket, ahogy gyerekkoromban esténként a párnám alá tettem a földrajz-, a történelemkönyvet, hogy majd éjszaka álmomban beugrál ez a sok tudomány mind az agyamba, s másnap remekül felelek a suliban, úgyhogy mindenkinek le fog esni az álla a döbbenettől. Arra gondoltam, hogy ha ott lesznek a közelemben, csak forgatásuktól, puszta érintésüktől nem is értett verseik árama átsugárzik belém, szikráik átugrálnak a fejembe és lobot vetve bennem, lángra lobbannak, és így jelentős művekkel fognak gyarapodni nemcsak az én „összes műveim", hanem ezáltal természetesen gazdagabb lesz a magyar irodalom egésze.

De közbeköpött a Sors. Kiűzettem a görög katolikus paradicsomból

Az első három napot arra szántam, hogy tökéletesen kipihenjem magam. Este kilenckor feküdtem, és reggel kilenckor ébredtem. A koszt változatlanul nagyszerű volt, éreztem, hogy ha ez végig így megy, az alatt a három hónap alatt, amíg itt leszek, meg is fogok hízni alaposan; szinte pocakot eresztek.

De hát mégsem így rendeltetett, számításaimat nagyvonalúan áthúzta a Sors. Harmadik délelőtt egy csendőr jött értem, és át kellett mennem vele a csendőrőrsre a lakhatási engedélyemmel, ahol különben még megérkezésem napján jelentkeztem. Órákig faggattak, hogy nem vagyok-e kém, hogy milyen szándékkal jöttem ide, hogy nem dobtak-e át cseh vagy orosz területről - vagy húsz-harminc kilométerre volt Sóháttól a szovjet határ -, azt próbálták kiszedni belőlem, hogy nem valamilyen megbízatással, felforgatási szándékkal jöttem-e? Minthogy a lakhatási engedélyem Kovalcze György névre szólt, s benne nem szerepelt írói nevem, a Végh György, rendkívül nehezen tudtam csak kimagyarázkodni, hogy azonos vagyok azzal a Végh György nevű költővel, akinek a *Vigiliá*-ban jelennek meg rendszeresen a versei. Tehát szó sincs arról, hogy odaátról dobtak volna ide Sóhátra - különben sem tudok egyetlen szót se csehül, sem pedig oroszul. - Ez nem érv - hangoztatta a csendőrőrs vezetője -, minden kém ezt mondja, s ennek az ellenkezője csak akkor derül ki, ha kóterbe dugjuk. Ott majd eszébe jut, hogy tud-e csehül vagy oroszul, a sötétzárkában, a patkányok között bőven lesz ideje, hogy rájöjjön!

Végső érvül házigazdámra, a görög katolikus papra hivatkoztam. Elküldtek érte, de sok köszönetem nem volt a tanúskodásában. Amikor megtudta, hogy egy ilyen kétes alakot, szinte veszélyes embert fogadott a házába, egy cseh állampolgárt, ami akkor is bűn volt a szemében, ha esetleg nem odaátról dobták át, nemhogy kihúzott volna a slamasztikából, hanem még igyekezett ő is a víz alá nyomni, hogy így-úgy, szélhámos vagyok, idegen néven írtam neki, s azt is elhallgattam, hogy nem vagyok magyar állampolgár. Szerencsére, végső szorultságomban, mentő ötletként eszembe jutott, hogy ott van nálam az anyakönyvi kivonatom, amelyen szerepel a Végh György név: hiszen apám elismerte, hogy a fia vagyok. S arra is hivatkoztam, hogy biztosan postám is jön erre a névre. S valóban, hogy átküldtek a postahivatalba, volt ott egy *Vigilia* cégjelzéses boríték, Justtól, aki jó munkát kívánt, és gyakorlati tanácsokkal látott el az idő jobb kihasználása végett. Ez a levél valamelyest rendbe hozta a

szénámat a csendőrségen. De azzal engedtek el, hogy „megfigyelés alatt tartanak”, és amíg csak itt vagyok, hetenként kétszer kell jelentkeznem.

A görög katolikus pap már kegyetlenebb volt. Hirtelen elege lett belőlem, kijelentette, hogy azonnal szedjem a cókmókomat, látni sem akar többet. Lótni-futni kezdtem le-föl a faluban, hogy valami másik helyet szerezzek. Mert tetszett a falucska különben, és nem akartam semmi szín alatt visszamenni dolgomvégezetlenül Pestre. Az igazgatótanító felesége megszánt, és hajlandónak mutatkozott arra, hogy kosztot adjon, de külön szobát nem tudott biztosítani számomra. Azt mondta, hogy keressek magamnak valahol a faluban, vagy aludjak egy szobában a két segédtanítóval. Hát külön szobát azt nem tudtam szerezni. Szegény ruszin falucska volt Csernoholova, ahol a pásztorok legtöbbször együtt aludtak, egy helyiségben, csenevész kis állataikkal. Végül is, ha ott akartam maradni, kénytelen voltam azt a megoldást választani, hogy a két segédtanító szobájában húztam meg magam, egy priccsen.

Ezzel aztán lőttek, nem is annyira a munkakedvemnek, mint inkább a munkalehetőségemnek. A szobámban, ha rossz volt az idő, ami bizony elég sokszor előfordult, ott rajcsúrozott az igazgató két gyereke is, ott csüngtek a nyakamon. Ha meg jó idő volt, kimentem a ház mellé, a domboldalba, kifeküdtem egy pokrócra, és órákon át napoztam, hogy szép barnára süljek. S közbe-közbe bevágtattam a konyhába, állandóan locsolni magam a hideg vízzel: egy lavór vízben tocsogtam, mint egy kis kacsa, sőt mint egy igazi kis kutyus, nagyokat is prüszköltem hozzá, hogy komplett legyen az állatsereglet. Az igazgatóné féltett is, hogy meg fogok így fázni, de kutya bajom se lett - legalábbis még jó darabig.

Nem ment a munka, de ráadásul olvasni sem tudtam: nem volt meg, hiába, a kellő nyugalmam. Hogy azért valami értelme mégiscsak legyen a nyárnak, elhatároztam, hogy szakállat növesztek. No ebben a nekibuzdulásban persze a döntő szerepet az játszotta, hogy erősen untam borotválkozni. Nem sokat vesződtem a fazonjával, nem is igazíttattam rajta semmit, natúron hagytam meg, olyannak, amilyennek isten adta, hogy a dús szőrzet kényére-kedvére befolyja pofázmányomat.

A koszt az igazgatónénál is jó volt - ha nem is olyan ínyenc, „franciás”, mint a papgazdasszonynál -, híztam, erősödtem, aminek komoly hátránya is mutatkozott rövidesen, mert tele lettem feles energiákkal. Uzsonnára mindennap bevágtam egy nagy tányér friss tejfölös túrót, mert azt mondta egy idősebb, mindentudó néni - vagy talán Just atya -, hogy ez az egyveleg nagyon hizlal. Pesten is már hónapok óta rendszeresen eljártam a Kecskeméti utcába; egy remek kis tejvendéglőre bukkantam, ahol még sokáig lehetett ilyesmit kapni, amíg a beszerzési viszonyok végleg el nem romlottak azzal, hogy egyre jobban és mélyebben mentünk bele a soha véget nem érőnek látszó háborús évek egymásba fonódó láncolatába.

Angyali halott lírikusok társaságában egy eleven gonosz angyal

Uzsonna után többnyire nagy sétákra indultam a közeli erdőkbe. A fenyőfák már akkor is kedvenc fáim közé tartoztak, pláne nagy tömegükben, s ott fent, Sóháton, igazán bőviben voltunk a fenyveseknek. Minden egyes alkalommal magammal vittem Tóth Árpád kis bőrkötéses *„Örök Virágait”*, az angol Keats és Shelley helyett azt forgattam rongyosra; és nemcsak az ő verseiket, de mindazt, ami megfogott e parányi világirodalmi antológiából, ami furcsa, kihagyásos emlékezetem hálóin fennakadt, nagyjából, ha hibásan és hiányosan is: könyv nélkül fújtam. S minél inkább tudtam egy verset - még ha hézagosan motoszkáltak is csak bennem a sorai -, annál szívesebben olvastam el újra meg újra, amíg végleg belém nem ivódott.

Valami nagy-nagy lebegő tisztaságban éltem ezen a nyáron (lelkileg), s ha egyetlen sort sem tudtam is írni, mégis a „nagy költészet” közvetlen közelében kószálgattam - Tóth Árpád fogalmazta meg ilyesféleképpen előszavában sűrű és nemesen érett fordításgyűjteményét. S ha nem is dolgoztam, egyáltalán nem volt rossz iskola számomra ez az együtt hálás, valósággal eggyé válás a világirodalom pár tucat versével - még ha Tóth Árpádon átszűrve is jutott el hozzám egy életre kitörölhetetlenül megfogó élményük. S ugyanakkor valami homályos vágy is gomolygott bennem, hogy - bár gyűlölöm a fordítást, és hallani sem akarok róla többet! - mégis milyen jó volna legalább egy ilyen kis kötetet csinálni, mint Tóth Árpád: Keats és Shelley verseiből s azokból a költeményekből, melyek majd nekem lesznek élményeim a világirodalom, a világlíra böngészgetése közben - hogy valamikor, mint jó tanítványhoz illik, akiből egy nap biztos jó mester lesz - én is hasonló élményt nyújthassak, húszharminc év múlva, néhány hozzám hasonló és az égretörő-égbetörekvő, merész fiatal költőnek... Ha ugyan lesz hozzám hasonló még egyszer ebben a földi életben! - húztam ki nem is gőgösen, de egyenesen dölyfösen vánnyadt kis mellkasom.

S ezen a lebegő tisztaságérzésen nem rontott még az sem, hogy testileg már nem voltam tiszta. Sőt napról napra egyre kevésbé voltam az, vagy még pontosabban: nap mint nap folyamatosan, megállás nélkül nem voltam „tiszta”. „Angyali” lírikusnak tartanak, ha igaz a szóbeszéd - okoskodtam magamban -, s mért ne volna igaz? no, legfeljebb egy icipicit bűnös gonosz angyal vagyok! - Körülbelül ebből a meggondolásból alakult ki bennem a sokat babusgatott megfogalmazás: Végh György: *A gonosz angyal* - amit huszonöt évi ide-oda rakosgatás után önéletírásom harmadik ciklusa fölé biggyesztek végre, most már visszavonhatatlanul. S minthogy már régóta nem hittem a katolikus egyház fenyegető mumusában - vagy inkább rémében -, a bűnben, ezt se tartottam bűnnek, ezt a kis „magányos szerelmesdit”, s még csak lelkiismeret-furdalást sem éreztem utána soha.

Mindezt a feleslegemet a legszívesebben persze egy lánynak ajánlottam volna fel - de ha egyszer a nők rám se hederítettek! Mi jobbat tehettem? türelmetlen, világra kívánkozó magjaimat szétszórtam a szelekben. Ha egy férfi valaha is meg tudna termékenyíteni fákat, bokrokat, virágokat vagy magát az anyaföldet, sok furcsa emberfa, emberföld, embervirág, emberbokor vagy még inkább: faember, földember, virágember, bokorember fogant volna tőlem akkor nyáron a csernoholovai erdőkben. (Minthogy otthon ártatlan szórakozásaimra nem volt lehetőség, hiszen két segédtanítóval laktam egy szobában.)

Néhány villanásra megint a háború.
Jaj, Párizs, ó, Párizs!
Mi lett veled képzeletbeli hazám, mondd?

Az egyik segédtanítóval hamar jóba lettem. Vettem is tőle egy fekete gumi esőköpenyt, ami aztán évekig elkísért, éppúgy, mint valaha Lelkes István párizsi köpenye. (Csakhogy ennek a zsebében, sajna, nem találtam metrójegyet!) S Párizs - ha ilyen áttételes emlékek is idézték fel bennem - megint előtérbe került a képzeletemben, ha iszonyú szívszorongások közt is, ha fájó körülmények között is. Mert alig néhány nappal Sóhátra való megérkezésem után a németek a lerohant Hollandián és Belgiumon keresztül kezdték meg hadműveleteiket Franciaország ellen. Így likvidálták, egyszerűen megkerülve a bevehetetlennek tartott Maginot-vonalat, melyről még a harcászatban jártas és szakképzett leendő diktátor, Guxa is azt állította, hogy bizony „nem lesz könnyű dió, öreg fiú!”.

Szabad óráimban - s mikor nem voltak azok? -, ha éppen nem papírcsónakokat úsztattam az eső utáni tócsákban (ez is Shelley-hatás volt, Maurois Shelley-életrajzából értesültem erről a

kedvenc játékáról, mert a *Költő a máglyán* állandó olvasmányom volt, olyannyira, hogy meg is vettem, sőt el is vittem magammal Sóhátra), ha nem voltam valamilyen halaszthatatlanul fontos ügyben elfoglalva, ott lebzseltem a postahivatalban. Egy kedves, jó alföldi fiú volt a postamester, aki boldogtalanul lézengett ott fenn a hegyek között, melyek nekem igazán éltető elemeim voltak. Az újabb és újabb hírekre vártunk szívrepesve és reménykedve, hogy hátha csoda történik, és megfordul a hadiszerencse. Az újságok ugyanis csak megkésve, egy-két nap múlva értek Sóhátra, de a postamester mindennap többször is beszélt szolgálati ügyekben a közeli nagyobb városokkal, sőt olykor még Pesttel is, és így „virágnyelven" mindent jóval előbb megtudtunk, még mielőtt az újságok odaértek volna. Rádiója neki sem volt, akárcsak az igazgatóéknak. Részben azért, mert egyre veszélyesebb kezdett lenni a külföldi adók hallgatása, pláne egy olyan isten háta mögötti falucskában, ahol mindenki mindenki ellen volt, állandóan ugrásra készen, s ahol a magyarokat már annyira se szerették, mint még egy évvel azelőtt Nagybereznán. Az elmúlt év alatt ugyanis csak még jobban lejáratták magukat - a magyar hivatalnoki kar - a hóbortos gazdasági présekkel, a gyűlölt jegyző-szolgabíró-csendőr-intézményekkel - tevékenykedésük éle, magam is jól láthattam, bizony a bennszülött őslakosság ellen irányult. Igen sok szegény, nincstelen ruszin élt a faluban, akik nyilván jobban érezték magukat a mégiscsak demokratikusabb cseh éra alatt, s valószínűleg nehéz volt megszokniuk újra a hajlongást, a hajbókolást, az urambátyám magyar rendszer számtalan és megszámlálhatatlan kiskirálya előtt, akik ismét visszajöttek, és keményen a fejükre ültek, eleven járomként a nyakukba nehezedtek.

A postán értem meg így azt a hírt is, hogy Párizs előtt állnak a német csapatok; hogy a francia kormány Párizst nyílt várossá nyilvánította, hogy - alig egy napra rá - Párizs elesett, hogy a németek bevonultak a világ fővárosába, hogy az Eiffel-tornyon a francia trikolór helyett a barna horogkeresztes lobogó leng. Kicsit gyásznap volt nekem az a nap, mert hát a németeket sose szerettem, a franciákat viszont igen, s ha nem is voltam még Párizsban a valóságban, sokszor jártam már ott képzeletben. Párizst mindig valahogy második hazámnak tekintettem, s azt játszottam, azt próbáltam elhitetni magammal, hogy csak a véletlen szeszélye miatt élek Pesten; de ha már itt kell élnem, hát úgy élek, mintha francia költő volnék - inkognitóban - Pesten, igen, úgy élek, mintha Pest is Párizs volna. (Mint ahogy nekem az is volt őszintén, minden nagyítás és hőzöngés nélkül azokban az években.) Hiszen Keats és Shelley mellett néhány magyaron kívül mégis a francia költők voltak fő szentjeim: Rimbaud, Verlaine; Baudelaire-t is sokat próbáltam olvasni, ha nem is állt rá az agyam, ha nem is tudott belekapaszkodni nem megfelelő fordításai fogaskerekeibe a képzeletem. S rajtuk kívül: Musset, Villon, Francis Jammes és még annyi, de annyi!

Gyászoltam Párizs elestét, mert mint kocapolitikus és magánhadvezér, úgy okoskodtam, hogy nem lesz könnyű visszaszerezni, s minthogy meg voltam győződve róla - még e gyors német sikerek ellenére is -, hogy egy nap, valamilyen csoda folytán csak megverik a németeket: ezt a napot egyre kitolódottabbnak éreztem, egyre távolabbinak, egyre elérhetetlenebbnek. S az is eszembe jutott, hogy még én is csúnyán belekeveredhetek ezekbe az ügyekbe, ügyletekbe, ha még sokáig tart ez a hadi huzavona. A postamester ugyanis - bár nem mutatta meg - sejtette velem, hogy a hivatala páncélszekrényében ott őrzi az általános mozgósítás plakátjait, amit egy rádiójelre vagy telefonüzenetre azonnal ki kell ragasztatnia... Mennyi idő fog eltelni, szentséges ég! amíg mindez tisztázódni fog, amíg a franciák visszaveszik Párizst, amíg kijuthatok a *francia* Párizsba - vajon megérem-e ezt a napot egyáltalán? A közeli halál gondolata, vagy talán mániája állandóan ott élt bennem változatlanul, sem Mécs Imre nem tudta kiverni a fejemből, sem barátaim, akik szünet nélkül vigasztaltak, sőt: egyenesen ugrattak, hogy száz évig fogok élni... „Aki ennyit haldoklik, ennyire rozoga, mint te vagy, az száz évig él legalábbis."

Kneipp-kúrám. Egy csendőr, közelebbről.
Ennek kapcsán: tűnődés a Hatalom őreiről

Ha új művekkel nem is követem ki fölfelé ívelő pályámat csernoholovai tartózkodásom alatt, legszebb verseimet - amik közben az *Új Auróra* című antológiában meg is jelentek, nagyon megdicsérték a *Vigilia* kritikájában, sőt egyenesen kiemelték őket. S minthogy leendő nagy hírem öregbítésén egyelőre - pillanatnyilag - nem sikerült kellő eredménnyel munkálkodnom, nyaralásom hátralévő részét a kondícióm erősítésének és megtartásának szenteltem. Minden áldott reggel derékig megmosakodtam hideg vízben, és közben boldogan állapítottam meg, hogy egy icipicit talán megint nőtt a cicim (ez a magam babusgatása ebben az önszerelmes korszakomban egyáltalán nem esett távol tőlem), s hogy valószínűleg már-már akkora, mint egy feltételezett, zsenge kisleánykebel.

A csendőrségen hetente megmutattam a pofámat, s az egyik rangnélküli mukival többször eldumáltam erről-arról. Azt nem tudom, hogy a csendőröket is sorozták-e, mint a katonákat, vagy önként jelentkeztek, esetleg katonaság után - mindenesetre ez az alak nem volt túl elégedett a sorsával, pályájával, legalábbis elejtett szavaiból erre következtettem. Többször elmondta, hogy a bátyja kint él az Egyesült Államokban, s hogy az mennyivel jobban él, s hogy a bátyjának van jövője, ami nagy szó. Ő is - mondotta - a legszívesebben leszerelne és kivándorolna, de hát ezekben a háborús időkben nem megy ez, és ugyan ki tudja, mikor, és ki tudja, hogyan lesz mindennek vége? (A *mikor*-ban én sem, de a *hogyan*-ban félig-meddig biztos voltam. De addig... mi minden lesz még addig...) Hát ezek a mundért viselő emberek se mind egyformán boldogok? - kérdeztem magamtól szinte megdöbbenve. Ők sem elégedettek: a Rend, a Hatalom jelképes őrei? (Akiktől annyira féltem, anélkül hogy szerencsére bármi közöm is lett volna hozzájuk, mert sikerült összetűzés nélkül megúsznom eddig őket.) Hát náluk is mindegyiknél kibújik a szög a zsákból, ha kicsit jobban megvakarjuk őket? Hát ők sem mitológiai félistenek, hanem hozzám hasonló - vagy ugyanolyan lények? Hát egy csendőr, egy rendőr, egy katona is lehet gyáva? Hát mégis igaz az a közmondás, hogy ruha teszi az embert? A szurony, a kakastoll, az egyenruha kölcsönzi nekik a marcona külsőt? Az intézmény ettől a felismerésemtől sem lett szimpatikusabb egy pillanatra sem, csak éppen az ötlött föl bennem, hogy ez sem bevehetetlen, szilárd gépezet, mert a mélyben, az egyforma mundérok alatt mégiscsak különféleképpen érző szívek dobognak.

Egyszerre csak hirtelen elegem lett a nyaralásból.
Ennek az érzésnek bővebb fejtegetése és taglalása.
Vágy Budapest után

A három hónapi nyaralásból végül is nem lett semmi. Tulajdonképpen nem is lett volna már különösebb értelme, hiszen elsőrendű célomat, a hatalmas „vers-szüretet”, nem tudtam megvalósítani. Az első négy hét még csak elment valahogy, utána egyre inkább kezdtem feszengeni, egyre kevésbé találva a helyemet, egyre bizonytalanabbul. Határozottan rosszul éreztem magamat, a szó fizikai értelmében is. És felvetődött bennem az a kérdés, ami mindig valami változást, változás utáni vágyat jelzett bennem: tulajdonképpen miért is vagyok itt? Miért? Mi végett? Mi keresnivalóm van itt, ebben az átkozott, isten háta mögötti faluban? Valóban nehéz volt megmagyaráznom magamnak. Hiszen még csak barátaim sem voltak itt, mint tavaly Nagybereznán, Vető Miki és számtalan unokatestvére. Mért vagyok pont Csernoholován, amikor ezzel az erővel Magyarország bármelyik pontján lehetnék? A rémhírek is zavartak, egyes okosok tudni vélték, hogy nemsokára Románia ellen megyünk - ezért voltak a közelmúlt nagy behívásai is -, hogy visszacsatoljuk ősi véreinket és Erdélyt a Szentkoronához. Ajaj! ezeket az időket mégis jobb volna biztonságosabb helyeken átvészelni. Pesten -

vagy Pest közelében -, ahol, ha valami baj van, ha valami bűzlik a cseh állampolgárságom körül, Possonyi Laci, Just, vagy Mécs Imre esetleg jobban ki tud húzni a bekövetkezhető slamasztikából, mint ha itt üldögélek, bizonytalan jó szerencsémre hagyatva. Ez azonban csak másodrendű pontként szerepelt tűnődéseimben, hiszen ha ez a meggondolás vezérelt volna, még aznap haza kellett volna utaznom haladéktalanul Budapestre, amikor a csendőrségre behívattak. S lám ezt mégsem tettem. Még csak július első fele volt, de mert hatszáz méter magasan, erdős hegyek koszorúzta völgyben éltem, az ősz színei hamarabb felcsillantak a levegőben, a fákon. Egy költői versenyt is terveztem ezen a nyáron, *Az erdészlak* címen, Petőfivel, Tompával és Kerényivel akartam versenyre kelni, de persze ezt se valósítottam meg, ez is terv maradt csak mindörökre; pedig arról álmodoztam, hogy Petőfit is alaposan meg fogom verni ebben a nemes küzdelemben - aki pedig a legjobbat írta hármuk közül -, és így végérvényesen én viszem el majd a pálmát előle is, a magyar irodalomtörténetek ragyogó lapjain... Petőfi különben igen közel állt hozzám ezekben az években, talán nem is annyira verseivel, mint prózájával, főleg az *Úti levelei*vel.

Július első fele volt még csak, de én már - ki hasonlatos voltam s vagyok ma is - a vándormadárhoz (a vándormadár ösztönei mélyen megvannak bennem, és sokszor azt érzem: nem is majom volt az én igazi ősöm, hanem - nekem kivételesen - egy költöző madár), ismeretlen, de lassan mégiscsak ismerőssé váló, tűszúrásszerű izgalmakat kezdtem érezni a számban, az ereimben, nyugtalanságot egész testemben és lényemben. Mindezt hánykolódva eltöltött éjszakák, a nem alvások vagy gyakori éjjeli fölébredések is kísérték - így hát az egyetlen lehetséges gyógyszerhez kellett folyamodnom, hogy visszautazom Pestre, mert tőle távol, úgy látszik, már nem volt maradásom. Igen, nyaralásaim vége felé egyre inkább azt éreztem, hogy megint környezetváltozásra van szükségem. (Mily gyakorta elfogott ez az érzés! Ezért is volt annyi albérletem a Város oly sok pontján!) Valahogy nem is annyira a barátaim hiányoztak, akikkel levelezhettem, vagy akik maguk is távol voltak Pesttől, számomra elérhetetlen messzeségben - mint például Somlyó Gyuri, aki minden nyáron szülőfalujában. Balatonbogláron üdült, ott töltötte az egész nyarat -, a város kezdett hiányozni, s nem is akármilyen város (hiszen Ungvárt, ahova tavaly és idén sem mentem be, megjárhattam volna néhány óra alatt), ez az aszfaltéhségem, kőrengeteg-vágyam tulajdonképpen csak Pestre és a távoli, a most - és ki tudja, meddig! - elérhetetlen Párizsra korlátozódott csupán, mintha nem lett volna, nem volna még legalább száz hozzájuk hasonló nagyváros szerte a világon. Az kezdett egyre körültapinthatóbban körvonalat, testet ölteni bennem - amit már csaknem két évvel ezelőtt is sejtettem homályosan -, hogy az én igazi hazám tulajdonképpen nem is Magyarország, hanem kizárólag Budapest néhány vagy néhány tucat négyzetkilométernyi területe. Sőt annak is főleg a belváros táji része, szinte csak a Nagykörút ívéig bezáróan, legalábbis ez volt az a táj, ahol a legszívesebben csatangoltam, csavarogtam. Szerettem elmenni Pestről, hogyne, de leginkább azért, hogy a hiányát érezhessem, és hogy visszatérhessek hozzá, s hogy annál jobb legyen megint összeforrni, egyesülni vele édes lebegésben, gyönyörű semmittevésben. S minthogy egy térkép nélküli, képzeletbeli, helyesebben csak elképzelt Párizsban éltem, szabad ideimben - tehát amint már említettem is, meglehetősen sokszor, szinte szüntelen - még annyi fáradságot sem vettem soha, hogy valóban megnézzek egy Párizs-térképet vagy képes fényképalbumokat róla: azt akartam, hogy egyszerre robbanó, mindent lenyűgöző, mindent letipró élményem lehessen, mint hajdan Adynak volt. S mivel egy ilyen magam gyártotta Párizsban éltem üres óráimban, ez a Párizs is vészesen, sőt végzetesen hasonlított ahhoz a Pesthez, amit nem is szerettem: de egyenesen imádtam - a tulajdonképpen az ott ismert emberek, barátaim, ellenségeim (élők és holtak egyaránt) népesítették be ezt az elképzelt Párizst is, majdnem Pestnek egy kerülete volt csak, olyan „kvintesszenciás" negyede, ahol mindazt sűrítve kaptam meg, felfokozva az x-ik hatványon, ami nekem Pestet jelentette a valóságban.

A vágyam lázat is produkál.
Keserves utazás vissza az Ígéret Földjére, Budapestre

Ilyenek lefetyeltek állandóan - mint egy kiskutya vagy kiscica nyelve a tejben - higanyként folyton mozgásban lévő agyamban mint ahogy a higany is egyre sűrűbben nyugtalankodott a hónom alatt; le-fel szállt a különböző lázmérőkben - mert egyik lázmérőt a másikkal ellenőriztem -, valódi és képzelt lázaimat méregetve. Egyúttal kivételesen jogosan, mert néhány nap óta a torkom is fájt kegyetlenül, a gyomrom sem volt rendben. A hőmérő kitartóan harminchét négy alatt sohasem állt meg. Részben idegességemnek tulajdonítottam mindezt, de egyben kapóra is jött, jó ürügy volt házigazdámék felé is, akiket kezdettől azzal hitegettem, hogy legalább szeptember elejéig maradok. Könyvtáramat szépen visszacsomagoltam a bőröndömbe - nagy, meg nem valósult terveimmel együtt. Hiszen még azt a koszos kis *Erdei lak*-ot sem sikerült nyélbe ütnöm, ami Petőfit lett volna hivatott lefőzni. Halva született álmaim kopott koporsóját, az Alföldet egyre jobban visszasóvárgó postamester gondjaira bíztam, hogy majd indítsa nyomomba. A *Vigilia* kiadóhivatalának címét adtam meg, jobb híján oda irányítottam, mert nekem nem volt Pesten lakásom, tavasszal mindent felégettem magam mögött, és ezúttal is hazardírozva, *„blindre”* mentem, még csak arról sem volt fogalmam, hogy hol fogok aludni az első éjjelen.

Fekete esőköpenyemben, mely alá zöld pulóveremet valóságos mellvértként vettem föl, egy didergő hajnalon felszálltam a rikkantva pöfögő, alamuszi kis kávédarálóra, hogy meg se álljak egészen Pestig, melynek meghódítására változatlanul törekedtem.

Hát azért megállni megálltunk jó néhányszor. Úgy látszik, mégiscsak igazak voltak a kósza hírek a folytonos csapatszállításokról, a Románia elleni készülődésről. Óriási késéssel indultunk, s ez útközben csak nőttön-nőtt. Csapon vagy fél napot ácsorogtunk, és még az is kétséges volt, hogy egyáltalán elindulhatunk-e Pest felé, mert egyre-másra érkeztek abból az irányból, szinte percenként, a zsúfolt katonai szerelvények. Pedig szerettem volna már mielőbb Pesten lenni, hiszen útközben is állandó közfeltűnést keltettem terebélyes körszakállammal, melyben olyan voltam, mint egy most szabadult vagy még inkább megszökött és országszerte körözött börtöntöltelék. Még csak az kell, hogy leszedjenek a vonatról! - mert minden állomáson csendőrök és katonai készültségek cikáztak minduntalan - akkor aztán jól nézek ki! Megsüthetem a cseh állampolgárságomat. Igazán olyan tökkelütött marha vagy! - korholtam magamat -, mért kellett idejönnöd? te isten szamara, te vadbivaly!? Mert tavaly jól érezted magadat ezen a tájon? Indok ez erre? Nem, egyáltalán nem az. Sőt! Vajon most is olyan jól érezted magad? Nem, nem, korántsem! No hát, mi ebből a tanulság? Az, hogy ahol olyan maradéktalanul boldogok voltunk - vagy legalábbis annak hittük magunkat -, oda ne menjünk vissza még egyszer, hanem szépen raktározzuk el emlékeinket, és őrizzük meg öregebb, nincstelenebb napjainkra - bölcselkedtem, csupa jó tanácsot adva magamnak, ingyen és bérmentve, csak hogy valamelyest múljék az idő. A katonák és a csendőrök ugyan nem szedtek le, de egy fiatal, karpaszományos őrmester órákig *„stírölt”*, hogy majdnem kilelt közben a hideg, míg végre nem tudta megállni, és odajött hozzám: „- Maga nem pravoszláv?” - úgy látszik, ez volt a legdöntőbb kérdés számára azokban az órákban az egész világegyetem valamennyi problémája között. Annyira váratlanul ért ez a kérdés, annyira megdöbbentett, és tulajdonképpen csak a szó második felére kapcsoltam, arra, hogy „szláv” - hogy összevissza makogtam: „- Nem... de... azaz mégsem.” Szerencsére megelégedett ezzel a pacák, és tovatűnt végleg az életemből. Volt hát min meditálnom megint - egy újabb motívumon rágódhattam hazáig -, hát ennyire jellegzetesen, letagadhatatlanul szláv fejem van? Hogy messziről kiszúrnak, száz meg ezer ember közül? S ráadásul, amikor nem is vagyok egészen szláv, csak félig-meddig, Anyácska révén, de ezt a részt legalább nem tagadom, sőt büszkén viselem, nemcsak a pofámon, hanem a lelkemben is, egyéniségem mélyén és alkatom minden sejtjé-

ben. (Mert a műveimben folyton jelen levő lágyságot, eredendő puhaságot - mely nyelvkezelésemre is jellemző volt, éneklő, daloló prózai soraimra is, nemcsak verseimre - egyes magánkritikusaim szláv beütésemmel kezdték magyarázni; persze származásom, legalábbis irodalmi berkekben, az *Anna Kovalcze* megjelenése óta egyáltalán nem volt hétpecsétes titok senki számára sem.)

Megérkezésem Pestre

Csomagom nem volt, így Pestre érkezve, könnyűszerrel vettem nyakamba a Várost. Hegedüs Zoliékat nem találtam otthon, így továbbvándlizva, Somlyó Gyuriékhoz állítottam be, a család legnagyobb rémületére. Somlyó Gyurika persze most is a Balatonnál üdült, csak édesanyja és nagynénje voltak otthon, akik majd hanyatt vágódtak a rettenettől, mert alig ismertek rám, ahogy késő este körözésre méltó szakállammal és a kétnapi utazástól fertelmes mocskosan-koszosan beállítottam hozzájuk, mint egy csavargó. Ezt a legendás megérkezésemet azóta sem felejtették el Somlyóék. Szerencsémre a cselédlányuk is lent tartózkodott Balatonbogláron, így kellő fürdés és fertőtlenítés után ott alhattam a cselédszobában, a Gyurika szobájába azért nem mertek beengedni, biztos ami biztos alapon, hátha némi tetűtenyészetet mégiscsak hoztam magammal...

Másnap reggel otthon találtam Hegedüs Zolit, aki szintén nagyra meresztette a szemeit, amint meglátta terebélyes ősemberi szakállamat. (Csak egy durong vagy dorong hiányzott a kezemből, hogy teljesen élethű ősember legyek.) Különben a Városban eléggé puskaporos volt a hangulat, mintha katonai járőrök is cirkáltak volna szerteszét az utcákon, mindenesetre nagy csődület volt az olasz követség táján, a Múzeum kert mögött, úgyhogy percről percre kényelmetlenebbül kezdtem érezni magam, mert mindenki megbámult. (A szakállam tette ezt, az átkozott duhaj!) Maradék erőmmel még betámolyogtam egy fényképész műtermébe, hogy legalább megörökítsem az utókor számára ezt a rimbaud-i pillanatomat, és utána kéjesen elterültem a Gólyavár mesterfodrászának székében, és megadtam magamat a Sors akaratának. Nem akármilyen fodrondász volt ám ez! Olyan szutykosan járt-kelt birodalmában mindig a Mester, mintha nem is borbély, hanem szeneslegény lett volna. Hogy a fertőtlenítést már évtizedekkel előbb feltalálták - arról, azt hiszem, nem is hallott még soha. Éppen ezért igen kellett röhögnöm azon, hogy mégsem én, hanem Thurzó Gábor szedett össze egy csinos vagy inkább csúnya kis szakállmérgezést talán pontosan azokban a napokban, egy rendkívül „előkelő", belvárosi fodrászszalonban, a Sors általam annyit emlegetett iróniája folytán. Thurzó ugyanis állandóan korholt, hogy hogyan járhatok oda, a Gólyavárba - előbb-utóbb összeszedek egy fertelmes szakállmérgezést! Ez a szakállas képem szerencsére azóta is megvan, pedig rengeteg kacatom, dokumentumom veszett el az azóta eltelt huszonöt év alatt, a folyton-folyton mozgások-változások közt őrlődő életemben. Kövér, jó negyvenes palit ábrázol a fénykép, torzonborz szakállal, hanyagul kigombolt inggel, akinek négy-öt évet nyugodtan a nyakába lehet sózni, minden kihallgatás vagy tárgyalás nélkül...

Meguntam megint a pesti katlant.
Új égtájak felé hajóztam

Persze különben a legteljesebb nyár dúlt még Pesten, az a bizonyos holtszezon, uborkaszezon - legalábbis az irodalom berkein belül. Mécs Imre akkor utazott szabadságra, úgyhogy meg sem tudtam nézetni vele magam. A lázam szerencsére elmúlt - mégis az idegességtől lett volna? Néhány napig céltalan, hiábavalóan le-föl rohangáltam az olvadó aszfalton, s máris

erősen megbántam, hogy idő előtt visszajöttem Pestre. Mert valami furcsa, gyerekes naivitással mindig azt az időt azonosítottam a pestivel, ahol éppen voltam, s mivel Csernoholován az ősz ízeit éreztem ki a levegőből, azt hittem, Pesten is ősz van már. Pedig Pesten még nyoma sem volt az ősznek, tüdőt aszaló kánikula tombolt, és ráadásul ott álltam lakás nélkül is. Somlyó Gyuriéknál legföljebb még egy éjszakát alhattam, Hegedüs Zoliék, akik akkoriban a Ráday utca elején laktak, nem tudtak fekhelyet biztosítani nekem, meg őszintén szólva, nem is nagyon akarózott már, hogy a nyakukra menjek. Nemegyszer éreztem már, hogy a terhükre vagyok - ha nem is tettek erre soha célzást. Bizonyos alapvető társadalmi érintkezési formákra - melyekre ugyan senki sem tanított, pláne nevelőanyám nem - kezdtem tekintettel lenni. (Akkoriban nőtt be valamelyest a fejem lágya, és egyúttal némi bölcsességet harmatoztak rám az égi magasok.)

Véletlenül, egy nekikeseredett délelőtti strabancolásom alkalmával, összeakadtam Fischer Petivel, akit szinte a Corvin Áruház korszakom óta nem láttam. Fischer Peti - miután a szőke kontyos Emmi egy nap kiadta az útját - a munkásmozgalomba vetette magát minden visszafojtott hevével, teljes erejével - melyhez addig is vonzódott, s meg is volt a hajlama a politizáláshoz. S minthogy zsidó származása miatt nem vették fel az egyetemre, munkásként dolgozott egy gyárban, és minden szabad idejében részt vett mint „ifi" a szociáldemokrata párt munkájában. Egy ificsoport éppen a Börzsönyben túrázott, Kemencén volt a kikötőjük, a bázisuk. Fischer Peti lelkes szavakkal dicsérte a Börzsöny természeti szépségeit, s nagyon ajánlotta, hogy én is menjek oda, szerinte Kemencén vagy a mellette fekvő Bernecebarátin biztosan találok számomra megfelelő, olcsó szobát és ellátást. S minthogy másnap visszament, én is vele mentem, egy borotvakészlettel felszerelve, és aktatáskámban egy füzettel, a töltőtollammal és egy váltás fehérneművel, amit nagy sebtiben vásároltam, mert Csernoholováról a bőröndöm még nem érkezett meg a *Vigilia* kiadóhivatalába. (Ilyen remekül működött a posta ezerkilencszáznegyven nyarán.) Hát Kemencén nem, de a Bernecebaráti községben könnyűszerrel kaptam szobát. Minthogy nem volt csomagom, könnyen mozogtam ide-oda a faluban, és rövid kérdezősködés után egy szakállas, banyaszerű néninél horgonyoztam le, akit a szent keresztségben a szép Borbála névvel tüntettek ki. Borcsa néni - mert én inkább annak hívtam - a falvakban oly jellemző tiszta szobát engedte át nekem, míg ő kint aludt a konyhában, mint egy házőrző véreb. A tiszta szoba minden dohszagával, áporodott dunyháival, petróleumlámpájával, örökre bevette magát az orromba. A reterát is ott bűzölgött nem messze tőlem az udvaron, egy hatalmas körtefa árnyékában. A falu, hiába volt a Börzsönyben, vagy inkább aljában, csak úgy porzott a nyomomban, és csupán jó hosszú séták árán juthattam volna el az erdőkbe - erről hát inkább lemondtam, mert kényelemszeretetem és lustaságom diadalmaskodott, legyőzte erdősóvárgó vágyamat. Tulajdonképpen már semmi nemesebb cél nem fűtött azokban a napokban, hiszen úgyis „elcsesztem" a nyarat - előszeretettel használtam akkoriban ezt az „ellőttem"-mel egyenértékű kifejezést -, csak az időt akartam egyre-egyre tolni őszig, helyesebben augusztus közepéig-végéig, amikor végre megindul valamelyest az élet Pesten, amikor nem lesz már olyan forró az aszfalt, amikor már nem ragad bele lépten-nyomon az ember.

Fischer Peti persze csak egyszer volt nálam, mert rövidesen továbbálltak. Csábított, hogy menjek velük én is, jót fogunk „túrázni", de nem álltam kötélnek, eszem ágában sem volt, hogy nyakamba vegyem a hegyeket. (Ebben aztán ízig-vérig magyar embernek tartottam magamat. Van ugyanis egy mondás, mely szerint a magyar emberre az a jellemző, hogy a „templomot kívülről, a kocsmát belülről, a hegyet meg alulról szereti nézni". Hát a kocsma kivételével úgylátszik mégiscsak vitéz és virtusos magyar ember voltam, eredendően, születésemtől fogva.) Arra hivatkoztam, hogy erősen meg vagyok fázva és ezért, roppant sajnálom, de nem mehetek velük túrázni. A megfázás történetesen igaz is volt, ott tört ki belőlem iszonyú hapcizások közt a nátha, de szerencsére Borcsa néni kezelésbe vett, és szerető kezei

között - jó erős forralt bort töltött belém meg a dunyha alá is beparancsolt a harmincöt fokos kánikulában - másnapra kialudtam és kiizzadtam magamból.

Olvasmányaim, unalmamban.
A beleélés, az azonosulás művészetéről

Könyvtáram távollétében - ugyan hol bolyonghatott széles e hazában? - Borcsa néni könyvei közt kutatgattam, s a kalendáriumok mellett ott találtam egy Jókait: az *Erdély aranykorá*-t és Eötvös *Karthausi*-ját is, nem kis meglepetésemre. Jókai középiskolás koromtól nem volt a kezemben; nem is fért el, nem jutott hely neki új isteneim között -, pedig kamaszéveimben *Az új földesúr, A kőszívű ember fiai* és különösen a *Sárga rózsa* hej, de tetszettek! Egy kissé fanyalogva kezdtem hát forgatni az *Erdély aranykorá*-t, de legnagyobb meglepetésemre nagyon hamar belemelegedtem, sőt belefeledkeztem lapjaiba. Ősi, velem született kíváncsiságomat, meseéhségemet igazán kielégítette a nagy mesemondó bácsi; legföljebb az idegen szavak özöne, a stílus pongyolasága és egynémely nehézkessége zavart olykor. *A karthausi* már nehezebb dió volt. Bár érdekelt, és más is volt, mint *A falu jegyzője* - abba még középiskolás koromban belétörött a bicskám -, stílusa a prózában írt költeményekre emlékeztetett, melyek már akkor is igen-igen vonzottak, azonban sajnos hamar abbahagytam, mert más, „életesebb", „életszagúbb" időtöltésem, szórakozásom akadt. Már akkor is megvolt bennem a képesség, hogy olyan könyveket is, amik érdekelnek, akár évekre abbahagyjak, s nemegyszer sokkal később folytassak ugyanott, ugyanannál a bekezdésnél, anélkül hogy megtörne a varázsa szívemben - és már kezdtem rájönni arra is, hogy nem mindent kell feltétlenül végigolvasnom. Már tudtam, kezdtem sejteni, hogy igen sok könyv esetében kár volna az időért, mert nem érdekel annyira, csak az időt fecsérelném vele hiába és jóvátehetetlenül. Máskor meg néhány oldalból tökéletesen kiéreztem valaminek az ízét, zamatát, hangulatát, s mert abbahagytam, így jobban megmaradt bennem; mélyebb volt az élményem, felejthetetlenebb, mintha nagy nehezen végigrágtam volna rajta magamat azokon a fejezeteken is, amelyek már nem érdekeltek. A könyvekkel is kezdtem úgy lenni, mint a tájakkal, az itallal, az emberekkel: egy pillantás, egy korty, egy félóra többet adott nekem belőlük, mintha napokat bolyongtam volna bennük, mintha hordónyit ittam volna belőlük, mintha éveket töltöttem volna mellettük. Csipegető, ízlelgető, sok színre, ízre mohó ínyemnek-szememnek-fülemnek-érzékeimnek, egyszóval egész alkatomnak mindez sokkalta jobban megfelelt, ez a kóstolgató életmód. Úgy éreztem, hogy így többszörösebben, dúsabban, sűrítettebben élhetek majd, hogy ezzel a módszerrel - mely akkoriban kezdett már-már tudatosodni bennem - többet fogok élni, mint azok, akik elejétől végig vaskövetkezetességgel fogják vonszolni egyhangú életüket, meg sem kísérelve, hogy időnként kitörjenek belőle; igen, többet fogok élni, mint azok, akikben meg sincs a vágy a létezésnek erre a felfokozottabb, gazdagabb módjára, árnyaltabb lehetőségeire. Nekem az volt az álmom, a célom, hogy sokat, sokfélét éljek és megéljek rövid kis „tyúkszaros" életemben - ahogy nevelőanyám emlegette következetesen földi napjainkat. S az, hogy a költészet felé sodródtam, és ahogy magam is félig-meddig költő voltam, vagy tán egészen az - gazdaggá tette életemet. Egyre inkább kialakult bennem egyfajta képesség, amellyel be tudtam hatolni mások életébe és műveibe: mintegy részt tudtam venni bennük, valósággal beléjük olvadtam, egy voltam velük, ha akartam. Ez a képesség, melyet a „beleélés" művészetének becéztem magamban, egyre inkább kezdett kibontakozni bennem, és csak színesebbé, sokrétűbbé tette külső élményekben és eseményekben - látszólag - mindennapi és szürke kis életemet. Mert magasra szított fantáziámmal, ugyanakkor párhuzamosan az én életemmel, többszörösen éltem egyszerre. Számos regényhőssé azonosulva, fent Csernoholován is újólag leéltem Shelley és Keats életét, az ismert esemé-

nyeket nem egy képzeletbeli részlettel toldva meg. Pontosan úgy, ahogy egy évvel azelőtt Rimbaud is voltam. S néhány évvel azelőtt meg Kosztolányi.

Csapongás összevissza.
A központban mégis humorérzékem áll.
De nőkről is lesz benne szó

Magányomból s ha nem is munkaterveimből, de olvasási vágyamból, sőt majdnem hogy lázamból egyik pillanatról a másikra kicsöppentem. (Ezért tört derékba bennem - s félek, hogy immár örökre - *A karthausi* elmélyült megismerésére irányuló heves célkitűzésem.)

Ha egy-egy ismeretlen faluba, városba érkeztem, már legtöbbször az első órákban fölkerestem egy kereskedést, mert valamit mindig otthon felejtettem, a szappant vagy a borotvapengét. Vagy legalábbis valami nassolnivalót szereztem be magamnak: mondjuk, egy tábla mogyorós tejcsokoládét, esetleg nápolyifélét. A cukorkát nem szerettem, mármint a savanyút, erőset vagy töltöttet; a kasu nagy divat volt akkoriban, abból hát bőven vásároltam, hogy - reklámja szerint - mindig üde legyen a leheletem. De amiért fontos lett volna az üde lehelet: a csókolódzás érthetetlenül folyton távol maradt az életemből, megfelelő társalanyok hiányában, mert olyan bűvész mégsem voltam, hogy magammal csókolódzzam! A „Negró"-t is erősen kultiváltam akkoriban, a „torok kéményseprőjét", mert a Dohány utcai, száraz légfűtéses lakásom idejétől kezdve elég gyakoriak voltak a rekedtségeim, torokfájásaim vagy még inkább: „torokkarcolásaim" és „köszörüléseim", amik - ezt reméltem legalábbis - megszűnnek a „Negró" intenzív használatával, vakon hittem akkor még a propagandaszövegeknek. Lehetett olyan pasztillát is kapni, amelyik mintha „elvágta volna a torokfájást" - ezt is kipróbáltam, de nem használt annyira mint a Negró, vagy legalábbis a Negrónak valamivel jobb volt az íze. Azt hiszem, ezekről a „csodagyógyszerekről" a legnagyobb igazságot egy tréfa mondta el, a Beretvás-féle pasztillareklám kigúnyolása: „Fáj a torka? Szopogasson beretvapengét. Meglátja: mintha elvágták volna."

Az orrommal is rengeteg bajom volt, állandó „megfázásaim" miatt úgy éreztem, hogy nem szelelt úgy, ahogy kellett volna - legalábbis ahogy én szerettem volna. Erre is lehetett írt kapni a patikában - a neve most nem jut eszembe -, amiből ha szippantott az ember, miközben a másik orrlikát légmentesen befogta, eldugult orrjáratai kitisztultak. Ezzel a szellemes, remek kis készülékkel felszerelve éltem akkoriban az életemet és „klistélyoztam" az orromat a legváratlanabb pillanatokban és helyeken: a villamosokon, a mozikban, zsúrok kellős közepén, esetleg forró szerelmi vallomásaim közepette, hogy újabb, zavartalan lélegzethez jussak...

Ilyen fontos bevásárlásokat többször „eszközöltem" a bernecebaráti Vegyeskereskedésben is, mely nem volt messze Borcsa nénitől. A tulajdonos és a tulajdonosné távollétében egy nagyon csinos, bogárfekete hajú fiatal lány volt bent az üzletben. Feledékenységemre hivatkozva negyedóra múlva visszamentem valami apróságért, fél óra múlva újra, és máris kész volt az ismeretség - akármilyen bátortalan is voltam -, s ez annál könnyebben ment, mert a leányzó tudta, hogy ki vagyok: pici volt a falu, a postamesternőt is jól ismerték, és ráadásul Borcsa néni is hozzájuk járt vásárolni...

Attól kezdve délelőttjeim és délutánjaim súlypontja áttolódott hozzájuk, Szöllős Veráékhoz. A fiatalabb és csinosabbik leány volt a Veronka, bogárfekete hajú, szemita szépség - a nővére, akit családi körben csak „Egérkének" becéztek, már kevésbé volt az esetem, nagyokat cincogó és folyton majszoló kövérkés leányként maradt meg az emlékezetemben, aki már fiatalkorában anyjára emlékeztetett, legalábbis alakját illetően. Napi két műszakban több órát ültem náluk, a legtökéletesebb időfecsérlés jegyében, melynek akkoriban szakképzett nagy-

mestere voltam. Soha nem lehetett rám mondani, hogy „zsúrfiú vagyok”, hogy „társaságbeli alak”, hogy szórakoztató, cuki pofa, a „társaság lelke” - minderről szó sem volt, természetesen. Még csak táncolni sem tudtam, úgyhogy még így sem látták hasznomat. Legfeljebb ha a közeli Ipolyságból átjöttek fiúismerőseik egy kis hevenyészett zsúrra, én kurbliztam a gramofont, és én cserélgettem a lemezeket.

Még villany se volt a faluban, Borcsa néninél is petróleumlámpa mellett olvasgattam estén-ként, és könnyűszerrel eljátszhattam azzal a gondolattal, hogy Petőfi vagyok, aki *A karthausi*-t forgatja, ennek az Eötvös Józsi bácsinak, a könyvét. Mert éppen ezekben a napokban bolhászgattam egy falusi tárgyú versen, meglehetősen Petőfi- vagy még inkább népies-nemzeti modorban, melynek érdekében ősi tizenkettesekben is írtam, csak éppen valahogy - szándékom ellenére - groteszkebb lett, majdnem csúfolódó, az ilyen jellegű verseknek kicsit a torzképe, persziflázsa. Persze talán mondanom sem kell, semmiféle tudatos paródiaösztön nem vezette a tollamat; tulajdonképpen csak hű másoló akartam lenni, mint egy festőinas, ki nagy mesterek képeit újra megfestve tanul, de egyéniségem, rettenetes isteni-ördögi kamaszságom - melyre oly büszke voltam - lassan kezdett nem tűrni magán semmilyen béklyót, nem volt hajlandó kordában maradni, és a felvett álarc mögül vihogva vagy olykor hahotázva öltögette ki a nyelvét, tőlem, akaratomtól teljesen függetlenül, amin kezdetben nemegyszer igen-igen meghökkentem. Mert sokszor már nem úgy írtam, ahogyan szerettem volna, ahogyan akartam, ahogyan eleve feltett szándékomban állott - azt éreztem, hogy a ceruzám vagy a tollam (korszakonként váltogattam őket) elragad és másfelé kanyarít, egészen más irányba. Ettől nem lett rosszabb éppen egy-egy írásom, legfeljebb felemás: mert sem a másolandó mestert nem adja híven vissza, sem engem nem tükröz eléggé. De egyfajta humor, hülyéskedés felcsillant már a műveimben, szinte váratlanul, aminek alapanyaga, háttere tulajdonképpen gyerekkoromtól bennem rejtőzött, az egyéniségemben, valahogy velem született adottság volt, csak éppen nem törődtem eddig vele, nem gondoltam arra, hogy ezt meg kellene kísérelnem tudatosan értékesíteni, a lehetőségekhez képest kiaknázni. Legelső irodalmi alkotásaim korszakában ugyanúgy viszonyultam az irodalomhoz, mint hajdan, színész-ábrándjaim idején a színészethez. Mint színész - ahogy erről már részletesen beszámoltam - hősszerelmes és drámai hős szerettem volna lenni. S ehhez - legalábbis úgy látszott akkor - nem voltak meg a kellő adottságaim, rossz, hibás beszédem és egyéb hiányosságaim, tétova, sőt határozatlan mozgásom miatt. Minthogy - sajnos - a Gaál Béla-féle filmiskola érdekiskola volt, és tulajdonosainak az volt a céljuk, hogy minél több pénzt szedjenek, préseljenek ki hallgatóikból, a legkülönfélébb ürügyeken; nem sokat, nem megfelelően törődtek a növendékekkel. Azt is említettem annak idején, hogy az iskola titkára behívatott, amikor kezdtem el-elmaradozni, hogy ingyenesen elvégezhetem a kétéves tanfolyamot, mert tehetségesnek tartanak - azt azonban senki, egyetlen tanárom sem magyarázta meg nekem, hogy *miben* is tart tehetségesnek. Mert ha akkoriban megmondják, hogy legyen némi kitartásom és türelmem, s ne hősszerelmességről meg drámai hősségről álmodozzam, hanem a humor felé próbáljam venni az irányt, arrafelé igyekezzem elmélyíteni magamat, teljesen másként alakulhatott volna az életem, és nem tartanék ott, ahol ma tartok. Ha azt mondják, hogy jó komikusi adottságaim vannak, ma talán egy nagy nevettetővel gazdagabb volna a magyar színpad vagy a vászon világa, és én is boldogabb, kiegyensúlyozottabb, megelégedettebb lennék, mert inkább látnám értelmét az életemnek, mint így. Nem is szólva arról, hogy egy színész pályájának sikeressége mindig lemérhetőbb, legalábbis az adott pillanatokban, mint egy íróé, hiszen a színész a tapsokat a legtöbb esetben azonnal learatja. A siker látható és azonnali lemérhetőségének lehetősége hajszolt a film és a színpad felé - és ebből nem lett végül semmi sem, mert nem kerültem jó tanítómesterek kezébe rövid színészi pályámon. Az irodalomban már valamelyest nagyobb szerencsével indultam, jobb tanítómestereim, jobb kritikusaim, jobb barátaim, általában jobb idősebb pályatársaim akadtak, akik önzetlen dicséretekre is képesek voltak, ha valami igazán tetszett nekik, mint például Lovass Gyula,

akit Possonyi Laci mellett ismertem meg az Athenaeum szerkesztőségében. Lovass Gyuszi, amikor a Bernecebarátin írt *Falun* és főleg a szintén ott elkezdett *A malac* című versem megjelent a *Vigiliá*-ban, igen nagy lelkesedéssel fogadott. Különben sokáig rajtam maradt, hogy „Végh György, A malac" - és beszéd közben a vesszőt is kitették, mert majdnem így jelent meg nyomtatásban, vagy legalábbis egyesek szerették volna, ha így jelent volna meg. Lovass Gyuszi volt az első, aki ráirányította a figyelmemet *A malac*-ban lévő lehetőségekre:

- Tündéri, lebegő iróniája van, és humora, ilyet csak a régi középkori franciák tudtak, mint Marie de France. (Akinek, mondanom se kell talán, a nevét se hallottam addig soha.) Nagy érzéked van a mesebeliség és a humor, az irónia iránt, ezt jó, ha már most tudod. *A malac* bravúros ebben a tekintetben!

Milyen irodalmi arckép lebegett előttem magamról?
Az elképzelés és a valóság egybevetése

Hát nem tudtam, fogalmam se volt eddig, hogy „ironikus" vagyok, és „humoros" - de hogy mesebeli adottságaim vannak, azzal már előtte is kezdtem valamelyest tisztába jönni. Csapongva, nagyívű kanyargókkal jutottam el most ide; tulajdonképpen a színészetről való elképzelésem felelevenítésekor kellett volna mindezt említenem, hogy valahogy ugyanolyan merev elképzelés élt bennem az irodalmat illetően is. A Keats- és Shelley-eszménykép uralkodott abban az évben minden porcikámon, és úgy képzeltem el a pályámat véges-végig (ami ugyebár nem is volt olyan messze, korai, heteken belül biztosan bekövetkező halálom miatt), úgy képzeltem el, hogy valóban egy tiszta, salaktalan, fennen szárnyaló, mindig a magasban lebegő, éteri-angyali költő és ember képét tudom ráhagyni műveimben az utókorra - amilyen természetes voltam és vagyok is az életben... Feddhetetlen és makulátlan költő - erre vágytam -, s nem is annyira a *poésie pure*-re, a *tiszta költészet*-re törekedtem (legalábbis nem Somlyó Gyurika akkori istene-kedvence, Paul Valéry értelmében), én azt szerettem volna, ha „csodálatos tisztaságú" dalaim csodálatos tisztaságú embert vagy inkább angyalt takarnak. Tehát tulajdonképpen kezdeti verseimhez akartam hasonlítani, amik nem minden esetben fedték egyéniségemet, és ezért hökkentem meg az írásaimban ki-kibukkanó tréfán, irónián, ez a hajlamom-érzékem nagyobb mértékben ezen a nyáron mutatkozott meg először. Kicsit fel is voltam háborodva, hogy így elrajzolt a tollam, a kezem, jaj, pedig nagyon kell ám vigyáznom ártatlan angyaliságomra! (Az utókorra ilyen nemes és törékeny szobrot szerettem volna hagyni magamról.)

Pedig az életben sokkal inkább bohóc voltam, vagy udvari bolond

Holott az életben megnyilatkozó másfajta tulajdonságaimnak köszönhettem azt is, hogy állandóan Szöllős Veráéknál lebzseltem, és tejben-vajban fürösztöttek, legalábbis az uzsonnákat illetően. Mert bár nem voltam „szórakoztató, cuki pofa", a „társaság szíve-lelke", mulatságos figuraként könyveltek el, aki ha egyszer-egyszer megszólal, azért velőset vagy valami röhögtetőt mond, akire ha csak ránéz az ember, máris röhögnie kell. Mert ugyebár, amíg mások majd megdöglöttek a hőségtől, sortban, atlétatrikóban, én naphosszat sálakba bugyolálva, fekete esőköpenyemben üldögéltem vagy kószáltam a szobában, olykor még arra is engedelmet kértem, hogy a kalapomat feltegyem, mert ártalmas huzatot véltem észlelni akkor, amikor mások majdnem kinyiffantak éppen a levegőhiánytól; s már az is mulatságos volt, hogy úgy sétáltam le-fel egy pici szobában, mintha a Duna-korzón flangálnék föl s alá - mindebben volt némi póz is, hogy más legyek, mint a többiek, de fázni például őszintén, eredendően, alkatom,

személyiségem mélyéről jövően kezdtem fázni. S hogy valamivel hitelt érdemlően meg is magyarázzam, azt hangoztattam, hogy három vagy négy hónapos koraszülött magzatként jöttem biztosan a világra. Volt bennem némi póz, hogyne, de egyidejűleg karikíroztam is önmagamat, erősen eltúlozva játszottam meg azt, aki valóban voltam, s ez mindig átmenet nélkül történt, villámszerű váltakozásokkal, vibráló légkörben, úgyhogy mindig azon vettem észre magam - szintén szándékom ellenére -, hogy mindenki röhög rajtam. Mert a lemezeket például, mint pincér, hordoztam körül, hogy megfelelő legyen ez a szám, az ujjaim hegyén balanszírozva velük, mintha tányérok volnának, a gramofont úgy kurbliztam, mintha mákot vagy szecskát darálnék, esetleg úgy olvastam a lemezek címkéit, mintha előkelő vendégeket jelentenék be egy királyi fogadáson, s aztán azonnal váltottam, most már tudatosan: hogy hogyan játszom el mindezt én, Végh György, hogy milyen remek pincér, lakáj vagy milyen nagyszerű parkett-táncos tudok lenni, ha akarok. Mert bár táncolni nemhogy mint egy bártáncos, de még mint egy aznap született csecsemő, úgy sem tudtam, előszeretettel játszottam meg magam, főleg a csinosabb lányoknak, hogy legalább potyázhassak valamit a testük melegéből, a derekukat átölelve. És úgy tettem ilyenkor, mintha a legbensőségesebb vallomásokat sugdosnám a fülükbe, mialatt jól összetapostam a lábukat, természetesen ezt is nyakig gombolt esőköpenyben és kalapban - a szobában.

Talán nem is volt mindez tudatos bennem, csak valamivel el kellett ütnöm az időt, s minthogy hangulataim egy órán belül is veszekedett sebességgel változtak, nem takargattam az érzéseimet, nem szorítottam álarcot a képemre - és mégis, ezekkel a fegyelmezetlenségeimmel is sikerem volt. Külön szám volt az is, ahogy nyafogtam, szintén ősi, természetes adottságaimból kifolyólag, de rövidesen rájöttem arra is, hogy hálás „téma", vagy „lemez", ha semmi egyebet nem csinálok, csak időnként karikírozva utánozom a saját nyafogásomat, egy árnyalattal jobban elnyújtva, jobban énekelve, mint a valóságban szoktam. Amiért osztálytársaim csúfoltak: különösen Wampetich Laci. S akiknek nem volt terhükre az ilyen hülyéskedés, akiknek volt némi érzékük az ilyesmihez, azok egyáltalán nem érezték rosszul magukat a társaságomban, sőt előszeretettel meghívtak magukhoz.

Nők közelsége. Meglepő felfedezés a könyvespolcon.
Pletykák a „Kastélyról"

Így Szöllős Veráéknál is ilyen házibohóc-, udvaribolond-féle voltam - ami ugyebár nagyon megbecsült foglalkozás volt hajdanán, a királyok korában. (Ez is azt bizonyítja, hogy több „sánszom" lett volna mindenképp a múltban, mint saját koromban.) Ezenkívül jól lehetett ugratni, és én mindig „ugrottam" is, hajlandó voltam „bedőlni", s ezzel szintén jókedvet és örömet szereztem másoknak. Persze, ha ilyen szerepkört igyekszik betölteni az ember, annak megvan az a veszélye, hogy nem veszik komolyan mint férfit. Bár a nyafkaságom, tettetett elesettségem, sokszor megjátszott gyámoltalanságom mindig erős anyás érzéseket keltett az erre érzékeny, erre hajlamos nőkben, ami a későbbiekben másfajta érzésekbe is átcsaphatott. Szöllős Veronka sem vett komolyan mint férfit, de erre nem is tartottam igényt a Vali-kudarc után, s tulajdonképp elég is voltam önmagamnak. Az önszerelmemet nem is óhajtottam komplikálni egyéb, esetleg megint „tragikus" kimenetelű más kísérletekkel. („Fáztam" ettől - ahogy ez kedves szavamjárása volt ezen a nyáron, éppúgy, mint a „mütyürke", mindent lemütyürkéztem, még Egérkét is saját használatomra Mütyürnek kereszteltem el.) Verával tehát jó haverok voltunk - különben is volt valami fiúja Pesten, ahol már egy éve divattervezést tanult, és csak a szünidőt töltötte otthon. Hátha ugyanazt végigcsinálta Vera is a fiújával, amit Vali vitéz Szomoróczy Sanyival - ki biztosíthatott arról, hogy mindez nem így történt? Angyalarca lett volna talán a biztosíték? Tizenhét-tizennyolc éves lehetett, a korán

nyíló zsidó széplányok fajtájából, nyilván a temperamentuma is tüzesen izzott - de bevallom, mindez nem is érdekelt túlzottan vele kapcsolatban. Nem a nőket láttam bennük, bár közelségük tagadhatatlanul jó hatással volt rám; Vera és Mütyürke haverok, barátnők, játszópajtások voltak csak számomra, azt pótolták, ami gyerek- és kamaszkoromból sajnos annyira hiányzott. A velük való „ücsörgéseim"-ben Vera és Mütyürke a csiszolókő szerepét töltötték be; érdes mackóságomból sokat lefaragtak észrevétlenül és fájdalommentesen azon a nyáron, az együtt töltött néhány hét alatt.

Ebben a kapcsolatban nem volt semmi intellektuális tényező. Vera ugyan szerette a verseket; az *Anna Kovalcze* például nagyon tetszett neki, de különben nem volt szenvedélyes olvasó típus. Annál inkább meglepődtem, hogy néhány teljes évfolyam *Nyugat*-ot találtam a könyvespolcukon, a húszas évek végéről, édesanyjuk fiatalasszony korából. Talán „sikk" volt a *Nyugat*-ot járatni ezekben az időkben? Más magyarázatot nem találtam rá. Szorgalmasan cipeltem haza Borcsa nénihez a *Nyugat*-számokat, de újabb szerzőket nem fedeztem fel magamnak. Amikbe beleolvastam, nem kötötték le az érdeklődésemet, nem fogtak meg különösebben - legfeljebb védőszentjeimnek egy-egy addig kezembe nem került írása akadt figyelmem horgára. De azt hiszem, ha módomban lett volna bejutni a „Kastély"-ba, ott nem találtam volna *Nyugat*-évfolyamokat se a tízes, se a húszas, se a harmincas évekből. És ez a helybeli zsidó szatócs család szellemi emelkedettségét tanúsítja a magyar dzsentri fölött. Mert a „Kastély"-ban egy jelentéktelen földbirtokos család lakott. Tivornyák, dáridók híre szivárgott ki minduntalan az elkülönült és szinte dombra, „magaslatra" épült udvarházból. A falu pletykáiba beavatottak - ilyen volt Veronka édesanyja is - úgy tudták, hogy Borcsa néni például ennek a földesúrnak nagyapjától kapta a házát. Borcsa néni - azaz Borbála - fiatal korában kikapós, mulatós-mutatós szép menyecske volt, a nagypapa babája. Az öregúr sokszor elküldte érte hintóját, parádés kocsisát, aki aztán a „végkielégítésül" kapott házért meg kis földért el is vette az uraságtól levetett és megunt szeretőt. Hajdani szépségének és „ledérségének" már nyomait sem fedeztem fel Borcsa néni arcán, de még csak viselkedésében sem. Akkor már túl volt a hetvenen, és régi bűneit mindennapi templomba járással próbálta levezekelni. Álmatlan éjszakáin pedig a rózsafüzért morzsolgatta, régen bezzeg - ifjoncabb éveiben - éjszakái másért voltak álmatlanok...

Sokat üldögéltem a körtefa árnyékában.
Mire jó a zsebtükör, többek között? Diétára fognak.

Bernecebarátin a szó szoros értelmében tejben-vajban fürösztöttek, hol Szöllős Veráék, hol Borcsa néni, s ennek hamarosan rossz vége lett. Pláne Borcsa néni a nagy tányér tejfeles túró után mindig egy hatalmas tál körtét is rakott az asztalra, „nyomtatóul". Akkoriban még szinte mindent megettem, amit a sors kegye elémbe vetett. Állandóan éhes voltam, kielégíthetetlenül, főleg jobb falatokra, oly sok nincstelen gyerek- és kamaszévem után. Bernecebarátin is mindent megettem, amit elém raktak, sőt, hogy pontosabb kifejezéssel éljek, mindent összevissza zabáltam, s így lassankint többet tartózkodtam a körtefa árnyékában, a reteráton, mint a szobámban vagy Veráéknál. Hozzájuk különben már-már kínos is volt átmennem, mert egy-egy nehezen kinyögött mondat vagy szó közepén hirtelen nagyot nyelve föl kellett ugranom, hogy szélsebesen átvágtassak Borcsa nénihez, mert valami furcsa, rosszul értelmezett szemérmetességből Veráéknál nem mertem vécére menni. De Veronka mamája anyai szemét mindez nem kerülte el, hamar rájött, hogy ez nem valami újabb extravagancia, hanem egy rohamosan romló, makacs bélhurut. Feltevését csak alátámasztottam azzal, hogy mindenkire, boldog-boldogtalanra, aki csak az utamba került: ráöltöttem a nyelvemet - ezúttal korántsem csúfolózásból -, hanem hogy nem túlságosan fehér-e, nem lepedékes-e vajon. S

mások véleményét azonnal ellenőrizni óhajtottam a zsebemből előrántott kis tükrömben, arra is ráöltve a nyelvem napjában ezerszer. (A zsebtükröt Guxával közösen vettük, illetve ő is vett egyet, hogy bármikor, úton-útfélen, a nappal és éjszaka bármelyik órájában fogalmat tudjunk alkotni pattanásosságunk méreteiről. Guxa ráadásul marcona arcélére is, annak esetleges zordulására is folyton kíváncsi volt, így sokszor előfordult, hogy az utcán vagy egy kapualjban előszedtük mindkét foncsoros üveglapocskát, és szárnyas tükörként alkalmaztuk, összeillesztve őket az oldalaiknál, hogy Guxa minél szemléletesebben, több szemszögből és visszaverődésből is megfigyelhesse leendő diktátori vonásait...)

Szöllős néni lett ideiglenes orvosom, mert a faluban nem volt, vagy legalábbis nem lett volna rá pénzem. Szigorú diétát írt elő, amit készségesen betartottam: egynapi üres teát, keksszel és kétszersülttel, majd másnap egy kis krumplipürét is engedélyezett. Szerencsém volt, hogy a krumplipüré ízlett is, mert különben nem tudom, mit csináltam volna az elkövetkező években, amikor is több vagon burgonyapépnek és vízben főtt sós burgonyának hágtam a nyakára, gyenge gyomrocskám kúrálása közben. „- Látszik, hogy tótocska vagy - mondogatta már nevelőanyám is -, azért szereted annyira!" Nagy megtartóztatás és önfegyelem kellett ehhez a diétához. Borcsa nénitől úgy kellett kiverekednem, mert semmiképpen sem akart belenyugodni a „papi"-ba, a pépes ételekbe. „Le fog fogyni az úrfi, pedig most van növésben!" És párhuzamosan a pürével azért csinált egy kis jó tejfölös paprikás csirkét, nokedlivel, uborkasalátával, vagy odakészített néhány szelet rántott csirkét is egy másik tányérba, hogy el ne sorvadjak egészen.

Kosztolásaimról. Egy villanatra megint a háború

Falun még nem éreztük az élelmiszer-korlátozásokat: Pesten már tél közepétől bevezették a heti két hústalan napot, talán éppen újévtől. Persze ezeken a napokon, ha jól emlékszem: kedden és pénteken, messze elkerültem a Hanglinak még a tájékát is, mert hülyeség lett volna a Hangliban nem komplett ebédet enni. Nem voltam változatlanul túl húsos; a főzeléket és a tésztát mindig is jobban szerettem, viszont a szárnyast szinte nem is tartottam húsnak; a csirke, főleg a rántott csirke mindig kedvesebb eledelem volt a marhahúsnál - vagy akár a borjúnál is -, a legkevésbé a disznóhús volt ínyemre. Nyaralásaim alkalmával mindig feltöltődtem, a legtöbbször meg is híztam, mert rendszeresebben kosztoltam, mint otthon Pesten. És falun különben is az evést tartották az élet legfontosabb eseményének, szinte szertartás volt, és amerre csak nyaranta jártam, mindenütt jól tartottak. Hiába írta elő a törvény a két hústalan napot, falun mindezt nem lehetett ellenőrizni, s talán a szárnyast nem is számították annak a hatóságok sem. Így a háború vidéki tartózkodásaim alatt meglehetősen ritkán került szóba, akkor is csak a falut érintő gazdasági korlátozásokkal, árrögzítésekkel kapcsolatban, legtöbbször sopánkodások formájában, hogy mi lesz jövőre, hiszen az idei nyár, az idei termés annyira rossz volt. (A csernoholovai postamesterrel való politizálgatásomhoz hasonló eset nem is fordult velem elő másutt.) Viszont azt is tudtuk, hogy nemcsak nálunk romlik a helyzet. A lapok például diadalmasan, főcímként, óriási betűkkel hozták honunk lakóinak tudomására, hogy: „ANGLIA SZOROSABBRA HÚZTA A NADRÁGSZÍJÁT" - amin ugyancsak kellett röhögnöm! Még jó, hogy felkiáltójelet nem raktak utána, de lehet, hogy azt se hagyták el. Nahát - mulattam magamban -, milyen remek fordulatokkal tudnak élni az újságjaink; mindig a mások portája előtt söpörnek a legszívesebben, hogy ezáltal megpróbálják a mi házunk tájáról elterelni a figyelmet.

A mehetnék. Szívszorító emlékem az Ipolyságról

Augusztus második felében történt mindez - a néhány napi koplalás és diétázás csak ideig-óráig segített rajtam, mert amint jobban lettem, újra telezabáltam magam, és kezdődött minden elölről. Ez a körülmény csak megkönnyítette majdnem angolos távozásomat Bernecebarátiról. Szöllős néninek ugyanis sürgős elintéznivalója akadt Pesten, felhasználtam hát én is az alkalmat, és megléptem vele. Érzékeny búcsút vettem Borcsa nénitől, és égre-földre esküdöztem, hogy ezentúl mindig csakis nála töltöm a nyaraimat. (Soha nem maradtam az előre kitűzött vagy megbeszélt időpontig, mindig valami enyhe szélhámossággal kellett kivágni magam, mert valami bajom mindig történt nyaralásaim folyamán, s ráadásul egy-két hétnél tovább sehol sem sikerült nyugodtan ülnöm a fenekemen. Tudtam esetleg, hogy hülyeség elmennem, de annyira űzött a nyugtalanság, az új vagy legalábbis a más utáni vágy, a kíváncsiság, hogy képtelen voltam - de meg nem is akartam - fegyelmezni magam az esetek kilencven százalékában. „Majd csak lesz valahogy. Úgy még nem volt, hogy valahogy ne lett volna" alapon éltem, ami nevelőanyámnak kedvenc mondása volt, és életfilozófiája - ha lehet ilyen bölcs dolgokról egyáltalán beszélni az ő esetében. És vissza is csak a legritkább esetben mentem ugyanarra a helyre; hiszen nyári barátságaim is elmúltak az első őszi dérrel, el-hullottak nyomtalanul, s behavazta őket megtalálhatatlanul a tél.)

Bernecebarátiról - bár légvonalban igazán nincs messze Pesttől - meglehetősen komplikált volt hazajutni. Busszal Ipolyságot is érintettük. Verával és Mütyürkével még gyomor-nyavalyáim előtt csatangoltunk ott egy délután. Ipolyság meglepett és meg is hódított, ha jól tudom, három- vagy négyezer ember élt benne mindössze, s mégis városkajellege volt. Amit sokkal nagyobb lakosságú alföldi falvakkal kapcsolatban soha nem éreztem. A cseh meg-szállásnak tulajdonítottam ezt a másfajta hangulatot és életstílust, melynek maradványai a visszacsatolás után is ott szaglottak a levegőben. Egy szívfacsaró élményem is volt Ipolyság-ról, a városkát övező, védő, elhagyott betonerődök hálózata, melyekben Verával és Mütyürkével ugrándoztunk kósza, csavargó csirkék társaságában, a „sic transit gloria mundi" hangulata csapott meg, s egy távoli, fájdalmas asszociációval azt éreztem, hogy ugyanez történt Franciaországban, a Maginot-vonal esetében is. Egyetlen tollvonás, egy megkerülési trükk szinte nem létezővé tette azt is. Feleslegesen, értelmetlenül kidobott milliók feküsznek e már semmire se jó betonfalakban, s azt számlálgattam magamban, hogy hány száz vagy ezer ember életét megoldotta volna, ha az a pénz, amibe kerültek, az ő markukat ütötte volna. S most alkalmi tyúkok mászkálnak benne, meg mezei ürgék, meg olyan ürgék is, amilyenek mi vagyunk: Vera, Mütyürke, meg én.

Egy egekből aláereszkedő haver véleménye a hadihelyzetről.
Hasznos kitérő arról, hogy hogyan szoktam társalogni

Pestre érkezve - a váci gyors is sokat késett - a KIE-be hajtattam, no nem taxin, csak a hatos villamossal. A KIE-ben szerencsés esetben - ha volt hely - esetleg néhány napig is meg-húzhatta magát az ember. Mondhatni: turistaszálló-szerű intézmény is volt ez egyben, s hihetetlenül olcsó étterme volt. Késő este érkeztem meg, holtfáradtan, a sok hasmenéstől teljesen legyöngülve és elcsigázva - még éjszakám nagy része is rohangálásban telt el. Reggel, mint mindig, elég korán ébredtem, s arra lettem figyelmes, hogy valami ismerősforma alak kászálódik le fölülem, az emeletes ágy fölső fekhelyéről. (Én bizony sose mertem volna az emeletes részbe feküdni, mert állandóan az a rémkép kísértett, szinte frászszerűen, hogy biztosan legurulnék és nyakamat törném. Ennek a hiedelemnek azt hiszem, volt is némi alapja, gyerekkoromtól bizonytalanul jártam és egyensúlyzavarok kísérték minden lépésemet.

Rövidesen kiderült, hogy nemhiába tűnt ismerősnek a lefelé kecmergő pacák. Porga volt, akit az elmúlt évben szinte nem is láttam. Most is mundérba bújt éppen - mert már hónapok óta katonáskodott. Mint tizenhármas születésű, ő is a legrosszabb korosztályhoz tartozott. Ha csak egyet tüsszentett valaki a világ túlsó végén, máris behívták őket: Hegedüs Zoli, Pintér Jóska, Lovász Elemér, Porga legalább olyan sűrűn váltogatták az egyenruhát a civillel, mint ahogy egy rendetlenebb polgárember a fehérneműjét.

- No Mester, megyünk visszaszerezni neked Erdélyt! - mondta röhögve Porga.

Nagyon fél füllel már hallottam suttogni a Városban, hogy mégiscsak igazak voltak azok a kárpátaljai pletykák. Valami készül Erdély visszacsatolása érdekében.

- Hogyhogy? Hát mi van? - kérdeztem, hogy némi jólértesültséggel én is ellássam magamat. (Ez a „mi van?" - sztereotip kérdésem, ifjúkoromtól elkísér, öntudatlanul buggyan ki a számon, a legtöbbször csakis elhangzására leszek figyelmes, anélkül, hogy a kérdést egyáltalán fel szándékoznám tenni. S ezekhez a hézagkitöltő, majdnem angolos, semmitmondó beszédtégláimhoz tartozik az is, hogy a kapott válaszra ezt dünnyögöm: „Hogy mik vannak!" Ennél a mondatomnál sem szoktam valami túlzottan jelen lenni lelkileg, általában mindenfajta személyes érintkezésemben a legtöbbször távol vagyok, testközelben, de mégis irdatlanul messze-messze. Rendkívül meglepő és különös alkati sajátságom ez: beszélgetésem úgy hat az emberekre, hogy esetleg nem érdekel az, amiket mondanak nekem, pedig erről szó sincsen. Csak éppen annyira dekoncentrált, szétszórt és szórakozott vagyok, mint a professzorok a viccekben. Szerencsére a lelki magnetofonom azért mindent fölvesz. Így aztán a beszélgetés után egy órával vagy egy fél nappal próbálom rekonstruálni, hogy mi is történt, hogyan is zajlott le ez vagy az a párbeszéd, miről is volt szó a beszélgetés során, milyen marhaságokat mondott akaratom ellenére, tőlem függetlenül a bennem lakozó úriember, az alteregóm, és hogy tulajdonképpen miket is kellett volna helyette mondanom az adott pillanatban. Ezért könnyen előfordulhat, hogy én ugyanezt a beszélgetést másként írnám le, mint mondjuk, Porga, akivel akkor reggel beszéltem, ha történetesen lerögzítette volna azonnal a naplójában, és mégis, az én megfogalmazásom hűségében sem kételkedhetne senki. Porgáé is igaz lenne, de az enyém is. Ez a kis kitérő csak szerény észrevétel vagy adalék akar lenni az élet, az emberek és kapcsolataik megfejthetetlenül, kibogozhatatlanul bonyolult voltához.)

- Hogyhogy? Hát mi van? - kérdeztem, ezúttal nem is nagyon tettetett érdeklődéssel.

- Kaka, hogy azt ne mondjam: szar - foglalta össze Porga rendkívül tömören, a drasztikusság árnyalata nélkül. Ez az egyetlen szóba sűrítés hosszú órák hiábavaló fejtegetéseitől kímélt meg mindkettőnket, amiknek ugyancsak ugyanez lett volna a lényegük.

- S akkor mi lesz?

- Ez a köbön vagy a hatodik hatványon!

Velős, magvas tájékoztató volt, nem mondom, s ráadásul igaz is, minden szavának megvolt a hitele, a valőrje és az aranyfedezete.

Az orvosok mértéktartó csepülése.
Elviselhetetlen keserveim nagyvonalú ecsetelése

Mécs Imrétől, akihez délután elrohantam, ugyanezt tudtam meg, csak udvariasabb formában és sztaniolba csomagolva. Ráadásul engem egyéni nyavalyám pillanatnyilag sokkal jobban izgatott, mert untam az állandó sprinteléseket, azt, hogy a könnyen elérhető zöld villamosok útvonalán kellett állandóan haladnom, amikor a mellékutcákat sokkal jobban kedveltem, s

mindezt a gyomromból kifolyólag - ez esetben szó szerint értelmezve a dolgot. Mécs Imre véleménye az volt, hogy tífuszgyanús vagyok, állandó 37,2, 37,3, 37,5 körüli hőemelkedéseim, panaszaim sugallták neki ezt a diagnózist. De a bakteriológiai vizsgálat nem igazolta feltevéseit, sőt, amikor nagy nehezen sikerült megállítani a gyomrom állandó marsait, szuronyt szegező meneteléseit, az apró hőmérséklet-ingadozásaim továbbra sem szűntek meg, hosszú hónapokig elkísértek.

Az orvosokkal még sokáig nem volt olyan szerencsém, mint kritikusaimmal és bölcs tanácsokat osztogató pályatársaimmal. (Pedig tulajdonképpen mi egy orvos? A test és a lélek együttesének - s természetesen itt a lélek alatt az idegrendszert is értem - kritikusa.) Mécs Imre aranyos volt hozzám, s valóban igen sokat tett érdekemben, de nem volt lángész, nem volt elég intuitív. Az én labilis idegrendszeremet és pláne a vegetatívat nem nagyon vette figyelembe (mentségére legyen mondva, hogy ez utóbbi talán még nem is nagyon volt feltalálva). Az egyre gyakoribb, sőt már teljesen állandósuló napi többszöri izzadásommal sem tudott mit kezdeni, értetlenül állt előtte. Nagymértékben hozzájárulhatott ehhez az is, hogy én élőszóban elég hebehurgya voltam világéletemben, és éppen a lényeg veszett el roppant bonyolult és körülményes, se füle, se farka mondataimban, előadásmódomban. Mert én, aki annyira aprólékos megfigyelője voltam önmagamnak és mindannak ami velem történt, képtelen voltam mindezt összefüggően és értelmesen közölni mással. Hiszen nem is izzadások voltak ezek tulajdonképpen, hanem valóságos szorongások, halálfélelmek között bekövetkező verejtéközönök, izzadságkiverések. Nem a hónom alatt izzadtam, mint más becsületes ember, hanem a törzsemet, a hátamat és a mellkasomat verte ki napjában többször is a víz, függetlenül attól, hogy milyen évszak volt, mínusz tizenöt fokos télben éppúgy elöntött, mint plusz harminc-negyven fokos kánikulában. Hőhullámszerűen jött, sokszor már a tőle való félelmem is előidézte. Sok ember között, moziban, színházban, hangversenyteremben elkerülhetetlen volt - legalábbis a végén, ha addig sikerült is valahogy megúsznom, az utolsó pillanatokban, mielőtt ki kellett mennem a szabadba -, hogy el ne árasszon a verejték, hogy ne ússzam, tocsogjam saját levemben fortyogva. Mindez elviselhetetlenül borzalmas közérzetet okozott, és csak a maradék idegeim sínylették meg keservesen. Soha egyetlen társaságomban lévő barátom vagy ismerősöm nem tudta megérteni ezt. Később szerelmeim sem. Úgy magyarázták, hogy undok fráter vagyok, mert a belőlem kicsapó hisztérikus idegességem pillanatok alatt rájuk is átragadt. A klimaxhoz hasonlítottak ezek a tünetek, de hát én húsz-huszonegy éves voltam, és legalábbis nemileg, anyakönyvileg, hogy ne mondjam, törzskönyvileg - férfi! Mécs legföljebb annyit mondott ezekre a sűrű panaszaimra: „- Se a szív, se a tüdő állapota nem magyarázza, Végh bácsi. Ne törődjön vele, majd elmúlik - a sírban!” - így vigasztalt jó cinikus orvoshumorával. (Kezdtem is gyanakodni az orvostudományt illetően, enyhe kételyek merültek fel bennem iránta, s egyre inkább azt éreztem, hogy nekem valami rejtélyes, megmagyarázhatatlan, évszázadonként, évezredenként egyszer előforduló betegségem lehet, mellyel tehetetlenül áll szemben az orvosi társadalom - mert Mécs szerint ilyesmiről ő még nem is hallott, de kollégái sem, sőt az orvosi könyvek sem, amiket becsületesen végigkonzultált.) Apró, gyakorlati dolgokban talán nem volt rossz orvos - hiszen sokan jártak hozzá -, de a lélek sérüléseihez nem sokat értett. S ráadásul a tanácsai sem voltak elég precízek, szabatosak. Azt mondta például, hogy tartsak keserűsó- vagy karlsbadi kúrát, de azt már nem magyarázta meg, hogy miből is áll ez a kúra. Naponta vedeltem éhgyomorra pohárszámra a tömény keserűsós vizet, aminek következménye- és hatásaképpen napok alatt cérnavékony, cingár alakká fogytam. Rosszabb bőrbe és állapotba kerültem, mint amilyenben tavasszal voltam, amikor azért vonultam vidékre, hogy alaposan összeszedjem magam, és hogy erőt, tartalékot gyűjtsek télire, hiszen mindenki tudta, hogy egyre bizonytalanabb időknek megyünk elébe.

Mint a vándormadarak ősszel

A KIE-ben csak néhány napig maradhattam. Egy ismerősöm ajánlatára a Pozsonyi útra költöztem, egy kis központi fűtéses cselédszobába, mert a meleg lakás már mindörökre igényem maradt. Hogy a nyarat ilyen értelmetlenül, munka nélkül ellógtam, télen akartam rákapcsolni, hogy „Összes Műveim"-et mielőbb megírjam, s ehhez elengedhetetlenül szükséges volt egy meleg szoba. (Magamban inkább meghitt kis kuckónak, egy jó kis zugnak becéztem, ahová vissza tudok húzódni a külső világ viharai elől, mint a csiga a házába.) Augusztus végét, szeptember elejét írtunk, és így a gyakori fürdési lehetőségeken kívül - amikkel bizony még elég ritkán éltem - nem sokra mentem a Pozsonyi úti szobával, hiszen csak október tizenötödikén kezdődött a fűtési évad. Annyit viszont egyetlen hét alatt is kiderítettem, hogy nem lett volna szabad olyan messzire költöznöm a Belváros tájaitól, hiszen annak körzetében, környékén zajlott továbbra is az életem. Possonyit - a *Vigiliá*-t - a Hanglit - Mécs Imrét, mind könnyűszerrel megközelíthettem a Dohány utcából vagy akár a Sándor utcából is anélkül, hogy járműre kellett volna szállnom. A villamost, autóbuszt egyaránt utáltam, a pénzt is sajnáltam rájuk, szívesebben mentem moziba ezen a pénzen, vagy inkább elfranciakrémeseztem, eltejfelestúróztam, vagy elgesztenyepüréztem - amikor lassan megint rendbe jött a gyomrom -, és különben is változatlanul imádtam a csatangolást, a lófrálást. Egy hét alatt rájöttem, hogy a Pozsonyi úti szoba a távolság miatt, közlekedéssel majdnem kétszer annyiba kerül, mint akár a Sándor utcai lakosztályom. S ráadásul haza sem tudtam menni ebéd után egy „kicsit szundítani". S a mozik is, azok, amelyekbe előszeretettel jártam, a Belvárosban sorakoztak, vagy közel hozzá: a *Fórum* a Kossuth Lajos utcában volt, a *Casino* az Erzsébet-hídnál, az Eskü téren, a *Corso* a Váci utcában, a *Kamara* a Dohány utcában, a *Palace* az Erzsébet körúton vagy a kisebbek közül a *Savoy* a Kálvin térnél, a *Rex*, a *Rialto*, a *Fortuna* a Rákóczi úton, a *Belvárosi* az Irányi utcában. Semmi sem indokolta tehát Pozsonyi úti számkivetettségemet - mert szinte száműzetésnek éreztem azt a két hetet. Egyedül Rába Gyurka közelsége enyhített valamit keserűségemen, aki ott lakott nem messze tőlem a Pannonia utcában. (Rábát Illyés keresztelte át: György lett a sokkal hangulatosabb Richárd helyett.)

Könnyű szívvel határoztam hát el, hogy délibb vizekre hajózom Pest hullámzó tengerén, s néhány nap múlva az Éva utcába ereszkedtem alá, a Madách-házak hátsó tömbjébe. Itt is egy központi fűtéses szobácska birtokosa voltam, de meglepődve tapasztaltam nagyon hamar, hogy ez is kiesik a járásom sodrából, az „árterületem"-ből. Ráadásul nem is volt jó hangulata a szobának. Megsüketített az állandó zaj és lárma - egy átjáróházra nyílt, ahol éjjel-nappal kiabáltak, szomszédoltak vagy szőnyeget vertek a körfolyosón a cselédlányok. Nem ment úgy a munka, mint ahogy vártam. Csak a Bernecebarátin megkezdett *A malac*-ot tudtam valahogy kínnal-keservvel befejezni, és egy leheletszerű, tünékeny dalt írtam (ismét a tisztaság jegyében) Kisfaludy Sándor szerelmes verseinek modorában és strófájában - a „Mint a zsenge őzsutának" kezdetűt -, mert már nagyon szégyelltem, hogy három hónapja nem szerepeltem verssel a *Vigiliá*-ban. Ha ilyen ritkán és keveset írok, mi lesz halhatatlanságommal és szárnyaló költői hírnevemmel?

Ezerkilencszáznegyvenegy ősze jött

Egy verseskönyv vagy inkább -füzet megjelentetésének terve merült fel bennem

Új ősz jött, s valahogy kicsit új korszak kezdődött megint az életemben. Mindenekelőtt arra gondoltam, hogy ki kellene adnom egy verseskötetet, illetve füzetet: 28 oldalnyi számba jöhető versem volt - a *Varjú Böske* című népies tárgyú balladámat nemes önkritikával még a Dohány utcában lehúztam a vécén. Közvetlenül az *Erdei Tündér* után írtam, melyet - úgy véltem: elég trükkösen - ezzel a jegyzettel akartam annak idején szárnyára bocsátani: „Részletek egy elbeszélő költeményből", de szerkesztőim azt mondták, túl nagyképű volna így, végül is beleegyeztem a „Töredékek" meghatározásba. A *Varjú Böske* egy megesett lány történetét beszélte el - teljesen Arany János modorában -, de csak a homály sikerült belőle... az aztán fényesen...

Lassan sürgetőnek éreztem egy verseskötet megjelentetését, mert egyre inkább láttam, hogy csakis a könyvek számítanak igazából, azok után ítélik meg, osztályozzák az embert az Irodalom Börzéjén, minden egyéb írás tiszavirágéletű, és napok, hetek vagy hónapok alatt végleg elmerül a Feledés Árjain. (Akkoriban még mindig szerettem az ilyesfajta képletes kifejezéseket a hétköznapi használatban, pedig verseimben a lehető legnagyobb egyszerűségre és tisztaságra törekedtem.) A napilapokban megjelent írások legfeljebb negyvennyolc órát éltek, a havi, két hónaponként kiadott folyóiratok, úgy-ahogy, néhány hónapig fenntartották a halhatatlanság látszatát, ugyanakkor a könyv - emberi számítás szerint - örök életűnek ígérkezett. Ennek egyik magyarázata az volt, hogy a napilapokat befűtésre és más nemtelen célokra használták fel, s a folyóiratokat is jórészt kidobálták vagy felhányták a padlásra, kölcsönadták és megfeledkeztek róla, tehát eleve elkallódásra voltak ítélve. (Nekem magamnak például egyetlen folyóiratom, napilapom nem volt - még azok sem, amikben alkalmilag vagy folyamatosan megjelentem; egy-két, főleg első publikációmat kitéptem, a lap, a folyóirat többi részét, mint nem érdekeset, kidobtam.) Az én esetemben mindez érthető is volt, mert nehéz lett volna akkora pakkokkal költözködnöm folytonosan, amekkorákra igen hamar felgyűltek volna csak a *Vigilia* számai is. Régi álmom is szertefoszlott, hogy Cinegénél, volt osztálytársamnál rendezek be egy irodalmi lerakatot: *„Végh György Irodalmi Múzeum"*-át. Úgy terveztem, hogy minden megjelent írásomból küldök neki egy-egy példányt, de sajnos Cinegének sem volt bőven helye, így hát lebeszélt erről a nagyszabású elgondolásomról. S különben is egyre inkább elszakadtunk egymástól, amihez nagymértékben hozzájárult az, hogy Cinege változatlanul ott lakott a Franzstadtban, a Lónyai utcában, nem tudott kikeveredni onnan, s ez a táj igen-igen kiesett naponkénti körözéseimből, „árterületem"-ből. Számomra a Város lényegében az Üllői útnál befejeződött, pontosabban a Corvin mozinál, a Kisfaludy-közben, ahol Somlyó Gyurkáék laktak. Hegedüs Zoliék is szerencsére beljebb jöttek a Ráday utcából a Baross utcába, Guxáékhoz pedig, a Ferenc körútra sodrófás atyja jóvoltából be sem tehettem a lábamat megskalpoltatásom veszélye nélkül...

28 oldalnyi volt csak a verseskötetem, de a címoldallal, a tartalommutatóval s előtte-utána egy üres lappal 36 oldalra tudtam volna feltornázni. Talán több is lett volna, mint Toldalaghy Pál, *Im, üdvözöllek* című akkoriban megjelent kötete. Ez a „plakett" - a franciák nevezik ily előkelően a „kötet" terjedelmét meg nem ütő kiadványaikat - sugallta saját versesfüzet-ötletemet, Toldalaghy címét persze - s ma is azt hiszem, joggal - sutának, egyenesen rossznak tartottam. Azonban minden hozzáértő szakember lebeszélt tervemről - arról nem is szólva, hogy egyetlen megveszekedett vasam se volt a kiadáshoz. Azzal érveltek, hogy egy ilyen füzetke nem elég mutatós; komolyabb, legalább négy-öt íves kötettel kell jelentkezzem.

Toldalaghy helyzete egészen más, mert ő már egy vastagabb kötetet is lerakott az Irodalom Asztalára. S különben is egyre-másra jelennek meg a különféle napilapokban és folyóiratokban Toldalaghy versei; tehát nemcsak irodalmi berkekben, de a nagyközönség körében is hasonlíthatatlanul ismertebb, mint én vagyok. Ezekbe az érvekbe - ha húztam is az orromat, durcáskodva, ha nem is nagyon voltam hajlandó elhinni őket - hamarosan mégiscsak beletörődtem. Hiszen Lovass Gyuszi is ugyanezt mondta, meg Rónay György is, akik különben igen-igen melegen nyilatkoztak egyes verseimről és verseim összességéről is. Pláne Lovass Gyula - aki már csak nagy francia kultúrája miatt is szimpatikus volt nekem - azt mondta egynémelyikről, hogy valósággal „petit chef d'oeuvre", tehát „kis mesterműʺ, „kis remekműʺ - s ennek a kitételnek meglehetősen örültem, mert hízelgőnek éreztem huszonegy éves koromban. Végül is könnyűszerrel dobtam sutba a verseskönyvtervemet, és elhatároztam, hogy az elkövetkezendő évadban alaposan felkötöm a gatyámat, s tavaszra egy 5-6 íves komoly kötetet szándékoztam összehozni.

Egy albérletiszoba-hirdetés állított meg az Emke előtt

Nagyszabású terveim valóra váltásához azonban újabb, megfelelőbb szoba után kellett néznem. Egy délben, Possonyi Lacitól jövet, az Emke Kávéház melletti trafik kirakatában megragadta egy hirdetés a figyelmemet. „Központi fűtéses cselédszoba kiadó, fiatalember részére. Rákóczi út 16. II. 1. Telefon..." Ez az! - döbbentem rá egyszerre - ennek éreztem már régóta hiányát, a telefonnak! Ez hiányzott eddig az összkomfortomból, még talán szerelmi ügyeimben is nagy hasznát fogom látni! Hiszen Somlyó Gyurikának is van telefonja, s neki hány meg hány esetéről tudok! Siránkozom is neki épp eleget, hogy „adja átʺ azokat a nőket, akikkel éppen szakít, majd én megvigasztalom őket - de persze Somlyó Gyurika nem passzolt át soha egyetlen megunt lányt se nekem, ilyen irigy volt. Bizony, ezekben az években még egy másoktól megunt, uraságoktól levetett, icipici kis nővel is megelégedtem volna, de hát az se jutott nekem. Ugyan mi a fenének él akkor kétmilliárd ember a földön, ha én ilyen szerencsétlenül egyedül vagyok, roppant sorvasztó magányban?

Aznap a Hangliba készültem éppen ebédelni, így hát azonnal útba ejtettem a Rákóczi utat. A lépcsőházi ajtón egy tábla díszelgett: URIÁN MÓZES szűcsmester. Egy alacsony, őszes, gömböcszerű, guruló néni nyitott ajtót nekem, és egy nagyobb méretű konyhán át vezetett be a cselédszobába. (Ajaj, azt hittem, különbejáratú lesz!)

- Ó, itt csak ebédidőben tartózkodunk! - mentegetőzött. - Csendes, nyugodt szoba, meglátja a fiatalúr!

A konyhában a gáztűzhelyen különféle lábasok alatt sziszegtek a lángok, és orrot-ínyet csiklandó szagok-illatok szálldostak ki az olykor-olykor mintegy varázsütésre fölemelkedő és pöfékelő fedők alól.

A szoba pici volt, két lépéssel máris az ágynál termettem, de ennek ellenére nagyon otthonos, barátságos, meghitt légkört sugárzott már első pillanatra is. (S amint ezt többször említettem is, én rendkívül döntőnek tartottam mindig az emberekkel, a tájakkal, a szobákkal, a könyvekkel való megismerkedésem első pillanatát.)

- És mit kóstál? - érdeklődtem, mert előszeretettel használtam beszéd közben ilyen zamatos, álnépi kifejezéseket, szavakat.

- Havi negyven pengő. Az ágyneműt is én adom. Természetesen a telefont is lehet használni. És annyit tetszik fürödni, amennyit akarni tetszik, mert éjjel-nappal van meleg víz! (Ez az utolsó mondat aztán - talán mondanom se kell - alaposan felcsigázott! Engem, aki úgy szerettem a fürdést, hogy egy cicaúrfi vagy cicakislány se különben!)

- És... - nyeltem egyet, tüstént kiszáradt torokkal - ha esetleg az unokahúgom... meglátogatna... - kezdtem hebegni, biztosan elvörösödve, mert éreztem, hogy vadul az arcomba szökik a vér.

- Nyugodtan - nevetett a kis gömbölyű néni - azt csinál a szobájában, amit akar, fiatalúr!

Nem lett volna értelme, hogy sokat habozzam. Elúszik megint kétheti felmondásom, *„of potyóresz”*, ennyi az egész. (Ez is kedvenc kifejezési formám, szavajárásom volt, az ingyenre.) Annyi baj legyen, több is veszett Mohácsnál - adtam a népmesei hőst -, hiszen megéri. Valami addig sosem érzett nyugalom, békesség és derű szállt meg abban a pillanatban, amikor megpillantottuk egymást a szobával, igen, mintha kölcsönös lett volna ez a hirtelen rokonszenv. Hiszen a falon levő két cica képe is - ocsmány mázolmány volt különben - ráhunyorított játékosan, megértően, sőt röhögve! „No és, nem különbejáratú!” - vontam meg lelki vállamat, hány különbejáratú szobám volt már, és egy fia hölgy sem tette be egyikbe sem a lábát! Hisz Porgának is voltak mindig női, pedig ő is lakott olyan cseléd-szobákban, ahová csak konyhán át lehetett bejutni!!!

Mindez október első napjaiban lehetett, de csak október tizenötödike táján költöztem be. Nemcsak lakásomban, de közvetlen környezetemben is komoly változás történt. Személyi magántitkáromat, Guxát elveszítettem, mert közben behívták katonának, tényleges szolgálatra: önkéntesi évét kellett letöltenie. Ettől Guxa nem is húzódozott különösebben. „Elvégre egy jövendő diktátornak rendelkeznie kell némi katonai ismeretekkel - fejtegette Hitler példájára hivatkozva. - És sose lehet tudni, hátha egy katonai puccs segítségével kerülhetek egyszer hatalomra.” Guxát behívták, én viszont semmiféle értesítést nem kaptam se pro, se kontra - és ezt jó jelnek könyveltem el további sorsomat, jövőmet illetően. Istenem, lehetséges, hogy megúszom a katonaságot? - tettem fel a kérdést esténként annak az Istennek, akinek létezésében ugyan nem hittem, de akiben vágytam hinni, legalábbis de jó lett volna hinni benne!

Meglepő ugye, hogy egy katolikus folyóirat táján lebegő alaknak ilyen problémái voltak az Istennel kapcsolatosan, de nem én voltam az egyetlen hitetlen ebben a körben, erre a későbbiekben még többször visszatérek.

Rövid kitérő: „Mindent vissza! Erdélyt vissza!”

Egy kicsit most vissza kell ugranom néhány hetet az időben; eddig csak jeleztem, de nem tértem ki rá részletesebben. Augusztus végén a bécsi tárgyalások révén megkaptuk Erdély egy részét, ahová be is vonultak szeptember első felében a magyar csapatok. Számomra nem voltak különösebben lázasak, mámorosak ezek a napok, tekintettel arra, hogy nem voltam valami nagy hazafi. És különben is éppen elég közelről láttam Kárpát-alján, hogy mit is jelent a valóságban „Az irredenta álmok” valóra váltása. A város tele volt plakátokkal és jelszavakkal: „Mindent vissza! Erdélyt vissza!” - de engem mindez nem hatott meg különösebben.

Possonyi Laci annál nagyobb lázban égett, s ezen nem is csodálkoztam, hiszen ő Nagyváradról származott el, Ady „Pece-parti Párizsából”, neki Erdély volt a szűkebb „pátriája” - hogy ezzel az akkor közkeletű kifejezéssel éljek.

Azonban az orrom ezúttal nem csalt, alighogy beköltöztem a Rákóczi útra, nagy jajgatás-sírás-rívás kezdődött a családban, ami hetekig, hónapokig is eltartott. Mózsi bácsi ugyanis, az irodalompártoló szűcsmester - ahogy barátaim hívták gonoszkodva később - erdélyi volt, azt hiszem, csíki örmény. Rokonsága, egész pereputtya Kolozsvárt élt, egy részük meglehetősen összekeveredett különféle szerelmek, házasságok révén a románokkal. A Pestre tóduló atyafiak élénk színekkel festették le azokat a felfordulásokat, amik egy ilyen nagy kiterjedésű, vegyes nemzetiségű családban bizony szép számmal előfordultak azokban a napokban.

Akkoriban járta az a szóbeszéd is, hogy bizony a székelyek se így képzelték el egészen a visszacsatolódást. Mintha Tamási Áron fogalmazta volna meg Erdély hovatartozásának problémáját egy anekdotaszerű kis tréfában - de a mélyén véres valóság volt -, legalábbis Tamási szájába varrta a mendemonda:, „Az volt az álmunk, hogy a románok kivonulnak, de a magyarok nem jönnek be.” Hát az erdélyieknek ez a vágya korántsem valósult meg az elkövetkező évek alatt.

Különben az a nap, amikor beköltöztem a Rákóczi úti kis cselédszobába, mindent ígért, csak éppen nyugalmat nem. Ahogy cepeltem befelé egy szál kofferemet, minden földi javammal - de igazában álmaimtól volt súlyos és terhes -, egy tíz év körüli kislány ordított tiszteletemre kórusszerűen és fülhasogatóan a vízvezetékcsapnál. Amúgy is nagy száját két kezével próbálta még jobban széthúzni, s közben, hogy a lábai se maradjanak tétlenek, toporzékolt is a földhöz, illetve a konyhakövezethez verte magát. Hűha! Nesze neked békés otthon! Nyugalom! Ezt aztán jól megkaptad! - állt el a lélegzetem a szívverésemmel együtt.

- Nem kell törődni vele! Majd abbahagyja! - nevetett Urián néni, akit úgy látszik, semmivel sem lehetett kihozni a sodrából. S Kati valóban percek múlva feltápászkodott és elsomfordált a konyhából. Meglepő, de többé soha nem fordult elő ilyesmi: mintha csak a megrémítésemre produkálta volna magát beköltözésem pillanatában.

Helyszíni közvetítés egy hónapos szobából

Hogy a konyhában csak ebéd táján tartózkodnak, talán mondanom sem kell, élénk túlzásnak bizonyult. A zaj azonban valahogy eloszolhatott a konyhában, vagy legalábbis udvariasan visszafordult a küszöbömről, mert egyáltalán nem zavart, nem is szűrődött be hozzám különösebben. (Vagy az idegeim voltak akkoriban jobbak - nem voltam annyira érzékeny még a neszekre, mint manapság.) A szobámban valóban otthonosan éreztem magam, parányi volt, de barátságos és szívet vidító. Nem hiszem, hogy nagyobb lett volna 2x2 méternél. A bejárati ajtóval szemközti helyet egy rózsaszínre festett sodronyos vaságy foglalta el, fejénél éjjeliszekrény állt, s amellett egyajtós, felül akasztós, alul rakós szekrény. Aztán egy kis beépített mosdó következett, s az ablak előtt - melyet a szobához képest igazán nagyra méreteztek - két szék között egy kerek asztalka álldogált egy lábon, mint a gólya Arany János versében. Az ablakpárkány alatt húzódott meg a jókora fűtőtest, ami már október tizenhatodikán is ontotta a meleget, jobban, mint kellett volna. Rövidesen egy vízpároló tartályt is be kellett szereznem, mert a valóságos szaharai hőségben rendkívül kiszáradt különben is érzékeny torkom. Állandó, majdnem nyári meleg uralkodott egész télen át a lakásban. A férfiak - természetesen kívülem - csak ingujjban jártak, Mózsi bácsi és fia, Béla, aki szintén ott dolgozott apja szűcsműhelyében, s a nők, a téli hónapokban is, az akkoriban divatos nyári impriméruhákat hordták. Hogy kik voltak ezek a nők? Urián néni, Ica, a lánya, Kati - Béla révén - Urián néni unokája, valamint Kati anyai nagyanyja, akit mindenki csak Nagymamának hívott - ezen a bevett családi szokáson én sem változtattam.

Az ágyam - ahol otthon tartózkodásom legtöbb idejét töltöttem - jó kényelmes volt, legföljebb az zavart, hogy dunyhával kellett takaróznom, paplant nem tudott adni Urián néni - pedig az elmúlt évek alatt azt szoktam meg. Valami fránya elvarázsolt egy dunyha volt, egy gonosz varjú, kacsa vagy hattyú tollaiból, mert tollazata, hiába egyengettem el minden alkalommal, gondosan elosztva magamon, azonnal levándlizott a lábamhoz, ahol púpos hegységgé nőtt, míg a mellemen nem maradt más, csak az angin és a huzat. Mit tehettem ilyenkor? Felrúgtam a levegőbe az egybegyűlt tollhegyet és az egész megperdült a levegőben, rápuffant a mellkasomra. S aztán kezdődött minden elölről, az egyengetés és újabb felrúgása egész a csillagokig - melyeket a mennyezet helyettesített -, ha éppen ébren voltam, vagy felébredtem arra,

hogy fázom. De talán nem is ártott e folyton megismétlődő, furcsa játék, mert ez volt egyetlen testgyakorlásom akkori melegházi, petyhüdt életemben. Az ablakot mindig ki kellett néhány ujjnyit vagy egy-egy arasznyit nyitnom, mert szinte fulladoztam a pokolian kiszáradt levegőben. Ha viszont rést hagytam rajta, azonnal belecsimpaszkodott orromba a tüsszentés, óriásikat hapciztam, mire persze ész nélkül bezártam; majdnem elreteszeltem az ablakot. Ha meg csukva tartottam, csurgott rólam a verejték, annyira, hogy még egy pizsamát se bírtam volna el magamon - ruhatáramban, leltári tárgyaim között elő sem fordult különben. Így hát meztelenül aludtam puha kis fészkemben, melynek valóban fészekjellegéhez kétség sem férhetett. Nemcsak melegségét tekintve, hanem mert sok mindennel kibéleltem: könyvekkel, kéziratokkal, sőt szvetterekkel is, hogy állandóan kéznél legyenek. S ha éjszaka fázni kezdtem dunyhám rossz elosztása vagy beosztása miatt, félálomban felráncigáltam magamra egy szvettert, s húztam tovább a bőrt, jóízűen, ifjonti, soha vissza nem térő hévvel. Fészek volt, igen, olyan, mint egy szarkafészek, bár a Nagymama - ő takarított nálam - úgy becézte, hogy „szamárfészek". Ezen egyáltalán nem sértődtem meg, hiszen mindig is szerettem a csacsikat, és még Francis Jammes-kedvelő korszakomból, távoli rokonaimnak is tartottam őket, Krisztus szegényke, mostoha lovait.

Az életem különben napok alatt valóban megváltozott: családias, otthonias lett egyszeriben, mint a mesékben, ha jó helyre kopogtat be egy királyfi. Urián néni, aki leginkább egy kotlóstyúkhoz hasonlított, azonnal a védőszárnyai alá vett. Beköltözésem másnapján egy csésze forró tejeskávé várt reggel a konyhában, este pedig egy kis „kostoló" a déli maradék főzelékből vagy tésztából. Nagymama kérés nélkül kimosta az ingeimet, alsónadrágjaimat, és megstoppolta a zoknijaimat, s mindezért alig akartak valami pénzmagot elfogadni. „Az a fontos, hogy jól érezze magát nálunk, Gyurika" - hajtogatta Urián néni, mert rögtön a család Gyurikája is lettem. Külsőleg tehát egy csapásra megoldódott az életem, rendesebb, menet-rendszerű mederbe terelődött. Rendszertelen, nem evő korszakomnak vége lett, mindennap háromszor is került meleg étel kényes gyomrocskámba, melyre a lehetőségekhez képest tekintettel voltak és vigyáztak. Nem főztek túl zsírosan, ami a legjobban ártott nekem, szerencsémre a zsírkorlátozást is azokban az időkben léptették életbe. Azokon a napokon, amikor nem a Hangliban ettem, vagy nem hívtak meg Kemény Simi bácsiék - igaz, ez egyre ritkábban fordult elő -, otthon is ebédeltem, mert Urián néni kezdett nagyban főzni, szinte ki-főzésszerűen a házba ki-bejáratos embereknek, közvetlen ismerősöknek.

Koszt-kvártélyom nem került többe, a fűtött szobát és a mosást is beleszámítva, havi 60-70 pengőnél, így a legrosszabb esetben is maradt 20-30 pengő zsebpénzem, amit szabadon költhettem mozira, franciakrémes-evésre, könyvre vagy nőkre, tetszésem szerint... A nőkből viszont csak annyira futotta, hogy vettem egy *Sex Appeal*-t meg egy Paris-nemtudommicsoda képes magazint, és néhány szép cicis nénit kivágtam belőlük, csupasz nőkkel dekoráltam csupasz falaimat, a Nagymama őszinte megbotránkozására, aki állítólag behunyt szemmel takarított nálam, e pokoli bűnbarlangban. (Ezek a hölgyek szálltak le sokáig képzelgéseimben mellém az ágyba, mert változatlanul viszonyom volt önmagammal, sok-sok magányos pásztorórám.)

Egy havi folyóirat belügyei a negyvenes évek elején

A *Vigilia* - a megnagyobbodott országra való tekintettel - megpróbálta világlappá kinőni magát, Just kezdeményezésére, aki meglehetősen jó üzleti érzékkel rendelkezett. Ő szerezte például a hirdetéseket is, melyekből, ha jól tudom, százalékot kapott, s különben is a szerkesztésért havi 80 vagy 100 pengő járt neki rendszeresen. Többet keresett hát a *Vigiliá*-n, mint Possonyi Laci, aki nemcsak főszerkesztő, de a lap tulajdonosa is volt egyben. Possonyi -

ha emlékezetem nem csal - telefonszámláit, újságírói és szanatóriumi tagdíjait-járulékait rendeztette csupán a *Vigiliá*-val. Az én havi 30 pengőmön kívül - amivel altiszti, segédszerkesztői minőségemet honorálták - talán még Zigány Miklós kapott némi pénzt, mert ő volt a kiadóhivatal vezetője. Tulajdonképp nagyképűnek is hangzik, ha így fogalmazom meg, mert Zigány volt a kiadóhivatal, egyetlen személyben, ő tartotta nyilván az előfizetőket, ő intézte az anyagi ügyeket és ő állt kapcsolatban a Rákospalotán működő Szalézi Nyomdával, ahol a *Vigiliá*-t nyomták, ő csinálta a korrektúrákat is - mert azt egyetlen szerző sem kapott. Az expediáló, a tróger én voltam, a kiadóhivatal és a főposta között, de ezek többnyire csak egyes alkalmi számok elcipelésében nyilvánultak meg, a lapot az állandó előfizetőkhöz a nyomda juttatta el. De honoráriumot sem kaptak a munkatársak, legalábbis a kezdeti időkben, legfeljebb aki nagyon tudott sírni, és le tudta „vágni" Possonyi Lacit. Mint például Cserei Szász László, aki Possonyi szívbéli kedvence volt, és akit állandóan megpróbált kijátszani ellenem, nemegyszer hangoztatva, hogy sokkal jobb költőnek tartja, mint engem, s hogy igazán tanulhatnék tőle. Cserei Szász László enyhe székelyballada-utánzatokat írt, számomra igazán nem vonzó stílusban és tehetséggel. Mégis sokat bosszantott, hogy úgy emlegették, mint akit mintaképnek kellene tekintenem, de még ennél is jobban dühített, hogy írásait „előttem" hozták a lapban, sokkal jobb helyen és ráadásul nagyobb csokorban, mint az én verseimet. (A nagyobb csokorról persze főleg én tehettem, illetőleg az ihletem, a Múzsám, aki meglehetősen terméketlen volt, majdnemhogy meddő, s oly ritkán csókolt homlokon, hogy legfeljebb csak egy-egy alkalmi gyerek született belőle.)

Lehet, hogy nem is éppen azokban a hetekben született meg a *Vigilia* kiterebélyesítésének és egyben elvilágiasításának terve - melyhez azért én is hozzájárultam szinte mértéktelenül űzött szerelmes verseimmel, hiába, nagyon szerelmes voltam magamba és az elképzelt nőkbe! -, mindenesetre akkortájt fogant meg eszméje. A későbbiekben egy jó üzleti fogással egy remek ügynöki gárda az addigi alig 500 példányban tengődő lapocskát 10 000 példányra tornázta föl rövid idő alatt! Justék ugyanis szerkesztettek egy antológiát - a *Mai katolikus irodalom kincsesháza* volt a címe, ha jól emlékszem -, s aki ezt megrendelte vagy megvette, az egy évig a lapot is kapta díjmentesen.

Ha nem is ekkor történt mindez pontosan, az átalakulás első szele már ott fújdogált köröttünk a levegőben. A szerzői gárda kiszélesítését is tervbe vették, illetőleg ment az magától, mint a karikacsapás. Amikor Possonyi odakerült az Athenaeumhoz - a hátterét nem tudom pontosan, de úgy rémlik, hogy az „árjásítás" nem kis szerepet játszott ebben -, új nevek is kezdtek föltűnni a *Vigilia* lapjain, Possonyi Laci közvetlen munkatársainak írásai - hiszen Possonyit olyan könnyen lehetett befolyásolni! mindig annak volt igaza, aki utoljára beszélt vele. Fodor József, Lovass Gyula, Vajda Endre, Meggyesi Ede (Ete néven) egyre sűrűbben jelent meg, s talán még Sárközi György is adott verset, aki akkoriban még cégvezető volt az Athenaeum Könyvkiadó és Nyomdaipari Vállalatnál. Kállay Miklós, az író is ott tevékenykedett már - talán éppen ő hozta be Possonyit -, valószínűleg a keresztény arányszám javítása miatt került minderre sor, a levegőben lógó „zsidótalanítási" törvények méregfogát akarták így előre kihúzni.

Munkatársi összejövetelek a Centrál Kávéházban

A gárda kiszélesítése és összemelegítése céljából határozták el a hetenkénti „munkatársi összejöveteleket" is a Centrál Kávéházban. Nem tudom biztosan, csak feltételezem, hogy ennek is Just Béla volt az értelmi szerzője. Mindenesetre ő volt a mozgékonyabb, majdnem azt mondhatnám, a nyugtalanabb-izgágább, ő volt a lap „éceszgébere". Possonyi Lacit sokkal

álmosabb, tutyimutyibb egyéniségnek ismertem meg, őt igazán nem izgatta, ha a lapban vagy a lap körül minden állt is, a poshadtság és áporodottság valószínűleg fel sem tűnt neki...

Október közepén egy csütörtöki délután tartottuk meg az első találkozót a Centrál Kávéház különtermében. Ez tulajdonképpen egy szuterénhelyiség volt, használaton kívül szinte, a pincében. Mindenesetre Just „kibulizta", hogy hetente egyszer a lap rendelkezésére bocsássák - az is lehet, hogy helyette viszonzásképpen a *Vigiliá*-ban a Centrál Kávéházat hirdették (ugyan, mibe került ez a lapnak!). Én itt is mint segédrendező-erő működtem, fent a bejáratnál álltam, a ruhatár közvetlen közelében, és én irányítottam le az általam ismert és a nem ismert munkatársakat, akik mind jó előre megkapták az értesítést erről az összejövetelről, én kalauzoltam őket alá a pokolba, mint egy valóságos Belzebub-fióka.

Már az első „összerüffenés"-en is jóval kevesebben voltunk, mint azt Just Béla várta és remélte. Hogy ki volt ott? Természetesen Possonyi László, Just Béla, Horváth Béla. Horváth Bélát különben bármennyire kedveltem is - nemcsak figuráját, azt az édes pozőrt, akit szünet nélkül játszott-alakított, hanem a verseit is - sokkal kevesebbszer láttam, mint ahogy szerettem volna. Ott volt, úgy is mint különálló csoport a *Vigiliá*-n belül: Thurzó Gábor-Rónay György-Lovass Gyula triásza. Thurzó változatlanul dühös volt rám, és nem ereszkedett le hozzám, mert az előző évben ifjúi meggondolatlanságból és „stikli"-ből még egy helyre eladtam az általa rendelt és ki is fizetett Papini-fordításomat. (Thurzó megtorló intézkedéseit büntető-nevelő célzattal alkalmazta velem szemben - ahogy Lovass Gyuszival közölte.) Ott volt talán Hegedüs Zoli is, és ott voltam persze jómagam. Azonban nem ezért jelentős számomra ez az este. Hiszen ezeket az alakokat régóta jól ismertem, sőt egynémelyiküket unos-untig is, hogy szinte már a könyökömön jöttek ki.

Arcképvázlat egy fiatal papköltőről, akit Tűz Tamásnak keresztelt el a szeszélyes Végzet

A meghívottak között ott ténfergett egy fiatal, de nálam mégis három évvel idősebb vidéki papocska is. Kövérkés-pirosas arca fölött kék szemek mosolyogtak huncutul, szőkésbarna haja alatt. Tűz Tamásnak hívták, de rövidesen kiderült, hogy ez a Tűz Tamás csak írói álnév, valójában Makkó Lajosnak keresztelték vagy huszonöt évvel azelőtt.

Az ifjúság ösztönös összetartásával - ő állt legközelebb hozzám korban - pillanatok alatt összemelegedtünk, ez annál is könnyebben ment, mert - szintén ifjúi korunkra való tekintettel - mindketten leszorultunk az asztal végébe. Nekünk fiataloknak az Élet lakomáján - ahogy század eleji kollégáink írták volna - az Irodalom tájain is csak a macskaasztal jutott. Tűz Tamással ugyanúgy kerülgettük-bűzölgettük egymást azon az estén, mint hajdanán Vető Mikivel, Somlyó Gyurkával az azóta megszűnt *Szép Szó* örökre semmibe süllyedt, felejthetetlen szerkesztőségi óráin. (Ó, milyen hosszú és értékes tapasztalatokban gazdag évek álltak már mögöttem!)

Ezt a pillanatok alatt kipattanó és fellobbanó rokonszenvet, sőt barátságot - könnyen ment az ilyesmi nálam akkoriban - nem kis mértékben szította-hevítette az is, hogy Tűz Tamás látható, sőt érezhető rajongással és elfogódottsággal beszélt velem. Rendkívüli lelkesedéssel dicsérte a verseimet, és ez meglehetősen hízelgett mindig elismerésre szomjas, de megbecsülést oly ritkán élvező alkatomnak. (Bár ez azóta is súlyos és megoldatlan probléma számomra. Majdnem megveszek a sikerért, minden idegszálam mohón kívánja, s mégis, amikor végre elkezd valaki szemtől szembe dicsérni, legszívesebben a föld alá süllyednék szégyenemben. Hihetetlen levertség, rosszkedv vesz erőt rajtam, igyekszem elterelni a szót magamról, hogy percek, sőt pillanatok múlva már iszonyúan megbánjam ezt, és visszasóvárogjak minden

elhangzott jelzőt, mondatot. Valóban olyan vagyok - ahogy nevelőanyám hangoztatta rólam gyakorta -, hogy maga a jó Isten se tudna eligazodni rajtam, a kedvem szerint cselekedni.)

Én mindössze egy verset ismertem Tűz Tamástól; azt hiszem, csak az az egy jelent meg tőle mindaddig a *Vigiliá*-ban, de szinte nem is emlékeztem rá, mert nem fogott meg különösebben. A nevét azonban ennek ellenére jól megjegyeztem. Lehetetlen volt nem emlékeznem rá, hiszen annyira lerítt erről a névről a csinálтság, a kitaláltság. Azt éreztem ebben a névben, hogy ez is világító akar lenni, mint Mécs László (ami szintén felvett írói név volt). „Ezzel az erővel persze lehettél volna Fáklya Ábrahám is!" - élcelődtem nyomban vele a macska-asztalnál, nagyokat kuncogva. És a pokoli az volt az egészben, hogy majdnem rátapintottam az igazságra, vak ösztönösségemmel. Tűz Tamást Harsányi Lajos vette pártfogásába, mert Győrött született, ahol Harsányi Lajos akkoriban már mint kanonok élt a győri káptalannál. Harsányi Lajos volt Tűz Tamás irodalmi keresztapja. A Makkó Lajos nevet túl póriasnak találta, és ezért egy kalapba ezeket a neveket dobta bele, kis cédulákra írva: *Tűz Tamás, Hold Ábel* és *Csillag Tivadar*. (Ez utóbbira nem merném letenni a főesküt.) Az ifjú költő, szerencséjére a Tűz Tamás nevet húzta ki, mert mind között mégis ez a legelfogadhatóbb. (Vagy talán - ahogy sokat tűnődtem ezen akkoriban - kizárólag a megszokás ad jó csengést, patinát egy névnek? Hiszen ugye milyen jól hangzik ez a név, hogy Arany János? De ha történetesen Ezüst Józsefnek vagy Ólom Istvánnak hívták volna, akkor most az venné föl szemünkben, fülünkben, agyunkban azt a szikrázást, villódzást, amit Arany János költészetével, egyéniségével kivívott neve rejt vagy jelez? S ebben az esetben, ha az Ezüst József névhez fűződnek szívünkben a *Toldi*, a balladák, az *Őszikék* élménye, most talán az Arany János nevet találnánk rosszul hangzónak, költőietlennek, idegennek.) Azonban a Hold Ábel név sem tűnt el nyomtalanul a kalapból - és az irodalomból -, évek múlva néhányszor felbukkant a *Képes Krónika* hasábjain. Természetesen Tűz Tamást gyanúsítottam meg vele, hogy ő jelenteti így meg enyhén szerelmes verseit, de kiderült, hogy nem ő, hanem Harsányi Lajos bújt mögéje, persze hasonló okokból.

Ezeket részben már a macskaasztalnál megtudtam, részben odaát a Kárpátiában, ahová mi, a fiatalabbak különítménye beültünk sörözni Tamással. (Érdekes, nekem ő mindig Tamás maradt, soha, még csak véletlenül sem hívtam úgy, hogy „Tomi". Én úgy éreztem, hogy egy írói álnevet nem lehet becézni. Később, amikor még jobban összemelegedtünk, sokszor szólítottam őt Lalinak - ezt különben szerette is -, de bizony Tomira sose állt rá a szám, mint a többieknek, akik nem tudták e „hálószoba"- vagy „műhely"-titkot.) Tűz Tamás segédlelkész vagy káplán volt akkoriban Tatán, s mint ilyen sokkal több pénzhez jutott, mint amit mi lézengő „pesti ritterek" valaha is láttunk. S ráadásul szorgalmasan félre is tudott rakni belőle, hiszen lakást és teljes ellátást kapott a plébánosnál. Ami készpénze begyűlt - nemcsak a lelkészkedésből, de már irodalmi honoráriumaiból is csurrant-cseppent valami -, azt jóformán mindet zsebpénzként kezelhette. Olyan volt, mint egy vidéki földbirtokos, mindenkit vendégül látott, akik ott ültünk vele. A legtöbbször még a vasúti restiben is ücsörögtünk egyet, még ott is fizetett, ha kikísértük az állomásra. S később is, valahányszor feljött Pestre, nagy dáridókat és mulatozásokat csaptunk - már amennyire a reverenda ezt megengedte. (Akkoriban még általános és tudtommal kötelező is volt a katolikus papoknál a reverenda-viselet. Egyedül Mécs Lászlót láttam néhányszor pap ismerőseim közül „papi civilben" - amihez külön püspöki engedély kellett.)

Levél Tűz Tamáshoz. (S ami a sorok mögött volt.)
Just Béla egy új Weöres-versre hívta fel figyelmem

Alig egy héttel első találkozásunk után egy levelet írtam hozzá. Érdemesnek tartom, hogy idemásoljam, és a következőt is, mert igen jellemző akkori levélstílusomra. Átkozottul rossz és főleg suta levélíró voltam egész életemben, s annyi bizonyos, hogy ha valaha is híres leszek egyáltalában, ezt nem a levelezésemnek köszönhetem majd. Mint ahogy szép számmal voltak költők, akiknek legalább olyan fontos a levelezésük, mint a költészetük: Keatsre, Rilkére gondolok itt elsősorban. No hát ez a csoda velem nem fog megtörténni! (Eszterhez írott leveleimnek is inkább önéletrajz- vagy naplójegyzetértéke van. S azok különben is már egy másik életemből, valamelyest érettebb korszakomból származnak.)

Budapest, 40. október 23.

Kedves Barátom!

Leveledet, melyben arról értesítesz, hogy sikerült egy új előfizetőt szerezned, és egyéb címeket is közölsz, megkaptuk, és nagyon köszönjük szívességedet, bár ez nekem külön munkát jelent, most cipelhetem a számokat a postára. Possonyival beszéltem, ígérte, hogy versedet rövidesen hozza, bár az a kérdés, hogy lehet-e bízni egy szerkesztő szavában, de remélem, valóban úgy is lesz. Tudod, ez egy folyóiratnál csak évek kérdése.

Hogy értél haza? egyáltalán elérted-e a vonatot? Én már meglehetősen unom Pestet, most meg is fáztam. Egyszer majd lemegyek Hozzád pihenni pár napra. Mikor jössz fel? Ha jössz, pár nappal előbb írhatnál, és majd csinálunk valami komolyabb dolgot. Ha jössz, hozz fel egy köteg verset is, esetleg postán is elküldheted. Most csak ennyit. Sok dolgom van, és lusta is vagyok írni.

A viszontlátásig szeretettel
üdvözöllek
Végh György

Ez az enyhe szemrehányás „a postára cipelést” illetően azt az észrevételemet fedte, hogy változatlanul nem „smakkolt” a munka. Nem mintha megalázónak találtam volna, á, dehogy. Csak éppen szívesebben vettem föl a pénzt semmiért, ellenszolgáltatás nélkül. (Azt vallottam, hogy a *Vigiliá*-tól járó 30 pengőt a verseimmel bőven megszolgálom, hiszen értük ugyebár nem kaptam egy vas honoráriumot sem.) Jobban szerettem trécseléssel, tereferével elütni az időt a „kiadóhivatalban”, mely Zigány Miklósnak a magánlakása volt különben, a postára már nem nagyon akaródzott elmennem. Pedig abba a négy-öt vagy mondjuk, legfeljebb egy tucat számba, amit alkalmanként el kellett vinnem a Petőfi Sándor utcai főpostára, igazán nem gebedtem bele. De ha már erre kényszerültem, igyekeztem játékkal elütni az egész feladatot. A bélyegeket például előszeretettel mindig fordítva nyaltam föl a helyükre. Just Béla egyszer meg is nyaklevesezett ezért. (Mért ne lehetne igésíteni? mennyivel jobb, szemléletesebb az, hogy „nyaklevest kaptam tőle”, vagy hogy „adott egy nyaklevest? Esetleg még találóbb volna - ha már mindenképp ragaszkodunk egy ilyen képletes kifejezéshez -, hogy „leöntött egy nyaklevessel”, „rám löttyintett egy kis nyaklevest”!) Just tehát igen felháborodva felszentelte a képemet egy szelíd kis pofonnal: - Devégurmitfogszólnia nagyméltóságupüspökúr? Azthiszimajdhogy a Csákiszalmája kazalban áll ennek az előkelővilágnézetűlapnak a szerkesztőségében és kiadóhivatalában!? MitgondolmagaVégur?! tanuljonegyszermármórestésrendet, mert ezígynemmehettovább! Nemleszígymagábólsemmi! Ezténmondommagának! KülönbenolvastaVöresversét az Újidőket? A kísértetdalát? Ilyenverseket írjonVégur! De magabezzeg képtelen ilyennagyszerűverseket írni!

S ilyenkor mindig kalimpálni kezdett erősen a szívem a rémülettől, hogy hiába minden igyekezetem: sohase leszek akkora költő, mint Weöres Sándor, kisebbnek lenni pedig igazán nem érdemes. Jobb volna, ha abbahagynám inkább az egész költészetesdit. Weöres neve változatlanul a legnagyobbként élt bennem, de ugyanakkor vörös posztó is volt a számomra. Persze jó értelemben véve, izgatott, nagyobb tevékenységre ösztönzött megrögzött tunyaságomban, és olykor pocsolyás lustaságomból még kimozdítani is képes volt. Azonnal rohantam tehát a Centrál Kávéházba. Legalább kétszáz hazai és külföldi napilap, heti és havi folyóirat járt ide, úgyhogy az öregebbek, a „sírra megérett" korosztály, a „kávénénikék" hada hajnaltól hajnalig talált volna olvasnivalót, ha netán ilyesmire szottyan kedve a pletykálkodás helyett. Jeges borzalommal állva olvastam el *A Kísértet dalá*-t, azaz váltakozva futkosott a meleg és a hideg a hátamon. Éppen Weöres fogalmazta meg oly feledhetetlenül-csodásan ezt az élményt: „Ó szépség lázmérője, hátgerinc!" Valósággal borzongtam a gyönyörtől, levegő után kapkodva a kéjtől és a rémülettől, hogy én sohase fogok ilyen szívbe markolót, sejtelmeset írni - és nagyon-nagyon szomorúan ballagtam haza azon a késő őszi estén.

Igazán serkentő hatással van rám Weöres verse.
Egy mesekísérlet. S hogy kommentáltam mindezt egy Tűz Tamáshoz írott levélben

Arra gondoltam útközben, hogy talán behatóbban kellene kísérleteznem a prózával is, hátha ebben a műfajban többet tudnék elérni. (Bár változatlanul az volt a véleményem, hogy az irodalomnak mégis a vers, a Költészet a csúcsa.) Próbálkoznom kellene a mesével is - amihez Lovass Gyuszi szerint komoly érzékem és hajlamom van -, több mindent kellene csinálnom párhuzamosan, több lóra tennem, ahogy a *Nyugat* nagyjai sem elégedtek meg pusztán a verssel. Nem szabad Pásztor Béla elméletét követnem, aki szerint csak verseket szabad írni - igen, mert neki nem áll a prózára sem a keze, sem az agya. Most, hogy rendes otthonnak is beillő lakásom van Urián néniéknél, igazán neki kellene látnom a „melónak", hogy végre-valahára megalkossam majdani nagyhírű műveimet.

Már régóta volt egy kallódó címem - a címeim mindig előbb megvoltak akkoriban, mint a műveim -, *A kökényszemű királykisasszony*. Ehhez varrtam tehát a történetet, mintha egy meglévő, talált gombhoz csináltatna az ember egy ruhát. (Ha ugyan velem és műveimmel kapcsolatban a „történet" szót egyáltalán ki szabad ejteni régi értelmezésében.)

Korántsem igazi gyerektörténet ez. Még mindig a „mese felnőtteknek" címke bűvöletében készült. Sőt sokkal közelebb áll áradó-szökkenő, szárnyaló ritmusaival ahhoz, amit prózában írt költeménynek neveznek. Ez a műfaj már akkor is és egyre jobban izgatott. *A kökényszemű királykisasszony*-nak éppen a meseszála a leggyöngébb, de nem is ez volt a célom. Stílusbravúrnak szántam, Andersen modorában, pedig jóval inkább Oscar Wilde az igazi szellemi papája, akinek akkoriban a *Boldog herceg* és az *Önző óriás* című meséit előszeretettel forgattam. És a *Dorian Gray arcképé*-t is, persze nem a Schöpflin-féle, túl prózai fordításban, hanem Kosztolányi ékesebb, stilisztikailag csillogóbb, bravúrosabb magyar megfogalmazásában. S talán ezúttal sem felesleges egy bekezdésnyi idézet - mennyire más ez, mint egy-két nappal előbb írott levelem! -, melyben Andersen apó személyesen adja át nekem a „stafétabotot", „kvázi" úgy, hogy én vagyok és leszek egyetlen méltó „örököse"...

„- Édes fiam, ismerem álmaidat, de tudom: sosem éred el őket. Meglásd, a világ kinevet: nem értheti meg, mit akarsz. Én költő vagyok, és te is az leszel: álmodozó, nem lesz soha semmid a földön, de irigyelni fognak a gazdagok is gyönyörű birodalmaidért. Mert a tiéd lesz a Mesék Palotája, egyetlen kulcsa van, és azt néked adom. Őrizd meg a kulcsot; minden lakatot nyit: ezer buja szín s ragyogó, tünde leányok várnak a Várban, de nagy ára van ennek: földi leány soha nem lehet a szeretőd."

Nem volt ez még igazi mese, de a vágy már felvillant bennem, hogy felépítsem magamban a „Mesék Palotá”-ját, s a vágyálmodozás-megvalósulás összefonódott és kellően szét sem választható titokzatos Szentháromsága alatt magával Andersennel „kenettem” föl magam meseíróvá, a mesék pápája „szentelt föl” e talán valóban megtörtént vagy talán csak álmodott visszaemlékezés szerint a mesemondás papjává.

Lássuk most mindezt akkori naplójegyzetem, Tűz Tamáshoz írt beszámolóm tükrében.

1940. november 8.

Kedves öregem!

Íme, én is megkéstem a válasszal, mert vártam, hátha betoppansz csütörtökön, de nem jöttél. Különben meglehetősen egyhangúak ezek az összejövetelek, a fiatalság hiányzik: én egyedül trónolok húszévesen a harmincöt-ötven éves bácsikák között! Most egyúttal értesítelek, hogy az összejöveteleket áttették csütörtökről péntekre, tehát *ezentúl pénteken este fél-három-negyed hatkor lesznek a Centrál Kávéházban.*

A versednek örültem, kedves és hangulatos, át fogom adni Possonyinak. Én is írtam egy verset, de amellett egy mesét is, amit félig-meddig a főművemnek tartok, ha feljössz, majd elolvashatod: aligha jelenik meg. Én nagyon szeretem, tele van anapesztikus és hexameteres betétekkel, de majd meglátod.

Aránylag jól vagyok; aránylag, csak meg vagyok hűlve, meglehetősen, de nekem mindig kell valami nyavalya, mert azt hiszem, különben nem lennék boldog... Gratulálok a csöndes évfordulóhoz: egy év választ el minket, én 38 október 31-én jelentem meg először a Pesti Naplóban. Akkor még örültem és öröm is volt dolgozni, voltak lapok, érdeklődés, emlékszem, három első versemmel ismertebb voltam, legalábbis így, pesti társaságokban, mint ma tizenhét verssel és egynehány mesével, melyek azért mégis sokkal értékesebbek, mint az akkoriak. Már-már egészen elfásultam, gyakran foglalkozom avval a tervvel, hogy abbahagyom az egészet, nem írok többet. Valószínűleg senkinek nem hiányoznék, viszont örülni sokan örülnének; ki lehetne egy nevet húzni a konkurencia szótárából: Végh György. Pedig hát én vajmi kevés embernek jelentek konkurenciát. Már az is elkeserít, hogy Possonyi és Just állandóan azzal jön, hogy „bárcsak maga írna Végh úr olyan verseket, mint...” (pl. Cserei Szász vagy Weöres). Istenem, ha nem tartanak jó költőnek, miért hoznak? Nem igaz? Az biztos, hogy verset ezret és ezret kapnak helyettem. Hogy milyenek, az más lapra tartozik. Na de nem untatlak az én állandó csip-csup bajaimmal, ha feljössz, elbeszélgetünk ezekről a sérelmekről.

Ideírom a címemet is, ha előbb feljönnél, mint péntek (már amelyik héten jössz), hogy keress fel, mert ha csak a Centrálban savanyodunk, az nem elég (Rákóczi út 16. II. 1.) Esetleg a levelet is ide írhatod.

A közeli viszontlátásig szeretettel ölellek
Végh Gyurka

Ez már azért melegebb hangú levél, mint az előbbi, mert akiket szerettem, azoknak úgy írtam alá, bizalmasabban, barátibban, hogy Végh Gyurka - ha Végh Györgynek kanyarítottam alá magam, azt hűvösebb, kimértebb, hivatalosabb formának szántam; ezt bárki megkaphatta tőlem. A „Végh Gyurká”-ban már melegség, szeretet is vegyült, szinte úgy éreztem, hogy akinek így firkantom alá levelemet, az megtiszteltetésnek, sőt egyenesen kitüntetésnek veheti baráti soraimat.

Megzenésítik egy versemet.
Rövid elmefuttatás a nyelvvédő mozgalomról

De nemcsak Tűz Tamás tűnt fel az életemben - ott volt első összejövetelünkkor Raics István is, aki verseket fordított és kritikákat írt a *Vigiliá*-ba, s ahogy később megtudtam: zenével is foglalkozott. Nem sokkal ezután elcipelt egy kiskocsmába, ahol zongora is volt, és eljátszotta, elénekelte nekem a *Tiszta vágyakozás* című dalocskámat, melyet időközben megzenésített. Most már végleg biztos lettem halhatatlanságomban, hogyne, hiszen verseim nemcsak a szemeken, de a füleken át is rövidesen be fognak lopakodni a széles nagyközönség szívébe.

Azonban még ezeknél fontosabb dolgok is történtek 1940 őszén. Alighogy az első *Vigilia*-találkozó lezajlott - tulajdonképpen már az elsővel kezdődött lassú haldoklása, mely rövidesen csendes, szinte észrevétlen kimúláshoz vezetett -, üzent értem Ambrózy Guszti. Akkoriban szerkesztőféle volt a *Színházi Magazin*-nál, mely a *Színházi Élet*-et volt hivatott pótolni „keresztény szellemben". Arra kéretett, hogy egy keddi este legyek olyan jó és fáradjak le a Központi Kávéházba. Új irodalmi folyóirat indul, és szeretnék, ha én is „élénken és hathatósan részt vennék a megbeszéléseken"; erősen számítanak a közreműködésemre.

Fontosságom tudatában, kellő ünnepélyességet erőltetve magamra (hogy ne mondjam: némi nagyképűséget), vonultam be a megadott időpontban a Centrál Kávéházba. Kettős néven működött, Centrál is volt, Központi Kávéház is, kinek mi tetszett jobban, melyik volt inkább az ínyére, a már erősen a levegőben lógó „magyarosítási kampány" jegyében. Szinte „teszt-szöveg"-nek éreztem: abból, hogy ki melyik nevet használta, meg lehetett állapítani, hogy ki hová tartozott. Én, bár változatlanul és feltétlenül Kosztolányi-rajongó voltam, kezdtem kicsit másként látni azt a mozgalmat, mely az idegen szavak teljes kiűzetésére, sőt valósággal kiirtására irányult. Akkor könyvnapra jelent meg Kosztolányi hátrahagyott műveinek két első kötete, a *Lenni vagy nem lenni* és az *Erős várunk a nyelv.* Előszeretettel olvasgattam őket, sőt kezdett valamiféle olyan érzés is motoszkálni bennem, hogy Kosztolányi tanulmányírónak talán még nagyobb, mint novellistának vagy regényírónak. Ugyanakkor egyre inkább azt éreztem, hogy ez a túlzásokba vitt tisztító szenvedély, ez a „purizmus", kontár utódok kezén csak nyelvünk elszegényedéséhez vezethet, tehát éppen az ellenkező célt fogja szolgálni, mint amit Kosztolányi szeretett volna elérni vele. Sokszor e miatt a folytonos „irtogatás", „gyomlálgatás" miatt egyenesen fárasztónak és főleg „sterilnek" éreztem Kosztolányi stílusát, az élettől elvonatkoztatottnak. Végül is nem járnak az emberek állandóan *Nyelvvédő könyvecskék*-kel, *Idegen szavak szótárá*-val a kezükben, és ezt sem mondják a viták izgalmas, felfokozott és dühödt perceiben: „Várj csak, megnézem a szótárban, hogy kell ezt magyarul mondani: te *ordináré fráter!*" Kezdtem kételkedni abban, hogy ki lehet-e és főleg ki kell-e minden idegen származású, de már jól meghonosodott kifejezést űznünk szinte vasvillával, kereszteshadjárat-szerűen a magyar irodalomból, hogy nem fújunk-e vajon ezzel egy követ a „fajvédőkkel", a gombamód szaporodó *„álmagyarosch"* baráti szövetségekkel? Ezért - nekem legalábbis - dacból és csak azért is: a „Központi Kávéház" Centrál Kávéház volt, és az is marad mindörökre.

Irodalmi süvölvények a Centrálban

A fontoskodás, a „nagykép", amivel elindultam a Centrálba, tulajdonképpen csak álarc volt, hogy kisebbségi érzetemet ügyesen palástolni tudjam vele. S azt hiszem, sokan vagyunk így ezzel a világon. Ugyan ki a csodák akarnak és ugyan miféle lapot alapítani? Már előre fáztam az új arcoktól, no meg az öregektől is, a „harmincöt-ötven közti bácsikáktól" - ahogy néhány héttel ezelőtt Tűz Tamásnak gúnyosan jellemeztem az idősebb korosztályt.

No hát feltevésemben alaposan csalódtam. Hiszen ahogy megérkezésemkor végignéztem az összetolt márványasztalok körül nyüzsgő sihederek siserahadán, én itt már az „öregebbek", a „bácsikák" közé tartoztam. Mert az *Új Auróra* antológia létrehozói fáradoztak ott egy új irodalmi folyóirat indításán. (Állítólag Cserépfalvi Imrének, József Attila jeles kiadójának, az egyetlen pesti francia könyvkereskedőnek nem volt más vágya, csak hogy ezt a lapot mielőbb kiadhassa, legalábbis „finanszírozhassa"!) Bárány Tamás és Körössényi Vilmos ült az alvégeken, míg fent a kiadásban és szerkesztésben tapasztaltabb, jártasabb Ambrózy Guszti trónolt, egy csomó ismeretlen vagy csak távolról, látásból ismert alak vendégkoszorújában. Önkéntelenül is Kosztolányi egyik híres Esti Kornél-novellája jutott eszembe a díszes társaság láttán. Az, amelyben Esti Kornél egy napjáról számol be oly érzékletesen, hogy közben megelevenedik előttünk a század első éveinek híres írókávéháza, a New York. (Akkor még nem tudtam - mert addig nem is került kezembe Mikszáth *Jókai Mór élete és kora* című könyve -, hogy abban a kávéházi jelenetben Kosztolányi tulajdonképpen Mikszáth Pilvax kávéház bemutatását idézte föl, élte újra, egy más korban. S ugyan ki tudná ma már azt ellenőrizni, hogy vajon Mikszáth kit élt újjá abban a Pilvax-jelenetben? Így hát - kicsit az ő emléküknek adózva - igyekszem megörökíteni én is ezeket a felejthetetlen pillanatokat, ezt a nem mindennapi társaságot.)

Remek volt a hangleütése az egésznek. Hadonászó, kéziratokat szorongató öklök és karok nyúltak a magasba. De nem Moloch, nem a Pénz Aranyborjúja felé epekedtek, hanem a Hír, a Dicsőség oltárára ajánlották fel magukat önként. Mindezt egy szemvillanás alatt átláttam, amint - se hideg, se meleg magatartással - letottyantam valahova a két pólus közé a középre. S a serényen megjelenő pincértől is egy pohár „állott sima vizet" rendeltem, nábobi mozdulattal és sürgető fejbólintgatással.

Igen, ott nyüzsgött mindenki, ott tanyáztak már-már megtespedt irodalmi életünk ifjú hajtásai, akik érezték a „forradalom" szükségességét, akik torkig voltak az addigi folyóiratok „langyos lábvizével". Fő szónokként éppen Bárány Tamás emelkedett szólásra, aki, hogy idősebbnek látszódjék, bajuszt is növesztett. (Később ajánlottuk neki, hogy festesse be feketére, mert így szőkén nem nagyon lehet észrevenni.) Kajánul néztem őt, aki - ahogy megbízható pletykaszolgálatom révén már értesültem róla - zarándokúton járt nemrégiben Babitsnál. No „idáig én képtelen lettem volna lesüllyedni" - állapítottam meg boldogan. Babitsnak aztán elpanaszolta, hogy rettenetes, mennyire elnyomják őt az öregek! A *Nyugat* tulajdonosa legalábbis Radnóti Miklósra vagy Vas Istvánra gondolt, de igen-igen elcsodálkozott, amikor kiderült, hogy ezek az öregek mi vagyunk ketten, Somlyó Gyurkával: a húszéves Somlyó és a huszonegy éves Végh György!

Bárány Tamás szónokolt éppen, de hát én ilyesmikre sose tudtam odafigyelni. S különben is nem az volt a fontos, amit mondtak, amit bárki mondott aznap este, hanem a puszta tény, hogy a lapot meg kell alapítani - nem is *egy* lapot kell alapítani, hanem *a* lapot, méghozzá a lehető legsürgősebben. Haladéktalanul! Ennek érdekében Bárány Tamás mindenkitől azonnal kéziratot kért. Nekem - mint akkoriban olyan gyakran - nem volt egyetlen „szabad" új versem sem, mire Bárány megfenyegetett, hogy: „Akkor pedig csak a második számban jössz!" - s ez ördögibb fenyegetésnek hangzott, mintha Isten az Utolsó Ítéletkor a Pokolra ítélne, véglegesen. Hát nem felháborító - fortyogtam magamban -, hogy engem, Végh Györgyöt, csak a *második* számban akarnak hozni ezek a kóficok? (Amikor az első szám is csak valahol a felhők méhében lebegett...) De ez a kijelentés olyan varázserővel hatott rám, hogy azonnal elhatároztam: tüstént fogok egy új remekművet írni, „az új lapba bele".

S a lap érdekében - melynek esetleg *Új Auróra* lesz a neve, de mindenesetre Cserépfalvi égisze alatt jelenik meg, az ő költségén - Bárány Tomi hajlandónak mutatkozott arra, hogy minden délután „inspekciót tartson", „szerkesztőségi órát" a Centrál Kávéházban. (Ez annál is

inkább meglehetősen könnyen ment, mert Bárány Tomi édes jó atyja nem a legjobb szemmel nézte fia irodalmi ambícióit, és ezért „fasében voltak egymással". S minthogy szakított is családjával, néhány napig ott lakott a Centrál Kávéházban, és éjszakánként valamelyik szabad páholy bársonyos pamlagján hajtotta álomra koravén fejét.)

Néhány mondat arról, hogy egy kávéház éjjel-nappal nyitva volt.
Összevonó, kristályosító emlékezetemről

Micsoda remek hetek és hónapok voltak ezek! Igen, kint folyt a háború, a nagyvilágban, de tőlünk meglehetősen távol. Köröttünk és bennünk - az erdélyi bevonulások után - ismét béke volt, szinte új aranyidőnket éltük. Bárány Tomink is könnyen ott alhatott a Centrál Kávéházban, mert - ahogy Nagy Lajos írta találóan a *Budapest Nagykávéház* című könyvében - valamikor a húszas években egyszer kinyitottak egy kávéházat, és aztán soha egyetlen percre sem csukták be, nyitva volt éjjel-nappal, még karácsonykor is. A pincérek és a többi alkalmazottak két vagy három műszakban dolgoztak - akkor inkább váltásnak hívták ezt -, és olyan olajozottan ment végbe mindez, hogy észre sem vette az ember, hogy megvirradt, vagy reggel van. Legföljebb a pincér megváltozott arca döbbentett rá, s az a tény, hogy „korhelyleveseket" szolgáltak fel köröttünk, vagy már éppen a koránkelőknek, a munkába sietőknek a reggelit.

Tapasztalatom vagy inkább megfigyelésem szerint az egy helyen történő, játszódó dolgok s ugyancsak az azonos személyekkel végbemenők - összeolvadnak, együvé kerülnek az emlékezetemben. Egy-egy hely, egy-egy név köré gyűjti össze mindazt, amit átéltem ott, vagy amit tudok egy-egy alakról, egy-egy név-szálra, cérnára kristályosítja emlékezetem. És semmi hamisítást nem követek el, ha ebben az esetben is egyetlen estébe tömörítem a Centrálban történteket. Mert az újabb és újabb, számtalan esték, csak alig észrevehető ecsetvonások voltak ugyanazon a festményen, tablón, már nem változtattak a lényegén, csak árnyalatokat adtak hozzá legföljebb.

Egyetlen estévé sűrűsödött a Centrál-élményem

Borzasok jöttek, borzasok mentek, de tulajdonképpen semmi sem változott. Napok vagy hetek múlva már nem is a lapalapítás tartott együtt bennünket - az első szám is a bizonytalan messzeségbe úszott, nemhogy a „második" -, hanem a hasonszőrűség terelt össze minket, a hasonló célok és ugyanakkor hasonló céltalanságok, hogy egyikünk se tudott mit kezdeni fölös, végtelenül sok szabad idejével, hogy könnyebb volt álmodozni arról, hogy mit fogunk vagy mit kéne írnunk, dolgoznunk, mint kemény elhatározással le is ülnünk és kicsikarnunk a Múzsáktól. Mindegyikünk ugyanazt az elképzelt Múzsát nyaggatta, kicsit imánkba szőve azt is, hogy „édes istenkém, add, hogy egy remekművet írjak, olyat hogy a többiek megpukkadjanak, de nagyon kérlek, hogy a Bárány Tominak és Somlyó Gyurkának bárhogy kér is, ne segíts!", s valószínűleg ők is ilyesféleképpen fohászkodtak adott pillanatokban, s így elképzelhető, milyen nehéz volt szegény Múzsa helyzete: azt csinálta, ami okosat egyedül tehetett, köpött ránk, és segélyét, segedelmét mások élvezték, talán éppen Tűz Tamás Tatán, vagy Weöres Sanyi Pécsett, esetleg Csöngén - s így mi nem nagyon részesültünk, vagy csak olykor-olykor, nagy ritkán, a kegyében. S ha akkor csodálkoztam is ezen, fel is voltam háborodva Múzsánk nemtörődömségén, ma valahogy jobban megértem. Hogyne, nem kétséges: tehetségesek voltunk szinte valamennyien a saját Sturm und Drangunk korszakában, vágyunk megvolt az irodalomhoz, csak éppen az élményeink hiányoztak, amiket megírhattunk volna - nem is szólva arról, hogy kifejezésbeli képességünk is még meglehetősen suta volt, csetlő-botló, s bár olvastunk olyasmikről, hogy mondjuk: „a prózaírás az idősebb évek adománya",

hogy: „harminc-negyven alatt nem érett az ember, s addig nem is lehet jó prózaíró” - nem hittük el, legalábbis azt hittük, hogy mi feltétlenül kivételek vagyunk ez alól.

Bárány Tomi tehát céltudatosan kifejtette, hogy a lapot meg kell alapítanunk (volt benne valami szónoklási képesség, talán ügyvédnek is készült, mindenesetre már jogász volt, „mezei jogász”), mire Garzó Gyuri helyeslőleg bólogatott, mozdulataival nemesen támogatva Bárány Tomi felszólalását. Időnként valaki fölállt, és fölslattyogott az emeleten lévő vécébe, én is mindannyiszor fölemelkedtem és fölmentem, mert fönt remek alkalom nyílt arra, hogy kitárgyaljuk a lenti „tehetségtelen, gyülevész hadat”, akik még a nevüket se tudják helyesen leírni, és máris lapot akarnak alapítani, ezt az angyali gonoszkodást és rosszmájúskodást szinte mindegyikkel eljátszottam, és igyekeztem egymás ellen hangolni a pasasokat, összeugratni őket, mint két kakast egy viadalon, rossz véleményeket adva egy távollevő szájába arról, akivel éppen beszéltem - de nemcsak én, a többiek is megtették ezt -, sötét és még sötétebbre festett intrikákat szórtunk szanaszét a Centrálban, arra spekuláltam, hogy a métely majd beleesik a Bárányba, hogy majd „elhullik a férgese”, és egyedül maradok vagy legföljebb néhányan lézengünk csak végül is a porondon.

Igen, ott volt a haditanácskozáson Garzó Gyuri, aki ugyan nem írt, de lehet, hogy szándékozott. Az ott-tartózkodásra mindenesetre az adta meg a jogcímét, hogy Bárány osztálytársa volt. „- Elképzelhető, hogy a lap egyik mecénása lesz - nyugtatott meg kint az illemhelyen Bárány Tomi -, mindenesetre erős pénzügyi kapcsolatai vannak, mert az apja bankár.”

És ott volt Körössényi - aki attól félt, hogy tüdőbajos lesz - vadonatúj öltönyében, mely csináltatva 150 pengőbe került - angol szövetből! -, mert „elegánsan” akart „debütálni” az irodalomban. Őt még a papája finanszírozta, akinek standja volt a közeli Nagyvásárcsarnokban. „Esetleg a papa is beszáll” - hozta tudomásomra Bárány Tomi. - „Ez mindenesetre sokat lendít versei értékén - állapítottam meg némi gúnnyal -, mindenesetre megtanítja őket szárnyalni!”

Ott volt Gönczy Gábor, lényegesen tömöttebb bajuszával, mint Bárány Tomi; a szikszói dzsentri író, aki irhabundában és vadászkalapban járt; és csak a monokli hiányzott a szeméről, a *Nobody Nemo* - magyarra talán Senkiházy Senkivel lehetne fordítani - szerzője, aki olyan gazdag volt, hogy saját költségén adta ki novellás kötetét, és állítólag egy - esetleg - „nagy meglepetést keltő” regény címén és első mondatán dolgozott már hónapok óta.

De nemcsak ők ültek ott akkor este, hanem Sir Éva is, akitől az *Új Auróra* antológia néhány csilingelő versecskét közölt. Arra már nem emlékszem, hogy Bárány Tomi hogy akadt rá, azt hiszem, helyesebb ez a kifejezés, hogy „rá” akadt, mint a verseire, melyek igazán nem voltak különösebbek, ott ült Sir Éva is, akinél szebb lányt addig legfeljebb csak moziban láttam, és - festményeken. S valóban festőnek, méghozzá elsőrendű régi mesternek kellene lennem Frans Hals vagy még inkább Vermeer modorában, hogy csak megközelítőleg is fel tudjam vázolni portréját. Az áttetsző tisztaság volt rá a legjellemzőbb, a vonások harmonikus bája ennek rendelődött alá, makulátlan volt a bőre, bársonyos, elefántcsontszerű, némi rózsás pírral, szebb kék szemeket azóta sem láttam gesztenyésbarna tincsek alatt, s a hangja úgy csilingelt, mint az angyalok kacaja s mint aranykarikái a fülében. Sok kis miniatűrt festettem meséimben és verseimben is a későbbiekben, de mindegyiknek öntudatlanul is, sőt még ha nem is hasonlított rá, ő volt a modellje. Földöntúli jelenség volt a szememben, megelevenedett festmény, de talán éppen ezért nem tudtam közel kerülni hozzá, igazán beleszeretni; mert persze azonnal lecsaptam rá. Valószínűleg - mint aztán is annyiszor - csak képzeltem ezt a tisztaságot, de mert egyszer felruháztam vele, nem akartam a saját ábrándjaimat romba dönteni. Olyan volt számomra, oly eszményi, mint a Szűzanya, oltárra lehetett helyezni, messziről imádni, s hiába voltam sokszor együtt vele, egész testi közelségben, ott ültem mellette, s mégis elérhetetlen messzeségben lebegett tőlem, földöntúli színekben. Csak a hajdani trubadúrok érezhettek olyasmit „Provánsz-dal-telt mezői”-ken, akikhez - anélkül hogy

akkoriban tudtam volna róluk - igen-igen kezdtem hasonlítani, nőszemléletben, élet- és világfelfogásban. Ha azt mondták volna, hogy éjfekete paripán, leeresztett sisakkal, páncélban meg kell küzdenem, mondjuk, Bárány Tomival vagy Körössényivel érte, habozás nélkül megtettem volna én, az „*untauglich*", sokkal előbb, mint hogy hozzáértem volna a kisujjához vagy pláne, „ajka halvány eper színéhez". (Ezt aztán el is végezték mások helyettem...)

Talán ennek a Centrál-estének köszönhettem egyik legszebb, legkedvesebb versem.
Néhány szó a Havas éjszakák*-ról*

Az első Centrál-estéről felkavarva, új benyomásokkal és élményekkel, kissé becsípve mentem haza. Mámorosnak éreztem magam az ifjúságtól, jövőnktől, nemsokára elkövetkező nagy sikereinktől, a szállingózó hópelyhektől, hogy milyen nagyszerű, isteni élni, hogy bár Guxa bevonult, de mégse leszek egyedül, itt vannak ezek a mulatságos, remek új haverok, akikkel összefogunk, és ledöntjük a Múltat, és felépítjük a Jövő, a magunk Jövője falait. Azok sem érezhették talán így, ily boldognak magukat, akik ott voltak, részt vettek a *Nyugat* alapításán, vagy a hajdani Pilvaxban. Határtalan lelkesedés és roppant szándék volt, azt hiszem mind-annyiunkban - bennem legalábbis.

És ha nem is akkor éjjel, de a következő délutánok valamelyikén írtam egy verset. A Weöres *Kísértet dalá*-ban leegyszerűsített Balassi-strófa motoszkált a fülemben, s ez az egész esti hangulat, az ifjúság harsogó öröme, a bánatom a közeli halálért - hisz annyit voltam beteg, annyit voltam megfázva akkor télen - s a régi, „más életem" hangulata, amikor Hegedüs Zolival kószáltunk végeláthatatlanul a hófútta pesti utcákon, ez mind bennem kavargott, amikor megszólaltak fülemben a következő sorok:

A havas utcákon
sötét éjszakákon
már egyedül ballagok,
s a szél se a régi:
már ő se zenéli
a halk téli dallamot.

Most hópelyhek szállnak,
mint akkor is szálltak,
könnyű fehér hópihék,
ma is úgy cikáznak,
mint akkor cikáztak
s kedvem is a régi még,

és mondhatnám azt is,
hogy víg vagyok most is,
nem is hazudnék talán,
de hol van már Eszter
az arany kereszttel,
jaj, kinek az oldalán?

Most hópelyhek szállnak,
lomhán szálldogálnak
és belepik hajamat,
hull a tél ezüstje,
de azért ezüstre
mégsem festi hajamat.

Még egy-két tél s aztán
holmi durva deszkán
majd furcsákat álmodom:
Anni kék szeméről,
kékeres kezéről
s nem lesz soha bánatom.

Addig az utcákon
havas éjszakákon
lankadatlan ballagok,
s csak nézek az égre:
mikor hull le végre
szelíd-fényű csillagom...

A kéziraton alig volt javítás, úgy szakadt ki belőlem, mint egy sóhaj. Rövid tűnődés után ezt írtam föléje címül: HAVAS ÉJSZAKÁK.

S hogy az utalás a kötetemen belül - melyet ezen a télen egész biztosan meg fogok írni - még világosabb és nyilvánvalóbb legyen, alája odabiggyesztettem: Hegedüs Zoltánnak. Az új, „kék szemű", „kékeres kezű" Anni mögött természetesen Sir Éva rejtőzött ettől a naptól kezdve. Anni is örök volt, mint nagynénje: Juhász Gyula Annája...

Változatlanul tisztának éreztem ezt a dalt is, az angyali költő „oeuvre"-jébe méltán beleillőnek (aki szárnyalóbb és éteribb volt bizony, mint huncut, gonoszkodó alteregója órákkal azelőtt a Centrálban). S azt is elfogulatlanul igyekeztem megállapítani, néhány régi versemet újraolvasva és velük összehasonlítva: nem lopakodott-e mégis valami tisztátalanság a hangjába, hiszen azokat még valóban „tiszta férfiú" koromban írtam, s ezt már... És bárhogy vizsgálgattam is őket, nem találtam különbséget, sőt szebb volt talán a többinél, mert valami icipici Balassa-íz is mintha belelopakodott volna, a nyelv és a versformák titkos üzeneteként (valami olyan kezdett bennem homályosan derengeni, csak éppen nem törődtem azzal, hogy végiggondoljam és meg is fogalmazzam, hogy a nyelv is élőlény, s mint egy élőlénynek, neki is lehet zsenije, úgy éreztem: ezt a hosszú századok óta lobogó zsenit loptam meg akkor délután, ahogy Prométheusz valamikor az istenektől tüzet lopott), s ezt annál is inkább csodáltam, mert röviddel a vers írása előtt nem tudtam ellenállni sürgető vágyamnak és felajzott képzelgéseimnek (melyektől, talán mondanom se kell. Sir Éva távol maradt), és visszaeső bűnösként áldoztam megint a „magányos szerelem" oltárán - ahogy ily áttételesen és képletesen becéztem magamban. S ezt védőbeszédnek hittem, e tényt azokkal szemben, akik károsnak ítélték és olyan csúnya szóval látták el ezt a kamaszjátékot, ezt az ártatlan és ártalmatlan időtöltést, hogy „önfertőzés"...

A „Lap" csak nem akart világhódító útjára indulni.
Bárány Tomi és Garzó Gyuri futólag

A vers elkészült tehát az új folyóirat számára, s mégis a *Vigiliá*-ban jelent meg, mert a „Lap", melyet naponta megújult erővel alapítgattunk a Centrálban, csak nem akart világhódító útjára indulni. Lassanként mind kevesebb szó esett összejöveteleink eredeti céljáról, s folytatódott egyetlen Centrál-beli esténk elnyúló, véget nem érő felvonásaiban. Ezek az esték folytatódtak reggel is és délután is, amikor Bárány Tomit virrasztottuk, és a családjával, a meghitt polgári légkörrel való szakításának keserveit próbáltuk enyhíteni szívében, édesapját, anyját, bátyját, nővéreit pótolva - erre Garzó Gyuri mutatkozott a legalkalmasabbnak lányos képével és bájaival -, melyre különben a rossz nyelvek szerint fiúkat kedvelő Gogolák Lajos is oda-

csődült: egymagában felért több mukival, így tehát helyes az odacsődült kifejezés - ott nyüzsögtünk Bárány Tomi körül, permetezve-szórva körötte a polgári élet melegét. Bárány állítólag a páholyok bársonyán aludt; egyes rossz nyelvek szerint a biliárdasztalon vagy annak fiókjában, de ezt enyhe túlzásnak tartottam (pedig valójában én találtam ki!), virrasztottunk körötte délelőtt, délután, este, éjjel - addig a néhány napig, amíg végleg bele nem fájdult a dereka a páholyokba (vagy mégis a biliárdasztal fiókjába?), és be nem adta a derekát hazafelé, azaz míg ki nem békült a családjával.

S amikor Bárány Tomi hazaköltözött nappalra - és csak délutánonként és este brillírozott Márai- és Herczeg Ferenc-utánzataival (melyekről rosszmájúan azt terjesztettem - bár elég sok igazság volt bennük -, hogy jobbak sokkal, mint a versei), Garzó Gyurinál töltöttem reggeleimet és délelőttjeimet, aki lehet, hogy családi összeköttetései révén mecénásunk lesz! Garzó Gyuri mindig ágyban fogadott, és fél könyökére támaszkodva hallgatta beszámolómat, legújabb híreimet a legfrissebb pletykákról vagy a Centrálban történtekről. (Ha esetleg egy este, valamilyen más elfoglaltsága vagy programja miatt, nem jelent meg körünkben, ami nagyon is kárhoztatandó cselekmény volt. Úgyszólván orvosi vagy szülői igazolásokkal kellett kimentenie a távolmaradónak magát újabb megjelenésekor, mert kötelességmulasztást orrontottunk mögötte, s ennél főbenjáróbb bűnt el sem lehetett képzelni.) Úgy fogadott Garzó Gyuri ezeken a homályos, hópelyhekkel terhes felhőjű délelőttökön Veres Pálné utcai lakásában - ahol bátyjával lakott és teljesen garzonéletet élt, még inasuk is volt, és komornájuk -, mintha ő lett volna Alvinczi Eduárd (akit igen-igen tiszteltem; a *Vörös Postakocsi* és az *Őszi utazások a Vörös Postakocsin* kevés új könyvszerzeményeim közé tartoztak, s főleg az utóbbi kedvenc és sokat forgatott olvasmányom volt), mintha ő lett volna Alvinczi Eduárd, és én a „lézengő ritter" - ez mindig kedvenc szavajárásom volt -, hű, de mégis vele egyenrangú famulusa: Rezeda Kázmér.

Valami mindig történt a Centrálban

Igen, valami mindig történt a Centrálban, izgalmas kósza hírek szállingóztak - mint kint az általam oly dallamosan megénekelt hópelyhek -, pártok és ellenpártok alakultak az asztalokon vagy páholyokon belül. Valahogy állam voltunk az államban, sőt még inkább egy területen-kívüliséget élvező idegen nagykövetség. Egyiptomban például nagy csetepaté volt az angolok és olaszok között, mikor is az olaszoknak csúnyán kiporolták a feneküket, de ezeknek még csak a pernyéje is alig ért el hozzánk, a háború tüze máshol, messze tőlünk lángolt, a háború ágyúi messze másutt dübörögtek. S nekünk fontosabb volt az a kecses gyufasercenés, ahogy Bárány Tomi vagy Körössényi Vili rágyújtott egy bagóra, esetleg néhanapján iszonyú köhögések közt egy-egy szivarra, melyen meg kellett pukkadni ugyebár a röhögéstől. Mert a trafikos fiúnál, aki legalább 70 éves bácsi volt, mindig lehetett hitelbe kapni valamit, mint ahogy Guszti bácsi, a régi irodalmi főpincér is mindig hitelezett a borzasoknak, sőt volt olyan is - mint például jómagam -, kinek számára nem volt kötelező a fogyasztás; a pohár „állott vizek" - melyekkel sűrűsödő mandulagyulladásaim miatt öblögettem a torkomat (egy-egy kortyot órákig melengettem a számban), a pohár állott vizek ingyen álltak a rendelkezésemre. S fizetésekkor néha el is hangzottak ilyen élcek a főpincér szájából: „A vendég úrnak ugye a szokásos nagy cehhelést számíthatom fel" - ami azt jelentette, hogy megint nem fogyasztottam semmit. De senki se haragudott ezért ránk, a főpincér, sőt a tulajdonos is tudta, hogy egyenesen a „cégünk reklámja" vagyunk, hogy ha mi nem is fogyasztunk, egy csomóan ott vannak a társaságunkban, s talán éppen miattunk jönnek be, úgyhogy igazán megtalálták a számításukat asztaltársaságunkban.

Ott ült közöttünk Tóth Miklós is - akinek papája egyetemi tanár volt Szegeden - s aki sokszor bővelkedett a pénzben, úgyhogy vasárnaponként is - amikor a kávéházban nem lehetett égetett szeszes italt kapni - vasárnaponként is megitta a konyakját, melyet feketéscsészében hoztak ki neki, kávénak álcázva...

Mindig történt valami ezeken a befejezhetetlen estéken, melyekről azt hittük, hogy sohasem lesz végük. Volt, amikor izgatottan és feldúltan várt már engem Gönczy Gábor, mert még egy tanúja hiányzott, mivelhogy tanúk jelenlétében akarta megpofozni Antal Gábort, aki állította róla, hogy „tehetségtelen, impotens fráter" - Garzó Gyuri már készenlétben állt, szinte „glasszékesztyűben", ahogy egy alkalmi párbajsegédhez illik, már a taxi is várakozott kint, csak én hiányoztam - vagy mindegy, bárki más tanú -, s máris vágtuk be magunkat a taxiba, és hajtattunk a Lipótvárosba, ahol - busás, előre megkapott borravalóért - a sofőr azzal az ürüggyel, hogy egy hódolója, egy hölgy várja, lecsalta Antal Gabit, s Gönczy előttünk kente le a két akkora „jól időzített flemmet", hogy a többiek talán még a Centrálban is hallották.

S ahogy Sir Éva elmaradt, más kétesebb és könnyebb hölgyek kezdtek gyülekezni körénk. Ezek a hölgyek kicsit körforogtak és vándoroltak is a tagok közt, ugyanúgy, majdnem olyan szisztéma szerint, ahogy hajdanán a Devecseri-bandában megfigyeltem. De én - mint minden földi jóból - ebből is kimaradtam. S később legföljebb kárörvendően röhögtem, amikor némi könnyebb nemi baleset érte valamelyikünket - aki szintén soha nem én voltam. S ha nem voltak ott ezek a kis „női csukák", a jelenlétük akkor is érezhető volt, mert ott voltak barátaink hőstetteiben. Egyszer például ámulva hallgattam Bárány Tomit, hogy órákig kell működnie, eredmény nélkül, s hogy ez a nőnek jó, de neki... hogy milyen szívesen lemondana erről, viszont a nő őrjöng érte, mert sosem volt még ilyen vad szeretője.

Mindenért irigyeltük egymást: jobb nőkért - vagy egyáltalán nőkért -, jobb versekért vagy novellákért - vagy egyáltalán versekért vagy novellákért. (Kizárólag a pénz, e hitvány és megvetendő földi váltó és jav-szerző eszköz hiányzott irigységünk tárgyai közül.) Még azért is irigykedtünk, hogy a másik egy jó könyvet olvasott vagy jó filmet látott, nem is szólva, ha valami „klassz" nőt vett észre a külvilágban való megfordultában. (Amit a legtöbbször nem is voltunk hajlandók elhinni, hogy ez „mesebeszéd", „háryjánoskodás", „ilyen nemlétua" - ez is kedvenc fordulat akkori szótáramból.) Irigyeltük egymást, sőt titokban lenéztük, megvetettük a másikat, még a valóságosnál is silányabbnak tekintettük a tehetségét, de egymás nélkül még csak élni sem tudtunk, és azt hittük, hogy ezek a barátságok, haverságok a sírig elkísérnek. (Mint ahogy azt hittem kiválasztottabb osztálytársaim, majd Porga, Bachner s Hegedüs Zoli esetében is...) Nem hittük, hogy bármi befelhőzheti, hogy bármi szétrobbanthatja, úgy éreztük - már akik megélik, gondoltam -, negyven-, ötven-, hatvan-, sőt nyolcvanéves korunkban is itt fogunk tespedni, rohadni vagy éppen rostokolni a Centrál Kávéházban, csak éppen a trafikosfiúk, a pincérek és tulajdonosok változnak meg körülöttünk - legföljebb én enyhén ősz halántékkal, Bárány Tomi pedig havas bajusszal és kuglifejjel - mert már akkor kezdett egy kicsit feljebb csúszni a homloka -, itt ülünk majd, úgy is mint az „új irodalom" legnagyobb harcosai és bajnokai, „méltán kivívott" babérkoszorúinkon trónolva. (A *Nyugat* meghalt nagyjai valóban kis szoborkarikatúrák alakjában ott lebegtek a sarkokban, olykor a fejünk fölött, valósággal kis házioltárokon. Innen csak egy ugrás alulról - úgy gondoltuk -, s mi az nekünk!)

Csak az elvetemült és gonosztevő Gogolák Lajos - harminc körüli vén, de beérkezett szivar, ismert újságíró, aki a kígyónyelvűek szerint Garzó Gyurit próbálta befonogatni, mint egy pók, a hálóival - hűtögette fantáziánkat és nyesegette álmunk magasan röpdöső szárnyait, azt terjesztve rólunk s az *Új Aurórá*-ról, hogy: „Nini, az új almanach-lírások, az új bidermejerek!" S mi megvetően riposztozunk vissza: „Senki se tévedhetetlen kortársait illetően!" S ilyenkor mi is kényesebb pontjait feszegettük, hogy hogy is van azzal a vágással a kopasz

homlokán, kis maliciózus malacszemei fölött? Nem Jékely Zsolitól kapta-e, amit váltig tagadott -, pedig mi pontosan tudtuk, hogy Jékely Zsoli volt a győztes a párbajban, mely életre-halálra ment közöttük, mégpedig azért, mert Gogolák Jékelynek egyik neki dedikált regényét továbbajándékozta valamelyikünknek, ezzel a gonosz beírással: „elrettentő például", s az illető szaladt visszamondani, megmutatni Jékely Zsolinak. Jékely pedig fringiájával úgy küzdött Gogolák ellen, két kézre fogva és vadul fejbe vágva vele az „alávaló tótot", mintha a középkorban szállt volna síkra valamilyen „édes donna" színeit viselve, annak erényeit védelmezve a pletykáló, rossz szájak ellenében...

Lovass Gyula és Vajda Endre, egy-egy villanatra. Megszívlelendő tanácsokkal látnak el

Igen ritka szabadideimben - amikor nem ültünk a Centrálban - nagyon vártam már, hogy deresedjen éretlen halántékom, hogy jobban tessem a lányoknak, asszonyoknak, mert úgy hallottam, hogy az ilyesmit nagyon szeretik. Ebben az őszülésben eszményképem Lovass Gyuszi volt, aki csak öt évvel számolt többet nálam, mégis mintha Petőfi verséből lépett volna elő - hisz látszott rajta, a „tél dere már megüté fejemet". De nemcsak ezért irigyeltem; piros-pozsgás arcáért is, mely annyira ellentétben állt az én fakó, oly gyakran ólomszínű képemmel. Ó, istenem, ha olyan egészséges lehetnék, mint ő, sóhajtottam magamban, ha végigmértem (néha elkísértem az Athenaeumig, vagy sétáltam vele ebédidőben, hiszen Possonyihoz változatlanul be kellett járnom, a havi harminc pengőket megszolgálandó, magántitkári minőségemben), ó, bárcsak olyan pirospozsgás lehetnék, és úgy tudnék franciául, mint ő, akinek ráadásul az is megadatott - hiába, Eötvös-kollégista volt! -, hogy egy félévet vagy egy évet töltsön Párizsban, ami számomra irdatlan messzeségbe lökődött el a német megszállással, az egyre prolongálódó háború végére. S bár úgy szerettem volna tudni franciául, mint ő, aki francia szakos tanár is volt, ahhoz lusta voltam, hogy rendszeresen foglalkozzam a francia nyelvvel, szavakat magoljak, ez bizony nem akaródzott, borsódzott tőle a hátam, amikor olyan remekül el tudom tölteni mással az életem. Így hát megelégedtem azzal, hogy odaadóan hallgattam olvasmánybeszámolóit a francia irodalomról, tájékoztatóit egy-egy általam nem ismert, sose hallott íróról, aki még a magyar közönséghez nem jutott el. S mert jól tudott előadni, nagy hatással is volt rám. (Már akkor is éreztem, hogy sokkal jobb tanulmányírónak, mint novellistának - pedig előszeretettel írt elbeszéléseket, amik korántsem fogtak meg úgy, mint kritikái, esszéi -, bár azt hiszem, inkább szépprózaírónak hitte vagy képzelte magát. Így, közvetve, sok minden szivárgott át olvasottságából belém, alaposan megtermékenyítve a képzeletemet a formabontásokat illetően; a „Játékos Európa" - melyről tanulmányt is írt - a vérembe ivódott, s otthon, házi szorgalmi feladatként Gyergyai Albert *A mai francia regény*-ét és Szerb Antal *Hétköznapok és csodák* című könyvét is előszeretettel forgattam. Olyan voltam valahogy alkatilag, mint mesterem, Kosztolányi, akinek egyre izgatottabban vártam *Hátrahagyott művei*-t, mert a tanulmányai vagy esszészerű apróbb írásai igazi örömmel töltöttek el, már-már szinte szépprózája s versei rovására: igen, talán Kosztolányihoz hasonlítottam valamelyest, akiről Manyi néni, ottlakásom idején, keresztkérdéseimre és faggatásaimra elárulta - vagy talán elszólta magát -, hogy korántsem olvasott el mindent, de mégis mindenről tájékozott volt, valami ösztönös képességgel, egyéni adottsággal: „- Ha kézbe vett egy könyvet, és csak átforgatta, megtalálta benne azt a bekezdést vagy mondatot, amiért a könyvet írták, amiért egyáltalán érdemes volt levennie a polcról vagy belekukkantania." S ez a képesség - talán valami távoli alkati rokonság miatt - egyre inkább kezdett kialakulni bennem is.)

Vajda Banditól - aki szintén ott lektorkodott az Athenaeum szerkesztőségében, a *Lexikon*-ból fölkerülve - a németekről hallottam valamit fél füllel, a német romantikusokról, némely versemet hozzájuk hasonlította, azt is megtudtam, hogy „Ars longa, vita brevis est", hogy

csínján kell bánni az idővel, mert az élet rövid, de az elolvasásra érdemes könyvek megszámlálhatatlan légiói sorakoznak a polcokon. S szemüvege mögül okosan kivillantva hidegkék szemeit rám nézett, ajkait jelentőségteljesen összecsücsörítve. - „Ne aggódj, Gyurka - mondta -, Goethe sem olvasott minden könyvet végig. De azok a könyvek, amik feltétlenül szükségesek, döntőek az ember fejlődésére, akarva-akaratlanul is eljutnak hozzá. S ráadásul, aki maga is alkotó, sokkal kevesebbet tud elolvasni, kevesebb ideje jut rá, mint annak, aki nem az." És Lovass Gyuszi aranyos mosolyával csak megtoldotta ezt a megjegyzést, mintegy útravaló tanácsként, aminek tulajdonképpen egy életre kellett volna szolgálnia, ha elég bölcs vagyok: „Olvasd, ami a kezed ügyébe kerül, és írjál. Te költőnek születtél. Éljél hát, és írjál. A többivel ne törődj - hogy hogyan értékelnek, mi lesz a sorsod, azzal ne törődj! Nem a te dolgod! Éljél csak, és írjál."

Rozoga egészségi állapotomról

S én megpróbáltam szót fogadni, amennyire egészségi állapotom engedte. Összes akkoriban írt leveleim - Tűz Tamáshoz és valószínűleg másokhoz is, a hogylétemmel vannak tele, minden levélben van valami célzás vagy utalás: valósággal „meteorológiai közleményeket" adtam ki magamról: „Én, mint mindig, most is pocsékul vagyok, a fejem is fáj mostanában, meg a gyomrom is. Most se tudok sokat írni, nem érzem jól magam", vagy: „Most aránylag jól vagyok egészségileg, csak kissé fáradtan." S a panaszok is minden levélben föltűnnek, átkozott rossz levélíróságomról: „Én inkább kapni szeretek levelet, mint írni." S máskor: „Bocsáss meg, kedves öregem, de azt hiszem, nálam rosszabb levélíró kevés akad a földön. Kapni ellenben nagyon szeretek. Többnyire csak élőszóval tudom megtárgyalni örömeimet, bánataimat."

Bánataim közé vagy olyasmi tartozott, hogy Just aszondta: „Végur tanuljonversetirnitüztamástól" - ezt némi szemrehányásként meg is írtam Tamásnak: „Just nagyon dicséri verseidet, mostanában Téged hoz fel mindig mintaképül" - azért volt bennem ez a neheztelés, mert Tűz Tamást kicsit a tanítványomnak éreztem, tartottam, s azt hiszem, némileg joggal is, „költői rekvizitumaim"-mal nemcsak én, de ő is visszaélt, az „őzsutát" - pedig egy csomóan tagadták ennek a szónak a létét! - nem átallotta „elcsenni", „elcsórni", „elsinkófálni" tőlem, mert egy-egy pontos kifejezés helyett előszeretettel halmoztam a rokon értelmű szavakat, akárcsak a jelzőket, a minél káprázatosabb és sokszínűbb, élénkítő, pezsdítő jelzőket.

S bánataim közé tartozott természetesen rozoga egészségi állapotom is. Sokkal többet voltam meghűlve - érdekes véletlen folytán, amikor végre meleg lakásom volt -, mint a múltban, hideg, fűtetlen szobáim idejében bármikor is. Hétszámra fekhettem otthon, Mécs Imre téglaporszerű köptetőit nyalogatván fanyalogva, vagy hársfateákat iddogálva, esetleg kamillával inhalálva, melyet szívből utáltam, mert utána a fejem búbjáig be kellett takaróznom, mint gyerekkoromban, és izzadnom a végtelenségig kifele magamból rossz, ártalmas nedveimet, s órákig szárogathattam magam, hogy újra meg ne hűljek, mert Mécs mindig a lelkemre kötötte: „Csak arra vigyázzon, Végh bácsi, hogy meg ne fázzon közben!" S egy-egy pár napos otthonmaradásos kúra után - amikor esetleg priznicet is ajánlott, melyet Urián néni vagy a Nagymama rakott föl rám és szedett le rólam - dobogó szívvel ültem megint a várószobájában, még csak a lapokat sem volt kedvem forgatni, annyira ideges voltam, hogy vajon mit fog mondani? büt, vagy bát? Halálos ítéletemet jelenti-e ki, mert néha tréfásan azt mondta, hogy a „halál kutyái ugatnak már magában, Végh bácsi", s ilyenkor a rémülettől azt hittem, hogy a szívem a mellkasomból menten kiugrik, mint egy béka a megzörgetett bozótból, csak álltam kalimpáló „vérszivattyúm"-mal, néztem Mécs László gipsz fejszobrát egy állványon, mely alá ezt vésték a talpazatba: „Ha meghalok, elpusztul egy világ...", hogy

vajon, ha én most itt elhalálozok, abban a pillanatban, amikor Mécs Imre azt mondja: „Most mélyet sóhajtson, Végh bácsi!", vagy szembefordulva vele, amikor a szívem robaját hallgatta: „Most ne vegyen lélegzetet", ha ebben a másodpercben szűnne meg bennem az élet folyama, az élet, amelynek elmúlásával annyit kacérkodtam, de melyhez a mélyeimben öntudatlanul is annyira ragaszkodtam; azon tűnődtem, ha „kampec volnék" a következő percben, vajon velem is elpusztulna-e egy világ? Van-e bennem egy világ? S ha igen, képes vagyok-e kiírni magamból, megfogalmazni, napvilágra hozni, mint egy bányász, ennen tárnáimba, ennen mélyeimbe szállva alá?

Rövid kitérő akkori prózaeszményeimről, prózastílusomról, bő idézetekkel

S hogy örömeim közé mi tartozott a Centrálban való állandó lebzselésen kívül? Az az egy-két vers, amit magamból kicsikarnom adatott, és az az egy-két felnőtteknek szánt mese, melyet nagy kínnal-keservvel összebolháztam, hetek vagy inkább hónapok alatt. Bölcs tisztánlátással írtam erről Tűz Tamásnak: „Néha dolgozgatom is, ritkán, nyomukat láthatod a *Vigiliá*-ban, kivéve meséimet, melyeket csaknem kizárólag saját használatomra írom."

Mert a meséimet - az egész ciklusnak megformáltam már végleges meghatározását: *„Mesék, ábrándok és kalandok"* -, meséimet nem nagyon tudtam „elsütni". Egy-kettő, erősen rövidítve, megjelent még a *Nemzeti Újság*-ban, aztán leszorultam a *Párisi Divat*-ba, s egy nemes nagyúri mozdulattal Thurzó Gábor hiába békült ki velem, *karácsonyi ajándékul*, ahogy hangsúlyozta 1940 decemberében, hiába bocsátotta meg ifjúkori vétkes botlásomat, a „Papini-novella másutt eladásának megengedhetetlen ballépését", lényegében az *Élet*-ben sem tudtam elhelyezni belőlük, vagy csak igen-igen ritkán, úgyhogy egyre kevesebbet írtam belőlük.

Pedig éppen akkoriban kezdtem ebben a kísérleti műfajomban „beérni". Ifjúkori prózámra mindenesetre jellemző a szinte ma már számomra is fárasztó túlírtság, hogy az erő, a sodrás maradt ki belőle, mert elapróztam, elbíbelődtem és „stílusbravúroztam" esetlen kis „történeteim"-et - melyekben éppen ez volt a legkevesebbet érő és legelhanyagolhatóbb, s ha valami jó van bennük, az éppen az atmoszférájuk, egy-egy hangulat vagy hangulatcsoport-teremtő kísérletük -, túlhangszereltem zeneileg a mondatokat az egyszerű dallam rovására, s ez a színesnek, kápráztatónak szánt hangszerelés veszedelmesen elnyomta a főtémát.

Mindenesetre a sokszor hajánál fogva előrángatott sztorik helyett - ebben veszedelmesen hasonlítanak a mai nyugati „antiroman"-okra - valami kezdett beléjük szivárogni a gyerekkori emlékeim közül (mert az *Öcsike* és a *Szökevények* után eltértem a saját élményeim minimális belevegyítésétől, teljesen absztrakok, abszurdok lettek, és „ujjamból szopottak" a „mesék"), de néhány gyerekkori emlék, ami ott motoszkált bennem, nem hagyott nyugodni, s ha túlírtan is, de kitört belőlem. *Az Északi Szél*-ben például e felé kanyarít vissza egy bekezdés:

„És akkor hirtelenül így szólok a Szélhez:

- Egek paripája, ki oly gyorsan iramlasz, hogy elhagyod olykor még önmagad is, engedj a sörényedbe fogódzni, hadd szálljak veled a távoli múltba. Siess, hogy elérjük az alkonyt, röpülj, hogy a kastély közelében találjuk édesanyámat."

S a történetbe belekeveredik Anne-Marie is és én is, amint a bölcsőben lengő, ősz szakállal látom magamat, szélütötten... S aztán Anyácska mitizált, századszori leírása következik, még mindig a miniatűr festők modorában:

„...A díszkertben egy fiatal leány fekszik a nyugszéken, könnyű kék ruhában, fehér csipkekendővel a vállán. Bágyadt mosollyal néz fel az égre. Egyik kezét a feje alá teszi, másikkal összébb fogja a kendőt a keblén, kissé megborzong; hűvös még az este, de már rózsaillatot

hoz feléje a szél. Hirtelen erős köhögés fogja el, egészen meggörbül a rohamtól. Hátába kínzó szúrások nyilallanak, s ajkát elönti a vér.

A kertben fekszik, előtte büszkén komorlik az évszázados kastély, melyet repkényes, omladozó kőfal övez. Virágágyak között áll a nyugszék, s a leány karcsú és vékony. Arca tiszta és átszellemült, s bár a láztól piros, homloka mégis fehér. A haja fekete, de ez nem az éj feketesége; inkább kékes, mint nyári éjjel az égbolt, ha felhők nem borítják. S a szeme... jaj, annyiszor írtam már, annyi jelzőt, annyi hasonlatot tékozoltam el róluk, hogy most nem is találok méltó szavakat reá. A szeme? A szeme kék."

Ez a lány: Anyácskám - s néhány a múltból elősejlő emléket is fel próbáltam villantani, ha kicsit el is stilizálva. Viszont az egyik kép felidézése közben már majdnem teljes mesefegyverzetemben ugrom elő.

„Borzas, bozontos oroszlánok hűsölnek a pálmák alatt: egy jégtáblán két elhízott fóka szuszog: egy rakoncátlan kengurucska sunyin sandítgat ki mamája erszényéből, s egy tekergő róka nagy fontoskodva tojást kínál egy bárgyú zsiráfnak."

S amiért tulajdonképpen az összes képet kitaláltam, az egy valóban döntő négy-öt éves kori emlék: Judit, Holofernesz levágott fejével. (Bár a gyermekkori élményemben egy ezüsttálcáról vigyorog szinte még ma is felém, félig becsukott szemekkel. Saját élményvilágomhoz kezdtem közeledni, csak még nagyon áttételesen. Azért is ezek az idézetek, s részben stílusösszehasonlítási alapul is.)

„Egyszer csak visszahőköl a gyermek, szöszke fejét édesanyja kebléhez fúrja, és szipogni kezd. Egy gyönyörű fiatal leányt ábrázol a kép, egyik kezében véres kardot tart, a másikkal magasra emel egy torzonborz levágott fejet, a hajánál fogva. Fájdalmasan néz hol a képre, hol édesanyjára."

S végül egy költemény prózában-szerű fohász az Álomhoz:

„Ó, Álom, engedd, hogy elmerüljek a vizedben, engedd, hogy beléöljem magam; ne hagyj fölbukkanni az árból, nem köt ide semmi, lásd, a múltba menekszem - nem kell a jelen, s talán még a jövő sem. Ó, Álom, ránts le örvényeddel vizeid mélyére, és ne engedj fel onnan soha többé.

Soha többé."

Túlzsúfolt napjaim. Pár szó szaporodó könyvtáramból

Reggel Garzó Gyuri, utána rohanás Possonyihoz, ebéd otthon Urián néninél vagy a Hangliban, rohanás moziba - vagy hetenként háromszor kora délután Mécs Imre, utána esetleg Somlyó Gyuri -, s aztán vágta a Centrálba, hogy le ne késsek valami nagyszerűről, valami feledhetetlen csodálatos élményről, ami talán éppen ma lép be az életembe, hajrá, hogy egyáltalán: le ne késsek valahogy az életemről, s aztán a Centrálban darvadozás késő éjszakáig, sokszor a hajnalokba belenyúlóan - talán ekkoriban kerültem a legtöbbször haza életemben kapuzárás után -, istenem, mennyi halaszthatatlan programom volt! Mennyire túlzsúfoltak voltak a napjaim! Szinte egyáltalán csoda, hogy arra a két-három versre és történetecskére futotta az időmből...

Amikor ráadásul szenvedélyesen olvastam is, vagy amikor fárasztott és untatott (ami sajnos akkor is már igen sokszor előfordult, átkozottul rossz, nyavalyás és türelmetlen idegrendszerem miatt), csak éppen böngészgettem a garmadával hazacipelt könyveket - változatlanul a

Baumgarten-könyvtárból, új haverjaimtól, sokszor Somlyó Gyurkától - csak éppen tájékozódtam bennük és köztük.

De egy új, nagyon nemes forrásom is akadt. Rónay Györgynek - aki előrukkolt a Révai kiadónál a hivatali létrán - módjában állt tiszteletpéldányokat kiutalni időnként. S minthogy kedvelt engem, olykor, ha valamire fájt a fogam, megkaptam tőle. A Révainak akkoriban remek kiadványai voltak - a háborús konjunktúra révén kezdett föllendülni erősen a magyar könyvkiadás -, az öregek mondták, hogy így volt ez az első világháború alatt is, én akkor se tudtam, hogy ennek mi a lélektani és gazdasági oka, s azóta se feszegettem. Nekem elég volt, hogy egyre sűrűbben jelentek meg az engem is érdeklő könyvek. Sokszor olyanokat is kaptam Rónaytól, amikre nem volt égető szükségem, ezt ő is jól tudta, de szemet hunyt, mert megmagyaráztam, hogy ismerős könyveseknél be tudom cserélni olyanokra, amik valóban érdekelnek, amik igazán nélkülözhetetlenek számomra.

Lassan, szinte észrevehetetlenül szaporodni kezdtek a könyveim a szekrényem akasztós részében, fehérneműs fakkjaiban, s hogy onnan kiszorultak, az ágyam alatt és a székeken is. Szaporodtak, de megálltak növekedésben, nem szorítottak ki egészen a lakásomból. Sokszor cserélgettem is őket, mindenesetre, ha már jóval túl is haladták számban a Lelkes István által hajdan ajánlott negyven kötetet, a százat-százötvenet alig haladták meg. S erre vigyáztam is sokáig, inkább selejteztem állandóan, elajándékoztam és cseréltem a könyveimet. Szerettem, ha kéznél voltak, amiket kedveltem, ha beléjük lapozhattam olykor - nem is igen olvastam el újra semmit, megelégedtem a részletekkel, ínyencként gurgulázva egy-egy bekezdést, fennhangon magamnak, mintha a saját társalkodóm, felolvasónőm volnék -, a mindig kéznél lévő, bármikor felidézhető ízekre voltam kapzsi, mohó; a könyvekből legkevésbé a tulajdonjog, a gyűjteményjelleg érdekelt, csupán megbízható, bármikor rendelkezésemre álló barátokként, magányt elűzőként tartottam őket, mintegy állandó vendégseregként, kedves lakótársakként.

Környezetrajz a Rákóczi úti lakásról.
Miniatűr arcképvázlatok az Urián család tagjairól, akikkel együtt éltem

S amikor semmihez nem volt kedvem, se az olvasáshoz, se a kószáláshoz, a csatangoláshoz - és nem is írtam, ami persze gyakran előfordult -, otthon bolyongtam a lakásban, szeretett valódi lakótársaim között. Mert valóban nagyon jól éreztem magam, és kedveltem is őket, ahogy ők is engem.

Hiába volt akkoriban még nagyon sokáig túlfűtött a lakás, én már akkor is fáztam. Főleg a hátam, s hogy ezen valamelyest segítsek, a zakómra rákanyarítottam a zöld kardigánomat, vagy mondjuk, egy másik kiskabátot, mint más egy felöltőt, s így közlekedtem le-föl a lakásban, végigjárva valamennyi zugát, bekukkantva mindenhová és eltrécselve mindenkivel, aki utamba akadt.

Az előszobából egy parányi folyosón át (innen nyílt sajnálatosan a vécé) - lehetett bejutni a konyhába. Onnan nyílt az én birodalmam. A konyhából viszont egy másik szűk folyosóról háromfelé is el lehetett indulni - a jobbkézt eső ajtó a hallba vezetett, a szemközti a műhelybe, ahol Mózsi bácsi álldogállt hajnaltól késő estig borvörös arccal és hozzá hasonló árnyalatú piros hajjal, mindig fehér köpenyben, a munkaasztalnál. Balkéz felől, szintén a kis folyosóból egy gardróbszobácska nyílt, s innen a fürdőszoba - ahol éjjel-nappal lehetett volna fürdeni, ha erre igényem lett volna -, s a fürdőszobából és a műhelyből egyaránt nyílt ajtó a harmadik, utcai szobába, ahol akkoriban éppen két „haditengerész”-fiú lakott, már csak pár hétig, mert elhelyezték őket Pestről, talán Mohácsra. Ezekkel az albérlőkkel nem voltam különösebben jóba, s így náluk nem is tanyáztam. A műhelyből sétakörutam közben így hát inkább

átkarikáztam Urián néniék szobájába - melybe az előszobából a hallon át is be lehetett jutni természetesen. Miután rövidesen kitanultam minden csínját-bínyját a lakásnak, minden rejtett ösvényét és csapását, unalmas perceimben - amik azért bőven akadtak -, amikor semmihez nem volt kedvem az égadta világon, itt játszottam fogócskát Katával vagy magammal. (A legtöbbször bizony bújócskát is lehetett játszani, elég nagy volt ehhez a lakás.)

Urián néniéknek egyszerűen nem volt magánéletük. Valaki mindig volt otthon, és valamiféle ismerősük éppen arra jártában mindig felugrott vagy Urián nénihez, vagy Mózsi bácsihoz, vagy Bélához - aki mint segéd szintén a szűcsszakmában működött Mózsi bácsi mellett; vagy Icához, Béla húgához, aki épp akkoriban szerzett iparengedélyt mint varrónő, s egy szalon-féléje kezdett kialakulni - hiszen igen jó helyen laktunk, valósággal a város szívében, a Rákóczi úton, a Singer-házban (mely az első ház volt Pesten, amit, azt hiszem 35-ben vagy 36-ban, egyenesen légópincével építettek, a levegőben lógó nyugtalanságok ellen), s Ica „kuncsaftjai" részben Urián néni egyre szaporodó kosztosai közül kerültek ki, szintén a háborús konjunktúra jegyében.

Amikor odaköltöztem, 1940. október közepén, még kettős, vidékies családi ágy terpeszkedett a szoba közepén, s Ica egy sezlonon aludt a hagyományos akasztós és rakós szekrények között egy sarokban, de hetek vagy hónapok múlva - itt is játszik velem az idő, az egy lakásban ért benyomásokat illetően - mintha elfútta volna őket a szél, mintha soha nem is lettek volna, egyik napról a másikra kicserélődtek modern, sarokrekamiés, kombinált bútoros szobára, amelybe már egy sarokkönyvespolc is került Ica „bestsellerei" számára, melyeket előszeretettel vásárolt, s melyekbe, ha nem is vetettem meg őket, azért bele-beleolvastam unatkozó óráimban vagy lázas hörghurutjaim kúrálása közben, amikor négy-öt napot kellett egy-végtében otthon feküdnöm, s a saját könyveimet vagy ötször átforgattam már, vagy túl nehéz koszt voltak éppen szellemi gyomromnak...

A föltörekvés vágya volt meg bennük, majdnemhogy a fölkapaszkodásé, mert egy kicsit el is kapatódtak, ahogy úsztunk bele az évekbe, a háborúba. De akkor még ez távol volt tőlünk, így hát visszatérek a kezdeti állapotokra, megismerkedésünk pillanatára vagy az első hetekhez. Urián néni parasztlány volt, s több mint harminc éve hűséges felesége Mózsi bácsinak, aki csendben, aranyosan „iddogált", elő-előkerült bizony a „flaska" munka közben is a nagy táblák alól, melyekre a szőrméket kifeszítették. De ennek ellenére a hangulat örökké derűs volt - Mózsi bácsi sose rúgott be, még csak kapatosnak se láttam, „a motor olajozása" volt ez csupán - ahogy ő emlegette előszeretettel, különben se tette ki úgyszólván soha a lábát a lakásból. Így aztán még csak szóváltásnak se voltam tanúja soha közöttük. Az öregúr - hatvan-hatvankét éves lehetett - egész nap ügyködött a műhelyben, s Urián néni - hiszen úgyis nagy volt a család - a Nagyvásárcsarnokot, a piacot rohangálta be, kis gömbölyű labda-termetén fürgén gurulva ide-oda egész nap. Csak nagy néha dőlt ki, amikor azonnal orvost hívtak, mert elszederjesedett egészen az ajka, az arca, mely majdnem piros volt különben: ötéves korától szenvedett szívbillentyűhibában, anélkül hogy néhány eset kivételével külö-nösebben kezelték volna, s bizony ő is közelebb volt már a hatvanhoz, mint az ötvenhez. Váltig csodálkoztam is ezen; hát mégse éri oly hamar utol a halál azt se, aki beteg? S hiába parancsolt az orvos Urián néninek szigorú ágynyugalmat, másnap vagy harmadnap, amikor nem volt senki körötte, megszökött hazulról, le a piacra, mely szinte életeleme volt, hogy néhány évig ne is törődjön aztán újból a szívével...

A fő tanyájának - állítása ellenére - mégis a konyha bizonyult, de hát érdekelt is ez engem, amikor nem zavart? Ott főzték ki Nagymamával, hogy mi legyen ebédre, aztán később már az döntötte el az ebédet, hogy egyáltalán mit lehetett kapni, beszerezni, s ezeknek a megtárgya-lásához előszeretettel kivonultam én is, mert hát szerettem sopánkodni, és szerettem is mindig a csarnoki, konyhai nyüzsgést. Ott ácsorogtak naphosszat, és szortírozták, vagdalták később

az elszaporodó jegyek özönét, melyeket a kosztosok, és természetesen én is, hűségesen leadtunk. Külön tárcát szerzett be Urián néni csak a jegyek rendben tartására és csoportosítására. Mert volt hús- és kenyérjegy, aztán cukor- és liszt- és zsír-, és mindez más és más színben tündökölt, s a vendéglői étkezésekhez egy-egy szelvényt olykor „apróra" is kellett váltani, mint egy nagycímletű bankjegyet, mert a vendéglőben is le kellett a hús-, a zsír-, a kenyérjegyből egy-egy szelvénykét adni, hacsak nem akarta az ember borravalóval megúszni, mert azt is lehetett, a pincérek meg az éttermek értették a kijátszás, a fondorlat biztosan ősi mahinációit. Hiszen az első világháború és az azt követő idők élelmezési nehézségei még élénken éltek az idősebb generáció emlékezetében. Így aztán Urián néninél bizony „stószokban" állt" a gyufa is, a só - „mely az első háborúban és utána aranyat ért", sőt még biztonság okáért néhány kanna petróleum is akadt, meg gyertya, kötegekben, egy-egy szalonnatábláról vagy kolbászrúdról nem is beszélve...

Bélának - Kata, vagy ahogy családi körben becézték: Katóka édesapjának - még csak fekhelye se volt otthon, egy elvált asszonynál lakott évek óta, amit Urián néni és főleg a Nagymama nem nézett jó szemmel. A Nagymama lánya volt Katóka édesanyja, és nagyon fiatalon, huszonnégy-huszonöt éves korában meghalt tüdőbajban, akárcsak Anyácska. Ez a tény elegendő volt ahhoz, hogy Katókát megkülönböztetett szeretettel zárjam a szívembe, bár az ő sorsa sokkal szerencsésebb volt az enyémnél, csak édesanyját veszítette el, de volt apja - ha nem is sokat törődött vele -, nagyapja s két nagyanyja is meg egy nagynénje. Úgyhogy Béla csak éppen dolgozni járt be - sokszor el is maradt, de ezek is simán zajlottak le, legfeljebb a Nagymama morgott az orra alá a konyhában, vagy nekem panaszolta el, hogy megint mulattak biztos „azzal a szajhával". Nem erkölcsi felháborodás volt benne, nem azért zsémbelődött vagy inkább csak dohogott a bajsza alatt: Katóka helyzetét féltette, hogy mi lesz, ha „behálózza az a némber és elvéteti magát a két gyerekével, akiket más csinált neki", ugyan milyen mostoha jut akkor szegény Katókának? Pedig Béla ilyenkor nem is a „némber"-nél hentergett, hanem valami „tyúkot" szedett össze - ahogy a másik segédnek elmesélte, amikor végre bekeveredett kicsit spiccesen a műhelybe -, s ott döglött egész délelőtt - igaz, azt már előbb is megtudtuk, mert a „némber" magából kikelve, izgatottan telefonált kora reggel, hogy mi van azzal az utolsó csirkefogóval, aki hozzá „be nem teheti többé a lábát", de persze hogy este mégiscsak oda ment vissza, hiszen otthon, nálunk talán nem is alhatott volna, mert még fekvőhelye sem volt. Ilyenkor elektromos szikrákkal telt meg a konyha, amíg be nem jött Béla a műhelybe, de akkor azonnal lecsillapodtak a kedélyek, mert különben kedves, *charme*-os fiú volt, és még a Nagymamát is levette a lábáról, ami nagy szó, hiszen az anyósa volt... Én ilyenkor, ha megtartotta kiselőadását a másik segédnek, csillogó szemmel hallgattam, mert sok érdekeset tudtam meg az élet dolgairól. A nőkről, a nemi élet rejtelmeiről, Béla „hőstetteiről": „az első után még csak ki se húztam, nyomban leadtam a második numerát megállás nélkül, ha hiszed, ha nem, pajtikám". Ez a „pajtika" a segéd is volt, de én is voltam, mert tán nyolc évvel volt idősebb nálam, de hamar „pertut ittunk".

Az egész családra Mózsi bácsi nyomta rá a legjellegzetesebben a bélyegét: Béla is vörös volt, Ica is meglehetősen vörhenyeges. Tejfehér arcbőrét vörös szeplők borították, hosszú, lobogó, természetes vörös hajat viselt. Nem volt szép, de benne is volt valamiféle öröklött *„charme"* - s bár ismertem azt a mondást, hogy „vörös kutya, vörös tehén, vörös ló, vörös ember egy se jó", amennyire ki tudtam szimatolni, Bélával ellentétben hűséges természetű volt, egy belvárosi zsidó orvosi műszerésznek volt a babája, hosszú-hosszú évek óta - aki nem vette vagy nem vehette el valamiért, úgy rémlik, mintha hites feleséggel rendelkezett volna és gyerekekkel -, s ezt Urián néni és Urián bácsi is tudta, de soha semmiféle szemrehányással nem illették ezért, még csak fejmosásban sem volt része, pedig, amint már említettem is, lakásuk örök átjáróház volt, és mindig nyitott ajtók mellett éltek. Úgyhogy én is bármikor bemehettem. Ica is sokszor éjszaka jött haza, én pláne hajnaltájt, s ilyenkor nemegyszer besettenkedtem lábujjhegyen,

lopakodó léptekkel a szobájukba, s mert Ica rossz alvó volt, reggelig is „eldumcsiztunk" mindenfajta hülyeségről, anélkül hogy Urián néni vagy Mózsi bácsi felébredt volna. Haverok voltunk, anélkül hogy valaha is felmerült volna, azt hiszem, bármelyikünk fejében is a testiség, hogy különböző neműek vagyunk, pedig nemegyszer ment el előttem „neglizsében", majdnem félmeztelenül, de akármennyire „nőéhes" korszakomban is leledztem éppen, csak haverom volt, idősebb, anyás nővérfélém: egyike életem számos nőbarátjának. Nem szólva arról, hogy eredendően bátortalan voltam, s hogy szellemileg, intellektuális érdeklődés terén igazán távol estünk egymástól, futóbolondnak kellett volna lennem, ha ilyen hülyeségért kockáztatom azt a remekül kellemes otthont, otthoni légkört, amibe váratlanul belecsöppentem.

Mert Uriánéknál valóban otthonra találtam, az otthon bilincsei és nyűgei, terhei nélkül. Ha egyedül éreztem magam, felelőtlenül beállíthattam az életükbe, és mondat közepén eltávozhattam büntetlenül, anélkül, hogy megsértődtek vagy máskor kiutasítottak volna. Ha elegem volt belőlük, ha megszívtam, megtelítettem magam a „családi légkörrel", mint egy méhecske a virágporokkal, besétáltam a szobámba, becsuktam magam mögött az ajtót, és soha senki sem háborgatott, még csak be se kopogtak, ha nem jött véletlenül vendégem, vagy nem kerestek telefonon. Csak akkor takarítottak, figyelmesen és illedelmesen, ha elmentem hazulról. A kéziratimhoz, könyveimhez, melyekre „háklis" voltam - Béla kedvenc szavajárását idézem -, soha nem nyúltak. Valóságos paradicsom, fiók-Éden volt a szobám, ahová bármikor visszavonulhattam az élet zajai vagy zavarai elől olvasni, álmodozni, esetleg nagy-nagy néha valamiféle művecskén farigcsálni. Olyan jó dolgom volt ezekben az években - ahogy egy barátom fejezte ki magát népies fordulattal: „az anyád hasában se lehetett különb!" S azt is tudtam, hogy nem a „pénzemért" szerettek, azért a néhány nevetséges vasért, amit havonta leguberáltam, ha nem *„l'art pour l'art"* magamért, mert hát akiket én is megszerettem, azokhoz nagyon kedves tudtam lenni, angyali, édes, szolgálatra kész kölyök... S igazán „nem hordtam magasan az orromat", mint az a két „haditengerész" vagy folyamőr vagy mifene, akik, mint már említettem is, rövidesen el is költöztek. Távol állt tőlem a gőg, sőt régi gyengém folytán a kisembereket változatlanul jobban szerettem, mint *„procc"* barátaimat és többnyire elviselhetetlen hozzátartozóikat.

Szabad időmben tehát, mint egy angyal - s otthon nem is olyan gonosz angyal - csapongtam föl- s alá a lakásban, s a hátamra csapott kiskabát ujjai pontosan úgy verdestek egy kicsit mindig a föld felett lebegő lépteim nyomán, mint egy valódi angyal szárnyai... Egy vadonatúj barátom közölte ezt a megállapítást velem, mint azt is, hogy hihetetlen, de mindig olyan a pofám, mintha kétnapos volna a szakállam, még akkor is, ha frissen nyúztam le a képemet, a szőrleszedés utáni pillanatban is.

Egy vadonatúj barát: Urbán Ernő

Ez a vadonatúj barát a Centráltól függetlenül szerződött be életembe. Hogy Thurzó - karácsonyi ajándékul - megbocsátott, néha fölmentem, „fölugrottam" az *Élet* szerkesztőségébe, mely a Szentkirályi utcában volt, a Szent István Társulat, a Stephaneum Nyomda épületében. Az egész életem szinte egy négyzetkilométernyi körben játszódott: a Centrál Kávéház, Garzó Gyuri, a *Vigilia* kiadóhivatala, az *Élet* szerkesztősége, sőt Possonyi is, aki az Athenaeumban székelt, ebben a körzővel szinte pontosan kirajzolható mértani térben zajlódott le, melynek pontosan a közepében laktam, a Rákóczi út 16-ban... Úgyhogy évekig szinte azt sem tudtam, mi a közlekedési eszköz; villamosra vagy autóbuszra csak távoli földrészek megközelítése esetében szálltam, mint amikor Kosztolányi Ádámot kerestem fel, vagy ha nagy néha még Kemény Simi bácsi meghívott egy-egy ebédre, vagy ha Rába Gyurkához kalandoztam el a

Vígszínház mögé, a Pannónia utcába. De ilyesmi, ilyen kilengés két-három hónaponként ha egyszer fordult elő.

Egy délelőtt fent jártam Thurzónál, hogy újra bedolgozzam magam a kegyeibe. Szerencsére csak irodalmilag büntetett, a zsömléket és kifliket változatlanul megkaptam Váci utcai pék-üzletükben, mely a legjobb péküzlet volt a Belvárosban, a Rutterschmidt-cég „messze földön" híres volt, sokszor még Nagymama is elzarándokolt tőlünk, vagy Urián néni, mint jó házi-asszony, útjába ejtette a Nagycsarnokból jövet, „bevásárlásait eszközölve". Az *Élet* szerkesz-tőségében mindig lötyögött néhány alak, mert hetilap volt, tehát nagyobb volt a felvevő képessége, és Thurzónak módjában állott, ha megszánt valakit, vagy éppen kedve szottyant rá - szeszélyei szerint - előleget is kiutalni.

Ezen a délelőttön egy nálam is magasabb és ha lehet, még soványabb szőke fiatalember is lebzselt ott, aki szintén versekkel házalt Thurzónál. Amikor én eljöttem, ő is lekocogott velem, s közölte, hogy néhány versemet már olvasta a *Vigiliá*-ban, a *Napkelet*-ben, s hogy mennyire tetszettek neki (amin persze egyáltalán nem is csodálkoztam). S minthogy akkoriban olyan fiatalok voltunk, hogy mindegyikünk élete maximum néhány mondatból állott, percek alatt megtudtam, hogy Eötvös-kollégista volt - előtte egy évig bencés kispap, de még idejekorán kiugrott -, s hogy most magyar-francia szakos bölcsész; kísérjem el az egyetemig, éppen Horváth János órájára megy. A nevét újra megkérdeztem tőle: - Urbán Ernő - mosolygott olyan lágy mosollyal, amilyen hullámos volt a haja is.

Folyton változtak a barátaim: emberek jöttek-mentek az életemben

Amikor az előző kötetet, *A garabonciás diák*-ot még csak néhány ember olvasta kéziratban, Nemeskürty Pista egyik észrevétele, majdnem kifogása az volt, hogy „az alakjaid időnként eltűnnek, nyomuk vész". Ez valóban büntetendő cselekedet lehet egy regényben, de mit csináljak, ha egyszer az életem ilyen átjáróház volt? S ehhez kapcsolódik egy másik vélemény is, Hankiss Eleméré, aki szerint: „Olyan, mint egy lírai pikareszk regény. Új típusa az önéletrajznak, a memoárnak." Sokat tűnődtem ezen, s magamban igazat is adok sokszor Elemérnek, de szerintem minden ember élete ilyen. Hiszen nemcsak az én életemből tűntek el az emberek, nemcsak rólam koptak le, de én ugyanúgy eltűntem azok életéből. Bachnert, Porgát, Madelont nem is láttam, tán egy év óta, pedig ugyanannak a Városnak az aszfaltjait róttuk továbbra is. S ahogy mindig is töredezettnek éreztem az életemet, ugyanúgy éreztem „pikareszk"-nek is, már csak azért is, mert állandóan más és más színes emberekkel hozott össze a Sors, állandóan mások mellé rázódtam nagy szerencse-kerekében, mert se én nem voltam hosszú ideig senki mellett, se más mellettem. Változtak folyton a lakásaim, az ismerőseim, a barátaim, a szerelmeim, az olvasmányaim és „író-szentjeim", „író-isteneim", mint ahogy nagyjából a munkahelyeim is változtak (hiszen hogy eltűnt a *Napkelet*, a *Nemzeti Újság*, helyükbe lépett az *Élet*, a *Párisi Divat*; elszakadtam a *Szép Szó*-társaságtól, jött helyébe a Centrál Kávéház. Eltűnt a nagy forgatagban, az élet forgatagában Cinege, Fischer Peti, Vető Miki, Guxa? Helyükbe lépett Tűz Tamás, Garzó Gyuri, Bárány Tomi és legújabban is: Urbán Ernő. S változatlanul hiszem, hogy mindenki élete ilyen, vagy legalábbis hasonló - esetleg nem figyeli meg kellőképpen -, mindenkié, akié valamelyest is színesebb az átlagénál. S az enyémből már épp akkor vitorlázott tova, úszott el Sir Éva is - mert ezt a hófehér, eszményi oltárképet nem tudtam őrizni tovább. Ahogy Tűz Tamásnak írtam: „Sir Éva is beteg volt, a manduláit szedték ki. Mióta együtt ültünk ott a cukrászdában, alig láttam, most is csak telefonon beszéltem vele. Hja, vége a nagy szerelemnek." Ezt azért is közöltem vele, mert tudtam, hogy nagyon tetszik Tűz Tamásnak is, majd elolvadt a jelenlétében, sőt enyhén szerelmes verseket is kezdett írogatni, nyilván hozzá, már amennyire egy katolikus pap ezt

megengedhette magának, kicsit Istenhez, kicsit a Szűzanyához szóló versnek álcázva, de az én kotnyeles, fürkésző és folyton nyomozó, szinte „szimatoló” szemem előtt semmi sem maradt titok. *Tiszta arannyal* című, akkor megjelent kötetében (melynek címét fejcsóválva fogadtam) kimutathatóan megtaláltam e fellobbanás versekké formálódott nyomait.

Igen, hömpölygött egyre az életem, állandóan változva, apró, szinte kimutathatatlan parányi élményekkel gazdagítva napról napra. Mert akkoriban még csak élményeknek se fogtam fel mindezeket. Múltak az óráim, napjaim, heteim, jól-rosszul, nem is törődtem velük, toltam a háború vége, majdani műveim megírása, a „halhatatlanságom” felé. *A garabonciás diák*-ban már egyszer használtam a kagyló hasonlatot magamról; észrevétlenül fúvódtak belém továbbra is a kis élményporszemecskék, melyekre gyors átélő és átalakító képességem révén, már másnap reggel esetleg mint emlékre - majdnem távoli emlékre - gondoltam vissza, gyűltek bennem anélkül, hogy tudatosan meg akartam volna őrizni őket, s főként, hogy bármilyen távolabbi célom lett is volna velük, egy kétes, „talán meg sem fogom élni” jövőben.

Újból a háborúról

A Centrálban, pláne Gogolák körében, aki mint vezércikkíró is jeleskedett, persze hogy eljutott hozzám Teleki Pál öngyilkosságának híre - bár ha ott helyben fel is akasztottak volna, az akkori kormánynak egyetlen tagját sem tudtam volna megnevezni rajta kívül, őt is csak azért tudtam, mert az újságok címlapján, melyekre akaratlanul is sokszor rávetődött a szemem, láttam, hogy ide-oda utazik, Rómába, Hitlerhez, fene tudja, hova. S Gogolák, mert benfentesebb volt a politika s főleg az újságírás berkeiben, ahonnan én teljesen kicsöppentem, tudta, vagy tudni vélte, hogy ez „rossz jel”, „valami készül, valami van ennek a hátterében”, s persze hogy volt, pár nap múlva meg is tudtuk - mert akkor már újra röpködtek a behívók -, hogy a németek megtámadták Jugoszláviát, s persze mi is nekilendültünk megint. „Előre az ezeréves határokra!” - adta ki a jelszót a Legfőbb Hadúr, s mi mentünk előre, no nem is olyan messzire, mert a németek nem engedtek -, a jugoszlávokkal nemrégiben kötött „örök barátsági” szerződés ellenére. Villámháborúra számítottunk, mi, új kávéházi Konrádok - s az is lett belőle. És kezdtük azt is találgatni: vajon mi lesz a következő lépés?

De aztán - minthogy a közmondás szerint minden újság csak három napig tart, az én érdeklődésem hamar ellankadt a politika iránt. Engem - hála cseh állampolgárságomnak - változatlanul nem hívtak be, s a többi Centrál-beli haverom is megúszta a dolgot, mert fiatalok voltak és kiképzetlenek. Megint, és már talán huszadszor, Hegedüs Zoli került horogra, meg Pintér Jóska, meg Porga, akik egyetlen behívást vagy részleges mozgósítást nem úsztak meg szárazon: az évjáratuk miatt, mert ezerkilencszáztizenkettesek-tizenhármasok-tizennégyesek voltak.

Tűz Tamás verseskötetének kritikai visszhangját szervezem

Nekem, mint mindig, ezekben a napokban is rengeteg tennivalóm akadt. Hiszen Tűz Tamás kötetével kapcsolatban vállaltam, hogy én majd „mozgósítom a sajtót”, „megszervezem a kritikai visszhangot”, amit könnyebb volt kijelenteni, mint valóban meg is csinálni. Mert hiába ígértem meg neki, hogy „Horváth Bélával beszélek, s az ír majd az *Esti Kurir*-ban róla”, csak annyit értem el, azokban az újságoknál lázas napokban, hogy megígérte és kidobott, lerázott egyszerűen a nyakáról. Amikor beállítottam hozzá, hónom alatt Tűz Tamás kötetével, éppen egy rádiókagyló volt a fülén, és hihetetlen sebességgel gépelte két ujjal, amit diktáltak neki.

Ezekről az „intézkedéseimről” így számoltam be Tűz Tamásnak: „Bélának állandóan nyúztam a fülét, eddig még mindig nem sikerült kicsikarni tőle a kritikát. Nagyon nehéz és lusta fickó, ígérni mindent ígér, csak kivárni lesz nehéz. De meglesz. A Vigiliában Raics ír róla, nála is meg fogom sürgetni.”

Lovass Gyusziról megint. És a Napkelet-asztalról

S ugyanabban a levélben (1941. április 11.) döbbenten jegyzem meg: „Lovass húsvéthétfőn megnősült. Szegény fiú, volt kedve ilyen időkben ilyen lépésre szánni el magát.” (Április 6-án indult el a Wehrmacht gépezete Jugoszlávia ellen.) Ez az álmélkodó mondat azt takarta, hogy én úgy éreztem: a helyében kivárnám a háború végét, ami már nem lehet olyan messze, hiszen másfél év elmúlt a kezdete óta, s akárhogy is, de mindennap megyünk ki belőle, akár az életből.

Lovass Gyuszi - aki tizennégyben született - szerencsére, sőt szerencséjére bölcsebb volt nálam. Ha az Idő Mont Blanc-járól tekinteném ezeket a pillanatokat, már valóban mentünk ki belőle, bár ugyanakkor még egyre mélyebbre sodródtunk, talán mélyebbre, mint bárki láthatta, felfoghatta volna. Úgy volt igaz csak ez a hasonlat, ahogy egy rengeteggel van az ember, amikor a síkságot elhagyja és első fái közé belép: nem kétséges, hogy közeledik a másik végéhez, csak éppen fogalma se lehet - térkép híján -, hogy mennyire lehet tőle a rengeteg vége. És ezerkilencszáznegyvenegy áprilisában nekem nem volt *időtérképem*, de azt hiszem, senki se rendelkezett ilyennel a világon. Lovassnak is az volt a szerencséje, hogy ösztöneire hallgatott, és hagyta magát sodorni saját sorsától. Akkor még nem tudta, mi vár rá. Pedig valami már lógott vele kapcsolatban a levegőben. A *Napkelet*-nek volt egy asztala a Kossuth Lajos tér sarkán, az Országház kávéházban. Meglehetősen vegyes társaság járt ide, pontosan olyan, amilyen maga a lap volt; határozott körvonalak nélküli, esetleges, bizonytalan világszemléletű. Tulajdonképpen megfordulhatott itt mindenki, aki írt, illetőleg megjelent a lapban valaha is: így nyolcvan-száz éves, legalábbis kortalan, időtelen múmiáktól lefelé, olyan ifjonc süvölvényekig, mint én is voltam, korban talán a legfiatalabb, kéthetenkint egyszer megjelentünk „pofafürdőre”. (A „pofafürdőre” egy alkalmasabb helyen és pillanatban talán még vissza fogok térni, mert már kezdtem rájönni fontosságára és arra, hogy nélkülözhetetlen kellék az érvényesülést illetően, legalább annyira elengedhetetlenül szükséges, mint a „klikkek”-be való tömörülés, amit még akkoriban erősen lenéztem.)

Hogy kik jártak a *Napkelet*-asztalhoz? Ifjabb Szinnyei Ferencre emlékszem, aki regény- és novellatörténettel foglalkozott, Mihály László, aki verseket írt, és helyes felesége, Jánossy Margit, aki „Madame Sans-Gene” álnéven aktuális kis tűszúrásokat eregetett meg, és románból fordítgatott verseket, lévén maga erdélyi; természetesen eljött legtöbbször a lap akkori szerkesztője, Kállay Miklós is; sokdioptriás szemüvegével még köztünk is állandóan közvetlenül a kéziratok fölé hajolt, túl lehetett az ötvenen, de egy eminens kisdiákot éreztem benne; megfordult itt Marék Antal, Galamb Sándor, a színházesztéta, bejárt időnként Majthényi György, aki regényeket és ifjúsági könyveket írt - bár hajdanán költőnek indult, de akkor már főleg kiromantiai tudásáról volt híres: akkortájt jelent meg *A kéz beszél* című könyve a kézvonalak titkairól. Ezeknek a neveknek a viselői csak véletlenszerűen fordultak elő, szórványosan, illetve elszórva is ültek. A legtömörebb csoportosulás, majdnem frakció a Thurzó-Rónay-Lovass-féle hármas volt, koromnál fogva természetesen hozzájuk húztam, időben, de műveltségben is ők álltak hozzám a legközelebb; irodalmi célkitűzéseikről már nem mondhatnám el ugyanazt. A Thurzóékhoz tartozott Toldalaghy Pali is, őszesszőke halántékával - ami meglehetősen egyéni kontúrt adott a fejének -, de ő is épp eléggé enervált költő volt; a verseinek egy részét nagyon szerettem, csak kissé túl sok volt bennük az „enjambe-

ment", az egyik sorból a másikba átmenés, amit azzal magyarázott, hogy legnagyobb és legdöntőbb költői élménye Baudelaire *A romlás virágai* című kötete volt, mely szintén tele van velük. Toldalaghy hozzájuk tartozott, de nem volt aktív tagja a hármasnak, nem volt kulcsfigurája ennek a készülődő vagy már ki is alakult klikknek, melynek - sakktábla-hasonlattal élve - nem is királya, de királynője, mindenképpen a legütőképesebb figurája Thurzó volt, Rónay-Lovass bástyákba ötvözött ló-futók voltak (ha lehet így kombinálni pozíciójukat, illetve szerepüket ezen a táblán), és jövendő érvényesülési terveik csataterén Toldalaghy, akit a vezérek majdnem tehetségén felül becsültek és támogattak, mégis csak egy megbecsült gyalogos volt. Látom, Toldalaghyt sem úszom meg egy miniatűr portré nélkül, de nem sajnálom, mert igazán megérdemli, annál is inkább, mert nemcsak alkatunkban és verseinkben volt sok hasonlóság, de a sorsunkban is. Azonban őt is későbbre hagyom, hogy visszakanyarodhassam a *Napkelet*-asztalhoz.

Majthényi György elkomorodva nézte Lovass Gyuszi tenyerét

Egy délután unaloműzőből (mert az asztaltársaság is olyan volt, mint maga a lap, erősen ásításra késztető) megkértük Majthényit, hogy nézze meg a tenyerünket, mert éppen mellénk sodródott - mármint Thurzóék közelébe. Arról is bővebben kellene egyszer írnom, hogy az irodalmi érvényesüléshez tulajdonképpen jópofaságon, jó viccmondóképességen, udvarláson, általában széptevésen keresztül könnyebben el lehetett jutni, mint magukkal a puszta művekkel. Aki grafologizálni, csillagot fejteni vagy tenyeret „skomálni" tudott, többet elérhetett a megjelenést, a pénzt illetően, mint Csokonai, aki nem is ért el semmit, vagy Tóth Árpád, aki ebben akkor még erősen hasonlított Csokonaihoz, bár már kezdett fölfelé ívelni - persze jóval halála után - a szerencsecsillaga. Majthényi is megnézte az eléje dugott tenyereket - én már erősen dörzsöltem a fenekembe, sőt már-már arra gondoltam, hogy kimegyek a vécébe és megmosására vetemedem, ha nem tartott volna vissza a kíváncsiság: kinek mit jósol Majthényi? Thurzónak, Rónaynak mondott valamit, talán hízelgőket s találókat, ezekre nem emlékszem, nem figyeltem meg alaposabban. Amikor azonban Lovass tenyere fölé hajolt nagyítójával - rossz volt a szeme, s a másik, azt hiszem, háborús sérülése miatt üvegből volt -, az arca hirtelen, egy-két percnyi vizsgálódás után, elkomorodott. Valami tréfával ütötte el, hogy kimerült, nem tud most jósolni, majd máskor. Lovassnak valamiért előbb el kellett mennie, és mi, akik ott ültünk körülöttük, megkérdeztük Majthényit, mit látott. „- Rosszat. Nagyon fiatalon fog meghalni" - és azonnal másról kezdett beszélni. Hogy Lovass Gyuszi fiatalon fog meghalni? Aki maga volt a megtestesült egészség, aki „egészségi mintaképem" volt? Olyan pirospozsgás arcot szerettem volna, és jólápoltságot... - „Talán a háborúban?" - érdeklődtem. - „Nem. Ágyban, párnák között" - válaszolta Majthényi. És nekem már nem is jósolt, hiszen Lovassnál abbahagyta, és én mégiscsak macskaasztal voltam, Benjámin, akinek hallgass a neve.

Biembauer úr meghív ebédre. Mi volt ennek az ebédnek a hátterében?

Egy ilyen *Napkelet*-asztal összejövetelen szedtem össze egy jellegzetesen német fejű és nevű nyugalmazott ezredest is, nevezzük Biembauer úrnak, aki szintén írt, csak sejtelmem sem volt, hogy micsodát. Mint szájtáti ifjút, akiről eléggé lerítt az éhenkórászság - bár hol voltam már a két évvel azelőtti valóban éhező suhanctól! -, meghívott azonnal vasárnapi ebédre, hogy szeretne fölolvasni nekem a regényéből, és kíváncsi a véleményemre.

Kicsit aggódva mentem el hozzá, mert a rossz nyelvek közölték velem, amikor elment - talán éppen Thurzó mondta -, hogy „homokos”, tehát a fiúkat szereti. „De azért bátran elmehecc!” - röhögtek rajtam. Ha lehetett volna még erényövet kapni a Városban - különösen férfiak részére -, biztosan beszereztem volna egyet, s felcsatoltam volna magamra, mielőtt felszálltam a negyvennégyes villamosra, mely egyenesen kirepített hozzá a Szép Ilonához, ahol lakott. Barátságos kis lakásban fogadott.

- Az inasomnak meghalt a nagynénje, kénytelen vagyok én csinálni meg ma helyette az ebédet - szabadkozott, amikor beléptem.

- Ajjaj! - rémültem meg -, mit fog ez tenni velem? Bár ne jöttem volna el! Hiszen ki vagyok szolgáltatva szabad prédaként a kényére-kedvére. Még kiáltozni se tudok, mert a közelben nincs lakás, tekintettel arra, hogy távoli, elszórt villák voltak csak körülötte.

Hideg volt a lakásban, s ez jó ürügyül szolgált a számomra, hogy magamon tarthassam a télikabátom. Ha már nincs erényövem, ezt szorongattam erősen összefogva magamon elől-hátul, a legveszélyesebb ponton, hátha váratlanul és készületlenül támad meg. Az ebéd nagyon lassan került az asztalra. Időnként kiment meglocsolni a pulykát a sütőben, s a konyhából finom illatok tódultak be a kis kopasz nyomában. S míg ki-be futkosott, zsolozmáztam magamban szentjeimhez, Csokonaihoz, Berzsenyihez, akik kezdték kiszorítani Keatset és Shelleyt, és még Weöreshez is, aki változatlanul ott állt az ormokon. (Egy pillanatig azon is tűnődtem, hogy élőhöz vajon lehet-e fohászkodni, tud-e segíteni rajtam, mert a halottak talán igen, ha netán vagy mégis halhatatlan a lélek, esetleg belelopakodnak jó sugallatként, nemes hangként a fülébe: hagyd ezt a kedves, ártatlan fiút - mármint engem -, mit vétett neked? Ne törd le tisztaságát! - mely kicsit lila pettyes volt már, akár az adomabeli hófehér menyasszonyi ruha...) Szentjeimhez fohászkodtam, miközben elköltöttük a nagyszerű ebédet, mert olyan pompás ízek maradtak meg belőle ma is az ínyemre tapadva, hogy e pillanatban önkéntelenül csettint a nyelvem, és a nyál újra összefut a számban még csak az emlékére is; a ropogósra sült pulykapecsenyét ezüsttálcán szervírozta be ő maga, s tréfából felhúzta inasa libériáját, amíg felszolgált nekem, s vagy tízféle befőttből torkoskodhattam, akinek akkoriban, ha a gyomrom nem is volt mindenem, de a „nassolás” rendkívül izgatott, s pláne a „potyázás”. Remek pecsenyebort töltött a metszett kristálypoharakba Biembauer úr, még mindig libériában, majd a tenyerén egyensúlyozva behozott egy hatalmas csokoládétortát, természetesen ezt valami herendi kerek süteménytálcán. S miután falatról falatra haladtunk előre - én, aki mindig olyan mohó voltam, mint egy kiskutya, és pillanatok alatt fellefetyeltem, felhabzsoltam mindent, talán sohasem ettem olyan áhítatosan, komótosan, negyedórákig forgatva a számban minden falatot (persze ízlett is igazán), csak hogy minél jobban kitoljam az ebéd utánt. Abban reménykedtem talán, hogy az inas nagynénje feltámad, s váratlanul beállít a jó hírrel, és én közben elszelelhetek büntetlenül és főleg bűntelenül, mert igazán nem akartam még egy vétket a nyakamba - habár a bűnben nem hittem - saját kis bocsánatos játszadozásaim mellé, legfőképp azért, mert semmi gusztusom nem volt a férfiakhoz, nemhogy az öregedőkhöz, de még az olyan zsenge kamaszokhoz sem, amilyen voltam.

Amint leszedte Biembauer úr az asztalt, szintén libériában, gyorsan kibújt belőle, és szorosan odaült mellém a kerevetre ingujjban, kezeit dörzsölgetve. (Még a nyakamon is szorosabbra húztam a sálat, és a télikabátomat is teljesen begomboltam.)

- „Jó volt az ebéd? Ízlett?” - „Re...mek vo...volt” - kezdtem vacogni a rémülettől, mert ezekben a pillanatokban már gondolataimban és érzéseimben is dadogtam, ahol különben máskor olyan hősként tudtam viselkedni, majdnem a világ uraként. - „Akkor most... - nyúlt mögém; azt hittem, át akar ölelni, de csak az egyik párnát billentette el, mely mögött egy titkos ajtó vált láthatóvá - felolvasom a regényemet!” „Te atyaúristen!” - döbbentem meg, egy regényt végighallgatni ezért az ebédért, akármilyen remek is volt, de azért nagy sóhaj szakadt fel

ugyanakkor belőlem, a megkönnyebbülésé, hogy úgy látszik, mégsem erényeimre pályázik, csak a fülemre, csak hallgatót akart fogni magának, aki bezárva e négy fal közé, szinte befalazva, az emberektől ordítástávolságon túl ki van szolgáltatva kényére-kedvére, s akinek egyetlen bosszúja lehet, ez az egyetlen fegyver a kezében, helyesebben a fülében, hogy betömi, lesunyja fülét, mint egy kiskutya, és nem figyel rá.

Vaskos kézirattömeget vett elő, két Révai Lexikon vastagságú köteget. Felrakta cvikkerét az orrára, megköszörülte a torkát, és elkezdte olvasni: „- *Es war einmal ein Musiker"* - igen, elkezdte olvasni a regényét, zengő németséggel, mert németül írta, német nyelvű író volt! - amit addig nem tudtam róla... - „De hát én nem tudok németül!" - hebegtem, de már kuncogva, és előszedtem a zsebkendőmet, hogy beléje menekülhessek, mint már sulis koromban is annyiszor. Nem is válaszolt erre, talán meg sem hallotta, csak folytatta egyre bécsiesebb kiejtéssel, megrészegülve a saját hangjától. Egy szót sem értettem belőle - még ha magyarul lett volna is, távol lettem volna, szokásom szerint, de azért bólogattam olykor, mire megállt, „- Groszartig?" - nézett rám kérdőn szemüvege mögül (ennyit még sejtettem, hogy ez nagyszerűt jelenthet), s rögtön bólintottam: „- Jawohl! Natürlich! - mert rögtön összes német szókincsem felelevenedett. - „Groszartig!" - és titokban már sandítottam az akkoriban vásárolt pompás kis karórámra, melyet ötvenöt pengőért vettem negyven őszén, és egyetlen ma is meglévő használati tárgyam az akkori időkből, magamat kivéve. De az Idő úr, vagy ahogy éppen a németek kezdték emlegetni, az Idő tábornok nem volt hajlandó előrenyomulni, alig hiszem, hogy hosszabb napom lett volna addigi életemben. Ott ért az este is - a pulykasült, bevallom, vacsorára is nagyon ízlett, s most már bátrabban nyakaltam a fehér pecsenyeborból, hogy zsongítsam valamelyest idegeimet (a bor különben is mindig álmosító hatással volt rám), hogy átszunnyadjam megpróbáltatásom napját. Hajnali négykor hívatott Biembauer úr egy taxit, az inas nagynénje, úgy látszik, tényleg meghalt, mert nem került elő, és még csak az első kötet negyedénél tartottunk.

„- Akkor jövő vasárnap folytatjuk! - rázta meg a kezem nagy örömmel, s most már magyarra terelve a szót. - Ugye milyen pompás? De te is remek közönség vagy, fiacskám, meg kell hagyni! Még nem is volt talán ilyen lelkes, megértő hallgatóm!" - S még egy tízpengőst is a zsebembe csúsztatott, hogy legyen miből kifizetnem a taxit. De inkább lemondtam a következő vasárnapi, nyilván szintén pompás ebédről, és még az Országház kávéház tájékát is nagy ívben elkerültem, nehogy még egyszer összeakadjak Biembauer vagy inkább Bambeuer úrral...

Az egyetem jó vadászterületnek bizonyult.
A nőkről és magamról. Sok minden eljutott hozzám úgy, hogy csak hallottam róluk

Igen, Biembauer úrnál Berzsenyi Dánielhoz is fohászkodtam. Az ő nevének felbukkanása visszavezet az Urbán Ernővel való megismerkedésem utáni napjaimhoz. Urbán félig-meddig, de inkább félig, mint meddig, bejárt még az egyetemre, különösen Horváth János óráira, ezért egyszer a Múzeum körúti bölcsészkar első emeletének hatos számú tanterme előtt beszéltünk meg találkozót. Ez volt a legnagyobb terem, és Horváth János órái alatt a legtöbbször zsúfolásig megtelt, alig lehetett bejutni, valóságos társadalmi esemény volt minden előadása. Mert nemcsak a diákság, de felnőtt, rég végzett tanárok is látogatták, ha éppen szabad idejük volt, vagy ha - akik vidéken tanítottak - éppen „felugrottak" Pestre valami ügyes-bajos dolgot, hivatalos ügyet elintézni. S voltak szép számmal óráin bölcsészek is, akiknek szakálla már a harmincat-negyvenet verdeste, s jó néhány magamfajta szabad bölcsész is, akivé napokon vagy heteken belül előléptem, minthogy minden nyüzsgésem és rohangálásom ellenére rengeteg szabad idővel rendelkeztem, változatlanul. A „férfiak" kolléga urak voltak, még

ebben az időben is, a nők kolleginák és kisasszonyok. S természetesen csakis magázódtak az órákon vagy órák közötti szünetekben és a szemináriumokban.

Már első bentjárásomkor megállapítottam, hogy az egyetem jó „vadászterep", sok kedves, csinos s főleg fiatal arc húzott tova előttem a szünetekben. (Bölcsésznek, valami ősi hagyomány folytán, sohasem a legszebb lányok mentek el, a medikák között mindig több, szinte valódi szépség akadt.)

A légkör, a színes kavargás kapott meg elsősorban, az ismerkedés lehetősége, hiszen valamilyen apró ürüggyel bármelyik „kolleginát" le lehetett szólítani, hozzá lehetett csatlakozni, legfeljebb lerázta az embert, ha nem tetszett neki, vagy volt valakije. Talán nem is gondoltam komolyabb dolgokra, „hosszan tartó" vagy „végleges" kapcsolatokra, megcsapott a nők közelségének lehetősége - melyet még mindig nagyon hiányoltam, hiszen Sir Éva se volt az „igazi", igazából nem volt az „esetem", nem ilyenre vágytam, gyakran magam előtt is titkolt vagy legalábbis odázott álmaim mélyén, valami komplettebb, játékosabb, vagányabb nő izgatott. Sir Évával is az volt a fő bajom, hogy külső, esztétikai követelményeimnek dőltem be, amikor vitathatatlan, majdnem földöntúli, festményszerű szépsége vonzott, ennek mentem lépre, ez volt a csalétek, ami ideig-óráig hozzá, a társaságához kötött, azonban még nem ismertem kellőképpen sem a nőket, sem önmagamat, nem voltam tisztában vele, hogy tulajdonképpen milyen nő is kellene mellém. Igen, nem ismertem a nőket, s ami még ennél is nagyobb baj volt, egyáltalán nem ismertem nőket; minthogy egyedül voltam, örökké önmagammal, magam testem-lelkem legapróbb rezdüléseinek és rezzenéseinek megfigyelésével foglalatoskodtam, magamat, ha nem is ismertem még, de már kezdtem sejteni, kívülről-belülről nagyjából körültapogatni, kitapogatni. Egyre jobban a napfényre emelődött játékosságom, kicsit színészkedő, sőt majdnem pózoló hajlamom, nem alaptalanul, nem teljesen indokolatlanul akartam színész lenni, de pap sem, s újdonsült barátaimtól azonnal megtudtam, hogy a színész és pap valahol rokon alkat. Akkoriban kezdtem Freudról hallani, s ha én magam nem is olvastam még, kivonatosan értesültem tanításairól és felfedezéseiről. Általában az egyetemre való bejárásom kezdetétől a levegőben úszott köröttem a huszadik század szinte valamennyi irodalmi és filozófiai problémája, nagyon sok esetben nem mentem el a kútfőkig, magukhoz az eredeti forrásokhoz, de így is minden azonnal hatott rám, alakított rajtam tüstént, tágította a képzeletvilágomat, ha nem is az intellektusomat, mely legföljebb csak mélyebb lett. Nagy érdeklődés volt bennem minden iránt, ami új, ami modern, ha öröklött lustaságom nem is segítette elő, hogy mindennek magam járjak utána, mindenen Á-tól Z-ig átrágjam magam; az óraszünetekben és sörözések, kávéházi ücsörgések közben elhullatott szellemi morzsákat, mint egy kis madár, fölcsipegettem, és gondosan elrakogattam ínségesebb napjaimra, amikor lesz majd időm elrágódni rajtuk, megemészteni őket.

A filmszínésznő-típusok között szinte már megtaláltam női ideáljaimat

Igen, türelmetlenül vártam és gyűjtöttem az újabb és újabb benyomásokat. S most visszaugorva a nőkhöz, honnan ismét elkalandoztam - de végül is a helyes útra, nem tév- és álutakon bolyongtam e rövid kitérőben -, a nők szépsége vonzott nagyon, de azt mégsem tudtam pontosan, talán nem is sejtettem, hogy mivel oly sok bennem a nőies, a feminin, aránylag egy „fiús" külsejűbb, de főleg egyéniségűbb lány megfelelőbb lenne nekem a nőies típusnál, hogy a játékosság, a pajtásság, a haverság, a vagányság - amire öntudatlanul is igényem volt - ennél a típusnál inkább megtalálható, mint az eszményi szépségűnél, vagy ahogy akkor hívták őket: a „babaarcú"-aknál. Ezt a nem tisztán látást főleg az okozta, hogy változatlanul nem voltak testi és szellemi közelségben nőismerőseim. A regényekben és filmekben tulajdonképpen már megtaláltam őket, rájuk találtam, sőt későbbi éveimben majdnem az összes színésznőtípust,

aki szemen át és légkörével megfogott, végigkísérleteztem, illetőleg ez „égi csillagok”-nak, a mozisztároknak, a filmvászon varázslónőinek és démonainak földi vetületeit, hasonmásait. Mert arra hamarosan rájöttem, hogy azok között az emberek között, akik külsőleg hasonlítanak egymásra, a legtöbb esetben jellembeli hasonlóság is van, legalábbis sok minden megegyezik. Így egy későbbi életemben kora kamasz éveim bálványa, Jean Harlow is mellém került Susan személyében és személyiségében, és mondhatom: nemcsak a bája volt vele rokon, de még a mozgásában, vonaglásaiban is fölfedeztem a húsz éve halott Jean Harlow-ot, aki ráadásul egy más földrészen is élt. Katherine Hepburnt szerettem - aki szépnek igazán nem volt mondható a babamércével, de akkoriban mentek vad vígjátékai - például a *Tigris*, ha jól emlékszem, ez volt az egyiknek a címe-, melyeken hullára röhögtem magam, úgyhogy majdnem lefordultam a székről. Az első sorokban nyerítettem nyiharászva, bemondásaimmal fűszerezve a vetítést, biztatva a szereplőket, úgyhogy a szünetben majdnem megvert egy mellettem ülő negyvenéves vén pasas. Tulajdonképpen közel voltam a mai értelemben vett huligánhoz, csak ártatlanabb, angyalibb kiadásban, mert amikor pofon ütött az illető az előadás után, a Rádiusz mozi előtt, rögtön bokszoló-védekező állásba helyezkedett, ökleit az arca elé emelve, míg én odatartottam neki a másik arcomat is a pillanatok alatt körénk került embergyűrűben, s az volt a mulatságos, hogy ő kullogott el megszégyenülten, leforrázva, nem én; Katherine Hepburn volt egyik kedvencem vörös hajával, látható szeplőivel - amiknek árnyát sem tudtam Sir Éván fölfedezni -, mert egész lénye, temperamentuma, jópofasága, higanysága, lüktetése jobban behízelegte magát a szívembe, mint az arca, melynek éreztem, hogy fontossága másodrendűvé változott, mert egyénisége és személyisége volt számomra a döntőbb.

És Danielle Darrieux-t is szerettem változatlanul, szinte fiús alakjával, és nem szerettem a számomra túl édeskés, mézes-mázos, nyafogó Szeleczky Zitát - aki pedig arcideálomat jobban megközelítette, mint Katherine Hepburn. Filmekből, regényekből kezdett valami kialakulni bennem arról a nőről, nőtípusról, ami nekem kellene, ami talán mellém való volna, de hátravolt még az elmélet és a gyakorlat összeegyeztetése, közös nevezőre való hozása - és mennyi, de mennyi buktatón, félrefogáson, csalódáson keresztül, s mindezt elsősorban azért, mert nem ismertem: nem *a* nőket, hanem egyáltalán *nőket*.

Köröttem az egyetemen szoknyák suhogtak...

Ezen a helyzeten az egyetemen való feltűnésem egyik pillanatról a másikra változtatott. Köröttem szoknyák kezdtek suhogni - sajnos sok volt köztük a reverenda és a csuha is, melyek férfiakat takartak -, szoknyák és selymek zizegtek, és illatfelhők lebegtek vagy úsztak el, melyekbe mohón beleszagoltam, táguló orrcimpákkal, mint egy kis fékezhetetlen csikó, aki ott álltam, szinte toporzékoltam a hatos terem előtt, a szünetekre várva. Mert néhány előadást meghallgattam Horváth Jánostól és Alszeghy Zsolttól is, de éppolyan nehezen tudtam odafigyelni rájuk, mint középiskolás koromban, a figyelemnél sokkal erősebb volt szárnyaló képzeletem, mely Horváth Jánost átöltöztette, átrajzolta Négyessyvé, és a köröttem szorgalmasan jegyzetelő alakok is átlényegültek a hajdani stílusgyakorlatok hőseivé: az izgága, raccsoló Kosztolányi Desiré ült előttem, s mellette a már akkor is búskomor, szakállas Juhász Gyula, ifjan, nagy-nagy lángok lobogása közben, akik, ha nem is porladtak még el, de lent pihentek már a föld alatt; és a túlsó soron egy ideges, sovány, verseket firkáló fiatalemberre lettem figyelmes: Babits Mihály volt, aki pedig légvonalban néhány kilométerre tőlem Attila körúti lakásán megöregedve, betegen feküdt, fuldokolva az ágyban, halálfélelmek közt, ez a fiatal Babits érdekelt, az elérhetetlen, a megfoghatatlan, nem az öreg, akihez bármelyik nap elzarándokolhattam volna Devecseri Gabi és Somlyó Gyurka segítségével.

Nem, nem tudtak lekötni az előadások. Különben is a Magyar Intézetből kölcsönkaphattam Horváth János jegyzeteit, s minthogy változatlanul vizuális voltam, otthon egy délután magamba ittam egy egész félév anyagát. Pláne azokban az években még erősen lapoztam is, átugorva bekezdéseket, oldalakat, hogy valahogy a lényegét, kvintesszenciáját igyam magamba.

Igen, a legszívesebben százkarú, százfejű, száztestű Buddha lettem volna, hogy ezer helyen lehessek egyszerre, mindenütt, hipp-hopp, Pesten és a világon, ami csak érdekelt, mindent olvasni szerettem volna, tízezer könyvet, mindent látni és hallani - egy nagyszabású Paramount-híradó vágytam lenni, az kezdődött ezekkel a feliratokkal: „Mindent lát, mindent hall" - mindenről tudni szerettem volna, legalábbis „értesüléseket szerezni".

És tiszteletbeli egyetemi hónapjaim, éveim alatt meg is valósult valami belőle. De nemcsak én voltam így. X-ről mesélték, aki Eötvös-kollégista volt - ők csak ritkán jártak be az egyetemre, főleg Horváth János-órákra, aki maga is Eötvös-kollégista volt hajdan, s igazuk is volt, a kollégiumban Pest legjobb tanárai foglalkoztak velük, minden beléjük önthetőt beléjük öntöttek, minden beléjük gyúrhatót beléjük gyúrtak, nem szólva legendás könyvtárukról, amelyben azt olvasták el vagy legalábbis vették kézbe a magyar vagy világirodalomból, amire éppen gusztusuk volt -, X.-ről mesélték, hogy ő abból él, amit mások étkezés közben vagy a vécében vagy a hálószobában elhullatnak. És én mennyi, de mennyi mindenről értesültem X. révén!

Mindenki tudta, hogy ki vagyok

Délelőttjeim nagy része áttevődött az egyetemre. Ott ácsorogtam hihetetlen és magasztos soványságomban, kedves őzikékre vadászva, csapdákat ásva nekik, kelepcéket állítva fel, de érthetetlen módon nem estek beléje. Persze mindez nem izgatott különösebben. Hiszen a fiúk is épp eléggé vonzottak. Az egyetemre is jártak a folyóiratok, így pillanatok alatt mindenki tudta, hogy ki vagyok, hogy egy ifjonc, „nagy reményekre jogosító" költő támogatja hátával délelőttönként a falakat. Valahogy pontosan úgy álltam ott, most döbbenek rá, a múltból visszatekintve, ahogy Fényes Adolf állt nagy, borvirágos orrával, mely mintha műorr lett volna, farsangi tréfa, a Váci utcai Lukács cukrászda mellett, egy mélyedésben, ha fútt, ha esett, ha fagyott, szemlélődve a le-föl hullámzó tömegen, hívei, barátai hódolatát várva, nagy kegyesen eltrécselve velük, így álltam én is, természetesen sálakba - nem is egy, több sálba! - burkolózva az ablak előtt, barátaim és napról napra szaporodó új ismerőseim hódolatát várva, egy-egy odadobott jó szavát remélve. Mindenki tudta, hogy ki vagyok: Horváth János, Alszeghy, aki rövidesen be is invitált magához. És ahogy már említettem, megnyílt előttem a szeminárium is, a szemináriumi könyvtár, sőt, a Magyar Intézet rendezte ismerkedési teákra, farsangi bálokra is meghívtak, talán azt is hitték, hogy én is egyetemista vagyok, csak eddig nem vettek észre, mert átjáróházakban, árkádok alatt bolyongtam, a nagy, széles Múzeum körút könyvesboltjait látogattam órák helyett - még egy indexet is aláírtak volna a „profok", ha az orruk alá dugom -, senkit sem érdekelt a múltam, mert sokan azt hitték, és így köztük magam is, hogy félig-meddig már a jelen, de egész biztos, hogy a jövő embere vagyok. Még két tucat versem se volt, de máris: nem is költő, de *a költő*, a „megtestesült költő"-ként tartottak számon gombamód szaporodó ismerőseim, akik talán úgy érezték, hogy csak engem kell áttranszponálniuk magukba, s máris könnyebb megérteni a régi nagyokat, akikről sokszor elég szárazon tanultak, hogy itt áll előttük talán egy új Kisfaludy Sándor - akiről Horváth János épp órákat tartott - vagy még inkább Csokonai.

Az egyetemen is új nemzedék volt készülődőben

Itt, az egyetemen is új nemzedék volt készülődőben, mint nem messze, a közeli kávéházakban, az irodalomban. S mindenkiben más is bizsergett, a magyarszakosok, a művészettörténészek között (mert azok közé is hamar elvetődtem, Gerevich Tibor óráira), mást is akartak, akár a régi nagyok. Urbán bemutatta régi eötvösös évfolyamtársait, „gólyáit" - egy éve maradt ki -, régi kispaptársait, akikkel a bencésekhez járt, mielőtt kiugrott volna, mielőtt az Eötvösbe került. Helyesebben engem mutatott be nekik, a „Mestert", mert azonnal így kezdett szólogatni, ahogy én Lovass Gyuszit „Maestró"-nak, s ahogy én őt „Őrgrófnak," hihetetlenül sovány, arisztokratikus megjelenése miatt. Pillanatok alatt mindent tudtunk egymásról, ő apámról, áporkai birtokáról, ahol Urbán apja is megfordult fiatalkorában. „Biztos megkergette az apádat - szokta mondogatni, ha volt benne »egy-két atmoszféra nyomás«, s ez gyakran előfordult -, mert az én apám tizenkilencben kommunista volt ám! Ült is utána!" S így kiderítette, hogy ismeretségünk tulajdonképpen sokkal régibb keletű, hiszen feltehetően apáink is ismerték egymást, azért lettünk órák alatt elválaszthatatlan, örök barátok, olyanok, mintha gyermekkorunk óta ismertük volna egymást, vagy akár a bölcsőtől.

S vonultak fel előttem, szinte jelképes kézcsókra, az egyetem és az Eötvös-kollégium nagy reményű, leendő nagy hírű tagjai: egy bencés kispap: Gerézdi Rabán s egy másik, még hosszabb, valószínűtlenül sovány: Rezek Román és egy volt társuk: Bajomi Miklós, akit csak rendi nevén becéztek Maróthnak; s hogy ezek elsuhantak vagy még inkább elsuhogtak, jöttek az „eötvösösek". Király Pista, cigányos-ragyogó-szemű Ady-fej változatával, a zömökebb és kerek képű, mindig nyájas és mosolygó és mindig ugrató Nagy Péter: „- Mondd, nem hűlsz meg, Gyurkám?" - melyre legtöbbször mindig tüsszentettem, és még beljebb burkolóztam sálaimba, és szinte a belsőmet is kifordítottam védelmezően magam köré; jött Szöllősy András, akiről mondták, hogy zenét is szerez, s ők ketten feltűnően egyetlen nő körül lebegtek, aki franciás külsejével és francia szakjával - már nem tudom, melyikkel inkább - nekem is zsánerem volt, de „hadba nem szálltam volna érte", illetlennek tartottam akkor még valakit mások orra elől elütni (s ki tudja, hogy egyáltalán tetszettem-e vagy tetszettem volna-e neki?), és jöttek-vonultak a többi névtelenek, de akikre nem árt egy-egy biztató pillantást vetnem, hiszen talán még ők fognak tanítani engem, ugyebár, az iskolákban, no nem életemben, hanem korai halálom miatt!

S egy farsangi mulatságon - ahova mint tiszteletbeli kültagot, engem is meghívtak a fiúk - egy karcsú, áttetszően sovány, de bajuszos fiú meregette a forralt bort a csészékbe (többször előfordultam nála, sűrűn odasomfordálva), az Intézet egyik könyvtárosa, akit már látásból ismertem. S azon az estén tombola is volt, az asztalon ott hevertek a nyerhető tárgyak, melyek közül élénk érdeklődést tanúsítottam egy Berzsenyi Dániel iránt, a Képes Remekírók sorozatából, csak éppen egy szürke egész vásznas kötésben. És a Sors micsoda kegyes volt hozzám, kegyesebb, mint a Török Bankház osztálysorsjáték-húzásain! - sokkal kegyesebb, mert a gomblyukamba tűzött tombolajegy számát húzták ki a Berzsenyi mellé, a Sors aznapi mosolygós megtestesítője, a bajuszos fiú; Kulcsár Adorján jóvoltából... akit nemcsak ezért, de azonnal a szívembe zártam, s tudom, hogy ő is így volt velem.

Azt hittük: ránk vár a jövő...

Így épült napról napra köröttem a világ, vagy pontosabb, szabatosabb megfogalmazásban: így építettem, emeltem magam köré, színes építőkockákból a világot - valódi és mesevilágomat egyszerre, és modern Kőműves Kelemenként kicsit magamat beléje falaztam, mert Kőműves Kelemen és Kőműves Kelemenné voltam egy személyben... S az építőtéglák, -kockák között

a habarcs is én voltam, hogy ne tudja semmilyen suhintás, semmilyen véletlen ledönteni ezeket a falakat, amíg élek s hogy holtom után is maradjon valami romféle belőlük, mint nem messze tőlem a visegrádi várból, melynek árnyékában írom ezeket a sorokat.

Igen, mindenfelől, az ország minden részéből gyülekeztünk, verődtünk együvé össze, irodalomban, egyetemeken, azok, akik azt hittük magunkról, hogy ránk vár a Jövő, mi leszünk az új, nagy nemzedék, legalább olyan nagy és olyan felforgató és olyan hatású, mint Adyék voltak. Gyülekeztünk már, és betörni készültünk, ha nem is „új időknek új dalaival", de új, friss energiánkkal abba az irodalomba, életbe, mely úgy éreztük, hogy szinte a szemünk előtt lett poros, hogy szinte az orrunk alatt áporodott meg. S ugyanakkor azt is éreztük - és oly jó érzés volt ez, a hamar kötődő barátságok napja, sőt égboltja alatt -, hogy elszakíthatatlanok lesznek ezek a kapcsolatok, hogy biztosan örökök, mert bent a falak közt még mindig a béke, a viszonylagos béke ízeit éreztük a szánkban, hisz aki nem került bele a „szórásokba", „beszippantásokba", alig vagy csak nagy ritkán gondolt arra, hogy kint, talán nem is olyan messze tőlünk, a háború vicsorog foghíjas halálfejével, tárt szájüregével, üres szemgödrével, névtelen völgyekben és hegyekben, a közömbös egekből csapkodva le, már nem is olyan ritkán, hanem meglehetősen sűrűn, de még nem ránk - legalábbis nem közvetlen ismeretségi körömre.

Kagylószerűségemről és az élményporszemekről

Sokasodó élményeimet, éppolyan rendszertelenül, ahogy értek, bedobáltam az egyre magasodó falak mögé, ahol olyan szanaszét dobálva hevertek sokáig, majdnem megtalálhatatlanul, mint ruháim a szobámban szerte, asztalon, ágy alatt, szekrény tetején, s magamban éppúgy nem volt rend soha, mint néhány tucatnyi könyvem között. Új ismerőseim, barátaim képét fölaggattam önmagamban, bent a falakra, s mivel bent annyi volt a törmelék, a málló omladék s velük a nyomukban felverődő, folyton szálldigáló, sűrű, finom por is, előfordult, hogy valakit már másnapra belepett egészen, fölismerhetetlenül. Más képek, épp ellenkezőleg, maguktól kezdtek ragyogni, szinte foszforeszkáltak a kusza sötétben. Mindkét esetben megvontam a vállam - a valóságban és képletesen is -, mert olykor tűnődni próbáltam ezeken a misztériumokon, hogy ki mért kell, mért áll közelebb hozzám, látszólag indokolatlanul, de mert sebesen folyt köröttem az élet, és még sebesebben kotyogott az a kis víz az agyamban, hamar letettem titkaik kifürkészéséről, a végső megfejtésről. Annyit sütöttem ki mindebből, hogy kagylószerű lény vagyok, akibe ha egy porszemélmény belekerül, esetleg gyöngyöt izzad köréje - az embereket is ilyen porszemeknek tekintettem, a velük kapcsolatos élményeket -, s megelégedtem ezzel a fölfedezéssel. Ugyanakkor azt is megfigyeltem, hogy az emberek, sőt költő- és írótársaim nagy része nem ilyen alkatú, nem ilyen berendezésű. Ezt a különbséget elfogadtam, ajándéknak könyveltem el, a Sors különleges és kedves adományának, és nem rágódtam, nem tököltem rajta, hogy Hurka Pista mért nem ilyen, neki mért nem jutott belőle?

Nem voltunk felelősek tehetségünkért, de esetleges tehetségtelenségünkért sem

Volt bennem valami született keleti bölcsesség - anélkül, hogy a keletiek, a filozófiájuk bármikor is hatottak volna rám akkoriban, csupán annyiban voltam ilyen, hogy a köldöknézők és főleg a „lelki" köldöknézők fajtájához tartozom, ifjúkorom óta. Így azt is tudtam, eredendően, hogy nem vagyok felelős tehetségemért vagy esetleg tehetségtelenségemért, ez is a Sorstól ránk mért adottság vagy csapás - s meg is fordíthatnám, mert a tehetség is lehet csapás és a tehetségtelenség adomány, hiszen számtalan példát láttam addig is és főleg a későbbiekben

erre (nem tehettem arról, hogy nem születtem Chaplinnek, Robert Taylornak, Gary Coopernek, Clark Gable-nak vagy Fred Astaire-nek, de ők se tehettek róla, hogy annak születtek), megelégedtem azzal a tehetséggel, amit kaptam, nem vágytam többre. S barátaimat sem tehetségük alapján válogattam össze, mert akkor a korban hozzám közel eső évjáratok közül Weöresen, Jékelyn, Toldalaghyn kívül szinte senkivel sem lett volna szabad a költők közül szóba állnom; Tűz Tamásról tudtam, hogy nem mérhető a tehetsége a Weöresével, de emberileg rokonszenves volt, s ennél nem kellett több nekem. Azt is tudtam, hogy az igazi tehetségek fejlődőképesek, és az a csoda, ami Adyval történt, ha nem is valószínű, de megismétlődhet, és irodalmi gőgösségből vagy fennhéjázásból, sznobizmusból Adyt el kellett volna „passzolnom" húszéves korában, ha történetesen velem egy korszakban születik - ha ilyen hülyén néztem volna az irodalmat. De szerencsére nem voltam ilyen hülye, bár játékösztönből, kedves kis pózok, modorok kipróbálásának élvezése közben - nemcsak verseimben és prózáimban -, az életben is utánoztam, válogattam az „attitűdöket". Azt is tudtam, hogy micsoda magaslatokra ért el Kosztolányi a *Lámpafény*-től a *Hajnali részegség*-ig, Tóth Árpád a *Hajnali szerenád*-tól a *Lélektől lélekig* kötetéig, illetőleg verséig és Krúdy is az *Ifjúság*-tól *Az élet álom*-ig. S tudtam, éreztem, hogy az esetleg bármelyikünkkel előfordulhat: Vető Mikivel, Hegedüs Zolival, Somlyó Gyurkával, Bárány Tomival, Urbán Ernővel, Tűz Tamással - vagy akár velem is. S ha Garzó Gyuriból nem lesz Dante (akit különben is untam) vagy Cervantes vagy Shakespeare, hát nem lesz, akkor is szeretem, mert nem tehet róla, hogy az istenek nem löttyintettek a fejébe hasonló tehetséget, vagy főleg nem kötötték a nyakába, koloncként.

Sokszor tűnődtem „írói alkatom"-ról

S néha, ha nagyon kevés szabad időmben, inkább percemben - akkor is főleg olvasás közben, mert alapjában véve mindig rossz, figyelmetlen olvasó voltam, ha valami érzelmileg vagy hangulatilag, esetleg gondolatilag elcsípett, megkapott, menthetetlenül elkalandoztam, volt, amikor tízszer, hússzor kellett visszatérnem ugyanarra a bekezdésre, mondatra, hogy újra érzékelni tudjam őket, hogy a leírt szavakat és mondatokat eredeti valőrjükben tudjam értékelni, s még inkább mondat, értelem mögöttiségükben, amit esetleg írójuk el akart érni velük, föl akart verni olvasójában, tehát bennem is -, tehát ha olykor eltűnődtem egyes írói alkatokon, nem tudtam végső titkukat megfejteni. Hiszen ott volt például Krúdy, akit igen-igen szívesen olvasgattam - ebben benne van, hogy sohasem egyvégtében olvastam végig, hanem ízlelgetve, kortyolgatva a mondatait, bekezdéseit, maximum oldalait, egy-egy alkalommal -, ott volt Krúdy előttem egyik legfőbb példának, ugyanabban a korban élt, mint Ady, Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, vagy ha prózaírókat is veszek, mint Tersánszky, Móricz, Csáth Géza, s talán ugyanazok között az emberek között is forgolódtak, ugyanazokat ismerték; mért van az, hogy Krúdy emlékezése mégis olyan páratlannak hat a többihez viszonyítva, emlékmegőrző és emlékhangulat-felidéző tehetsége olyan erőt sugároz ma is, hogy szinte az ő emlékezései a leghitelesebbek egy letűnt korról; még ha a valóságban talán nem is így van egészen, mért van az, hogy az összes többi regény, elbeszélés mind-mind *„maché"*-nak, csináltnak, kiagyaltnak tűnik mellette, mintha lombikban gyártották volna, míg Krúdy maga a megtestesült hömpölygő-hullámzó élet? Pedig sokkal kevesebb benne a történés, mint e művi úton előállított elbeszélésekben és regényekben, sokkal kevesebb benne - akár a való életben... S tűnődéseim végére pontként tettem: igen, ilyen, mert ilyen volt az *alkata*. Ő se tehetett róla, hogy ilyen volt: látszik is életművén, hogy nagyon sokáig mikszáthi babérokra vágyott - bár érzésem szerint olvasmányosságban, meseszövésben meg se közelíti Mikszáthot, hiszen ez az adomány eléggé hiányzott belőle -, annál inkább dúslakodott az élet igazi mély ismeretében, mert olyan bölcs volt, mint egy évszázados tölgy vagy diófa, amelyik

tudja, hogy csak szívni kell egykedvűen a földből rengeteg apró hajszálgyökerén át az éltető nedvet, és megadóan kell fogadni az égi záporokat is, és akkor maguktól nőnek majd levelei, gyümölcsei, anélkül hogy akarná, hogy különösebben dolgozna ezért. És hogy mennyivel bölcsebb, nem is tudtam fölmérni, csak éreztem, s ha ugyanakkor Babitséval hasonlítottam össze szépprózáját, rá kellett jönnöm, hogy fityfenét sem ér a három doktorátus, nyolc külföldi egyetem az irodalomban, hiszen Krúdy még csak a középiskolát se végezte el - tehát mégse a műveltség teszi az írót. Azért persze nem árt, ha művelt: erre Kosztolányit találtam jó példának, még ha felületes is kicsit a benne lötyögő ismeretanyag, ahogy Kosztolányinál állítólag az volt Babitshoz viszonyítva, de nekem Kosztolányi mégis latinabb, európaibb szellem, mint Babits, akiben minden angol és latin-görög tudása ellenére inkább a német szellemiséget érzem - természetesen csak a Babits-Kosztolányi-párhuzamban, összehasonlításban.

Kiben lehet meg barátaim közül az Emlékezés adománya-átka?

És ezekben a szabad perceimben azon is tűnődtem, hogy ki van ebben a korban ilyesféle emlékezőtehetséggel - vagy inkább érzékkel - megáldva, akár közvetlen környezetemből is? Urbán, Bárány Tomi vagy talán én? Ha hármunkat veszem alapul, a legkevésbé magamra „tippeltem" volna. Bárány Tomi például remekül tudott utánozni külső modorokat - Herczeg Ferenccé vagy főleg Máraivá a szemünk előtt változott át, úgy, hogy a hasunkat fogtuk röhögésünkben; ez az utánzóadottsága Devecseri Gabinak is megvolt, aki még hangjában is kísértetiesen át tudott alakulni; Urbánban nagy mesélő- és ízes anekdotázóhajlam volt (Gerézdi magunk közt „ezredes"-nek is csúfolta, mivelhogy csak minden ezredik szavát lehetett elhinni), vagy fölemelte a lábát, és úgy mutatta „csak így lehet hallgatni, mert akkorákat lódít, mint egy hordó" - s azért emelte föl a lábát, hogy el ne üsse... Bennem mindezekből semmi sem volt, csak a hallgatás mások társaságában, sosem voltam a társaság központja, sajnos - hányszor fájt is ez nekem! -, a margón ültem, darvadozva, tűnődve, figyelve, de azért rengetegszer elkóricálva lélekben. Bár a leírások szerint Krúdy is elég hallgatag volt, magába gombolkozó, tűnődő, mintha jelen se lett volna soha ott, ahol épp ült.

Nem voltak bennem ilyesfajta képességek - legalábbis azt hittem: nincsenek -, és megint csak a Sors iróniája folytán közülük nekem jutott az a szerep, hogy emlékezzek egy korról. Hogy mért épp én emlékezem, amikor a többi majdnem ugyanazt élte, tapasztalta, szenvedte vagy örülte át? - az ilyesmit nem lehet megfejteni, az irodalom rejtélyei közé tartozik, ugyanolyan esetlegesség, mint ahogy a *Nyugat* nagy korszakában annyi nagy tehetség és dicső név közül ez a szerep Krúdynak jutott ki jutalmul - vagy büntetésül. Mert átok is, teher is, egy-egy novellát, remekművű regényt könnyebb megírni, csak arra koncentrálni, mint ilyen véget nem érő emlékezésciklusba kezdeni, és azt rendszeresen folytatni tovább, s érezni, mily messze van még a vége, hogy egy olyan alkatnak kelljen mindebbe belevágni - mániaszerűen, de valami belső erőtől fűtve, hónapokra begyújtott, állandóan járó motorral -, egy olyan alkatnak, aki eredendően rossz fizikuma és még rosszabb idegrendszere mellett a rövid, sóhajnyi dalokra volt mintegy predesztinálva, a maximum négy-hat-nyolc oldalas „mesék"-re, mert ennyire még csak-csak összeszedtem magam, legyűrve ösztönös írásundoromat és még ösztönösebb, természetes, „őseimtől örökölt" lustaságomat; ebben orosz és olasz voltam alkatilag egy személyben, húszéves koromban Oblomovként hevertem ágyamon, a *„dolce far' niente"* csodás napja alatt, az álmodozás szűrével letakarva - úgyszólván csak ez a szűr volt bennem magyar... Mért nekem kell emlékeznem, amikor írhatnék rövidebb s talán maradandóbb verseket, novellákat, meséket - bár Vargha Kálmán egyszer azt mondta nekem, hogy mondjuk, egy századon belül sokkal több olvasója akad egy emlékiratnak, mint bármilyen nagy

sikerű, korában híres regénynek; kevesebb, de megbízhatóbb érdeklődésű és nem szűnő, sőt növekvő számú a naplók, önéletrajzok olvasóközönsége, mely éppen ezért grafikonszerűen, a századok alatt meglehetősen magasba csap, - mért pusztítom, égetem magam ilyesmivel, mikor most még az a reményem sincs meg, hogy egy nap megjelenjék, mint egy regény vagy verseskötet? De Krúdy is ugyan mért írta őket? Mert ez adatott neki, ez jutott osztályrészéül a sorstól.

Pallai Pista, egy „Kanadába szakadt hazánkfia" - röhögni kell ettől a fogalmazási árnyalattól, mely oly divatos ma, s mely tulajdonképpen a hazát változtatókra, a kivándorlókra vonatkozik, s akiket csak 1945-től hívnak „disszidens"-nek -, Pallai ezt mondta az eltűnt Centrál Kávéházról írt részlet felolvasása után: - „Azt hiszed, hogy csak itt van ez? Kanadában megjelenik tíz vagy száz dömper, és egy nap vagy egy hét alatt nyomtalanul elsöprik azt a helyet, ahol évtizedekig éltél, mert városnegyedeket döntenek romba, eltüntetve még a nyomukat is a föld színéről! Itt még legalább megvan a Centrál Kávéház helye, ha ma már nincs is nyitva."

Elképzelésem a memoárról.
Egy kalap alatt: Montaigne, Saint-Simon és Krúdy

Ezekben az „önéletrajzi jegyzetek"-ben nem a múltat siratom vissza, az hasztalan is volna, és ráadásul nagy hülyeség. Hisz - mint erre *A garabonciás diák*-ban már részletesen kitértem - száz meg ezer nemzedékkel megesett a történelem folyamán, hogy megváltozott köröttük az élet, az életforma, hogy lassan kicserélődött minden, nem olyan volt már, mint gyerekkorukban. Krúdy is érezte ezt, s minthogy ő nem is a saját nemzedéke változását írta meg, hanem az előző nemzedékekét, Krúdy *hősei is* ezt érezték, a múltból ittmaradt, ittfelejtődött alakok, akik kicsit hontalanul lézengtek az új, lassan kicserélődött életben, megöregedve, sőt egyenesen „régies vágással", jellemmel, alkattal születtek, romantikus és „biedermeier" lélekkel, mint például Rezeda Kázmér - aki kicsit mégiscsak ő volt. Persze Krúdy tulajdonképpen csak áttételesen volt „emlékirat"-író, ő azért mindig transzponálta élményeit novella- és regényfélékbe, mert benne még jobban, kifejezettebben élt a Jókai- és Mikszáth-féle elbeszélőhagyomány. Én, ahogy említettem is, már első prózai írásaimban is képtelen voltam azt a magyar természetnek annyira megfelelő anekdota-, elmesélő stílust vagy műfajt űzni. A tárcanovellába pedig beletört a bicskám már az első próbálkozásomnál, mert iszonyatosan messze állt tőlem, nem passzolt az egyéniségemhez, vagy ha jobban tetszik, az alkatomhoz.

Amikor én, akarva, nem akarva, egy nemzedék krónikásának csaptam fel - korántsem olyan áttételesen és regényesen, mint Krúdy, hanem a múltba, kicsit az erdélyi emlékiratírókra visszasandítva, anélkül hogy szolgamód utánozni akarnám őket (amire húszéves koromban nagyon is hajlamos voltam, öntudatlanul is), sőt még inkább a francia nagy memoárhagyományokra és naplókra támaszkodva képzeletben, mert a valóságban keveset, talán kéttucatnyit olvastam belőlük -, volt egy elképzelésem arról, hogy hogyan kell, illetőleg kellene emlékiratot írni. Érzésem szerint az emlékirat, a napló pontosan olyan „belső" törvényekkel rendelkezik, mint a legszigorúbb versműfaj: az epigramma vagy még inkább a szonett. Egy olyan elképzelt francia memoár lebeg előttem, melyben túlsúlyban van az esszéelem - hisz Montaigne is memoáríró volt tulajdonképpen, önmagát elevenül boncoló -, az önboncolgatás, a lelki rágódgatás sokszor izgalmasabb lehet, mint a bármilyen füzetes regényben megtalálható „izgalmas cselekmény". Montaigne, ha jól emlékszem, 1941-ben jelent meg, hogy tavasszal, ősszel-e, nem tudom, nem is fontos. Azt is sokszor hangsúlyoztam már, hogy nem a dátumszerű emlékezésért írom emlékeimet, ezekben egy nálam kukackodóbb természettel megáldott filosz sok pontatlanságot fog még kimutatni, a fejemre olvasni, amikor én már rég

elporladtam a sírban, mert esetleg olyan levelek, folyóirat- vagy újságdokumentumok kerülnek elő, akadnak a kezébe, melyek meghazudtolják, legalábbis felborítani látszanak az én kronológiámat; még egyszer hangsúlyozom, nem naptári bejegyzések alapján írom emlékeimet - ami elég szánalmas is lenne, igaz, akkor csalhatatlanul pontos lehetnék, akárcsak tizenhét éves koromban; megírhatnám például, hogy ezerkilencszáznegyvenegy április 3-án krumplilevest és mákos nudlit ebédeltem Urián néninél -, nem testi és lelki étkezéseimnek vágyok emlékművet emelni, hanem hangulatköreim, emberélményeim feltárása, esetleges belső fejlődésem vagy legalábbis hullámzásom-változásom kinyomozása izgat. (Montaigne megjelenésétől kanyarodtam ide, mert rendkívül fontos határkő volt az életemben. Azonnal eljutott hozzám, mint ahogy a nagy könyvek és azok, amelyek döntőek kellettek hogy legyenek rám, azonnal eljutottak hozzám. Gide válogatását fordították le, tehát elképzelhető, hogy valóban Montaigne legjobb lapjait, a lényeget, hiszen Gide maga is kicsit ebben a műfajban utazott: naplóíró, önéletrajzíró, esszéíró volt egy személyben. Mauriac szerint: a napló- és emlékiratíró Gide-ről már most kiderült, hogy maradandóbb, mint a regényíró, a költő, a drámaíró stb. Gide - sőt egyedül ez állta ki az első menetben az idő vasfogát, azt a harminc évet, melyet Cocteau oly találóan az író „tisztítótüzé”-nek hív, s amely megelőzi a végleges, poros és unalmas halhatatlanságot vagy a semmibe süllyedést, a teljes elfelejtetést. Igen, óriási élményem volt Montaigne, mert az alig 70-80 oldalas könyvben teljesen önmagamra ismertem, sőt döbbentem, hogy lám: ilyen vagy majdnem ilyen vagyok, mint ez a muki, aki 300 vagy 400 évvel ezelőtt élt. Mellesleg: ha 100 év az örökkévalóságban meg se kottyan, ha néhány évtized ide vagy oda nem számít, mért pont ebben az emlékiratban legyen menetrendszerű pontosság? Pláne amikor nagy hírű barátom, Koszoru Miklós szerint baj van az idővalósággal...)

Montaigne-t felfedeztem, és Montaigne eljegyzett magával. Lehet, hogy ő fedezett fel magának Magyarországon? Egy kicsit szabadabb asszociációval ezt is írhatnám... Krúdy és Montaigne - látszólag igen messze vannak egymástól, pedig Krúdy nincs messze Prousttól és Proust Montaigne-től... Ugyanolyan messze van csak, mint Saint-Simontól, aki szintén akkortájt jelent meg - egy-két év ide vagy oda ugyebár mit számít - az Officina-könyvtárban. Kevés ilyen nagy hatású, nagyszerű és sokszínű sorozat volt nemcsak az akkori években, de az egész magyar irodalom fennállása alatt: hézagos, töredékes műveltségem, olvasottságom sok mindenben ezen a pár tucat könyvön alapszik, mindenesetre az Officina-könyvek óriási hatással voltak fejlődésemre és végleges kialakulásomra, ha ugyan nálam lehet egyáltalán még „végleges”-ről beszélni...

E hosszú elkalandozás és kitérő arra volt jó, hogy Krúdyt, Montaigne-t és Saint-Simont összehozzam. Igen, meg voltam győződve róla, hogy valakinek a mi korszakunkat, a mi éveinket és élményeinket valahogy úgy kellene megírnia, oly hangulatteremtő varázzsal, mint Krúdynak, olyan önelemző, boncolgató készséggel, mint Montaigne-nak és olyan történelmi hitellel, dokumentáló erővel, mint Saint-Simonnak. Mert valahogy úgy sejtettem, hogy ilyesféle lehet az igazi emlékirat. Proust, az emlékezés huszonnégy karátos zsenije, sajnálatosan 18 éves koromban került a kezembe, és a szó szoros értelmében elaludtam rajta a Ferenc téren. Nem voltam és nem vagyok sznob, tehát azóta is egyre elodáztam ezt az élményt, ma már tudatosan, mert nem szeretném, ha befolyásolna, ha kimutathatóan a fejemre olvasnák, hogy ezt meg azt tőle loptam, őt utánoztam benne. Nem olvastam, de van róla egy lelki Proust-képem, elképzelésem, s ez pillanatnyilag elég is. Rossz pillanatban került kezembe Proust, mert emlékiratokat csak akkor szabad olvasni, ha az ember már maga is élt, tehát inkább negyven-, mint harmincéves kora előtt. Az emlékirathoz többet kell az olvasónak *magából hozzáadnia*, mint a vershez, a regényhez, hogy igazán élvezhesse, hogy „kinyíljon előtte, mint az ég”, és erre húszéves korában még képtelen az ember. Azt hiszem, ez is bizonyítja, hogy

Krúdy nem igazi emlékiratíró, mert hisz őt kiválóan tudtam élvezni-átérezni húszéves kamasz fejjel is!

S most végleg visszakanyarodom - hogy egyben le is zárjam - Pallai megállapításához. Amikor én a magam és nemzedékem krónikásának szegődtem, tulajdonképpen *egy* nemzedék életét akartam őszintén papírra vetni; mert ha dátumokban tévedhetek is, élményeim, hangulataim őszinteségét, legalábbis jó szándékát, mellyel mindezt kívülről, tehát az égiek kegyétől függő tehetségemmel megvalósítani igyekszem, az őszinteséget, azt hiszem, senki sem vonhatja kétségbe, mint ahogy a *Mostoha éveim*-ét se tagadták; egy nemzedék életét szeretném végigkísérni, mindegy, mely nemzedékét, a francia *„n'importe quel"* értelmében, de mert ezt ismertem, nagyobb tehát a valószínűsége, hogy ezt hitelesebben meg tudom fogalmazni, legalábbis érzékeltetni, mint mondjuk, a múlt század harmincas-negyvenes-ötvenes éveiben élt nemzedék életét; melyhez többet is kellene olvasnom, nem volna elég saját kútfőmre támaszkodni, ezért is ódzkodnék tőle nagyon. S azért is választottam ezt a nemzedéket (az előbbi ironikus kitérőt sűrű bocsánatkérések között áthúzva, íme, de azért mégsem semmisítve meg), mert úgy érzem, hogy kevés nemzedék volt a világtörténelemben, mely a gyors, hirtelen, vad, sőt olykor erőszakos változást jobban, torokszorítóbban érezhette, tapasztalhatta volna igen rövid idő alatt, a saját, tulajdon bőrén. És minden könyvből, újságból, történelemből, másoktól hallott értesülés, élmény csak másodlagos, mert nem elevenbe, nem idegekbe vágó. Én e kort idegeim mélyén őrzöm, és most, hangszerelés közben is, idegeim szólalnak meg a kezemben, a tollam nyomán, mint egy hárfa húrjai. A kort, minden élményemet és az embereket idegeim mélyén őrzöm, nem régi, eldobott naptárak esetleges egy-két szavas beírásaiban, s talán ezért is maradt meg minden jobban bennem, s elég, ha magamat vallatom, kínozom, elég, ha önmagamnak vagyok egyben a pribékje, a saját lelki körmeimet szaggatva le, vagy amikor ez nem megy, alájuk verve szögeket. S talán végül is nem lesz hiábavaló e saját fizikai erőimet jócskán meghaladó feladat egy újabb, ma még nagyapáikban és nagyanyáikban szunnyadó, csak az ő álmaikban és kamaszvágyaikban felsejlő nemzedék szemszögéből nézve. Talán. S ha nem: nem. Fájdalomtól megtört szívvel kell bevallanom: rég túl vagyok azon, hogy higgyek egy jottányit is az irodalmi halhatatlanságban, mint ahogy annyira hittem még benne ezerkilencszáznegyvenegy tavaszán.

Egy Proust-mondatról.
Már nem volna szabad halogatnom a verseskötetem „tető alá hozását"

S ha Proustot, az emlékezés e huszonnégy karátos zsenijét még nem is olvastam, inkább csak róla szóló tanulmányokat ízlelgettem, vagy egy-egy mondatán próbáltam elmeditálni, különösen azon, amit Kosztolányi is lefordított és Gyergyai Albert is, és megdöbbenve kellett megállapítanom, pártatlanul - hiszen senkitől se függtem, így kritikai érzékem teljesen szabad volt és részre nem hajlóan, az igazság, legalábbis a magam igazsága szolgálatában állt -, pártatlanul állapíthattam meg így tehát, hogy Gyergyai mondata mennyivel ívelőbb, szárnyalóbb, mint Kosztolányi próbálkozása, pedig nem kétséges, hogy Kosztolányi az eredetibb egyéniség kettőjük közül, ő az alkotó. Már ezen az egyetlen Proust-mondatszörnyetegen meditálva is azon törtem a fejem, hogy nagyon szép ugyan ez a cím: *Az eltűnt idő nyomában*, s talán pontos, vagy megközelítően hű visszaadása is az eredetinek, de vajon a *temps* a franciában nem jelent-e *kor*-t is, nem olyan valami van-e mögötte, mint Krúdy „novellái", „regényei" mögött: egy eltűnt *kor* visszaidézése, szinte visszasírása; s ha ez jól sikerül, ez a visszaidézés és visszasírás, valami megmarad belőle, legalább papíron, s nem vész el egészen az Idő lomtárában, nyomtalanul elkallódva. Mert a fizikai Időt másnak éreztem, mint a kort: az ősz, a tél, a tavasz, a nyár mindig ugyanúgy vagy hasonlóan ismétlődött meg; külső kísérő zenéi,

ismertetőjelei nagyjából azonosak voltak; ha egy-egy klasszikus költő a kezembe került - fordításban persze -, vagy akár a nemrégiben zsákmányolt Berzsenyi is, a természet változásának, átöltözésének parádéját, megismétlődő pillanatait ugyanolyan képekben villantották fel előttem. Ha mondjuk, Berzsenyi *Hervad már ligetünk*-jét olvastam, bizony ennél különbet én sem tudtam kieszelni. Pontosabban: ebben a formában egy tavaszi hangulatot akartam kifejezni, a *Szomorú tűnődés*-ben:

Itt-ott zöld szigetek tűnnek elő megint
a hólepte hegyek hajnali ormain,
imbolygó szeleken s árnyat adó napon
várják ők is az új tavaszt.

Igen, én sem tudtam különbet kitalálni, de Weöres Sanyi se, és ezért ezt még döntőbb érvnek találtam. Nem lehetséges-e inkább, hogy mégis a korok, korszakok tűnnek el, a nem létező Idő, az változatlan marad, de a korok, korszakok ellobbanásával mi magunk is megváltozunk? Illetve, hogy tulajdonképpen mi emberek alakulunk, változunk, s velünk együtt egy korszak embereinek összessége, a társadalom, a társadalom eszméi, elképzelései, gondolatai és célkitűzései? Hiszen huszonegy éves voltam csak, de már bennem is alig volt valami a négy-öt év előtti magamból: akkor nem is voltak eszméim és gondolataim se még, de elképzeléseim és célkitűzéseim is merőben mások voltak: filmszínészkarrierről álmodoztam, hollywoodi sikerekről, pénzről, villákról, jólétről, s most az irodalomra tettem fel minden lapomat, és ha „bankot is szerettem volna ütni", nem a benne levő pénz érdekelt, hanem a nem múló hírnév (mert azt már tudtam, hogy a színészeké és filmszínészeké mily esendő, mennyire *Hulló csillagok*, ahogy egy akkoriban játszott francia film címe is oly találóan idézte), az örök hírnév, a „halhatatlanság" volt vágyaim célja, netovábbja. S ha olykor-olykor még elrágódtam Proust mondatának e kétféleképp lehetséges magyar fordításán, a hosszú, vég nélküli mondatszerkezet is nagyon zavart benne, a sok-sok kitérő, elkalandozó jellegű mellékmondat, mert igen oda kellett figyelnem, hogy átlássam, felfogjam, magamba igyam a mondatot is, és a mondat mögöttiségét is, s inkább a rövidebb mondatokat kedveltem olvasás közben - bár „meséim"-ben én is kezdtem öntudatlanul is kígyós, tekervényes mondatfüzérekbe bonyolódni -, e stiláris észrevételek boncolgatása mellett még mindig főleg a könyv címének értelmén tűnődtem: hogy nem az embert kell-e inkább megfigyelnünk, változó körülményei, környezetei között, mint ahogy ilyen utalásokat bőven találtam Montaigne-nél. Például: „Valamikor ezt és ezt az ételt szerettem, de ma már nem, így megváltoztam ifjúkorom óta." És Krúdyból is ezt okoskodtam ki, a környezetek, a célkitűzések változtak meg nagyon a múlt század közepéhez, a nyolcvanas évekhez, vagy akár a század elejéhez viszonyítva; a környezetek és életformák, az eszmékkel, célkitűzésekkel egyetemben, s ezért adódik, hogy ma már Alvinczi Eduárd és Rezeda Kázmér is szinte mesebeli, sőt mitikus alak lett, s a Krúdy-írásokban lengő-lebegő illatok, szagok jóformán megtalálhatatlanok a jelenben. Nem erre kell-e a legjobban vigyáznunk, e hangulatmegőrzésekre, ha azt akarjuk, hogy húsz-harminc-negyven évig ilyen életet éljünk, amiben minden anyagi szűkösségünk mellett oly jól érezzük magunkat? Én kicsit talán hasonlítok is Rezeda Kázmérra, személyiségemnél és alkatomnál fogva, csak mondjuk, modernebb, huszadik századibb kiadásban - nem kellene-e valahogy nekem is becsomagolnom magamba, hozzá hasonlóan, e korszakot?

De ilyen játszódásaim után mindig megrándítottam a vállam: majd elintézi helyettem Urbán Ernő, vagy aki akarja, a Bárány Tomi, én írom szép kis verseimet, így munkálkodom a legbiztosabban, leghatékonyabban a magam jövendőbeli „ércnél maradandóbb" szobrán, a halhatatlanságomon. Tetszett és fölkeltette a figyelmemet Montaigne önboncolgatása, Proust és Krúdy az időt visszanyomozó vagy megmerevítő, varázslókhoz méltó bűvészmozdulata, megcsaptak az erdélyi emlékiratok illatai is - Szerb Antal *Magyar irodalomtörténeté*-ből elég jól tájékozódtam erről, sőt azon külön „eltököltem", hogy szerinte minden önéletrajznak csak

a gyerekkori része érdekes, mert később a nagy emberek mind hasonlítanak egymásra -, de különösebben nem időztem el ennél a problémánál, mert akkor csak azt éreztem, hogy minél előbb össze kellene hoznom és meg kellene jelentetnem egy verseskötetet. Mert egyre inkább tudatosult bennem, hogy csak a könyv számít, igazi súlya csak annak van, a napilap, folyóirat ideig-óráig felszínen tartja az embert, fel is hívja rá esetleg a figyelmet, mint rám is, de mindenfajta irodalmi számbavételkor csak a könyvekben megjelent írások kerülnek igazán a latba. Itt az ideje, hogy felkössem a gatyámat, és verseskötetté duzzasszam meglevő, magukban: kéz- és gépiratban, lapkitépésekben árválkodó költeményeimet, ha már tavaly, a Múzsa fukarságából, sőt egyenesen irigységéből nem sikerülhetett.

Reménykedtem abban, hogy jelenlegi barátaim örökké a barátaim maradnak

S míg közben ezekről tanácskoztam Tűz Tamással, Urbán Ernővel, Kulcsár Adorjánnal, Somlyó Gyurival, Bárány Tomival, Rába Gyurkával, Hegedüs Zolival, Pásztor Bélával - hogy csak az akkoriban hozzám legközelebb állókat említsem - sokszoros figyelemmel, illetőleg szétszórtságommal azon is tűnődtem, hogy vajon velünk, velük is megtörténik-e az, ami megtörtént a régi nemzedékkel - hiszen tudtam, hogy a *Nyugat* nagyjai, akik együtt indultak, mennyire elkanyarodtak, eltávolodtak egymástól, alig egy-két ember tartott ki végig egymás mellett, „örök barátság”-ban; harmincévi időtartamra csak Kosztolányi és Karinthy esetében találtam erre példát - olykor el-elszoruló szívvel nézegettem a haverjaimat, hogy vajon ezeknek a barátságoknak is vége lesz, vége lehet egy nap? De erre még gondolni is rossz! - hessegettem el magamtól e futó árnyakat, s a jövő ellen a jelenembe gubóztam, bezárkóztam pillanatnyi sorsomba, hogy ne is halljam a jövő még csak távolban zakatoló, de már egyre közeledő vasparipájának egyszer még fülsiketítő zaját. Ezek mind a barátaim - vetítettem le olykor elalvás előtt arcképeiket -, s azok is maradnak rövid életem végéig, vagy ha mégis hosszabb időt mér csapásként a Sors a nyakamba: életem, vagy az ő életük végéig, hisz sem én, sem ők, sem célkitűzéseink, körülményeink nem változhatnak meg annyira, hogy végleg: ó nem is végleg, csak hogy hosszabb időre is, csak átmenetileg is elszakadjunk egymástól...

Proust és Krúdy mondatairól.
A tanulmányíró Kosztolányiról

És Proust, az átkozott, akinek magyarul megjelent, könyvkereskedések kirakataiban olykor látható hét kötetére dühösen tekintettem - s Lovass Gyuszitól tudtam, hogy háromszor, négyszer, ha nem ötször ennyi az egész -, Proust néha mégiscsak kísértett a gondolataimban, pusztán egyetlen mondatával is. Miért? Mert éreztem, hogy azok a mondatszerkezetek, amiket én kedveltem, csupán magányos sínpárnak nevezhetőek Proust mondatainak pályaudvar-, sőt egyenesen a rákoskeresztúri rendezőpályaudvar sínrendszere mellett. Hogy száz vonat kattoghat egymás mellett, vagy éppen ellenkező irányban is a számtalan kitérőn, ugyanabban a pillanatban. S ha Krúdy mondatai nem is voltak ilyen komplikált „szörnyetegek”, Krúdy hömpölygő, „hordalékos”, bár magyarosabb áradatában is valahogy több elfért, több minden megőrződött egy korból, egy korszak hangulatából, elmosódó alakjaiból, mint mondjuk, Kosztolányi kihegyezett, pompásan megcsinált, de számomra mégis vértelenebb, sterilebb regényében, a Néróról szóló *Véres költő*-ben.

Az *Esti Kornél* kivételével - melyet Kosztolányi szépprózája csúcsának éreztem, és versei mellett a legtöbbet forgatott Kosztolányi-könyvem volt - egyre inkább a tanulmányíró Kosztolányi lépett érdeklődésem előterébe. Mert 1941 könyvnapjára megjelent a hátrahagyott

művekből a *Lángelmék és* a *Kortársak I.*, mindkettő az akkori irodalmi élet igazi nagy eseménye volt. S ez mindennél jobban bizonyította előttem a könyvek szükségét, hogy - ahogy Hegedüs Zoli már évekkel azelőtt oly bölcsen tanította - úgy kell komponálni minden írásunkat, hogy könyv kerekedjék belőle, s belőlük, a könyvek összességéből pedig „életmű". Az *„Oeuvres completes"*, mániája gyötört, ahogy a franciák még a magyar nyelvnél is találóbban, kifejezőbben hívják valakinek az *„Összes művei"*-t.

Az udvarias szerző - akárcsak a franciák - felhívja olvasói figyelmét előzőleg már megjelent műveire

Valahány francia nyelvű könyvet a kezembe vettem - kezdtem már bejárogatni a Francia Intézetbe is a Magyar Intézet mellett -, mindegyikben megtaláltam a címlappal szemközti oldalon az író addig megjelent valamennyi kötetének a listáját, és én első pillantásra, érdekes módon, talán másokkal ellentétben, nem az író „nagyképűségét", „pöffeszkedését", „önreklámozását", „felvágását" éreztem ebben, hanem épp ellenkezőleg: az író alázatát az olvasójával szemben, hogy ha megnyerte „magas tetszésedet", ím, szerényen felhívja a figyelmedet egyéb könyveire is, hátha azok között is találsz magadnak valót; eligazít a könyvek útvesztőiben, és megkímél, hogy könyvkereskedések, könyvtárak mélyein kutogass, vadássz egyéb írásai után. Ez nálunk akkoriban még hivalkodásnak tűnt, néhány elszánt - főleg francia szellemi emlőkön nevelkedett - író látta csak be ennek a módszernek nagy horderejét, így Szomory Dezső vagy a külföldön szintén sokáig élt Márai, de a Révai-kiadásban megjelent magyar írók is kezdték feltüntetni régebbi könyveiket: Tamási Áron, Nyirő József s a többiek is. Listáikban mód volt arra is, hogy maguk határozzák meg mintegy az általuk jónak tartott műveiket, így Márai Sándor, de Rónay György is mellőzte „ifjúkori botlás"-nak, „eltévelyedés"-nek minősített műveit. S meg is fogadtam magamban, ha módom lesz rá, könyveimben én is ilyen udvarias leszek olvasóimhoz, ennyi előlegezett hálával igazán tartozom azzal szemben, aki százezer vagy millió rendelkezésére álló könyv közül éppen engem méltóztatik, sőt kegyeskedik kezébe venni.

Mennyibe került egy kiadónak egy könyv, és mit keresett rajta? És mit kereshetett az író? Just atya megmagyarázza, hogy mennyire fontos az eladhatóság szempontjából egy érdekes, figyelmet felkeltő könyvcím

Igen, a könyv föltétlenül szükséges: ez volt Kosztolányi két újabb, „hátrahagyott" könyvének megszerzése pillanatában az első gondolatom. Egy vagy két nappal a könyvnap előtt, ami, ha jól emlékszem, június három első napján volt, már hozzá se jutottam, mert abban az évben a *Vigiliá*-nak is volt önálló sátra, a piaristák, a mai bölcsész egyetem előtt, a Váci utcában. Az árusításban is részt vettem, amiért pénzt is kaptam, s ráadásul valami könyvkereskedői százalékot is, úgyhogy könyvtáram - mert arra fordítottam a pénzt - szemlátomást gyarapodott. Már jóval túl volt a Lelkes István által megszabott 40 köteten, már százon felül járt, inkább a százötvenhez közel. Itt zárójelben megemlítem az akkori könyvkereskedői engedményeket is, hiszen jellemző az akkori korra ez is. Az átlagos engedmény 40 % volt a bolti árból, tehát egy 10 pengős könyvből 4 pengő volt a könyvkereskedőé, de létezett, főleg a gyerekkönyveknél, az úgynevezett „parti" is: tizenkettőt fizetett, és tizenhármat kapott. Ha a boltos csak „bizományba" vette át, tehát nem fizetett készpénzzel, akkor csak 20-25% engedményt kapott. Viszont a kiadótól a szerző 50%-os „saját áron" kaphatta meg a könyvét, tehát a 10 pengős könyvét 5 pengőért. Ez a saját ár se volt igaz persze. Zigány Miklóstól, a *Vigilia*

kiadóhivatalának vezetőjétől - aki maga is törte már a fejét azon, hogy valamit vagy valamiket az egyre növekvő könyvkonjuktúra szelére kiadjon - tudtam: papírral és ceruzával a kezében kikalkulálta előttem, hogy a „nyomdaszámla" négyszeresében kell megállapítani a könyv árát, tehát ez körülbelül a negyede volt az eladási árnak, a másik negyedben az adminisztráció, a hirdetés, a szerzői honorárium és a nyereség egy része „foglaltatik", mely átmegy a harmadik negyedbe is, a negyedik negyed teljes egészében a könyvkereskedőé - ha bizományba kapja. Zigány kalkulálása szerint egy 10 pengős könyvön a vállalkozónak, a kiadónak 2,50-t kellett keresnie. Ugyanakkor a szerző legjobb esetben 1 pengőt kapott, 10%-ot, de azt sem a tényleges bolti ár, hanem a fűzött ár után. Egy 10 pengős bolti árú könyvnek, gondolom, 7-8 pengő volt a „fűzött" ára. Nem is a „rangos", hanem a „keresett", „jól eladható szerzők" viszont 15%-ot is kaptak műveik után, melyeknek az árát is magasabban állapították meg; a hírek szerint például Márai könyveiért 15%-ot kapott. Bárány Tominak akkoriban eszményképe volt, ő tehát jól tudta, megbízható értesüléseikből, eredeti hírforrások alapján. Az elszámolás - lehet, hogy ez nem vonatkozott a kiugró sikerű írókra - viszont csak „megkezdett" ötszáz vagy ezer példányok szerint történt, tudniillik akkor fizették ki, azt hiszem, az „elmúlt" ötszázat vagy ezret. A közönség kegye tehát elengedhetetlen, sőt egyenesen nélkülözhetetlen volt az író zsebét illetően. De aki fifikus volt, ezen is ki tudott fogni, mint például Just Béla. Just állandóan bejárt a Cserépfalvihoz. Ő adta ki, azt hiszem, *Szagosmisé*-jét és a *Vörös vagy feketé*-jét - Just tanítgatott arra is, hogy - „Végur rendkívül fontosakönyvcíme, higgyeelnekemfélsiker sőtlehethogyegész, a címennagyonsokmúlik végúr!" -, a *Vörös vagy feketé*-t tudatosan választotta, mert azt hiszem, Monte-Carlóval vagy valami rulettklubbal volt kapcsolatban a témája, meg Stendhal híres regénycíme is előtte lebegett. - „Mindjártcsengéstadegyilyencím - magyarázta nekem -, elevefigyelmet keltVégur és ezhigyjeelnekemnagyonfontos!" Just Béla tehát szinte naponta bejárt a Cserépfalvihoz, érdeklődött - „adminisztrálta magát"-, hogy hogyan megy a könyve. S amikor egy-egy újabb ezres végéhez vagy közeléhez ért, több könyvesboltban megvette, esetleg megvetette a könyvét, arra számítva, hogy így a kereskedő majd „utánarendel", és megkezdenek egy újabb ötszázas vagy ezres szériát, akkor pedig ő kap megint valami „dohányt" Cserépfalvitól, akitől különben, mint minden könyvkiadótól, elég nehéz volt bevasalni a pénzt. Emlékszem, egy délben, a *Vigilia* kiadóhivatalából jövet, adott egy pengőt és a Szent István Társulat Kecskeméti utcai könyvkereskedésében le kellett előlegeznem egy *Szagosmisé*-t. - „Kiváltaninem váltomki, de biztosraveszem, hogytöbbpéldánytrendelnekmeg, mertazthiszikhogyérdeklődésmutatkozott megiránta, valami elkezdődött körülötte és egypéldányért különbensemérdemeselzavarni akifutófiút." És Just okoskodása valóban bevált, mert már másnap boldogan mondta, hogy sikerült kisajtolnia valamit a „szőrösszívű kiadótól".

Messzire kalandoztam Kosztolányi két könyvétől, de azt hiszem, illettek ezek a kitérők ide, mert jellemzőek arra a korra, melyet szeretnék minél nagyobb mélységében, szélességben és magasságban s egyáltalán távlataiban is felvillantani.

Kosztolányi a halála után sem szűnt meg folytonosan alkotni.
A Lángelmék és a Kortársak remek portréi. Csáth Géza, Charles Lamb, Osváth Ernő

De Kosztolányi két újabb posztumusz könyve az esztétikai élvezeteken kívül mást is jelentett számomra. Mert már kezdtem sokat tűnődni, mindenen tűnődni - jobban szerettem ezt a szót, mint a „gondolkodni" kifejezést. (Alig egy-két héttel azelőtt egy versemet is erre a címre kereszteltem el: *Szomorú tűnődés.*) Hát egy író még halála pillanatában sincs „befejezve"? Illetőleg ő be van, de a közönség s talán az irodalom, az irodalomtörténet se látja s nem is láthatja még igazi arcát. Hát ez a kép is módosulhat? Hiszen mindaz a négy kötet hátrahagyott

mű, ami addig megjelent, és a még tervezett talán tucatnyi megvolt már, „megíratott", ott lappangott a lapok, folyóiratok hasábjain - sokat közülük én is olvastam a *Pesti Hírlap* Képes Vasárnapjában, rémlettek vissza -, és most mégis, így, kötetbe gyűjtve, szinte új írásokként hatnak. Kosztolányi tehát halála után is feltámadt, sőt nem is feltámadt: valósággal új életre kelt, egy más, addig egyáltalán nem vagy kevéssé ismert arculatát fordította felénk. Ha ez megtörténhetett, márpedig a szemem, a szemünk előtt történt meg, akkor mégiscsak igaz, tízszeresen és százszorosan igaz az *„Oeuvres completes"* fogalma; egyébként Kosztolányi egyre sűrűbben kiadott könyveiben már mindenütt benne volt - a nagy francia ösztönző hagyomány szerint - valamennyi, legalábbis legfontosabb műveinek jegyzéke.

Micsoda remek arcképek voltak a *Lángelmék*-ben és a *Kortársak*-ban is! Némelyiken ugyan érzett a megrendelés, az alkalmiság, hogy egy-egy könyv megjelenése vagy a szerző születésének, halálának valami kerek számú évfordulója alkalmából készült, de volt, amelyiken átsütött az élmény melege; s különösen megfogott az, hogy ő is nyomozott „barátai", „rokonai" után, mint ahogyan én is, szenvedélyesen, s erre igazán kiváló példa volt nagyszerű Charles Lamb-portréja. S ami a Charles Lamb írásból kisütött, kisugárzott felém, az az volt, hogy egy ember, egy író: Charles Lamb mennyire bele tudja rejteni magát, egyéniségét írásaiba, melyek az idő múlása ellenére is megörökítik kedves, nyájas alakját, olyan lenyűgöző elevenséggel, mintha ma is élne; Kosztolányi szinte úgy érezte - ezt most csak én alakítom így át, de majdnem ez volt a lényege -, mintha Lamb személyes hangját hallaná, egy más, egy távoli korból, az Idő láthatatlan telefonvezetékén át; *egy ember* maradéktalanul meg tudta magát őrizni lúdtollai, gubacstintái és néhány árkus fehér papírja segítségével - melyeket összemaszatolt velük - a jövőnek, a jövő rá kíváncsi embereinek, bármikor felidézhetően, szinte lejátszhatóan. És ha ilyen jellegű író volt - s néhány ízelítő bekezdés vagy mondat, melyet Kosztolányi lefordított és beillesztett az arcképbe, meggyőzött a hasonlóságról -, akkor Lamb közel áll Montaigne-hez, csak talán éppen angol kiadásban. No, úgy látszik, nem bolondság ez mégsem: ilyesmire törekedni, hogy papírjaim majd engem is megőrizzenek, bármikor feltámaszthatóan, az Időben.

És rendkívül nagy hatással volt rám a Csáth Gézáról és az Osvát Ernő haláláról írt tanulmány is, vagy talán riport, a legtalálóbban, azt hiszem, mégiscsak naplójegyzeteknek nevezhetném őket. S az Osvátról szóló írás ismét felhívta a figyelmemet a napló műfajára, melyet szinte minden szépirodalmi próbálkozásomat megelőzően kezdtem vezetni tizenhat éves koromban - ahogy már a *Mostoha éveim*-ben is említettem -, de persze éretlen voltam hozzá, még csak régi, ismert példák se lebegtek előttem, mert nem került egyetlen igazi napló sem a kezembe abban a korszakomban, hiszen akkoriban főleg füzetes regényeket, „izgi" detektívtörténeteket s mindenféle ponyvát olvastam összevissza. Csupán valami ösztönös, egyéniségemhez úgy látszik, ősien, eredendően közel álló öntudatlan rátapintásból kezdtem napi feljegyzéseimet firkálni - melyek rendszeres vezetésének szükségességére Hegedüs Zoli irányította rá újból a figyelmemet -, s arról is beszámoltam az előbbi kötetben, hogy meglehetősen eredménytelenül, mert lustaságom, szétszórtságom miatt nem vettem naponta tollat a kezembe, sőt minél távolabbra igyekeztem kitolni megírandóim, köteles penzumaim papírra vetésének időpontját.

Melyik Kosztolányit szerettem ekkor a legjobban, melyik állt a legközelebb hozzám?

Kosztolányi Osvát-beszámolója, e remekbe szabott irodalmi riport megint csak fölvetette bennem, hogy az írásművek régi, iskolában tanított csoportokra, műfajokra osztása elavult már; rengeteg olyan írás került a kezembe, mely megfogott, hatott rám, de nem tudtam volna semmilyen fő- és alszakosztályba beosztani. Igen, felrémlettek a *Pesti Hírlap* Képes Vasárnapjában már érettségi előtt olvasott Kosztolányi-írások, amik mit tudom én, mik voltak:

karcolatok, rövid elmefuttatások, játékos ötletek, nyelvöltögetések, szellemes fintorok, fogalmazáspróbák és stílusgyakorlatok, s nemegyszer mindez egyetlenegy oldalon belül. Jó néhányuk benne volt a tizenkét kötetes sorozat *Próza*-ciklusában, de a legtöbbjük, bizonyos tematikai csoportosítások szerint, nemcsak negyvenegy, hanem negyvenkettő, negyvenhárom és negyvennégy irodalmi eseményei, meglepetései is voltak, mint az *Ábécé*, az *Ember és világ*, az *Elsüllyedt Európa*, *Ákom-bákom*, s még a felszabadulás utánra is jutott belőlük: a *Napjaim múlása* és a *Színház*. A Kosztolányi-köteteket lapozva sokszor elrévedtem: szükséges-e, hogy az írásművek műfajilag annyira meghatározhatóak, elhatárolhatóak legyenek? S egyre inkább arra a megállapításra jutottam: nem, nem szükséges. S ha Kosztolányit úgy próbáltam emberközelbe hozni magamhoz, ahogy ő Charles Lamb-mel tette, arra is rájöttem, hogy az Idő láthatatlan telefonhuzalján át Kosztolányi kedves, *„charme-os”* egyénisége leginkább a versein át szól hozzám, s a hátrahagyott művein keresztül. Az *Esti Kornél*-t életében megjelent hátrahagyott műnek tekintettem, önéletrajzemlékezés-jellege miatt, hiszen a közvetlen élményt éreztem mögötte, és ez az érzés kivétette velem regényei és novellái mások által akkor annyira csodált csoportjából, mert azokat nem éreztem igazán hitelesnek; igaz, ragyogóan megfogalmazott írások voltak, kétségtelenül, mintaképnek tekinthetők, de ember- és életismeret tekintetében mélyen alatta maradtak a szememben Krúdy annyi mindent hömpölyögtető, felkavaró írásainak.

Rövid kitérő Márairól. Megdöbbenéssel olvastam Mágia *című novellás kötetét*

S hogy Kosztolányi novelláinak stílusát, tematikáját milyen könnyű utánozni, arra elborzasztó példát találtam éppen negyvenegy tavaszán Márai *Mágia* című könyvében, melyet a *Vigilia*-sátorban unalmamban - amikor nem volt a közelben vevő vagy legalábbis érdeklődő, kíváncsiskodó - felütöttem. Ahogy össze-vissza forgatva elolvastam itt is, ott is egy-egy bekezdést, az volt az érzésem, hogy itt valami kötéshiba történt, Kosztolányinak a *Tengerszem*-ét köthették egy Márai-fedélbe, de mint ilyen viszont ismeretlen volt, mert a *Tengerszem* történeteire még elég jól emlékeztem. S hosszabb vizsgálódás után mégis kiderült, hogy valóban Márai-könyv, de Kosztolányi - legalábbis számomra - silány, sőt egyenesen idegesítő utánzata. A játékhoz mindig volt hajlamom, ha az egyik novella Kosztolányi lett volna, a másik Mikszáth, a harmadik Móricz, a negyedik Krúdy, az ötödik Tersánszky, a hatodik Szomory, a hetedik Tamási, a nyolcadik Csáth Géza, a kilencedik Gelléri Andor Endre és így tovább - akár kéttucatnyi is -, igen nagy örömmel töltött volna el. De hogy egy negyvenegy éves író, s ráadásul majdnem az ország első prózaírójául kikiáltott, reklámozott író, megelégedjen egy olyan novelláskötettel, amelyik vacak, talmi üveggyöngy csak - ezt nem vette be a gyomrom. Nem értettem egyet Bárány Tomi rajongásával, akármilyen nagyszerűen voltak Márai újabb mondatai felépítve, hídívekként egymáshoz kapcsolva: szánalmasan üresnek találtam újabb könyveiben. Tulajdonképpen csak az *Egy polgár vallomásai*-ért lelkesedtem, a *Szindbád hazamegy*-ért, a legtöbb írását, ami még ezenkívül a kezembe került, halálosan untam, jeles, eminens iskolai dolgozatoknak tartottam csupán, amiket magyartanárunk, Kovácsy Jenő büszkén olvashatott volna fel óra közben - hatodikos vagy hetedikes korunkban.

Horváth János és a Magyar Versek Könyve.
A magyar költészet kisebb állócsillagai

A könyvek abban az évben legalább olyan döntő hatással voltak rám, mint az emberek. Pedig emberélményem is bőven akadt, ha csak egy-egy árnyalatnyi megfigyelés erejéig is. Egy-egy Horváth János- vagy Alszeghy-órára azért elvétve még beültem, s a két prof. között az tűnt fel

leginkább, hogy Horváth János a katedrán volt elemében; szellemes, ízes, lebilincselő modorú, s amint vége volt az órának, szinte visszahúzódott magába, mint egy csiga a házába, míg Alszeghy épp fordítva, akkor jött elő, természetesebb volt, simulékonyabb, tréfálkozóbb az óraközökben, míg a katedrán száraz volt, s ha oda tudott figyelni az ember, hát nyelhette a port s a szalmacséplésből felszálló, fejünket lassan ellepő, elborító pelyvát.

Ezekre a magyarórákra a Magyar Intézetben eltöltött ismerkedési este után nem a kielégíthetetlen tudásvágy hajszolt, hanem egy karcsú, magas, szőkésbarna lány, Sz. Mária Lujza, akinek második szakja a francia volt, így keveredtem el, rajta keresztül, átmenetileg a Francia intézetbe is, és ami döntőbb volt, a könyvtárukba. Egy-egy magyarórára vagy beültem Mária Lujza mellé, vagy a szemináriumban settengtem tízpercekben - a könyvtár jó ürügyül szolgált, ahonnan naponta cipeltem és cipelhettem haza újabb zsákmányaimat. Érdeklődésem a magyar irodalom kisebb állócsillagai felé fordult - a napok és bolygók lassan ott sorakoztak otthon a kezem ügyében, bármikor szolgálatomra készen éjjeliszekrényemen, asztalomon, ágyamban és ágyam alatt. Egész jól megfértem egy ágyban Csokonaival és Petőfivel - a Franklin Társulat piros kötésű, bibliapiros egykötetes sorozata is kezdett nálam szaporodni, különösen könyvnapok táján vagy talán karácsonykor is: Vörösmarty *Összes költői művei*, Arany *Összes prózai művei* népesedő könyvtáramnak nemcsak díszei, de olykor-olykor forgatott, egy-egy bekezdés, oldal erejéig tanulmányozott alakjai lettek. Betévedéseim az egyetemre tíz perc lődörgést jelenthetett Mária Lujzával, és egy órát, esetleg többet is a könyvtárkatalógus vagy az éppen kiválasztott kötetek böngészgetésével. Szeszélyesen olvastam: Bacsányi, Verseghy, Szentjóbi Szabó László vagy Virág Benedek versei mellett (ez utóbbi nálam is felejtődött, hála Kulcsár Dodó könyvtárosi feledékenységének) egy-egy különlegesebb, általam nem ismert prózaíróba is belelapoztam: Bethlen Miklósba, Déryné emlékezéseibe, kuriózumként leemeltem Dugonics *Etelká*-ját is vagy Pákh Albert *Humoros elbeszéléseit*; vezérfonalam, kalauzom Horváth János akkoriban megjelent s már megszerzett *Magyar Versek Könyve* volt, amely azonban korántsem olyan jó és tökéletes, mint akkor hirdették egyes tanítványai, legalábbis pont a kisebb csillagokat illetően. Ez most mindegy, aki azonban megfogott Horváth János kötetében, az Dayka Gábor volt, kicsit ősömnek éreztem, távoli rokonomnak. Aki hatással volt rám egy-két antológiaversével, azt igyekeztem átfogóbban is megismerni, s főleg: egy-két rövidebb-hosszabb méltatást, de még inkább életrajzot is elolvasni róla. Erre kitűnőek voltak a Heinrich-féle *Régi Magyar Könyvtár* köteteinek bevezetői, sokszor az Abafi-Aigner sorozata is használható volt, mint például Dayka esetében.

Erre azért térek ki egy kicsit részletesebben, mert ezek a Magyar Intézetben való ücsörgések némileg meglátszanak, legalábbis nyomot hagytak a következőkben írt verseimen, amikor is *tudatosan* választottam és kerestem ki régi, napjainkban mellőzött vagy csak egy-két szerző által kultivált formát, mert éreztem, mily porral lepte be a magyar költészetet a jambus állandó használata. (De minden igyekezetem ellenére verseim túlnyomó része jambus, ettől a veszélytől talán egyedül Weöres menekült meg korunkban, zsenije megóvta tőle, mert a népiesek ha nem is jambusban, a magyaros formában lettek az elviselhetetlenségig gyagyák, együgyűek és laposak.)

Mindenáron szerelmes akartam lenni Mária Lujzába.
És ennek következményei

Ezekből a napokból inkább effajta élményeim maradtak meg, és nem Mária Lujza, akibe mindenáron szerelmes próbáltam lenni, akár Sir Évába. Sir Éva megismerése után akadtam rá. De miért? A *zsánerom* volt talán? Nem. Szebb volt-e, mint Sir Éva? Korántsem! Hát akkor? Említettem már a vágyat, ami szüntelenül dolgozott bennem, hogy emberközelbe kerüljek a

lányokkal, hogy nem is *a* nőket, hanem *nőket* ismerjek meg, és a Magyar Intézetben éppen Mária Lujza volt az, aki közelebb engedett - legalábbis átmenetileg - magához, akiről nem rítt le, hogy van valakije, mert számos magyar intézetes fiún és lányon látszott, hogy együvé tartoznak máris, nyíltan, vagy félig-meddig jegyesek, s ha nem is volt gyűrű az ujjukon, éreztem meghitt beszélgetésükből, bizalmas egymásra nézésükből, tánc közbeni titkos, félénk összébb tapadásukból azt a varázskört, amely köréjük fonódott, s amit úgy éreztem - legalábbis azokban a hetekben, hónapokban, sőt években - nem szabad átlépnem, s hogy ha meg is kísérelném, láthatatlan falba ütközve betörném az orromat. Mária Lujza szóbaállt velem néhányszor, nem emelt kifogást, ha mellé ültem a hatos teremben, s akkor sem szabadkozott, ha átkísértem a C épületbe, a Francia Intézet helyiségei elé. Ez a C épület a Trefort-kertben volt, szemben a Gólyavárral - itt meg az Egyetemi Nyomda és a *Diárium* szerkesztősége tanyázott.

Tízpercekben, jobban mondva óraközökben és lukas órákon kísérgettem Mária Lujzát, sőt a magam tapasztalatlan mackó módján a szépet is igyekeztem tenni neki, bókolni, udvarolgatni - amiről fogalmam sem volt, hogy hogyan kell. Mindez szemének, haja színének, ajka szép metszésének dicséretében merült ki - hasonlatosan szerelmi verseim akkori tematikájához. A haja különben szép volt valóban, hosszú, lengő - a hosszú hajakra nem tudom, mért, de mindig „buktam" -, s olykor a fejére koszorúként fonva, feltornyozva viselte, ami akkoriban meglehetősen ritka látvány volt, egyetemisták, városi lányok között. Illetve Mária Lujza - vagy bizalmasabb nevén Cinci, ahogy a szintén francia-magyar szakos húga után szabadon szólítottam - Újpesten lakott. S ez meglátszott a viselkedésén, modorán is, hiszen Újpest éppen annyira „peremváros"-nak, sőt Pest közvetlen közelében épült vidéki kisvárosnak s még inkább nagy falunak számított, mint Pesterzsébet, melynek kisstílűsége, roncsoló hatása sokáig engem is kísért, bár viszonylag idejében szabadultam meg tőle, legbefogadóbb időszakomban, tizenhat éves koromban. Nemcsak lélekben voltunk távol egymástól - én a léha, ifjú költő, és ő, a szorgalmas, jól tanuló egyetemista -, de fizikailag is. A legtöbb, amit elérhettem, hogy a Múzeum körút Rákóczi út sarkáig elkísérhettem és fölrakhattam a villamosra, ugyanazokat a setesutaságokat nyafogva, ismételgetve újból minden alkalommal, amik már nekem is a könyökömön jöttek ki. Nem is tartott sokáig a körötte való sétafikálásom: egy tavaszi este a villamosmegállónál tapintatosan a tudtomra adta, hogy kár mindkettőnk idejéért, neki van már valakije, akihez, amint végeznek, hozzámegy. Nem mondom, sokkal becsületesebb volt, mint egy évvel előbb Vali, de mégis váratlanul ért, mert ha nem is voltam „halálosan szerelmes" belé, csiszolódni próbáltam az oldalán, s különben is, kevéssel bejelentése előtt felszámoltam Sir Évát is - mellékes, hogy ő szakadt le rólam, vagy én róla, a helyzet tarthatatlansága volt a döntő. Ráadásul Sir Éva is az isten háta mögött lakott, a Kútvölgyi útnál, a Szarvas Gábor úton egy villában, ha jól emlékszem, saját villájukban - „jó parti"-nak ígérkezett tehát -, ahová egyszer, egy fagyos februári estén majdnem hogy „nadrágféken" érkeztem meg, a kert bejáratától lefelé lejtő útvonalon.

A „felhős tavaszban" „itthagytál engem", daloltam kétségbeesetten, legalább egy versnyi bánatot csikarva ki a Múzsától a kedves távozása alkalmából - természetesen Anni, ha nem is szilárduló, de egyre sejtelmesedő, fátyolos arca mögé rejtve őt is -, a dalocska szárnyalásával meg is voltam elégedve, hisz oly szépen zenélt:

Koszorús hajadban
Elvitted reményem,
oly árván maradtam,
kifosztva, szegényen:
könnyű szél futását,
egek villámlását
én már el nem érem.

A vers jól jött, csak örökké változó sorsom kezdett már az idegeimre menni, hogy a biztonságnak, az állandóságnak nyoma sem volt benne. A barátaim is változtak, olvasmányaim is, „ideáljaim" is - hiszen „szerelmek"-nek csak nagyképűségből nevezhettem volna ezeket a játékokat, ugyanolyan hangfutamok és próbálkozások voltak még csak, mint a költeményem -, csupán a lakásom látszott „stabilnak" Uriánéknál, ahol nagyon szerettek. Mert „melegedéseim" színhelyei is folyton máshová tevődtek: így legutóbb Cinci sűrű franciaórái miatt az Egyetemi Nyomdába is, a *Diárium* szerkesztőségébe, ahová Kulcsár Dodó már addig is bejárt, és amikor doktorált, vagy még előbb, végleg odakerült.

Szívfájdalmak, képletesen és a valóságban.
„Sokat szerelmeskedik, Végh bácsi!"

Ez a szomorú kidobás május eleje tájt ért, és valami kisebbfajta idegmegrázkódtatást okozott, mert erősen sajgó-nyilalló szívvel vonultam ki a Kerepesi temetőbe május 12-én, Krúdy halálának évfordulóján, amire mindig kimentem - s utána felkerestem a többi kedves halottamat is - órákig bolyongva a sírkertben, ahogy Juhász Gyula egy versében emlegette -, természetesen Kosztolányit elsősorban, de Karinthyt, Adyt, Vörösmartyt, sőt Vajda Jánost és Reviczkyt is; egy-egy virágot tépve mások jól ápolt sírjáról és hantjaikra dobva, melyek alatt némán porladtak, farkasszemet nézve az örökkévalósággal, a halhatatlansággal.

No, íme mégis meghalok! Igaz volt minden „előre érzésem" - használtam Dayka Gábor kedves szavát -, ezért dúlta „homályos bánat" az én keblemet is. Hiszen ezt a szívfájdalmat nem lehet elviselni! S nem is tüdőbajban, hanem szívbajban fogok elmúlni ily korán, mint Dsida! Sőt még annyit se érek meg, mint ő, hiszen ő legalább harminc volt! Rémülten futottam Mécs Imréhez, vágtató, zakatoló szívvel, lélegzet-visszafojtva figyeltem, amíg hallgatójával a szívem körül körözött:

- Túl sokat szerelmeskedett, Végh bácsi! Ez a baj! De felírok egy kis nyugtatót, s hamar rendbe jön!

Én? Túl sokat szerelmeskedtem? - tűnődtem mosolyogva, lefelé jövet a lépcsőn. Mert volt bennem ugyan halálvágy, kétségtelen, hisz oly romantikus lett volna ily fiatalon meghalni! de félsz is volt bennem, és sok kettősségemmel, kettősségérzetemmel, bonyolult lelki alkatommal egyszerre őszintén, sőt hőn óhajtottam, hogy haljak meg húszéves koromban, de éljek is legalább százhúszig, vagy a régi értelemben vett „matuzsálemi kor"-ig - Hogyan szerelmeskedtem volna túl sokat? Bár hízelgőnek is találtam Mécs Imre megállapítását, hiszen az rejtőzött a szavak értelme mögött, hogy sokat forgolódok lányok, *nők* társaságában, akik között - Mécs feltevése szerint - bizonyosan nagy sikerem van. Pedig mi volt az igazság? Változatlanul szűz volt az ágyékom a nőtől, csók két éve nem csattant a számon, és csupán önmagammal éltem „fegyelmezett házaséletet", a lutheri, hetenkénti „kétszer megengedhető" bölcs tanács szerint. S ha ennyi másoknak nem árt, a valódi házasoknak, nekem mért ártana? Hiszen - amint már említettem is - bűntudatot nem éreztem, legfeljebb a kis „omne animal triste est"-et, s annyi lelkiismeret-furdalást, hogy mindezt az erőt egy valahol esetleg szintén magányosan vágyódó, hánykolódó nőtől vonom el.

Valéria, egy színinövendék.
A csókolózás technikájáról

S az előbb annyit emlegetett „örök változás” életemben heteken belül azt eredményezte, pontosan a könyvnap táján, hogy nemcsak hogy csókok csattantak el a számon, de megismerkedtem a „sebészi beavatkozás”-nak minősülő csókok technikájával is, teljesen váratlanul. Minthogy állandóan mozgásban voltam - a *„panta rhei”* legtipikusabb esete -, egyik pillanatról a másikra mellém csapódott egy kis kezdő színésznőcske, helyesebben mégiscsak én sodródtam mellé; alkalom ebben az egész Pestet átszövő életstílusban mindig adódott ilyesmire, csak éppen ki kellett használni, élni kellett vele. Lecsaptam hát Nánay Valira - ajaj, Vali, rossz ómen, de nem szabad kihagyni! -, mint egy kiéhezett vércse a csibékre. No, Vali azért túl volt már a csibekoron, csirkének is beillett, sőt - legalábbis a pesti jassznyelv értelmezése szerint „tyúk”-nak. Milyen volt Nánay Vali? Mint a Végzet Asszonya, sőt nem is csak nagy kezdőbetűkkel, hanem végig villogó nagybetűkkel: VÉGZET ASSZONYA, Vé, mint Vamp, É mint Éva, az örök, Gé, mint gigantikus, „golosszális” nő, Zé, mint zanyád-úristenit - és így tovább. A hollywoodi démonfilmszínésznők pesti unokahúga, előőrsük és aprópénzre váltójuk s egyben talán utánpótlásuk. És egy ilyen nagyszerű nőnek lehettem a kísérő lovagja. Sőt több is ennél. Mert magához rendelt reggelenként, mielőtt komissióra indult a Városba, ahová elkísérhettem. (Ajaj, ő is messze lakott szűk átmérőjű köröm közepétől: a Dembinszky utca és Rottenbiller utca sarkán, az Állatorvosi Főiskolával szemközt.) Amikor tíz tájt megérkeztem, már a tükör előtt vonaglott, hosszú, acélkék sörényét kefélgetve, mely meg kell adni, gyönyörű volt, karcsú párductestét méltóan koronázta. És párnás, mégis oly olvatag szép szemita szája mohón lecsapott az enyémre. Ilyenkor én is azonnal hollywoodi bajszot növesztettem, legalábbis Clark Gable-i felszerelést, hogy viszonozni tudjam, turbékoló igyekezettel. De Vali szája máris kitért az ajkaim elől, és az arcomon hagyta, vadul harapdálva saját véres nyomait - s mindezt a tükör előtt gyakorlatozta velem a bitang, bársonyos szempillái mögül félig figyelve mozdulatait és mozdulatainkat, kacéran -, és pillanatok alatt olyan voltam, mint egy sziú indiánfőnök, csókjaitól kitetoválva, hisz nem voltak csókállóak a rúzsai a dögnek! De sokszor csókállóak se voltak bizony a csókjai - ha én akartam kicsikarni tőle; ilyenkor menekült, menekült, megjátszva magát, mint egy riadt kis őzike. S aztán váratlanul újra ő támadott, szétfeszítve az ajkaimat, és villámháborút víva a nyelvemmel, s természetesen percek alatt legyőzve, mert nem voltam edzve ilyenhez, kifulladtam, nem bírtam szusszal. Ilyenkor kinevetett, és így a saját bőrömön éreztem a bölcs latin mondást: „Vae victis.” - „Jaj a legyőzötteknek!” Mert Nánay Vali váratlanul, meteorként robbant be az életembe, jött, látott és győzött. Ő, nálam! De fordítva mindez csak féligmeddig állt fent, mármint hogy: jöttem, igaz, láttam is, de nem győztem! Nem a csókokat - abba még csak belejöttem volna előbb-utóbb, s inkább utóbb, mint előbb -, de ami a legnagyobb baj volt, nem tudtam legyőzni Vali ellenállását. Hogy ide illő harci műszóval éljek: nem tudtam „két vállra fektetni”. Pedig mindent elkövettem, legalábbis szerintem, ennek érdekében. Valinál persze szó sem lehetett a szeme, a haja dicsérgetéséről, mert egyenesen kiröhögött volna. Próbáltam „szuperférfi” lenni, búgott a hangom, legalábbis búgatni igyekeztem, szám mindenféle ígéreteket duruzsolgatva állandóan a füleit gyúrta, a körül legelgetett, s volt mit, mert tele volt pihével, hogy erősebb ne legyek; persze miket ígérgettem: no nem pénzt, nem szerepet valamilyen színházban vagy filmen, hanem verseket hozzá, „halhatatlanságot”, melyet egy reálisabb érdeklődésű hölgy, mint Vali is volt, oly későn tudna csak beváltani, hogy addigra biztos nagyanyó lenne - másoktól. Központi támadást indítottam ellene, a tükör előtt, de ha én próbálkoztam - mi másnak nevezhetném -, ő *„próbált”*, valódi vagy duplikált foglalkozású jövőjét gyakorolta; hiszen ha nem tudta valaki tehetségével az első sorba felküzdeni magát, akkor egy ilyen „jó dög” előtt, mint amilyen Vali is volt, nyitva álltak a pénzarisztokráciáinak legrosszabb esetben hátsó, de az is lehet, hogy első kapui, a

„Mellékutca”, ez a kifejezés megint divatos lett, Irène Dunne és Charles Boyer nagy sikerű filmje nyomán. Vali nevetve védte ki minden mozdulatomat, bár bizonyára neki sem esett rosszul egy ilyen kis gyakorló játszadozás, hiszen kezdtem egész „belevalós”, „jóképű” kölyök lenni, ahogy akkori képeim bizonyítják. Nemcsak „süket dumával” igyekeztem „főzni”, de a kezeim is, mint sündörgő kiskutyák, loholtak le-fel a bájain, sajna loholtak volna! - inkább ez a helyes megfogalmazás. A vállaira rátehettem a praclimat, de ha - hátulról átölelve - véletlenül és mintegy mellékesen, a melle fölé csúsztattam, megrázta magát, és a váratlan mozdulattól ügyetlen kezeim lepattantak, szilárd talajukat veszítve; a fenekével se volt különösebb szerencsém, mert máris izgett, máris mozgott, perdült-pörrent, és nevetségesen kalimpáltam csak a tükör előtt, mint egy kamasz, aki nem tudja hova rakni hirtelen megnőtt kezeit. Én elméletileg bárhogy tudtam volna, Vali nem hagyta. Legfeljebb a hasán üdülhettek, rövid időre, a köldöke táján, de le is tilos volt, fel is tilos volt az út: a combjai, az ágyéka, a melle tabu volt, csak a szája lehetett az enyém, változatlanul, de az is csupán véletlenül és váratlanul. Így ott álltam, megfürödve, azzal az elméletemmel és felnőttebb haverjaimtól hallott felvilágosító tanelőadásaimmal: hogy „a szájtól egy lépés csupán az ölig”, és hogy „aki csókolni hagyja magát, az mást is, sőt mindent hagy”. Vali nemcsak „mindent nem hagyott”, de „mást” se, a tapogatás még nem „elkötelező” kéjét-örömét sem. Szűz volt-e, vagy ő is csak félszűz? Sose tudtam meg.

Egy erősebb kutya: Füsi Jóska

Mert néhány napi „hadgyakorlat” után repültem. No nem mint repülő főhadnagy, hanem mint levitézlett balfácán. A komissiózások közben ugyanis összeakadtunk a Kossuth Lajos utcában egy erősebb kutyával. Ez az erősebb kutya Füsi Jóska volt, vagy ahogy Horváth Béla - legjobb barátja - nyomán hívtuk, Füsike. Már többször találkoztam vele a *Szép Szó*-nál, egyéb szerkesztőségekben és persze Horváth Béla körül, ahol lebegett, egyéb szabad idejét hírek szerint - Garzó Gyuritól tudtam, aki szintén járt oda -, a Szent István körúton, a Vígszínházzal szemben levő Luxor kávéházban töltötte, Szomory Dezső udvartartásában ücsörögve. Hívott is Garzó Gyuri, hogy menjek én is, jókat lehet röhögni, Szomory istenien pózol, de a „saját nagy emberi egyéniségemet” féltettem más „nagy emberi egyéniségek” közvetlen befolyásától, és nem mentem el, bárhogy is érdekelt. Csak időnként lopakodtam el a Luxor előtt, lassan vonulva ilyenkor, és egy-egy óvatlan pillanatban benéztem, hogy milyen is egy ilyen gyűlölt-irigyelt udvartartás, látható népszerűség, az ifjabb írók gyűrűjében, mint ami Szomory körül is kialakult. S különben is a fényárban úszó, nagy tükrös ablakú Luxor is távol, egyenesen félreesett hatósugaram közepétől, a Rákóczi út 16-tól, hol pókként ültem üres óráimban, de nem hálót, hanem álmaimat szövögettem. Esetleg épp egy ilyen vagy hasonló udvartartásról, nagy nőkről, nagy sikerekről s amik mindehhez nélkülözhetetlenek: nagy művekről...

- Ecco! - nevetett ránk Füsike, széles, nyájas latin mosolyával, hogy kivillantak nagy, sárga fogai. - A költő és a színésznő! Persze! Sőt úgy kellett volna mondanom: a Színésznő és a Költő! (Mert sajna ő is ismerte valahonnan Valit, e nagy pesti átjáróház valamelyik huzatos kapualjából.) Csak azért mondtam így, mert a franciák előbb mondják a „Sieur-Dame”-ot, és ők aztán csak tudják! A bölcs latin unokahúgok! - Mert Füsike minden alkalmat megragadott, hogy nyelvészkedjen, ez volt egyik kedvenc vesszőparipája.

Ezúttal fanyalogva hallgattam magasröptű fejtegetéseit, ajaj, hová fog ez kilukadni? Különben Füsi Jóskát kezdettől kedveltem, látszott, hogy sokat forgott Horváth Béla társaságában, letörölhetetlen nyomai ott voltak a modorán. És e százarcú, százfajú Pesten ő volt az *olasz*, talán olaszabb maguknál az olaszoknál. Nemcsak azért gondoltam ezt, mert az Olasz Királyi

Gimnáziumban tanított, de nem láttam közelről jobb példát a latin s a „pannon” hagyományok megtestesítésére; az biztos, hogy a Dunántúlról jött, de a neve ellenére - eredetileg Horváth volt, a Füsit csak írói névül használta - éreztem benne az olasz s még inkább a latin beütést, s valami biztos lehetett a család múltjában, ami emellett bizonyítana, hacsak az egyfajta szellemi beállítottság, lelki alkat ilyen varázslatokra és csodákra nem képes.

- Ecco, caro amico, az előbb Just atyával találkoztam - a *Vigilia* és közeli köreiben becézték így őt néha, erős katolikus beállítottsága miatt -, s azt mondta: „Ha látod azt a tekergő Véghet, zavard ide a *Vigilia*-sátorhoz, mert mégiscsak disznóság, hogy fölveszi a dohányt, és sosincs itt!” A dohányusz gubát! Ecco, caro amico! Mars tehát! Mert rám bízta a fenyítés nemeit, melyben hallottad talán, caro amico, hogy mennyire jártas vagyok. Pribékusz magnusz! - kacsintott rám tréfásan, Valiba karolva.

Ajaj! - szűkölt bennem a kis kutya -, most mi a fenét csináljak? Justtól kitelik persze, hogy talán meg is pofoz, hisz kaptam tőle már egy-két „flemm”-et. Viszont ha itt hagyom Valit ezzel az erősebb kutyával, akkor...

- Takarodó! Irány Just! - viccsantotta el magát Füsike, még csak azt a fáradságot se vette, hogy vicsorogjon, s én máris iszkoltam, iszkiroltam, Vali felé hebegve:

- Akkor ho... holnap dé... délelőtt!

- Arrivederci, caro amico! - dohogott Füsike felém, kezet se fogva velem, s máris megfordítva Valit, vonszolni kezdte idegen égtájak felé, azaz egyre felém, a Rákóczi út felé, ahol laktam, s ahová nem sikerült felcsalnom könyvtáram megnézésének ürügyével (mert náluk minden gyakorlatozásunk ellenére, a másik szobában ott ült a mama), cipelni kezdte a Füsike Valit *felém*, és Vali mégis egyre távolodott tőlem...

Mit eredményezett ez a találkozás? Utórezgései

Mert másnap délelőtt, s a következőkön is, hiába kerestem Valit. Éppúgy nem találtam, mint Justot akkor délben a *Vigilia* sátránál, ahol még csak nem is látták aznap! Átkozott Füsi! Szó sem volt „Füsikézés”-ről ezúttal. S hát nem megáll az esze az embernek, mindig, mindenütt ezeknek a vén pasasoknak van sikerük, kik már megértek a sírra - az irodalomban is, a nőknél is!

Néhány napig még kísérleteztem Valinál, de mamája mindig közölte, hogy „épp az imént ment el az aranyoskám”, s hiába hagytam üzenetet, hogy hívjon fel, nem hívott fel, még csak arra se méltatott. Füsi jött, látott és győzött, ezúttal szerencsésen halászta ki a pillanatot. És erősen gyanakodtam, hogy az ő hadgyakorlata jobban sikerült, mint az enyém, volt egy olyan érzésem, hogy ő gyümölcsözőbben alkalmazta az örök harcászati cseleket, melynek eredményeként el is érte a „két vállra fektetést”...

Megállj, átkozott Füsi! Ezt megkeserülöd! - hajtogattam magamban, mint egy modern, pesti Ludas Matyi, aki vissza fogja még fizetni nem is egyszer, de sokszor! Nem is állok többet szóba vele.

Két ilyen bánat, úgyszólván csapás gyors egymásutánban! De hát ez mégiscsak sok! S a legfőbb baj az volt, hogy mégsem írhattam erről verset - két *Távozó kedves* egymás után? Vagy címezzem így: *„Az ismét távozó kedveshez”*? Esetleg: *„Egy másik távozó kedveshez”*? Hogy mutatna ez egymás után, hiszen verseim kronologikus sorrendjéhez szigorúan ragaszkodtam, nem is szólva arról, hogy azt képzelhetnék rólam, Anni hűséges dalnokáról, sőt apródjáról, trubadúrjáról, hogy csapodár vagyok! Nohát ezt, isten ments!

Ebből már semmi szó szerinti „szívzűr” nem lett, s arra is rájöttem, hogy ez a szívzűr olyasféle „szelepnyitás” volt, változatlanul hibás, itt-ott majdnem mindig defektes szervezetemben, mint két éve az „égés”, amit azokban a hetekben éreztem, amikor Madelon kiugrott, gőzkiengedés, mely megkímélt egy kisebb vagy nagyobb idegösszeomlástól, amire, úgy éreztem, alkatomnál fogva eredendően alkalmas vagyok.

De az átmeneti rossz érzést, a hiúságomon esett csorbát vagy „kartársi pofont” hamar kihevertem, annál is inkább, mert rögtön meg tudtam vigasztalni magamat: ezek a „csók-hancúrpartik” Valival rosszabbak voltak csóktalan hónapjaimnál vagy éveimnél, mert csak felizgattak nyugalmi állapotomból - értette a technikát a bitang dög! -, felizgultam, a megnyugvás azonnali lehetősége, sőt reménye nélkül. Ez a „szárazon élvezés” - ahogy dörgöltebb, életiskolázottabb palik nevezték - nem volt az én esetem, nem az én testemre szabott, nem az én idegrendszeremnek való - melynek tűrőképességét, feszítési-huzakodási határát még nem ismertem, kellő tapasztalat híján még nem voltam tisztában vele.

Vali jött tornádóként, és pontosan úgy is kavargott ki az életemből, anélkül hogy megsínylettem volna. Sőt azt se gondoltam, hogy akkora élményt jelentett, mint most kiderült: Cinci emléke sokkal fájóbbnak, elnyújtottabbnak ígérkezett, legalábbis azokban a hetekben, s mégis kevesebb maradt meg belőle bennem. A „beteljesülhetetlen szerelmek” emlékei között is vannak, úgy látszik, fokozatok, hegy-völgyek és kiemelkedő magaslatok, legalábbis a számadás vallató napjaiban másként bukkannak ki az agytekervények ismeretlen alagútjaiból az Emlékezés és főleg a Megfogalmazás tisztásaira.

Eltűnt tehát a „bomba nő” az életemből, a Sors kifürkészhetetlen akarata szerint. Mert hiába, eddig Vali volt a legmutatósabb nő az „életemben”, illetve, aki mellett poroszkálhattam egy darabig. Ki is adtam a gyászjelentést, tréfásan, magamban: „Fájdalomtól megtört szívvel tudatjuk, Végh (született Kovalcze) György úgy a magunk, mint a kiterjedt rokonság nevében, melynek olyan illusztris oszlopai vannak, mint Füsi (született Horváth) József, hogy szerelmünk Nánay Vali ígéretes színművésznő iránt nincs többé! Élete virágkorát meg sem érve, idejekorán hullt a porba. Az engesztelő szentmiseáldozatot az elhunyt lelki üdvéért mindennap be fogjuk mutatni a főváros valamennyi templomában”.

S minden bánatom ellenére nem sajnáltam Füsikétől, bár acsarogtam rá, játékosan kaffantva a levegőbe, a Pozsonyi út felé, amerre lakott, mert tudtam, hogy nagy lelki válságon ment át az elmúlt időkben: frissen szerzett, alig „néhány napos” feleségét, míg katona volt, kollégista társa, Sőtér István, „az ismét földre szállt görög isten”, leütötte a kezéről. Abban a közös nagy huzatos világban éltünk, ahogy ezt egyszer már említettem is, ahol a nők kicsit vándordíjakként fúvódtak egyikünktől a másikig, vagy esetleg - s erre is sok példa akadt - körbe-körbe. Vali is átmeneti tapasz volt Füsike mély sebére. S ugyanakkor kajánul állapítottam meg, a tőlem akkoriban megszokott „gonosz angyal”-sággal: lám, az Isten nem ver bottal, Füsikét is megbüntette, s ráadásul előre, hogy Valit „elkúrta” az orrom elől...

A Vigilia *sátrában. Arany János váratlan üzenete.*
Van egy le nem írt magyar irodalom is.
A lelkianatómia-atlaszról

Justot nem találtam a *Vigilia* sátránál, de ott lapozgatott egy idősebb, jó tartású, jó karban levő bácsi egy Arany János-kötetben. Nem messze tőlünk az aszfalt örökös toldozgatása-foldozgatása folyt. - Tudja, mit mondott Arany János vagy hatvan éve, pontosan ebben az utcában, amikor aszfaltoztak? - Nem én, honnan tudnám? - Kerestem mindenféle összes

műveiben, de sehol sem találtam. Ezt mondta, szó szerint: „Csak az a hátrány, hogy büdös a kátrány!” - Hány éves a bácsi? - érdeklődtem. - Nyolcvankettő múltam az ősszel.

Az Időn áti telefonüzenetnek fogtam fel Arany János hajdani kínrímjét - mert szelleme ugyanaz volt, mint Kosztolányi tréfás játékainak: „Atlasz - hanyatlasz”. Harminc évvel ezelőtt talán Kosztolányi is találkozott ezzel a bácsival? Igaz, akkor még nem voltak könyvnapok! De szerkesztőségekben összeakadhatott vele. Valami megcsapott abból, hogy van egy le nem írott magyar irodalom is, mely századok óta azonos lehet talán, száll apáról fiúra, olykor alakulgatva, formálódik az emlékezetek olvasztótégelyeiben; de kétségtelenül van az irodalomnak, az irodalmi magatartásoknak, emberi egyéniségeknek olyan titokzatos megnyilvánulása, hegyipatakokként olykor föld alá bújó, majd kibukkanó megcsillanása, ami sokszor talán igazabb és érdekesebb is, mint a „megírt”, a „kőbe vésett”, tehát egyfajtaképpen pózba vágott, megmerevedett arculata. S ez volt az, amit hiába kerestem a magyar irodalomban, egy-egy költő hagyott csak maga után ilyen nyomot, és ebből is oly keveset; néhány maroknyi levélben - mint például Petőfi, akinek *Úti levelei*t és levelezését majdnemhogy jobban szerettem már, mint a verseit, de a levelezések is általában, a korok váltakozó divatjai szerint, szépelgések voltak többnyire, vagy „álorcák”, fátylas burkolatok: semmi esetre sem az „embert”, az „örök emberit” rögzítő meztelen törekvések. Milyen volt mondjuk, *igazándiból* Csokonai emberi alakja? Mert egyre inkább éreztem, hogy a versformákba kiömlő egyéniségek, éppen a „formák” hatására, rögtön valami átszűrt, megszűrt ízt kapnak, hogy a versformák is egyfajta álarcok, még annak is álorcái, aki a saját maga képére teremti őket, mint például Ady. Olyan volt-e Ady, amilyennek a versei tárják elénk? Olyan *is* volt, kétségtelenül, de nemcsak olyan. A versek megkötöttségével rögtön piedesztálra rakja magát az ember, illetve a költő, önkéntelenül és óhatatlanul egyfajta szerepet játszik. Az Adyról szóló irodalom - melyet majdnem jobban ismertem, mint magát a költő vagy prózaíró Adyt - majdnem más arcot rajzolt elém, szinte izgalmasabbat és démonikusabbat, mint amit ő maga festett magáról. Ha neki - vagy akár Kosztolányinak - eszébe jutott volna *megkötöttségek nélkül, őszintén* vallani magáról, magát az embert kifejezni, tehát nem azt, amit a Múzsák sugallnak, a lelki-bőr-mögöttiséget, a lelki élve boncolást; nem hagytak volna-e maguk után ha nem is ilyen kiváló és irodalomtörténetileg kétségtelenül nagy hatású és maradandó verseket, műveket, de valami lelki anatómiai atlaszfélét, melyhez a kései korok embere is visszanyúlhat, megkísérelve segítségével a legnehezebbet a földön, hogy megismerje önmagát? Ahogy Montaigne nyolcvan oldalának százszor többet köszönhetek ebben a tekintetben, mint annak az ezer regénynek, amit tizenöt éves korom óta válogatás nélkül összevissza olvastam, a sorsra bízva sokszor, hogy mit ád a kezembe.

Néha már úgy éreztem, hogy az irodalomnak a legtöbbször semmi köze nincs az élethez; pontosan olyan különbség van közöttük, mint egy szép mívű palack és annak tartalma között. Az irodalom csiszolt, szépen formált, sok színes címkés palackjai mereven elhatárolódnak az üvegek mögött hömpölygő élettől, melyből azért mintegy kikristályosodott, kicsiszolódott a formájuk.

Egy délután Lovass Gyulánál.
Kikre hívta fel a figyelmem?
Hogy látott Lovass Gyula engem, életemet és műveimet?
Vajon valóban átalakítottam-e a valóságot?

Hiszen szerény példám is ezt igazolta. Legalábbis a következő napok valamelyikén Lovass Gyuszinál voltam, és ifjú feleségénél, „stácviziten”. A Trefort utcai gyakorló gimnázium egy a Szentkirályi és Trefort utcára néző sarokszobájában laktak. Lovass apósa a gimnáziumot

igazgatta, s ekkor, a háború előrehaladásával, már megnehezültek a lakásviszonyok, nem lehetett olyan könnyen lakáshoz hozzájutni, mint akár még két-három éve is bármikor. A Város - egy áprilisi este éreztem ezt a fényárban úszó Emkénél, szemben a Nemzeti Színház kiskapujával, színészbejárójával - hirtelen megtelt. Olyan emberár hullámzott a Nagykörút és Rákóczi út torkolatánál, amilyet addig még soha nem tapasztaltam. Rengeteg vidékiesen öltözött embert figyeltem meg aznap este - akkor még sokkal jobban elkülönült a város és a vidék, az öltözet alapján szinte egyből meg lehetett állapítani, ki pesti és ki nem idevaló. Megtelt a Város, mert nagy, áthatolhatatlan és átfésülhetetlen kőrengetege, valóságos dzsungele biztosabbnak látszott, oltalmat és menedéket nyújtóbbnak, mint a vidék, ahol mégis majdnem mindenki ismerte egymást, nem lehetett hát annyira elkerülni az emberek folyton szomszédokat fürkésző szemeit, mint itt Pesten. Részben a sok behívási hullám is okozta ezt, gondolom, vidéki fiúk, akik hazajöttek és leszereltek, előbb kaptak itt Pesten munkát, mint otthon a falujukban, ahová talán nem is akaródzott már visszamenniük, az eke szarvához, a bizonytalanabb és primitívebb falusi élethez. Egyesek arra is spekuláltak bizonyára, hogy a folytonos lakásváltoztatásokkal sikerül megúszniuk, „kitriblizniük" a behívókat. S valahogy az összezsúfolódott iszonyú tömegű ember közös falkasorsát megadóbban viselte a nagyvárosban, és valóban védelmet nyújtóbb volt, mint a vidék, ahogy én is tapasztalhattam néhány hét múlva a saját bőrömön, nyaralásaim közben.

Lovass Gyusziék is tehát „átmenetileg", míg saját, külön lakáshoz nem jutnak, apósáéknál „húzódtak" meg. Párizsról faggattam azon az alkonyatba hajló délutánon, ahol fél évet vagy talán még többet is tölthetett, és ottani élményeiről - ahogyan Kulcsár Dodótól tudtam - kisregényt szándékozott írni a Diárium-könyvtár című sorozatnak.

Eminens tanulói arcán, okos szemüvege mögött és ajkain kedves, félszeg mosoly játszadozott mindig, mely hirtelen tünékeny lett, elgondolkozó.

- Majd megpróbálom megírni, ha ugyan sikerül. Oly messze van már, mint az ifjúságom - nevetett őszes halántékára mutatva. S egy icipicit elszorult a szívem: ugyan miféle sors várhat erre a fiúra, aki ennyire múltként említi már az ifjúságot, vajon miféle rémséges árnyat látott Majthényi a tenyerében? Bár, mi történhetne ezzel a vasegészségű, pirospozsgás fiúval? Hacsak nem a háború... De Majthényi azt mondta: nem háború, egyéni sorsa ez... Igazuk volna azoknak, akik szerint a sorsunk a „csillagokban van megírva", és az okosak, a beavatottak a tenyerünkből is ki tudják olvasni, valóban?

Aztán francia írókról beszélt, akiknél jobban talán csak a századvégen és századfordulón feltűnt, de elfeledett „ködlovag" prózaírókat szerette: Cholnoky Viktort, Cholnoky Lászlót és Csáth Géza mellett Török Gyulát, akiről doktori értekezést is írt, Dorogi-Ortutay Gyula néven - mert az Ortutay Gyula név, unokatestvére, a néprajzos jóvoltából foglalt volt már. De fölhívta figyelmemet Gozsdu Elekre, Peteleire és Papp Dánielre, Lovik Károlyra is. Ez utóbbiakba is beleszagoltam aztán a Magyar Intézetben a következő napokban, de nem éreztem bennük azt az erőt vagy varázst, ami Csáthnál, Török Gyulánál, Krúdynál már évekkel ezelőtt, indulásom idején megfogott.

S a jelen kis apró pletykái után, amit Kulcsár Dodóval „pletyus"-nak becéztünk, s aminek én elég nagy jelentőséget tulajdonítottam, az irodalom mögötti „valódi arc" kialakulására oly jellemzőnek, rátereltem a szót magamra, legújabb verseimre, melyek azért - ha másokat le is néztem ezért - lövésre készen mindig ott lapultak a zsebemben. Lovass Gyuszi esetében nem tartottam ezt a védtelen megtámadásának, mert amikor meghívott, külön a lelkemre kötötte: „- Hozzál legújabb, még meg nem jelent verseidből is, kíváncsi vagyok rájuk."

Alig volt olyan, ami meg nem jelent, így hát elvittem a legutóbb írtakat mind. S amikor megkért, hogy olvassam fel őket, megköszörültem a torkomat, és belekezdtem „Önarcképem"-be, aminek végleges címéül azután ezt adtam:

MAGAMRÓL

Hajamba bújt az éjjel:
azért olyan sötét;
szemem konok tüzével
erdőket gyújtanék.

És bérces homlokomra
a boldog angyalok
lehoztak játszadozva
két felhős csillagot.

Kormos szemöldökömre
nagyon vigyázzatok,
mert egyszer tündökölve
büszkén elszárnyalok,

zengő, komoly viharban,
két arkangyal között,
s ha fényem majd kilobban,
sötétebb lesz a föld.

S amikor verseim végére értem, szelíden, elmerengve nézett rám. És ezeket mondta (néhány héttel későbbi jegyzetemet idézem ezúttal szó szerint):

„- Ha nem ismernélek, verseidet olvasva azt hinném, valami gróf vagy, vagy esetleg földesúr, néhány ezer hold birtokosa, aki beteges talán, de semmi gondja nincsen, csak kilovagol olykor, a réten hanyatt fekve fűszálacskát rágcsál, a felhőket bámulja, és csak álmélkodik mindenen, megcsodálja az eget, és különös dallamokat ír az égről, a hóról - és szerelmes az unokahúgába. De ismerlek. Tudom, hogy ebből semmi sem igaz. Nyomorogsz, és te mégis ilyen légies világról írsz, pedig mennyi irodalmiság van a nyomorodban!

És akkor azt mondtam neki:

- Furcsán és különösen látsz, de valóban megdöbbentettél. S ha egy pillanatra tárgyilagos iparkodom lenni, beismerem: igazad van. De nem szebb és igazabb alkotni egy világot, mint egy meglevőt hűen lemásolni?

Ebben ő adott igazat nekem.”

Persze keresettebbek és stilizáltabbak ezek a mondatok, mint ahogy valóban elhangzottak. Ha emlékezetből idéztem volna, frappánsabb lenne most biztosan, elevenebb, mint a Füsikével való, igaz, elég egyoldalú párbeszédem. Viszont így rendkívül jellemző, még elkentségében is. Elsősorban azért, mert minden igyekezetem ellenére átalakítottam, legalábbis „megfésültem” a valóságot - túl kócos volt nekem akkoriban a maga természetességében. Pedig verseimben a természetességre, az egyszerűségre törekedtem: minden szándékom, célom ez volt. Jellemző másodsorban azért is, mert „tűnődéseim” közben már eléggé szétzúztam elméletileg az irodalom korlátait, de ha gyakorlatilag próbáltam mindebből megvalósítani valamit is, mindig visszasétáltam megszokott, évszázadok óta csapdaként, kelepceként előre felállított kész ketreceibe. A bennem, ha nem is élő, de gomolygó szándékot nem tudtam még írásaimban megfogalmazni, papírra vetni, részben túl fiatal, kialakulatlan voltam, részben átkozottul lusta, munkakerülő, igaz, hogy így néha olyan váratlannak tűnő ugrásokkal fejlődtem, mint teszem azt, ha egy trükkfilm lassú átmenetet biztosító kockái közül csak minden harmincadikat, ötvenediket nézem meg. Erre vonatkozólag mindig egy Ady-dedikáció motoszkált a fejemben: „Életem egyre növekvő lázában megsemmisítem a verseket. E néhánynak megkegyelmeztem. Ezek Léda asszonyéi.” (Nem szó szerint idéztem!) Arra

gondoltam, hogy Ady is meg nem írt írásaira céloz ezzel. Ha éppen „ráérősebb” periódusban voltam, sok mindent elképzeltem én is, amit azonban nem tartottam érdemesnek rögzíteni. Ezek az eleve megsemmisülésre ítélt írásaim mégis azok a bizonyos „hiányzó láncszemek” „életművem”-ben.

Akkor este elmeditáltam a hallottakon. Nem Lovass Gyuszinak van-e igaza? Hiszen tizennyolc éves koromban, a nagy Kosztolányi-élmény nyomán a Viola utcai pincében, ahol nevelőanyám zsákvarrodájának érthetetlenül távol maradó kuncsaftjaira várakoztam, nem azt határoztam el, hogy egy *Törvényen kívül* című versciklusban megírom életemet - à la *„Szegény kisgyermek panaszai”* -, egy törvénytelen gyerek tiltakozását a társadalom igazságtalanságai és álságai, hazugságai ellen? És ezt írtam-e a későbbiekben, amikor *valóban* írni kezdtem? Kétségkívül nem ezt. Helyette tündérpalotát építettem magam köré - à la Keats, ahogy Lovass is rámutatott -, felhőkbe burkoltam magam, bérces homlokomat, amint külső önarcképben oly „találóan” festettem le magam. De ez csak a külső ábrázolás, hol marad a belső? Anni valóban az unokahúg szerepét tölti be verseimben - ha ugyan nem az alteregóm, női hasonmásom, ahogy egyre inkább kezdtem gyanakodni... S hogy mikor csinálom meg mindezt? Á, ráérek még. Egyszer csak jön majd magától... Vagy ha nem, hát nem. „Ebből nem élünk meg” - szokta mondogatni kiadóhivatali „főnököm”, Zigány Miklós, mármint a tűnődésből és fecsegésből - „lássuk inkább azt, amiből élünk!”.

Rövid elmefuttatás száz darab Végh Györgyről.
(Amikor egy is sok!)

És én az állandó rohangálásból, nyüzsgésből éltem, illetőleg ezeknek éltem. Mindenütt előfordulni, a nap minden időpontjában. Ehhez persze legalább száz Végh György kellett volna, teljesen azonos kiadásban, amit ugyanakkor elképzelhetetlennek tartottam, rendkívül büszke voltam rá, hogy „utánozhatatlan” vagyok, „eredeti”, „hasonlíthatatlan”, „páratlan alak” - amikor mások nem mondták, én vigasztaltam magam ezzel, esetleg rákérdezve, mint a gyerek, aki azt akarja, hogy foglalkozzanak vele, sőt: kizárólag csakis vele foglalkozzanak! -, száz Végh György kellett volna legalább; egy, aki fekszik az ágyon hanyatt, egy, aki a *Diárium*-ban ücsörög, egy, aki az Athenaeum-nál povedál, egy, aki az, *Élet*-nél Thurzó körül ugrabugrál, egy, aki Rába Gyurkánál a Pannónia utcában félig-meddig feküdve az ágyon az eget bámulja, egy, aki a *Vigiliá*-t postázza, egy, aki Urbán Ernővel a Sörkatakombában borozik, egy, aki Király Pistával a Darlingban konyakozik, egy, aki a rég nem látott Guxával focizik vagy a városligeti tavon csónakázik, egy, aki Somlyó Gyurinál vajas kenyeret zabálva hallgatja Szomory *Párizsi regény*-részleteit Somlyó ékes és ünnepélyes, kicsit Szomoryt utánzó deklamációjában, egy, aki Tűz Tamásnál nyaral, légies verseket szavalva, egy, aki mindezen meditál, s azon is, amit az az ötven Végh György olvas egyszerre, és azon is, amit harminc Végh György ír egyazon időben - és akkor is maradt volna még tíz belőlem, aki különféle típusú nők után szaladgál.

Egy újabb nyaralás. Tatatóváros, Komárom

Ennyi halaszthatatlan teendő, sürgős elintéznivaló közül a legegyszerűbbet és legkényelmesebbet választottam: vagyis mindegyik elől megszöktem nyaralni Tatatóvárosra, ahová Tűz Tamás szerzett el, a nagy Eszterházy-palota és park egy szerény kis zugába, egy parkőrhöz. Szokásom szerint egész nyárra mentem - és majdnem szokásom szerint az első éjjel után megszöktem, mert iszonyatos nyirkos, nedves volt az az épület a park végében, az esős, hűvös

tavaszban. Reggelre bedagadt a torkom - legalább úgy vacogtam, mint abban a régi, a Palace mozi fölött levő cselédszobában, ahol szintén csak egyetlen éjszakát töltöttem, de itt még télikabátot se húzhattam, mert csak egy átmeneti kabát volt velem. Hajnalban harminchét kettőt mértem. Mert kezdtem már a lázmérőt mindenüvé cipelni magammal, mint egy akkori katona a bajonettjét. Mértem kávéházban, mértem moziban, mértem evés közben, mértem lányokat kísérve egyik épületből a másikba az egyetemen, mértem olvasás közben: s a higanyoszlop harminchat nyolc alatt sohasem állt meg azokban az években, s inkább volt harminchét egy vagy kettő, mint harminchét. Harminchét fokos lázban égek mindig - így javítottam ki magamban József Attila sorait (és sajnos engem sem ápolt anyám). S hogy mért volt ez, Mécs Imre is csak találgatta, mindig mással és mással kísérletezve. A hőmérsékletem mindig magasabb volt, mint másoké - általában mindenkit kenterbe vertem a versenyben, mert volt idő, amikor versenyre keltem másokkal, ha mondjuk, vendégségbe mentem Somlyó Gyurkához, neki is bedugtam a „puskát" - Kornél bácsi hívta így, nevelőanyám szerelme vagy inkább „balkézről férje" -, persze Somlyó csak harminchat ötöt vagy hatot tudott produkálni - állapítottam meg fitymálva, majdnem megvetően. - Ez a költészet heve bennem! - magyaráztam büszkén. Olykor a Centrálosok egyikét-másikát is rávettem a mérésre, Gogolák kivételével, aki finnyásan, sőt undorodva taszította el magától, mert nem találta elég „higiénikus"-nak, hogy az én „tisztátalan" hónom alól a sajátja alá dugja. De nemcsak a hőmérsékletemben különböztem, a pulzusom szaporaságában is. Én átlag nyolcvanat-száznégyet-százhúszat mértem - csak Kosztolányi Ádámé volt az enyémnél is sebesebb, zaklatottabb -, Somlyó „megelégedett" a hatvannyolc-hetvenkettővel, míg Vajda Bandié legnagyobb megrökönyödésemre negyvennyolcat vert, a felét se annak, amivel én égtem, amilyen sebességgel én vágtattam a halálom felé. Mert meg voltam győződve, hogy sem ezt a természetesnél magasabb égési folyamatot, sem ezt a vágtatóbb, szinte százhúszas tempót nem tudja egy szervezet sokáig elviselni. Óhatatlanul sokkal hamarabb elkopik, elromlik, mint egy autó is, amit állandóan túlhajszol a gazdája. Azt hiszem, szervezetem ilyen állandó, szinte mindennapi rendellenességei, sőt kilengései miatt joggal érezhettem, hogy ha a húszon-huszonegyen nagy keservesen túl is jutottam éveim számában, a harmincat mégsem érhetem meg.

A 37,2-vel, csomagomat otthagyva szálláshelyemen, lázamat erősen eltúlozva, azt linkeltem, hogy be kell mennem egy orvos barátomhoz Győrbe. Komárom felé mentem, s minthogy 37,3-nál napközben sem ment feljebb garázda higanyoszlopom, elcsatangoltam a két Komáromban - a magyarban és a „cseh"-ben - a délutánt, megbámultam Jókai szülőházát, a város egyéb, számomra csekély nevezetességeit, és beültem egy moziba is, ahol hajdani kedvencemnek, Eddie Cantornak láttam egy jópofa filmjét. Hiszen hollywoodi, nagy filmsikerekről ábrándozó korszakomban volt egy ilyen nemzetközi névvariációm is: *„Ivan Cantor"*: s a Cantort Eddie Cantortól csakliztam el, teljesen gátlástalanul.

Ezzel viszont jól ellógtam a napot, mert közben rám esteledett és nem volt pofám ilyen későn, már szinte az éjszakába belenyúlóan, beállítani Tűz Tamásékhoz Győrbe, ahol még csak nem is álmodhattak puccsszerű megérkezésemről. A pénzecskémet sajnáltam volna szállodára költeni, s ezért a Katolikus Legényotthonba kéredzkedtem be, ahol csak egy biliárdasztalt tudtak a rendelkezésemre bocsátani. Az aktatáskámat, melyben egy váltás fehérnemű volt, néhány vers és némi üres kéziratpapír, a fejem alá gyömöszöltem párnaként. Úgy nyúltam el a zöld posztón, mint egy ravatalon, „kezdő halott"-ként, átmeneti kabátomat terítve magamra mint takarót s egyben szemfedőt. Hát hülye ötlet volt, mondhatom, még csak kitalálnom is Bárány Tomiról, hogy a biliárdasztal fiókjában aludt. Így bosszulták meg magukat ennen ötleteim, a saját bőrömön! Alig hunytam le a szememet akkor éjjel, akkor is csak azért, mert untam már bámulni a pilláim előtt folyton pukkanó-születő csillagokat: mert azokat láttam szüntelenül. Ó, nemcsak a biliárdasztal volt kemény, azt még ki lehetett volna bírni. Napóleon is deszkapriccsen aludt, matracok nélkül. (Valaki előtte való nap ejtette ki így a matracot, és

szerettem átvenni ilyeneket, eljátszadozva és karikírozva. Ha valaki szimpátikusnak mondta a szimpatikusat, hetekig én is így szajkóztam, míg meg nem untam, teljesen megfeledkezve róla örökre.) Igen ám, csakhogy kis különbség volt közöttünk Napóleonnal. Most nem az ő hadvezérségére gondolok, hisz azt joggal hihettem, hogy nekem is lesznek ilyen sikereim az irodalom csatamezőin! Napóleon enyhén köpcös, párnázott kis muki volt, én pedig létraszerű csontváz-mintakollekció, akit szó szerint csak a bőre tartott össze. Duplán fájtunk tehát egymásnak a biliárdasztallal, mert hegyes, kiálló térdeimmel és medencecsontjaimmal, csigolyáimmal, már akkor is a rossz tartástól kicsit görbe hátgerincemmel visszaszúrtam alaposan őkelmét.

Győr. Tűz Tamásék. Romlékony gyomromról

Másnap reggel korán szálltam vonatra, és nagy mázlimra még otthon csíptem Tűz Tamást, szülei Rét utca tizenhat szám alatt lévő lakásán. Tamás, ha nem is kitörő lelkesedéssel - egyéniségétől, akárcsak az enyémtől, távol állott az ilyesfajta spontán vagy színjátszott érzelemkitörés -, de meleg, baráti szeretettel fogadott, akárcsak a szülei. Kétszoba-konyhájuk volt - mások is laktak még az udvarban -, s engem a kisebbik szobába szállásoltak be, Tamás, azaz otthon csak Lali, addig a szüleihez vonult be aludni. Úgy volt, hogy egy-két hetet ott töltök náluk. Csütörtökön érkeztem, de péntek-szombaton már igencsak túletetett Makkó néni, aki hatalmas Brunhilda-szerű asszony volt, olyan hassal, hogy váltig azt hittem, állapotos. Tamás édesapja kis fekete, mozgékony, Francis Carcóra emlékeztető, tehát kissé cigányos képű bácsi volt, akkori nagy védőszentje, Hitler miatt - az erősen megbecsült szobafestőséget űzte - talán csak a csípőjéig ért Makkó néninek. Ami jó falatot a magyar vidék ki tudott találni, azt mind belém tömték: szalonnát, hagymával, zöldpaprikával, házi füstölt kolbászt, nagy tál cseresznyét reggelire - és Makkó néni ellentmondást nem tűrően diktálta mindezt belém, hogy: „Ilyen vékonypénzű pesti fiúcskának meg kell ám nálunk hízni!" Ez a túlabrakolás ment egy napig, ment két napig, szombat délutánra-estére már kinyiffantam belé. Többet ültem a reteráton, mint pihegve bent a sezlonon. A hascsikarásnak szapora következménye lett. Vasárnap reggel már 37,8 fölé szökött a lázam. Az arcom zöldes színben tündökölt, a nyelvem fehér volt, lepedéktől vastagon bevont, a manduláim égőpirosak. Valósággal olasz nemzeti lobogó voltam, vagy ha jobban tetszik, visszafelé - magyar. És majdnem úgy lengedeztem is, legalábbis tántorogtam a legyöngültségtől. Úgy ültem rémülten, mint későbbi mesehőseim. Mert miközben a számban vizet melengettem, a torkom miatt, nyelvemet kidugva nézegettem zsebtükrömben, és ugyanabban a pillanatban, míg hónom alatt a „puska" lapult, bal kezem jobb csuklóm ütőerét tapogatta, mely hihetetlenül szaporán vert. S mindezt a három különböző műveletet egyszerre csináltam! És ó, jajaj, rohannom is kellett, vágtázva. Hogy mért is jutott eszembe ez az átkozott „szapora" szó!

1941. június 22. vasárnap.
Ész nélkül vissza Pestre. Levél Tűz Tamáshoz

Ez önmagában is elég volt, hogy „kész legyen" a nyaralásom. S a reggeli hírekben közölték, hogy - kilenckor vagy tízkor fontos közleményt olvasnak be. Nem nagyon szerettük ezeket a „fontos közleményeket", de azért odaültünk a rádió mellé. A falinaptárra pillantottam: 1941. június 22-ike volt, vasárnap. Hitlernek német nyelvű beszédét közvetítették magyar tolmácsolással. Hogy „csapataink ma hajnal óta harcban állnak a hitszegő szovjet alakulatokkal". - Talán ezek a szavak is benne voltak, mindenesetre ez volt a lényegük. Döbbenten néztünk

egymásra Tamással: valamire, valami rosszra mindig el voltunk készülve már évek óta, de villámcsapásként ért mindkettőnket a hír. Ajaj! Hát sose lesz már vége? Pedig azt hittük, hogy legalábbis átmenetileg, a görög és jugoszláv hadjárat után, némi nyugalomban lesz részünk. Tamás előkotorta régi iskolai atlaszát, és megnéztük a „Blitzkrieg" lehetőségét - mintha erről is fecsegett volna Hitler. Csak rápillantásra is túl nagy falatnak, hatalmasnak tűnt a Szovjetunió területe egy másik óriási kontinensre átívelően...

- De talán mi megússzuk - kockáztattam meg. - Hiszen ez Németország ügye.

- Mit lehet tudni? - sóhajtott fel Tamás. - Ki lát a jövőbe?

A gyomrom, a háború újabb területen való fellángolása pillanatnyi rémületben gyors elhatározásra és cselekvésre ösztönzött. Az első ebéd utáni vonattal visszautaztam a pakkomért Tatára. S onnan fel, a biztonságosabbnak érzett Pestre. Mert minden újabb „esemény" frásszal töltött el - hiszen idegen állampolgár voltam -, de abban bíztam, ha internálásokra kerül esetleg sor - amiről annyit fecsegtek a „rémhírterjesztők", s kérdés, nem joggal-e? -, abban reménykedtem, hogy Possonyi, Mécs László vagy Mécs Imre tud valamit tenni az érdekemben, ha elérhető közelben vagyok, ha tudok üzenni nekik idejében. Most is ezért „puccoltam meg", ilyen vészes-viharosan.

Pestre érve ismeretségi köröm megnyugtatott, hogy „nincs közvetlen veszély", ez a hadjárat, ahogy én is „saccoltam", a németek magánügye. S az, hogy a magyar kormány másnap megszakította diplomáciai kapcsolatait a Szovjetunióval „elengedhetetlen baráti gesztus a németek felé". Mindenesetre csak az optimisták nyilatkoztak így, a borúlátók, mint én is, másként ítélték meg. De „az élet ment tovább", látszatra nem állt meg semmi, különösen az első napokban az általános nyüzsgésen és riadalmon kívül nem észleltem semmi döntő változást. Ezt elég híven is tükrözi, azt hiszem, Tűz Tamáshoz írt levelem:

„1941. VI. 24.

Drága Tamásom!

Nagy nehezen eldöcögtünk Tatára, a cókmókomat összeszedtük, és hajrá Pestre. Az Angol-park nagyon kellemes volt, mert sütött a nap, volt szobám csikorgó hidege is enyhült valamennyit... Vasárnap és hétfőn egész nap harmincnyolc fokos lázam volt, de Mécs azt mondta, ne ijedjek meg, bár valami idegen bacilus is került a belekbe. Főként ezért jöttem el tőletek, bár a vasárnapi hírek is izgattak egy kicsit, nem akartam ott nyűgösködni ilyenkor - tudod, jobb szeretek az orvos közelében lenni, és minthogy a halálra gondolok rögtön, szeretném, ha itt érne utol a halál. De ma már azt hiszem, jobban vagyok, rengeteg keserűsót, ricinust, panaflut, kinint, savanyús orvosságot szedtem és szedek, ma idáig még nem volt hőemelkedésem (½11). Remélem, hogy néhány napon belül meggyógyulok.

Nagyon-nagyon jól éreztem magam Nálatok, és igazán sajnálom, hogy ez a vacak gyomrom közben megint elromlott. Már az íráshoz is megjött a kedvem, a verset a múlt éjjel lázasan, de befejeztem *Csöndes fohász* címmel, és talán még sikerül a júliusi *Vigiliá*-ba beszorítanom. Néhány embernek felolvastam, szépnek tartották, Hegedüs azt mondta, hogy nagyon szép, sőt gyönyörű, de olyan, mintha háromszáz éve írták volna, és nagy vers csak akkor lesz belőle, ha fiatalon meghalok. Szerintem is így lesz, mert vagy azért írok ilyen verseket, mert fiatalon meghalok, vagy mert ilyeneket írok, azért fogok fiatalon meghalni.

Hegedüs fél, hogy behívják, és így nem tudom mi lesz: el tudok-e menni Rozsnyóra, pedig mindenképpen el akarok menni dolgozni valahová... Ezért szeretném tudni, egyelőre azonban csak feltételesen - hogy bár te sajnálatosan nem leszel otthon, elfogadna-e

édesanyád 5-6 hétre mint fizetővendéget? Az igényeim, tudod, hogy nem nagyok. Azért feltételesen, mert a hét vége felé dől el, hogy mehetek-e Rozsnyóra és ha igen, akkor már nem akarok visszakozni...

Szeretettel ölellek, édesanyádnak kezét csókolom, és köszönöm, hogy olyan kedves volt hozzám. Makkó bácsinak add át forró kézszorításomat.

Végh György"

Verseket szerettem volna írni.
Elsötétítő táblák az ablakokon.
Kassa bombázása. Még szerencse, hogy nálam volt a ballonom

A *Csöndes fohász* archaikus ízű ima a Szűzanyához, hogy Annit: *„Én szép szeretőmet vezesd vissza hozzám."* Téli-tavaszi, rég magyar költőket „studírozó" hónapjaim újabb kézzelfogható emléke. Minden fizikai zűröm ellenére, sőt a világban megmutatkozó hirtelen lázfelszökések sem tudtak eltéríteni ettől, erősen dolgozott bennem a vágy - ha még nem is az akarat -, hogy Napóleonként ezen a nyáron megvívjam döntő csatáimat a Múzsámmal, és hogy kikényszerítsem belőle a verseskötetem befejezését. 80, de inkább 96 oldalas könyvecskére gondoltam: 5-6 ívesre. S ehhez kellett, titokban, hogy Anni - a valóságban annyi arcú, annyi nőtől sugallt Anni - visszatérjen a verseimbe, a költészetembe, *A távozó kedveshez* ellenére, mert úgy éreztem volna egységesnek e lazán, de mégis füzérként egymásba illeszkedő verseket, ha az egész könyv Anni nevéhez fűződik, ha az ő égisze alatt lebeghet majd a *Havas éjszakák*. Ha véletlenül nem találok menet közben új, még jobbnak kínálkozó címet - már eleve emellett döntöttem.

Tűz Tamás válasza elkallódott - vagy én magam semmisítettem meg egy új korszakot kezdő pillanatomban, majdnem minden hozzám írt levéllel együtt -, de nem is lényeges, mert Hegedüs Zolit szerencsére nem hívták be, vagy ha mégis, néhány nap múlva leszerelték, így nyitva állt az út előttem Rozsnyó felé, ami sajnálatosan megint a határ mellett feküdt közvetlenül, csak éppen erre nem gondoltam akkor a kis okos fejemmel.

De Hegedüs Zoliékhoz csak július közepe táján mehettem, addig viszont volt tennivalóm bőven Pesten, mint mindig, ha nagyon akartam. Ezúttal külső, kívülről rám kényszerített tennivaló is. Már vasárnap este, amikor hazaértem, kiderült, hogy Anglia nem nyeli le csak úgy simán a Szovjetunió elleni támadást. Esténként Uriánéknál, a hallban, a rádió mellé ültünk ilyen vészteli napokban, mint ezek is voltak, és Londont hallgattuk, a BBC magyar nyelvű híreit, amíg az újdonság íze nem csökkent. Így arról is tudtunk másnap vagy harmadnap, hogy az Egyesült Államok is erősen elítélte a német agressziót. S hogy itt valami több lóg a levegőben, azt onnan szimatoltam, hogy amikor ismét felütöttem tanyámat a Rákóczi úton, másnap vagy harmadnap légvédelmi elsötétítő táblát kellett csináltatnom a szobám ablakára. Az utcai fronton jól záró redőnyök voltak, oda nem kellett semmi, csak a konyhába, az előszobába és a cselédszobába. Mert elrendelték a légvédelmi elsötétítést. Néhány napig sötétben kuksoltam, de aztán a találékony pesti kisiparosok kiokoskodtak egy olyan fakeretre erősített fekete papírtábla megoldást, amit egy mozdulattal föl lehetett tenni és leemelni. Minthogy fázós voltam, én ezt a megoldást választottam. Volt, aki a belső ablakkeretre egyszerűen rárajzszegezte a papírt, és este, a légvédelmi elsötétítéskor behajtotta az ablakokat, de nálam célszerűbbnek látszott ez a megoldás, nappal is zárva tarthattam így őket, anélkül hogy egészen sötét lett volna, amúgy is meglehetősen rossz világítású szobámban. A fölötte magasodó még öt emelet minden napfényt kizárt belőle teljesen.

Aztán jött „Kassa bombázása”, amikor - ha jól emlékszem - megszólaltak Pesten is a szirénák, akkor kellett először lemennünk a pincébe. A Rákóczi út és Nagykörút sarka körül kapott el, s jó hosszú ideig ácsorogtam a nyirkos, huzatos pincében. Szerencsére nálam volt a ballonom, de még így is vacogtam, s mások meg egyenesen tüsszögtek, vékony nyári, akkor divatos „imprimé” ruháikban a nők, ahogy esti korzózás közben elkapta őket e készületlen és váratlan első légiriadó. Meg is fogadtam, hogy soha egy pillanatra sem válok meg a kabátomtól, amíg a háború tart - hála az égnek, hogy most is nálam volt -, iszonyú fázósságom miatt, mert ha nincs, biztos tüdőgyulladást kapok. Hiszen Mécs Imre is állandóan ezt mondta: „Csak arra vigyázzon, Végh bácsi, meg ne fázzon!” S az állandó 37-37,3 esetében mit tehettem? Eszelősen cipeltem magammal, bármikor magamra kanyaríthatóan a kabátomat, mely jobban hozzám nőtt már szinte, mint a bőröm.

Az orvosok egyszerűen elképesztettek

Különben nehéz volt az orvosokon eligazodnom. Mécs Imrének épp akkoriban rendeztem a könyvtárát, katalogizáltam, valóban meglepően sok könyve volt, és köztük elég jók is, így egy teljes Mikszáth-sorozatot irigyeltem is tőle, csak a tényért, hogy megvan neki, mert különben Mikszáthot nem nagyon olvastam. Ennyit igazán megérdemelt tőlem Mécs Imre - „szakszerű könyvtárrendezést” - évek óta tartó ingyenes kezelésért. S amíg ott dolgoztam, azokban a napokban ebédelni is meghívott, rántott csirke volt egy alkalommal, uborka-, vagy ahogy én inkább hívtam tréfásan - ugorkasalátával, méghozzá csak úgy tocsogott a borsban, paprikában, tejfölben.

- De hát, doktor bácsi! - kiáltottam fel ijedten - mindettől el tetszett tiltani! A rántott hústól, az uborkasalátától, a fűszerektől!

- Egye csak meg nyugodtan, Végh bácsi - unszolt -, orvos jelenlétében mindent szabad. Ha meg megbetegszik, majd kigyógyítom!

Egek! Micsoda életfilozófia! - döbbentem meg, de azért csak a rántott csirkéből ettem, az uborkasalátát gondosan elszabotáltam, inkább egy pohárka bort kockáztattam meg hozzá, hogy mégis elősegítse az emésztésemet.

Itthon, néhány napi koplalás után, úgy-ahogy rendbe is jött a gyomrocskám, de Rozsnyón, Hegedüs Zoli apósáéknál vagy még inkább anyósáéknál újból és ezúttal rettenetes erővel elővett.

Tulajdonképpen csak most kezdtük érezni igazán a háborút. Újabb SAS-behívók.
A légből irányított apró, mesterséges földrengések

Amíg elutazhattam, itthon tragikus, szomorúsággal sűrű napok vártak ránk. Ahogy a „suttogó pesti propaganda” terjesztette - és London is megerősítette -, Kassát nem orosz gépek bombázták, hanem magyarok, vagy még inkább németek, hogy ürügyet találjanak a háborúba lépésre a Szovjetunió ellen; az elsötétítéssel, Kassa bombázásával és az egy-két nappal később valóban bejelentett „hadiállapottal” valami végérvényesen eltűnt az életemből, sőt mindannyiunk életéből; a könnyed, bohém pesti életnek befellegzett, legalábbis erősen megnyirbálódtak a lehetőségei. A régi lendület még olyan nagy volt, hogy hatása soká érződött, de egyre lassuló, gyengülő erővel, ahogy az ingaóra sétapálcája is még egy darabig jár az óraszerkezetben történt rugószakadás után is, de egyszer mégiscsak megáll. A háború harminc-

kilenc szeptember elsején tört ki, de tulajdonképpen addig a napig nem nagyon vagy csak alig éreztük, és addig is főként azok, akiket behívtak. De még a behívások is alkalmi jellegűnek látszottak, néhány hét Felvidék-, Erdély-, Délvidék-visszacsatoló akció után ismét megjelent körünkben Hegedüs Zoli vagy Pintér Jóska, de az ő mozgósításukból szinte szeizmográf-szerűen lehetett mérni a készülő vagy soron következő eseményeket. Persze ahhoz is kellett néhány év, amíg ezt ilyen pontosan kitapasztaltuk, amíg szigorú törvényeire ilyen okosan rájöttünk. De negyvenegy június utolsó napjai után lényegesen megváltozott az életünk. A félsz és az állandó szorongás ezután mindig jelen volt, hiszen már bármikor lecsaphatott a magasságokból a SAS, azaz a SAS-behívó, s Kassa bombázása után pedig, mely, ha megrendezett volt is, mégis jó néhány vagy néhány tucat ember otthagyta a fogát, ezután bizony könnyebben lecsaphattak ránk a Halál vad acélmadarai is, az újkori szárnyas szörnyetegek. Bennem legalábbis azonnal fölverődtek, még a légiriadó alatt, összes Híradó-emlékeim; láttam Varsót a német stukák vijjogó alávetődésében, a leomló, szétfröccsenő házakat, a nyomukban felcsapó lángoszlopokat, a szállongó pernyéket és a még sokáig szitáló-kavargó porfelhőket. A tehetetlenséget is éreztem, a kiszolgáltatottságot, hogy védtelen vagyok ezeknek az „új elemek”-nek pusztító hatásával szemben, még védtelenebb, mint amit a természet elemei zúdíthatnak a nyakunkba, a villámot könnyebb megúszni, mert nem megyek ki zivatar idején, de ez a villám házhoz jön, becsap a házunkba, oldalról a lakásunkba, vagy egyenest a pincébe vetődik, a házat megkerülve, megkímélve, ahová szűkölve összegyűltünk, épp azért, hogy megmeneküljünk előle. A földrengés kivédhetetlen pusztításához hasonlítottak ezek a légből irányított, mesterséges, apró földrengések, melyek nyomán éppúgy hajléktalanná válhattak a megmaradó, áldozatul nem esett emberek, mint az igazi földrengések után. Ezt éreztem, és azt is, azt a szinte kifejezhetetlen, megfogalmazhatatlan rettenetet, ami az ősembert foghatta el a „sárkányok”, a dinosaurusok láttán, mindent elsöprő patáik és kígyózó farkuk alatt.

Hirtelen minden elsötétedett. Budapest fényei is eltűntek

És mi történt Pesttel is! A tündöklő Pesttel! Ami - ha már nem adatott meg Párizsban születnem vagy legalábbis ott élnem - azért a Fény Városát jelentette számomra, ha kisebb és halványabb kiadásban is, Budapest behunyta sok-sok csillogó szemét. Oly hirtelenül lett sötét mindaz, ami néhány nappal előbb még valóban tündökölt, sziporkázott a fényben. A tükrös kávéházkirakatokra függönyök húzódtak, még jó, ha nem „meszelték” be felső ablakaikat kékre, mint a villamosok üvegeit, hogy ne szűrődhessen ki belőlük a világosság; vége lett egyik kedvenc szórakozásomnak, hogy esti sétáimon az összes kávéházat, éttermet végigvizsgáljam kívülről, hogy nincs-e bent ismerős, akivel valamit „tolni” lehetne még mindig töméntelen időmből; az utcák kopottak lettek, rosszul világítottak, a mozik, színházak máskor oly vonzó üvegei előtt este már nem volt érdemes megállni, mert csak vaksin dughatta oda az ember az orrát az üveghez, anélkül hogy a látás örömét érezhette volna; az utcáról sötétedés után a legjobb, amit tehetett, ha hazatakarodott az ember, mert a szó szerinti elsötétedés követte - néha úgy éreztem, hogy még két-háromszáz évvel előbb is fényesebbek lehettek azok az utcák, melyeken szomorúan-vaksin botorkáltak az emberek, mint most, a XX. század közepe táján: az elektromosság, a technika századában, mellyel annyira odavan az egész emberiség.

A külső sötétséggel a belső sötétség is egyenes arányban nőtt.
Aki csak tudott, félreállt vagy legalábbis félrehúzódott

A Centrálban való tanyázásoknak, a nagy éjszakai csavargásoknak ha nem is lett azonnal végük, mindenesetre erősen csökkentek, és az alkalmak, a lehetőségek a minimálisra zsugorodtak. S a külső sötéttel nőtt a belső sötétség is a lelkekben, az emberek nagy része úgyis kótyagosságra hajlamos, a sajtó, a Magyar Rádió „nappali elsötétítése", a napról napra fokozódó külső cenzúra, a véleménynyilvánítás megfojtása csak még nagyobb sötétséget és káoszt idézett elő a fejekben. Ha mindez lassan alakult is ki így, mindenesetre ezekben a június végi napokban kezdődött el. Az ember önkéntelenül is hangfogót tett a szájára, hogy el ne járjon a pofája, és hangfogót rakott a gondolataira is. A külső, ránk parancsolt cenzúrát így követte a másik, „belső" cenzúra is. A Hatalom elérte tehát a célját - legalábbis a lakosság túlnyomó részében: nem említhetem itt az akkori tiszteletreméltó kisebbséget, mert Magyarország zöme, túlnyomó része mégis a megfélemlített vagy önként megjuhászkodott „beszariakból" állt - én is, de ismeretségi köröm legnagyobb része is ezek közé tartozott. Ha tehát egy nagyobb körképben nézi az ember a mából az akkori életet, mégis ez a „betojtság" volt a legtöbbünkre a jellemző. Hős és bátor, a veszéllyel, a kockázatokkal szembenéző a valóságban oly kevés akadt...

De azt hiszem, egyáltalán az emberiségre mindig, minden korokban jellemzőbb volt a félreállás, a félrehúzódás, sőt a magát láthatatlanná tevés igyekezete, a csendes átélés, átvészelés, higgadtabb, kevésbé látványos, de célravezetőbb bölcsessége. Ha az Urián családot veszem nagyító alá azokban a hónapokban és években: az is valahogy át akarta vészelni a háborút, kicsit harácsolva, élve a lehetőségekkel, kihasználva a háborús konjunktúrát, hogy meggazdagodjon, jobb körülmények közé kerüljön. Hegedüs Zoli, Somlyó Gyurka, Bárány Tomi, Urbán Ernő, Tűz Tamás vagy én - hogy csak néhányunkat említsem meg név szerint - nem akartunk meggazdagodni, nem akartunk a zavarosban halászni, mint egyes pályatársaink, amire azokban az időkben akadt lehetőség bőven, nem egy példa bizonyítja, szinte kirívóan, ha most nem is akarok neveket idézni; mi verseinket, regényeinket szerettük volna írni - melyikünknek mit sugallt a rögeszméje, a démona -, ehhez viszont az kellett, hogy ha a fal mellett is, esetleg erősen hozzálapulva, megússzuk a katonaságot, a behívásokat, az oly szépen lefestett, oly kecsegtető „hősi halált", de amelyikből egyikünk se kért. Igazán sokat voltam együtt emberekkel, azonban egynek a szájából se hallottam soha, hogy: „gyerekek, én hősi halott szeretnék lenni!" - a Petőfi-féle egyéniségek mintha kihaltak volna a múlt századdal; a kardcsörtetők, a véresszájúak nem a mi köreinkből kerültek ki, s azok különben is a legtöbb esetben bűzlöttek a pénztől, az üzlettől, a könnyű karrier lehetőségétől, melyhez nem művészi tehetség kellett, hanem a jó helyezkedés, a jó szimat, a jó lóra tevés adománya és nem utolsósorban az ügyes köpönyegforgatásé.

Negyvenegy június végén, július elején azt hittem, hogy menthetetlenül vége a szép kávéházi napoknak, vége az ifjúságunknak. Szomorú érzés volt ez, hiszen még huszonkét éves se voltam, és a század elején az „ifjúság" szerencsés esetben eltartott harmincig, de huszonnégy-huszonötig biztosan. S bár valóban észrevétlenül kezdtek halódni társas összejöveteleink, baráti asztaltársaságaink, egy-egy kedves szép emlékű fellobbanás azért még jött az elkövetkező években, mert a háború nyúlt, akár a rétestészta, s mi hamarosan elfásultunk megint. De még nem tartunk itt és még a *„csak egy nap a világ"*-hangulatnál sem, ami óhatatlanul szintén eljött az évekkel.

A kényszerű bezártság miatt többet dolgoztunk és olvastunk

Az viszont, hogy a kávéházakból és az utcákról beszorult az ember a négy fal közé, azt eredményezte, hogy legalábbis én, unalmamban, sokkal többet vettem ceruzát vagy tollat a kezembe, mert szinte nem volt más választásom. Többet dolgoztam tehát, és többet is olvastam. Azt hiszem, nemcsak rám volt ez jellemző, de összes barátaimra, sőt az egész magyar irodalomra. Mindenki, egyfajtaképp bezárva, a munkába menekült. S az emberek nagy többsége fölös idejét szintén nem tudta mással eltölteni a négy fal között, mint olvasással, ezért lényegesen többet áldozott a könyvre, mint addig - lám, azt hiszem, itt van annak a háborús könyvkonjunktúrának a magyarázata, amit néhány tucat oldallal előbb még nem értettem, mert nem merültem el jobban akkori élményeimben. Egyre-másra készültek a verseskötetek, regények - s mintha könnyebben lehetett volna kiadót találni rá, legalábbis megjelentetni, mint akár két-három évvel azelőtt is. József Attila *Nagyon fáj* című kötetétől nagy utat tettünk meg s tett meg József Attila is *Összes versei* új kiadásának tízezer kötetéhez és a gombamód szaporodó József Attila-emlékezésekhez és -irodalomhoz képest is, mely lassan kezdett úgy kialakulni, mint az Ady-irodalom. József Jolán kitűnő könyve mellett - melyet a hírek szerint nem ő írt, de valószínűleg sok adatot szolgáltathatott hozzá: hallottam azt is, hogy az első ötven oldalt Barabás Tibor írta, azt is, hogy az egészet Németh Andor és Déry Tibor átdolgozta, fogalmam sincs, mi az igazság -, mindenesetre a József Jolán nevével jelzett emlékezés mellett, melynek különösen az első ötven-száz oldala remek, megjelent Németh Andor könyve is, ez azonban annyira különbözik a József Jolánétól, hogy el sem akarom hinni, hogy valóban ő írta volna azt is, ezt Galamb Ödön írása követte József Attila makói éveiről és később Bányai László, József Attila sógorának egyáltalán nem érdektelen s ma eléggé mellőzött könyve, a *Négyszemközt József Attilával.*

Hegedüs Zoli regényen és verseken egyaránt dolgozott, Somlyó Gyuri verseket írt és fordítani is kezdett, mindenekelőtt a *Skót balladák*-at, Urbán Ernő hangot váltva is lázas ütemben írta verseit, Horváth Béla kiadta új verseit *Szabadító angyal* címen, melyben ilyen sorok voltak: „vesszen már a zsarnok barna horga", de a külső vagy belső cenzúrára *„balga"* horogra javította ki; Bárány Tomi nemcsak versekben utazott már, de regényen, sőt színdarabon is törte a fejét, Pásztor Béla változatlanul csak verseket írt, másra nem volt hajlandó - vagy talán nem volt képes -, Devecseri már Plautusban és a Homéroszi Himnuszokban úszott, Just fordított és regényeket írt, akárcsak Thurzó, aki változatlanul a *Nemzeti Újság* vasárnapi tárcaírója is volt, Rónay György, akit a távolból mindig irigyeltem szorgalmáért, Rónay György még elképesztőbb tevékenységet fejtett ki, mert nemcsak verseket írt, de legalább oly nagy mértékben fordított is verseket, nála nem fordított akkor többet senki; már túl volt *A mai francia költők* vaskos kötetén, ugyanekkor azonban határtalan munkabírásával regényeket is írt és fordított, szinte özönnel, s az csak természetes, hogy tárcái, novellái is jelentek meg mindenfelé, s közben intenzív kritikusi, sőt tanulmányírói tevékenységet folytatott. Már irodalomtörténeti tanulmányaiba is belekezdett, azt hiszem, ezt a lázas tevékenységet látva magam körül, nekem is fel kellett kötnöm a nadrágot - a *„népiesch"* beállítottságúak gatyát mondtak, a valódi *„urbánusok"* textilt, én ebben is középutas maradtam -, az utolsó pillanat volt, hogy összehozzam és megjelentessem a verseskötetemet, ha nem akartam lemaradni az irodalom nagy kirakodóvásáráról. Hiszen a mindannyiunknál benjáminabb Rába Gyurka is már sorakoztatta szépen egymás mellé verseit, méghozzá nálam nagyobb ütemben.

Weöres Sándor, az ember és a költő.
Ezerévenként egy születik ilyen

Arról már nem is beszélek, amit a nemrégiben személyesen is megismert Weöres Sanyinál tapasztaltam, aki szintén akkoriban vagy nem sokkal előtte kerülhetett fel Pécsről gyakornoknak az Egyetemi Könyvtárba. Mert Weöres Sanyi verseinek száma - legalábbis ezt mondta, nem is akartam hinni a fülemnek, gyerekkorától, tehát közel húszéves munkássága alatt - meghaladta a két-három ezret! Persze voltak ebben már akkor is bőven „egysoros" versek is, mégis ez a hihetetlennek tűnő szám elképesztett és el is borzasztott. „- Persze ez nem mind jó, nagy része csak eltüzelésre való" - vallotta Sanyi, de akkor is iszonyatos számnak tűnt a szememben. Annyira, hogy rémület fogott el, vadul szorongatva a torkom. Hát mégiscsak *Ő* a költő! Mit keresek én egyáltalán mellette a magyar irodalomban, de szinte mit keres bármelyikünk? Ezt a spontán bőséget, isteni adottságot soha egyikünk se érheti utol, még csak nyomába se jöhet. S így már könnyebben értettem verseskötetei nagyszerűségét is - hiszen volt mindig miből válogatnia. S hány versére emlékeztem a lapokból, a *Nyugat*-ból például, amik nem jelentek meg még kötetben, pedig még, mondjuk, *A Teremtés dicsérete* előttről származtak, legalábbis datálódtak.

S ha Weöres Sanyi változatlanul isten volt is előttem a költészetben, emberileg - bár rendkívül rokonszenves volt, bájos és közvetlen, s már nem éreztem benne azt a hidegséget, mint hajdan írt levelében, igaz, hogy azóta nékem is nem egy s talán nem is jelentéktelen versem látott napvilágot -, emberileg mégsem tett olyan hatást rám, mint verseiben. Ha ismerőseim között volt kölyök, hát ő valóban az volt. Törékeny, gyerekes, vékonyka testén termetéhez szinte nem is illő nagy fej ringatózott kisfiúsan, elválasztott barna haja alatt lobogó, meleg, diónál barnább szemekkel. A nevetése is kisfiús kacagás volt, nikotintól sárgás ujjai között állandóan hamvadt a kis fehér varázspálca: ha én tíz centiméternyire lebegtem a föld felett, ő tízméternyi magasban szárnyalt, s amikor beszélgetett vele az ember, akkor is irtózatosan távol volt lelkileg - valószínűleg keleti misztikákban bolyongott éppen, vagy még inkább ezredévek mélyén Istárral a pokolt járta - amit akkor már régen újraélt -, a *Teomachia* számomra akkor erősen idegen görög kórusait mormolhatta magában, vagy a holdbéli Vimálával társalgott esetleg, képzelete valóban ezer be- és be nem járt birodalmában bolyonghatott szünösszüntelenül.

Sokat csatangoltam vele - Tűz Tamás egyszer meg is örökített akkor tavasszal bennünket négyünket a Múzeum-kertben, ahogy véletlenül összeverődtünk, van köztünk egy tréfás is, Sanyi guggol a földön, fölötte magasabban Pintér Jóska, aztán Hegedüs Zoli, végül én egész felmagasodva -, igen sokat mászkáltam vele, de nem sikerült a titkára rájönnöm, megismerhetetlen és kiismerhetetlen maradt számomra örökké, de azt hiszem, társaságában nálam jóval gyakrabban megforduló barátai sem tudtak meg róla többet, s talán a nők se, akik körülvették vagy vele éltek. Nagy modern fejében, alkatilag és képességileg egyaránt éreztem ezt - olyan szép volt és férfias, mindenesetre lenyűgöző és tiszteletet ébresztő, ha nem is parancsoló: ez a szó nem illett rá -, bartókos fejében számtalan világ kerengett, valóságos kis világegyetem volt, s középütt valahol ott magasodott a tudás fája is, mert iszonyú sokfélét tudott, sokfélét olvasott, s ez valahol mind meg is maradt benne, foszlányaiban számunkra is érezhetően előjött, sokszor az volt a meggyőződésem, hogy a világ valamennyi, valaha is létezett kultúrájának hangjára képes, asszír és etruszk dalosok éppúgy laknak benne, mint sumér és babiloni énekesek vagy ősmagyar igricek, a *Kalevala* eposzszövői, s olykor azt éreztem hogy számára is megfoghatatlanul, de mindig keze ügyében álltak, valamennyien, szolgálattételre készen, mikor melyikre volt szüksége, mikor mit akart, mikor mivé akart öltözni, mi mögé szeretett volna rejtőzni, vagy még inkább: mikor *mi* akart megszólani általa; nem is a költészet megtestesült hangszerét láttam benne, de a költészet *zenekarát*, a mindenre képeset, a mindent

tudót, ami - nem is *aki*, ebben az esetben valóban *ami* - előtt nincs lehetetlen, ami valamiképpen még a kifejezhetetlent is ki tudja fejezni. Igen, a költészet angyalát, közénk leeresztett démonát éreztem verseiben - Kálnoky László csak jóval később fogalmazta meg róla a „manó”-t -, a verseiben valóban éreztem mindezt a földöntúli képességet, de emberközelsége, emberburkolata, testköpenye valahogy nem sugallta, nem magyarázta. Bármennyit is csatangoltam vele, nem ismertem meg. Persze kérdés, hogy emberismerő képességem egyáltalán kialakult-e már akkor, vagy létezik-e egyáltalán? Bennem sokkal több, azt hiszem, a hangulat, a légkörmegőrző és -feltámasztó, -felverő adottság, mint az elmélyült emberábrázoló, emberteremtő erő, az emberek felidézésében is nálam több az anekdotikus elem, mint az igazi megelevenítés. Ezt Vargha Kálmán is mondta *A garabonciás diák* olvasása után - „bár olykor az is megvan benned, mint Porga, Kemény Simon, Madelon esetében” -, de hát ahogy már oly ifjan is, néhány hónappal az itt ismertetettek után megfogalmaztam az *Auguste Corbeille*-ben: „Célom nem a vérbő alakok gyártása és forgalomba hozása”, ebben se Móriczcal, se Mikszáthtal s annyi tucatnyi magyar vagy külföldi nagysággal sem vehetném fel a versenyt, mert hol vagyok én az oroszoktól, egy Gogoltól, egy Dosztojevszkijtől, egy Tolsztojtól, no nem igaz? - hogy szomorúsan tegyem fel a kérdést, aki akkor már Somlyó Gyurika felolvasói tevékenységei nyomán kezdett hatni bennem eksztatikus felkiáltásaival és öngúnyos, karikírozó kérdéseivel is.

Weöres Sanyi káprázatos tehetsége és adottságai előtt leborultam, de minden tündöklетessége mellett éreztem egy számomra nagy hiányosságát - mindent tudott, igaz, minden a kisujjában volt, de benne és általa nem *egy ember* énekelt, hanem az volt az érzésem, hogy a költészet ördögeinek és angyalainak volt csupán a szócsöve. Mindent, ami tűzijáték, ami szárnyalás, ami fennen lobogás-lebegés, ami emberfölöttiség, azt tudta, úgy tudott dalolni, oly üveghangokon és hárfákon valóban, mint a szél, a harmatcsepp, a felhőgomolygás, ahogy a kő tudna dalolni, ha beszélni tudna, ahogy a füst, ahogy a méh és a kísértet tud énekelni; képes volt mindarra, ami az *„Éjszaka csodái”* közé tartozott, de hiányzott belőle az érzelem, az emberi hangulat iránti érzék, az élet és a köröttünk való világ apró *„Nappali csodái”*-nak megénekelni tudása, a szerelemre se volt képes, még ha oly együgyűre is, mint én az Annidalokban. Hogy nem törtem össze a ceruzám és a tollam, hogy nem téptem össze minden papírt, ettől csupán e fölismerésem miatt álltam el. Ha gomolyogva is láttam a magamban úszó zagyva folyadéközönt, a belső szemek gyakran oly csalóka fénytöréseiben, ebbe kapaszkodtam, és ebben az egyben biztos voltam: úgy gondoltam, az elég, ha én másfajta arcot, profilt alakítok ki magamról a papíron kortársaim és főleg az utókor előtt. Mert különben mi értelme volna egy ilyen félelmetes tehetség árnyékában versekkel foglalatoskodni ugyanazokban az években, ugyanabban az évtizedben, amikor ilyen tehetség századonta vagy évezredente egyszer akad nemcsak a magyar, de a világirodalomban is.

Mindezt éreztem, sejtettem vagy legalábbis reméltem, és ezért szándékoztam megcsinálni én is mielőbb a magam kis kötetét.

Kellenek-e egy emlékiratba vérbő figurák? Füsike.
Ő olasz volt, én francia. A naplóról. A villámesszéről.
Weöres Sándor a Mostoha éveim-*ről.*
Vajon igaz-e, amit Weöres erről a könyvemről mondott?

Különben, itt még egy rövid kitérőcskét megbocsátok előre magamnak: „In nomine Patris et Filii et Spiriti Sancti” - megint az emlékezésről, ha már belekevertem Vargha Kálmánt, aki akkor még meg se született. Nem testileg, mert ezekben a hónapokban a Tavaszmező utcai Zrínyi Miklós Gimnázium lépcsőit taposta, lehet, hogy pontosan azokban a padokban ült,

mint én hajdanán - mit lehet ezt tudni? -, mindenesetre a mostani Vargha Kálmánból kevés lehetett meg még 1941 júniusában. Én úgy hiszem, hogy egy önéletrajznak vagy emlékiratnak - használja mindenki azt a kifejezést, ami a legjobban tetszik neki az én esetemben -, úgy vélem, hogy egy ilyen vallomásáradatnak, „nagy lelkizés"-nek nem kell okvetlenül a regényírás bizonyára szigorúbb, általam ismeretlen szabályai szerint „gyártani a vérből figurákat". Elég a felvillantás, akár karikatúraszerűen is, elegendő a néhány találó jellemző fő vonás, amire a közös ismerős azt mondhatja: „Ez igen, ezt eltaláltad!" Az emlékirataim alakjai mégiscsak másodrendű szereplők - ha néha sikerült is jó pillanatfelvételt csinálnom róluk -, mert a főszereplő mégiscsak én vagyok - a nagy betűvel írt *Koron* kívül, melyhez mindannyian hozzátartozunk, s nélküle talán nem is állnánk meg a helyünket, minthogy a sok és nagy földrengések közepette, ami még ezután várt ránk, nem egyen talajunkat veszítettük. Lehet hogy helytelen a többes szám, s mások nem így voltak, én mindenesetre erősen éreztem és meg is sínylettem a megrázkódtatásokat, nem szégyenlem bevallani négyszemközt, netáni olvasómnak.

Vegyük például az imént villantott alakok és jelenetek közül Füsikét. Ilyen volt? Igen, ilyen is volt, kétségtelen, markáns arcéle, egyéniségének néhány jellemző mondata a leírtakban benne van, úgy érzem. De hogy tudnám jobban összepréselni és főleg kibontani egy vagy két oldalon egy akkor harminc-harminckét éves bonyolult ember jellemét, aki maga is írónak készült? Akkor még nem vallotta magát annak. S pláne itt mindezt az én érzéseim érzékeltetése mellett kellett elérnem. Ez a jelenet csak: *Én és Füsike, életem egy adott ötpercében*. Nem Füsikéről írok könyvet - aki szintén megírhatta volna magáról a sajátját, ő tudja, mért nem tette. Különben 1954 nyarán Szigligeten, amikor annyi egymás mellett közömbösen elment év után kicsit közelebb kerültünk egymáshoz - szerepet játszott ebben a köztünk levő korkülönbség, a Nánay Vali-féle közbejött gikszer, az egész megváltozott élet s ahogy mindketten viszonyultunk hozzá; ő közéletibb szerepet vállalva és én a természetemnek megfelelőbb visszahúzódást -, 1954 nyarán Füsike bevallotta nekem, hogy élete fő művének kiadatlan s talán soha ki nem adható jegyzeteit és naplóit tartja. Majd a következő napokban váratlanul így szólt hozzám: „- Mért nem írsz naplót? Te olyan alkat vagy, akinek naplót kell írnia!" - mondta megföllebbezhetetlenül, és azt hiszem, nagyon bölcsen. S minthogy mindig is kedveltem őt - minden kölcsönös félreértésünk ellenére -, eltűnődtem ezen, mert érdekes alaknak, hasznos irodalmárnak és jó kritikusnak tartottam - mint szépprózaíróról a negyvenes évek elején megjelent *Szárnyas farkasok* alapján nem volt jó véleményem, de nem öregbítette bennem ezt a hiedelmet az *Aszódi diák* címen Petőfiről írt színdarabja sem. S hogy mennyivel inkább naplóíró volt, ezt *Tengeri szél* című útikönyve rekonstruált naplója bizonyítja a legjobban, mely jelentékeny mű is egyben. Eltűnődtem e naplóírási tanácson - akkor már mögöttem volt az 1954 január-februárjában írt önéletrajzom első kötete, a *Mostoha éveim*. S akkor már számos naplótöredék, jegyzet sorakozott a *papírkosaramban*, ifjúkori írásgyakorlatszámba menő tollpróbák és néhány komoly, már-már a memoár-hajlamomra utaló írás, mint az 1946-ban írt napló és önéletrajz-jellegű *Széljegyzetek egy szerelemhez* (Eszter története) melynek folytatását, az *Epilógus az Eszter-ügyhöz* című napló-levél-dokument-memoár-vallomáskeveréket épp akkoriban szándékoztam „tisztába tenni", összefogni egységes, olvasható dolgozattá. Ez a néhány odavetett szó döntő hatású volt rám a későbbiekben. Mielőtt tovább folytattam volna önéletrajzomat, nekiláttam jegyzetelni, naplózni én is, töméntelen mennyiségben, hogy még jobban megpróbáljam ismerni önmagamat, mert ahogy egy régi haverom, Major Ottó jegyezte meg nemrégiben találóan, én is csak „papíron tudok gondolkozni". S ha valamelyest sikerült is ez az emlékirat, ebben nem kis szerepe van a drága, édes Füsike, Füsi Jóska talán véletlenül, unalmában odavetett mondatának. De az is lehet, amire gyanakodtam akkor is, hogy a „vesékbe látott". S ha Füsike *az olasz* volt Pesten, én - azt hiszem, minden szláv és ómagyar származásom ellenére - *a francia* voltam, tehát mindketten latinok, csekély kultúrámat, a legtöbb impulzusomat, így a Naplóírást és a Memoárt is mégiscsak a franciák-

nak köszönhetem. S a különlegesség, már-már a különcség iránti hajlamomat is. Hiszen Füsike csak felélesztette és tudatossá tette bennem naplóíró-vágyamat, irányomat. Just atya és a *Vigilia* jóvoltából tudtam Julien Green naplójáról, André Gide naplójáról, sőt rövidesen Jules Renard-éról is értesültem. Szerintem mindhármuknak összes többi művét jelentőségben, irodalmi és emberi értékben „veri" a naplójuk.

Az emlékiratban tehát elég a jó felvillantás. Különben is mért ne lehetne az emlékiratok eddigi írott és íratlan szabályait éppúgy felrúgni, ahogy a regénnyel, drámával tették az elmúlt évtizedekben és években? Mért ne lehetne a *antimemoár*-t írni? Ez az *anti*-ság, ellentörekvés mért volna csak a regény és a színdarab kiváltsága? A régi memoártörvényeket ezzel tisztelettel egyik pillanatról a másikra felrúgom, és tágíthatóvá teszem határait és tartamát. *(Ezt 1966-ban írtam, és Malraux* Anti-memoires-*ja 1967-ben jelent meg! 1977. V. Gy.)*

Mert hiszen bíbelődhetnék könnyű habos és dallamos versecskék farigcsálásával, írhatnék kedves, humoros, rövid karcolatokat a tegnap és ma alakjairól, mint ahogy nem egy kortársam teszi, csak a derűset, az anekdotikusat emelve ki valóban a múltból, megpróbálhatnám élményeimet, emlékeimet elbeszélésekbe tömöríteni, apró esszékbe sűríteni - ami régi tervem már, 10-15 éve babusgatom kacatjaim között ezt a címet *„Villám-esszék"* -, írhatnék csípős, gonosz kis kritikákat, de nem, nekem úgy látszik, ilyen vége nincs, széles ecsetkezelésű freskóra kell törekednem, melyben azért mindez helyet és szerepet kap, *„à la Végh György"*-szósszal - házunk specialitása! - bőven nyakon öntve.

Kis kitérőnek szántam ezt; röhej, amikor az egész könyv egyetlen kitérő, szövevényes elkalandozás, apropók sorozata egy mondaton belül is! De mi egyebet tehetek: vállalom!

S még egy visszatérés - mielőtt végleg tovaszáguldok az események forgószele szárnyán! -, Weöres Sanyika mondta 1956. augusztus 29-én, miután kéziratban elolvasta a *Mostoha éveim*-et. Szó szerint idézem akkori naplómból, megvan rá a lehetőség, hogy bárki megkérdezze tőle: így mondta-e valóban?

„- Nagyon tetszett. Olyan, mint egy őskori kőzet. Ebben a lenyomatban annyira benne van a kor, hogy még ezer év múlva is meg lehet állapítani majd, hogy éltek *akkor* az emberek."

Önarcképem - még 117 kötetben.
Folytonos kitérőimről. A labirintusos ember.
Úgy írtam, ahogy elképzeltem magamnak Lautréamont-t

Egek, ezzel az idézettel és Füsikével is lelőttem önmagamat! Hisz ebből kiderül, hogy nem haltam meg harmincéves koromban, sőt még 1956-ban is éltem! Hová lesz akkor a többi 117 kötetből a feszültség, melyet kizárólag az okozhat, hogy az olvasó feszülten várja, mikor lesz már vége ennek a szűnni nem akaró fecsegésáradatnak, hol az a há nélküli Vég, a szerző már oly régóta esedékes kinyiffanása és ön-elhantolása? Mikor veszünk már részt temetésének bizonyára pompázatos leírásán, hol a kortársak szívet tépően zokognak, hogy így meg nem értve volt kénytelen alászállni a sírba? De azért egyesek örülnek majd, hogy ezúttal nem őket temetik! Azonban tényleg csak ezúttal!

A még hátralevő 117 kötet, sajna, nem légből kapott szám, kivételesen nem is tréfa vagy koholmány. Azért van erre szükség, hogy lefőzzem a 100 kötetes Jókai Móricz bátyám és mesemondó ősöm 110 kötetét, s hogy bemutassam: témavilágom mennyivel változatosabb, mint az övé - elvégre önarcképem én vagyok: önmagam. Tízezer önarcképre fog bomlani, ilyen címekkel: *„Önarckép elöl Nánay Valival"*, *„Önarckép hátul Justtal, amint a fenekembe rúg"*, *„Önarckép bohócsipkával"*, *„Önarckép, elmerengve"*, *„Önarckép orrot piszkálva"* - de

ez lehet ilyen című is: *„Orrpiszkáló önarckép”*, *„Önarckép lelki hascsikarás közepette”* - hogy a dallamosságra is ügyeljek.

No csak ennyit akartam kitérni. De ez önként és kivételesen ide kívánkozó mondat elől nem akarok kitérni: - Hát tehetek én róla, hogy ilyen labirintusos ember vagyok? s hogy ilyen folyondáros írói alkat? Ugye nem? És ha igaz az a nagyon régi és bölcs francia mondás, hogy „le style c’est l’homme”, hogy a „stílus az ember”, egy ilyen „labirintusos” embernek, mint amilyen én is vagyok - az imént vallottam be, de csak négyszemközt! -, az ilyen tekervényes folyosókkal rendelkező alaknak nem csoda, ha a kifejezésmódja is olyan! De vállalom, mert legalább én vagyok, egészen. Kosztolányi purizmusa, abszolút világos szerkesztésmódja után - melyet oly könnyű léhán és üresen utánozni - nem árt valami televényes, szövevényes, dzsungeles trópusi indázó vadon, nem árt egy *„à la francia”* típusú világra pottyant magyar szörnyeteg sem. Legalább az irodalomtörténet megment a biztos haláltól, a kötelező olvasmányok közé való besorolástól, s így tán eltengetem egy-két századokig siralmas és éppoly keserves utóéletemet, ami pontosan olyan vacak lesz, mint a valódi volt. Ó, hogy irigyeltem már akkor is Lautréamont-t, 1941 tavaszán-nyarán - amihez sehogy se juthattam hozzá akkor Pesten -, a *Maldoror énekei*-ért! De sebaj! Nincs meg sehol? Feltételeztem és elképzeltem alakját és stílusát, és egy-két napig azt hittem, hogy valóban Lautréamont vagyok, újraéledve Pesten, Rákóczi úti még csak nem is külön bejáratú, hanem konyhán át megközelíthető Párizsomban!

Just atya szerint 4-5 regényből meg lehet élni egy életen át

Egy kora délután - még mielőtt leutaztam volna Rozsnyóra Hegedüs Zoliékhoz - felvágtattam a *Vigilia* kiadóhivatalába, Zigányhoz. - „Végur - korholt lihegve Just, ha együtt mentünk, indultunk neki az ötödik emeletnek -, neloholjonígy megbánjamégvigyázzon a szívére abból-csakegyvan és mitcsinálteszemazt majd nyolcvanéveskorában?” - „Ne tessék kinevettetni magát Doktor úr - válaszoltam ilyenkor illedelmesen -, hol leszek én már harmincéves koromban is! - és szaporábban beszéltem a szokottnál. - Hiszen megjósoltam!” - „Nana! - mért végig Just tetőtől talpig, gyanakodva. - Amit a költőkmondanak! No hiszenjólnéznénkkiha azmindigigazvolna! Akkor az égaznagyharangvolna megkalapmegbura meg ilyenésmásfajtatücsökésbogár. Költészetszamárság! A regényazigaziműfaj Végur. Mértnemír regényt? Tudja - folytatta egyszer, de nem akkor, sajna! -, hogy négyötregényből meglehet élniegyéletenát?” „Hogyhogy? - kérdeztem döbbenten s rögtön hozzátettem - kár, hogy nem érzek magamban hozzá tehetséget!” „VegyünkegypéldátVégur - oktatott, mint a tyúkanyó akkor kelt kis sárga, buta pihés csibéjét, akinek fenekén még ott a tojáshéj -, énmegírtam eddig három regényt, úgymint...” „Úgymint - énekeltem, mintha iskolában volnék, de arra vigyáztam közben, hogy el ne röhögjem magam: - Úgymint opusz egy: a *Hajnali kettő*, opusz kettő: a *Szagosmise*, opusz terciusz: *Vörös vagy fekete*, negyedik nondatur!” „Téved Végur, most írom az *Eszelősök*-et és a *Vivian*-t! Tehátezekmegjelennekmagyarulésutánamindenlehetségesnyelvenkiadatom, mertmindenüttdivatosakaneokatolikusregények. Ésakkoratantiemjeimbőléletemvégéigmegélek. Elégperszehaegyvilágnyelvenmegjelenikvalamelyikakkormárlehet házalni vele. Mertmagyarulnehézelhelyeznidehatörténetesen franciáulvagynémetül, esetlegolaszul jelenikmeg, akkormindenmegymintakarikacsapás. A *Hajnali kettő* mármegisjelentolaszultudja, *Due di notte* címen.” Ezt már láttam is valóban, a *Corbaccio* kiadásban, azt hiszem, a Mondadorinak vagy Bompianinak volt a sorozata, fűzött zsebkönyvek, a mai *„Livre de poche”*-ok, *„paperback”*-ek ősei, sőt álmélkodtam is a névsoron a többi szerzőn, akik közé Just bekerült. Európa és Amerika akkori élvonalbeli írói voltak köztük, többek közt Huxley, s ha, jól emlékszem, Thomas Mann stb. - „Végurtanuljamegsenkisempróféta a sajáthazájábanelőbblehet karriertcsinálnikül-

földönmintamagyar irodalomban. Erre énleszek a példa, meglátjaVégur, írjonmaga is regényt!" - „Előbb szeretném összehozni a verseskötetemet." - „IgazavanVégur persze, harminconalulnemlehetjóprózátírni. Nohamegleszaverseskötetemajdsegítek! Szerzünkhozzá egykis Baumgartensegélyt, Gyergyaialbertenkeresztül! És majd Mécslászlóval is beszélek, hogytámogassamagát!" Ez a társalgásom nem aznap történt Justtal, de azokban a napokban. Előtte vagy utána, ez most igazán mellékes.

Egy partecédula. Taxiba vágtam magam.
Egy este nevelőanyámnál: a múlt, a jelen.
Mi lett a régi-régi gyermekkori ismerősökből?

Zigány tanár úr, amint beeresztett, egy partecédulát nyomott a kezembe.

- Ez jött magának, Végh úr.

Ki küldhet nekem gyászjelentőt, és pont ide a *Vigiliá*-hoz! Amikor kinyitottam, döbbenten meredtem a nagybetűvel nyomott névre: SIKFAY FRIGYES és alatta: csendesen elhunyt 28-ik évében - vagy ilyesféle.

Két óra múlt néhány perccel, és a temetés fél háromkor volt.

- Hogy érhetnék ki fél háromra? - morogtam magam elé félig hangosan.

- Csak taxival, Végh úr. Csak taxival! - mosolygott rám Zigány tanár úr.

Gyorsan levágtam egy húszasra, hogy némi virágot is vehessek, és a Kecskeméti utcában bevágtam magam egy taxiba, mely épp arra cserkészett. Sose kockáztattam meg még ilyen luxust, taxival menni valahová - nem voltam Devecseri Gabi! -, de Fricit minden linksége ellenére is kedveltem, akárhogy és akárhányszor kitolt velem gyerekkoromban. A József körútra annak idején nem jött fel - új életkezdése után - a verseivel, ahogy ígérte, de nemrégiben hallottam róla unokabátyjától, Feritől, akivel pár héttel azelőtt találkoztam össze véletlenül a Kálvin téren. Tudtam, hogy megnősült, elvette azt a bizonyos cselédlányt, anyja - a nevelőanyám - ellenkezése ellenére. Üzentem neki, hogy hívjon fel, de előbb írjon, a *Vigilia*-címen az állandóbb, biztosabb, mint a lakáscímem, a Kecskeméti utcai *Vigilia* szerkesztőségen keresztül akár harminc év múlva is megtalál... De nem ő írt: róla írtak, hogy halott már.

Idejében érkeztem, alig kezdték el a szertartást. Nem voltak sokan. A koporsó egyik felénél nevelőanyám állt, soványan, sűrű fekete gyászfátyol mögött zokogva, hiszen egyetlen reménye, álma, szeme fénye feküdt előtte kiterítve a ravatalon, Frici, akiért, hogy jobb legyen a sorsa, annyit szenvedtem, akiért annyi mostoha évet éltem át körükben, talán túlságosan is érzékeny gyerekéveimben.

Föllépkedtem a koporsó másik oldalához némán, elszomorodott szívvel. Frici beesett, viaszszín arca karakteres vonásokkal emelkedett ki a párnáról, halványszőke bajusza alatt. S a haja elmosódott szőke volt. Nem változott meg a halálában, olyan volt, ahogy nevelőanyám mondta: „Mintha élne, mintha csak aludna", nem változott meg, de nem élt már, halott volt, feltámaszthatatlanul, egy nem sikerült élet, egy nehéz, „rossz karakter" - ahogy a francia hívja -, egy eltolódott jellem vagy egyéniség céltalan létének belátott csődje után.

Most már, a sír felé lépkedve, megtudtam Tóth Böskétől - hajdani gyerekkori játszópajtásomtól, akiből felnőtt hölgy lett, tanítónő, s dehogy Böske!: Erika! -, hogy Frici tulajdonképpen öngyilkos lett. „Véletlenül több altatót vett be a kelleténél, ezt mondta anyunak keresztmama, Frici édesanyja. Amikor észrevették, azonnal bevitték a Rókusba, a gyomormosás azonban már nem segített rajta. Tüdőgyulladást kapott, és nem tudták megmenteni, mert túlságosan le

volt gyöngülve. Nem is tért magához többet egy pillanatra sem. Anélkül halt meg, hogy eszméletét visszanyerte volna."

Mi más ez, ha nem öngyilkosság? - tűnődtem egy pillanatra, míg a menetben baktattam a néhány ismerős, rég nem látott arc között. Mert sokan ott voltak hajdani múltamból, akiket azóta sem láttam, hogy 1937. szeptember elsején kifordultam a Liliom utcai lakásból, hogy új életet kezdjek, végre a magam életét. Ott volt Klemmi néni, a kis Kemu és Vili, akiket úgy szerettem akkor, s akiknél egy nyarat töltöttem Ceglédbercelen, Póli, első távszerelmem és Gyenes Feri, első távbarátom bűvkörében; ott volt Etelka néni, nevelőanyám féltestvére-húga - akinél annyit nyaraltam Kiskunmajsán a hordóban kézipoggyászként vitt oleánderfánkkal, s akinél egy nyáron rengeteget olvastam összevissza: Tolsztojt és Szomaházyt, Szekula Jenőt és Szini Gyulát, Legény Elemért és Zolát, Maupassant-t, amilyen vegyesen hevertek a könyvek egy szekrény alján, olyan esetlegességgel, de mohón -, s ott volt Marcsa is, szinte változatlanul, alig öregedve, alig töpörödve, törpe termetével.

Nevelőanyám Feri karjára támaszkodott, aki a család egyetlen közeli férfitagja volt már, az özvegy mellett talán a bátyja ballagott, s ott láttam még a menetben Krendits Gyulánét, bérmakeresztapám fiatal özvegyét, akinek, jól emlékeztem erre, süldőlány korában Feri és Frici egymással versenyezve csapták a szelet, de kettőjük közül kétségtelenül Feri volt az állhatatosabb. Még egy-két szomszéd is kijött, kötelességérzetből vagy merő kíváncsiságból. Ez a maroknyi gyászoló csapat kísérte, ahogy szokták mondani: utolsó útjára Fricit, akinek hajdan anyja oly fényes jövőt álmodott. De a fejfáján, mintegy mentegetődzésül, ez állott: *„Élt 28 évet"* - tehát nem érhette el mindezt. A szertartás befejezése után nevelőanyám odajött hozzám, és megköszönte, hogy kijöttem. Magázott, és a hangjában volt valami a két lépés távolságból:

- Jöjjön el, Gyurika, hozzánk. A többiek is mind eljönnek.

Együtt mentem a többiekkel, ezúttal villamoson. A Népszínház utcánál átszálltunk a 28-asról a 6-osra, s a Nagykörút és Üllői út sarkán szálltunk le a Corvin mozi előtt. (Akkor még bal oldali közlekedés volt a jobboldali Magyarországon.) Azon az útvonalon ballagtam vissza a Liliom utcába, nevelőanyámék mögött, amelyen alig négy éve, 1937. szeptember elsején jöttem el, azzal a biztos tudattal, hogy sose látom őket többé. Azóta sem jártam a Tűzoltó utcában, sem a Liliom utcában. A házak, ellentétben Marcsával, sokkal ráncosabbak, sokkal töpörödöttebbek lettek, lekopott róluk a hajdani „plezúr". Ez nevelőanyám szavajárása volt. Egy picit feszengve baktattam mögöttük, hogy hogyan is szólítsam meg azt, akit hajdan annyi éven át Anyukának hívtam - vagy kellett hívnom -, de aki soha egy másodpercre sem tudta feledtetni azt a hiányt, amit azóta éreztem, hogy Anyácska eltűnt az életemből, tündér Anyácskám, aki talán egy felhő mögül figyeli az életben csetlő-botló, nagy kamasz fiacskáját. S aztán hirtelen döntöttem: én is Joli néninek fogom hívni, mint a többiek. Nem is tiltakozott ellene.

A lakás a régi volt, nem változott szinte semmi benne. A bútorok ugyanazon a helyen álltak, ahol behunyt szempilláim mögött, ha néha vissza akartam idézni magamnak azt a környezetet, ahonnan sikerült kiszabadulnom, fölemelkednem. Talán ezért is mentem el oda azon a délután, hogy ellenőrizzem: koptak-e valamit is az emlékeim? Az emlékeim nem koptak semmit, de a nyúzottbirka-szerű bőrgarnitúra még vedlettebb volt az ebédlőben. Az előszobában egy pillanatra láttam magamat, ahogy az ágyban feküdtem, képzeletbeli esernyőkkel védekezve az éjszakai felhőszakadások ellen, amikor néha arra ébredtem, hogy az este fölteregetett régimódi bugyikból a homlokomra és a számba csörgedezik a víz, láttam magamat az asztalra rakott széken ülve - nagy vívmányom volt ez -, hogy valamelyest lássak a 10-es vagy 15-ös, a lehető legkisebb fényerejű villanykörte vaksi pislákolásánál. S míg a többiek bementek az ebédlőbe, egy percre bekukkantottam a konyhába és a cselédszobába, ahol Frici élt felesé-

gével. Egy pillanatra láttam magam, amint a kis asztalnál mímelem a tanulást, a tankönyv fent volt az asztal tetején, s a ponyva a fiókban, mert persze azt olvastam a történelemlecke helyett, s ha meghallottam nevelőanyám lépteit vagy morgását Marcsával a konyhában, gyorsan, betoltam a fiókot a hasammal - mindezt Fricitől sajátítottam el, ő volt ebben a mesterem. S őt is láttam, a másodperc egy töredékéig, amint átadom neki az ötven fillért, az *„obulust”*, a magyardolgozataimért, melyeket ő írt helyettem. S azt is láttam, amint tollszáramat rágcsálva írom 1936 nyarutóján első naplóbejegyzéseimet, hogy: „Ma mákostészta volt ebédre. Nagyon finom volt.” S láttam egy pillanatra a házmestert is, amint beszámolt Kaprosné és Frici „nemi bemutatójáról”, melyet végigbotránkoztak a körfolyosókról a ház tisztelt erkölcsű lakói.

Az ebédlőben ott ültek már a többiek. Minden a helyén volt, csak a kis könyvespolcról tűntek el a könyvek, a Herczeg Ferenc-sorozat, a Petőfi Társaság könyvei - amiket akkor se tudtam elolvasni, nem vette be őket a gyomrom - és sajnos, a *Pesti Hírlap* kis sárga kötetei is, amiket viszont oly szívesen faltam. De nem voltak ott a *Pesti Hírlap* Képes Vasárnapjai sem, a csodás kis Kosztolányi-írásokkal: biztos befűtöttek velük, s hirtelen azt éreztem, lám, okos volt az a megállapításom, hogy a folyóirat-, lap-halhatatlanság mit sem ér, mert egykettőre eldobálják őket, nyomuk vész örökre, mintha nem is lettek volna sohasem.

A „halotti tor” olyan szomorú volt. Nevelőanyám, mint egy kopott varjú, ült, feketében, hajdani húsosságát leványasztották róla az évek, megtört vonásait hiába rizsporozta be, elő-előbukkantak valódi meztelenségükben, ahogy időnként le-lepatakzó könnyei szétmaszatolva árkot ástak a púdertömegben.

A beszélgetésre alig tudtam figyelni, alig tudtam belekapcsolódni. Magamat kerestem, azt a kamaszt, aki oly nagy álmokkal ment el innen. Az íróasztal is még a régi helyén állt, rajta a régi írómappa, s ahogy jobban megnéztem, hevesen dobbant meg a szívem, nagyot szökellve, mert az itatóson még ott voltak a hajdani firkálásaim: Kovalcze György, sőt Ivan Cantor és Ivan Madrid is. Ez utóbbi kettőt mint leendő filmszínésznevemet gyakoroltam, ha majd autogramokat kell osztogatnom Hollywoodban. Ott lógott a régi bekeretezett kép is az írósasztal fölött: Kornél bácsi, Joli néni és közöttük Frici. Mégis Kornél bácsi fia lett volna? - ahogy egyszer már fölmerült bennem e sejtés? S az is átvillant rajtam, hogy igaz-e valóban az a hiedelem hogy a halottak képei megfakulnak? Kornél bácsi fakó volt, Frici is, de nevelőanyám is a képen, de még a képen mindig kevésbé fakó, mint tőle kétméternyire a valóságban, alig élő, kornyadozó másában. Az ablakon is kipillantottam, fel, az utca túlsó oldalára, a magasba, ahol Éva, a jelképes Éva lakott. De nem nézett ki most a szemközti ablakon, hiába vártam egy rezdülésnyi szívdobogással. Talán már asszony, talán már nem is lakik itt... A szomszéd szobából áthangzott hirtelen az ingaóra ütése, melyet annyit hallgattam a sötétben, ha éjszaka fölriadtam s nem tudtam elaludni sokáig. Oda is átbolyongtam, ott se változott semmi: ott lógott a falon a Jézus szíve-kép s mellette a tőrrel átdöfött szívű Szűz Mária s velük szemben Krisztus az Olajfák hegyén. A fürdőszoba ajtaja nyitva volt, láttam a kádat, amelyben egy életre meggyűlöltem a fürdést, mert sokszor négy ember után kellett fürdenem ugyanabban a vízben... Igen, semmi sem változott. Emlékezetem maradéktalanul megőrzött mindent. Még azzal is játszottam, hogy ha most behunyom s újra kinyitom a szemem, Kornél bácsit látom papucsban, a díványon heverészve, amint Max Brandot olvassa, hófehér Vilmos császár-bajuszát pödörgetve.

Ó, nem volt aznap este bennem semmi gyűlölet nevelőanyám iránt. Ő nekem jósolta: „Megbánod még azt, hogy elmentél tőlem! Isten nem ver bottal!” - de tulajdonképpen őt verte meg a saját sorsa. Hogy elkerültem tőle, hogy volt erőm kiszakadni abból a lehúzó, kicsinyes életből - Frici is arra fizetett rá, hogy nem volt ereje itt hagyni az egészet -, hogy elszakadtam nevelőanyám mágikus bűvköréből, most, annyi év után nem is éreztem azt a démonikus

hatást, amit akkoriban tett rám. Talán rendkívül érzékeny gyermeki fantáziám túlozta volna el mindezt? Nem, mert az összes vele kapcsolatos rossz emlékem agyam, érzékelésem fókuszába tolult, s tudtam, hogy nem tévedtem mint gyerek sem. De ez a meggyötört, szegény öregasszony már nem is ő volt, csak árnya régi magának, annak, aki eltakarta tőlem az eget, a fényt.

Nem maradtam sokáig, csak amennyit az illendőség megkívánt, de addig még visszatértem a jelenbe. Hogy megtudjam, ki hogyan él. Márkus úr, a hajdani első albérlő, a „bugyikban utazó" szintén kiköltözött már a rákoskeresztúri temetőbe. Helyén Feri aludt. Közben özvegy Krenedits Gyuláné, született Lapu Ica is odaköltözött, ő nevelőanyámmal egy szobában lakott. No - gondoltam - ezt is jól bepalizzák! Ica énekelni tanult, Dunaalmásról felköltöztek Zsuzsával, akivel végleg összevesztek Gyula bácsi halála után. Icának bőven volt pénze, ajajaj! boldogan mesélte, hogy van nyugdíja és a rákosszentmihályi üzletsor is jól jövedelmez, csak a villát adták el, Gyula bácsi tanácsára, azt, ahol tizenhat éves koromban egy boldog nyarat töltöttem, amikor még Gizibe, a mosodás lányába voltam szerelmes, akinek annyiszor énekeltem el, anélkül hogy ő egyszer is hallotta volna, a divatos slágert: „Tenyeremen hordom, lehozom a csillagot én, csak a szeme rám nevessen, csak szeressen beléémm!"

S azt is kihámoztam, nekem aztán igazán elég volt egy-két elejtett szó, hogy Feri „komolyan foglalkozik" Icával, csak „várniuk kell", mert „Feri felesége nem hajlandó egyelőre válni". Klemmi néni Kemuval, aki közben férjhez ment, a visszacsatolt Felvidéken élt, odavalósi tulajdonképpen, Kassa környékére. Vili bányászfőiskolára járt; két értelmes szót nem tudtunk váltani, annyira eltávolodtunk érdeklődési körben, életfelfogásban egymástól. Böske, azaz Erika tanítónő, és nagy sportlady valahol Szigetújfalun. Marcsa az Angyal utcában szolgált egy orvosnál, de minden kimenőjét nevelőanyámnál, az „édes kis naccságám"-nál töltötte, mosogatva, takarítgatva, potyán és fizetését is, kölcsönképpen, a „naccságának" adva azzal, hogy ott „biztosan jobb helyen van, mint a bankban vagy a takarékban". És Frici helyes, rokonszenves fiatal özvegye is „ott maradt Anyuká"-nál továbbra is, a kisszobában.

- Ha nehezen is, de megleszünk valahogy, Gyurikám - mondta búcsúzóul Joli néni.

Rövid számadás az elmúlt négy évemről

Szomorú szívvel, de azért mégis boldogan mentem haza, ismét a hajdani, az 1937. szeptember elsejei útvonalon, a Tűzoltó utcába befordulva, s onnan ki a Ferenc körútra, egy pillanatra még Kornél bácsi régi lakása elé is elsétálva - az én kis cselédszobámba, a Rákóczi útra. Abba a csöpp helyiségbe, amelynek falait képzeletem a végtelenbe tudta - ha akarta - kitágítani, kitolni.

S egy néhány mondatban összefoglalható mérleg igazán a javamra, merész elhatározásom és vállalkozásom javára billentette a mérleg serpenyőjét. Ha ott maradok, ott tespedek el, mint Frici is, abban a pókhálófonalas, hínáros, süppedős dzsungelben - ahová most özvegy Krenedits Gyuláné született Lapu Ica is bevetődött, hogy lassan, szinte észrevétlenül kiszívják a vérét. Nem lettem világsztár Hollywoodban, igaz, de valamelyest ismernek az irodalom berkeiben - hiszen még nevelőanyámnál is tudnak arról, hogy írok, Eta néni olvasta a *Nemzeti Újság*-ban *Szökevények* című tárcámat, és végigkörözte az összes ismerős között -, van jövőm, s a jelenem se oly kutya rossz, rengeteg haverom él ebben a városban, úgy éreztem, mérhetetlen sok élménnyel lettem gazdagabb az elmúlt négy év alatt. Élmények-emlékek tárháza, kimeríthetetlen kincsesbányája állt a rendelkezésemre, bár egyelőre haszontalan összevissza-ságban, és fogalmam sem volt: mit lehetne kezdeni velük.

Életem csak egyben hibádzott, álmaim csak itt nem akartak valóra válni: még mindig Onán oltárán áldoztam. Narcissusnak, ahelyett hogy nőknek mutattam volna be áldozataimat. De talán már ez sincs messze - biztatgattam magam -, hiszen Tubi, Hegedüs Zoli felesége azzal biztatott, hogy Claire is otthon lesz Rozsnyón, aki valahogy mégse került Pestre az elmúlt években, mint ahogy vártuk.

Rozsnyón. Egy detektív kotorászik a bőröndömben.
Tubi két cseh költőről mesél nekem.
Az egyik ezzel a felkiáltással hagyta abba egy nap a versírást: „Nincs több mondanivalóm!”

A gyorsvonaton egyedül utaztam egy fülkében - végül is alapelvemmé tettem Just bölcs tanácsát, a gyorsvonatot, s minthogy Molnár Ferenc egy írásából értesültem, hogy „nincs rossz pincér, csak rossz borravaló van”, „megkentem” a kalauzt, és a lehúzott függönyök mögött, előkelő utasként lehevertem a fülkében, de aludni persze így se bírtam, mert vonaton sose tudtam.

Dolgozni mentem Rozsnyóra, de semmi se lett belőle. A légkör se volt a legjobb Zoliéknál, illetve anyósa házában, ahol laktam. Zoli és Tubi között is állandóan volt valami feszültség a levegőben, az egész kis világra rányomta bélyegét a nőuralom, szegény idős Rusák bácsi, kacsos kezével csak ült a sutban némán, és nyelte a sok szidalmat, szó-lefetyelést, amitől hangosak voltak a szobák. Mindez azonban csak ürügy volt számomra, kifogás, hogy ne kelljen dolgoznom, szerettem volna ugyan, de mégsem akaródzott.

Hozzájárult persze az is, hogy megérkezésem másnapjától állandó frászban éltem. Amikor ugyanis délutáni sétám után hazatértem - le-föl lófráltam-csellengtem a városkában, hogy felmérjem és magamévá tegyem, már ami érdekelt belőle -, egy detektív várt a szobámban, éppen „házkutatást” tartva a holmijaim közt. Oly alaposan végezte, hogy még a vécé-papírjaimat is darabonként nézte át. Kénytelen voltam Pestről hozni magammal, mert már kezdődött ilyesmivel is a mizéria, s tulajdonképp jól tettem, mert még aznap elkezdett otthon úgy-ahogy kordába szorított gyomrom újra szaporázni. Én állat, megint volt cseh területre mentem! S ráadásul a határ is ott húzódott egész közel - diverzánsnak néztek, még azt is feltételezték, hogy „átdobott orosz partizán” vagyok -, alig tudtam kimosni valahogy magam. A munkakedvemnek ezzel persze azonnal lőttek. S minthogy a koszt se volt gyomrom akkori állapotának a legmegfelelőbb - túl sósan főzött Rusák néni, és szinte minden este jó zsíros rántottát kaptam, amitől görcsöltem sokszor egész éjszaka -, az egész nyári ott-tartózkodásból egy hét-tíz nap lett csupán. Különben Hegedüs Zoli is vacakolt a gyomrával, pedig máskor sohasem szokott; napokig 38 fokos láza volt, gyomormérgezés-szerűséggel feküdt napokig.

Rozsnyón megint állandóan Zoliék nyakán lógtam, emiatt is elment a munkakedvem. Inkább Tubit faggattam a régi és modern cseh költőkről. Macháról mesélt, a Byron-szerű romantikus, fiatalon meghalt lírikusról, *Május* című költeményéről:

- Príma! - csücsörítette össze az ajkát. - Príma, Gyurikám! Érdemes volna lefordítanod!

- Dehogy fordítok! Soha többé az életben! - tiltakoztam.

S aztán cseh különlegességekről faggattam. Ez az érdeklődés bennem a cseh költők iránt valójában Anyácska emlékének szólt.

- Itt van például Březina!

- Hogy?

- Březina! Príma! Harmincöt éves korában letette a tollat, és kijelentette: „Többet nem írok, nincs több mondanivalóm!” S még vagy huszonöt évet élt!

- Ez érdekes alak lehet! - jegyeztem meg.

- És mégis milyen nagy költő! Pedig négy-öt vékony versesfüzete van csupán, de azok prímák!

S este Březináról álmodoztam - Claire-t itt is csak futólag láttam, s nem volt különösebben a zsánerem. Valami titkos félelem szorongott bennem - hogy mi lesz a jövőm? Bárhogy szerettem volna verset írni, a vágynál tovább nem jutottam, mintha kimerültem volna teljesen. „Még annyit se tudok majd összeírni, mint ez a Březina!” - húzódott össze a torkom a rémülettől, s ugyanezt néhányszor kérdőjellel is megismételtem, e mondatot és Březina nevét: a nevükben levő azonos betűk miatt óhatatlanul is Berzsenyit idézte, akit Kulcsár Dódi jóvoltából a télen s tavasszal annyira megszerettem. Hát van ilyen, hogy a költők kimerülnek? Úgy látszik, van ilyen. De azért Berzsenyi fél tucat csodás versével mégis a legnagyobb magyar költők közt van a Parnasszuson! S ez a cseh Březina szintúgy! Istenem - fohászkodtam fel egy pillanatra -, nem hiszek benned, de segíts meg! Segíts, hogy fél tucat verset, néhány vékony kötetecskét én is megírjak - különben mi értelme volna életemnek? Mért küldtél másért e földre? Ne csak Weöres Sanyinak adj annyi csodás verset! Tudod, nagyon szeretem, és csak icipicit irigylem - ennyi talán nem is bűn -, de igazán adj nékem is néhány verset! No, néhány tucatot! Ugye nem vagyok túl nagyigényű?

Rozsnyón egy sem adatott meg, csak hazafelé a vonaton kezdtek sorok motoszkálni a fülemben:

Ez hát a messzeség? ezért rajongtam?
- -
...minden messzeség elérhetetlen:
csak a távolból szép a bérc, a köd,
- piros vitorlással szeretnék szállni
mostan, háborgó tengerek fölött.

Még a vonaton megírtam a *Csavargó fellegek*-et, és Rozsnyót írtam alá szülőhazájául. Hogy rólam is lássák, ne csak Petőfiről: mennyifelé csatangoltam az országban!

Kálvária a gyomrommal. Röntgen- és savvizsgálat. Diéta. Haskötő

Pesten tovább folyt a hasam; kifejezőbb is ez, mint ha azt írnám: tovább folytatódtak a gyomorzűrjeim. Minden „vécézés” után - s hányszor volt egy nap, ó hányszor - riadtan néztem meg: nem vérhas-e ez már?

Mécs Imre nem volt itthon. Így a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem I. számú Belklinika Röntgen-laboratóriumát kerestem fel a Ludoviceum utcában - mert ez szegénységi bizonyítvánnyal ingyenes volt. A próbareggeli akkoriban még inkvizíciós kínzásnak is beillett. A lázam állandóan 37,5-38 között hintázott le-fel, ezért küldtek el röntgenre és alaposabb kivizsgálásra. Egy csésze teát kellett meginni egy zsömlével. Vagy félórát ült az ember kint a váróteremben a lócákon, majd egy altiszt, aki gumikötényben volt, behívta, és a delikvens nyakába szintén egy gumigallért kerített. Egy slagszerű csövet erőszakoltak le az ember torkán, hogy a gyomra tartalmát azon visszaszívják. Belőlem nem a csövön jött vissza, hanem majdnem szemközt rókáztam a pofát. Erre el is voltak készülve, azért használták a gumikötényeket.

A röntgen az enyhén kakaós gipszkásával több árnyalattal jobb volt. A kakaót ugyanis mindig nagyon szerettem. De a rémület ott dobolt a testemben, amíg néztek, hogy most mondja ki a röntgenes orvos halálos ítéletemet: - Kérem a következőt, Ilonka, ennek a fiatalembernek pedig hívassa a hullaszállító kocsit!

Ezúttal se ez történt. Ahogy Hegedüs Zolinak beszámoltam róla: „Voltam a klinikán, megröntgeneztek kétszer is, próbareggelit is kaptam, szerencsére nincsen olyan komoly bajom: csak egy kis gyomorsüllyedésem, és kevés a savam, a tüdőmnek sincs semmi baja: tehát Mécs mégiscsak jó orvos. A hőemelkedések az idegességtől vannak, úgyhogy már nem is mérem. Viszont rettenetesen lefogytam, 59 és fél kiló vagyok, kevesebb, mint a József körúton. Nagymama vett kezelésbe, és nagyon pörölt velem, hogy mért mentem el. Diétásan kell élnem rendszeresen, és főleg sós dolgokat, tészta-, füstölthúsféléket nem szabad ennem."

Neki is, Tűz Tamásnak is beszámoltam arról, hogy összeakadtam Pesten Justtal, aki erősen invitált, s megígérte, hogy Mécs Lászlótól pénzt szerez: menjek én is le Tusnádfürdőre nyaralni, Erdélybe. Azt is megírtam, hogy közben Urián Mózsi bácsi, kedves szűcsmester házigazdám, váratlanul meghalt. Tizenöt éve volt cukorbaja, és nem vették észre. Tűz Tamáshoz írt levelemben azért volt néhány panaszos mondat is: „Elég pocsékul érzem magam... Dolgozni nincs kedvem, pedig szeretném, ha lassan elkészülne a kötetem. Mindenki nyakig ül izgalomban és unalomban... Gondolj néha rám, s ha meghalnék, gonosz barátodért mondj egy misét."

A klinikán pepszines, savcsináló készítményt írtak fel, melyet egy evőkanállal együtt mindenüvé hurcoltam magammal - ha történetesen valaki meghív ebédre vagy vacsorára, hogy mindig a kezem ügyében legyen pótgyomrocskám vagy legalábbis pótemésztőnedvem. Azt javasolták, hogy gyomorsüllyedésem megszüntetésére hordjak haskötőt, ami majd fölemeli a magasba. No akkor liftként fogom alkalmazni, hogy vele közlekedjen: süllyedjen-emelkedjen tetszése szerint! Ki nem elégítő testsúlyom újabb lavinát indított el életemben: a Rákóczi út és Síp utca sarkán lévő patikában - ahová bejáratos voltam már régen, úgy ismertek, mint a rossz pénzt - elkezdtem naponkénti mázsálásomat, amíg meg nem untak. Sajnos elég rossz eredményeket mértem - akár a lázmérőmön vagy a pulzusomon -, volt, amikor 58 kilóra is lement, de 63-nál följebb egy dekát se mozdult elkövetkezendő éveimben, pedig szorgalmasan jegyeztem is eredményeimet, mint valami nagy sportteljesítményre készülő birkózóbajnok edzője... Hát igaz, ami igaz: nem volt túl sok, 178-181-es magasságomat tekintve. Ez is aszerint billegett, hogy kiegyenesedőbb napom volt-e, vagy összecsuklottabb. Bánatos napjaimon, a hátamra görnyedő szomorúság miatt, mindig alacsonyabb voltam.

A Tűz Tamás-féle levélben jelzett izgalmak a váratlanul lecsapó, esetlegesen tizedelő behívásokra vonatkoztak. Az „unalom" pedig azt jelentette, hogy a folyóiratokban, hetilapokban - melyeket azért árgus szemmel figyeltem - minden tespedett; pedig minden új névvel jelzett írást gondosan megvizsgáltam, nem lép-e a porondra valamilyen sohasem látott, félelmetes vetélytárs, de nem lépett, mert nyár volt, tehát uborkaszezon, az irodalmi sajtóban és könyvkiadásban egyaránt.

Egy pokoli élmény.
Tulajdonképpen Füsi Jóska lenne Horváth Béla?

Egy kora délután - mert a Hangliban ebédeltem aznap - kint csatangoltam a korzón. Az egyik kávéház teraszán ott ült Horváth Béla és Füsi Jóska. Észrevettek és odaintettek. Bátortalanul előhozakodtam a Tűz Tamás kötetéről írandó kritikával.

- Na tessék! - dohogott Füsi. - A mai fiatalok! Nyugtalanok! Nem tudják kivárni a bölcs öregek döntését könyveiket illetően! Még sürgetik is őket! Ecco! No de most jó lélektani pillanatot fogtál ki! Nyomban e helyt megírjuk!

És már tolt is egy darab papírt Horváth Béla felé.

- Itt van nálatok a kötete? - érdeklődtem. - Mert nálam nincs! De hazaszaladhatok érte!

- Kell is az! - hárította el Füsi Jóska. - Csak zavarna bennünket a mérlegelésben! Ugye, Béla?

S Béla, aki hagyományos szegfűjét lengette vagy szagolgatta gomblyukában, erősen bekonyakozva, helyeslően bólintott.

- Bizony, barátocskám! Ha Füsi professzor úr, barátom és tanítványom, egyben költőtársam ezt állítja, úgy is van!

- No írd csak, Béla! - biztatta Füsi. Horváth Béla lecsavarta töltőtolla kupakját.

- Mi is a könyv címe?

- *Tiszta arannyal!*

- Helytelen! - állapította meg Füsi.

- Valóban! - visszhangozta Horváth Béla.

- Tehát: Tűz Tamás: *Tiszta arannyal* - diktálta Füsi. - Ezzel megvagyunk! - dörzsölte a kezét. - Most már csak a tulajdonképpeni bírálat van hátra, pár sorban! Az ítélet. Az ítészkedés. Mert hajdan a kritikusokat ítészeknek hívták, mielőtt bírálók lettek volna. Nohát akkor ítészkedjünk.

- Füsi professzor úr kiváló képzettségű nyelvész. Valamennyi nyelv doktora! - állapította meg Horváth Béla. - Tehát: új bekezdés...

- A tehetséges induló fiatal papköltő - vagy valami ilyesfélét diktált Füsi, és Horváth Béla, mint egy iskolai diktandót, hangosan ismételve írta! Megdöbbenve ültem ott, mert a leg-„horváthbélásabb" fordulatokat mindig Füsi dobta be, sohasem Horváth Béla! Mi ez? Káprázik a fülem? Horváth Béla mögött Füsi rejtőzik, ő csak álneve, „négere"? Vagy ennyire jól ismeri Horváth Béla „pózait", modorát, sőt modorosságát, „manír"-jait, hogy kapásból horváthbélásabban ír, mint maga a Mester?

- Befejezésül vegyük bele az édes Anyaszentegyházat is! - irányította tovább az ítészetet Füsi. - Írd csak, Béla! Mert ahogy a drága aquinói doktor mondotta, aki tegnap hajnalban benézett hozzám az ablakon...

Szédülve jöttem el: az élet, az emberek és az irodalom újabb megfejthetetlen rejtélyeibe ütköztem. De talán ezek után mégis megjelenik a pár soros, ha semmitmondó kritika is Tűz Tamás könyvéről. Mert akkor már tisztában voltam vele, épp Tűz Tamás intő példáján, hogy nem elég egy verseskötetet kiadni, de a „kritikai visszhangját" is meg kell szervezni, ha kilincselve is, ha csalárd módon is, különben kár az egészért, mintha meg se jelent volna, jeltelenül, nyomtalanul lefut az Idő árján. És ezt annál is inkább éreztem, mert őszre én is szerettem volna összehozni a kötetemet.

Próbáltam verset írni.
A képzeletben és álmaimban élő embertípusról.
Az elkövetkező heteknek csak verstörténete van

Próbáltam verset írni, de nem ment. Rossz, üres, lélektelen sorok merültek fel csak bennem, amiket azonnal le is húztam a vécén. Egy este a Károlyi-kertben egy Csajkovszkij-hangversenyen ültem, persze magányosan és unalmamban, a zene keltette érzelemhullámok hatására firkálni kezdtem. Valami költeménypróza-féle járt a fejemben. Tücsköt-bogarat összeírtam, ami éppen eszembe jutott, a műfaja elbírta a szabad asszociációk laza szövetét, belekerült Anyácska, gyermeki magam és Rimbaud is, „minden költők legnagyobbja, kit nem értek, mert a nyelve nem az enyém, őrülete is más, de érzem, hogy mit akart." És egy ezeregyéjszakás varázslattal - akkor már kedvenc, sokat forgatott olvasmányom volt az 1001 éjszaka hétkötetes felnőttkiadása - kimondtam egy bűvös szót: *Kaland*, s „mintha Aladdin csodalámpáját dörzsöltem volna meg: megjelent a szellem, a Kaland szelleme; iszonyú néger Herkules, izmai mint óriáskígyók tekeregtek roppant karján, de feje kicsiny volt, borzas, európai gyerekfej: Rimbaud lázas-tetves feje.

Megjelent, és gúnyosan kérdezte:

„Mit akarsz már megint? Végigcsavarogtam Európát és Afrikát, voltam cirkuszos és elefántcsont-kereskedő, voltam, eh, te inkább számon tartod, mint én, hogy mi voltam - és látod, mégsem voltam boldog. Az volt a Kaland, amikor kamasz fejjel megírtam a *Részeg hajó*-t, a *Tetvész lányok*-at; Abbesszínia már csak pokol volt és küzdelem. A költő a legnagyobb kalandor!"

A nagyrészt álmaiban és képzeletében élő embertípus mentségére és igazolására találtam ki ezt a mondatot, ezt a jól hangzó megfogalmazást - a „tettek embere", a „cselekvő", *a l'homme d'action* típusával szemben -, s természetesen magamra értettem, sőt egyik istenem szájába adva e kijelentést: rögtön engem is igazolt.

S mindehhez két tucat vers volt az alapom. De ez az unalmamban kezdett firkálgatás valami elzárókövet is elmozdított bennem. Mert utána váratlanul kinyíltak költői zsilipjeim, és megállíthatatlan zuhatagként ömlöttek ki, igen rövid idő alatt, belőlem a versek, több mint egytucatnyi, életemben addig soha nem tapasztalt bőséggel! Úgyhogy az elkövetkező heteknek szinte csak munka- és verstörténetük van. Éjjel fölébredtem, s nem tudtam elaludni. Sokáig forgolódtam a sötétben. Egyszerre csak verssorokat hallottam, s minthogy Anniról volt benne szó:

Felejtsd el Anni kék szemét

- tudtam, hogy csakis nekem diktálhatják. Felkattintottam a villanyt, és írni kezdtem Csokonai sugalló szavait. Tizenhét éves korom óta az első eset volt, hogy éjjel írtam.

S aztán már meg se lehetett állítani. Érdekes, hogy miközben változatlanul vacakul voltam a gyomrommal, fizikai defektusommal egy időben szállt meg az ihlet. S ez még oly sokszor előfordult velem a későbbiekben is.

Aztán egy „költői játék" következett - *János vitéz*-nek egy ismeretlen kalandját írtam meg. S egy kis beszélgetésnek is szerét ejtettem Végh György és Petőfi között, ihol, la:

Rémülten bontom ki a piszkos csomagot,
hát ott lelem benne szegény kis malacom.
Kolbász lett belőle, hurka, füstölt sonka:
mégis lett belőle - kutyából - szalonna.

- Miért sírsz - kérdezte Petőfi borongva.
Izgatta szaglását tán a füstölt sonka,
mert ádámcsutkája szaladgált oly gyorsan,
mint az eltévedt vad a sűrű nádasban.

- Malacom siratom, koszos kis malacom,
jujujujj, brühühü, jaj, hol a madzagom?
Felkötöm magamat, ihol ezzel menten -
s egy kampós-szeg felé nagy bátran lépkedtem.

Petőfi azonban elkapta a karom:
- Ne tetézd nagyobbal, nagy az én bánatom,
ne kösd fel magadat, igen megkérnélek,
szeretnék valamit elmesélni néked.

Tudom, jóra bízom, tudsz titkot tartani:
holnap már mindenki erről fog beszélni...

A bevezető és befejező rész pimasz orcátlanságában és kedvességében jobban sikerült, mint maga a Kaland, bár ott is van néhány szép és főleg mesefantáziámra jellemző humoros-groteszk strófa:

Holdsugárból voltak a falak, a termek,
a lábtörlő helyén tigrisek hevertek,
s nehogy piszkos legyen, tisztára ők nyalták
minden belépőnek úttól poros talpát.

S a befejezésben volt megint csak az igazi „játék", Petőfivel való meghitt kis társalgásom:

„Aztán a jelenről beszélgettünk hosszan,
hogy miket csinálok, intett, hogy dolgozzam.
Én Anniról szóltam s öntöztem az asztalt,
ő meg bátorított s eképpen vigasztalt:

- Visszajön meglátod, ha oly nagyon várod,
szívünkön viseljük csöndes boldogságod,
szeretünk mindnyájan, te kis gonosz angyal,
s fölkeresünk holnap tán Arany Jánossal. -

Még boroztunk kicsit s verseket szavaltunk,
ő a „Pató Pál úr"*-t, én az* „Aranyhattyú"*-t,*
amit majd megírok, ha időm lesz rája,
aztán „A malac"*-ot, nagy mulatságára.*

De már bezörgetett a hívatlan reggel,
s én nem maradhattam híres vendégemmel.
A falnak fordultam, eldobtam a pennát
s fülemre húztam a jó meleg dunyhát.

Az út elő volt készítve tehát - a ciklus jegyében, Anni visszatéréséhez... Minden újabb vers után aggódtam, hátha ez az utolsó, és abbamarad a diktálás, de a Múzsám - vagy múzsáim? Csokonai, Petőfi, Balassi Bálint kegyesek voltak továbbra is.

A modern hangot felváltva próbálgattam a régiessel, vagy olykor sikerült vegyítenem, mint a következő két strófában is, ahol a hanglejtés századokkal előbbi, de mondanivalója, közlendője mégis csak kortalan:

Mennyekben lakó fényes angyalok,
Tüzet bocsájtó csodás csillagok,
Most mindeneknek hírül adjátok:
Immár megbékélt szomorú társatok.

Vagy a befejezés:

Mikor ezt írtam, háborúk dúltak,
Az fellegekbül bombák hullottak,
Az csillagok is sűrűn hullottak.
Az egek tőlünk végképp elfordultak.

Egy-egy pillanatra úgy éreztem, nem töltöttem hasztalanul a telet, a tavaszt, az egyetemen kódorogva, a Magyar Intézetben régimódi költőket lapozva, újkori kóbor lovagként. S úgy látszik, rozsnyói fohászom is az Istenhez - akiben nem hittem - meghallgatásra talált, nekem is jutott néhány morzsa azon a nyárvégen a Magyar Költészet nagy asztaláról, ahová önkéntes vendégnek hívtam meg magamat.

S talán e lázban írt versek közül egyik legjobb a *Balassi Bálinthoz* szóló. S miért? Mert megint tele van önéletrajzi utalásokkal, apámról, Anyácskámról és magamról:

Én is költő vagyok, huszonkét éves,
lágy dallamok tudója, kósza lantos,
kiről nagy költőtársa mondta egyszer:
„úgy él közöttünk, mint egy őzike”.
Szelíd vagyok és Annikért rajongok,
de Annik mindig másokat szeretnek;
miénk a bánat és lemondás.

S aztán tovább folytatódtak a játékok: *Bolondos, furcsa álmok* című versemben Weöres és Pásztor Béla elszabadult fantáziájával szerettem volna versenyre kelni és legyőzni őket:

Felhő serdült a hajamban,
kék villámot szorongattam,
dédelgettem szívemen.
Szakállamat elhajítva
fölsétáltam egy fahídra
és didergő bánatomban
le akartam ugrani.

Vagy:

Fáklya voltam, ellobbantam,
penész zöldült a hajamban:
smaragd lett a köldököm.
Úszom lenn a kandi mélyben
szárnyaló fehér sötétben -
tudok immár minden titkot:
de azért csak hallgatok.

Egy meleg, napsugaras szeptemberi vasárnap délután

Átértünk szeptemberbe - egy meleg napsugaras vasárnap délután a Gellérthegyen és a Naphegyen bolyongtam, lázmérővel a hónom alatt s valóban most is lázasan. Ha harminchéten felül volt, azonnal bevettem egy kiningolyócskát, ezeket recept nélkül lehetett kapni, de

ezúttal a kinin se vitte le 37,6-omat. A régi Keats-emlékek, közeli halálom biztos tudata szárnyát szegte játékos kedvemnek, és aznap magasra hangszerelt idegeim maguk tépték ki magukból a következő himnuszos beletörődést elmúlásomba, s azt hiszem, első kötetem egyik legszebb, leghibátlanabb darabja lett:

A HERVADÁSHOZ

Füves mezők! hová suhant a nyár?
Még érzem tébolyító illatát,
de már a fák derűje hulldogál
s az ősz lebegteti aranyhaját.
Eltűnt a nyár! A fény is hervadoz,
a rét talán örökre megfakul -
az őszi szél bármilyen dallamos:
lehull azért a lomb, a lomb lehull.

Lombos nyarak borúja, hervadás
ne vidd magaddal hulló lombomat,
a sárga sorvadás, a lankadás
egy fázós hajnalon még elragad.
Teríts avart a fák alá megint,
s az őzeket szeresd, ha nem leszek -
pillangós, ősz! hanyatló fényeink
a gyáva nyár fölött keringjenek.

Miként bölcsőben alvó kisleány,
olyan szelíd a csöndes őszi táj -
halvány fejem nyugodtam hajtanám
engesztelő, nehéz álomra már.
Maholnap, mint a nyár, eltűnök én
és nem viszem magammal illatom -
subás telek dermesztő éjjelén
a csillagok zenéjét hallgatom.

Ó hervadás, derék vigasztalóm,
ha meghalok, tudom: kinek se fáj -
de mégis majd azon a hajnalon
nem lesz olyan szelíd az őszi táj:
olajként lobog a dacos vihar,
szélnek ereszti hamvadó porom -
az esti dér ezüstje eltakar
és szárnyas füst kígyózik síromon.

Én meggyógyultam, de Anni belehalt

S másnap már 38 fokos volt a lázam: mandulagyulladás, hörghuruttal egybekötve. A Sors iróniája folytán én kiláboltam belőle, de Anni belehalt. A versdiktálás abbamaradt, s már csak arra futotta erőm, hogy egy elkent gyászjelentésben tudassam első kötetem végig kíváncsi olvasójával; korai halála kimondatlanul is beállott - a hűtlen. De a visszatért s megint elkallódott Kedves végül is elnyerte megérdemelt büntetését: a költő panaszosan, de „ejtette”. Még nyögelltem egyet „őszi nyoszolyája” fölött, főleg azon bánkódva, hogy miután ihletem

így abbamaradt, mindössze egy négy, négy és fél íves versesfüzetke állt csupán a rendelkezésemre, 72 oldal a szándékozott 96, de legalábbis 80 oldal helyett.

Nem tehettem egyebet, meg kellett adni magamat Sorsomnak, ha ennyit juttatott, hát ennyit juttatott, de azért áldott legyen érte így is. Ő tudja, miért. Ez ellen nincs fellebbezés. Hiszen csak eszköz, hangszer vagyok a kezében. A jövendőm irányítása egyedül tőle függ. Kivezetett nevelőanyám poklából, kiszabadított a hollywoodi ábrándok és álmok közül. Meg kell hát várnom alázattal, mik a tervei velem, esendő bábjával, egyszerű gyermekével.

Meghalt Babits is. Kik voltak ott a temetésén?
Ha akkor egy váratlan bombatámadás mindnyájunkat elpusztított volna...

Még a verseskötetem elkészülése előtt, 1941. augusztus elején meghalt Babits. Halála korántsem rázott meg annyira, mint mondjuk, Somlyó Gyurkát, aki egyfajtaképpen a tanítványának érezte magát, mindenesetre az ősei közé tartozott, már csak bibliai alapon is: Babits nemzette Szabó Lőrincet, Szabó Lőrinc nemzé Somlyó Györgyöt - természetesen irodalmilag értve mindezt. Engem sokkal kevésbé rázott meg, mint megrázott volna Kosztolányi halála, ha történetesen húszéves koromban ér, irodalmi próbálkozásaim vagy pályafutásom elején - hiszen így is nevezhetjük ezeket a hajdani, távoli éveimet.

Temetését mindenesetre társadalmi eseménynek éreztük, még én is, ezért valamennyi írósüvölvény kivonult a Kerepesi temető halottasházához. Én, bár akkoriban előszeretettel fölmentem a halottak fejéhez végső tisztelgésül, néma búcsúzóul, ezúttal nem tudtam bejutni. A halottasház tele volt Babits közvetlen barátaival és tanítványaival: Schöpflin Aladár, Gellért Oszkár, Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Németh László, Cs. Szabó László, Szerb Antal, Halász Gábor, Radnóti Miklós, Vas István - mindenki ott nyüzsgött, mintegy végső „pofafürdőül", aki valaha is a *Nyugat* körül lebegett. Ott volt persze Weöres is, valóban mélyen megindulva, mert ő is mesterének érezte, s érte Babits valóban sokat is tett, indulása és felívelése érdekében.

Mi néhányan - Vető Miki, Pintér Jóska - a temetési menetben is az irodalmi „macskaasztalhoz" szorultunk, valahol a végén kullogtunk, fecserészve, kuncogva, mint a kisegerek, és rágcsálva, máris kikezdve Babitsnak a ráktól még épen maradt testi és szellemi valóját. Nekem csupán azért emlékezetes ez a délután, mert azon tűnődtem közben szüntelen, míg ballagtunk a sír felé, hogy vajon mindenki olyan őszintén és mélyen gyászol-e a szívében, mint ahogy az arcokon látszott: nem megtévesztő álarcok-e ezek csupán? De kit vagy mit akarnak becsapni vajon? Lehet hogy gonosz voltam - egy-egy másodperc töredékéig annak is éreztem magamat -, de azt éreztem, hogy a megjelenést is siratják, amit Babits tudott nyújtani azoknak, akik hízelegtek neki, akik hetente följártak hozzá - ahogy ez köztudomású volt - dicséretét zengeni, hogy ne használjam az erősebb, de ez esetben mégis pontosabb „talpnyalás" kifejezést. A Babitstól kapott és többé már nem kapható Baumgarten-díjakért is hulltak könnyek kétségtelenül. Tudtam én is, hogy nagy író volt, legalábbis volt néhány nagy pillanata a műveiben, de azokban az órákban akkorának mégsem éreztem, amilyennek ez a külső, kicsit erőltetett irodalmi gyász mutatta. S aztán arra is rájöttem, hogy nemcsak egy írót temetnek itt, de egy irodalmi nagyhatalmat is, egy irodalmi diktátort, és egy diktátornak mindig fényesebb a temetése, legalábbis külsőségekben, mint az irodalom egyszerű, szürke közkatonáinak.

És a sírnál még azt gondoltam, ha most egy váratlan légitámadás jönne, ha néhány bombázó lecsapna vijjogva az egekből, bombáit kioldva, vagy akár csak néhány vadászrepülőgép puskatűzzel végigpásztázná sorainkat, egy egész irodalom dőlne velünk együtt - hosszú ideig feltámaszthatatlanul - valami szörnyű tömegsírba. A magyar irodalom jelképes halála volna akkor Babits temetése, s mindenképp megváltozna ezzel a tragikus nappal a magyar irodalom története is, mert ennyi nagy tehetség és nagy ígéret eltűnését nem heverhetné ki büntetlenül, bizonyára.

1941 szeptembere

Lázas hörghurut vert le a lábamról. Pápai Ernő „műintézete”.
A havas éjszakák nyomdaköltségéről.
Előfizetési felhívások.
A megjelent karcsú kötetecske.
Milyen élményt jelentett kézbe venni?

Alighogy megírtam kötetzáró versemet, menten ágynak dőltem. Nemcsak a lázas hörghurut vert le lábamról - mint akkoriban minden tavasszal és minden ősszel nem is egyszer, de többször is -, enyhe idegkimerülés is kísérte, legalábbis idegfáradtság a kissé túlhajszolt, számomra szokatlan munkatempótól, hetekig tartó koncentráláskényszertől. Különben ez volt az első eset életemben, hogy huzamosabb időre valóban össze tudtam szedni magam, és úgy-ahogy, meglepően behoztam az elmúlt évek munkátlanul ellazsált heteit és hónapjait - a versek számát illetően.

Amikor már nem volt semmi kétségem afelől, hogy ha nehezen is, de elkészül a kötetem - bár nem éri el az előre kitűzött oldalszámot -, elmentem Pápai Ernő „műintézetébe”, ahol Somlyó Gyurka verseskötete is készült. A tulajdonost, Pápai Ernőt is ismertem személyesen, mert az ő műintézetében nyomták az *Új Aurórá*-t is, a Bárány Tomi-féle antológiát, és a korrektúrák idején találkoztam vele. Pápai a nyomdába vezető úton egy üvegkalickában trónolt. Előszeretettel „műintézet”-nek nevezte magát nyomda helyett, s valóban a legszebb könyvek az ő műhelyéből kerültek ki, bár ez talán túlzás: mindenesetre a három legjobban dolgozó kis nyomda között volt: a gyomai Kner és a Lőbl-fivérek vezette Officina nyomda mellett, mindhárman különleges és könnyen felismerhető, művészi kivitelű könyveket, könyvecskéket állítottak elő.

A háború miatt a nyomdaárak már kezdtek fölfelé kúszni, Pápai árajánlatánál olcsóbbat is el lehetett volna képzelni - például Antosét, aki Hegedüs Zoli *Az örök dokk fölött* című kötetét nyomta - azonban megvolt bennem a vágy a szép, gusztusos könyv iránt, amit Pápaiból ki lehetett préselni. Antosnak például csak kurzív betűi voltak, azok is csúnyák és elviselhetetlenek. Ráadásul nehezen olvashatóaknak tartottam egy végig kurzív betűkkel szedett verseskötetet - sajnos Juhász Gyula akkoriban megjelent *Összegyűjtött versei*-t is azzal nyomtatták Szukitsék.

615 vagy 620 pengőbe került a 72 oldalas verseskötet, 500 példányban, kétszínnyomású külső kartonborítóval, de azt is kiharcoltam, hogy ezért az árért a belső címlapon is pirossal nyomják a címet. Kiadóként a *Vigilia* szerepelt rajta, amihez Possonyi Laci és Just minden további nélkül hozzájárult. A *Vigilia* nehéz anyagi helyzetére való tekintettel pénzbeli támogatást nem kaptam tőlük, de kérésemre nyomtak egy megrendelőlapot ingyen, és a legközelebbi *Vigiliá*-hoz mellékelték, és azt is megígérték, hogy ha megjelenik a kötet, hirdetni is fogják a *Vigiliá*-ban. Nagy várakozással és izgalommal mentem fel minden héten háromszor a *Vigilia* kiadóhivatalába - hogyne, hiszen meg voltam győződve, hogy verseimet az olvasók özöne minden hónapban izgatottan várja, és talán betéve tudja is, távoli, a világtól félreeső falujában - a *Vigilia* előfizető gárdája akkoriban főként vidéki papokból állott -; annál nagyobb volt a csodálkozásom, sőt elkedvetlenedésem, amikor alig 2-3 megrendelés érkezett a *Vigilia* olvasóitól. Egy, amire sokáig nagyon büszke voltam. Virág Ferenctől, a pécsi püspöktől.

Honnan fogom hát előteremteni ezt a számomra hatalmas összeget? Hiszen félévi jövedelmem ráment volna, és akkor nincs se lakás, se kosztolás, se mozizás fél évig - addig kell

kibírnom étlen-szomjan és a hidak alatt hálva -, ha csak valami csoda nem segít. S a csoda valamelyest segített. A kötet előfizetési árát 3 pengőben állapítottam meg, arra hivatkozva, hogy a bolti ára 5 pengő lesz, ami számomra, a bizományi százalékot leszámítva szintén nem jelentett többet 3 pengő valahány fillérnél. Ahhoz tehát, hogy ne árverezzék el az utolsó gatyámat is, legalább 200 példányt kellett eladnom. Ravaszul úgy fogalmaztam meg az Előfizetési felhívást - amit Pápai rábeszélésemre, az ügy érdekében potyán nyomatott -, hogy „felülfizetéseket szívesen fogadunk" - mármint én, aki ezzel a kötettel kénytelen voltam vállalkozónak felcsapni. Arról szó sem lehetett akkoriban, hogy egy kiadó a maga költségére, a saját szakállára megjelentessen egy verseskötetet, a költőnek vállalnia kellett a nyomdaköltségeket. Csak olyan „nagymenők" voltak kivételek ez alól, mint Mécs László, Babits, talán Szabó Lőrinc, Illyés Gyula esetleg, tudtommal még Weöres is saját költségén adta ki első három kötetét, legalábbis erős anyagi hozzájárulással. 1941 őszén a vers még nem volt úgy divatban, mint a háborús konjunktúra alatt, amikor olykor-olykor még kiadó is akadt rá, különösen a válogatott, de főként összes versekre, amik a következő években kezdtek gombamód elszaporodni. Bár nekem a *Havas éjszakák* hosszú hónapokig az „Összes Versek"-et jelentette.

Szerencsére a nyár folyamán nem vettem igénybe Mécs László segítségét a tusnádfürdői nyaraláshoz, így Juston át megkérhettem, hogy segítsen valamelyest hozzá kötetem megjelenéséhez. Mécs László száz pengőt küldött azonnal Mécs Imrén keresztül! Száz pengőt! Rohantam vele máris Pápaihoz, leelőlegezni a könyvecskémet, lobogtatva végig a Kazinczy utcán, és a Paulay Ede utcán úgy fordultam be a kapun, hogy felöltőm gomblyukába tűztem, s onnan vette ki, fölpipiskedve, Pápai Ernő, mert alacsony ember volt a kis öregúr! Aztán még egy százas befutott, ha két ötvenesből is: Harsányi Lajos és Sík Sándor is kigombolta reverendája zsebét! Már csak négyszázhúsz pengő hiányzott: 130 kötet, à 3 pengő!

Az idősebb pályatársak segítőkészségén felbuzdulva elhatároztam, hogy szakítva az addigi tiszteletpéldány-rendszerrel - kollégáknak, idősebb íróknak illett ingyenpéldányt adni -, ezt az összeget a kollégáimon fogom bevasalni, minthogy ismeretségi köröm nagyrészt belőlük került ki, s minthogy nem voltak irodalomszerető gazdag nagynénéim, legalábbis nem álltak szóba velem, és más bankár mecénásaim. Hiába kértem Gogolákot, aki legjobb tudásom szerint kapcsolatban állott báró Kornfeld Móriccal, hogy járjon ki nála valami pénzt a kötetemhez, nem kaptam attól a Kornfeld Móricról, aki boldog-boldogtalannak kiutalt öt pengőt a Mária Valéria utcai irodájában, újévi jókívánságok címén, nem tudom én, micsoda rovata terhére. Az igaz, hogy még a nyár folyamán kaptam ötven pengőt tőle, Gogolák révén egy haskötőre, aminek állandó viselését javasolta az orvos gyomorsüllyedésem miatt, de olyan kényelmetlen volt, hogy alig néhányszor volt rajtam. Gogolák persze örökké érdeklődött a Centrálban, hogy mi van a haskötővel, mutassam meg, és minthogy nem volt rajtam, meggyanúsított, hogy meg sem csináltattam, hanem nőkre költöttem a pénzt. „Valld be, hogy huszonötször elmentél a Conti utcába!" - vihogott, mert azt hiszem, áremelkedés ide meg oda, ott még annyi volt a taksa.

Az Előfizetési felhívásokat, mint egy revolvert, állandóan lövésre készen tartottam magamnál, és végig lesipuskáztam velük a Várost, a fontosabb irodalmi centrumokat és kávéházakat, váratlanul támadva meg gyanútlan áldozataimat, békés járókelőnek, egyszerű melegedőnek vagy állottvíz-fogyasztónak álcázva magam. Mindig volt Előfizetési ív, és mindig volt ceruza, toll a zsebemben azokban a hetekben a kötet megjelenése előtt és után is. Kötettel soha nem rohantam le senkit, nem tartottam elég előkelőnek, méltónak magamhoz. Postán küldtem el, nem sajnálva a pár filléres portóköltséget, a *Vigilia* csekkét mellékelve hozzá, melynek használatát szintén nagylelkűen a rendelkezésemre bocsátották elöljáróim és feljebbvalóim. S a lenyilazott, a zsákmányul ejtett kollégák esetleg fogcsikorgatva - ezt nem hallottam szerencsére - befizették a pénzt, kivételt csak Tersánszky Józsi Jenő és Benkő Gyula színművész úr

képeztek, akiken máig sem tudtam bevasalni, se pengőben, se millpengőben, se adópengőben, se forintban valorizálva. (Bár a reményt még a mai napig sem adtam fel - s ha a pénzt nem is küldik el, legalább a kötetet kapnám vissza tőlük, ó hogy örülnék!)

A kötetecske - mert mégiscsak több volt füzetnél - a karcsú, hosszúkás, elegáns kis kötet, vajszínű fedőlapjával, hihetetlen boldogságot jelentett október utolsó napjaiban. Úgy simogattam, olyan szerelemmel és szenvedéllyel, félénken, mint egy kislány még mindig képzeletbeli kebelét. Gogolák minden gonoszkodása ellenére, sajnos csak az elképzeltet és nem valódit. Otthon sokáig játszottam is vele, amikor megkaptam az első nyomdaszagú példányokat! Az élén, a gerincén csak a nevem szerénykedett fent: VÉGH GYÖRGY, mert úgy éreztem hogy karcsúsága a címet nem bírja el, túlzsúfolt volna tőle! Odaállítottam a kötetet Csokonai és Kosztolányi közé. Ó, milyen vékony volt! Szinte elveszett köztük! Hát még Arany János *Összes versei* és Petőfi *Összes művei* között! Pedig ő csak öt és fél évvel volt idősebb nálam, amikor meghalt. Még betegségem, ágynak dőlésem kezdetekor írtam egy Irodalmi Végrendeletet, hogy váratlan halálom esetén egy kötetben kell kiadni minden művemet, verseimet, fordításaimat, meséimet és tanulmányaimat, kritikáimat - talán még esetleg előkerülendő leveleimről is végrendelkeztem -, mert úgy számítottam, hogy így összeállna egy kétszáz oldalnyi kötet írásaimból VÉGH GYÖRGY ÖSSZES MŰVEI címen.

Három *Havas éjszakák*-at tettem egymás mellé, és össze is fűztem őket egy arany szalaggal - annyi lett volna a kétszáz oldal ugyanis -, de így is csak Berzsenyi, Tóth Árpád és Dsida meg Weöres három kötete mellett állta meg, úgy-ahogy a helyét, s azt is, sajna, ezt világosan és őszintén éreztem, csak terjedelemre, de nem súlyra, jelentőségre nézve - bár azzal is tisztában voltam, hogy huszonegy éves koromra összeírt Összes Műveimért egyáltalán nem kell szégyenkeznem -, hisz a többieknek mégiscsak sokkalta számosabb évük volt az alkotásra.

Ó, milyen hamar napvilágot láthatott akkoriban egy kötet! Nem voltak még nyomdai „betervezések" és „átfutások", nem kellett három gépelt példányban beadni a kéziratot - lapkivágásokból állítottam össze, és a legutóbbi meg nem jelenteket apró betűs kézírásomban adtam be csupán. Nem volt lektorálás, nem volt még cenzúra akkor ősszel, csak a tél vagy tavasz folyamán lépett életbe a háború miatt bevezetett cenzúra; nem volt kontrollszerkesztő, nem volt kézirat-előkészítő - semmi sem volt a mai apparátusból. Csak betalpaltam szeptember huszadika táján a kézirattal, és négy hét múlva már kézbe kaptam a kész kötetet!

A korrektúrát nagyon gondosan végeztem el, Weöres Sanyi tanácsára, bár az ő módszerét képtelen voltam követni. Weöres ugyanis betűnként vizsgálta meg a szavakat, előbb értelmetlenül, illetőleg nem az értelmükre törekedve, s csak aztán olvasta végig értelem szerint is a verset. Persze így is becsúsztak hibák, ha talán nem is az ő hanyagságából, de a nyomda trehányságából, mert *A teremtés dicséreté*-hez külön sajtóhibajegyzéket kellett mellékelnie. Egy ritmushiba - „tán" helyett „talán" volt a szövegben - így is akadt a *Szomorú tűnődés*-ben, melyre Hegedüs Zoli figyelmeztetett később, nagy szomorúságomra és bosszúságomra - szerintem ezt is csak a slendriánságom okozta, és a rossz fülem, mely verseim minden dallamossága ellenére váltig kísér immár egy életen át, azóta is, örökké.

A könyvkomponálás művészetéről. A bibliofil könyvekről.
Szerettem volna eredeti lenni dedikálásaimban is

A kötetke könnyen olvasható volt, jó „levegős", sok háromnegyedrészt üres oldallal - ami legnagyobbrészt lustaságomnak tudható be -, s még arra is vigyáztam nagyon, már írás közben, hogy a kétoldalas verseknél a lehetőség szerint ne kelljen lapozni - persze ez nem minden esetben sikerült -, hanem a bal oldalon kezdődjön és a jobbon végződjön, olyan

legyen, mint egy kitárt szárnyú madár, mely röppenésre készen áll a magasba! Mert a könyvkomponálás művészetére is figyelmeztettek sokan, jóakaratúan, erre a szépséges, szemetszívet gyönyörködtető tudományra. Akkor még azt hittem, hogy ha netán mégis életben maradok, még mennyi hasznát veszem ennek, hány tucatnyi könyvecském jelenik meg az idők folyamán, közönséges kiadásban is és különféle merített papírosokon is, bibliofilek számára, ahogy a franciák csinálják, ilyen meg olyan hollandi és japán papírokon A-tól H-ig és I-X-ig számozva, selymekben, szattyánokban és marokenekben, természetesen a fedőlapot bekötve és körülvágatlanul - Szomorytól származott, azt hiszem e tanítás, számtalan fülön és szájon át jutva el hozzám -, mit tudtam én akkor, hogy ennek a tudásnak évtizedekig nem látom a hasznát, s tán soha többé, mert hiába írok könyvecskéket, sőt könyvrengetegeket, könyvármádiákat: csatasorba sohasem tudom állítani őket polcaimon, mint hajdan a *Havas éjszakák*-at, nem tudom mérni őket senkihez és senkikhez, azon egyszerű oknál fogva, hogy meg se jelennek...

De akkor, azokban a hetekben felmagasztosulva jártam a várost, bódultan ifjúságomtól és szinte részegen első könyvem friss nyomdaszagától. Még mielőtt a kötetem megjelent, elhatároztam, hogy szakítani fogok az addigi, legalábbis akkoriban nagyon dívó dedikálási sablonnal. A „szeretettel" s „barátsággal" mind elkoptatott üres frázis volt csak, ami mögött nem húzódott meg a szavak igazi értéke, jelentése, magyarán szólva: aranyfedezet nélküli szavak voltak ezek. Ez már azokban a napokban feltűnt nekem, amikor „berobbantam" az irodalomba, és amikor 1938 őszén Devecseri Gabitól és Karinthy Gabitól megkaptam az első ajánlással ellátott verseskötéteket. Úgy éreztem - s azt hiszem, meglehetősen joggal -, hogy kollégáim szellemi dugulásban szenvednek, fantáziahiányban, képzeletrekedésben, mert képtelenek mást kitalálni ezeknél az ócska sablonoknál. Amikor megjelent a kötetem, kezdetben a legfantasztikusabb ajánlásokat találtam ki - egyedül Hegedüs Zolinak nem írtam be semmit, puszta szeméremérzetből vagy kisebbségi érzésből vagy játékból csupán, hiszen úgyis két vers alatt szerepelt a neve, s ez szerintem többet jelentett az üres oldalra szántott akár félrőfnyi szövegnél, amit végül is bárki kitéphetett, mint ahogy ha nagy néha hozzájutok egy-egy antikvár példányhoz a *Havas éjszakák*-ból, az az oldal, amire egykor kieszeltem valami csodásat, hiányzik belőle. Lehet, hogy szégyellte az, aki eladta? Vagy eltette esetleg jobb napokra, gondolván, hogy az egész kötetből úgyis csak a kéziratom, az aláírásom ér valamit, melyért egyszer még forintok vagy dollárok özönét kapja az autogrampiacon? Ó, szegény spekuláló! Mennyire sajnállak, hogy ilyen rossz paripára tettél botorul!

A pillanatnyi ihlet sugallta ezeket az ajánlásokat, amelyeket tulajdonképpen össze kellene gyűjteni egyszer s külön kötetben kiadni valamennyi könyvem valamennyi fellelhető ajánlását ezzel a címmel: *Végh György összes dedikációi* - mert sokszor többet ért, mint egy-egy gyöngébb, sikerületlenebb költeményem. A megjelenés napjaiban ontottam magamból leleményesen a legképtelenebb, szinte öntudatlanul szürrealista és absztrakt szövegeimet, később el is fáradtam bele - főként abba, hogy nem nagyon méltányolták pályatársaim: azt fogták rám, hogy pozőr vagyok, mért nem jó nekem is a jól bevált „szeretettel" vagy „barátsággal". De még akkor is, amikor elcsüggedtem, legalább a magam készítette patronokat pufogtattam, s legföljebb ilyen sablonokat írtam le: „X. Y.-t magasztosan és soványan köszönti Végh György", vagy „O. K.-t pillangós őszökkel köszönti Végh György".

A magyar irodalom túlzottan felnőtt irodalom.
Benedek Marcelltől Lautréamont-ról érdeklődtem

Ártatlan játéknak, édes kis tréfáknak szántam ezeket, de már a verseskötetemmel kapcsolatos első kritikák is meggyőztek arról, hogy a mi irodalmunk iszonyatosan felnőtt irodalom, a Sors- és Életproblémák jármában sínylődő, ahol a játékra és tréfára süketek a fülek, ahol az

ilyen ég és föld között lebegő alakokat legszívesebben kiirtanák, vagy végleg a föld és ég közötti tartózkodásra ítélnék, ha képletesen is: egy fára fellógatva, egy keresztre felfeszítve, ó, nem Krisztus - csak egy lator módjára.

Az a közönyféleség, félig-meddig meg nem értés - vagy legalábbis ahogy én éreztem, az „alulértékelés” azt a reakciót váltotta ki bennem, hogy „no majd megmutatom én nektek! Megtudjátok, mi az az irodalmi fenegyerek! Nem vagyok így jó, ahogy vagyok? Majd teszek róla, hogy komolyan borsot törjek az orrotok alá! s akkor majd tüsszöghettek tőlem egy életen át!”

Még október második felében, a kötetem megjelenése előtt, egy délelőtti főpróbán ott ültem a Nemzeti Színházban Possonyi Laci jóvoltából - aki nem tudott elmenni, s az átruházhatatlan jegyet rám ruházta. A *Rómeó és Júliá*-t adták, a selypegő, de bájos pofijú Szeleczky Zitával, Rómeóra már nem emlékszem, talán Szabó Sándor volt. Jávor Pál is játszott benne, Mercutiót; az első jó karakteralakítást akkor láttam tőle, amikor már nem a mulatós, duhaj, danászó ficsúr volt, amibe addig kényszerítették. A láz valóban ikertestvéremmé, kísérőmmé szegődött, mert az előadás alatt is 37,5-öt mértem.

A mögöttem lévő széksorban ült Benedek Marcell, akit igen nagyra becsültem franciás műveltségéért. Szünetben odaódalogtam hozzá, és megkérdeztem tőle, nincs-e véletlenül egy Lautréamont-kötete.

- Ki az? Sose hallottam róla! - válaszolta, emlékeiben egy darabig kutatva.

- Én is csak Babits *Az európai irodalom történeté*-ben olvastam róla eddig. De amit ott ír róla, az nagyon fölkeltette az érdeklődésemet iránta! - magyaráztam.

- Jelentéktelen alaknak kell lennie, ha nem ismerem a nevét - jelentette ki Benedek Marcell. S már csöngettek is be az új felvonásra.

„Hát ha nincs Magyarországon kötete, ki kell találnom, hogy milyen lehetett!” - döntöttem el magamban, „nekem is kell írnom egy ilyen hírhedt és rettenetes könyvet, mint a *Les Chants de Maldoror*, mert a nevén kívül csak e címet tudtam a Babitsból, s hogy rengeteg feketekávét vedelve írta egy hotelszobában, Párizsban, ahová Dél-Amerikából, talán Uruguayból érkezett. Azt is tudtam a műről, hogy hőskölteményszerűség prózában.

Minthogy torkig voltam a versekkel, illetőleg árnyaltabban fogalmazva meg a dolgot: a versihletem megint eldugult, elhatároztam, hogy én is fogok kísérletezni ilyen „költemények prózában”-félével. Félével, mert Baudelaire, akihez hozzájuthattam, nem elégített ki, igaz, hogy csapnivaló is volt az a fordítás, ami a kezembe került. Egy Takács Mária című hölgy követte el, de épp a zengzetesség, a szárnyalás, az emelkedettebb stílus hiányzott belőle, márpedig én úgy képzeltem el: a vers és a próza között, sok-sok majdnem lekottázható ritmusú sorral.

Régi tervem volt már, hogy könyvet írok magamról

Az is régi tervem volt már, hogy „magamról könyvet írok”, félig naplót, félig önéletrajzot, félig vallomást, félig játékot, tehát merő kitalálást, mesét, mindezt táncoló, szaporázó, lebegő stílusban. Ahogy hazamentem, neki is láttam a munkának. „Apró, guruló gyöngyeimmel” írni kezdtem ezeket a „dallamokat”.

„Most ősz van, szemerkélő, pillangós ősz. Már régen lestem meg, de úgy emlékszem, hogy kék a színe; kék ősz van. Vagy inkább: hajnalban kék, délután szomorú barna és este, a pártütő fénynél, fátyolos lila, azúr arany az ősz. Ősz, ősz. Oly dallamos, oly színes és oly

illatos, hogy ősz, hogy ősz. Ősz, ősz. Te vagy a remegés, a lankadás, fátyolos ősz, pillangós ősz, ígéret is vagy, telet és új tavaszt ígérő őz-színű ősz. Megleshetnélek didergő hajnalokon, halovány erdők szomorú közelén, amikor hírnökeid, a tünékeny őzek a bánatot viszik szét a világba, koronátlan fejüket borús lombokra szegezve. Vagy hazug alkonyi ködben tűnődhetnék a karcsú lemondás aggasztó szigorán, fényeken tiporva, elherdált tüzeket színekké lobbantva.

Ma hajnalban, hogy elhatároztam ezt a könyvet, hajlongó ragyogás töltötte be szobámat. A fiatal halál árnyékolta be szemöldököm, a fiatal halál, kit magamba rejtve hordok. És úgy négy óra tájt e fanyarú őszön írni kezdtem apró, guruló gyöngyeimmel ezeket a dallamokat. Magamról írok, kit senki sem ismer. Néhány héten át megfigyeltetem magamat önmagammal és beszámolok tapasztalataimról.

A közelítő tébolyról akarok fütyürészni pár kósza... Hát lám, mostan, mikor olyan őszinte akarok lenni, mint talán soha senki, már megint ámítanám önmagamat. Ez a könyv magyarázatul készül az *oeuvre*-ömhöz, mindahhoz, amit eddig írtam és ezután írok. Talán furcsa, de a jegyzeteket előbb írom meg, mint amihez a jegyzetek készülnek."

Az előző bekezdésben tapasztalható stílustörést az magyarázza, hogy a „kósza" szónál abbahagytam az írást, mert délután vágtattam egy újonnan megismert lányhoz az egyetemre, akinek büszkén felolvastam „készülő könyvem" elejét. A leányzónak nem volt különösebb érzéke ehhez a romantikus, nagy íveléses, cirádás, arabeszkes, zenélő stílushoz és kegyetlenül szíven szúrt érte:

- Marhaság! - csak ennyit jelentett ki tömören. Mondanom se kell, halálosan megsértődtem. Mert elfogulatlanul éreztem, hogy sok szépség, sok lehetőség van ebben a stílusban. Mivel azonban a lány tetszett - én neki sokkal kevésbé, ki is rúgott harmadnapra -, megpróbáltam átnyergelni a „realizmusra" a magamról írandó könyvecskével kapcsolatban. Ami rosszat csak lehetett, ráolvastam a saját fejemre, hogy mennyire pózoló, léha, üres senki vagyok, akinél bizony az állat is különb, és aki ócska szemfényvesztő, silány bűvész csupán, érzés és gondolkodás nélküli báb egy felsőbb hatalom kezében.

De voltak teljesen őszinte és sajnos máig igaz soraim is: „Most huszonkét éves vagyok, de tizennyolc éves korom óta mit sem változtam, s akkor is olyan voltam, mint hatéves koromban, s talán való az, hogy ártatlanabb vagyok a ma született kisdednél. Huszonkét éve hordozom magamban a költőt, és még mindig nem született meg, huszonkét év szenvedése nem volt elegendő", „kezdődjék hát a vallomás, milyet még ember nem vallott, milyet ember még nem hallott".

Néhány szó a Pillangós őszök-*ről*

A siker ezúttal is elmaradt a leányzónál, s miután útilaput kötött a talpamra, elhatároztam, hogy mégis visszatérek előbbi elképzelésemhez: néhány rövid kis etűdöt fogok írni prózában, de mellőzni fogom a „költemény prózában" vagy a „prózavers" elnevezést. A meghatározásom már készen is állt megírandó futamaimra: *„dallamos színek és színes dallamok"*. Sőt az egész kötet címe - mert persze nagy kötetre terveztem - ott piroslott egy Kulcsár Dodótól frissiben kunyerált dosszién: PILLANGÓS ŐSZÖK - ez hetek óta mániákusan duruzsolt a fülemben. Olyan voltam tehát, mint az autóra sóvárgó: akinek előbb van meg a slusszkulcskarikája, mint a gépkocsija...

No de a lázban - a valódiban és képletesben egyaránt - igazán nem szűkölködtem, napok alatt megírtam majdnem egy tucat „színes dallam"-ot. Akad néhány elvetélt, szinte rímes vers

közöttük, néhány halandzsajellegű ujjgyakorlat is, kalimpálás a billentyűzeten, ami az útkereséshez nyilvánvalóan hozzátartozik. Valami nagy, szimfonikus áradás lebegett előttem, de hát nem állt rendelkezésemre minden hangszer, túl ifjú és túl szegény voltam ehhez, csupán egy lehangolt zongorát béreltem a Múzsáktól, azt is kicsit hozomra, hitelbe... A *Dél keresztjéhez*, az *Álmatlanul* vagy az *Engesztelés a Liliomhoz* tudatos rokokó játéka mindazonáltal sok szépséget, legalábbis szép, meglepő sorokat villant fel - ma is ez a véleményem róluk.

Hogyan hatottak rám azok a kritikák, amiket a Havas éjszakák*-ról írtak?*

Sajnos igen hamar abbahagytam a színes dallamokat, még mielőtt megtalálhattam volna igazán magam, mielőtt végleg kialakíthattam volna a hangomat. Két dolog vette el a kedvemet szinte egyszerre, párhuzamosan. Először is, hogy akiknek mutogattam ezeket a próbálkozásaimat, eléggé fanyalogtak: „Mért nem írsz verset, vagy mért nem írsz prózát? Minek ez az öszvérműfaj?" - vagdalták a fejemhez.

De kedvszegődésemhez még ennél is jobban hozzájárult az a néhány kritika, ami közvetlenül a kötetem megjelenése után napvilágot látott, vagy amit baráti, olykor rosszindulatú kezek még kéziratban megmutogattak, eljuttattak hozzám. Én persze nem tudtam - s nem is akartam - megfogadni Kemény Simon bölcs tanácsát, hogy márpedig a kritikákat nem kell, sőt nem is szabad elolvasni. Ennél sokkal kíváncsibb természetű voltam. Érdekelt szenvedélyesen az igazság, hogy hogyan látnak mások, miket tudok felfogni, milyen visszaverődő sugarakat mások tükréből.

Irodalmunk álságaiból, rosszul értelmezett szemérmességéből adódik, hogy nemigen ismerjük a megkritizált írók véleményét a róluk írt recenziókról, talán az egy Berzsenyit kivéve, aki tönkre is ment Kölcsey tulajdonképpen ma is helytálló kritikájában - ha pártatlan szemmel igyekszem olvasni -, annyira, hogy szinte még a költő is meggyilkolódott benne. Rajta kívül még Füst Milán volt olyan bátor, hogy *Válogatott Versei* végére egy montázst illesztett a köteteiről megjelent bírálatokból - igaz, hogy kommentár nélkül. Nyilvánvalóan nem önreklámból, hanem nehéz és bonyolult költészete megértését szerette volna megkönnyíteni velük, az olvasó segítségére kívánt sietni, udvariasságból.

Talán nem volna érdektelen egyszer az sem, ha valaki őszintén megírná, hogyan hatottak rá a kritikák, mennyiben segítették, mennyi torzítást talált bennük, miben nem értett egyet velük. Hiszen a művészetek és művészek örök problémája ez: másként reagálnak rá az olvasók, a nézők, a hallgatók, mint ahogy a művész elképzelte a rezonálást, a hatást. És azt is tudjuk, hogy sok művészt nem értett meg a kora, mást látott benne, mint amit a művész érzett és hitt magáról. És sokszor előfordult, hogy nem a korabeli közönségnek és kritikusoknak lett igazuk, hanem a magányos, meg nem értett művésznek. Elég csak Csontváry példájára utalnom. Nem mintha azt akarnám ezzel mondani, hogy a *Havas éjszakák*-at teljesen félreértették. Erről szó sincs. Ha félreértést érzek is magam körül, ez nem első, drága kis verseskötetemmel történt tulajdonképpen, hanem a későbbi prózakísérleteimmel, és egyáltalán, eléggé bonyolult, összetett, talányos, de mégis oly egyszerű gyermeki lényemmel, egyéniségemmel, vagy ha jobban tetszik, személyiségemmel. Hiszen mindazt, amit csináltam, szerettem volna csinálni, ahogy magamat s a rajtam átszűrt világot próbáltam kifejezni - nem a megszokott sablonok és patronok szerint -, nem értették meg, vagy legalábbis félreértették. De szabad-e ezért panaszkodnom, amikor a francia irodalomban is - melyre valljuk csak be nyíltan, sokkal érzékenyebbek az ottani olvasók és kritikusok -, amikor a francia irodalomtörténetekben is annyi az ilyen kifejezés: hosszú ideig *„méconnu"* volt, ami magyarra lefordítva ilyesfélét jelent: „fel nem ismert, félreismert". *„Méconnu"* volt Nerval, Lautréamont, Charles

Cros - hogy csak néhány nevet említsek azok közül, akik esetleg évtizedekig névtelenül feküdtek az irodalom nagy temetőjében, egy roppant közös sírban, míg valaki kihantolta tetemüket, és az őket megillető díszsírhelyekre szállíttattak át, nem is fejfák, de márványemlékek, mauzóleumok alá. Persze szegény sorstársaknak ez édesmindegy, a temető az csak temető, amíg a végítélet trombitái meg nem szólalnak, hiába pumpálják már beléjük az elismerést, hasztalan zengik dicséretüket ma már elporladt feneküknek a kései utódok: az Ohnet-, a Sagan-féle írócskák mégiscsak szerencsésebbek, mert kitombolhatják érzékeiket, kielégíthetik hiúságukat a kortárs sikerekben, a pénzben, a díjakban és plecsnikben, s úgy vélekednek, méltán, hogy tehet egy szívességet nekik az *„utókor”*, melyre Kosztolányi oly zseniálisan rímeltette a *„futó por”*-t, kötetekre rúgó hiábavaló siránkozást takarítva meg ezzel.

Mért volna szabad felpanaszolnom a velem esett - jogos vagy jogtalan - sérelmeket a mindenképp kisebb kaliberű, szűkebben reagáló magyar irodalomban, ha francia kollégáim is csak a sóhivatalba mehettek panaszra, tiltakozni a műveikről kiállított rossz kalkulusokkal?

Amikor meghallgattam és elolvastam a *Havas éjszakák*-ról írt kritikákat, állandóan ez a szintén Kosztolányi-féle igazság motozott a fejemben: Az igazság a között van valahol, amit a könyvéről a barátok a szerzőnek mondanak, s amit róla egymásnak fecserésznek. Persze Kosztolányi mondata sokkal frappánsabb, de most meg kell elégednie az olvasónak a *lényegé*-vel, mert nincs módom kikeresni millió mondata közül e percben.

Foglalkoznom kell ezekkel a kritikákkal már csak azért is, mert nem egy mondatuk évtizedek óta elkísér, talán rezonált is rá a lelkem, talán alakított is észrevétlenül, mindenesetre tagadhatatlanul hatással voltak rám, sőt nagyon elkenődött óráimban vagy napjaimban - amik bőven akadtak a későbbiekben - sokszor újra meg újra elolvastam némelyiket. A megjelenési időpontjuk hiába volt különböző, elszórva közel félévnyi távolságra egymástól, az említett „jóakaratú kezek” közbenjárására, úgyszólván egyszerre zúdultak a nyakamba. Volt mit emésztenem azokban a hetekben, mázsaszám.

Arról, hogy még a kedvezőtlen bírálat is jobb, mint ha agyonhallgatják a könyvet

Kulcsár Dodóval haditanácsot tartottunk, és elhatároztuk, hogy megpróbáljuk a kritikai visszhangot megszervezni. Minden lágyságunk ellenére erősebb kézzel, mint Tűz Tamásét; bevallom, tulajdonképpen tanultunk is az ő esetéből. Kulcsár Dodó már ott volt az Egyetemi Nyomdánál, megígérte, hogy a *Diárium*-ban írat róla, bár az igazi szerkesztő, Kenyeres Imre nem túlzottan lelkesedett értem. Bírálóimat nem volt szándékom - még a barátaimat sem - befolyásolni, feltétlenül hittem még akkor is a kritika szabadságában, s hogy nem szabad gúzsba kötni a kritikus kezét. Elegendőnek tartottam, ha foglalkoznak velem, tudtam - okosabb, bölcsebb idős barátaim révén -, hogy még a kedvezőtlen kritika is sokkal többet ér, mint ha tudomást sem vesznek egy könyvről, vagy pláne, szándékosan agyonhallgatják. Az ilyen könyv sajnos olyan, mintha meg sem jelent volna. Újságírókörökben hallottam azt az anekdotát Verescsaginról, hogy amikor Budapesten volt kiállítása, egy ifjú műítész hosszú cikkben halálosan kinyírta, s hosszan fejtegette, hogy milyen tehetségtelen. Másnap Verescsagin, e két méter magas óriás, megjelent a szerkesztőségben, és kereste a cikk íróját, aki a köldökéig se ért, s akit kollégái a szekrénybe dugtak be sebtiben előle. Pedig Verescsagin csak megköszönni jött a cikket. „Engem már annyit dicsértek - jelentette ki -, hogy az már nem használ nekem. De egy ilyen támadás ellenem felvillanyozza a légkört körülöttem, és az ilyen kritika a népszerűség szempontjából megfizethetetlen. Mert fő az, hogy beszéljenek az emberről. Mindegy, hogy mit: jót vagy rosszat, az tökéletesen egyremegy.”

Szinte több sort írtak a Havas éjszakák*-ról, mint ahány verssor volt a kötetben.*
Szemelgetés a kritikákból és arról, hogy én hogyan reagáltam rájuk.

S az elkövetkezendő fél év alatt szinte több sort írtak a *Havas éjszakák*-ról, mint ahány verssor volt a kötetben. Húsz sűrűn szedett oldalt - s ezt nem tartottam éppenséggel rossz eredménynek.

Még talán a legfájóbbaknak közvetlen barátaim, Gerézdi Rabán és Urbán Ernő kritikáit tartottam. Hát ennyire félreismerhetik az embert azok is, akik nap mint nap együtt vannak vele? Gerézdi „szelíd, bánatos lelkem"-et emlegette verseim kulcsaként. „Végh György költészete szelíd költészet... hiába keressük benne Ady és utódai kemény és lázadó líraiságát... De ez Végh és nemzedéke részéről nem elkorcsosultság, enerváltság. Lázadó ő is. Fáradtnak fáradt ugyan, de éppen ez az idegekben meglapuló fáradtság teszi lázadóvá..." „Végh György verseiben egy egészen új világot épített, mely gyökereivel visszanyúlik ugyan a valóságba, sőt onnét is táplálkozik, de valami megfoghatatlan nosztalgia, ettől a világtól elvágyódó, búcsúzkodó, mindig elszakadni készülő magatartás a valóságos élményeket átértékeli, átlégiesíti. Csöndes, makacs lázadás ez. Lázadás a valóság, a testből, vérből font élet ellen. És mint minden lázadás, egy kissé árulás, megalkuvás is." „A szláv-magyar vérkeveredés legtöbbször megbosszulja magát a művésznél. Tehetséget kap ugyan, de éppen ez teszi hontalanná, mert álmodozóvá neveli. Ebből a típusból számos példát lehetne felhozni. Csöndesen, magukat emésztve lázadoznak a valóság ellen. Talán azért, mert az erősebb volt náluk és keresztül gázolt rajtuk. Álmodozásukból hiányzott a fanatizmus, de vereségüket nem ismerték el, ezért a világot letagadták. *A világ csak hangulat,* mondja Reviczky, akinek életkörülményeihez Végh Györgyé kísértetiesen hasonlít." „Az őzek költője mindig magát adja, azonban nem lehet mondani, hogy nem járt el másokhoz tanulni. Ellenkezőleg. Alig van valamirevaló magyar költő, kinek keze vonását, egy-egy szó, fordulat, hangulat vagy ritmus zenéje mögött fel ne ismernénk." „Ezek a »hatások« annyira sajátosak, hogy semmiben sem törik meg Végh költészetének eredetiségét, mely versei fölött lebegő hangulataiban rejlik." „Egyszerű, tiszta, mint egy pohár víz. És mégis egyszerűsége milyen bonyolult, összetett! Beléje építette önmagát." „Benne van egész élete, ide menekszik árvasága, magyarsága, békés keresztény lelke, s valóban, verslábai úgy lépegetnek, mintha szelíd őzike emelgetné lábait, hol gyorsan, mert üldözi a szíve, hol lassabban, ha rája hull az élet magánya. És versei minden időszerűtlenségük ellenére is aktuálisak, mert a szép vers mindig aktuális" - írta mindezt Gerézdi *Az őzek költője* címen.

S Urbán Ernő is hasonlókat írt - mintha összebeszéltek volna „...lehetetlen, hogy a verseket ízlelgetve ne lepődnénk meg, mondván: Reviczky. Mert Végh költői magatartása, de még származása és élete is kísértetiesen hasonlít Reviczkyéhez. A versek, miként költőjük, a szláv-magyar vérkeveredés szülöttei. Mivel Reviczky a világgal szemben bizonyos mértékben passzív volt, és csendesen legyintve elsóhajtotta a szállóigévé vált szavakat: *»A világ csak hangulat!«* - azt szokták rá mondani, hogy fáradt. Aki fölületesen átfutja Végh verseit, ugyanezt fogja megállapítani róla, még abban az esetben is, ha ugyanakkor elismeri, hogy furcsa, dacos egy lázadás ez. Valójában pedig sem fáradtságról, sem dacról nincs itt szó, csupán igen öntudatos költői magatartásról. Végh nem akarja az alkotmányt menteni, lírája politikamentes líra. Az a líra, melynek mélyén kimondhatatlan fájdalom van." „...Végh verseit... ez a fátyolos, mindig a háttérben lopakodó, elő-előtörő érzelmes érzékenység jellemzi." „Fájdalma nem világfájdalom, inkább a szép elmúlásnak fájdalma" „...a sejtelmes tárgytalanság Végh verseinek fő jellemzője." „A nyelv, melyen különös lírája szól, finoman ötvözött, hajlékony nyelv. Szavai marcipánszavak: édesek és olvadók. Bizonyos szempontból rokokó költő Végh, amilyen Csokonai volt, annak európai kultúrája nélkül."

Hogy mi fájt ebben a két bírálatban - tudva azt is, hogy sok az igazság bennük? Talán a Reviczkyvel való összehasonlítás, akit éppen én magam tagadtam meg két éve, másod- vagy harmadrendű csillaggá degradálva a magyar költészet történetében. S éppen én voltam az is - olvasta-e Gerézdi és Urbán Ernő vajon Reviczkyről írt gyatra elmefuttatásomat? -, én voltam az, aki ezt a szláv-magyar vérkeveredési problémát, ha felületesen is, de feszegettem.

Már ekkor éreztem, hogy nem lesz könnyű a dolgom a magyar irodalomban.
Nagy tehertétel volt a származásom és az, hogy európai szerettem volna lenni

Már ezekben a hetekben éreztem, hogy nem lesz könnyű sorsom a magyar irodalomban. Hiszen magyarul írok, az igaz - és nyelvem kifejező árnyaltságát is sokan dicsérték, kétségtelenül -, de ez a magyar nyelv lágyabb hangszerelésű, mint amit itt szeretnek, s a lelkem tagadhatatlanul szláv, hangulatokra rendkívül érzékeny, sőt „érzelmesen érzékeny", ahogy Urbán nyíltan meg is fogalmazta. Magyarul írok, de szláv alkatú vagyok, s mindehhez a kultúrám, hiába írta Urbán, hogy nem vagyok európai kultúrájú, éreztem, sőt tudtam, hogy igenis az vagyok, méghozzá a legeurópaibb kultúrájú, mert francia. Amikor nálunk csak a magyarkodók kellenek, a „mélymagyarok", a magyar sors ezeréves problémáit feszegetők, akiktől én valóban távol álltam, mert ebben igaza volt Gerézdinek, akarva-akaratlanul jól ráhibázott: igen, hontalan vagyok, sőt majdnem hogy gyökértelen, az életben is és az irodalomban is, annyira túlsúlyban van bennem a velem hozott szláv örökség és az úgy-ahogy megszerzett francia kultúra. Még a német származásúak, a német kultúrájúak se oly hontalanok és gyökértelenek itt, mint én vagyok. „Mégiscsak el kellett volna menned innen, Anyácska - sóhajtottam szomorúan, majdnem sírva a párnáimba este -, el kellett volna menned, s Párizsban kellett volna megszülnöd engem, szellemi hazámban, mert itt idegen maradok örökké."

(Itt, Mátraházán, ahol ezeket a lapokat írom, egy kedves, rokonszenves, idősebb orosz nő is nyaral, aki 15 év alatt is csak rosszul tanult meg magyarul. Amikor megtudta, hogy anyám cseh volt, illetőleg szláv, azt mondta bájos kiejtésével, esetlen fogalmazásával: „Akkor magának meleg a lelke! És ezt sajnos tapasztalatból tudom, hogy itt nem szeretik!")

„Érzelmesen érzékeny"-nek mondtak - ami a szentimentális szép, ezüstpapírba csomagolt magyar megfogalmazása -, pedig csak „meleg a lelkem". „Rút kis kacsa" voltam egy egész életen át itt, holott csak hattyú vagyok - de persze a libák és gúnárok ezt nem veszik, nem vehetik észre.

Volt-e célja vagy értelme életemnek?
Sajnos végzetesen pesti voltam.
Az irodalom szerepéről - ahogy én láttam akkoriban

Ezekben a hetekben erősen foglalkoztatott a „magyarságom", a „hontalanságom", egyáltalán életem értelme és célja is. Annyira voltam magyar, mint „Pató Pál", az életemet nem is annyira Reviczkyéhez éreztem hasonlónak, hanem az akkoriban olvasott Oblomovéhoz. Viszont, ha nem tévedek, Pató Pál és Oblomov eléggé rokon alkat. Nem voltam magyar, nem voltak gyökereim az ősi földben és így az ősi problémákban sem. Nem voltam magyar, csak pesti, végzetesen és kiirthatatlanul pesti, és kérdésesnek tartottam, hogy az aszfaltban lehet-e egyáltalán gyökeret verni, hogy aki igazi pesti és maradéktalanul az, nem gyökértelen-e már *„ab ovo"*, nem internacionálisan városi-e - vagy ahogy már vagdalták felénk megvetően: „urbánus" -, és ami már akkoriban szinte egy névtelen feljelentéssel ért fel az államhatalom

szemében és szervei számára: nem „kozmopolita”-e, jóvátehetetlenül? De csak „népmentő”, „honmentő”, „alkotmánymentő” irodalom létezik-e? Babits *Az európai irodalom történeté*-ből szerzett ismereteim ezt cáfolni látszottak. Legalábbis a „nagy irodalmak”-ban, a franciában, az angolban s talán a németben is más szerepük volt, vagy más szerepe *is* volt és van az írásnak. A gyönyörködtetés nem utolsósorban. De az is fontos és különös, hogy a költők kifejezik önmagukat. S mi még az írás? Portréfestés az emberekről, önmagunkról. Korok felidézése. A Képzelet Birodalmainak felkutatása vagy legalábbis híradás róluk. A játék, a játékosság, ami sajnos a magyar irodalomtól olyan idegen.

Végzetesen pesti voltam, tengő-lengő életformám ide-oda röpített a pesti élet színes felszínén vagy kavargásában, naponta egy-két órán át, s a többi időt tétlenül töltöttem, mint Oblomov, mozdulatlanul és kimozdíthatatlanul magamból és álmaimból, az ágyamon heverve. S hiába volt négyszer négy lépésnyi a szobám, falai kitágultak a végtelenbe. S amikor otthon voltam, nem is Pesten éltem. A garmadával összeolvasott regényekben. Azonosultam a hőseikkel, minden hősük én voltam, még a tájaik is, díszleteik is. A könyvekkel képzeletemet csiszoltam, személyiségemet köszörültem, tulajdonképpen egyhangú és sivár életemet színesítettem.

Mire vágytam? Lakásra? Nem. Olyan elégedett voltam körülményeimmel, hogy elhatároztam: életem végéig albérlő maradok. Családot akartam alapítani? Nem. Csak „egy kis nőre” vágytam, ahogy zokogtam szerte a Városban, s ahogy Erős Laci, Urbán Ernő medikus haverja csúfolt, ha összetalálkoztunk: „No Gyurka, van-e már kis nőd? Egy egész icipici?” Szerkesztő akartam lenni, vagy kiadó? Á, fenét. Hát mit akartam? Költő lenni, és különleges prózaíró. Tehetségesnek hittem magam - sokan annak is tartottak -, és azt hittem, ez elég az „üdvösséghez”, az érvényesüléshez. Majd csendben, kényelmesen írok, és felismerik tündöklő tehetségemet, egy nap majd házhoz jön a siker. Talán még a Nobel-díjat is elküldik nekem postán, ha megtudják, hogy ilyen csodabogár él Magyarországon, a pesti irodalmi dzsungelben. Egy magyarul író, szláv származású francia. Mert elhatároztam, hogy én leszek az utolsó francia moralista író Magyarországon - ahol még egy se volt soha.

Néhány idézet még - hogy rámutassak a kritikák ellentmondásaira

Aztán sorakoztak a többi kritikák is. Lényegében ugyanazt a témát variálták, ugyanazt a mondanivalót. „Végh formakészsége és rímelése gazdag, versei őszinték. Végh Györgyre nem illik az a szó, hogy jó költő. Végh György költő” - állapította meg a még nálam is fiatalabb Harcos Ottó a pécsi *Sorsunk*-ban. S Bóka László: „Tudatosság és naivitás, műgond és ösztönös biztonság, jó és rossz versek váltogatják egymást Végh György első kötetében, vagy mindent összevonva: ifjúság és tehetség. E kettőből az ifjúság a romlandóbb: s az olvasó már érzi, hogy jól meg kell jegyezni a költő nevét, mert legközelebb már más hangon fog jelentkezni, nem ilyen sok jó verssel, hanem feloldottabban, nyersebben s a nagy fák döngetése közben kicsorbult fejszével. Ha nem lenne ilyen tehetséges, féltenők.” „...Végh György sem olyan szomorkás költő, mint amilyennek igaz, sok bájjal, játssza magát. A báj majd elmúlik az ifjúsággal. A tehetség megmarad, s a tehetség józan szívósság is. Ennek az izmosodó erőnek játékát, ennek a józanságnak derűjét sejtjük kibontakozó tehetségének első gyümölcseiben, ez ad ízt nekik. Majd meglátjuk s majd meglátja Végh György is.”

És a *Magyar Út*-ban Kocogh Ákos megint a szlávságomat szedte elő: „Kedves, nagy gyerek - legegyszerűbben talán ez illenék rá.” „Ivan Goll, Ján Smrek, Valentin Beniuk, a szlovák költők emlékeztetnek rá, hogy őszinte és igaz” (mármint verseim hangulata), „...szerepe lehet még a Reviczky, Kosztolányi, Juhász Gyula-i sor folytonosságában. De ez a férfi tagadhassa

meg kezdő éveit?" (Tudniillik ha felnövök? Bevallom, ma sem értem. Dodonában jósolhattak ilyen homályosan...)

Baráth Feri néhány sorát sokkal találóbbnak éreztem: „Fiatal költő első kötete: vágyakozás valami ismeretlen ködös boldogság után, a szerelmes siratása. Ezek a versek lírai erejükkel hatnak, de sokkal jelentősebbek azok a költeményei, melyekben a húszéves író önmagát kedves, üde humorban mutatja be. Végh Györgyben nagy a fejlődési készség, biztos verselő tehetség, tisztult nyelvérzék. Különösen *A malac* című verse emelkedik ki a kötetéből, mely egy érdekes fiatalember vívódásait, örömét és bánatát tükrözi."

Itt már röhögni is kezdtem magamban, mert Harcos Ottó éppen az ellenkezőjét írta: „*A malac* c. versében is hiányzik a költői igazság..."

Makay Gusztáv is variál csak: „...hangsúlyozni kell verseinek pompás ritmusát és bővülő dallamát, mert elsősorban ez a szép költőiességgel párosult ringató dallamosság közvetíti sejtelmesen finom, lágytestű hangulatait." Egy sereg név: Balassa, Vörösmarty, Petőfi, Kosztolányi, Dsida, Csokonai, Berzsenyi felsorolása után: „Legutánérzőbb verseiben is elbűvöl a szuggesztív hangulat."

Azt is megtudtam másoktól, hogy „Végh romantikus költő. Önérzetesen vállalja ezt a romantikát". „Népies verseiben mindig van valami fanyar humor. Új *János vitéz*-e alá Petőfi is odaírná nevét." „Egész lelki alkata költőnek predestinálja." Vajda Endre szerint: „A verlaine-i »csak zenét« elv költeményeiben az első helyet foglalja el." „Nem fejez ki mást, csak önmagát s nincs más célja, mint a szép formák kergetése." „S túl a szavakon egy nárcisztikus lélek önfeltárása, a szerelem halálvágyba csuklásával, az elmúlás édességének szédületével. Egyéniségének, akárcsak több versének, van valami kiforratlan bája, a komolyság felnőttes utánzásának kedves groteszksége: de műve tele van a meglepő szépségek sok rejtett zugával. Egy elragadóan naiv versében megírja például, hogy vitte ki kis malacukat az erdei tóhoz, hátha ott - mint a mesékben - kibontakozik belőle az elvarázsolt tündérkisasszony. De a csoda, az ifjúság örök igénye, mégsem történt meg, és szegény kismalac szégyenében megszökött. Nyilvánvaló, az epikus elbeszélésnek itt is líra az alapmagva, mint általában minden sorának."

S aztán Rónay György, akinek kritikájában csalódtam, mert négyszemközt sokkal többet mondott annak idején, mint amit bírálatából kiolvasni véltem. Nem játszott-e közre ebben már az „irodalompolitika" is? - tűnődtem. A „klikkek" jól záró sorompója? S egyáltalán az, hogy a *Magyar Csillag*-ba írta, ahol én soha meg sem jelentem, saját elhatározásomból?

„...a fölcsapó dallamok, a lankadozó bánat, csillámló irónia, kedves kölyökség és ártatlan álmodozás meg a játékos hangutánzás versei között: ez a legszebb ígéret a kötetben. S hozzá az, hogy Végh György igazán kitűnően bánik a nyelvvel, hogy nagy szavak helyett mindent rá mer bízni sorai dallamára... nem változatos költő, s talán nem is lesz széles a sodra, mélyülni fog, nem csapongani. Tehetségére sok veszély vár, elsősorban az, hogy nagyon is simulékony; ha majd az évek meghozzák adóul élményeiket, nem búvik-e előlük a költő virtuóz hangutánzásai édes játékába? Meri-e vállalni sokszor bravúros hangpróbái közt a saját hangját? Kultúrája megvan hozzá, csak ereje is legyen tiszta dallamához!"

S még előtte: „...aggódva keresünk kötetében egy-egy keményebb hangot, egy-egy olyan gondolatot, amelyről nemcsak dalolni lehet: amellyel viaskodni is kell." Ilyesmi is akad, állapítja meg kegyesen. De a szívemet erősen markolta a keserűség és bánat, jaj, nem vagyok intellektuális alkat - igaz, mindig szidtam az intellektuális lírát, de főleg azért, mert tőlem távol áll, nincs tehetségem hozzá. Mi vagyok hát? Milyen jövő, milyen irodalmi jövő vár rám? - kérdeztem magamtól rettegve.

Az ember magát belülről persze rettenetesen tehetségesnek látja - valószínűleg mindenki így van ezzel. Nagy költőnek hittem magam - míg a kritikák meg nem jelentek a kötetemről. Abban a pillanatban elfogott a kétség, a rossz szájíz, a kisebbségi érzés. De ha egyszer nem vagyok olyan nagy tehetség, olyan kimagasló egyéniség, mint hittem, érdemes-e írnom tovább? Nem lett volna-e jobb, nem lett volna-e bölcsebb, ha mégis színész maradok? Még most is elmehetnék! Talán még nem késő! Hátha inkább színészalkat vagyok, mint költő vagy író? Talán a színpadon könnyebben érnék el sikereket, színes, változékony, sok lehetőséget magában rejtő utánzási képességem - amit az irodalomban, lám, ennyire szememre hánytak - hamar érvényesülhetne, esetleg azonnal is: és főleg rögtön learathatnám a tapsokat produkciómért, az irodalomban ki tudja, meddig kellene erre várnom, s megérem-e vajon egyáltalán? Hátha a színpad az igazi kifejezési formám? Több szívóssággal, kitartással kellett volna nekiindulnom, legalább akkorával, mint az irodalomnak.

Weöres Sándor és Tűz Tamás levele a Havas éjszakák*-ról*

Sokszor még Weöres Sanyi levele sem vigasztalt - amit a legbecsesebbnek éreztem minden írás közt a kötetemről, mert Tőle jött! -, hiába szedtem elő ezerszer, bár betéve tudtam minden sorát, még visszafelé is. „Kedves Gyurikám! Köszönöm a »Havas éjszakák«-at! Bár a benne levő költemények nagyobb részét már ismertem, könyved mégis meglepett és lenyűgözött; úgy érzem, hogy egy nagy költő indulása. Persze, sok függ attól, hogy költészeted a jövőben tud-e terebélyesedni, fő, hogy egyhelyben meg ne állj; és hogy soha be ne érd a már elért minőséggel."

Vajon tudok-e majd terebélyesedni? - ahogy Weöres Sanyi mondja. A *Havas éjszakák* tündéri, angyali, föld fölött lebegő korszakán éreztem, hogy visszavonhatatlanul túl vagyok. De milyen verseket írhatok még a jövőben? Igazuk volt azoknak, akik hontalanságomat és gyökértelenségemet hangsúlyozták, de vajon egy életen át lehet-e az ember hontalan, gyökértelen s főleg hazájában hontalan? Vagy csak Pest és a magyar nyelv a „hazám"? Ahelyett hogy a kötetem komoly horgonyt jelentett volna, megkapaszkodást az irodalomban - ahogy előre képzeltem -, felzaklatott és bizonytalanná tett magamban, tehetségemben, elhivatottságomban egyaránt.

Tűz Tamás levelét is gyógyírként kortyolgattam, balzsamként kentem vélt sebeimre.

> „Kedves Gyurkám! Megkaptam könyvedet, és most teljesen annak bűvöletében élek. Nagyon szép lett. Szebb, mint gondoltam. Ennyire egységes, szűzi könyvet még nem olvastam. Ennél tisztább lírát Csokonai óta nem írtak magyar nyelven. - Köszönöm a könyvet és a megható ajánlást. Mikor írtál össze ennyi remek új verset? Látod, ha akarsz, tudsz dolgozni. - Ha ráérsz, írd meg, hogy megy a könyv? Jöttek be megrendelések? Borzasztó rothadt közönségünk van, versre ki nem adnának pénzt. De remélem, nem fogsz ráfizetni.
>
> Még egyszer gratulál és ölel
>
> *Tűz Tamás*"

Tulajdonképpen riadtan és bizonytalanul olvastam Weöres Sanyi és Tűz Tamás levelét. Nem csak baráti udvariasság lappang-e soraik mögött? Vagy a bírálatok hosszabb lére nyújtott fecsegése is ezt takarná? Csak éppen eltévedek a szavak erdejében, és nem tudom meglátni, mi van a fák mögött? A levelek néhány sorában nem lehet annyira kertelni, mint a kritikák körmönfont megfogalmazásában? Vagy megjelenésre szánt bírálatokban nem merik ugyanazt megírni az emberek, amit privát levélben oly könnyedén leírnak? Rossz napjaimon Weöres, Tűz Tamás erőt adó szavaival biztattam magam, hogy egyáltalán erőm legyen az élethez, netáni jövőmhöz.

A kritikák hatására elhatároztam, hogy valódi „enfant terrible” leszek.
Kik álltak legközelebb hozzám a külföldi költők közül?

A *Havas éjszakák*-ról megjelent bírálatok nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy abbahagytam a „színes dallamok” írását. S egy elkeseredett órámban előszóval és utószóval láttam el, önálló könyvecskévé, füzérré alakítva az egészet. Az *„enfant terrible”* dühe dolgozott már bennem, a majd megmutatom én nektek! Tanácsokkal láttam el az olvasómat; „ezeket át kell élned, mint a színésznek szerepét, mint az őrültnek őrületét, hogy ő Hamlet, Napóleon. Menj bele a játékba, lásd be, hogy felnőttél, elfelejtettél játszani... Lásd: én gyermek maradtam, hosszúnadrágos kamasz, éretlen suhanc, akin megbotránkoznak a felnőttek, ha a szemükbe vágja az igazat - csak a gyermek mondhatja meg az igazat, és némelyik költő -, kamasz vagyok és az is maradok még negyvenévesen, őszülő halántékkal is, ha élek; a szenvedés, a kudarc nem törhet meg, ártatlan leszek akkor is.”

S mert makacsul hittem a próza egyfajta zeneiségében, ezeket a sorokat is bátran írtam le, kamaszos fölénnyel: „Ezek a keleties álmok és ábrándok talán nem kis hatással lesznek a vajúdó és haldokló próza felfrissítésére, és kicsiny művecském felszabadító hatására nem egy remekmű születik. Így legyen.”

S a végén közölt kis „irodalomtörténet” - „öntudatlanul munkatársaim” névsora: Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, Lautréamont, Keats, Shelley, Blake, Poe, Wilde és természetesen Végh György - már szinte az *„Auguste Corbeille”*-t idézi vadságával, elképesztő ötleteivel, a megbotránkoztatás szándékával és azzal, hogy borsot akar törni a kényes, sőt finnyás irodalmi orrok alá. Vegyük csak „lexikoncímszavamat”:

„VÉGH GYÖRGY (1919-19...) magyar költő és gondolkodó, álmodozó és apostol, csodagyermek és kalandor, szenvedélyes franciakrémesevő, vértanú és forradalmár, arkangyal és eszelős, próféta és talán nemi tévelygő, aki itt jár a földön, de mégis az egekben van, dallamos és színes, a világirodalom legjobbjain és a magyar költészet legnemesebbjein átszűrt dalain sokat gyönyörködtem és tanultam, mikor a *Pillangós őszök* megírásával szórakoztam.

Lám, a világ fütyül rám, hát kénytelen vagyok alkotni egy világot, egy irodalomtörténetet, ahol vagyok valaki, ahol nemcsak ímmel-ámmal fanyalognak: tehetséges, hanem ahol a legnagyobbakkal vagyok együtt, akiket szeretek, és tudom, ők is szeretnek engem, mert ők nem irigyek és féltékenyek rám, hanem büszkék, hogy, ha ritkán is, születnek még olyan költők, akik méltóak hozzájuk.”

Mindezt a fordulatot, ezt a keserűséget az a - szerintem langyos - visszhang okozta bennem, amellyel a kötetemet fogadták.

November 25-én Tűz Tamáshoz írt, eléggé eltúlzott, levelemben is sok utalás van akkori lelkiállapotomra, „...csak most írok, eddig el voltam foglalva és utálkoztam. Nem mintha már nem utálkoznék, sőt. Itt Pesten nagy rajongással és heves utálkozással fogadták könyvemet, amit az egyik kifogásolt, a másik éppen azt dicsérte, vagy viszont. Nem bírják elviselni, hogy valami jó is lehet, amit nem ők csináltak. Persze ez nem nagyon érdekel, sőt örülök neki, így meg vagyok győződve a könyv értékes voltáról. Főleg poseurnek tartanak, és hogy a régi nagyokat érzem után, a másik: eredetieskedő vagyok, stb. Á, jobb erről nem is írni... Most már régen nem írtam verset, csak prózafélét ínyencek számára, de már unom, és nekilátok második könyvemnek. Illyés kért a Magyar Csillagba verset, hát kell írnom. Most szakállmérgezéstől félek és szomorú vagyok... Könyvemnek körülbelül a fele elment... olyanokat is mondanak sokan, hogy nem tudok rímelni, én! Jó? mi?”

Illyés Gyulával randevúztam egy kávéházban.
Mit mondott „gyomorbajomra”?

Illyés valóban kért verset a *Magyar Csillag*-ba, de én elég határozottan kitértem előle. Tűz Tamáshoz írt levelemben valószínűleg csak a dicsekvés miatt említettem meg. Just beszélt Gyergyai Alberttel, Gyergyai Illyéssel, és visszajött az üzenet, hogy Illyés egy délelőtt vár a Szabadság téren, a Nemzeti Bank mellett lévő kávéházban. A nevére már nem emlékszem.

Nem is kellett a pincért megkérnem, hogy vezessen oda hozzá, azonnal ráismertem az *Összegyűjtött versei* borítólapján lévő fénykép alapján. A versei távol álltak tőlem, de a prózáját, a *Magyarok* naplójegyzeteit, a *Petőfi*-t, a *Puszták népé*-t, az *Oroszország*-ot, a Kosztolányi hátrahagyott műveinek egyes kötetei elé írt bevezetőit nagyra becsültem, a tanulmányait, az értekező prózáját - mert az akkoriban megjelent *Koratavasz* című regényén alig tudtam átrágni magam - csődnek éreztem a többihez képest.

Íme egy sikeres író, aki megérdemelten az. Negyvenéves sincs, és az ország egyik legnépszerűbb, legelismertebb írója. Ahogy elnéztem a fejét, bizonyos rokon arcberendezést véltem fölfedezni az ő feje és az én fejem között - már amennyire magát tükörből helyesen láthatja az ember. Vajon én is ilyen népszerű és elismert leszek-e negyvenéves koromra, mint ő? S hirtelen megint a kritikákra gondoltam, amiket rólam írtak. Illyés első kötetét, ha jól emlékeztem, maga Babits magasztalta fel a *Nyugat*-ban, az ország első költőinek egyike! Az enyémmel ez a csoda nem történt meg. S Illyés most, hogy Babits meghalt, a *Nyugat* szerkesztője lett. Illetőleg, mert a *Nyugat* engedélye Babits nevére szólt s halálával megszűnt, az új lapengedélyt csak új címen voltak hajlandók kiadni. Mindegy: a bolond is láthatta, hogy ugyanannak a lapnak a folytatásáról van szó, hiszen azonos volt a megszólalásig: a külseje, nyomdai tipográfiája, a szelleme, a munkatársi gárdája. Mi Kulcsár Dodóval, Tűz Tamással, Urbán Ernővel kávéházak, sörözők mélyén, albérleti szobáinkban egyfajta szellemi „hatalomátvevésről” ábrándoztunk, de csak ábrándoztunk, míg Illyésék és Illyésék nemzedéke egyszerűen átvette, magához ragadta a hatalmat. Vajon mennyivel tehetségesebbek nálunk? Vagy nekünk is sikerül majd, ha most nem is, tizenöt-húsz év múlva, ahogy nekik sikerült most?

Ezek villantak át rajtam, ahogy leültem Illyés mellé. Rendkívül barátságos volt hozzám.

- Néhány versét olvastam már. Különösen az *Anna Kovalcze* fogott meg. Örülnék, ha adna egypárat a *Magyar Csillag*-ba. Azért kérek párat, hogy választhassak, mert szeretnék hozni belőlük.

Nagyon megköszöntem az érdeklődését, de közöltem vele, hogy nagyon nehezen és nagyon ritkán írok verset, s kicsit elkötelezettnek érzem magam a *Vigilia* felé, ahol eddig minden versemet lehozták még, anélkül hogy egyet is visszautasítottak volna.

- Úgy érzem, hogy amíg ez a viszony fennáll közöttünk, elsőbbség illeti őket.

Illyés akceptálta az álláspontomat.

- Igaza van, tökéletesen megértem.

Majd egyéni körülményeim iránt érdeklődött. S amikor a gyomromra panaszkodtam, hogy mennyi zűr van vele, megvigasztalt:

- Mire megöregszik, elmúlik. Tudja, nekem mennyi bajom volt vele? S nálam is ideg-alapon volt, mint ahogy magánál is annak érzem, mert hasonló a felépítésünk. Dolgozzék, ne törődjön vele. S ha mégis meggondolja, ha több verset ír, mint amennyit el tud helyezni a *Vigiliá*nál, keressen meg, bármikor szívesen látom.

Valószínűleg csak mafla voltam. És lelki köldöknéző: valamiképpen lágyabb-nőiesebb alkat

Úgy éreztem, hogy karakánul viselkedtem a *Vigiliá*-val szemben, pedig lehet, hogy egyszerűen csak mafla voltam, életképtelen alak, hiszen éppen Just Béla hozott össze Illyéssel, Just, aki a *Vigilia* egyik szerkesztője volt. Bár ő is arra gondolt inkább, hogy ezzel a találkozóval egy kis Baumgarten-díjat vagy legalábbis Baumgarten-segélyt készít elő a számomra. De aki élhetetlen és makacs - mint ahogy mindig is az voltam, és az vagyok ma is, negyvenegynehány éves kamasz koromban, őszülő halántékkal, ahogy olyan látnokian megjósoltam -, aki makacs, az magát okolja élete balsikereiért. Mert a sok látnoki megérzésem közül épp a legkevésbé vágyott következett be: a kamasznak maradás; a halál is, a siker is nagy ívben, messze elkerült, mindig csak kacérkodott velem mindkettő, de egyiknek se kellettem soha, „szívből, igazán" - ahogy a nóta mondja. Igen, a kritikákból az is kiderült - amit különben is tudtam, minthogy életemet egy sezlonon töltöttem valódi és lelki köldöknézéssel -, hogy passzív vagyok. A sikert pedig nem hozzák házhoz, kevés művészt ért ilyen szerencse, meg kell harcolnia érte, sok kanosszát kell járnia, sokat szervezni - szervezkedni, sokat és sokakat „fúrni" és intrikálni, mindenesetre el kell érni előbb az érdekében valami hatalmi pozíciót, ahol a kegyekért ő maga is tud viszontkegyeket osztani. De azt hiszem, még nem fordult elő, hogy egy passzív - tehát cselekvőképtelen - ember harcolni tudott volna, ki tudta volna harcolni sikerét, legfeljebb mások kaparták ki a gesztenyét számára a tűzből. Mert ilyenre volt már példa. De én, úgy látszott, a baráti körömet sem választottam meg jól. Tűz Tamás, Kulcsár Dodó, Urbán Ernő - akikkel akkoriban a legtöbbet ültem - mind lágy volt, egyfajtaképpen feminin alkat. A cselekvés helyett az álmodozásban éltük ki magunkat, lapokról, kiadókról fecsegtünk, ahol jó volna, ha szerepünk, befolyásunk lenne, de tulajdonképpen egy lépést sem tettünk ezért. Igaz, hogy pénz kellett volna hozzá, hozzájuk, azt meg honnan a fenéből kerítettünk volna? Majd egy „tőkés" pont ránk áldozza a pénzét, hogy mi lapot és kiadót alapítsunk, hozomra, hogy „majd az irodalomtörténet lapjaira aranybetűkkel írják fel a nevét"? Ilyen balekot el lehetett képzelni a század elején, de nem a század közepe felé, egy egyre inkább elhúzódó-nyúló háborúnak talán a legeslegelején. Ugyan kit érdekelt a vers? Hiszen Tűz Tamás is erre célzott keserűen a levelében. Mást pedig nem írtunk, illetőleg fogalmunk sem volt, hogy tudunk-e mást írni, olyant, ami nemcsak baráti használatra szól, hanem ami eladható árucikk is lehet.

Jövőnket - barátaimmal együtt - csak az álmok torzító tükrében láttam.
Felrémlett a múltból Kemény Simi bácsi előadása a karrierről.
De bizonyára van ez alól kivétel - és az én leszek

Az ifjúság gőzös álmodozása gomolygott bennünk. Nem csoda, huszonkét-huszonhárom évesek voltunk mindössze. Amikor jövőnkre gondoltunk, csak az álmok torzító tükrében láttuk. Ez annál meglepőbb, mert a jelent tisztán észleltük, legalábbis igen jól és helyesen mértük fel azokat a játszmákat, helyzeteket, amiket az irodalom, az irodalmi élet sakktábláin volt alkalmunk nyitott szemmel megfigyelni. Láttunk, de nem következtettünk, talán ezért voltunk arra kárhoztatva, hogy eléggé lesodródjunk a mezőnyről - már amelyikünk nem kapott idejében észbe.

Hiába kaptam húszéves koromban bölcs tanácsokat Kemény Simontól - szavai váltig visszhangoztak a fülemben -, nem vettem komolyan őket, legalábbis nem olyan komolyan, ahogyan kellett volna: „Végh úr, ahhoz, hogy Magyarországon valaki karriert csináljon, vagy buzinak kell lenni, vagy szabadkőművesnek, legalábbis neokatolikusnak, mindenesetre

valamilyen politikai párt szekerét kell tolnia, hogy az magával cibálja. A »szabad farkasok« éhenhalásra, pusztulásra vannak ítélve. Ezt jól jegyezze meg."

Azt hittem, hogy én leszek majd az a „bizonyos kivétel", mely a közmondás szerint csak erősíti a szabályt. Ködösen, homályosan valamiféle eszményi mérce lebegett a szemem előtt, valamilyen precíz aranymérleg, amelyen valami felsőbb hatalom pártatlanul és nagyon igazságosan leméri a tehetségeket és alkotásaikat. Példaképeim valamennyien a felhőkben úszdogáltak, ők is gyökértelenül, magasan a föld felett - Keats, Shelley, Poe, éppen úgy nem voltak a valóság költői, mint az elképzelt Lautréamont vagy a többiek mind, a „furcsa és különös, különleges írók" közül. Igaz, nem is volt sikerük életükben, csak haláluk után vergődtek valamelyes hírnévre, élhetetlenek voltak, mint a magyarok közül Tóth Árpád is - „élhetetlen halhatatlan" -, ahogy lánya, Tóth Eszter fogalmazta meg találóan róla s így egyben mindannyiukról. Ezen a sajátosságosságon nem tűnődtem el, csak annyit vontam le belőle, hogy „koruk nem értette meg őket", „kortársaiknak nem volt jó szemük, jó szimatuk". Pedig valószínűleg az „önadminisztrálás", a „helyezkedés" tehetsége hiányzott belőlük is csupán. Elméletileg tehát jól fel voltam készítve, készülve az életre, az irodalomra - csak éppen nem tudtam alkalmazni mindezt a gyakorlatban.

Holott nem voltam híjával a gyakorlati érzéknek sem egészen. Az „irodalmi élet" strukturális felépítésének összegezését egy későbbi időpontra hagyom mégis, mert később néhány újabb bukásom kezdte beláttatni velem, hogy valóban rossz lóra tettem „apolitikusságom"-mal - mely ugyan alkotói adottságaimból adódott - és sehova nem tartozásommal, „klikkekenkívüliségem"-mel.

A reális élethez is volt azért némi érzékem.
Én is felcsapok mecénásnak.
Egy villanyborotva története.
Kié volt a téglavörös sportöltöny?

Volt némi érzékem a reális élethez is, tagadhatatlan. Vállalkozásom, mely teljesen hazárdjátéknak látszott: a *Havas éjszakák* kiadása, egy hónapon belül már körülbelül 300-400 pengős tiszta nyereséggel zárult Mécs László, Harsányi Lajos, Sík Sándor és néhány „felülfizetés" jóvoltából. S ráadásul a megmaradt, saját tulajdonomat képező 250 példány à 5 pengővel is kitett 1000-1200 pengő „holt tőkét", melyek az elkövetkezendő években, ha apránként is, de valóságos pengőkké változtak át.

S a kis pénzemet nem tékozoltam el feleslegesen „franciakrémesekre" vagy indokolatlanul, összevissza vásárolt könyvekre, ahogyan feltételezhető volna rólam. Szó sincs róla! Komoly beruházkodásokra fordítottam a szó eredeti értelmében. Mindenekelőtt a mellettünk lévő Guttmann-áruházban vettem néhány puplininget, à 8 pengő, egy valódi sport félcipőt, à 20 pengő, egy téglavörös árnyalatú, pepita kockás sportöltönyt, à 88 pengő, valamint szemben velünk a Rákóczi úton egy nagy ruhaüzletben egy cipzárral becsatolható bélésű átmeneti kabátot à 160 pengő. Az Eszterházy utca és Rákóczi út sarkán lévő kis drogériámból pedig elhoztam egy svájci villanyborotvát is, à 55 pengő „megtekintésre", helyesebben kipróbálásra - akkor még nyolc napon belül vissza lehetett cserélni az ilyesmit.

Az így kombinált átmeneti-télikabátra azért volt szükségem - első vásárolt télikabátomat tiszteltem benne -, mert Gerézdi Rabán akkor ősszel „ugrott ki", felszentelése előtt a bencésektől. Kabátot én adtam neki, aki egy-két évvel azelőtt még magam is kaptam azt Bachnertől vagy Ambrózy Gusztitól; örömmel és magától értetődően segítettem rajta, ahogy nekem is leakasztották mások, a tehetősebbek a fogasukról. Sajnos Rabán kölcsönkérte

Pásztor Béla „a hold testvérisége jegyében” nekem ajánlott *Méregkóstolók* című kötetet is és Horváth Béla szintén - dedikált *Szabadidő angyal*-át - amiket egy életen át nem tudtam visszaszerezni tőle, mindannyiszor arra hivatkozott, hogy ellopták tőle. Azóta nagyon gyanakvó is lettem a könyvek kölcsönzése terén, elég fiatalon ért ez a rossz szájíz, mert mindkét verseskötetet szerettem is, és dedikációik révén valóban pótolhatatlanokká váltak az elkövetkezendő évek folyamán. Hiába vannak meg, azok nem ugyanazok, mint a szerzők keze által illetett példányok.

A villanyborotvának is több hasznát látta Rabán, mint jómagam. Nem a ma használatos körkéses típus volt még - bár azt hiszem, azt is lehetett már kapni -, hanem egyenes vonalú fehér alkotmány, s ez ragadta meg a tetszésemet. Sajnos az én szakállzatom lenő egész a gigámig, és hiába kezdtem későn borotválkozni, a szőrzetem már akkor elég erős volt. S ráadásul egy-egy tüszőből többfele kunkorodó-lengedező szál is előbújik azóta is, bozontosan, bokor módjára. Megfegyelmezésük, tökéletes kiirtásuk majdnem lehetetlen feladatnak bizonyul még pengével is. Az akkori villanyborotvám pedig úgy viselkedett, mint egy porszívó: inkább szívta-tépte bokrostul - a ráadásul könnyen felpattogzó, érzékeny bőrömből - a szőrcsomókat, ahelyett hogy rendre lekaszálta volna, mint a borbély késével, vagy lenyúzta volna, mint Allegróval élesített pengéim. Pedig sokért nem adtam volna, ha egyszerűsíthetem azt az undok borotválkozást. A pénzt egyáltalán nem sajnáltam: a legdrágább Noseda gyorsborotvakrémmel puhítottam a szakállamat, a felhajtható legjobb pengékkel vívtam meg minden két-három napi véres ütközetemet az arcommal, mert sose én lettem a győztes, hanem a tőlem független pengéim, melyek a legszívesebben derékig lekaszaboltak volna, de legalábbis nyakamig, megszabadítva valóban felesleges fejemtől.

Rabánt mindez nem zavarta, boldogan ült le a Magyar Intézetben elém egy inkvizíciós székbe, míg nekiláttam szántani arcát remek svájci készülékemmel: egy-egy szőrcsomó valóban úgy buggyant, úgy fordult ki arcából munkám nyomán, mint egy tarlódarabka a barázdából az eke hasító éle után. Más önkéntes vállalkozó nem is akadt. Hiába unszoltam Bajomi Miklóst, Urbán Ernőt, Király Istvánt, hogy ingyen megborotválom őket - nem kértek belőle, egyik sem állt kötélnek, miután látták, hogy trancsíroztam fel szinte gerezdekre Gerézdi Rabánt. Szomorúan vittem hát vissza a villanyborotvát, amelyről azt hittem, egy életre megoldja szőreltüntetendői vágyaimat.

A téglavörös sportöltönyömet is többet hordta Urbán Ernő, mint én. Magasságunk, vékonyságunk egyformán egyezett, és szívesen kölcsön is adtam neki. Csak akkor sértődtem meg egy icipicit, amikor hetek múlva megkérdezte valaki tőlem a Magyar Intézetben, hogy mért járok az Urbán ruhájában? Ruhát nem illik kölcsönkérni különben sem! Mert Urbán azt mondta ennek a fiúnak, hogy ő vette a ruhát, de sajnos én időnként elkunyerálom tőle. S ő mit tehet - minthogy szeret, meg hát olyan kis védtelen őzike is vagyok -, ideadja...

A háború még mindig tőlünk messze dúlt.
Egy film és két könyv

A háború még mindig messze, sőt egyre messzebb zajlott tőlünk „valahol Oroszországban”, úgyhogy akiket nem mozgósítottak a korai SAS-behívók, azok viszonylag békén élték - igaz, összébb húzott nadrágszíjjal - nyugodt kis pesti kérészéletüket. Ezek közé tartoztunk mi is, barátaim, ismerőseim, haverjaim legnagyobb része. Az elsötétített utcákon, az elsötétített ablakok és ajtók mögött újra feltámadt, sőt még erősebben, elsöprőbben az emberek életkedve. Még mindig távol voltunk attól az állapottól, amit oly találóan fogalmazott meg egy későbbi sláger: „Csak egy nap a világ, csak egyetlenegy perc az életünk, ki tudja, mi vár ránk,

ki tudja, holnap mire ébredünk", távol volt ez még, de már ott lógott a levegőben a bizonytalanság, a holnaptól való rettegés, az, hogy egyáltalán lesz-e holnapunk; aki csak tehette, a mának élt, a viszonylag békés anyaországban, hátországban.

Bár már itt is mutatkoztak a változás első jelei. 1941 decembere után, amikor a Bárdossy-kormány megüzente a háborút Angliának és az Egyesült Államoknak - röhögtünk is ezen, amennyire volt kedvünk röhögni egyáltalán, hogy a bolha üzenget az elefántnak -, 1941 decembere után lassan eltűntek a mozikból az angol és amerikai filmek - bevallom, az egész hadüzenetből akkor ez érintett a legfájdalmasabban. A moziba járási szenvedélyem tehát erősen lelohadt máról holnapra. Mert a mozikat elöntötték a német filmek és a gombamód szaporodó, hetek alatt összetákolt, nagyrészt vacak magyar filmek. Igaz, hogy ekkor kezdtek feltűnni a különös hangulatú, merőben más atmoszférájú és hangszerelésű olasz filmek is, a Cinecittà filmváros produkciói, melyek remek színészeikkel, nagyszerű kamerakezelésükkel és bizonyos, az én látásmódommal azonos, rokon romanticizmusukkal hamar behízelegték magukat a szemembe, a szívembe - talán jobban is, mint az eléggé elcsépelt és nagyjából azonos sablonra-patronra készülő angol és amerikai kommersz filmek. Puskin *Párbaj*-ának olasz változata volt egy ilyen váratlan élményem, mint hónapokkal ezelőtt az angol *Örökké*, Merle Oberonnal és Lawrence Olivier-val, aminek hetekig a hatása alatt voltam, s csak hónapok múlva tudtam meg, hogy azonos egyik legnagyobb könyvélményemmel: Emily Brontë *Üvöltő szelek* című vad remekével, melynek hatása máig sem csökkent a képzeletemben. Sokkal nagyobb hatással volt rám, mint a vele egy időben megjelent Alain-Fournier *Ismeretlen birtok* című könyve, melyről pedig Lovass Gyula, aki fordította, azt mondta: „Olyan könyv, ami fog tetszeni neked biztosan, mert rokon veled, rokon azzal, amit csinálsz."

A Centrál-banda szétzüllött. A Sörkatakomba-társaság lépett helyébe életemben

A Centrál kávéház bandája szétzüllött - vagy csak én szakadtam el tőlük, ki tudja ezt pontosan megmondani ennyi év után -, de az esték folytatódtak, ha más helyen, más emberekkel és más hangszerelésben is. Az egyetemhez sokkal közelebb volt a Gólyavár mögötti Sörkatakomba, szemben a Francia Intézettel, az Eszterházy utcában. Urbán és az egyetemi srácok sokkal inkább borivók voltak és sörisszák, mintsem „kávélefetyelők". Ezek a fiúk „magyarabbak" voltak, mindenesetre dúdolósabbak, danolászóbbak, és ez bizony bor és sör mellett inkább ment, mint a feketéscsészék árnyékában. De volt olyan is, aki a konyakot jobban szerette mindezeknél. Király Pista például pártütőn, délelőttönként, órák helyett, legtöbbször a Károlyi-kert mellett lévő, nemrégiben nyílt kis sötét Darling eszpresszóban darvadozott busa, adys fejével. Ő is valahonnan Ady szülőföldje tájáról jött fel Pestre, az Eötvös-kollégiumba - talán Biharból, ahol édesapja református lelkész volt.

A fiúk többnyire változtak a Sörkatakombában, csak mi voltunk állandóak Urbán Ernővel, vagy ahogy én hívtam, az Őrgróffal, s ő viszonzásul Mesternek titulált, majd később Horváth Béla után szabadon „Gyurcsám"-nak. Kiugrása után egy darabig odajárt Gerézdi Rabán is, aki Bajomival és Prodán Péterrel, egy ifjú ruszin költővel az Erkel utcai Pázmány Péter Kollégiumban lakott. Gerézdi Urbánt egyszerűen csak ezredesnek hívta, mivelhogy csupán minden ezredik szava hihető el. Egy évig Pannonhalmán együtt voltak hárman kispapok: Bajomi, Gerézdi, Urbán - onnan volt az ismeretségük. S néhány év után valamennyien kiugrottak. Egyik sem elhivatottságból ment - úgy tudom - papnak, de mint szegény szülők gyermekei, csak így állt módjukban az egyetemet ingyenesen elvégezni, s ha kiugrottak felszentelésük előtt, a tanári diploma már majdnem a zsebükben volt - mint Gerézdinek is -, azt már nem volt nehéz megszerezni. De úgy látszik, Bajomi s főleg Urbán keményebb természete nem tudott alkalmazkodni a papi fegyelemhez, ezért is léptek meg előbb.

Egy-egy ilyen kisebb sörözés vagy borozás után danolászva kísértük el a fiúkat az Erkel utcába. Már amilyen hangom nekem volt! A mögöttem ballagó Urbán kellemes basszusát szívesen hallgattam, amíg boldogan ittam magamba Prodán Péter szavait: hogy verseim Jeszenyin hangulatait idézik fel benne, aki fiatalon öngyilkos lett - hiába, az is szláv volt! -, s lám, egy igazi szlávnak, mint ez a Prodán Péter is, a verseim többet mondanak, mint ezeknek a magyaroknak... De ha egyszer nem orosz és nem cseh az anyanyelvem - csak szegény Anyácska anyanyelve volt az: az „anyám nyelve" -, mit csinálhatok? Írok továbbra is magyarul, az anyanyelvemen, számolva azzal, hogy a kutyának se kellek, nem az érvényesülés, hanem egyedül az írás örömeért.

Ezek az „italozgatások", „borozgatások", „sörözgetések" semmiben nem különböztek bármely kor diákjainak esteli szórakozásaitól, legfeljebb egyikünk jobban bírta az italt, mint a másikunk. Én például jobban, mint az Őrgróf. Úgy képzeltem el, hogy századok óta italban, mulatozásban pácolódott apai őseimtől egyfajta ital elleni „impregnáltság" termelődött ki a szervezetemben, s valóban, lefetyelhettem, sőt vedelhettem a bort, sört, legfeljebb elaludtam tőle, összeroggyantak a szemhéjaim, amíg a többiek kifejezetten „bepiáltak" vagy „besikeráltak", ahogy akkoriban becéztük a részegséget.

Váratlanul klubot alapítottunk. Meglepő, sőt páratlan volt, annyi biztos

Mindaddig szabályosan folytak ezek az esték, amíg egy nap fel nem merült bennem az az ötlet, hogy klubot kellene alapítanunk. Mégpedig valami jól hangzó nevű klubot. Rögtön két címet is találtam rá: AZ ONANISTÁK KLUBJA, AZ ELCSESZETT ÉLETEK KLUBJA - ez utóbbinak volt egy közkeletűbb, ízesebb magyar megfogalmazása is.

Urbánnal elhatároztuk, hogy társelnökök leszünk, állandó klubhelyiségünk a Sörkatakomba lesz, a klub céljait, alapszabályait majd összeállítja a véletlen, akárcsak a tagságot, amivel ugyancsak nem törődtünk. Elég volt felröppenteni a hírt, hogy valami „különleges, monstre dolog készül a Sörkatakombában hétfőn este", és a tájékoztató jellegű szöveg hólabdaként terjedt az arra illetékesek között, még a Centrálba is elért, mert Garzó Gyuri is megjelent közöttünk egy este erejéig. Klubunk különben is csak egyetlen estén állt fenn, de akkor igazán pompázatos és nagyszabású volt, a „leendő tagok" megtöltötték a Sörkatakomba egész jobb oldali földszinti termét. A fanfárok hangja messzire elzengett: lehettünk vagy harmincötennegyvenen azon az alapító estén, amikor Urbánon és rajtam kívül senki se tudta, hogy minek az alapítására is sereglettünk így össze, ilyen szép számban.

Mert messze égtájakról elzarándokoltak hozzánk. Hiszen ott volt Király Pista, ott volt Kosztolányi Ádám - mindketten budai lakosok -, ott volt Erős Laci is, Urbán akkoriban végzős orvoshaverja, akivel együtt jártak középiskolába Sárvárott, s aki egy ideig mint mentőorvos működött, s már fent dolgozott mint alorvos a Széher úti Assisi Szent Ferenc Lányai nevű kórházban. Ott volt Prodán, ott volt Bajomi, ott volt Gerézdi. S mindenki hozhatott magával két vendéget is - ültek ott sokan olyanok is, akikről nekünk, alapító társelnököknek fogalmunk se volt, hogy kicsodák. De ugyan kit érdekelt ilyen semmiség? S ott volt Koszoru Miklós is, aki azt mondta magáról, hogy költő, és oly méla is volt valóban, és ott volt Sebaszta Elek is, aki novellistának vallotta magát. A Sörkatakomba előtt álltak éppen tanácstalanul, amikor behívtuk őket alakuló közgyűlésünkre, hogy minél nagyobb legyen a felhajtás és főleg a létszám. Ott volt egyáltalán mindenki, aki számított arra, hogy valaha is számítani fog ebben a bűnös, csodás Városban, ezen a még most is varázslatos életű Budapesten.

Mindenki ott volt tehát ezen a tüneményes, céltalan estén. S mi Urbán Ernővel, nem is mint társelnökök, hanem mint társpápák vártuk a hozzánk zarándokoló hívek tucatjait. S mikor

valamennyien együtt voltunk, rátértünk összejövetelünk igazi céljára, az ONANISTÁK KLUBJA megalapítására. Hogy tag lehet mindenki, aki bűnbánóan és alázatosan meggyónja, hogy ha eddig nőkkel egyáltalán vétkezett, mily szörnyű eltévelyedés volt az, s hogy az egyetlen üdvözítő nemi életforma mégiscsak a magányos áldozatbemutatás.

És mindenki vallott. Urbánnal úgy ültünk ott a főhelyen, láthatatlan stólákkal a nyakunkon, mintha valóban pápák lettünk volna, és megtévedt bárányaink gyónását hallgattuk volna, időnként bólogatva, hogy igen, emberek vagytok, esendők, olykor nők karmai közé is kerültetek, de ideje, hogy szánjátok-bánjátok eddigi vétkeiteket, s ezentúl térjetek a helyes útra! S hogy tag lehessen - vagy a helyzet váratlan, ínycsiklandó volta miatt -, mindenki vallott. Szép költői vallomások voltak ezek, érződött a legtöbbön a stilizáltság, a kitaláltság: de minket abban az adott pillanatban nem az őszinteség érdekelt, hanem egy új játék lehetősége. Én abból indultam ki, hogy ilyen klub biztosan nem volt még a világon, s már ennek feltételezése is örömet jelentett. Valami olyat találtam ki, ami még nem volt! Ennek okáért a legvalószínűtlenebbnek látszó dolgokon törtem állandóan a fejem. Így többek közt arra a megállapításra jutottam, hogy *valószínűleg* nem szeretkeztek még emberek a Bazilika csillárain himbálódzva, vagy egy harangkötélen lengedezve, harangozás közben, s azt is valószínűnek tartottam, hogy nem játszottak meztelenül fogócskát még azokon a rézgombokon sem, amiken a templomok keresztjei magasodnak a felhőkre, az égbe feszülve.

Sivár napjaink és nyomasztó holnapunk elől menekültünk ezekbe a játékokba, jelenünk és értelmetlen életünk elkendőzésébe, átlényegítésébe. Mindegyikünk meg akart szabadulni unt gönceitől, s úgy gondoltuk, ha rásózzuk másokra is, kevesebbet kell nekünk magunknak viselnünk, kevesebb terhet kell cipelnünk a vállainkon. Ezt az is mutatja, hogy boldog-boldogtalant meghívtunk, csak a tömeg érdekelt bennünket, a massza, s nem a minősége. Voltunk épp elegen „minőségi" barátok és haverok, ha éppen elitcsapatra gondoltunk volna, nem kellett volna ilyen szedett-vedett népséget összetoboroznunk.

Néhány könyvecske, ami hatással volt rám.
Hogy miféléket fogok még írni, ha sikerül kiásnom magam emlékeim kásahegye alól.
Egy-két szó más írók „elképzelt" könyveiről - Szerb Antal A világirodalom története *alapján*

Tüneményes, céltalan és értelmetlen volt az az este. Nem is lett folytatása. A következő hétfőn is összegyűltünk néhányan, de oly csekély számban, hogy saját dugánkba dőltünk. De érdekelt is ez minket már! Túl voltunk az egészen. Azt szerettük volna: ha minden ötletünk megvalósul! azonnal! mindig! „Franciásan" élni az egyre több német árnnyal borított Pesten, mert mindennap jobban fojtogatott minket a német életforma s lassan a német szellemiség is.

A könyvkiadás még erősen védekezett: finom kis karcsú francia regények jelentek meg a piacon: Pagnol *Bukfenc*-e, majd - talán később - Cocteau *Vásott kölykök*-je, Alain-Fournier is kicsit ide tartozott, ha nem is volt akkor olyan hatással rám, mint már említettem, távoli s talán már sehol sem létező életformákba menekültünk, szinte beléjük temetkeztünk, hogy a hétköznapok kétségbeejtően nyomasztó realitásai alatt össze ne omoljunk. A görög-latin klasszikusok aranykora is eljött vagy eljövőben volt, ahogy már talán erről is beszéltem, távoli csillagokba robogtunk, letűnt korok édes ízeibe rohantunk vissza, hogy a rögszagú valóság sártengerében el ne süppedjünk, s a lassan minduntalan fülünkbe döngő bakancsok és csizmák szörnyű hangjait próbáltuk elnyomni magunkban, úgyhogy ezekből a könyvekből barikádokat emeltünk, lapjaikból szinte szemellenzőket készítettünk, vagy galacsinná gyúrtuk össze őket, hogy füldugóként alkalmazzuk az egyelőre szerencsére még a messzeségben dörgő ágyú-

zajok, robbanások és gépfegyverropogások ellen. A könyvekbe, a játékokba menekültünk, egyetlen célunk az átvészelés, a túlélés volt.

Ezek a kis terjedelmű francia könyvecskék igen nagy hatással voltak rám. Kusza idegrendszerem ezekben találta meg a legmegfelelőbb táplálékot; ha nem is egy ültömben, de egy fektemben végig tudtam olvasni 2-3 óra alatt őket. Francis Jammes *Három különös lány története*, Flaubert *November*-e is ezek közé a rövid lélegzetű olvasmányaim közé tartozott. S míg olvastam vagy újraolvastam e féltett kincseimet, az az érzésem támadt, hogy ez az igazi műfaj, a rövid lélegzetű írás, mert lényegében mindent el lehet mondani benne. S arról ábrándoztam közben, hogy én is ilyen rövideket fogok csak írni életemben, s ezekben, más-más hangszerelésben, mindent rögzíteni fogok az életről, a világról, álmaimról, képzeletem birodalmairól, mindent, amit csak tudok.

S ugyanez az érzés él most is bennem, huszonöt év múltán. Ha kiszabadulok és kiásom magam egyszer emlékeim kásahegyéből, ha valamilyen rejtekösvényen a szabadba juthatok, ha nem tévedek el végleg labirintusaiban, kizárólag rövid lélegzetű dolgokba vágom a fejszém, egyik sem fogja meghaladni a 80, 100, 120, 150 gépelt oldalt. Ezekre még talán képes leszek, két-három-négy heti koncentrálásra még talán sikerül majd összeszednem magamat. Kis karcsú franciás könyvekben, groteszk példázatokban mondom majd el az élet értelmét és értelmetlenségét. De sajnos, amíg ide eljuthatok, sok útvesztő, sok alagút vár még rám az elkövetkezendő egy-két évben, hogy megszabadulhassak múltam bénító terheitől, hogy mindent felrúgva új életet kezdhessek, ha nem is a valóságban: az irodalomban s főleg magamban.

Azonban nemcsak ezek a kis könyvek voltak hatással rám akkor télen, 1941 telén. Talán mindennél döntőbb volt Szerb Antaltól *A világirodalom története*. Három vaskos kötet volt ugyan, de bennem mégis a karcsú könyvek közé sorozódott, mert egy-egy korszakát olvastam csak végig egyszerre, vagy vissza-visszatérve, egy-egy általam is szeretett alakját. Meg is voltam sértődve, hogy Lautréamont-ról Szerb Antal se tudott, vagy legalábbis nem beszélt, nem hatolt bele ennek a különös fickónak a titkába! Micsoda szellemi orgiákat csaptam Szerb Antal segítségével! Ha olvastam egy-egy íróról, utána - műveik híjában, melyek nem álltak akkor rendelkezésemre polcaimon, sőt sok esetben még könyvtáraink mélyén sem, hiába jártam összevissza értük a várost -, ha olvastam egy-egy nem ismert s nekem tetsző íróról, *elképzeltem* a könyveit, verseket, regényrészleteket költöttem az ő *elképzelt stílusában*, sajnos anélkül, hogy - eredendő lustaságom miatt, leírtam volna őket. Csak éppen elgondolkoztam, ezeket a lapokat kutyafuttában lejegyezni már nem volt erőm. Bizonyára az utókor igen nagy sajnálatára, nem lett volna rossz antológia belőle, mindenesetre egy játékos kedvű költő és prózaíró egyéni felfogású példatárával volna a magyar irodalom története ma gazdagabb...

Életem szakadatlan menekülés volt akkoriban.
A Várost nagy „anyaméh”-nek éreztem-láttam

Igen, életem szakadatlan menekülés volt akkoriban, és ha őszinte akarok lenni, azóta is az, egy emberöltőn át, s nemcsak enyém, majdnem egész nemzedékemé, a jelen pillanatainak tartósítása, a jövő, a munka elodázása - hangosan énekeltem magamban, mint egy gyerek, aki azt hiszi, akkor nem fogja hallani a farkasok ordítását a rengetegben: azt hittem s azt hittük, ez el tudja nyomni a kopogást vagy dörömbölést, amikor értem, értünk jönnek a hatalom zsoldosai, hogy kizavarjanak a frontra, különféle haláltáborokba, ahol csak egyetlen „számtöbblet” szerepük van, hogy egy emberrel több vérezzen el idegen eszmékért, olyanokért, amikhez önszántából nem fűlne a foga, s hogy ha otthagyja a fogát - szintén akarata ellenére -

hősi halottnak titulálják; a félelem, a rettegés egy fajtája volt ez a menekülés, azért rohangáltam sokszor kora reggeltől késő éjszakáig: hazulról az egyetemre, az egyetemről a Darlingba, Király Pistával ücsörögni, onnan át Urbán Ernőhöz, a Sörkatakombába, onnan ebédelni, majd az Athenaeumba Pozsonyihoz, Lovasshoz, Vajda Bandihoz, s aztán Mécs Imréhez, Somlyó Gyurihoz, majd a Centrálba Bárány Tomiékhoz és esetleg naponta többször is a *Diárium* szerkesztőségébe - mert ez mindannyiszor utamba esett - Kulcsár Dodóhoz. Hány napom, hetem és hónapom telt így, csak hogy ne maradjak önmagammal, ne kelljen magamra maradni és kétségbeesetten ordítanom a négy fal között, hogy: mitévő legyek? mit csináljak? Van-e bármiféle értelme is az életemnek, az életünknek, s ha igen, micsoda? Azon kívül, hogy vágóhídra szánt állatok vagyunk az Élet című értelmetlen rendeltetésű mészárszékben.

Amíg nem volt egyedül az ember, ilyesmi ritkán jutott az eszébe. Tengtem-lengtem időm legnagyobb részében a Városban, melyet egy nagy anyaméhnek képzeltem el, s valami volt is ebben a feltételezésben: valamennyien addig éreztük magunkat biztonságban, amíg beléje tapadtunk, azt gondoltuk, s azt hiszem, zseniális megérzéssel, hogy addig nem lehet komolyabb bajunk, amíg ebből a védőburkolatból ki nem szakadunk az ismeretlen és nem kívánt életbe, ahol életképtelenek lennénk és nem tudnánk védekezni nem ismert hatalmak gonosz erői ellen. A Város méhében egymáshoz bújtunk, ahogy lehetett, s félve fogtuk egymás kezét. Igen, nem rossz ez a Város-Anyaméh hasonlat, mert akit behívtak katonának vagy munkaszolgálatra, azt kiragadták ebből a védelemből, véd- és dacszövetségből: idegenben, a Város falain kívül magatehetetlenül és fegyvertelenül állott, kiszolgáltatva minden elképzelhető és elképzelhetetlen szörnyűségnek. A Város méhe, életének sokfajta labirintusával és alagútjával, bizonyos oltalmat nyújtott, erős várunk és bástyánk volt, s talán végső menedékünk.

Háború volt, de a frontok - ahol majdnem biztos halál várt az emberre - messze voltak, s Pesten alig is éreztünk valamit szörnyűségeiből, elsötétítés volt ugyan, de nem voltak légitámadások, csak az élelmiszer-ellátási nehézségeken, a lassan fölfelé kúszó árakon, a pici, alig észrevehető infláción lehetett csak lemérni, hogy nem a béke napja süt fölöttünk.

Szombat déltájt a Diárium *szerkesztőségében*

Szombat délben mindig érdemes volt benézni az Egyetemi Nyomdába, a *Diárium* szerkesztőségébe, mert egy csomó ember besereglett a Város minden részéből és minden irodalmi rétegéből. Katolikusok és protestánsok, népiek és urbánusok, humanisták, klasszikusok és romantikusok, kollektivisták és excentrikusok, írók és grafikusok egyaránt. A *Diárium*-nak nem volt olyan élesen elhatárolt profilja, mint a *Nyugat*-nak s utódjának, a *Magyar Csillag*-nak vagy a *Vigiliá*-nak, nem volt „elkötelezve” se jobbra, se balra, mint a többiek, s így rengeteg különféle típusú író vagy irodalmár megfordult falai között. S mint minden ilyen nagy átjáróházon belül, itt is kisebb csoportok, baráti vonzalmak alakultak ki, pusztán a rokonszenv összekötő kapcsai révén.

S minthogy sokféle „árut” fölvett: verset, novellát, tanulmányt, kritikát egyaránt, s nem volt túlságosan merev a szerkesztési elve - a munkatársi gárdába nagyjából mindenki belefért, aki tehetséges volt, vagy annak ítélt írást hozott. Nagy volt - főleg szombatonként - a nyüzsgés, a kavargás, amit annyira szerettem, s ami zsongítószer volt, majdnemhogy fájdalomcsillapító enerváltságomra, magányomra, céltalanságomra, s ugyanakkor doppingolószer, izgató krónikus munkarenyheségemre. Hány nevet kellene fölidéznem, hogy csak megközelítőleg is fogalmat adjak az ott nyüzsgő társaság sokrétűségéről! Szinte az akkoriban futó összes „kisebb csillag” nevét le kellene írnom. Mert csak a „legnagyobbak” s azokból is csupán néhányan - nem ereszkedtek le közénk. Átment a színen Thurzó Gábor, legtöbbször egy-egy új, változó

famulusa vagy Janovits István, az *Élet* állandó grafikusa kíséretében. Ott ült Mándy Iván papája, akinek senki se tudta a keresztnevét, szivarozva, de mindig volt a zsebében „Ivánkának egy új, remek elbeszélése". Mándyval addig nem is találkoztam, csak a *Tolnai Világlapjá*-ból ismertem kissé nyálas kamasz fejét. A rossz nyelvek szerint a papája reggel bezárta novellát írni, és csak délután engedte ki a szobafogságból, ha előbb az ajtó alatt kicsúsztatta délelőtti termését, újabb novelláját. Mándy papa addig jókat szivarozva és nagyokat anekdotázva „Ivánkát" adminisztrálta, mindenütt elsózva egy-egy tárcát. S mindenütt szóba került Ivánka rossz egészségi állapota is, „majdnem tüdőbaja", amiért nagy rokonszenvet is éreztem iránta, anélkül hogy ismertem volna s hogy novelláit képes lettem volna elolvasni. Később Iván maga is szégyenkezve emlegette ezt a korszakát, a futószalagon gyártott tárcák özönét, de az akkori, szinte mindennapos megjelenése tagadhatatlanul hozzájárult ahhoz, hogy neve irodalmi körökben - még jelentősebb írások nélkül is - jól csengő, ismert legyen.

Átvonult itt az Eötvös-kollégisták idősebb tollforgató nemzedéke is. Sőtér, akit egyesek olyan szépnek tartottak, mint egy görög istent, s akinek *Fellegjárás*-át magam is nagyon kedveltem, Lovass Gyula, Makay Gusztáv. Átnyájaskodott a szerkesztőségen, fejét kissé félrebiccentve Kardos Tibor. Csillogó, kisfiús kék szemével ott raccsolt finoman Vajthó László. Ott szeleburdiskodott sokdioptriás szemüvegével Fényi András és mindig csokornyakkendőben járó főnöke, a *Magyar Kultúrszemle* tulajdonosa-szerkesztője, Bak János, akinek lapját csak úgy rövidítve: Kultúrzsemlének hívtuk egymás közt. S kamasz vihogásaival ott volt minden szombaton egy kétéltű, kétnevű remek figura is: Kalló Ferenc, az Egyetemi Nyomda nagy sikerű ifjúsági regényeinek háziszerzője, aki Kostyelik Ferenc néven regényírási szüneteiben odvas fogakat fúrt, de húzni sose húzott: aki húzatni akart, azt a Rókusba küldte. Átmászkált a helyiségen egy másik, nem kevésbé sikeres ifjúsági író, Szegváry Miska is, no és aki mindenről tudott és mindenről tájékozva volt, nemcsak a művészetek, az irodalom terén - melyben a legjáratosabb volt mindannyiunk közt: Vajda Bandi, aki az 1928-as válogatott futballcsapatnak összeállítását éppúgy tudta, mint Brazília vagy Uruguay miniszterelnökeinek névsorát elölről hátra vagy hátulról visszafelé. És bejárt Hegedüs Zoli, Weöres Sanyi, Pintér Jóska - és valóban tucatjával sorolhatnám a negyvenes évek elején nyüzsgő irodalmi alakokat, anélkül hogy a végére érnék. És ott volt S. Kovách Kálmán, egy jópofa grafikus. És Szűr-Szabó József, egy másik jópofa grafikus. Igen, ezt is csak úgy lehet lezárni, mint minden hasonló felsorolást: egyáltalán mindenki ott volt.

De én nemcsak szombatonként jártam be, ahogy már említettem, hétköznaponként is többször beugrottam egy-egy percre „melegedni" Kulcsár Dodóhoz vagy Birkás Bandihoz, aki azt hiszem, szintén akkoriban került oda szerkesztőfélének, lektornak. A főszerkesztő Kenyeres Imre volt: ő nem túlzottan kedvelt engem, fene tudja már, miért, talán azért, mert fenegyerek voltam, garabonciás diák az irodalomban, nem olyan jólfésült, kimért irodalmár, mint ő.

Melegedni mentem oda, de minthogy mindössze egy percre „ugrottam" be, nem vetettem le a kabátomat, csak lelöktem a vállamról, a hátam közepére eresztve a nyakát, mint egy félárbocra vont lobogót - sokszor azonban órákig ott ácsorogtam, úgyhogy végül mégiscsak rám melegedett a kabát, nem oldotta meg a dolgot az, hogy „félárbocra" vontam.

„A mandula a tüdő bekkje!"

Egy ilyen szombat délben nézett be Kalló Feri a torkomba, hosszas könyörgésemre megvizitálta, mert állandó torokérzékenységgel és fájdalmakkal küszködtem, aminek, azt hiszem, központi fűtéses szobám inkább ártott, mint használt - kiszárító, sivatagi melegével -, legalábbis, amióta cserépkályhás lakásokban élek, sokkal kevesebbszer vesz elő. Most itt fent

Mátraházán, ahol rovom ezeket az oldalakat, újra érzem a torkomat, mert itt is központi fűtés van, s elalvásaim táján, hajnali felébredéseimkor ugyanazok a furcsa, lebegő hangulatok dédelgetnek, mint akkoriban, pontosan huszonöt évvel ezelőtt.

Kalló Feri elképedve csapta össze a kezét:

- De hát mért nem kezelteted magad? Mért nem mész ezzel orvoshoz?

- Én? - kérdeztem vissza megdöbbenve. - Hiszen minden héten háromszor járok doktorhoz!

- Orvost mondtam, nem fusert! - szögezte le Kalló Feri -, hiszen ha így csak összeszorítom a torkodat, a mandulák rekeszeiből csak úgy fröcsköl a genny! S egészen összeérnek! Csoda, hogy nem fulladtál meg eddig tőlük!

És megígérte, hogy elküld egy barátjához, aki híres gégész a Szent István Kórházban, „mert ezeket feltétlenül ki kell vetetni!"

S amikor riadtan ballagtam vele és Vajda Bandival a Rókus felé, hogy mi lesz szerencsétlen manduláimmal és velem, Vajda Bandi csak még jobban fűtötte a kételyeimet:

- A mandula kivételét lehetőleg el kell kerülni. A mandula a tüdő „bekk"-je! - mert ahogy említettem, mindenhez értett Vajda Bandi, a futballtól az orvostudományig, s e kettőt kapcsolta most is össze egy szemléltető hasonlattal:

- A mandula a tüdő bekkje! - daloltam ugrándozva, amikor elváltam tőlük, s azon tűnődtem - minthogy rosszul voltam eleresztve hazulról még a futballtudományokat illetően is -, hogy a „bekk" vajon a kapus-e, vagy a hátvéd, vagy a jobbösszekötő? esetleg a centercsatár? Mert én nemhogy nem voltam szenvedélyes focidrukker, mint Horváth Béla, aki Füsivel minden vasárnap ott szurkolt a lelátó első soraiban, de még csak labdarúgómeccsen sem voltam soha életemben, kizárólag a mozihíradókból harangozott valami emlékeimben e nagyszerű sportról.

Mécs Imre már egy éve kezelgette a manduláimat, ama emlékezetes tífuszgyanúja óta. Egyszer fel is írtam egy mondatot emlékeztetőül erre, megírandó önéletrajzom számára, amikor még nagyrészt humoros hangszerelésben óhajtottam adni megélt kalandjaimat: „Volt egy olyan mandulagyulladásom, hogy az orvosom hetekig tífusznak nézte." Mécs kezelése abból állt, hogy ki kellett tátanom - nehezen táruló - számat annyira, hogy mindannyiszor valósággal öklendeztem belé, és egy csipesz segítségével jódba mártott vattával letörölte róluk a gennyet, „dezinficiálta". De persze ettől a genny állhatatosan és konokul maradt, talán ettől is voltak jobbára állandó hőemelkedéseim, melyeken a nyakló nélkül magamba hajigált kiningolyócskák is édeskeveset segítettek.

Egy estét és éjszakát töltöttem Horváth Bélánál, én, a fordított Oscar Wilde

Ha már Horváth Béla is belekeveredett az előző bekezdésekbe, itt jegyzem fel azt is, hogy ezekben a hetekben jártam először és utoljára nála, egy *„szoáré"*-n, Vilmos császár úti lakásában. Garzó Gyuri - aki különben a Luxorban is törzsvendég volt a Szomory-asztalnál, s aki engem is sokszor invitált oda -, Garzó hívott meg ezúttal is, hozzátéve, hogy „Horváth Béla üzeni: feltétlenül számít rád". A Szomory-asztalhoz nem zarándokoltam el, mint már mondtam akkoriban - Horváth Béla kivételével -, féltem a „színes", „nagy" egyéniségektől, nem akartam, hogy hassanak rám esetleg, s épp elég „színes" és „nagy" egyéniségnek tartottam magamat is, holott ez kortársaim nagy része előtt rejtve maradt. Mert a fordított Oscar Wilde voltam - ő tudvalevőleg azt hangoztatta: „Zsenimet az életemre pazaroltam el, műveimre csak a tehetségem maradt" - én, millió gátlásom és kisebbrendűségi érzésem örökös labirintusaiban bolyongva, csak négy-, legfeljebb hatszemközt, két-három ember

társaságában tudtam megcsillogtatni „színes”, „nagy” egyéniségemet, akkor is ritkán, ha nem voltam éppen ciklikusan visszatérő depresszióim egyikében; viszont írásaimban, ha tollat vettem a kezembe, szinte maradéktalanul papírra tudtam vetni, vázolni magam, minden kamaszosságommal, fenegyerekségemmel, elképesztő szellemi bukfenceimmel. Éppen ezért rendkívül kevesen is ismernek máig is, valódi mivoltomban, csak legjobb barátaim egy-egy jól kifogott órámban vagy azok a szerencsés-szerencsétlen nők, akiknek az a mártíromság adatott meg, hogy a feleségeim lehettek, történetesen a kezdetben IV. Györgynének csúfolt Frus vagy Fruzsina. Minthogy azonban ezzel a magam felidéző adottsággal rendelkezem, az igazán szerencsés utókor maradéktalanul magáénak tudhatandja majd máig is lenyűgöző, féktelen és zabolátlan, ördöngös egyéniségemet!

Tulajdonképpen már régóta vágytam fölmenni Horváth Bélához, csak nem volt pofám szemérmetlenül feltolakodni hozzá. Izgatott, nemcsak ő, hanem a lakása is. Legendák keringtek róla, hogy egy hatalmas teremben lakik, egész berendezése egy roppant nagy feszület a falon, alatta egy bárszekrény s egy óriási heverő. Gogolák, rosszmájúan, Baudelaire után szabadon *„affreuse juive”*-nek, „szörnyű zsidónő”-nek becézte Horváth Béla feleségét, akinek valami vasipari szaklapja volt, s ismét a szóbeszéd szerint megvette magának Horváth Bélát, még a fogait is rendbe hozatta: vakító, vadonatúj fogsor villogott beesett, sovány „lópofájában”, a háromujjnyi, a legsűrűbb és legbozontosabb magyar szemöldök alatt. Előszeretettel olvastam Egyed Zoltán lapjában, a *Film-Színház-Irodalom*-ban Béla akkoriban megjelent folytatásos kis regénykéjét is, a *Pepinka szép kisasszony* címűt, mely egészen elbűvölt, sok bekezdését szinte kívülről tudtam. Akkor még nem ismertem eléggé Szomoryt, csak Somlyó Gyurka néhány lapnyi felolvasásából, így nem tudtam, hogy mennyit köszönhet Horváth Béla is és könyvecskéje is Szomorynak, az ő tüneményesen affektált, varázsos stílusának. Érdekes, hogy Szomoryból is igazán csak az önéletrajzi művei voltak rám hatással a későbbiekben: a *Levelek egy barátnőmhöz*, a *Párisi regény*, melyek kétségtelenül a legjobb, legmaradandóbb művei; ezekbe ő is maradéktalanul bele tudta rejteni magát, különös, szinte papíron megtervezett, kiszámított alakját, a magyar környezetben élő párizsi figurát; sajnálatosan olyan kevés ilyen alak van mindmáig irodalmunkban. Akkoriban még alig ismertem magát a Mestert, a kútforrásig még nem jutottam el, de így másodkézből is nagy hatással volt rám a „szomoryzmus”.

Elfogódva csöngettem be Horváth Béláékhoz. Bóbitás, fehér köténves szobalány fogadott, aki elvette télikabátomat, kalapomat; még a sálamat is oda kellett adnom neki átmenetileg, de sikerült visszalopnom, mert a sálam azt jelentette tulajdonképpen, amit Horváth Bélának a szegfű, a pepita öltöny, a Girardi-kalap, egyéniségem kiegészítője, szinte alkatrésze volt és máig is az maradt.

Névjeggyel nem szolgálhattam, melyet a szobacica ezüsttálcán szervírozott volna az „úrnak”, így csak szóban üzentem be a nevemet, mire Horváth Béla és felesége kisereglettek, Horváth Béla magasra emelt kézzel, szokása szerint megáldva: „- Örülök, édes Gyurcsám, hogy eljöttél!” - üdvözölt, s máris vonult vissza egy szobába, ahonnan Füsi Jóska nevetését hallottam ki. Ott maradtam az *„affreuse juive”*-vel, akit Líviának hívtak s aki várakozásom ellenére nagyon kedves és szimpatikus volt: „- Hogyhogy még nem volt nálunk? Béla már annyi jót és érdekeset mesélt magáról!” S aztán, hogy a többiek is befutottak, fölvonultunk egy belső falépcsőn a lenti helyiségekből az emeletre - az egész emelet egyetlen szobából állt. A fakorlátos lépcsőt végig finom, drága, bekeretezett metszetek szegélyezték, amiket, ha nekem nem is volt pénzem rá, azért, szinte velem született érzékkel, értékelni tudtam. Az egész lakásnak valami olyan hangulata volt, mint egy Krúdy-regénynek - 1941 telén -, míg messze tőlünk már a háború dúlt, valahogy Krúdy világába csöppentem vissza, és szinte Rezeda Kázmérnak hihettem magam egy este erejéig. A háborúról az elsötétítés árulkodott csupán, a nehéz, összehúzott fekete függönyök.

A legendában - mint minden legendában - volt persze némi túlzás is, a kereszt, a hatalmas heverő, a bárszekrény mind igaz volt, csak nem éppen a mesélt elrendezésben, és a mendemonda megfeledkezett az asztalok és kényelmes fotelok özönéről is, amikbe állandó helyváltoztatásaim közben váltogatva süppedtem bele, hol a huzattól félve, hol magányos gondolataimba merülve. Lesz-e valaha is nekem ilyen lakásom? ilyen feleségem? ilyen sikerem? tisztelőimnek ilyen köre? - faggattam magam, míg bőven lakmároztam a felszolgált különféle ínyenctálakból és jobbnál jobb italokból.

És közben elnéztem Horváth Bélát is: micsoda érdekes, különleges, összetett figura! Egyesek tudni vélték, hogy abszolút hitetlen, s mégis ő írta a legmeggyőzőbb magyar katolikus verseket, hitelesség dolgában a pap-triumvirátust: Harsányi Lajost, Mécs Lászlót és Sík Sándort is zsebre rakva. Egy mellettem ülő fiatalember kérte, hogy szavaljon. És Horváth Béla kigyúlt szemekkel szavalni kezdett! Ó, hogy tudott előadni! Hogy tudta előadni saját verseit! Egyetlen színészünk, előadóművészünk nem tudta soha megközelíteni ezt az átélést! Weöres Sándort sokkal nagyobb költőnek éreztem, Pásztor Béla is lenyűgözően mondta el a verseit, hogy a lélegzetünk elállt belé, de Horváth Béla olyan volt, mint egy mesebeli mágus, egy varázsló. Milyen halvány volt az a kép, amit Sőtér rajzolt róla a *Fellegjárás*-ban, Lelkes Kelemen alakjában, meg se közelítette az eredetit! Amikor skandálva szavalni kezdte a verseit, ruháit szinte megszaggatva, transzba esve, mint egy indiai brahmin, szikrázott, sistergett köröttünk a levegő. S bár nem voltak széles skálájúak a versei, sorai belopództak a hallgató fülébe és emlékezetébe, kitörölhetetlenül.

A Jászi Oszkárhoz írt balladáját adta elő, ami talán meg sem jelent soha nyomtatásban!

Barátaim a vérben és a vasban...
...hát jöjj el, Jászi Oszkár!

S aztán felhangzottak a németek ellen írott versei is:

...vesszen már a zsarnok barna horga!

S a nyilasokat sem kímélte:

Akasszátok a nyilasokat a jegenyékre,
a jegenyék tetejére!

De engem legjobban mégis a *Harminc szeretőm balladája* fogott meg, s az a néhány töredék, amit elmondott még:

...mellbimbajára tettem egyik ujjam...
Amália, az ágyba marss, azonnal!

S közben egy ismeretlen fiú mellettem fecserészett: „Egyszer, amikor felvitt egy nőt magához részegen, és nem tudta megizélni, dühösen fölállt az ágyban, és megfenyegette a nőt, intőn, óva, és ezt nyilatkoztatta ki: „Mégis az Anyaszentegyház fog diadalmaskodni a bűnök felett!”

S Horváth Béla már folytatta is:

...Mert olyat nem látott még senki,
Hogy valaki egy költőt agyonvert.
Ezért vettem Párizsban egy brüsszeli revolvert,
a falba kilenc golyót belelőttem:
szegény kis Marcelle, meztelen térdepelt előttem!

A „gőz”, a „nyomás” mindenkiben nagy volt, Horváth Béla kiment a tetőre: „Látjátok, lábaim előtt hever Pest” - én a nyitott ajtó miatt lerohantam a télikabátomért. Közben Lívia, a feleség kiküldte Béla után Füsit, nehogy valami szerencsétlenség történjen vele. De a Szűzanya a részegeket felfogja a kötényével - és Horváth Béla, néhány oly szép katolikus vers szerzője,

nem is zuhant alá a mélybe. Amikor végre becibáltuk, szóba elegyedtem - csakis erre az egy estére és fenntartással - Füsi Jóskával, hiszen még mindig nehezteltem rá Nány Valiért. „Mért nem írod meg Horváth Béla életrajzát?" - érdeklődtem. - „Már gyűjtöm az anyagot! - jelentette ki csak rá jellemző, széles, olaszos mosolyával. - Már rendezgetem róla a jegyzeteimet!" Vajon megírta-e Füsi Jóska? Vagy csak a képzeletében voltak meg ezek a jegyzetek, mint annyi minden? Nem volna érdektelen ma sem talán, mert ma már kétségtelenül kortörténeti anyag volna, nemcsak Horváth Béláról, hanem az azóta elsüllyedt és úgy már soha fel nem támadó Pestből, a pesti éjszakákból, a pesti életből, mindenesetre egy nem érdektelen, haláltáncát járó korszakáról.

A „vox humana" és a „vox literaria".
A neokatolikusok kicsit közelebbről.
Én, a pogány írom meg a Három csöndes őzikéről *című verset*

És ugyanezen az éjszakán, amíg az élménytől kissé mámorosan hazaballagtam, az irodalom furcsa sajátosságain törtem a fejem. Katolikus költőnek, sőt neokatolikusnak mondották Horváth Bélát. Az élete merőben mást mutat - de a versei valóban azok. Hogy lehet ez? Ekkora különbség lehet az élet és az irodalmi magatartás, egyfajta póz között? Különben ugyanez az egymást nem fedés már Kosztolányi esetében is feltűnt nekem, már Kosztolányival kapcsolatban is meghökkentett és elgondolkoztatott. Hát ennyire távol van, távol lehet a valóságban egy író a művétől? De ebben az esetben vajon önmagát fejezi-e ki? Nem egyfajta játék-e, játszadozás-e csupán a szavakkal? A *„vox humana"* és a *„vox literaria"* - *„az emberi"* és *„az irodalmi hang"* ennyire különbözhet, ilyen élesen elüthet egymástól? Az én legfőbb törekvésem az volt, hogy a kettőt közös nevezőre hozzam, megfelelően egyensúlyban tartsam, hogy a kettő a valóságban is fedje egymást.

Igazán jól ismertem a neokatolikus írókat, közelről és a hátuk mögötti pletykákból is eléggé; utóbbiakat mindig igen jellemzőknek tartottam, a legtöbbre illett mindig az olasz mondás: *„Si non è vero, è ben trovato"*: ha nem is igaz, de majdnem olyan jó, olyan jellemző, mintha valódi volna. A neokatolikusok - akár a többi ember, akit ismertem - egytől egyig mind esendőek voltak, sőt esendőbbek, mint „civil" vagy éppen „pogány" barátaim.

A.-ról azt mondták, hogy strici, selyemfiú. B. nemrég megkeresztelkedett, zsidó volt, C. protestáns, D. kurvapecér, E. buzi, F. példás családi életet élt kétfelé, a szeretőjénél ugyanolyan berendezett lakása volt, ugyanolyan íróasztallal, rajta ugyanazokkal a könyvekkel, G. a zsenge, bimbózó szüzeket hajkurászta - és így ment tovább egész Z.-ig, alfától omegáig - a legtöbb alakról az álszentség vagy az üzletszag bűzlött már messziről. Vajon közéjük tartozom-e én is? Ahogy globálisan odacsaptak általában, mert a verseim jobbára a *Vigiliá*-ban jelentek meg. Egy-egy fohászom volt ugyan a Szűzmáriához, szerettem verseimet angyalokkal dekorálni - de ezek a katolikus vallásban rejtőző szép költői elemekhez szóltak; sok-sok költészetet és mágiát éreztem bennük, de végül is lélekben „pogány" voltam, vagy inkább „hitetlenül keresztény", ahogy később fogalmaztam meg találóan egyszer; se-se hittel és se-se tagadással, mindenesetre sok közömbösséggel magamban és szívemben és életemben is a vallás iránt. Arra azonban büszke voltam, hogy nem árusítottam ki magam, hogy nem éltem a fazékközeli lehetőségemmel, és jobb meggyőződésem ellenére nem lettem konjunktúralovag, mint ahogy a későbbiekben kiderült, hogy bizony nem egy ilyen akadt a nagy katolikus írók sorában. A mániám az volt, hogy független maradjak; minden párttól, klikktől, csoporttól távol álló, igazi l'art pour l'art író - azaz pontosabban: az íróságért író, a fogalmazás gyönyörűsége miatt író író -, s mindezt egy olyan korszakban, amikor mindenfelé kezdték terelni az embereket, mindenféle pártokba és állásfoglalásokba; akkor még ismeretlen volt nálunk ez a

szó, hogy „elkötelezettség”, ami azt hiszem, csak a háború után született meg Sartre és az egzisztencialisták jóvoltából vagy értelmezéséből először Franciaországban.

Független író akartam maradni - és csak dalolni, a magam és néhány kiválasztott személy, olvasó örömére. Bár a sikerre, a népszerűségre - képzeletben - erősen kacsingattam, és majd meghaltam az elismerésért, anélkül persze, hogy elképzeléseimből engedtem volna és a kisujjamat is megmozdítottam volna a siker s annak legalábbis „baráti megszervezése” érdekében.

Tűnődéseimet összegezve megállapítottam, hogy nem vagyok neokatolikus költő. A Sors és sorsom iróniája folytán éppen az elkövetkezendő napokban írtam talán legkeresztényibb versemet - a katolikus mitológia értelmében véve -: a *Három csöndes őzikéről* című kis karácsonyi balladámat, mely ha nem is vallásos, de hangulatában erősen megközelíti az áhítatkeltés pillanatait. Úgy vallásos, olyan áttételesen, felemelően, vers-mögöttiségével, vers-fölöttiségével, ahogyan József Attila *Három királyok* című verse az. Ez az emberközeliség, fél-realitás lebegett előttem is, amikor megírtam. S ha jól emlékszem - minthogy szenteste írtam, magányomban és afeletti bánatomban, hogy ezt a karácsonyt is egyedül töltöm, most sincsenek „kis nőim”, se másoktól levetettek és nekem ajándékozottak, ágyamba befektetettek, se magam erejéből megszerzettek - minthogy karácsonykor írtam, a mindig annyira szeretett karácsony ihletében, ahogy mások boldogsága elől visszavonultam külön kis odúmba, csak januárban vagy februárban jelent meg, s nem is a *Vigiliá*-ban, hanem a *Diárium*-ban. Akkor is, mint minden ott töltött karácsonyomon Uriánékhoz voltam meghívva, házigazdámék családjához, ahol a karácsonyfa-állítás szintén hagyomány volt, s minden karácsonykor megkaptam tőlük szinte hagyományszerűen a szokásos évi nyakkendőmet. A fagyújtás és a velük együtt elköltött karácsonyi vacsora után visszavonultam szobámba, és gyermekkori élményeim, álmaim és ábrándjaim nyomán a *karácsonyi hangulat* hatása alatt megírtam ezt a sokáig ismert és szinte népszerű versemet. Nehezen is tudtam elhelyezni, a folyóiratok, heti- és napilapok jóval karácsony előtt beszerezték, megíratták karácsonyi verseiket, a lapok ősi szokása szerint. Én, aki hangulataimnak és ihleteimnek voltam mindig a rabja, és csakis belső parancsból, belső kényszerűségből tudtam írni, persze hátrányt szenvedtem ezért az adottságomért, mert bárhová is vittem - szépségét ugyan senki se vonta kétségbe -, mindenütt azt mondták: nem aktuális, majd jövő karácsony előtt adjam be. Igen, a vers legtöbb esetben hézag-, helykitöltő szerepet játszott: nyáron nem lehetett téli verset eladni, tavasszal őszit: mindig az évszakok elébe kellett volna menni, az évszakok és az ünnepek elébe; nagy lapoknál nyilván már októberben le kellett adni a karácsonyi verset, és karácsonykor a Március tizenötödiki ódát. Már csak ezek miatt sem számíthattam az annyira sóvárgott népszerűségre, mert a Március tizenötödiki szólamokat nem tudtam megírni karácsonykor, de januárban és februárban, sőt magán Március Idusán sem...

Arról, hogy hányféle árnyalatú író nem voltam.
Kik érdekeltek a legjobban a német költők közül?
És mért nem olvastam mégsem őket?
Szellemi konzervkészlet magányos cellámban

Nem voltam neokatolikus költő, de nem voltam polgári író sem, népi sem, jobboldali sem és baloldali sem, se fehér, se fekete, se barna, se zöld, se sárga, se piros, se lila - egyáltalán semmilyen színű, semmilyen árnyalatú. Mi akartam, mi szerettem volna lenni? Egy kicsit időtlen - vagy valamelyest időálló - író, ahogyan éltem is, szinte függetlenül a valóságos, írott fizikai időtől. Úgy írtam és éltem, amilyen erővel bármilyen más korban és bármelyik században élhettem és írhattam is volna talán. Legfeljebb nyelvem egyfajta huszadik századisága jelezte azt az időt, amelyben mégis élni kényszerültem.

És ez a vágyam, ez az „időtlenül élés” nagyjából sikerült is. Minden századnak, minden rendszernek vannak úgy látszik, pici, szinte láthatatlan hátsó kiskapui. Azt hiszik, hogy dróthálóik a legpompásabbak és a legsűrűbbre fonottabbak, amivel körülvettek egy várost, egy népet, mint valami hatalmas koncentrációs tábort: és mégis vannak ingatag-lengeteg alakok - mint én is voltam az egyre erősödő, napról napra keményebb német befolyás éveiben -, akik valami isteni adottság vagy kegyelem folytán megfoghatatlan árnyként ki tudnak siklani szellemi és testi erőszakjaikból egyaránt. Német gyarmat kezdtünk lenni - amitől József Attila annyira féltett, sőt óvott minket -, s az én válaszom, mint oly sokunk válasza az volt, hogy német könyvet nem is vettünk a kezünkbe. Hiába érdekelt néhány német költő: Hölderlin, Novalis, Rilke, és igen, mindenekelőtt a német romantika, amihez alkatomnál fogva is ösztönösen vonzódtam, s azt is mondták rám baráti beszélgetésekben, sőt még a megjelent kritikákban is, hogy igazi romantikus vagyok, az utolsók egyike - német könyvet elvből nem is vettem kezembe, és lehet, hogy hülyén hangzik, később sokáig is ittam a levét, s még ma is iszom, de még azt a kevés némettudást is igyekeztem elfelejteni, amit nagy nehezen a fejembe vertek középiskolás koromban. S mindezt az egyfajta legalábbis szellemi ellenállás jegyében - ha akkor még nem is használtuk ezeket a szavakat ezekben az összefüggésekben, kapcsolatokban, ezekben az értelmezésekben. Pedig ha valami érdekelt a világon, az a költészet volt: minden nép költészete.

S amikor említettem, hogy sokan voltunk így, egy cseppet sem nagyítottam. Túlnyomó többségében az akkori könyvkiadás is ellenállt, még a „gleihschaltolt” Athenaeum is; számban elsöprően több görög-latin klasszikus jelent meg, döntően több angol, francia amerikai, olasz sőt spanyol könyv is, a különféle kiadók publikációit alapul véve, sokkal több - a magyar szerzők műveit nem is említve meg ebben az esetben -, mint német!

Sikerült egy különbejáratú cellácskába visszahúzódnom - mint egy kései, középkorból itt ragadt szerzetesnek -, s ezt a cellát időtlenül tudtam berendezni a számomra szükséges és hasznos lelki fegyverekkel. Uriánéknál szellemi konzervekkel töltöttem meg kis szobámat, hogy át tudjam vészelni a német befolyást, az esetleges német vészt - és az egész háborút. S ennek a kis cellának az ablakai a végtelenbe és az örökkévalóságba nyíltak. Nem mindenki tudta ezt megtenni, de én független voltam, nem volt családom, akikről gondoskodnom kellett volna; megfoghatatlan voltam, bilincsbe verhetetlen. Persze egyfajta, az emberrel született adottság kellett ehhez, de én rendelkeztem ezzel. Fél lábbal mindig a jelenben éltem, a realitásban, de szívemet, agyamat, fantáziámat bármikor ki tudtam kapcsolni, és bevonulhattam összegömbölyödve - mint egy sündisznó - magamba, gyér kis tüskéimmel úgy álcázva magamat, mintha én nem is volnék, hanem az erőszak építette drótsövény egy alkatrészét képezném csupán magam is.

Ha valami voltam vagy szerettem volna lenni ezekben az időkben: egy picit - ha távolian is - humanista és ha csak egy icipicit is, de európai.

Megírtam az Auguste Corbeille *első fejezetét, anélkül hogy tudtam volna*

A kinti világ kezdett napról napra ellenségesebb lenni, egyre mostohábban viselkedve mindannyiunkkal. Begömbölyödtem hát hetekre a cellámba, és három hétre elmenekültem - de csak félig - a valóságból, bezárkóztam képzeletem világába. Megírtam az *Auguste Corbeille csudálatos kalandjai* című híres és hírhedt és máig sem kellőképpen értett és sajnos nem is méltányolt művecskémet - a francia kis terjedelmű könyvek igézetében és a Szerb Antal *Világirodalmá*-ból kiszopott vagy inkább megsejtett „modernség”, „huszadik századiság” jegyében. Kamaszvarázslóként, egyetlen bűvész-szerszámom, a ceruzám segítségével - végig ceruzával írtam, egy Montblanc Fixszel - olyan szeleburdi szemfényvesztést rendeztem, amire

csak a felelőtlen bűvészinas meri elszánni magát, csupán azért, mert nincs még tisztában a világ felépítésével, a felnőttek rendszerével s a felidézés veszélyességének tudatával.

Nem akarom dicsérni magamat: de azt hiszem, nincs még egy ilyen bájosan és tündérien gazdag könyv irodalmunkban, ami ennyire tele volna a kamaszok édes-groteszk fintorával a világ felé; egy valódi kamasznak maradt huszonkét éves költő minden ábrándja, álma magáról, a világról és főleg a felelőtlen, a soha vissza nem térő időszakról, a kamaszkorról, a kamaszságról. Nemcsak a magyar irodalomban nincs hozzá hasonló példa, a külföldiekben is alig.

Ami volt bennem, amilyen voltam, amit gondoltam - azt teljesen, szinte maradéktalanul sikerült beépítenem. Tulajdonképpen az egész könyvet elejétől végig kellene idéznem, minthogy azonban ez nem lehetséges, kötelező háziolvasmányul ajánlom e memoár olvasójának, amint végez ezzel a résszel. Néhány apró részecskét mégis kiemelek, ki kell emelnem belőle, hogy az olvasó ne tételezhesse föl, hogy sok mindent utólag magyarázok be, építek be akkori életembe. Szó sincs róla. Ezeknek a memoároknak az a nagy előnyük, hogy valóban őszinték, szinte alig van valami színezés bennük - egy-egy alaknak, helyzetnek a valóságosnál talán icipicit elevenebb kidolgozása. S ugyanúgy nagyon minimálisak a kendőzései, elhallgatásai is - legfőképpen csak olyanokról nem beszélek, amik másokkal kapcsolatosak, s amikért méltán megköveznének - a „szólj igazat, betörik a fejed" mondás alapján. Még az sem érdekel, attól sem riadok vissza, ha sokszor ellenszenvesnek érez esetleg az olvasó, mert egyetlen célom, hogy a valósághoz, a történtekhez híven ábrázoljam magamat, azt a kort, amiben éltem, és azokat az embereket, akikkel éltem, pontosan úgy, ahogy tükröződtek és megmaradtak bennem valóban, mint egy kőzetben. Ha más volna a célom - ahogy másutt már ki is fejtettem -, regényt próbálnék gyártani erről a korról, vagy novellák özönét - én ebben az írásban inkább a krónikás szürkébb és egyhangúbb, de a valósághoz közelebb álló szerepét választottam. Minden memoáríró kőfejtő és szobrász egy személyben. Én is az vagyok ezúttal. S ebben az esetben nem a megszokott művészi márvány az anyagom: hanem átélt ezer és tízezer napom szürke tömegéből igyekszem kifejteni azokat a faragásra méltónak ítélt darabkákat, melyek segítségével megpróbálom összerakni egy kor szoborcsoportozatát, még akkor is, ha látszólagos célom a saját szobrom felállítása. Elvégre minden emlékiratíró én-túltengésben, önzésben szenved, ez ad tollat a kezébe és sokszor emberfeletti erőt ahhoz, hogy feladatát mániákusan végre is hajtsa.

Hogy mennyire erős volt bennem az „önkritika" huszonkét éves koromban.
Sikerült-e félig-meddig kívülről látnom magamat?
Az irodalom múló divatjairól

S ha valaki fecsegőnek tartana - ami ellen határozottan tiltakoznék! -, csak ifjúi magam utódja vagyok ebben is, mert már az *Auguste Corbeille* 33-ik oldalán leírtam, bűnbánóan: „Leggyöngébb oldalam a meseszövés és a szerkesztés, ez meg is látszik majd..." „A csevegőkhöz, vagy ha jobban tetszik, a fecsegőkhöz tartozom és a magyar irodalom üdvöskéje vagyok. Nem lehet rám fogni, amit verseimnél becsületsértésnek vennék, hogy nincsenek felesleges szavaim, egész oldalaim, azonban, azt hiszem, ez merő és merész újítás e kínosan klasszicizáló korban. Mondataim inkább az élőbeszédhez hasonlítanak, a keresettség nélküliséghez, ha leírtam egy szót, nem kerülöm, nehogy visszatérjen idő előtt. Lompos is vagyok: sok a *hogy, és, mert, csak, vagy, már, majd, de, azonban*; mind olyan, amit kellő óvatossággal és körültekintéssel el lehetne kerülni. Flaubert bizonyára elkerülte volna, de éppen ez a különbség közöttünk. Igen, igen, tisztában vagyok az erényeimmel és hibáimmal."

Erényeim közé ezeket soroltam: „...nem is célom a vérbő alakok gyártása és forgalomba hozása: másban van az erőm és sikerem titka. A merészségben: olyanokat és úgy írok, hogy mások legvadabb álmaikban sem mernének erre gondolni fesztelenül, aggálytalanul."

Igen, már íróembrió koromban megvolt összes erényem és hibám - lám, ilyen tudatosan tisztában voltam vele -, de legalább *én* voltam már akkor is! S ha még jobban ellomposodtam is az elmúlt huszonöt év alatt külsőségekben, stilisztikailag, merészségemben és fesztelenségemben, azt hiszem, mit sem változtam. S egy naggyá nőtt irodalomnak - mint amilyen a magyar is lett - el kell tudni viselnie, bár el is tartana, mert azt is el kellene tudnia! egy ilyen szörnyeteg, hebrencs, csak úgy betyárosan, istenigazából franciás alakot is, újromantikusat és ómodernet, egy klasszikus gondolkodású éteri bugrist - hogy a fene ette volna meg, aki így összezötykölt és kitalált engem!

Hiszen nemcsak az életben, az irodalomban is minden nézőpont és divat kérdése. Ha saját hadsereggel, fegyveres erővel rendelkeznék, el tudnám fogadtatni a stílusomat, az „irályomat" a nagy tömeggel és az irodalommal is, még ma is, amikor a „divat" az apró, jól kihegyezett, frappáns mondatgyártás, a helyzetek, alakok, egyáltalán a kidolgozás „szűkszavúsága", „sűrítése". Igen, ma, 1966 októberében ez a divat, de tíz év múlva is ez lesz-e? Egy barátom mondta nemrégiben, aki most újólag elolvasta a *Mostoha éveim*-et: „Peched volt, hogy 1958-ban jelent meg, amikor Hemingway és az a stílus volt a divat. Már ma sokkal nagyobb visszhangja lenne!" „Panta rhei" - minden változik, és ez alól éppen az ízlés és az irodalom a legkevésbé kivétel. Kár, hogy nem vagyok megfelelően elméleti ember. Mert úgy érzem, ha jól alátámasztott elméleteket gyártanék, sikerülne „eladnom" magamat. S ha mások is „bevennének", erényt csinálhatnék azokból az eredendő hibáimból, amit mások szentírásnak vennének és verejtékezve próbálnának ilyen mondatokat leírni - de persze nem sikerülne nekik, mert erre születni kell! S mindaddig, amíg valami újabb áramlat, újabb csoport meg nem döntené, le nem tromfolná az én elméleteimet, addig az lenne az uralkodó irányzat. Nagy kár, hogy nem vagyok elméleti ember, és mint egy hajdani oligarcha, nem rendelkezem magánhadsereggel. Természetesen csak az irodalomban.

Sokféle prózámról.
Egy vad és izgága kamasz örököse vagyok a mai napig is, sőt talán halálomig

S mielőtt visszatérnék most az *Auguste Corbeille* föltétlenül szükséges részeinek idézéséhez, engedtessék meg nekem, hogy még egyszer exkuzáljam magam, mintegy önkritikát gyakoroljak régmúltam s jelenem felett, esetleges jövőmről sem feledkezvén meg. Irodalmilag szólva: legifjabb korom prózáját - az első, felnőtteknek szóló meséket - a választékosan kifejezett semmitmondás jellemezte, férfikoromat a sokat, olykor talán rengeteg felvillantó hanyagság - uraim és hölgyeim: tessék választani! Kinek-kinek amire jobban fáj a foga, azt keresse ki, hangulatának megfelelően, sokrétű és nagy terjedelmű munkásságom közül. Forgassa kora kamasz meséimet, merüljön el éteri verseimben, feledkezzen bele szeleburdi *Auguste Corbeille*-embe, vagy érett lelkemet lapozgassa - mindegy: azok én voltam valaha, s ez pedig az, amilyen jelenleg vagyok. Ugyanannak az embernek különböző korszakaiból származó lelki, szellemi pillanatfelvételei. S ha túl leszek a memoárokon, talán száz oldalt se meghaladó bölcs, kiegyensúlyozott remekművek írásába kezdek, az élet és az álom összefonódó játékairól. Ki tudhatja előre? Talán megírom Auguste Corbeille elő- vagy utóéletét, végsőkig esztergályozott és csiszolt stílusban, egyszavas, tömör mondatokban, hogy levezekeljem jelenkori vétkeimet, hogy mostani pongyolaságomért, hanyagságomért szöges övekkel fölszerelkezve a purizmus purgatóriumába szálljak alá. Ki tudja? Pláne hogyha én se tudom! De addig zabolátlan leszek, fegyelmezetlen, fékevesztett, tekervényes és kusza, hisz úgyis eljő

még a tisztítótűz ideje, s egy kicsapongó, vad élet után oly könnyű lesz megtérni a halál előtt, belátni a tévedést, irodalmi ifjúságom és férfikorom sok fertelmes vétkét megbánva, földi halálom előtt majd rátérek az egyedül üdvözítő útra, a semmitmondó jólfésültségre, hogy megkapjam a belépőmet az „irodalmi halhatatlanság" csak „szobatiszták" számára fenntartott unalmas csarnokába, valami kenetes, léleknemesítő, az élet, a világ, a kor problémáit egy csapásra megoldó művemért. S akkor majd az akkori dühös ifjak téphetik bozontos üstököket: a fene egye meg ezt a pofát, egész életében vedelte fertelmes módon - stílusilag szólva - a bort, és most mégis vizet prédikáló soraiért lett főmufti az égetni való, ócska himpellérek között! - hát hol itt az igazság?

Igen, a vad, izgága kamasz utóda voltam ezekben a sorokban is, de ugyan ki tilthatja meg nekem? Hiszen az emlékirat úgyis az utókornak való csemege, s erre is érvényes a pesti mondás: „Eszi, nem eszi, nem kap mást!" A kíváncsi természetűek kénytelenek lesznek így megzabálni, ilyen gyomrot megfekvően - akik pedig nem azok, kézbe se kell venniük, hisz biztosan nem lesz kötelező olvasmány, soha, semmilyen korban.

A jövő könyveiről.
És talán arról is, hogy szerintem milyen lesz a jövő társadalma

S különben is, eljön az az idő, amikor csakis az „olvasó" típusok vesznek könyvet a kezükbe, a „könyvmolyok", s azok - már csak természetüknél fogva is - úgyis inkább a furcsaságokon fogják átrágni magukat. A többiek „szórakozás"-igényeit kielégíti majd a sport, a tánc, a bár, a mozi, a színház s e két utóbbi összesítője és megfelelője: a tévé. Az irodalom tehát - mint hajdanán - a szellem fejedelmeinek, főurainak lesz kedvenc, titkolt, sőt letagadott időtöltése, egy olyan eljövendő társadalomban, amikor az olvasás esetleg eretnekségnek fog számítani, s csakis az ínyencek, az önmagukat hipnotizálni tudók, a kicsit varázslók, a maguk is félig-meddig alkotószámba menő emberek elenyészően kis csoportja merészkedik majd, szinte kalózként, saját fantáziája vitorláit kibontva, az irodalom s általában a magasabb rendű szellemi élvezetek tengerére. Mert egy ilyen maroknyi csoport azért mindig lesz a világon, helyesebben a világűrben, ha a földön kivész is, megtelepedik a Holdban vagy a Vénuszon az űrhajók segítségével, néhány tucat könyvvel poggyászában. Bármilyen látszólagos sikerekkel rendelkezik is napjaink könyvkiadása, számolni kell ezekkel a könnyen bekövetkezhető, egyáltalán nem utópisztikus eshetőségekkel. Én már ennek, a még csak ezután megszülető olvasómnak adok találkát a távoli jövőben azzal, hogy a lehetőséghez képest minél szélesebb körvonalakban igyekszem egy huszadik századi ember mulandó életét átmenteni egy papír-hüvelybe, mely ha nem is sokkal, de valamivel múlhatatlanabb, mint földi porhüvelyünk. Abból a meggondolásból rovom véget nem érő soraimat, hogy ma mit nem adnánk egy egyiptomi vagy egy inka írástudó ily részletességgel leírt negyven-ötven-hatvan évnyi életéért, függetlenül attól a kortól, amelyben élt. Mert szerintem egy közember magánélete, végigvergődése egy koron - melynek hangulatait, a hangulatok változásait végigcipeli emlékezetében - elevenebb lenyomata a kornak, mint amit a kor legkiválóbb politikusai tudnak eszméik védelmében az utókorra hagyni, mert egy politikus élete csupán egy szerep végigjátszása, és az új korral menthetetlenül véget ér, szinte értelmetlenné, érdektelenné válik az előző korszak politikai életével együtt - míg az, ami örök emberi, századok vagy talán ezredévek múlva is érdekes lesz, mert nem romlandó az anyaga: az ember, az emberi jellem - melyről máig sem tudunk eleget - és az ember harca a fennmaradásáért a mindenkori ellenséges környezetben. Mert az a mondás, hogy „az ember az embernek farkasa" - ha nem is ebben a megfogalmazásban, de jelentésében, értelmében -, tízezer évvel ezelőtt is meglehetett és tíz vagy százezer év múlva is meglesz, amíg ember él a földön, míg ki nem vész „utolsó magig". És szent

meggyőződésem, hogy meghatározhatatlan műfajú, nem is egészen irodalmi igényű könyveim: jegyzeteim, naplóim, emlékiratféléim többet fognak érzékeltetni egy ötven év múlva élő olvasónak ebből a rettentő zűrzavarokkal teljes, nagy átalakulásokkal vajúdó korból, mint az utolsó ötven év ünnepelt, de oly hamar eltűnő regényei. Talán azért hiszek ebben így, mert semmiféle tételes dolgot nem akarok kimondani, nem a problémák megoldásán törtem a fejem, hanem a látott, átélt dolgokat, a hullámzó életet próbáltam és próbálom rögzíteni a maga tarka összevisszaságában, mederbe nem szoríthatóságában, széles sodrában, szennyet, csodát egyformán hömpölyögtető, bő áradásában, káoszos kuszáltságában.

Első verseskötetem megjelenése után egy ideig bizonytalanul
téblábóltam sokasodó irodalmi terveim megvalósítása közben.
Az Auguste Corbeille csudálatos kalandjai - *három lázas hét alatt*

A *Havas éjszakák* után valódi versmúzsám - a *Pillangós őszök* dallamos színeit mégsem sorolhatom költeményeim közé - elég későn jelentkezett. Új, majdan készülő kötetem nyitó versét, a *Hajnali szárnyalás*-t csak a csoda és a *Vigilia* korrektora, Zigány Miklós mentette meg attól, hogy botrányba ne fúljon. A *Vigiliá*-nál ugyanis ismeretlen volt a külső korrektúra, tudtommal soha egy szerzőnek se küldtek; én legalábbis egyetlenegyszer sem kaptam. A nyomdában - véletlenül-e vagy tréfából - a „szárnyalás" szót az első szótag ékezetének lehagyásával szedték. Még ma is elönt a verejték, hogy mi lett volna, ha úgy jelenik meg; olyan rosszízű emlékeim közé tartozik, mint az érettségi. A képességeinktől független, a hatalmunkban nem levő sorsunk minket bármikor lehetetlenné tenni tudó játékának szent borzadálya csap felém ma is a múltból, valahányszor eszembe jut ez a cím, ez a vers.

S aztán, hogy a Városban szanaszét megásott számtalan apró kis csapdámba, mindenfelé kifeszített láthatatlan pókhálóimba sajnos egyetlen „kis nő" sem esett bele, még egy „icipici kicsi" sem, bánatosan és lemondóan nagy himnikus verset írtam Az *Esthajnali csillaghoz*, melyben határozottan és ünnepélyesen kijelentettem:

nem kell nekem Anni, a földi leányok,
nem kellenek immár, immár soha többé,
Esthajnali csillag, szép égi Menyasszony!

Még mindig nem tudtam, mit csináljak végül is a láb alól finoman eltett Annival, a versek Annijával - gondoltam, azért időnkénti emlegetése talán mégsem árt, hadd lássa az utókor, mennyire hűséges szerelmes, mennyire állhatatos lovag tudott lenni valaki a huszadik század kellős közepén is!

S egy-két felnőtteknek való mese után - a *Varázsló halála* erősen Csáth Géza jegyében készült még - egy délután elhatároztam, hogy most pedig minden utánzási vágyamat félretéve elkezdem kiírni magamból azt, ami erősen kotyog és lobog bennem, tüzet és vizet s a kettőjükből keletkezett gőzt egyaránt, hogy napjaim és napjaink egyre sanyarúbb mindennapisága, valósága elől a képzeletem még előttem is ismeretlen tartományaiba menekülök, annak a képzeletnek segítségével, ami legtöbbször azoknak adatik meg, akik gyökértelenek a földi életben, a társadalomban. Tizennyolc éves koromban törvénytelen származásom sugallta keserűségeimet „Törvényen kívül" címen - à la Kosztolányi *Szegény kis gyermek panaszai* - versciklusban akartam megírni. Huszonkét éves koromban már azt is éreztem, hogy származásom kuszasága, a nevelőanyámnál töltött hosszú-hosszú évek, aztán ténfergő, tengőlengő éveim és saját önnevelésem tulajdonképpen végleg hontalanná tettek, gyökértelenné, s nem is annyira törvényen, mint „társadalmon" kívülivé. Ki tudja, száz vagy ezer évek múltán nem ilyesfelé megy-e az egész emberiség? Mindenesetre ezek a vallomások egy valahogy

sehova nem tartozó, „osztályon” kívüli ember emlékezései, aki kicsit pártatlan is tudott maradni, talán mert sehová se sodorták sem elragadtatásai, sem téveszméi, sem gyűlöletei-indulatai. Az élet című társasjátékba saját akarata ellenére sodortatván - lébecolt, úgy, ahogy tudott, ennen szakállára, s talán egyetlen erényéül hozhatom fel: mások lemészárlása, felkoncolása nélkül, semmiképpen sem olyan szándékkal, hogy másoknak ártson vagy kárt tegyen, komolyan, testekbe gázolóan, lelkekbe markolóan.

Mindez kicsit ott zsibongott a kobakomban, amikor elhatároztam, hogy most egy darabig úgy próbálok írni, hogy eleresztem magam, nem rakok féket agyamra és tollamra, a véletlen szeszélyeire bízom magam - nevezzük bár ihletnek a sorsot ebben az esetben. Írni akartam csupán, az írás, a fogalmazás, a játék gyönyörűségéért. Lényegében a spanyolviaszkot találtam föl újra, mert anélkül hogy hallottam volna a szürrealistákról - róluk még Lovass Gyula se tájékoztatott -, az „automatizmust” alkalmaztam írásmodoromban, az agy tudatos kontrollja alól kivonva magam, majdnem a „tudatalatti”-ra bíztam a tollamat - mondja el ő, amit akar, én csak engedelmes, hű íródeákja leszek.

Az *Auguste Corbeille* első fejezetét még decemberben megírtam, a többit, egyetlen iramban, véget nem érő játékot játszva magammal, három hét alatt, 1942. január 15-től február 6-ig.

A Hitler-paródia.
Egy pillanatra beúszik a valódi háború is

A sok kendőzés, a sok álarc, fintor miatt sokan - a legtöbben - észre se vették, hogy bizonyos dolgokat azért belerejtettem. Arról nem is szólva, hogy volt benne egy félreérthetetlen Hitler-paródia - ami talán nem megvetendő tény egy akkor még hatalma és ütőereje majdnem teljében levő nép hasra vágódással csodált Führerje iránt, akinek „életterében”, tehát a birodalmán belül szívtam vagy helyesebben rontottam a levegőt -, sok fricskát is kendőzött: nem utolsósorban a már említett „kicsit humanista” magatartást. Csupán ezt a néhány mondatot idézem:

„...a parancsnokságot átadtuk Auguste Corbeille-nek, életünket a kezébe helyezve, örök hűséget fogadtunk neki, és engedelmet. Valóban Auguste Corbeille volt erre a tisztségre a legalkalmasabb ember, hiszen Marseille-ben embert is ölt, ha ugyan emlékeznek még reá.

Az idő múlott és a térség egyre csökkent a két hajó között. Auguste Corbeille bátorító szavakat intézett hozzánk, és győzelemre buzdított:

- Emberek, matrózok! Most, midőn egyértelműen vezéreteknek akartok engem, nem mehetek el óhajotok mellett anélkül, hogy köszönetemet ne tolmácsoljam nektek. Jólesik bizalmatok, és meglátjátok, ha ugyan életben maradtok, nem pazaroltátok méltatlanra. De ez nem a szavak órája, ez a tetteké! Most mutassátok meg, mit tudtok, hadd legyek büszke rátok! Tudom azt is, hogy az ellenség túlsúlyban van, mégis azt mondom: győzni fogtok, mert győzni akartok és győznötök kell. E harcot ránk kényszerítették, de mi megálljuk helyünket, matrózok, bízom bennetek!”

Ha valaki kételkedik, lapozza fel az akkori újságokat, Hitler beszédei *lényegének* a paródiája, kicsit eltorzítása, amivel a keleti frontra zavart katonáit buzdította. A szovjet elleni háború, csodák csodájára, nem ért véget néhány hét alatt. 1941. augusztus 22-én akkori egyik legjobb barátommal - nevezzük X.-nek - egy ménkű nagy térkép előtt álltunk, melyek divatossá kezdtek válni, hogy mindenki otthon, a Kávéházi Konrádok utódjaként zászlót tűzhessen ki az elfoglalt városok mellé, hogy nap mint nap lássa a hadi helyzet alakulását. X., miután kijelentette, hogy Bárdossynak az új kenyér ünnepére, Szent Istvánkor mondott beszédét iskolá-

ban kellene tanítania, gyönyörű, kifejező magyarsága miatt - a térképre tekintve -, Budapesten, az Y. úton! - Kijelentette: „Meglátjátok, hat hét múlva Moszkvában leszünk!" Ki? - tűnődtem el egy pillanatra. - Se ő nem, se én nem, se közös barátunk nem, tehát csak a németek lehetnek ez a „leszünk". Én erősen kételkedtem ebben, magamban hangtalanul dohogva. Még negyvenkettő február 6-án se „lettünk", amikor az *Auguste Corbeille* zárósorait írtam. De kárhoztathatom-e X. barátomat - nem is illik kiadnom a nevét éppen ezért -, amikor a háború alatt Amerikában élő Julien Green 1941. június 26-án ezt jegyezte fel a naplójában: *„...valaki azt mondta nekem, hogy jól értesült személyeknek az az általános véleménye (Washingtonban és New Yorkban), hogy ami az orosz-német háborút illeti, csak két-három hetet fog tartani, és én azt mondtam, feljegyzem ezt, hogy meglássuk: mennyi hitelt érdemel a jól informált, »beavatott« emberek véleménye, mennyire lehet adni rá vajon?*"

Nem „lettünk" Moszkvában, amiben én egy percig sem hittem, megmagyarázni se lehet, hogy milyen földöntúli fantazmagóriával, amikor körülöttünk az ország lakosságának legalább 70-80 százaléka vakon bízott a németek győzelmében - akkor még nem a „csodafegyverek"-ben, az a kor csak később jött el, évek múlva. Nem hittem el, mert a lelkem bevehetetlen vár volt, semmiféle újságmaszlag, semmilyen Új-Európa rendezésideológia, semmilyen rádió-kommentár nem tudta lerombolni, hiába bombázták nap- és éjhosszat éveken át a szememet, a dobhártyámat, magamban és egyedül - minthogy nem voltam társasági és közösségi lény - híven és rendíthetetlenül ellenálltam. S le mertem írni ezeket a félbátor sorokat:

„Most háborúk dúlnak, s talán összeomlik egy világ, de te élni fogsz (Auguste Corbeille), ha élned kell, és lesz még élet e földön, mert rajtad nem fog se fegyver, se méreg: árnyék vagy, Auguste Corbeille, egy fiatal magyar költő árnya, árnyék, ki idők felett és népek felett kóborolhat, amíg minden fény ki nem alszik e világon, mert az árnyékot nem lehet megfogni, alantas rabszolgává sohasem süllyedhet."

Hőzöngő-kendőző-szándékosan rejtjeles stílusom végül is azt hiszem, nyilvánvalóan és érthetően azt fejezi ki, Hitler fél Európát rabláncra fűző uralkodása alatt, hogy „a szellemet nem lehet fegyverrel kiirtani végül is, mert azt nem lehet megfogni és nem lehet alantas rabszolgává kényszeríteni soha". Nem melldöngető kiállás ez, nem is látványos, kétségtelen, de egy örökké „passzív"-nak bélyegzett „apolitikus" alkattól azért, ha nem is ellenállásra buzdító, de elgondolkoztató sorok - talán. S azok is érezhették, gondolom, akik kezébe egyáltalán eljuthatott e mindössze ezer példányban megjelent „francia szabású" könyvecske.

Az Auguste Corbeille *első olvasói.*
Kulcsár Dodó beadta előzetes cenzúrára.
Rövid tűnődés az akkori cenzúráról.
Volt-e a cenzorokban némi szabotálás vagy cinkosság?

Amint írtam az *Auguste Corbeille*-t, az újabb és újabb fejezeteket, két-három naponként, úgy egész frissiben, még melegen a kezem nyomától, kéziratban felolvastam Somlyó Gyurkának, aki rengeteget röhögött, és látható, érezhető érdeklődéssel várta az újabb és újabb folytatásokat. *Egy* olvasó elég volt nekem - s tulajdonképpen ebben azóta sem változtam -, egyetlen embert is már közönségnek tekintettem, akiért érdemes ceruzát, tollat venni a kézbe, mert akkor legalább *kettőnket* érdekel ebben a fene nagy világűrben, hiszen engem is rendkívül elszórakoztatott az írása, lekötött hetekre és kioldott, feloldott különben egy helyben topogó savanyú életemből, s már akkor is időnként fellépő depresszióimból. Magam, életem fölé emelt ez az írás - három hétre össze tudtam szedni magam -, ez volt a második intenzív „munkaperiódus" az

életemben, amikor rövid időre koncentrálni tudtam erőimet, tehetségemet és alkotókedvemet, hogy utána ismét a rám váró munkátlan hónapok tátongó torkába, szakadékába zuhanjak.

Amikor Kulcsár Dodó is tudomást szerzett új művemről, anélkül még, hogy elolvasta volna, azt tanácsolta, hogy haladéktalanul gépeltessem le, és egy példányt adjak be a cenzúrára. „A többit majd meglátjuk, hogy mit lehet kezdeni vele." A *Havas éjszakák*-at még nem kellett előzetes cenzúrára benyújtani, megjelenéskor küldtek csak belőle az ügyészségre. A hadigépezet bejáródásával, beolajozódásával három-négy hónap alatt ennyit romlott a helyzet, hogy már mielőtt nyomdába került volna egy-egy könyv, *előre* be kellett nyújtani. Azt hiszem, így az Egyetemi Nyomda is „katonai parancsnok"-kal, a nyomda területére belépési engedélyekkel s más effajta nyalánkságokkal gazdagodott.

Néhány hét alatt visszakaptam a cenzúráról a benyújtott példányt az *Auguste Corbeille*-ből azzal a pecséttel, hogy a „Törölt részek kivételével engedélyezem" - azt hiszem, majdnem szó szerint ez volt a szövege. Aggódva, sőt rémülten kezdtem lapozni, mert mindjárt az első oldalon jókora kék ceruzahúzás éktelenkedett, teljes egészében kihúzták egy sokáig épített, ívelőnek szánt, zenélő mondatomat. A könyv így kezdődött: „Az Úr ezerhétszázötvenharmadik esztendejét Sevillában töltöttem, vidám örömök közt." S a következőt egy gonosz ceruzafirka megsemmisítette, szinte meg nem történtté tette, tehette. Pedig semmi nem volt benne, ami a harci szellemet csökkenthette volna, sőt! Csak az álszemérem irányíthatta a cenzor kezét, a keresztény kurzus erkölcsvédő nagyképűsége, mely a bordélyokat, az utcalányokat eltűrte a valóságban, de a papírról száműzni kívánta a testiségnek a nyomát is. Pedig milyen ártatlan játékocska volt ez az inkriminált, ennyire kifogásolt mondat: „Hajnalig ölelgettem a lomha, nagytestű lányokat, követelődző érzékiségük idő előtt ronccsá tett volna, ha egy tivornya után nem találkozom Auguste Corbeille-jel." Majdnem elbőgtem magam e törlésért, s már az egész könyv esetleges megjelentetésétől is elment a kedvem. Így megcsonkították? Hát akkor mi lesz a Hitler-paródiával?

S a Hitler-paródia, csodák csodájára, nem volt áthúzva! Belehülyült volna a cenzor a sok átejtő zűrzavarba, amivel teli van a könyv? Odacsapta volna? Nem, mert még egy dolgot kihúzott a kéziratból. Ott, ahol Auguste Corbeille megjósolja világra jövetelemet, hogy majd „egy eszelős magyar apától és egy csendes morva leányzótól meg fog születni az a költő...", az *„eszelős"* szót törölte, elvégre egy *magyar apa* nem lehet eszelős, holott a valóságban inkább bolond vagy elmebeteg volt, ami szerintem súlyosabb, elítélőbb, elmarasztalóbb orvosi megállapítás, kifejezés, mint az *eszelős*. Az ilyen kifejezés - úgy gondolta a cenzor - csak rontaná hírünket a világban. Hogy a magyarok között *eszelősök* is akadhatnak, micsoda feltételezés!

De aztán, azt hiszem, belefáradt a cenzor úr, mert végestelen-végig egyetlen sort sem, egyetlen szót sem törölt a továbbiakban, holott ilyen szőrszálhasogatva, ennyire nagyító alatt nézve a szöveget, akadhatott volna munkája garmadával. Ilyet ma már utólag nehéz is megállapítani: a cenzor volt-e hülye, ennyire könnyen átejthető, *vagy benne is volt egyfajta cinkosság*, a szellemi ellenállás egyfajta megnyilvánulása, ami amióta a világ világ, sok emberben megvolt a fennálló államhatalmakkal szemben, még akkor is, ha valaki maga is az államhatalom oldalán állt, sőt ha benne is volt. Nem egy ilyen furcsaságra világít rá Nemeskürthy István kitűnő, valósággal történelmi „detektívregény"-nek nevezhető *Ez történt Mohács után* című könyve, számtalan példamondatával s nem utolsósorban Ibrahim, a görög származású török nagyvezír esetével és szerepével. Nem biztos, hogy ezért hagyott benne az *Auguste Corbeille*-ben sok kifogásolható részt a cenzor - de ez is elképzelhető, végső fokon. Hiszen a koponyák csontfüggönyei mögött lejátszódó érzelmek, színdarabok egyelőre még - szerencsére! - kifürkészhetetlenek a kívülállók s nagyjából még a „gondolatolvasó gépek" számára is.

(1966. augusztus-október)

MÁSODIK RÉSZ
Vihar előtt

Eddigi emlékezéseim. Számadás és egyben fogadalom

Kritika A gonosz angyal *első részéről*

Néhány barátom - Nemeskürty István, Hankiss Elemér -, akiknek az a szerencse jutott osztályrészükül, hogy kéziratban olvashatták önéletrajzi regényfolyamom egyes köteteit, a megjelent *Mostoha éveim*-et követő *A garabonciás diák*-ot (1965) és *A gonosz angyal*-t (1966), azt mondották, hogy érzésük szerint *A gonosz angyal* valamivel alatta marad *A garabonciás diák*-nak, nem olyan magaslatról néztem az életemet, mint az előző kötetben, *A garabonciás diák*-ban, tehát kevésbé objektív. Sokkal szubjektívebb - ezért nem olyan általános érvényű.

Pontosan két éve fejeztem be *A gonosz angyal*-t, és azóta ki sem nyitottam. Csömöröm volt a könyvtől és magamtól pláne - úgyhogy fogalmam sem volt, mennyire helytálló az ítéletük. Az elmúlt héten végre nagy nehezen rászántam magam arra - nem kis lelki tusámba került! -, hogy szembenézzek ismét önmagammal és a múltamról szóló beszámolóval.

Három napon át olvastam, tollal a kezemben, tőlem szinte szokatlan gondossággal és alapossággal, rendkívül figyelmesen. Az első benyomásomat - még olvasás közben - papírra is vetettem, mintegy emlékeztetőül:

„Ami lassítja - sok remek fejezete, villámesszéje mellett -, az a műveim túl részletes története. Ezekre csak mondatokban utalni és majd egy külön tanulmányt vagy tanulmánykötetet írni - ahogy régen szándékozom - *Kommentárok könyveimhez* címen. *Többet* az emberekről. De egészében véve jó és hiteles az a kép, amit magamról rajzoltam, mert ilyen bizonytalan, föld felett lebegő, elmosódó körvonalú voltam és volt az életem azokban az években és hónapokban. *Ezt* nagyon jól visszaadja a kézirat. Ami hiányzik belőle, azt a második rész »emelésével« talán sikerül egyensúlyba hoznom. A későbbi éveket magasabbra kell hangszerelnem - ez nem is lesz olyan nehéz -, ugyanis drámaibb korszak jön az életemben és az életünkben."

Ezeket jegyeztem fel az első kétszáz oldal végigtanulmányozása után. S amikor végére értem az olvasásnak, azonnal tudtam, hogy miért tették le olvasóim kissé kielégületlenül és elégedetlenül; hiszen *A gonosz angyal* kézirata majdnem egy mondat közepén szakad meg, mindenesetre egy különben is zárójelbe tett kitérő végén. Tehát csonka és befejezetlen, semmi esetre sem kerek egész, mint *A garabonciás diák.*

És minthogy semmiféle pont nem tevődött életemre 1942 kora tavaszán, amikor az *Auguste Corbeille csudálatos kalandjai*-t megírtam, ott, azon a napon kell folytatnom egyenesen, ahol két évvel ezelőtt abbahagytam - csupán a terjedelme indokolja, hogy egy új címmel vagy *„Második rész"*-szel kettéválasszam a lényegében együvé tartozó történetet, helyesebben korrajzot: melyet magamról, ismerőseimről és barátaimról próbáltam felvázolni; mindarról, amit láttam, hallottam, átéltem - mint egy eleven Paramount-híradó - a huszadik század második harmadában.

Azt hiszem - legalábbis remélem -, hogy ez a második kötet, illetve *„Második rész"* jóváteszi majd, helyrerázza az első, csonkán, befejezetlenül maradt rész hiányosságait. Mindenesetre minden erőmet összeszedem, hogy sikerüljön, hogy így legyen.

Az előző kötet legnagyobb hibája kétségtelenül az, hogy eltértem attól a kitűzött céltól, amit *A garabonciás diák*-ban így fogalmaztam meg:

„Nem poros újságok közt matatva keresek emlékezéseimhez anyagot, könyvtárak csendjében, hanem az idegszálaim közt harsogó, a velőmbe, sejtjeim közé ivódott, lerakódott, még élő, eleven élménydarabkáimat faggatom-vallatom, múltam mélyéből a jelenbe emelve ki őket."

Igen, sajnos - meg talán nem is olyan sajnos - eltértem ettől, ami *Vallomásaim* egészének a mottója kell hogy legyen változatlanul. „Sajnos” - írtam az előbbi sorokban -, sajnos, mert ezzel leszálltam a Történelem, az Évek lépcsőiről, a magaslatról - ahonnan eddig a múltamat néztem, emlékezéseim két első kötetében: a *Mostoha éveim*-ben és *A garabonciás diák*-ban.

Túl sokat forgattam 1966-ban meglévő írásbeli jegyzeteimet, és így óhatatlanul előtérbe helyeződtek életem akkori korszakának apró-cseprő, nem lényeges, csak éppen érdekes semmi kis élményei, futó történetei. A széles, átfogó tabló, a freskó maradt el így belőle - ami az önéletrajzra vagy emlékiratra leginkább jellemző -, és helyébe egy szinte rekonstruált napló került. Ezért írtam le ezt is, hogy: „talán nem is olyan sajnos”, mert állandóan hiányát éreztem annak, hogy ifjúkoromban, szándékom ellenére, nem vezettem rendszeres naplót. Káros és kóros lustaságom akadályozott meg ebben. S most íme, *A gonosz angyal* első részével életművemnek ez a hiányossága is kipótolódott.

Mert ez a kétféle adottság - a naplóírás és az emlékezés - régóta küzd bennem egymással. Én is jól tudom, hogy az emlékezés magasabb rendű, mint a napló - csak éppen az emlékezéshez teljes koncentráció, összeszedettség kell, míg naplót dekoncentráltan is lehet írni - és én sajnos többet voltam és vagyok dekoncentrált életemben, mint összeszedett. Az kétségtelen, hogy igen komoly összegező tehetségem is van, de ehhez „fegyelem - s kegyelem” kell, ahogy *Mi szükséges a munkához?* című kétsoros versemben írtam.

Igen, *A gonosz angyal* első része nem a nagy freskó, sokkal inkább illenének ezek a szavak rá: „piszmogás”, „pepecselés”, „elbabrálás” akkori napjaimmal, díszleteimmel - és valószínűleg tudat alatt választottam ezt a módszert akkori életem újjáélésére, mert húsz-huszonkét éves koromban a tehetségemre éppen a „miniatűrfestés” volt a legjellemzőbb, verseimben, felnőtteknek írt meséimben, néhány szórványos kritikámban egyaránt.

S ha ebből a szemszögből nézem, az előző rész tökéletesen visszaadja tengő-lengő, korántsem földbegyökeredzett korszakomat, melyben valóban kicsit a föld felett lebegtem. Maga a cím is erre utal, áttételesen és jelképesen. S különben is, régi irodalmi közhely, hogy a „boldog szerelem” ábrázolása mindig kevésbé sikerül, mint a „boldogtalan”-é, s az én életemnek ötvenéves magaslatáról sajnos azt kell megállapítanom, hogy mégiscsak ezek voltak leggondtalanabb, legboldogabb évei. Ezzel magyarázható az is, hogy nem olyan „sűrű közegű”, mint néhány előbbi korszakom.

Valóban sem olyan sűrű, sem stílusában, sem atmoszférájában - de még a megírását illetően sem -, sokszor egyenesen szétesik. Ennek pedig az a magyarázata, hogy az első 60-80 oldal után valósággal „Dalgol-mámor”-ban írtam. Ahogy De Quincey *Egy angol ópiumevő vallomásai*-t állítólag ópiummámorban vetette papírra. 1966 augusztusában iszonyatos szívtáji szúrásokról panaszkodtam a körzeti orvosomnak, aki Dalgolt írt fel: „Kicsit rossz ízű, de ha kibírod, segíteni fog!” - felkiáltással. S néhány nap múlva megszűntek a fájdalmaim. Sőt azt vettem észre, hogy ha munka előtt bevettem belőle húsz cseppet, rövidesen kitisztult az agyam, „felszállt róla a köd”, ami annyiszor borítja, és szinte szárnyat kapott tőle a tollam. Idén nyáron pedig hiába vettem be, ahelyett hogy repülni kezdtem volna, lehúzott, elálmosított, sokszor le kellett feküdnöm aludni munka helyett. Amikor erről beszámoltam a kezelőorvosomnak, tüstént megmagyarázta: „Mert akkoriban szorongás lehetett benned, valami feszültség, amit feloldott. Ha nem vagy zaklatott, nyugtalan, akkor nincs értelme, hogy szedd, mert csak eltompítja az agyadat.”

Tehát ez a „Dalgol-mámor” bizonyos mértékig gátlástalanná tett 1966 nyarán és őszén. Nemcsak a szorongásaimat oldotta fel, hanem ráadásul a különben is eléggé hullámzó-fecsegő stílusomat még a szokottnál is jobban fellazította. Olyan szárnyakat adott, hogy a lendület magától vitt, nem voltam ura irányításának, nem volt meg a kellő kontrollom, és így fordulhatott elő, hogy sok olyan részt meg sem írtam, amire pedig megesküdtem volna - újraelolvasása

előtt -, hogy szerepel benne. Csak most, a kézirat figyelmes áttanulmányozásakor vettem észre, igen-igen meglepődve, hogy kifelejtettem őket.

„Dalgol-mámor”-nak nevezem, mert egy ismerősünk - aki megrögzött alkoholista -, amikor nincsen pénze, egy üveg Dalgolt szokott felíratni a körzeti orvosával, és úgy lerészegszik egy hirtelen meghúzott kis üvegecskétől, mintha egy üveg konyaknak nézett volna a fenekére.

Ebből az esetből tanulva, komoly műveimet nem fogom ezután idegcsillapítók enyhe kényszerzubbonyában írni, nyugtatgatva és ugyanakkor kávéval serkentve-ostorozva magamat és ellomhult agyamat munkára, mert annak semmi értelme, hogy éppen a szorongás, a zaklatottság, egyszóval a feszítőerő maradjon ki belőlük. És pláne nem rekeszthetem ki a feszültséget az önéletrajzomból, mert nélküle csupán parttalan fecsegéssé árad, és elhömpölyögteti tőlem az olvasókat, pedig egyáltalán nem ez a célom ezekkel a monstrum kötetekkel.

„Kegyelem s fegyelem”

Mit is jelent ebben az esetben: az írás, az alkotás esetében a „kegyelem”? Elsősorban természetesen az ihletet. A sugallatot, azt a felsőbbrendű erőt, amely szinte „diktálja” bennünk, nekünk a műveinket. Csakhogy az ihlet egymagában nem elég. Éppúgy szükséges hozzá a külső körülmények rendezettsége, mint a belső béke, a harmónia.

Egy verset meg lehet írni az utcán vagy egy téren a padra leülve, lefirkanthatja az ember a térdén, és otthon kisilabizálhatja kusza betűit, de már egy novellát, egy regényt nehéz ilyen körülmények között papírra vetni, hát még ezeket az Emlékezéseket, amiknek végül is soha sincs és nem lesz végük, még a halálban sem talán - legalábbis joggal adta Chateaubriand emlékiratainak ezt a jelzőt: „síron túliak”... A memoáríráshoz nagy, tágas szobák kellenek, és széles íróasztalok sokasága, hogy kiteregethesse rajtuk az ember megmaradt leveleit, adatait, dokumentumait, jegyzeteit, fényképeit, különféle korszakai szerint csoportosítva, hogy bármikor megtalálhassa, egyetlen pillanat alatt azt, amire éppen szüksége van, álmodozóbb, munkaképtelen napjaimon s főleg „boldogult úrfikorom”-ban így képzeltem el egy ilyen mű születését. Pedig ez nem igaz. Hogy mennyire nem igaz, azt saját tapasztalatomból tudom: a *Mostoha éveim*-et például egy parányi szobában írtam, ahol úgyszólván semmilyen asztal sem volt, egy nagyalakú könyv kemény fedőlapján dolgoztam, melyet többször tartottam a levegőben vagy a hasamon, mintsem a térdeimnek támasztva. És egyetlen papírlap sem volt kiterítve sehol, mert egy fia jegyzetem, egy fia levelem sem volt ahhoz a korszakomhoz. És mégis ment a munka, mint a karikacsapás, mert *szükségét éreztem*, mert valamit el akartam mondani, ami fojtogatott, ami beomlással fenyegette az életemet és maga alá temethetett volna; hetek alatt meg tudtam írni, *mert ki akartam írni magamból egy rossz emléket*. Primitív néger varázsló voltam, aki kellemetlen fantomjait papírkalickába űzte ki magából, és ráolvasásokkal egyszerűen megsemmisítette őket. Tudtam, hogy meg kell írnom, csak így maradhatok életben, csak így menekülhetek meg előlük. Ez a rögeszme akkor akarattal és kitartással párosult bennem, ami elengedhetetlenül szükséges, sőt egyenesen elválaszthatatlan a nagyobb művek alkotásától, létrehozásától.

Utána tizenegy év szünet következett. Nem mintha nem akartam volna folytatni az önéletrajzomat, csak éppen nem éreztem annyira halaszthatatlan voltát, mint az első kötetnél, amikor ifjúságomat akartam egy lány számára érzékelhetően megrajzolni, ahelyett hogy setesután, hebehurgyán élő szavakkal próbáltam volna neki eldadogni. És így jobban is jártam. Úgy csak egy embernek suttogtam volna el, így pedig elmondtam mindenkinek, örökre kivetítettem magamból a világba, bárkinek bármikor felidézhetően.

A garabonciás diák-ot már nagyobb húzódzkodás, lelki tusa előzte meg. Érdemes-e elmondanom egyáltalán? - ezen tűnődtem és haboztam évekig, amíg Nemeskürty Pista valósággal rám nem parancsolt, katonai szigorával, hogy írjam meg, haladéktalanul. És szerencsémre rám parancsolt. A külső kényszer ebben az esetben helyettesíteni tudta a belső kényszert - ami azért pislákolt bennem, parazsolva szunnyadt -, és erre a kívülről jött fuvallatra fellobogtak emlékezésem lusta lángjai, talán még ragyogóbban, még izzóbban, mint az első kötetben, ami nem is csoda, hiszen legérettebb, legalkotóképesebb írói éveim voltak ezek. Az elkészült kötet ismét bebizonyította, hogy valóban nem tévedtem, amikor réges-régtől monomániaszerűen hittem abban, hogy én tulajdonképpen a goethei értelemben vett „önéletrajzi ember" vagyok. S egyben Szerb Antal állítását is sikerült ezzel a könyvemmel megcáfolnom, hogy: „Minden önéletrajznak csak az eleje érdekes, a gyerekkor." Azt hiszem, maradandó tanúbizonyságát adtam annak, hogy egy író kialakulása, magára találása, elhelyezkedése a világban, egy-két suhancéve, tanoncideje százszorta érdekesebb a gyerekkoránál. *A garabonciás diák*-ban ugyanakkor sikerült megtalálnom azt a hangot is emlékezéseimhez, amit mindvégig meg kellett volna tartanom és meg kellene tartanom az utolsó lapokig, azonos szinten és hőfokon.

Sajnos, ahogyan már említettem, *A gonosz angyal* első részében ez a hang kicsit félrecsúszott. Remélem, nem végleg jóvátehetetlenül. És miért történt mindez? Mert nem volt erőm közvetlenül *A garabonciás diák* befejezése után folytatni az önéletrajzomat, rövid pihenést iktatva közbe csupán, ebben persze zilált anyagi körülményeim is közrejátszottak, és lényegében irodalmon, az irodalmi életen kívüli létem. Az a tudat és tény, hogy egy ilyen roppant arányú munkát, rengeteg energiát felemésztő művet végül is néhány embernek írok, a megjelenés minden reménye nélkül. Persze ugyanekkor ez az óriási hajtóereje is, egyik legfontosabb tényezője: pártatlanul, az ide-oda kacsingatás veszélye nélkül írhatom, teljesen őszintén. Ezek a papírlapok a tükör szerepét töltik be, és előtte ülve minden másítás, a szépítgetés igénye nélkül nézhetek farkasszemet önmagammal.

Alapvető tulajdonságom ma is a lustaságom, az oly sokszor fellépő akaratgyengeségem: ez alapvető tulajdonságom és nehezen leküzdhető hibám, mert ráadásul egy alapjaiban rossz, szinte kormányozhatatlan, uralhatatlan idegrendszer is társul hozzá. Azonkívül álmodozó is vagyok. Sokszor a munka, a kemény munka helyett inkább csak legyintek: „Ugyan minek írjam le mindezt, amikor én ezeket úgyis tudom magamról?" - és tízezer szanaszét heverő emlékem között pillanatok alatt valóban oda kormányozom a hangulataimat, abba a korszakomba, ahol múltamban éppen lebegni, lubickolni akarok.

Igen: nem írni könnyebb. Csakhogy ha már a mű harmadáig eljutottam, nem lett volna szabad abbahagynom. Egyetlen várható emlékjelem a jövőben ez a papíráradat lesz - melyet sokszor, talán nem is helytelenül, VÉGH GYÖRGY MAUZÓLEUM-nak becézek -, viszont ahhoz, hogy megállja helyét az időben, ideje, hogy végleg felhúzzam falait. Az a fontos, hogy mielőbb álljon az egésze, a díszítés, az aprólékos fúrás-faragás munkáját kevéssé alkotóképes éveimben is elvégezhetem. A stilizálást, a végleges megszerkesztést értem rajta; valóban vissza kell kanyarodnom kezdő éveim csiszolgató, miniatűrfestő adottságaihoz. Ugyanis Frusi a már megírt, de még meg nem jelent kötetek stílusbeli ziláltságát kifogásolja leginkább.

Minderről azért számoltam be ilyen részletesen, mert ez a számadás Emlékezéseim eddigi köteteiről egyben fogadalomtétellel is párosul. Minthogy - ha már ily magasra felépítettem - dőreség volna kihúznom „Összes Terveim" közül talán éppen a legfontosabbat, ezennel ünnepélyesen megfogadom magamnak és annak a néhány embernek, aki bízik bennem (Frusnak, Nemeskürty Istvánnak, Gyenes Györgynek, Hankiss Elemérnek, Kulcsár Adorjánnak, Koryürek-Komoly Péternek), hogy művemet abba nem hagyom - ha csak a halál nem hagyatja abba velem -, hogy soha nagyobb időközökig nem hevertetem parlagon az Emlékezéseimet, mert beláttam, hogy a megírás időbeli elnyújtása nem tesz jót a mű egészének. Szentül

fogadom tehát, hogy két éven belül, 1970 szilveszteréig tető alá hozom a „Mauzóleum”-ot, és hogy a csinosítást is elvégzem a rákövetkező év karácsonyáig.

Mert azzal, hogy évekig húztam-halasztgattam, csak rontottam a saját helyzetemen és ideg-állapotomon. Azzal, hogy menekültem önmagam és a mű írása elől: számtalan egyéb kedves és „tsinos” tervemet toltam ki a Semmi felé, a meg nem valósulás irányába, mert az el nem végzett munka, az önként vállalt feladat meg nem valósításának felelősségérzete, szinte azt mondhatnám: bűntudata, csak még jobban rontott amúgy sem teherbíró idegeim zilált állapotán.

Nem igaz, hogy tágas szobák kellenek az önéletrajzom felépítéséhez, széles íróasztalokkal. Sőt dokumentumaimat nemcsak hogy nem szabad előszednem, hanem egyenesen el kell zárnom. Valóban csak az emlékezetemre szabad támaszkodnom, azokra az élményeimre, amelyek az idegeim, a sejtjeim mélyén lappanganak-élnek. Mindez untig elég. S hogy nem vagyok rossz emlékező - mármint hogy a lényeges dolgok múlhatatlanul megmaradnak bennem -, annak igazolására két pici példát hozok itt fel.

Két héttel ezelőtt a Váci utcában mentem a Vörösmarty tér felé, egy frissen kapott francia jógakönyvet lapozva elmerülten. Egyszerre csak egy hangot hallottam; Ágnes volt, második feleségem, ő szólt rám: „Gyurka!”, ő, aki sose hívott így, mert a legrosszabb esetben is „Pulcsi-Palcsi” voltam neki mindig. Egy idősebb hölggyel állt ott. „A nagynéném” - és nevet-ve mutatott rám: „Az egyik férjem!” - „Á, a Lonci néni! Akihez József Attila is írt verset!” - „Hogy neked micsoda bámulatos emlékezőtehetséged van!” - esett le Ágnes álla, mert húsz éve éppen, hogy futólag említette. De annyi mindent említett ilyen futólag, hogy szinte el se hittem neki ezt a Törökországban élő nagynénit, annál is inkább, mert édesanyjától sohasem hallottam róla, azonban az is lehet, hogy csak szégyellték. Mert Lonci táncosnő volt, de nem „Krakkóban táncolt”, hanem Isztambul csodás partjain, két világrész határán.

S a másik bókot tegnap este kaptam itt Visegrádon egy hetvenéves nénitől, akinek van egy orosz származású vegyészbarátnője. Két éve voltam az illetővel együtt Mátraházán futólag, és az összes lényeges, jellemző dolgot elmondtam róla; bonyolult családi körülményeit, hogy Ogyesszában született, és hogy a férjével Kievben ismerkedett meg, hogy a fia Bostonban él, s hogy három éve Izraelben volt tanulmányúton egy évig. „Hogy emlékszik maga mind-ezekre?” - kérdezte csodálkozva a néni. S én nem tudtam válaszolni rá. Így van, így születtem, nem tehetek arról, hogy annyi minden megmarad bennem.

Ha csak annyi akarattal és kitartással rendelkeztem volna az elmúlt években, mint az *Auguste Corbeille csudálatos kalandjai* írása idején - itt hagytam abba ugyanis *A gonosz angyal* első részét, az Auguste Corbeille születését követő időkben -, akkor már rég letudtam volna a vállamról e szörnyű terhet, e vallomástétel, e pap nélküli gyónás soha nyugton nem hagyó kényszerét. Ó, korántsem kellett volna ehhez egy palota sok-sok teremmel és számtalan íróasztallal; elég lett volna, ha pár liter tintával, pár ezer papírral bezárnak egy cellába, mint egy rabláncra vert mesebeli királyfit, akinek egy ablakon át betesznek naponta némi enni-valót, hogy minél tovább húzhassa szegény az életét; már régen meglettem volna vele ebben az esetben, mert ilyen az alkatom. Lusta vagyok, de ugyanakkor végtelenül grafomániás is: unalmamban biztosan ráfanyalodtam volna emlékeim leírására, csak hogy valamivel elüssem töméntelenül sok időmet...

És váratlanul úgyis ilyen korszak állott be az életembe. A kapuk - a munkalehetőségek kapui - gyors egymásutánban csukódtak be előttem. Hosszú, munka nélküli, nincstelen télre számíthatok, és hogy bele ne bolonduljak a tavaszvárásba egészen, emlékeim lángjánál fogok melegedni, mint már a múltban annyiszor. Csak ezúttal elszántabban és kitartóbban - míg fel nem épül a „Mauzóleum”. Igen, a megöregedett Auguste Corbeille számot ad hajdani álmai-ról, sok száz életéről, ahogy rokona-társa-elődje: Szindbád tette egykoron, egy másik, már

régen elsüllyedt Budapest árnyait hajszolva - fölverem én is őket álmaikból az emlékezés csöndjében, hogy vonuljanak csak el lassú menetben még egyszer előttem.

Hogy mért tettem ezt a fogadalmat?

Mert lassan lehetetlenné vált az önéletrajzom és főképpen annak nem írása miatt az életem. *A garabonciás diák* háromszáz oldalnyi második részét fent, a Széchenyi hegyen írtam meg, tündéri szép természeti környezetben, magasan a Város felett, úgyszólván egy szuszra: harminc nap alatt. Ma már azt is tudom, hogy miért. Mert „fel voltam spannolva" rá. Idegileg felkészültem a műre, és „Madárka", a háziasszonyom - ahogy Frusival becézzük magunk között, szegény jó Csermák Tibor találta ki, ha jól emlékszem, ezt a valóban rá illő és jellemző nevet - „Madárka" mindent megtett annak érdekében, hogy zavartalanul menjen a munkám. Általában nyolctól vagy kilenctől dolgoztam pontosan délig, mindennap. Tizenkettőkor, amikor a távolban megszólaltak a harangok, „Madárka" halkan kopogott az ajtómon, és behozta a diétás ebédet - ha elkap a láz, jobb, ha papikat eszem csak, azoktól nem lesz baja különben ma is rendkívül kényes gyomromnak. Betálalt, és ezzel arra a napra eltűnt az életemből. Utána mindig szundítottam egyet. Délután heverészve tűnődtem a következő napi „adagom"-on, majd hosszú sétákra indultam, ceruzával és papírral a zsebemben, hogy „motívumokat", „vezérszavakat" vázoljak fel villámesszéimhez, a múltamból hirtelen fölmerülő alakok megrajzolásához. Kellettek ezek a rögzítő, emlékeztető szavak, hogy ne legyen teljesen áttekinthetetlen, parttalan áradás abból, amit el akartam mondani. Esteli-reggeli sétáimon villanásszerűen és ugyanakkor ködgomolyagokban *éreztem* következő napi vagy aznapi munkámat, átitatódtam a fölvert emlékektől - valóban csak éppen neki kellett ülnöm, hogy kivetítsem magamból, papírra rögzítsem a gomolygást, hogy szavak hálóiba tereljem azt, ami bennem úszkált addig megfoghatatlanul. Álmodozásokkal egybekötött séták voltak ezek; de olyan ábrándok, amiket még aznap megvalósítottam. Nem „Dalgol-mámor"-ban száguldott a tollam, mint később *A gonosz angyal* első részének írásakor, a belső feszültség lökte előre, hogy mielőbb kiírjam ezt az állandó magasfeszültséget lázakban égő idegeimből.

S akkor, azokban a napokban és főleg a későbbiekben a nagybetűvel írt Hegyhez kapcsoltam - igen tévesen, ma már be kell látnom és le kell végleg számolnom magam előtt is ezzel a babonával -, a Hegynek tulajdonítottam ezt a valóban soha nem tapasztalt munkalázat és számomra addig szinte elképzelhetetlen munkairamot. A Hegy mitikus magasságokba nőtt fel az emlékeimben, agyamban - az Olümposz nem lehetett a görögök számára mesésebb. Azt hittem, rögeszmeszerűen, hogy elég csak fölmennem megint a Hegyre a következő nyáron, és másnap az istenek ajándékaképpen megindul belőlem az emlékezésáradat ott, ahol az előző év *„július 18-án délelőtt ½11-kor"* abbamaradt.

Egész évben, egy álló esztendeig erre számítottam, ezzel áltattam magam, hogy a csoda ismét bekövetkezik - nekem semmit sem kell tennem érte, ennek érdekében. Hát ebben a hiedelemben keservesen kellett csalódnom! Ezt is úgy pumpáltam fel magamban, ezt a varázsszobát fent, az Isten közvetlen közelében, mint más korszakaimban a nőket emberen túli magaslatokra, s mivel aztán el méltóztatott fedni álmaim közt szőtt irreális elképzeléseimet, annál nagyobb volt a lelki összeomlásom. Pedig nem a szobában volt a hiba - az változatlanul ugyanott trónolt a Város fölött, ott lebegett az Isten közelében, „Madárka" is ugyanolyan halkan kocogva adta be minden délben pontosan tizenkét órakor a „papiebédet" - nem a varázsszobában volt tehát a hiba, hanem bennem, magamban, aki nem készültem föl lelkileg-idegileg előre a rám váró nagy feladatra. Hiába mentem fel május közepén, augusztus közepéig meg sem moccant a tollam, hasztalan rágcsáltam az üres papírkazlak előtt, melyeket gondosan megszámoztam előre vagy 1000-ig - csak ültem, és meredtem rájuk dobogó szívvel,

rémült-ijedten. Hiába írtam fel, majdnem rajzolva, piros betűkkel a címet: *„A GONOSZ ANGYAL”* - lélektelenül vigyorgott vissza a szemembe, semmi ötletet nem sugallt sokáig a munkámban, mert üres voltam belül, a szívem mélyén, az agyamban - nem szállt le hozzám az Úr, mint hajdani áldozásaimkor sem, amikor úgy éreztem, hogy üres a szívem. A „csoda” önmagában nem elég - jöttem rá igen hamar akkor nyáron, 1966 nyarán -, egy ember is kell hozzá, aki elhiszi, aki hozzásegít, aki befogadja.

S a készületlenség csak rontotta egyre az idegállapotomat - amint már említettem is -, és a szívszúrásokat megszüntető csodavarázsszer (másik újabb, sokáig tartó tévedésem), a Dalgol sem tudta megíratni velem szeptember elsejéig a teljes kéziratot. A Hegyről Visegrádra zarándokoltam, onnan haza, és néhány nap után Mátraházára utaztam. Ez a szétszaggatott, a nem egy helyen, koncentráltan, teljes összeszedettségemben folytatott munka sem vált előnyére művemnek. Hiszen ez a sok ide-oda utazás - ma már világosan látom - csak menekülés volt önmagam elől, a felelőtlenségem, az álmodozásom elől; vakon hittem abban, ha *itt* vagy *itthon* nem megy, *ott* majd biztosan fog sikerülni.

A Hegyben hittem, a Dalgolban hittem, Visegrádban hittem, Mátraházában hittem: egyszóval a csodában hittem. Pedig magamban kellett volna hinnem és bíznom, abban, hogy a „csoda” bennem van, csak épp fel kell idéznem, meg kell teremtenem a körülményeket ahhoz, hogy sikerüljön. Az elhivatottságomban kellett volna hinnem, abban, hogy igenis meg kell csinálnom, és erre senki sem oly alkalmas - mármint hogy az *én* életemet, az *én* életem regényét megírja -, mint éppen én. Nem álmodoznom kellett volna a Mária téren, hogy „majd nyáron... a Hegyen”... hanem le kellett volna ülnöm írni, írni, írni, amíg csak ki nem írom az egészet magamból.

Hazugságokkal áltattam, becsaptam magamat, mert könnyebb volt magamat maszlagokkal etetnem, mint valóban nekiveselkednem a Műnek. „Hogy ilyen nagyobb lélegzetű munkát itthon képtelen vagyok megírni! Képtelen vagyok összeszedni itthon rá magamat” - hányszor sírtam ezt, hányszor zokogtam jajongtam-nyavalyogtam szegény, ilyenekben oly szelíd Frusikámnak: „Hogy most frontátvonulás van! Hogy itthon állandóan szól a telefon, egy perc nyugalma se lehet tőle az embernek! Meg ez az ebéd! Ez az átkozott ebéd! Bezzeg fent a Hegyen »Madárka« beadja a szobámba...” - így káráltam állandóan, egy icipicit azért hallva, ha jobban odafüleltem, a JÓ HANGOT a szívem mélyiben: „Mindez nem igaz! Hol írtad műveid nagy részét? Otthon! Az otthonodban! Gondolj csak a *Mostoha éveim* idejére! Beadta-e valaki is az ebédet? Ugye senki? Vagy ettél parizert, drágám, vagy lementél a Móricz Zsigmond körtéri büfébe, és mintha nem haltál volna bele mégsem! Hogy ment akkor a munka! Öröm volt nézni a kezed, ahogy a papíron száguldott! Hiába volt lázad, mert valamit meg akartál, meg kellett írnod, nem hagytad el egy pillanatra sem magadat! Éppúgy ment akkor a Zenta utcában, azokban a napokban, mint később *A garabonciás diák* második része fent a Hegyen! S az első, talán még tisztább, árnyaltabb részét, hol írtad? A Mária téren! Ott bizony, barátocskám! Te magad rögzítetted le ezt egy nem is akármilyen fejezetben! Főzted a virslovat, etted a párizsit, ha Frusika nem csinált neked kaszinótojást! Ha nem hiszel nekem, olvasd csak el ezt a részt figyelmesen újra! Magadnak, a szemednek talán mégiscsak hiszel!” „De...” „Nincs semmi de! Álnok vagy és hazug ilyenekben magadhoz is! És lusta, lusta elképesztően, elviselhetetlenül lusta! Nem akarod összeszedni magad, jobban ízlik ez a tohonya, elhevert, semmit se csináló életmód, mint az igazi munka, amiért meg kell alaposan kínlódnod, verejtékezned!” „De...” „Semmi de! Ha magadat be is próbálod csapni, engem ne akarj átejteni, mert én jobban ismerlek téged, születésedtől kezdve, mint te magadat! Elég volt az álmodozásból, a tétova ide-oda téblábolásból! Férfi vagy, legérettebb korodban: mire vársz még? A Hegyre? És ha nem lesz többet pénzed rá? Ha »Madárka« meghal? Hát egész életedet távol akarod eltölteni csodás kis otthonodtól? Hiszen olyan szépen írtad le *A garabonciás diák* egy közbevetett fejezetében, oly nem mindennapinak, oly meghittnek: a megtalált Szigetnek!

És Frusit pedig újra megtestesült Anyácskádnak és a Csillagos Királylánynak, meleg anyai-testvéri-szeretői-baráti közelségével, szeretetével, aki csak úgy sugározza köréd a derűt!? Hazudtál volna? Nem hiszem! Akkor meg szoktasd vissza magad a Hazádhoz - a Mária téri lakásod, ami nem is lakás, de otthon, a nagyon kevesek közül való -, Mária téri lakásod, mégiscsak hazád legmeghittebb zuga széles e világon! Szoktasd vissza magad hozzá, mert így meglátod, csak eltévedsz, utadat veszted zavaros ábrándjaid dzsungelében. Ezek a hosszú távollétek nem tesznek jót neked, megint közel kerülsz az elembertelenedés veszélyéhez, mint már a múltban annyiszor! Hát nem veszed észre, hogy mennyire hiányzol Frusinak - és hiányzik ő is neked szüntelenül, hiába próbálod hiányát csitítani magadban! Ne élj vissza azzal, hogy szomorú szívvel, a te érdekedben - mert annyira szeret - gyengéden szélnek ereszt, hogy kedvedre csatangolj; ne élj vissza angyali türelmével, odaadó gyöngédségével, önfeláldozó szerelmével, különösen most már, hogy évek óta nagy zarándokútjaidról szinte mindig üres kézzel térsz haza, hogy alig tudsz valami érdemlegeset felmutatni mentségedül!”

Igen, sokszor hallottam a JÓ HANGOT magamban, amíg állandó duruzsolásának értelme mégiscsak elhatott az agyamba. A folytonos menekülés valóban nevetséges pillanatokat is okozott életemben. Állandóan cipeltem magammal jegyzeteimet, megjelent és meg nem jelent könyveim légióit és különféle segédeszközeim, munkára serkentő, zsongító szereim özönét. Bőröndökkel megrakodva, társzekerekkel érkeztem fel a Hegyre, valóságos expedíció, karaván voltam egymagamban; a Hegyről vissza a Mária térre, onnan Visegrádra, Mátra-házára, számtalan csomaggal megrakodva mindig; úgyhogy szomszédaink azt hitték s azt hiszik - titokban ez az érzésem -, hogy ilyenkor elköltözöm Frusitól, vagy éppen vissza-hurcolkodom, mert ilyenkor szájtátian állnak kint az üzleteik előtt.

Külső harmóniára törekedtem magam körül annyiszor az elmúlt években, amikor elég lett volna a belső béke is, amivel még árnyékszékeken is tudtam dolgozni, a legsötétebb odúk mélyén, ha úgy hozta a sorsom. És ez a belső béke csakis magamtól függ, akaratom és kitartásom latba vetésétől; minden erőmmel ezt kell elérnem a jövőmben, hátralévő éveimre nem szabad elereszt enem a kezemből soha többet. Mert mindig lesz frontátvonulás már eztán: csak talán még fokozottabb mértékben - mindig lesz valami váratlan cselekmény, elképesztő politikai fordulat a világban, az is lehet, hogy csak még fokozottabban -, mindig fog szúrni valamim: a szívem, a tüdőm, a hátam, fájni fog a gyomrom, a belem, az epém, a hátgerincem: csak éppen még fokozottabban, a közelgő öregséggel, mint ahogyan eddig éreztem; és akkor mit mondok majd a végső számadáskor? Milyen kifogást eszelhetek ki magam mentésére-mentségére - amikkel másoknak talán nem kellett ugyanúgy megküzdeniök, mint nekem? -, mit hozhatok fel, hogy mért nem írtam meg, mért nem fejeztem be életművemet; amikor X. és Y. ugyanilyen frontátvonulásokkal, ugyanilyen váratlan eseményekkel és ugyanilyen hasfájásokkal mégiscsak megalkotta saját „összes művei”-t?

Igen, önáltatásaim korszakának is véget kell vetnem örökre. Akármeddig élek is még, minden nappal kevesedik, csökken az időm, az energiám, „izmaim” a munkától már nekem is egyre jobban „lazulnak” - mint hajdani mesteremnek, Kosztolányi Dezsőnek, de én még oly sokszor érzem, hogy annyi mindent nem írtam meg, még annyi mindent nem mondtam el, amit helyettem soha senki nem tudna így eldadogni.

Ezért tettem e szent-szent fogadalmat, ezért kell abbahagynom a struccpolitikát. Nem szabad többé a kétes jövőben bíznom - távol egekbe dugva fejem. Helyette arcom verejtékével, megküzdve magammal, leszámolva egyre sokasodó fantomjaimmal és tévhiteimmel, bátran, férfiasan kell megvívnom a harcom, környezetem és a jövő csodálatára.

A *„kegyelem”* tehát az ihlet, a külső-belső béke; s a *„fegyelem”*: az akarat+kitartás - vagy szorgalom - komoly és állandó gyakorlása, latba vetése. „Evés közben jön meg az étvágy” - tanítja egy régi bölcs mondás. Ez az én esetemben, az én alkatom, személyiségem szerint így

módosul: „Munka közben jön meg az ihlet.” A kedv, a lendület, a hit, a bizakodás, hogy mégis van értelme annak, amit csinálok, csak addig nehéz a helyzetem, amíg rá tudom kényszeríteni magam, hogy végre neki is üljek, amíg le tudom győzni munkaundoromat, ösztönös, alkati lustaságomat. Most már túl vagyok rajta, szerencsére, a „minden kezdet nehéz”-en, tehát a nehezén, most aztán hajrá! Előre, gyors, vad iramban! Múltam újrafölfedezése, sötét árnyai megkötözése, végleges legyőzése a célom! Előre, példamutatóan! Mindenki fedezze fel a múltját és győzze le árnyait gyorsan! Föl tehát viadalra! És diadalra! Előre - rajta!

S még egy rövid kis kitérő arról, hogy semmi sem fenékig tejfel. Még egy üdülő sem

Igaz, hogy itt Visegrádon kapok reggelit, ebédet, vacsorát. De nézzük meg, mi az ára? Reggeli csak negyed kilenc után van. S én reggel ötkor, hatkor ébredek, addig nincs erőm semmit se csinálni. Nem tudok nekiülni zavartalanul dolgozni éhes gyomorral. Ráadásul hideg is van, 17 fok a szobámban, tegnapelőtt, amikor sokszoros unszolásomra és könyörgésemre befűtöttek, úgy bedurrantottak, hogy fölszaladt 25-re, ülhettem itt ingben-glóriában. Míg otthon én fűtök akkor, amikor akarok, a legjobban szeretett 20-22 fokomra, s úgy érezhetem magam - egy kis fantáziával -, mintha állandóan Capriban élnék.

Otthon akár ötkor is megreggelizhetnék, és leülhetnék dolgozni nyolcig, amíg Frusi föl nem ébred.

Legjobb esetben ½9-¾9-re vagyok itt a szobámban. Amíg megborotválkozom, úgy-ahogy rendbe szedem magam, fél tíz van. Gyakorlatilag tehát mindössze két és fél óra áll a rendelkezésemre, mert tizenkettőkor neki kell kezdenem öltözni, hogy fél egyre kész legyek. Illik ugyanis rendesen felöltözni. Tíz-fél tizenegy-tizenegy tájt kopognak: takarítás van. Hiába közöltem a lányokkal, hogy nem tartok igényt rá: legalább tíz percet matatnak mindennap a mosdó és az ágy körül, piszmogást hallok csupán, de ez untig elég ahhoz, hogy kizökkentsen a svungból. S ráadásul a fülembe állandóan zenél a víz, mert a reteráton folyton vécéznek, úgy járnak a „kló”-ra, mintha szüret volna a parkban. És e meghitt fülke öblítőberendezése az én falamhoz támaszkodik, hogy a ragya verné meg! S mert elaggott már: prüszköl és keheg folyton-folyvást akkor is, ha nem köpködi a vizet. Szomszédaim ki-be járnak a szobájukba, mint az Orbán lelke. Egy ötéves kisfiú az ablakom előtt néger vitustáncot jár, indián üvöltésekkel egybekötve. Majd egymagában kórust játszik - egyenesen az én tiszteletemre -, na tessék akkor dolgozni! Ilyenkor egy-egy pillanatra eltűnődöm azon, hogy hogyan tudott Karinthy - és annyi más író - kávéházakban dolgozni, az állandó ki-be járásban és zsivajban, amikor nekem a csend az egyik fő ihletőm, a magamba vonulásom, hogyan bírták azt a gondolatelűző, szüntelen lármát?

Fél kettő van, amire visszajövök az ebédtől. Egyik asztaltársnőm egy hetvenéves szenilis mami, aki minden öt percben újrakezdi egyetlen lemezét, folyton ugyanazt kerepelve: tehát egy ebéd alatt tizenkétszer hallom egyazon bajait. A másik asztaltársnőm csak negyvenéves, de olyan idegkiborulással, hogy majdnem elsírom magam, ha rátéved a szemem. Altatóktól, idegcsillapítóktól részegen ül, értelmetlennek tartva mindent, az egész életet - éppen a legmegfelelőbb társ most nekem, kétségtelenül. Fél kettőkor ágyba bújok, hogy kicsit szundítsak és újult erővel lássak délután a munkához, mert még ez az idő a legzavartalanabb: délután 3-tól 6-ig. Felkötöm Párizsból hozott „alvóálarcomat”, néhány most elsajátított jógalélegzési gyakorlattal azonnal elszenderülök, egy üdítő félórácskára. Fél hétkor vacsora, újra a szenilis lemezek, megint az idegkiborult leányzó. Sajnos régi elméletem bizonyult valónak, az első év „Hegycsodája” miatt már hajlamos lettem volna felköltözni végleg, a második s a többi év kudarca azonban kicsit lehűtötte a lázam. Gyenes pajti barátom majdnem ebbe esett bele

szintén a nyáron, mert határozottan jót tett neki a Hegy, egy idegkimerülésből úgy-ahogy kirángatta, s ezért ő is elkezdett foglalkozni azzal a gondolattal, hogy elcserélje, fel a Hegyre, a lakását. Nos, asztaltársnőm a Hegy egyik legszebb pontján lakik, a Költő utca és a Mátyás király út sarkán, és mégis utolérte a végzet, az idegösszeomlás. Azt tanácsolták neki az idegosztályon, hogy jöjjön el Visegrádra, a síkra, a Duna mellé: a levegő- és környezetváltozás rendbe hozza talán. Igen, Gyenes pajti is ezért javult fel, mert kilendült régi, megszokott kerékvágásából: ez segített rajta, amihez persze azért hozzájárult a Hegy gyógyító, szubalpin klímája is. Én már a második évi kudarcom után tudtam, hogy nem szabad végleg felköltöznöm. Hogy csak gyógyszerként szabad élnem vele - két-három hónap valóban sokat javít ott fent a Hegyen az idegállapotomon, de aki állandóan ott él, éppúgy nem mentes a betegségektől, a gondoktól, mint az, aki lent a Városban lakik. Legalább olyan „depressziós" ismerőseim vannak a „hegyközség" lakosai között - mert a Szabadsághegy hegyközség, bizony ám! -, mint amilyen depressziós én szoktam lenni, legrosszabb mélypontos hónapjaimban, lent a síkon, a lapályon. Vacsora közben már zúg-búg, brummog a tévé, és duruzsol a lemezes néni szenilisen, úgyhogy jó félórát szellőztetem a fejemet, hogy valamelyest megszabaduljak ezektől s úgy térhessek nyugovóra.

Öt óra áll mindössze rendelkezésemre, és ennyi, ha őszinte vagyok magamhoz, otthon is kijut nekem, még akkor is, ha elmegyek ebédelni tizenkettőkor valahová. Mert kilenctől tizenegyig otthon is dolgozhatom, még zavartalanabb csendben, mint itt, mert Frusi már legtöbbször nincs otthon, és ha az ebéd utáni alvást letudom, akkor a délután éppúgy rendelkezésemre áll 3-tól 6-ig, mint itt. Csak éppen otthon több a csábító alkalom, ez igaz. Számtalan könyv vonhatja el a figyelmem, ha épp nincs ínyemre a munka, s a barátok közelsége. Igen, otthon fegyelmezettebbnek kell lennem, állandóan megfeszítetten kell működnie az akaratomnak és a kitartásomnak, hogy hetek és hónapok során át szorgalmasan, ernyedtelenül dolgozzak. De ezért komoly kárpótlást nyújt a sorsom, mert Frusi testi-lelki közelségében lehetek állandóan. Vele, akiből oly jótékonyan sugárzik felém valami mágikus derű és ősi, eredendő optimizmus. Játszhatom vele, amit csak akarok - hiszen ő a legjobb pajtásom -, lehetek kislány is, ha éppen arra szottyan kedvem: az utóbbi években ezért vagyok *„Zsuzsika"*, ami ugyebár sokkal jobban is illik a szakállamhoz, mint a *„Gyula"*, s azt, végre bevallom: ki nem állhattam. Játszhatom vele napokon, heteken, éveken át a Szigeten, mely a Mária tér 2. szám alatt lebeg a negyedik emeleten - ez egyetlen drága, alig pár tucat négyzetméternyi földdarab, ami megmaradt hazámból, hol már oly régen vagyok hontalan, száműzött és önkéntesen is számkivetett, hosszú évek, évtizedek óta.

Igen, ezért kell visszaszoknom a Mária térre. Hozzászoktatnom magam a rendszeres otthoni munkához - mert otthon a hontalanságom is, száműzöttségem is kevésbé keserves, mint itt a messzi, közömbös idegenben, hiszen otthon mindezt megosztja velem kenyerespajtásom, aki odaül ölembe, babusgat, kifújja homlokom mögül a gondokat, elsimítja a ráncokat vénülő szemem szögletéből és a szívemről.

S hogy így lesz, hogy mindenáron folytatom otthon az önéletrajzomat, ezt még egyszer szentül megfogadom, ősi, pogány esküvéssel. És edzeni fogom naponta az akaratomat és kitartásomat minden erőmmel, minden tőlem telhető igyekezettel, hogy halálom után engem is befogadhasson az Atyaúristen az Irodalom szentjei közé. Ámen.

Újabb - régies - fohász az emlékezéshez

Ha már egyszer nem hiszek és nem írhatom ezt ide, mint hajdanán, kölyökkoromban, minden füzetem első oldalára:

„Isten nevében kezdem el.”

Édes Emlékezés, csodás tenger, megint partodhoz ültem, a világtól, mostani életemtől kimerülten. Segíts meg hát újból engem, hogy mindazt, ami volt: újra átélhessem, a valónál még melegebben-elevenebben, s hogy minden szó, ami megfordul agyamban és szívemben: igaz legyen és őszinte, mint világéletemben. Te adj tollamnak szárnyat, te légy a korbácsom, hogy előbbre vihessem - immáron s a jövőben - nagy hírű munkámat.

Ostorozz hát újra. Emlékezés, támadjon fel bennem minden rég volt szenvedés, minden apró vágy, ábránd, álom, hadd szülessen meg örökre csodás-angyali-gonosz kamaszságom, mert bár én tudom, hogy milyen volt, ez nem elég. Őrizze meg egy halom papír is, hogy koporsófödelét levehesse egyszer róla egy újabb nemzedék és megcsaphassa belőle egy már elfonnyadt, elporladt kor szaga. Édes leányok illata, havak suhanó zenéje-bája. De látszódjon a testeinket-lelkeinket, életünket fenyegető szörnyű rémek árnya is, lobogjon fel mindaz, ami jó volt és csodás - de ne maradjon ki belőle az iszonyú rombolás szívet lódító vagy megállító dühe sem.

Segíts, Emlékezés, hogy így legyen.

Tudom, hogy én csak porszem voltam e korban, de talán jól figyeltem, hiszen fölébe oly sokszor hajoltam - és mert van egy erényem, hogy egy a szívem és a nyelvem: ami a szívemben, az a számon, ami a számon az a tollamon; pennámat mint a kardot, úgy forgatom, okos vívásban - ahogy mestereimtől tanultam.

Minden készen van arra, hogy feltámasszam a Múltam, csak Emlékezés, te ne hagyj el, kísérd minden léptem, bármerre járok: földön-égen vagy az elszabadult pokolban.

Emlékezés, segíts elmondanom, hogy ki voltam, légy ostorozóan, de azért anyásan végig velem, hogy újra megszülethessen az életem, immár le nem rombolható szavak örök börtönébe zárva.

Hiszen csak ezért jöttem e világra.

Ezerkilencszáznegyvenkettő tavasza-nyara

Megszólal a telefon

Február 15-én este a hallban ültem, elmaradhatatlan kis kabátommal a hátamon. Az *Auguste Corbeille*-t diktáltam Csöpinek, aki unokanővéreivel, Zsuzskával és Jolkával együtt szintén Urián néniéknél lakott. Fázósan fújtam időnként a körmeimet, mert a háború harmadik évében már nem uralkodott kánikulai hőség a lakásban. De hévvel és őszinte átéléssel, pátosszal és tűzzel adtam elő páratlan kalandjaimat: Sevilla felgyújtását, a vad-vad lángokat. Pózoltam, színészkedtem, megjátszottam egyetlen hallgatómnak és nézőmnek, fizetett rabszolga-gépírónőmnek a hihetetlen történeteket. Csöpi kuncogva verte a gépet, és én csak úgy dagadoztam a büszkeségtől! Jó jel: hatása van! Biztosan sikere lesz! A faarcú, az érzéketlen, a kifürkészhetetlen, a kínai pofájú gépelőtípust sohasem szerettem, aki csak ledarálta a munkát és nyújtotta a markát a gubáért.

Csöpi szerencsére hálás közönség volt. Sötétbarna, cigányos arcbőrén fel-felvillantak a mosolyok, a fel-felröffenő, félig lenyelt, félig titkolt kacagások. S ez csak olaj volt a tűzre: a következő mondatokban még jobban megjátszottam magam. Amíg így hülyéskedtem, *kívülről is hallottam a hangom*, tudtam, hogy mások hogyan érzékelik, és igyekeztem minél jobban kihasználni különlegességét, parányi egyéni varázsát. Kicsit énekeltem, akár egy kisdiák, és még jobban elnyújtottam a szavakat, mint ahogy szoktam, egyhangú szenvtelenségébe így akartam némi árnyalatot vinni.

Valóban nem volt idegen tőlem a hangom, amikor először hallottam kívülről. Ilyesfélének képzeltem el. Persze lehetett volna szebb is, kifejezőbb is, mély, zengő basszus vagy bariton - de hogy olyan, amilyen, nem voltam kétségbeesve. Néhány héttel előbb Somlyó Gyurkával elkocogtunk a József körúton egy stúdióba, hogy részt vegyünk a *„Saját hangja, vigye haza”* című mozgalomban, ami nem jelentett komolyabb anyagi megterhelést egyikünk számára sem. Én az *Anna Kovalczé*-t mondtam el úgy, ahogy bennem élt, azokkal a bensőséges, de dadogó szavakkal. Úgy sóhajtoztam el, mintha akkor született volna meg a számon az az érzés, mely oly régen motoszkált már a szívemben. Majd némi szünet után Somlyó Gyurka következett, valamelyik általa hatásosnak vélt intellektuális töprengését adta elő. Ahogy az üvegkalickában ágált, éreztem rajta a bíbort, a bársonyt, a súlyos aranyfüggönyöket, mintha csak egy múlt századi színész harsogott volna a Nemzeti Színház színpadán.

S amikor készen volt a felvétel, visszahallgattuk együtt a lemezünket.

- Nagyon jó - állapította meg Somlyó -, pontosan ilyen a hangod! Éneklő-nyafogó! Bravó!

És aztán az ő versmondása következett. Már az első szavaknál tekergetni kezdte, rá annyira jellemző módon a nyakát, az arca egyre jobban elkomorult, sőt dühös lett, megállíttatta a gépet.

- Ez nem jó! Ez nem az én hangom!

- Dehogynem - próbáltam megnyugtatni -, pontosan ilyen!

- Az nem lehet! - ellenkezett. - Az enyém szárnyaló, ünnepélyes, ez pedig egy repedt fazék hangja! Nincs benne semmi szín és árnyalat, fenségesség - ami az én hangom sajátja!

- De hiszen azt mondtad, hogy az enyém...

- A tiéd jó, az enyém nem!

- De hiszen ugyanazon a lemezen van! Egymás után mondtuk, pár másodpercnyi szünettel! - szerettem volna rávezetni így a puszta történelmi tényre.

- Akkor sem jó! - makacskodott tovább dühösen.

A lemezt elkérte - bár, ha nekem nem is, de Urián néniéknek volt gramofonjuk -, és soha nem láttam többet. Elveszítette - talán kicsit szándékosan is -, no nem akarom megrágalmazni. Mindenesetre nem vittem haza a saját hangom. Elúszott - annyi mindennel együtt - az idők örvénylő forgatagában.

- Most pedig új oldal következik, Csöpikém! - adtam ki a parancsot, mint új Néró, aki épp az imént gyújtatta fel Sevillát egy gáláns és nemtörődöm mozdulattal. - Új oldal és új fejezet! írja csak, amit mondok! - mert mint „munkaadó" kiéltem egyúttal összes terrorista hajlamomat! - Nagybetűkkel írja: ELSŐ BÖ - javítok! BÉ FEJEZET, most új sor, kisbetűvel és végig aláhúzva, így ni! - és egy hosszú, vízszintes vonalat húztam a tükörtől az ajtóig -, melyben nem jével, drága Csöpikém, hanem ly-övel, elypszilonnal! tehát: melyben Végh György - ez én vagyok, ugyebár, de ezt ne írja! -, melyben Végh György, ha röviden is, de mosakszik! Felkiáltójel sztornírozva.

- Ühü, de milyen röviden! Elypszilonnal! - vihogott Csöpi.

- Szakvéleményt nem kértem! - próbáltam dörgedelmes lenni legalább a hangommal.

- Uff-uff! - buforázott, szökdécselt belőle a nevetés.

- No de, kérem, ez nem eljárás! Így nem lehet dolgozni, Csöpi kisasszony aranyom, eszem azt a csöpike kis zúzáját - énekeltem a végén már én is. Persze kirobbanó bruhahámat én se tudtam elpalástolni. - Jó hecc, mi? És ez végig ilyen, nem is elypszilonnal, hanem csupa jével! Jó, ezt fogják mondani az olvasóim is közben egyre! Jé, jé, és még nagyobb jé. Úgy ám, Csöpi, csupa jé... Megőrült, Csöpi? Ezt nem kellett volna mind leírni! Ez nincs benne a könyvben!

- Nem mindegy? - röhögött Csöpi.

- No de kérem! - sértődtem meg egy picit igazándiból. - Ennek minden bötűje szent! Mit kacarászik?

Csöpi fuldokolva vette ki a papírt és tett újat helyette a gépbe.

- Hétkor randevúm van, még ezt az oldalt le tudjuk írni, Gyurka. Csak állapodjunk meg valami jelben, mondjuk, befogja az orrát, amikor olyasmit mond, amit nem kell beírnom! Úgyis vakon gépelek és egyre magát nézem, mert maga kész kabaré! Nem is értem, mért nem ment el színésznek? Kész Komédia Orfeum, és ráadásul még maga fizet érte nekem! Páratlan, vissza nem térő alkalom! - próbált utánozni engem, amin megint nekem kellett majdnem az oldalamat kiröhögnöm.

- Akkor újra írunk, jó? Vigyázz, kész, rajt! „Tudom..."

De Csöpi nem tudta meg aznap este, hogy mit tudtam én. Mert abban a pillanatban megcsörrent a telefon. Csöpi még mindig prüszkölt a nevetéstől, ahogy fölemelte a kagylót, mert ott volt a keze ügyében.

- Halló... Igen... egy kis türelmet... Egy festett szőke hang... - buffogott-uffogott újból, ahogy befogta a mikrofont - Végh György költő úrral szeretne beszélni.

- Adja csak ide - utasítottam hanyagul Csöpit, mintha valóban a titkárnőm lett volna. - Azt hiszem, elmehet - kimenőt adok magának estére - pillantottam az órámra, mely háromnegyed hetet mutatott.

- Igenis, parancsolatjára, félkegyelmes főnök uram! - öltötte rám Csöpi a nyelvét, fityiszt mutatva búcsúzóul. Fölkapta a gépét és vitte magával a szobájukba.

- Halló... Itt Végh György beszél! - szóltam a hallgatóba, hangosan dobogó szívvel. Ijedtemben rátettem a bal kezemet, mintha attól halkabb lenne szívem riadt zenéje, vagy még inkább: iszonyú kőfal lenne, melyen nem hangzik át szapora dobolása. Hátha... Hiszen minden egyes telefonhíváshoz ilyen idegesen mentem akkoriban. Hátha egyszer bekövetkezik az annyi éven át hiába remélt és áhítozva várt csoda: beleszól egy tündér, hogy: „Itt vagyok, rád várok, neked születtem, mért váratsz ilyen sokáig?" De eddig legföljebb barátaim hívtak, egy-egy hirtelenében felszedett új ismerős, egy réges-rég megunt haverom.

- Végh György beszél? - hallatszott a kagylóból egy kicsit érdes, megállapíthatatlan korú női hang. - A költő úr személyesen?

- Igen, személyesen - hűtődött le bennem a feszült várakozás, mert máris éreztem, hogy telefontréfa áldozata vagyok. Valami hülye centráli fráter... - Mit parancsol?

- Régi tisztelője vagyok nagyra becsült költészetének...

És rendkívül érzékeny fülem, mintha egy távoli röffenést is kiszűrt volna az éterből. S a női hang is picit nevetővé vált, amikor ezeket a szavakat mondta: „nagyra becsült költészetének". Hát jó - rándítottam a vállamon -, nem az annyiszor óhajtott tündér: csak egy telefonbetyár. De szabad-e nekem, Auguste Corbeille-nek, aki csak az imént is itt bohóckodott Csöpivel, megharagudnom egy buta viccért? Amikor az egész három hét alatt földöntúli lázban és örömben, saját harsogó röhögéseim közt papírra vetett kis könyvem csupa tréfa, játék - az *„épater le bourgeois"* szellemében? Tüstént hangot és modort változtattam tehát:

- Igen? - kérdeztem gúnyosan -, akkor bizonyára hódolatának babérkoszorúit óhajtja a lábaim elé helyezni?

Most a telefon túlsó oldalán állt be egy pillanatnyi ideges csönd. Abban nem kételkedtem, hogy aki felhívatott, aki kiemelte e heccet: ott hallgatózik a másik kagylóhoz tapasztva fülét. Ki lehet ez a gorilla, aki át akar verni? Sorra ötlött fel bennem egy villanat alatt: Urbán Ernő, Király Pista, Kulcsár Adorján, Garzó Gyuri, Bárány Tomi képe. S hirtelen ötlettől sugallva, azonnal lecsaptam:

- Mondja csak különben asszonyom, vagy leányom, mely verseim csigázták fel ennyire hevét, miszerint múlhatatlan szükségét érezte, hogy személyesen is megismerje éteri-angyali hangom?

Áhá, ezt jól bedöftem nekije! - hehegtem -, mert a következő pillanatban kis disputa állt be az ellenfél soraiban. Olyasfajta sustorgás, mint amikor suliban a süket Kovácsy óráin ordítva súgtuk a leckét.

- Nos, asszonyom, megegyezésre jutott-e már az Éceszgéber úrral, ha szabad így hívnom őtet? Majd ő lesz szíves kegyednek súgni, és kegyed hibátlan előadást produkál ugyebár halhatatlan verseimből?

A következő másodpercben beugrott a búgó szabad vonal, annak jeléül, hogy valamelyikük nyilván bosszúsan levágta a kagylót. „No ezekkel jól kiszúrtam!" - dörzsöltem össze elégedetten a kezem, ettől legalább fölmelegedtek kissé meggémberedett ujjaim. „Bravó, Auguste Corbeille! Nem vagy méltatlan hozzám, sőt büszke vagyok rád!" - vonultam be elégedetten kis kuckómba az *Auguste Corbeille* első legépelt fejezetével. És elégedetten szorongattam a hónom alatt a két kis kockás füzetet, melyekbe egészen apró, miniatűr betűimmel szinte javítás nélkül belehevenyésztem számomra is megdöbbentő rövid idő alatt a megbotránkoztatónak szánt kalandokat. Sajnos végig ceruzával írtam, a halhatatlanság égisze alatt

ugyan, de arra nem gondolva papírra vetése közben, hogy az oly hamar elmosódó ceruzafirka, *maga a kézirat* nem fogja állni a sarat az Időben. S minden bizonnyal az utókor rettentő bánatára!

Az Auguste Corbeille *jelentőségéről*

Hogy mért lebegtem így, félrőfnyire a föld felett azokban a napokban? Mintha valami győztes hadvezér lettem volna: Julius Caesar, Napóleon? Mert az *Auguste Corbeille*-jel valóban diadalt arattam. Elsősorban megrögzött lustaságomon. Másodsorban - ha kicsit mozaikos is, akárcsak a pikareszk regények - mégiscsak legnagyobb eddigi művem volt, már csak terjedelmét illetően is! Lesz vagy 150-160 gépelt oldal! Majdnem annyi, mint amennyit életemben addig összesen írtam! Hátha képes leszek mégis hosszabb, nagyobb szabású művekre is, ahogy testetlenül, határozott elképzelés nélkül ábrándozom erről? Hátha meg tudom egyszer írni az önéletrajzomat, melynek terve különben ott lapult az *Auguste Corbeille* még kézírásos lapjain: „*Egy költő vallomásai* - ez valószínűleg az alcím lesz, a tulajdonképpeni cím: VÉGH GYÖRGY: A GONOSZ ANGYAL.” Esetleg egy család történetét is megírhatom egyszer. S akkor *Anna Kovalcze* lenne a címe...

S amikor idáig jutottam elmélkedésemben, eszembe jutott, hogy jó volna már valamelyik nap felszaladni Hegedüs Zoliékhoz. Meg akarom kérni ugyanis a feleségét, Tubit, született Rusák Adélt, hogy írjon meg csehül egy levelet a zabřehi plébániára, ahol Anyácska született. Hátha tudnak küldeni róla egy anyakönyvi kivonatot. Nem ártana, ha a zsebemben volna. A Centrálban ugyanis azt suttogják jól értesült, jó papákkal rendelkező barátaim, hogy újabb zsidótörvény van készülőben vagy kilátásban. Ha nincsenek meg a nagyszüleim anyakönyvi kivonatai, ugyan hogyan fogom bebizonyítani - kétségtelen vagy legalábbis annak vélt - „árjaságom”? Hiszen Egressy Galambos Samu bácsi és Búza Etelka néni mit sem nyomnak a latban, őseim között, hiszen ők hivatalosan nem a nagyszüleim, mert csak balkézről készült gyerek vagyok, hiába ismert el az apám. És meggyőző pecsétes papírok nélkül abban a korban, amikor a papír beszélt elsősorban - nem az számított, hogy milyen ember van mögötte -, ugyancsak megüthetem a bokámat, hiszen még magyar állampolgár sem vagyok. Aminek azért van haszna - morfondíroztam tovább, hanyatt fekve az ágyamon, a fejem alá kulcsolt tenyerembe hajtva a fejem, s az összes létező pokrócot, nagykabátot magamra pakolva -, persze hogy van haszna: nem hívtak be katonának, mert cseh állampolgár vagyok... És nincsen cseh hadsereg! De Bauer Francit, az egyik osztálytársamat bezzeg behívták! Cinege mondta ezt, szintén hajdani sulihaverom, akivel nemrégiben akadtam össze a Corvin moziban... Bauer Ferenc Csehszlovákiában született, Égerben, igaz, hogy az iskolában is osztrák állampolgár volt, s pár héttel ezelőtt kellett bevonulnia munkaszolgálatra. Cinege is félt, hogy hamarosan sorra kerül... Mert zsidónak született, hiába megrögzött ateista, hiába evett tüntetően „hosszúnapokon” a szülei jelenlétében, a papír számít, az, hogy ki minek született... Én is születhettem volna éppígy zsidónak - a puszta véletlennek köszönhetem, hogy nem vagyok az. Jól is néznék ki: zsidó is, törvénytelen is, cseh állampolgár is: kicsit sok volna a jóból! A meglévő „hiányosságaimnak” is éppen elég hátrányát láttam eddig. Igen, még holnap fölmegyek én Zoliékhoz, és írunk a papírok ügyében - skandáltam, ahol lehetett, dalolva, hogy elűzzem vagy legalábbis megpróbáljam elhessegetni váratlanul bekerengő, szomorú gondolataimat. Térjünk csak vissza az *Auguste Corbeille*-hez azonban!

Ahogy végigpörgettem képzeletben a lapjait, annyi minden csapott meg belőle, annyi illat, szín, oly sokféle képesség: líra + humor + játékosság + paródiakészség + egy-egy váratlanul felszikrázó költői és ugyanakkor mély gondolat + szív + varázslat + kamaszság + merészség + irónia + + + + , és soroltam még perceken át az erényeit. Igen, állapítottam meg büszkén,

kidüllesztve horpadt és ványadt mellkasomat - tréfásan begyömöszöltem a kabátom alá a kispárnámat legott, hogy valóban kidomborodjon -, a fene ezt a nőt! Kár, hogy nem a megálmodott tündér! - terelt vissza hirtelenül az előbbi telefonbeszélgetésre folyton úszó, egy pillanatig nyugton nem lévő képzeletvilágom, mert a kispárnám most úgy domborodott, mint egy dús kebel. Hol is tartottam? Ja persze, az *Auguste Corbeille*-nél.

Érdekes, hogy a műveimben váratlanul mindig több vagyok, többnek mutatkozom, mint amit barátaim kinéznek belőlem. Hát Somlyó Gyurka is nem azt mondta több ízben, míg délutánonként felolvastam neki az újabban elkészült fejezeteket, hogy: „Ezt nem is hittem rólad! Hogy neked ilyen képzeleted meg humorod van!" Meg hogy: „Te prózát is tudsz írni, nemcsak verset!" „Nem mindenben vagy az én ízlésem, de nagyon tehetséges vagy!" „Te enfant terrible! Te magyar Rimbaud!" Ezeket a - néha kétes értékű - bókokat újra meg újra elmondattam magamnak Somlyó Gyurkával tudta és beleegyezése nélkül, képzeletem házi színpadán.

Lám, mások is észreveszik, hogy milyen váratlanul és kiszámíthatatlanul fejlődőképes vagyok! Bezzeg nekem mindez nem újság! Mert ösztöneim, pirinyó démonaim sokszor hangosan súgják! De a viccet félretéve: írás közben én is sokszor meglepődöm azon, ami kikerül a tollam alól, belőlem. Erre is képes vagyok? Pedig azt hittem: jól ismerem önmagamat, hisz időm nagy részét - márpedig az reménytelenül sok volt - Végh György barátom megfigyelésével töltöttem.

Honnan zsúfolódott belém ennyi adottság? Hogyhogy a lelkem mélyén sokkal érettebb vagyok, mint amilyennek látszom? Évekkel ezelőtt is így voltam, első verseim váratlan megszületésekor. S talán már akkor jól sejtettem - hiszen én hökkentem meg rajta először s biztosan a legjobban -, hogy valami „kifürkészhetetlen, magammal hozott ősi érettség lapul a mélyeimben". Azóta változás is állt be bennem és képességeimben, mert ez az érettség az írásaimban előbb fogalmazódott meg, mint agyamban, sokkal érettebb voltam, mint amilyennek az emberekkel való kapcsolataimban, mindennapos érintkezéseimben látszottam. Persze, tűnődtem tovább, infantilis hülyéskedéseimmel, pózolásaimmal jól álcázom magamat, de akkor is honnan vannak ezek a képességeim? Velem születtek? Igen? És eddig vajon mért nem mutatkoztak még meg? Könnyen lehet, hogy világra szóló bölcs is vagyok! Nem, ezt azért nem hiszem, eddig még legtöbb filozófiaolvasási kísérletemmel kudarcot vallottam. Vagy más a bölcsesség és más a filozófia?

- Na, hagyd abba fiam, ezeket a hülyeségeket! - szóltam rá parancsnoki hangon magamra az órámra pillantva, mely fél nyolcat mutatott. - Mars le inkább, sétifikálni!

Ebben a pillanatban kopogtak az ajtómon. Urián néni volt.

- Gyurika, telefonhoz hívják!

Hétmérföldes lépteimmel nyomban ott termettem a hallban.

- Tessék! - szóltam bele a kagylóba.

- Ne haragudjon, hogy az előbb eltűntem a vonalból. Véletlenül rákönyököltem az ütközőre!

- És mért várt eddig a visszahívásommal? Azóta megfonta már talán a babérkoszorúmat, és azt akarja a fejemre rakni, megismételt hódolata jeléül?

- Meg akarom mondani magának, hogy tényleg nem vicceltem. Valóban költészete bámulója vagyok!

- Ahá. Nos, akkor ne zavartassa magát. Folytassa csak a vallomását. Csupa fül vagyok! És mely verseim költöztek be maradéktalanul és múlhatatlanul így a szívébe, kisasszony-asszony-anyám?

- A malac! - A vonal túlsó oldalán volt megint egy kis heherészés.

- Egen? Végh György: *A malac*? Gratulálok az ízléséhez, madmoázell! Bravó, ez jó felelet volt! És mondja csak: nincs kedve vakargatni egy malacot? He? Volna? Akkor azt ajánlom: kaparja ki annak a disznónak a szemét, aki ott áll maga mellett! Ágyő! Végeztünk! - búcsúztam el franciásan és egyben katonásan.

És ezúttal én csaptam le a kagylót, mert sürgős és múlhatatlan szükségét éreztem, hogy szippantsak egyet a lassan tavaszt terelő - de azért valószínűleg nem sok jót hozó - levegőből. S arra is gondoltam, hogy talán benézek a Centrál kávéházba, hátha lecsaphatok személyesen telefonbetyáromra és nőjére, hogy megintsem, sőt megbüntessem őket összemorcolt és magasra vont szemöldökömmel, kicsit Horváth Béla modorában, picit - kajánul - őt parodizálva. Mert ahogy az *Auguste Corbeille*-ben annyiféle stíluslehetőséggel játszadoztam, ugyanúgy, ha untam magamat - „unatkozás"-ról szó sem volt soha! -, ha untam véghgyörgységemet és augustecorbeille-ségemet, valamelyik számomra éppen szimpatikus póz, írói egyéniség külső-belső jeleit öltöttem magamra, megjátszva néhány napra vagy csak akár egy estére, hogy valóban én vagyok Horváth Béla, Szomory Dezső vagy Jékely Zoltán.

A Rákóczi út sűrű félhomályban úszott, s nemcsak a még mindig elég korán beálló alkonyattól: az elsötétítés majdnem teljes sötétbe burkolta a Várost. Vaksin, csak a lábamra hagyatkozva siettem, fázósan belegubózva felhajtott nyakú télikabátomba, két-három nyakbavető kendőmbe és fülem közepéig lehúzott kalapomba. Valósággal tőlem függetlenül száguldottak velem szőr talpbetéttel bélelt bakancsaim a Kossuth Lajos utca felé. Az úttesten tovazörgő villamosokat is inkább hallottam csupán, mintsem láttam. Kékre voltak festve ablakaik, tompa, szűrt fényekkel tapogatóztak előre a magába zárkózott városban.

Alig jártak az utcákon. Amint vége volt a délutánnak, elkezdődött az elsötétítés is, és az emberek inkább otthon üldögéltek fásultan bezárt és leeresztett redőnyeik, fekete függönyeik mögött, és a külföldi rádióadásokat hallgatták, jól odatapasztva fülüket a készülékek lehalkított hangszóróihoz. Mert bár akkor már tilos volt - a szomszédok olykor föl is jelentették egymást -, a londoni adásokból próbáltak az emberek erőt meríteni a komor holnapokra; legalábbis mi Uriánéknál mindig Londont hallgattuk, mert az jött be legjobban, mintha azt zavarták volna a legkevésbé.

Tűnődés a negyvenes évek sajtójáról.
Néhány akkori lapról, újságról

Hiszen újságot alig volt érdemes olvasni. Uriánékhoz járt a *Függetlenség*, de öt perc alatt dühösen lecsaptam. Olvashatatlan, pufogó frázisok tömegével tömték meg a még rosszul is tördelt, sivár és unalmas lapok hasábjait. Az irányított, gombnyomásra működő, a cenzúra árnyékában riadtan meghúzódó magyar sajtó szolgaian mondta fel mindenben a németek véleményét. Sokszor el is tűnődtem azon: mért van szükség magyar újságírókra? Nem volna-e egyszerűbb, célravezetőbb és olcsóbb, ha a német lapokat egyszerűen lefordíttatnák egy fordítói irodával, és azt tálalnák a magyar közönség elé? Mindenesetre becsületesebb eljárás lenne - állapítottam meg -, mert akkor mindenki tudná, hogy honnan fúj a szél, mint így, lefeküdve, „magyar égisz alatt" adni be a magyaroknak a megemészthetetlen német maszlagokat!

Csak akkor persze furcsa, nem mindennapi dolgok is akadnának! - mosolyogtam el magam önkéntelenül, s amikor észrevettem, hogy majdnem röhögök, szinte a fülemig húztam el a szám. Mert hogyan oldanák meg a *Signal*-nak a magyar hadsereg „lelkes", „önfeláldozó"

részvételéről szóló tudósítását, hogy mily odaadóan folytatják „kereszteshadjáratukat a bolsevizmus ellen" a keleti fronton. Mert persze - ahogy én ezt előre láttam - nem „lettünk ám 1941. augusztus 20-ra Moszkvában", mint azt X. barátom vázolta jó szimattal és bölcs hadvezéri mozdulatokkal a nagy Európa-térkép előtt a Széher úti kórházban. Erős Laci szobájában 1941. július első napjaiban!

A *Signal* a német hadsereg hivatalos propagandalapja volt, és csak a bolondnak nem tűnt fel, hogy minden alkalommal más kis kelet-európai nemzet részvételéről tudósítottak, a jármukba behajtott kis népekről soha nem írtak egyszerre, nehogy nacionalista „érzékenységüket" megsértsék azzal, hogy - példának okáért - a magyarok vállvetve tolják a még akkor is „hivatalosan" annyira gyűlölt románokkal a német szekeret. Propagandalap volt, nagyalakú, színes és mérhetetlenül olcsó, hogy mindenki megvehesse. S az egyik cikkében - ezen nyerítettem éppen nagyokat, valósággal nyihogva, úgyhogy egy idősebb néni fejcsóválva nézett utánam a Szép utca sarkán -, egyik cikkében ezt írta: „A magyar katonák ősi csatakiáltásukat sűrűn hangoztatva rohannak az ellenségre." És a csatakiáltást is odanyomtatták, amit katonáink oly lelkesen kiabáltak, az „ellenségre rontva vitézül: *nobozdmeg!*" - mely még így, elferdült helyesírásában is vagy talán épp ezért - harsány nevetést csalt az ajkunkra azokban a szomorú napokban. Az is lehet, hogy ez a cikk csak valamivel később jelent meg, azonban nem a napi dátum fontos e percben, hanem a *lényege*, a jellemzője. Mint ahogy az is jellemző, hogy a második magyar hadsereg a következő évben éppen akkor fagyott halálra a Don-kanyarban, amikor lapjaink itthon azt hangoztatták, hogy katonáink egyre jobban belemelegszenek a harcba", és „egyre forróbb lelkesedéssel irtják a pogányt."

Vajon hogy fordították volna le ezt a cikket a *„nobozdmeg!"*-gel? Egyszerűen gátlástalanul kihagyták volna. A sajtó szavainak hitele már úgyis a zérópont alá süllyedt. Nem volt semmi értékük a jelzőknek, a tárgyaknak, az alanyoknak és főképpen az állítmányoknak, az állításoknak. Hazug volt minden szó, álszent: egyik sem az igazságot akarta megvilágítani; csak ködösítettek, homályba burkoltak, „falaztak" a Hatalomnak, egyszerűen becsapták az olvasóikat. Mételyt vetettek és konkolyt hintettek a sűrű tudatlanságban tartott nép közé. A Hatalom tanult az első világháború tapasztalataiból, tudták, hogy nincs jó hatással az emberekre, ha az újságok szanaszét szórt fehér foltokkal, sokszor teljesen üres oldalakkal jelennek meg, mert mindenki tudta - még a legbutábbak és a legtanulatlanabbak is -, hogy ott a cenzúra ollója működött, az törölt valami fontos híranyagot. A második világháború idején már „előzetes" volt a cenzúra, minden cikket előre kellett fölküldeni a cenzúrahivatalba jóváhagyás végett - mint ahogy 1942 tavaszán már a szépirodalmi műveket is. (Ezt különben említettem is az *Auguste Corbeille*-jel kapcsolatban.) Később, az ügy egyszerűsítése végett, a Cenzori Hivatal tisztviselői: férfi és női „szabói" egyszerűen leköltöztek, beköltöztek a lapokhoz - így nem vett külön időt igénybe a cikkekkel való ide-oda rohangálás. Gondolom, még később a cenzori munkát maguk az újságírók végezték el bölcsen a lelkiismeretükkel: le sem írtak olyan sorokat, amikkel kapcsolatban a gyanúnak, a kételynek csak az árnya is fölmerülhetett... A Hatalom így lassan beköltözött a lelkekbe is, ellenőrzése alá vette, megszállta az agyakat... Talán csak a *Magyar Nemzet* némely újságírója volt ez alól kivétel. Azt sem érdektelen följegyezni esetleg, hogy a *Vigiliá*-nak egyik számát utólag elkobozták egy Mécs László-vers miatt. A *Nagy Lunátikus* volt a költemény címe, és állítólag Hitlerre lehetett érteni... De ha jól emlékszem, Mécs Lászlónak végül is nem lett különösebb kellemetlensége belőle. Ha Hitlerre lehetett is érteni a nagy „holdkóros"-t, csak a helyzet egyre inkább bekövetkező kuszáltságára jellemző, hogy egy katolikus papköltő tolla alól került ki egy szabadon - nem illegális sajtótermékben - megjelenő „ellenálló" vers...

A pesti utcán kapható külföldi lapokon már jobban látszott a cenzúra: csakhogy az olló ez esetben nem segített volna, és a „fehérítés" sem, így hát azt eszelték ki, hogy „inkriminált" cikkeket - melyek legtöbbször a háború állását összegezték tárgyilagosan, mint például a

mégiscsak semleges Svájc *Neuer Zürcher Zeitung*-ja -, azt találták ki, hogy a nemtetsző, a magyar „háborús pszichére" rosszul ható írásokat egyszerűen befeketítették, bekenték nyomdafestékkel, valamennyi forgalomba kerülő példányban... Néha Babits *Fekete ország* című versének összes árnyillusztrációját ki lehetett volna vágni belőlük. Csak arra nem gondoltak a „kis okos" hatalmasok, hogy ezeket az újságokat végül is nyelveket tudó, tehát többé-kevésbé intelligens emberekkel kellett először végigolvastatniuk, hogy egyáltalán rábukkanjanak a nemkívánatos hírekre, s hogy ezek a hírek, amiket hivatalosan „rémhírek"-nek kereszteltek el, még aznap szájról szájra lökődve, berohanták az egész Várost...

Igen, újságot szinte kár volt kézbe venni már azokban az időkben, és ha csak valamelyest is tisztán akart látni az ember, ha csak egy picit is ellensúlyozni akarta magában a német propagandagépezet üres frázisait, folytonos és folytatásos hazugságait, kénytelen volt az „ellenséges"-nek minősített külföldi adók híreit és hírmagyarázatait is állandóan hallgatni, hogy legalább valamelyest tájékozódni tudjon a dolgok valódi állása felől, hogy *sejtelme legyen az Igazságról*, mert a százszázalékos igazat nem mondta be senki sehol. Olyasféle volt ez, mint a kiadóknál a példányszám. Egy anekdota szerint ugyanis Gallimard megkérdezte Grasse-t: „Mondd csak, az ezres példányszám nálatok is ezrenként ötszázat jelent vagy többet, kevesebbet?" Valahogy így fogalmazták meg, hasukra ütve, a második világháborúban végig, minden oldalon, az elesett katonák, a lelőtt gépek számát, mert ezekből a jelentésekből mindig az derült ki, hogy aki jelenti, annak „nem számottevőek", „elenyészőek" a veszteségei...

Akadtak „pikáns" esetek is a sajtócenzúra történetében. Talán 1942 ősze lehetett, amikor az egyik német hetilap közölt egy térképet, melyen Magyarország is rajta volt, csak az akkor hozzánk csatolt Bácska, sőt már a baranyai háromszög se tartozott Magyarországhoz... Az is lehet, hogy a háború utáni „Újrarendezett Európa" térképéből volt ízelítő - erre már nem emlékszem határozottan. Mindenesetre egy német lapot mégiscsak túlzás lett volna „befeketítve" árusítani a „baráti" Magyarországon... A szolgaiság a Hatalom részéről még ebben az esetben is megnyilvánult; mert nem abból indultak ki, hogy: *talán nem is olyan őszinte a németek részéről a barátság irányunkban*; így inkább azon törték a fejüket, hogyan lehetne elkerülni a botrányt. És a gordiusi csomót úgy oldották meg, hogy a lap nálunk nem került újságárusi forgalomba, azoknak viszont, akik keresték, a rikkancsoknak azt kellett mondaniuk, hogy sajnos, már elfogyott... Így akarták kihúzni a méregfogát ennek a kínos momentumnak, aminek még talán a végsőkig hű németbarátok sem örültek volna...

A Centrál Kávéház és némely átjáróhelyeim.
Ábrándozás arról, hogyan fogadják majd kollégáim az Auguste Corbeille-*t?*
Még a már halott Babits is!

A Centrál kívülről teljesen sötét volt. A forgó üvegajtó előtt és mögött nagy, súlyos és vastag függönyök lógtak, hogy egy csepp fény se vetődjön ki az utcára. A szokott „fakk"-jainkban, vagy „boksz"-ainkban öreg kávé-mamik tanyáztak; egyetlen lélek se volt ott a szokott brancsunkból. Egyre ritkábban és egyre kevesebben mentek be közülünk, hiszen nem olyan időket éltünk már esténként. Még az elmúlt hónapokban is akadt egy-egy magányos „inspekciózó", egy-egy önkéntes darvadozó, aki elszántan várta a többieket, hogy valakire lecsaphasson újdonsült, de többnyire mégiscsak sületlen kéziratával; de ezek a magányos bölények is kezdtek kiveszni, kihalni. Körössényi Vili színházi újságíró lett Egyed Zoltán nemrégiben megindult *Film, Színház, Irodalom* című hetilapjánál, Bárány Tomi lassan mégiscsak kibékült szüleivel, és nekibuzdult a jognak, hogy atyja segítségével - aki főjegyző volt a Városházán - bekerülhessen segédfogalmazónak vagy mi a csodának; Garzó Gyuri egy helyes fiatalasszonnyal, Pötyivel mászkált nagy szerelemben, hogy ezzel is megcáfolja a gonosz gyanú-

sítgatásokat, melyek az ármánykodó és folyton fondorkodó Gogolák Lajossal jegyezték el; ellobbantak a tavalyi nők is, már csak én éreztem finom orrcimpáimmal hajdani illatukat: Ditta, akihez néhány szenvedélyes levelet írtam, már visszament a Felvidékre. Egyszer fent is volt nálam a Rákóczi úton, de rémületemben - pedig én hívtam fel - állig magamra húztam minden takarómat, mintha attól féltem volna, hogy meg akar erőszakolni, amire különben mérhetetlenül vágyakoztam. A nők, a kis kósza lányok komolyabb hímekhez vetődtek, olyanokhoz, akik már „beérkeztek", vagy közvetlen „befutás" előtt álltak: tehát inkább elhajóztak az irodalom nincstelen szegénylegényei köréből a többet ígérő, biztonságosabb bankár- és orvosarisztokrácia kikötői felé...

Akkor a telefonbetyárság sem innen indult ki! - következtettem -, vagy a bűnösök ellopakodtak már az elsötétítés leple alatt a néma, kihalt Város falai mögé, melyeket soha semmilyen röntgen nem képes átvilágítani. Egymagamban mihez kezdhettem volna a Centrálban? Én inspekciózzam, én darvadozzak reménytelenül várakozva esetleg? Így csak „átmentem" rajta. Szinte egész napom, egész életem ebből állt: átmentem az Uriánék lakásán, az Athenaeum lektorátusán, a *Vigilia* kiadóhivatalán, a *Diárium*-én, a nagybetűvel írt *Élet*-en - mert ez katolikus hetilap volt, és Thurzó Gábor szerkesztette, akinek nagybátyja Erdősi Károly volt, a Szent István Társulat vezérigazgatója -, átmentem az egyetemen, a Darlingon - Király Pista kedvenc üldögélési, „ücsörgési" helye volt újabban, ott konyakozott délelőttönként az órák helyett -, azt hiszem, én többet fordultam elő az egyetem falai között, én, aki be sem voltam soha iratkozva egyetlen szemeszterre sem, mint ő - átmentem a Sörkatakombán -, ahol Urbánra szerettem volna akadni, átmentem Mécs Imrén, udvari orvosomon, Somlyó Gyurkán, udvari barátomon, átmentem több mozi előcsarnokán, több utcai vécén és átjáróházon; egyszóval egész nap csak átmentem az egész Városon, az egész - most kisbetűvel írandó - életen, és sehol se maradtam, sehol se kötöttem ki, sehol se horgonyoztam le sokáig.

Hazafelé menet az *Auguste Corbeille* várható sikerén ábrándoztam. Talán még Baumgarten-díjat is fogok kapni rá - nem mintha a kitüntetés vonzott volna -, sokkal inkább a pénz érdekelt, az a gondtalan egy év, amit a Baumgarten-díj jelentett: az évi 1000 pengő, sőt szerencsés esetben évi 3000 pengő!... Úgy éreztem, hogy ennyi pénzzel a zsebemben „Összes Műveim"-et meg tudnám írni, mert kisded, de jelentős életművet szándékoztam hagyni az utókorra akkor is, ha fiatalon halok meg, akár a közelgő mandulakivételemkor, akár akkor, ha ifjan abbahagyom az irodalmat, mint Rimbaud, és mégis átvándlizok a film zavaros, de sokkal inkább jövedelmező vizeire...

Előre megfogalmaztam azokat a mondatokat, amelyeket majd barátaim a földig hajolva ejtenek ki előttem, az *Auguste Corbeille* megjelenésekor; hogy milyen korszakalkotó zseni vagyok; hogy kizárólag *ez* és *én* hiányoztam még a magyar irodalomból; hogy utánam nyugodtan le is lehet húzni a redőnyt, ki lehet tenni egy táblát, mint a mozikban, hogy „MINDEN HELY ELKELT", és én még hozzábiggyesztettem volna előzékenyen egy ceruzafirkával: „VÉGH GYURKA JÓVOLTÁBÓL" - hogy legyen azért rá valamilyen komoly indok és magyarázat.

Hallottam és láttam azokat a mondatokat is, melyeket idősebb s általam nagyra becsült pályatársaim jelentenek ki és írnak le: Horváth Béla, Szerb Antal, Just Béla, sőt talán még Babits is: majd a sírból lediktálja nagyszerű véleményét rólam - ezúttal mint nagyszerű irodalomtörténész Móricz Zsiga bácsinak, aki úgyis előszeretettel foglalkozott még nemrégiben is „szellemidéző", spiritiszta cikkekkel, lapja, a *Kelet Népe* hasábjain... Lehet, hogy Babits belevétet így *Az európai irodalom története* újabb kiadásaiba, mint egyetlen számba jöhető újabb kori magyar példát.

Megnyugodva hajtottam hát álomra a fejem azon az éjszakán. Hiszen biztos voltam abban, hogy remekművet írtam, és hogy ezért hálás lesz nekem az egész magyar irodalom, múltbeli

kollégáim, jelenlegi pályatársaim és eljövendő irodalmi-fiaim - tanítványaim és utódaim egyaránt. Ilyen jó lelkiismerettel - hogy ennyit tettem irodalmunk felvirágoztatása érdekében - igazán boldog lehetett az álmom, mint ahogy az is volt valóban.

Arcképvázlat Zigány Miklósról, sok egyéb tűnődéssel

Következő heteim ugyanezekkel az átjárásokkal, „köröcskézésekkel" teltek a délelőttjeim folyamán, és a délutánjaim sem különböztek sokban. Esténként Csöpinek diktáltam az *Auguste Corbeille*-t, hogy Kulcsár Dodó mielőbb beadhassa a cenzúrára. „A kiadásról majd utána tanácskozunk" - mondotta csak úgy mellékesen. Az én tervem az volt, hogy elsősorban odaadom a *Vigiliá*-nak; nem a lapnak, hanem a nemrégiben alakult *Vigilia Könyvkiadónak*, ahol Just Béla, Possonyi László, Zigány Miklós voltak a fejesek. Zigány Miklós azt hiszem, anyagilag is erősen érdekelt volt az újsütetű vállalatban, mindenesetre az ő vállán nyugodott az adminisztráció, ő volt a „kiadóhivatal vezetője". S éppen ezért, az alakuló kiadó érdekében, nagyobb lakásra volt szüksége. Akkoriban a Kecskeméti utcában lakott egy tündéri egyszobás összkomfortos lakásban. Ablakából messze el lehetett látni a háztetők felett, egész a Nemzeti Múzeum homlokzatáig, sőt azon is túlra; mindig Párizsba képzeltem magam egy pillanatra, ha kinéztem rajta, s annál is könnyebben ment ez a játék, mert valamikor iszonyatos régen, ezerkilencszázharminchét tavaszán ebben a lakásban lakott Zigánnyal együtt Lelkes István is, a franciatanárom. Aztán szétköltöztek, és a lakást is leválasztották, így került Zigány a fönti traktusba, melyben hajdan házvezetőnőjük éldegélt a férjével.

Lelkes ment el előbb, mert megnősült. Időközben otthagyta a Tavaszmező utcai gimnáziumot, ahol engem is tanított hajdan, a már akkoriban elképzelt és tőlem számára hőn kívánt egyetemi karrierje felé hajózott: franciaórákat adott az egyetemen mint lektor - ha jól emlékszem, ugyanakkor a bölcsészkari dékáni titkárság vezetője volt -, nemegyszer akadtam össze vele, csavargásaim közben az egyetem folyosóin. Csak éppen már nem tudtunk mihez kezdeni egymással, az udvarias sablonmondatokat ledaráltuk, és már váltunk is el, hisz nagyon messze kerültünk - ő tőlem, én tőle - társadalmi rangban és célkitűzéseinkben egyaránt. Szomorúan állapítottam meg mindezt, de valahogy kezdtem érezni, hogy - úgy látszik - ez az élet igazi, nem „igaz" - igazi rendje, a folytonos változás, a szüntelen úszás el egymástól mindaddig, amíg közönyös és rideg végső kikötőnket el nem érjük...

Elúszott már akkori rövid életemből Lelkes István, sajnos elsodródott Hegedüs Zoli is, aki már százszor inkább fájt, mert Lelkes István csak egy futó bálványom volt - felejthetetlen iskolai élményem, igaz -, de Hegedüs sokkal több volt: mesterem, tanítóm, barátom, magamra ébresztőm, és lám, egy szerelem, egy „kis nő" mennyire ellódította, mily irgalmatlanul messzire tőlem... Így veszett el a messzi ködökben Cinege, Fischer Peti, Madelon, Viharos Klári, Kárász néni, az egész Akácfa utcai akváriummal, Sikfay Frici, Tóth Böske, Zsuzsa, Vető Miki... Porga... és olyanok is, akiknek már a nevére sem emlékeztem...

Hát nem marad meg soha semmilyen kapcsolat? Olyan meghittnek, olyan zavartalannak, amilyennek kezdetben látszott? Nem állhat fent soha semmilyen helyzet sokáig? Hirtelen szúrni kezdett a szívem, éles és metsző fájdalommal, kimondhatatlan nosztalgiával csak az imént eltűnt pillanat után is. Ott álltam még Zigány Kecskeméti utcai lakásának ablakában - ez még 1941 novemberében történt -, és máris egy könnycsepp csillogott a szememben. Háttal álltam Zigányéknak, így nem is láthatták. A szememben egyetlen könnycsepp rezgett csak, de a szívem egyszerre tele lett páni félelemmel. Ó, túlságosan is bonyolult voltam magamnak némely pillanatomban! Mert egyszerre több érzés hullámzott bennem, egyszerre több egyéniség birkózott az agyamban, ahogy a JÓ HANG és a ROSSZ HANG is szinte mindig

párhuzamosan jelentkezett. Olyan voltam, mint egy ingaóra, a sétapálcám - ez a hangulatom lehetett, a megfogalmazhatatlan és megfogalmazatlan pillanatnyi vágyam -, sétapálcám ide-oda tiktakolt bennem szüntelen. Toltam volna előre az időt, nem másodpercekkel: hónapokkal és évekkel, hogy túllegyek a háborún, egy magam választotta életben, valakivel az oldalamon, akit nagyon szeretek, egy csöndes, bársonyos-selymes cirógatású otthon szelíd lámpafényében, meghitt kettesben kavargatva esti teámat; s ugyanakkor őrizni akartam minden akkori pillanatomat, minden kis vacak semmiséget azokból a napokból, hetekből, őrizni múlhatatlanul: nem vágytam önálló főbérleti lakásra, el tudtam képzelni magamat végig a halálomig Urián néniéknél, kétszer két méteres cselédszobámban; állandóan új emberek, „kis nők", nagy-nagy szerelmek után sóvárogtam, már-már fájó, kielégíthetetlen epekedéssel, és rémület fogott el, ha arra gondoltam, hogy holnap talán nem találkozhatom meghitt barátaimmal, vagy akiket legalábbis kedvelek. Hát elképzelhető-e - futott át rajtam -, hogy legyen olyan idő, amikor délelőtt ne fussak be az egyetemre pár szót váltani Gerézdi Rabánnal, Bajomi Miklóssal, Király Pistával, vagy az Őrgróffal: Urbán Ernővel, ha éppen ő is bent kószál egy csinos, magas, magyar szakos, novellákat író szőke lány, a Leszlei Márta után koslatva vadul. Hát elképzelhető-e, hogy egyszer majd ne menjek be délben egy picit melegedni a *Diárium* szerkesztőségébe, ahol olyan jókat dumálhatok Kulcsár Dodóval vagy Birkás Bandival - ha éppen nem katona -, s hiába jön ki közben mísz pofával Kenyeres Imre, a főszerkesztő, aki tudom, hogy nem szeret. Hát elképzelhető-e, hogy legyen majd olyan délután is az életemben, amikor ne szaladjak fel Mécs Imréhez, egy kis „erősítő injekció"-ra, s utána át ne ugorjak Somlyó Gyurkához egy kis irodalmi pletykálkodásra-csevelyre? Hát elképzelhető-e, hogy a Centrálból végképp eltűnjenek, örökre megtalálhatatlanul a haverjaim: Körössényi Vili, Garzó Gyurka, Bárány Tomi, Tóth Miklós s no, egye fene, Gönczy Gábort is közéjük számítom, nagy kesebajszával, *Nobody Némó*-jával és száz kiadatlan regényével egyetemben? Hát elképzelhető-e, hogy délutánonként ne jöjjek fel ide Zigányhoz, a *Vigiliá*-hoz -, amikor még az *Auguste Corbeille*-be is beleírtam, hogy bárki megtalálhat bármikor a *Vigilia* címén, Kecskeméti utca 2, évek múlva, a háború után is?

Hát elképzelhető... S azért álltam ott egy arcomon végiggördült pici könnycseppel, mert éppen ehhez a legutolsó „elképzelhető-e" gondolatsorhoz jutottam, gyors hangulatfelverő képességemmel a másodpercek töredéke alatt. Hát elképzelhető... Mert Zigány Miklós épp az imént közölte velem:

- Végh úr, lassan nem kell ezt az öt emeletet megmásznia, úgyis tudom - mert maga dicsekedett el ezzel -, hogy az utóbbi időben minden fordulóban elmond egy szonettet, hogy addig pihenjen kis őzikeszíve! Ugyanis rövidesen elköltözöm innen.

És ahogy újra lehallgattam magamban Zigány Miklós előbbi mondatát - mintha a nálunk akkor még ismeretlen magnetofon szalagját pörgettem volna vissza pár méternyit -, az újra felidézett mondat szele végigviharzott előbbi elképzelésemen, és mint egy kártyákból nagy nehezen, sok kézügyességgel felépített várat, úgy döntötte össze kedvenc napi tartózkodási helyeimet, maga alá temetve barátaim-haverjaim légióit, hogy ki se látszottak többet alóla.

Ó én ökör! Ilyenekről álmodozom, amikor a világban háború van, s nemhogy kimennénk belőle, egyre jobban beleúszunk; máris úgy látszik, hogy soha nem lesz vége, s ha vége is lesz, ugyan ki éri meg közülünk? Lehet, hogy egy újabb harmincéves háború jön, illetve abban vagyunk már, lehet, hogy száz évig elhúzódik, százötvenig, háromszázig is talán, hiszen ma már semmi sem lehetetlen, az egyre fejlődő, „buta, modern technika korában" - ahogy Kosztolányi Dezső „apám és bátyám" fogalmazta meg oly remekül.

És még nincs is vége a háborúnak, és Zigány Miklós máris elmegy innen, örökre becsukódik előttem ez a kellemes lakás, ez a meghitt környezet, hamisítatlan párizsi-pesti háztetőivel, melyek túl a Nemzeti Múzeum homlokzatán belevesznek, felszállnak az égbe.

- A könyvkiadóhoz nagyobb és több helyiség kell! - értek el Zigány Miklós újabb szavai is hozzám. - És különben is, megnősülök, Végh úr.

Megráztam a fejem, és visszamentem az ablaktól a fotelba, ahol az előbb is ültem.

- Igen, Véghecske, a tanár úr megnősül! - hallottam egy édes kis női hangot. Joli szólalt meg, akit, amióta Zigányt ismertem, szinte mindig ott találtam a lakásban. Talán azt sem sejtettem, hogy nem a felesége. Bár irtó kíváncsi voltam, evett a fene minden után, amiről nem tudtam, az oldalam szinte kifúródott a kíváncsiságtól, ugyanakkor azonban rendkívül diszkrét is voltam, és sose firtattam olyan szerelmi ügyeket, amiket érezhetően nem akartak az orromra kötni.

Sokszoros érzelmi képességemmel Joliba is szerelmes voltam. Bájos volt, elragadóan kedves - ilyenek lehetnek a párizsi lányok -, ha nem is hamvas fiatal már, de érettségében még vonzóbb talán. És nem úgy hívott, mint Zigány tanár úr, hogy „Végh úr", vagy mint Just Béla, aki szintén sokat megfordult itt a lakásban, hogy: „Végur" - ők egymást Bubucnak szólították, Zigány is Bubuc volt, Just is Bubuc volt, úgyhogy ilyenkor kapkodtam a fejem ide-oda, mintha pingpongmeccset néztem volna, mert amikor ők ketten beszéltek, folytonosan bubucoztak. Joli mindig így hívott: „Véghecske" - és én nagyon kedveltem ezt a nevemet. Nem volt oly sablonos, mint ha Gyurkának szólított volna, nem volt oly hivatalos, mint ha ő is levégurazott volna; szeretet volt így ebben a névben, hogy „Véghecske", játékosság, pajtásság, egyfajta cinkosság.

Csak most hatolt el a szívemig ez az újabb mondat: „Igen, Véghecske, a tanár úr megnősül!" - mert szórakozott voltam már akkoriban is, meglehetősen „spätreflexes", aki húsz lépés után curükkolt vissza egy kirakathoz, mivel olyasmit látott, ami felkeltette az érdeklődését, csak éppen a lendület, egész testem tőlem független mechanizmusa továbbvitt - hirtelen értelmezni, megfejteni igyekeztem e rébuszos szavakat.

„Igen, Véghecske, a tanár úr megnősül!" S valami újra a szívembe vágott. Hát nem őt veszi el? Mert akkor így kellett volna fogalmaznia: „Igen, Véghecske, összeházasodunk" - vagy: „Rövidesen megtartjuk az esküvőt", esetleg: „Elvesz a tanár úr feleségül". Hirtelen még harminckét változatot készítettem, de egyik-másik kissé elmosódott az elmúlt huszonhat év alatt emlékezetemben, minthogy valótlant pedig nem akarok írni, így tehát a többi variáció ezúttal - sajnos - elmarad.

És akkor... akkor Jolit se fogom látni? A torkom hirtelen kiszáradt. Ajaj, a fene ebbe a rothadt életbe! Mert arról meg voltam győződve, hogy mint „régi házibútor" én továbbmegyek, továbbvándorlok Zigánnyal, a *Vigiliá*-val új életük, új tartózkodási helyük felé.

Nemcsak Jolit szerettem, Zigányt is. Talán onnan datálódott még ez a szeretet, hogy harminchét késő őszén egyszer Lelkesnél járva, Zigány megkérdeztette tőlem: nem akarok-e elmenni Ercsibe, egy földbirtokos tanítványához nevelőnek? Két napig játszadoztam azzal a gondolattal, hogy mért ne kezdjem én is úgy a pályámat, mint Vörösmarty Mihály vagy Reviczky Gyula - hiszen akkor mindjárt egy szerelem is adódna biztosan ott a kastélyban, mert mért ne lehetne ennek a fiúnak is egy nővére, húga? Aztán mindez a lehetőség váratlanul elúszott, szétfoszlott a semmiben. Fischer Peti másnap üzenetet hagyott nálam az Akácfa utcai lakásomon, hogy menjek föl hozzájuk még aznap valami nagyon fontos ügyben. Úgy alakultak a dolgok, hogy elmehettem vele karácsonyig a Corvin Áruházba kisegítő elárusítónak. S minthogy Pesthez kötött már akkor is minden idegszálam, „hagytam esni" a nevelőséget, vagy még helyesebb ez a megfogalmazás: teljesen kiment a fejemből, annyira, hogy hónapokig Lelkes felé se néztem...

Aztán váratlanul odacsapódtam a *Vigiliá*-hoz. Zigány Miklós első pillanattól rokonszenvvel fogadott, olyan elesett, magányos időszakomban, amikor nagyon jólesett, amikor tüköregyéni-

ségemmel azonnal viszonozni tudtam egy ilyen érzést, mert a felém áramló „jó hullám”-okat megsokszorozva sugároztam vissza. Jóleső gyöngédség fogott el körében, „emberszámba”, sőt „felnőttszámba” vett, nemcsak utasítást adott és valami munkát, nem korholt állandóan, mint Just Béla, hogy „végúrígyvégúrúgy”, ha nem is volt semmi megbízatása számomra, nem csukta be orrom előtt az ajtót, hogy ma nincs szüksége rám, behívott, leültetett, elbeszélgetett velem, sőt a legtöbbször feketével is megkínált. Nem volt valami túl nagy véleménnyel az irodalomról, az életről, egyáltalán: semmiről. Harmincöt éves lehetett, de fásult volt, fáradt, sokszor cinikus, szarkasztikus; nem hitt a múltban, a jelenben, a jövőben, csak néha idézte fel egy-egy villanásnyi időre, szinte felsóhajtva, párizsi hónapjait, melyek élete csúcspontját jelentették, de ha máskor én hoztam szóba, csak legyintett, kis keserű mosollyal a szája szögletében: „Ó, hol vannak már azok az idők, Végh úr!” Nem írt és nem nagyon olvasott, nem hozta semmi lázba, órákig tudott pasziánszozni még az én, sőt Joli jelenlétében is, ha nem azt mondta: „Végh úr”, akkor „alanyi költő úr”-nak titulált következetesen; nem voltak különösebb céljai, megelégedett egy meglehetősen szürke, egyhangú élettel, taposta a malmot a Szent István Gimnáziumban, délután órákat adott, meg cserkésztiszt is volt: mindezt azért, hogy valahogy elűzze mérhetetlen unalmát, kiábrándultságát - egyszóval olyan ember volt, akiről Kosztolányi fogalmazta meg zseniálisan a *Halotti beszéd* című versében: *„Nem volt nagy és kiváló, - csak szív, a mi szívünkhöz közel álló”*.

Igen, Zigány közel állott a szívemhez, még azon se sértődtem meg, ha valamit nem helyeselt rajtam - mint egyszer csodás, ezüsttel kicirkalmazott nyakkendőmet, néhány nap múlva én is beláttam különben, hogy állati hülyeség volt kidobni a pénzt rá... Én Zigányt irigyeltem, lakásáért, Joliért, nemtörődömségéért, ő meg örökösen engem irigyelt, hogy:

- Végh úr, magának van a legjobb élete összes ismerőseim közül, én mondom magának! Nincs semmi gondja, azt csinál, amit akar, oda megy, ahova akar! Ha nincs is sok pénze, de nincsenek is káros szenvedélyei, nincsenek elérhetetlen céljai, vágyai, álmai - én mondom magának, Végh úr, hogy egy párizsi „clochard” se boldogabb magánál, pedig azt hittem eddig - amíg magát meg nem ismertem -, hogy azoknál felelőtlenebbül és igénytelenebbül nem lehet az életet leélni! A párizsi „clochard”-oknál csak maga boldogabb, Végh úr, én mondom magának!

És íróasztaláról édesapja fényképe mintha felém bólintott volna. Már talán ezért is rokonszenves volt: hogy annak a Zigány Árpádnak a fia, akit tizenhét éves koromban feltétlenül tiszteltem, mert minden Palladis detektívregényt vagy ő fordított, vagy legalábbis „átnézte a fordítását”. Úgyhogy első, sajnos megsemmisített naplómban ezeket a szavakat jegyeztem fel róla: „Olyan nagy ember szeretnék lenni, mint Zigány Árpád, olyan nagy fordító.” Azóta már tudtam - igen hamar kifejlődött, de ösztönös kritikai érzékemmel is -, hogy korántsem volt olyan nagy ember Zigány Árpád, még csak fordítónak sem volt valami páratlan, de első élményeimhez, benyomásaimhoz mindig hű maradtam, soha semmit nem tagadtam meg életemben. Igen, Zigány Árpád mintha bólintott volna felém, ezüstkeretes fényképéből szinte kihajolva, hogy igaza van a fiának. És egy pillanatra hittem is neki - mármint Zigány Árpádnak, mert ha nem is volt ő sem „nagy és kiváló”, valami hihetetlen, mérhetetlen munkabírással rendelkezett, amit már akkor is bámultam másoknál. Hiszen úgy is halt meg, írói hősi halállal, a munka mezején, fordítás közben rábukva az íróasztalára, egy befejezetlen mondat közepén.

Mécs Imrénél. Lehetett volna-e Mécs Lászlóból „kormányzóhelyettes”?

Néhány nappal később - még ugyancsak 1941 novemberében - gondterhelt, sőt egyenesen komor arccal fogadott Mécs Imre, udvari orvosom, szokásos heti három „leszúrásaim” egyikén. Minden szakmában van egy „szleng”, ezt a „jópofa” fordulatot, hogy „leszúrás”, szinte minden orvosom alkalmazta - s hányan voltak, jaj, hányan az elmúlt harminc év folyamán! -, „leszúrást”, legfeljebb „ledöfés”-t mondtak mindig injekció helyett.

Megszeppenve és előzékenyen toltam le a nadrágot kövéredni nem óhajtó sejhajomról. Ez is egy „szleng” volt, nevelőanyám például „segedelmem”-et mondott a „kuffer”-ja helyett, mert én inkább annak ítéltem. Kívülről nyugodtságot erőszakoltam a vonásaimra, de minden injekció előtt valósággal remegtem: volt közben egy olyan érzésem, hogy az aznapi valóban leszúrás lesz, és ott fogok maradni a porondon, az arénában, mint egy torreádor által ledöfött bika: ilyenkor Mécs Imre fehér orvosi köpenye helyett a spanyol bikaviadorok testhez simuló, selymes öltözékét láttam, s még egy nagy *sombreró*-t is a fején - hiszen mindezt jól ismertem én Sevilla grandja koromból, mert az is voltam, nemcsak Auguste Corbeille; Fernandez Amado de los Rios Enriquez Solorzano Castillo Montero y Vidal! -, s ahogy közeledett hozzám tőrszerű kardjának hegye, máris majdnem elaléltam, amikor a bőrömhöz ért, már ájult voltam, s amikor behatolt a bőröm alá, a halálból ocsúdtam magamhoz, s csak nagy nehezemre esett megállni, hogy szarvaimmal föl ne ökleljem és koronás fejemen magasra emelve körül ne hordozzam a világ négy tája felé, kecses mozdulatokkal a torreádort - hiszen Huesca is én voltam, az *Auguste Corbeille* bikahőse...

- Mért tetszik ilyen borús lenni? - érdeklődtem, visszarántva gatyámat, amint túl voltam az életveszélyen, az azonnal bekövetkezhető halálon, és meggyötört fenekemet egy pillanatra belesüppesztettem a kényelmes bőrfotelba, hogy itt kipihenhesse fáradalmait, megpróbáltatásait. Illett ugyanis Mécs Imre teljesen ingyenes kezelését valamivel viszonoznom, pár percet politizáltunk minden alkalommal, rémhíreket szállítottam neki garmadával és grátisz, amiket jártomban-keltemben felcsipegettem a Városban, vagy ha nem volt raktáron, azon íziben kitaláltam néhány valódinak ható ál-rémhírt, fantáziáért nem kellett már akkor sem a szomszédba utaznom...

- Mégse járja, hogy a kormányzóhelyettes-választás ennyire az ország közvéleményének megkérdezése nélkül ment! Így volt megválasztani a kormányzó úr őfőméltósága fiát! Bezzeg, ha nyílt szavazás lehetett volna, ha a nép jelöltethette volna azokat, akiket szeret, akiket bálványoz: akkor ma Mécs László lehetne a kormányzóhelyettes! Hisz annyira népszerű! Nem gondolja, Végh bácsi?

- Há... há... hát - hirtelen dadogni kezdtem, hogy valamelyest húzzam az időt, hogy hátha csöngetnek, csak jaj - döbbent belém -, nem vagyok már iskolás, nem ülök Jónás számtanóráján, ott még előfordulhattak ilyen csodák... Jaj - és ebben a pillanatban mégis csengettek, vagy a fülem káprázott? ily eszeveszetten kívánva előidéztem az érzékcsalódást? Nem, tovább szólt a csengő, a telefon csengője. Mécs Imre fölvette a kagylót:

- Halló... Igen, azonnal... Megbocsát, Végh bácsi, de egy fontos, bizalmas telefon... - s már kísért ki az ajtóhoz, kezet szorítva velem búcsúzóul s a soron következő beteget „egy kis türelem”-re kérve.

Többmázsás kő gördült le ezzel a telefonhívással a szívemről. Úgyhogy könnyedén táncoltam lefelé a lépcsőkön, mert ugyan mi a fenét mondhattam volna erre a kérdésre Mécs Imrének? Azt tudtam, hogy rendkívül hiú a bátyjára - mindig is az volt -, s hogy ő maga is bálványozza; részben mert Mécs László népszerűségéből rá is visszaháramlott valami; Mécs László megfoghatatlan, de valóban létező hírneve az ő kezei között reális, anyagi értékké, valósággal tőkévé változott át: unatkozó úriasszonyok - akik unalmukban Mécs László-verseket olvastak

- szívesen elmentek képzelt vagy valódi hisztériájukat kezeltetni a híres költő öccsével, akivel esetleg a főorvos úr lakásán össze is találkozhattak, hiszen Mécs László nemcsak serdülő lányok, a bakfisok, a fruskák bálványa volt, de minden korosztályú nőé. Magam is elmentem hivatalból, mint a *Vigilia* mindenes „samesze", egy felolvasó délutánjára az Akadémia épületébe, ahol zsúfolásig megteltek a sorok, nemcsak a földszinten, de a karzatokon is, már-már leszakadással fenyegetve. S micsoda tapsvihar fogadta - és ez csak előleg volt a sikerre! -, amint kilépett fehér reverendában, kék cingulussal a derekán, kék szemébe hulló hajával, ilyen hatást a közönség körében csak egy-egy csinos amorózó tudott elérni, az se mindegyik. Mécs László valóban sztár volt a költők között, nemcsak ha pódiumra lépett, ha verseskötete jelent meg, akkor is az volt. Ha jól emlékszem, Mécs László *Összes versei* Babits *Összegyűjtött versei*-vel jelentek meg egy időben - talán épp 1942 könyvnapjára, vaskos, közel ezeroldalas kötetben -, és míg Babitséból alig egy-két ezret adtak el, azt is nagy nehezen és nagyon olcsón - ahogy az Athenaeum lektorátusában értesültem róla -, addig Mécs László *Összes versei* 10 000, azaz tízezer példányon felül keltek el, csak a könyvnapon: ilyen költői siker magyar költő életében nem is volt még abban az időben, amikor mondjuk, Weöres Sándor vagy Jékely Zoltán egy-egy verses füzete-kötetkéje jó, ha háromszáz-ötszáz példányban jelent meg. És még évek múlva is bőven volt belőlük, ott zápultak a szerző lakásán vagy az esetleges kiadó vagy még inkább a nyomda raktárában.

S hogy Mécs Imre valóban jó üzletember is volt, az is bizonyítja, hogy minden egyes forgalomba kerülő kötetbe beragasztatta ex librisként Mécs László aláírását, mert hisz akkoriban még százalékot fizetett a kiadó az eladott példányok után. Mécs László valószínűleg 12-15 százalékot kapott, és ez a kötet 10 pengős árát alapul véve tizenötezer pengő körüli összeget jelentett, ami komoly summa volt értékében még 1942 tavaszán és nyarán is. Erős Laci például akkor tavasszal vagy ősszel vett egy városi irhabundát ezerötszáz pengőért. Egy öltönyre való jó szövet csináltatással együtt körülbelül kétszáz-kétszázötven pengő lehetett. Persze mindent ki tudtak játszani, ha valakit éppen be akartak csapni. Így az Athenaeum kiadó Mécs Imrét is átejtette - ő volt Mécs László hivatalos menedzsere -, mert találtak, éppen a Felvidéken, ex libris nélküli Mécs László-köteteket is. A kiadó arra hivatkozott, hogy ötven vagy száz példányba véletlenül elmulasztották beleragasztani a cédulákat, és ezek kerültek forgalomba. „De a be nem ragasztott ex libriseket sem tudják felmutatni! Azokra meg azt mondják, hogy valahogy elkallódtak! - dohogott Mécs Imre. - Látja, Végh bácsi, ilyenek az erkölcsi állapotok ma, így ki van szolgáltatva az ember a kiadójának! Mégiscsak hallatlan! Mikor lesz már vége ennek a zsidó vircsaftnak?"

Pedig akkor már az egész Athenaeum „árjásítva" volt, szegény jó Sárközi György is épp hogy csak bejárhatott abban az időben, pedig pár évvel azelőtt még nagyhatalom volt, cégvezető, s különben a kiadványokat illetően is komoly befolyással. Helyét Kállay Miklós foglalta el. Mindez egy pillanat alatt átfutott rajtam s az is, hogy nemcsak itthon népszerű Mécs László, külföldön is nagy sikere van, hiszen franciául megjelent verseskötete elé maga Paul Valéry írt egy nagyon méltányoló előszót, amin nem győzte eleget tekergetni a fejét Somlyó Gyurka, hogy atyaisten, Paul Valéry hogyan süllyedhetett ide; pedig lehet, hogy franciául jobban hatottak a versei, mint magyarul. Voltak már ilyen csodák a világon.

De igazi ámulatom csak e villám-villanás után következett - másodpercek töredéke alatt képes voltam az „agybéli ásatások"-ra, mert sokszor így hívtam az emlékezést, emlékezőképességemet, mely pillanatok alatt szállította egy gombként megnyomott névre a mögéje tartozó kartotékfiókot. Egy-egy ilyen névvel ellátott fiókba volt beledobálva mindaz, amit csak valakiről hallottam, és azok is, amiket átéltem vele kapcsolatban.

Nem is tudtam, hogy Mécs Lászlónak politikai ambíciói is vannak! - gondoltam is mindjárt: inkább az öccsének! Hiszen a hülye is tudhatta - és tudta is! -, hogy az egész egy trükk volt,

porhintés a nép szemébe, így akarták „megbulizni” az „öreg” elhunyása esetén, hogy a család mégis megmaradjon a hatalomban, mert akkor a fiú, azaz a kormányzóhelyettes úr: vitéz nagybányai Horthy István őfőméltósága - mivel úgy emlékszem, még ez a „rang” is, megszólítás is „kijárt” neki, „törvénybe iktattatott” -, mert akkor a fia lépett volna a helyébe. A jólértesültek nem is nagyon tettek lakatot a szájukra, úton-útfélen pusmogták, hogy a „Horthy-dinasztia” lesz az új királyi ház, amit az elűzött Habsburgok után kap az ezeréves Magyarország az ő nyakába... Hogy kerülhetett volna hát Mécs László - akármilyen népszerű is volt valóban - egyáltalán jelölésre?

Stühmer Frici egy pillanatra. Urián néni kifőzdéje

Somlyó Gyurkával azon melegiben közölni akartam ezt az „igazi” hülyeséget Mécs Lászlóról, hogy nagyokat röhögjünk, de Somlyó Gyurkát pechemre nem találtam otthon. Szomorúan vándliztam haza megszokott útvonalamon, a sötét mellékutcákon, a József körútról. A Baross utcától még felmentem a József utcáig, majd a Horánszky utcán befordultam, hogy egy picit a Sándor utcában is slattyogjak, amit mindig nagyon szerettem, hiszen két ízben is laktam már ott, aztán nekivágtam a Szentkirályi utcának, melyről - ha jól voltam hangolva - a „Sziget” jutott eszembe egy pillanatra. Anyácska, hiszen vele éltem a Szigeten, ami ott volt Áporka mellett, Szentkirálypusztán, illetve Pusztaszentkirályon. Talán ezért is jártam előszeretettel, egyszerűen a neve miatt, a Szentkirályi utcában. Mintha legalábbis át tudtam volna varázsolni oda, a helyébe a Szigetet!

Azon a késő délutánon nem ment a szellemidézés, nem ment a varázslat. Helyette megálltam Stühmer Frigyes előtt. Számomra Stühmer Frigyes rendhagyó valaki volt, nem volt emberi alakja: inkább üzletjellegűnek neveztem volna Stühmer Frigyest. Stühmer Frigyes nevének említésére már elcsorrant a nyálam, sokféle csokoládé, cukorka ízét éreztem az ínyemen, a nyelvem hegyén; élvezettel forgattam a számban a nevezetes gyártmányokat, vígan lefetyelve le torkomon, mint egy kiskutya, a folyékonnyá vált csokoládékölteményeket, mert nemcsak üzletjellegű volt Stühmer Frigyes, pici, elszopogtatórúdszerű is, vagy gömbölyű, gömbölyded édes valami; ekkoriban már sok minden vacak került a csokoládé helyébe, talán szójababok, s a gesztenyepüré - amit úgy szerettem, a tejszínhabot pláne különös nagy élvezettel és előszeretettel kanalaztam le a tetejéről -, állítólag már az sem volt valódi, hanem csak egyszerűen ízesített és passzírozott babból készült. De akárhogy is volt, Stühmer Frigyes „ennivaló”, „cuki” egy alak lehetett: ha valóban ő találta ki mindazt az édességet, amit a neve alatt forgalomba hoztak.

Sokáig tudtam álldogálni a kirakat előtt, és „számba venni” - és képzeletben is, a kifejezés másik értelme szerint: a „számba venni” valamennyi készítményét. Ha nem volt jobb dolgom és lusta voltam elmenni a Múzeum körúti Papp cukrászdába megenni a szokásos, majdnem szertartásossá vált franciakrémesemet, vagy ha - ami sajnos sokszor előfordult - koplalásra voltam kényszerítve, diétára, lesétáltam a Trefort utcáig, és onnan átvágva a túloldalra, behabzsoltam, felfaltam az egész kirakatot, cakkompakk, szőröstül-bőröstül. Minden egyes ízt ugyanúgy el tudtam képzelni, mint ahogy egy könyvkirakat előtt ácsorogva egy cím mögé nyomban, egy villanás alatt egész regényt kanyarítottam: ha „szőröstül-bőröstül” kaptam be mohón egy csokoládészeletet - képzeletben -, először is kiköptem a címkés védőburkolatát, utána éreztem a kis áramütéseket, amiket a tömött fogaim alá került sztaniolpapír okozott - erről az jutott eszembe, hogy ideje volna már fölmenni Radó bácsihoz, a TGE fogorvosához -, aztán éreztem az olvadni kezdő csokoládé kissé kesernyés ízét, majd valami mézes árnyalat következett, nem egészen kivehető ízű gyümölcsökkel - várjunk csak, mi lehet ez: cukrozott narancshéj? Nem, mégse: mandula talán? Az se! De ettől hirtelen a torkomhoz kaptam, hogy

jól takarja-e három sálam? - s már a vér ízét is éreztem a nyelvemen, a kés hidegét, a vér forróságát egyszerre, hiszen néhány héten belül, „valamikor tavasszal” kiveszik a mandulámat. A vér nem szeretem ízét és szagát éreztem, és hirtelen máshová tereltem a gondolataimat, lányokra, az *Auguste Corbeille* közelgő nagy sikerére.

Egy marcipánmandula láttán ismét a saját vérem íze jelent meg a számban, és ezt nem szerettem, mert nem volt emberevő, pláne ön-evő hajlamom. Riadtan iszkoltam hát el Stühmer Frigyes elől - ha játékosabb kedvemben voltam, Stühmer Fricinek becéztem -, szaporán szedve a lábam.

Otthon egy lap várt Tűz Tamástól, hogy: mi van velem? Mért nem írok? Ő sajnos pár hétig nem tud jönni a közelgő húsvéti ünnepek miatt, amikor rendkívül be van fogva mint káplán. Érdekes, hogy akkor - pedig a háborúnak harmadik évében voltunk már - a főútvonalakon, így a Rákóczi úton is, ahol laktam, naponta kétszer-háromszor volt posta, reggel kilenc tájt, majd délben és még késő délután is: Lehet, hogy az „üzletnegyed”-ben volt csak ez - a Rákóczi út is annak számított -, de hát ez volt a helyzet a háború harmadik évében! Ezt azért tartom megemlítendőnek, mert ma, huszonnégy évvel a háború után, jó, ha napjában egyszer hoznak postát Budán, a Mária téren, azt is a legtöbbször késő délután, négy-öt, sokszor hat óra körül! Lehet, hogy nem vagyunk, nem vagyok üzletnegyed? Így hát igazán hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem változott meg teljesen, alapjaiban a Város, legalábbis *ez* a város!

A konyhában kifőzde volt...

Amikor benyitottam a lakásba, Urián nénit a konyhában találtam, nagyokat sóhajtozva. Jegyei tömkelegét rendezgette éppen, akkora tasakja volt hozzá, mint egy kávéházi főpincérnek, különféle rekeszeiben a megfelelő alkalmakra rendelt szentjegyszelvényeket őrizgette. Urián néni valósággal jegykapitalista volt: hiszen a lakásban körülbelül tízen laktunk, és mindnyájan leadtuk neki jegyjárandóságainkat. Én némi kenyérjegy és húsjegy heti adagomat átváltottam jegy-”apróra”, valósággal úgy, mint ahogy egy bankjegyet vált fel az ember aprópénzre. Hetente kétszer változatlanul a Hangliban ebédeltem, állandóan merő frászban voltam, hogy mikor akolbólíntanak ki végleg, mikor hívatnak az irodába vagy üzenik egy főpincérrel, hogy többet ne jöjjek, sőt még a lábamat se merjem betenni az étterembe, de ez szerencsére nem következett be. S a Hangliban természetesen mindig húsos menüt ettem. Csakis olyan napokon mentem, amikor nem volt „hústalan nap”, hogy legalább hetenként kétszer úgy ebédeljek, mintha mégiscsak volnék valaki ebben a Városban, ebben az életben, és ilyenkor mindig le kelletett adni a húsjegy apró értékszelvényeiből egy-két kockát, akárcsak a kenyérjegyből. A „kelletett” kifejezést azért használtam az imént, mert Urián néni és a Nagymama is - Urián néni nászasszonya - mindig a „kelletett” szócskát használta.

Azonban nemcsak mi ebédeltünk Urián néninél, a szűkebb értelemben vett háziak, valósággal magánkifőzdét tartott fent, mert rajtunk kívül még legalább egy tucat férfi és nő ülte körül a konyhában az asztalt, és valamennyi kosztos leadta Urián néninek a maga jegy-obulusait minden hónapban. Delente szinte csatatérhez hasonlított az egész lakás, a konyhán át nem is tudtam megközelíteni a szobámat, körbe kellett mennem, a hallon és a műhelyen keresztül, ahonnan egy kurta és sötét folyosó vezetett a konyhába, pontosan a lakosztályom elé torkollva. Ilyenkor a többnyire ismeretlen pasasok a különben is kicsi konyhában egymás mellett szorongtak, és mintegy „meleg váltással” adták át helyüket az újonnan érkezőknek. Ezekben az időkben egyszerűen átjáróház volt Urián néniék lakása, hajnaltól késő éjszakáig nyüzsögtek benne az idegen emberek. Én szerettem ezt a színes, összevissza tarkaságot, amikor fáradt voltam - főleg a késő délutáni és kora esti órákban -, magam is átbolyongtam az

összes lehetséges és létező helyiségeken és szemügyre vettem ezt a zsibvásárt. Semmiben nem különbözött egy bolhapiactól, mert 8-10 olyan ember ágált Urián néni és Ica szobájában, akinek létezéséről még előző nap nem is tudtam, sőt sejtelmem se volt, hogy ilyen pofák és pasmagok egyáltalán élnek, élhetnek a világon! Szívesen kijártam ide, erre a parányi Forum Romanumra; nem nekem kellett lemennem az utcára, az utca jött be a lakásunkba: házhoz szállítódott egyenesen. Egyszer, vagy tíz évvel később, Ágnes - II. Györgyné - ezt vágta a fejemhez röhögve: „Állati mázlis pasi vagy, Pulcsi Palcsi, mert nem neked kell az élmények után rohangálnod, azok jönnek hozzád házhoz, ha akarod, ha nem; sőt még csak módodban sincs elmenekülni előlük!" Soha nem mondott még ilyen igazat, ennyire igazat Ágnes, aki szintén nem ment a szomszédba egy-egy elképesztő ötletért, faramuci színes fordulatért, ha valamit be akart mesélni nekem vagy másnak.

Kemény Simon a prosperitásról, a háborúról, annak várható kimeneteléről, s hogy: „a vér nem válik vízzé"

Ezt az Urián néni-féle kifőzést is azért említettem csak, hogy szemléltető példával bizonyítsam azt, amit én sem hittem eddig. Bár idősebb, tapasztaltabb és bölcsebb ismerőseimtől, mint például Kemény Simi bácsitól vagy Relle Páltól - akinek anyósánál rövid ideig laktam is a Pozsonyi úton - nemegyszer hallottam, hogy minden háború kétségtelenül egyfajta „prosperitással" jár, legalábbis jó ideig.

- A háborúban bizonytalanná válik az emberi élet, az egész jövő, Végh úr - magyarázta Kemény Simon egy alkalommal. Azokban az években már egyre ritkábban ebédeltem náluk, Hermann Ottó utcai villájukban. Akkor már kényszernyugdíjazták vagy talán elbocsátották, mindenesetre már nem volt *Az Est* helyettes (segéd) szerkesztője, de azért atyai gondoskodása-érdeklődése nem szűnt meg irányomban teljesen: időnként még meghívott magához egy-egy érezhetően, észrevehetően szerényebb ebédre. - Igen, Végh úr, az emberek könnyedebbé, könnyelműbbé válnak - figyelje csak meg, maga úgyis sokat kószál a világban -, mert nem lehet tudni, hogy mit hoz a holnap. Senki sem veri úgy a garast a fogához, mint békeidőben, hiszen egyik napról a másikra a pénz elértéktelenedhet, semmivé válhat. Háborús időkben nem érdemes félretenni, gyűjteni, a spórolás megszűnik, az emberek hajlamosak lesznek arra, hogy belemeneküljenek a szórakozásokba; mindenki könnyebben szórja, szinte hajigálja a pénzt, könnyedebben nyitja meg a bukszáját.

- Ez igaz - bólintottam -, én is mintha többet keresnék, és nem is olyan erőfeszítéssel, mint évekkel ezelőtt.

- Na látja, Végh úr, mások is így vannak ezzel. És ugyan mire tegyék félre a pénzt? Házra? Könnyen eljöhet az az idő, hogy egyszerűen lebombázzák, földig lerombolják, amint a háború kiszélesedik vagy ha a hadiszerencse megfordul. Egyelőre még a németeknek kedvez, látszólag, de csak nagyon látszólag. Amit szerettek volna, nem sikerült. Nem tudták elfoglalni még a tél beállta előtt sem Moszkvát, sem Leningrádot. Ugyanazt a hibát követték el, amit Napóleon. Belefutottak a télbe és tél, az orosz tél sokkal hatalmasabb erő - mert természeti erő -, mint egy jól felszerelt hadsereg, és sokkal ütőképesebb is. Nézze csak meg az újságokat, Végh úr, mire hivatkoznak a legtöbbször a német hadijelentések? Nem a maguk gyengeségéről írnak, nem arról, hogy a szovjet hadsereg erősebb, mintsem gondolták, hanem mindent a szörnyű orosz télre fognak - és kicsit joggal is talán. A sajtóban egyre többször tűnik fel ez a kifejezés: „Tél tábornok." Hogy *ez* most a legnagyobb ellenfél: „a Tél tábornok"! Hogyha jön majd a tavasz - vigasztalják magukat a németek -, a hadiszerencse is megváltozik, illetőleg egykettőre ki fog derülni a német hadsereg, a náci hadigépezet mindent elsöprő fölénye. A

Természet erőivel azonban - ezt szajkózzák szüntelenül a lapjaik és nyomukban ezt csaholják a mi újságaink is - nem lehet fölvenni a harcot. Hogy a Természetet nem lehet olyan könnyen legyőzni. És ha tavasszal meg is fordul a hadiszerencse, azzal nem fognak túl sokra menni. Mert, ami engem illet, én meg vagyok győződve, hogy valóban megfordul, csak éppen ellenkezőleg fordul meg, ellenkező előjellel, mint ahogy azt a németek remélik. Hiszen a németeknek hovatovább az egész világ ellen kell harcolniuk. És maga talán elhiszi, Végh úr, hogy a tengelyhatalmak: Németország és Olaszország szembe tudnak szállni az egész világgal? A nyugati szövetségesekkel? Akármilyen felkészületlenül is érte őket a háború kitörése, ha lassan és apránként is, de összeszedik magukat. Mire volt jó, hogy Németország és Olaszország tavaly decemberben hadat üzentek az Egyesült Államoknak is? És pláne annak ugyan mi értelme volt, hogy utánuk két nappal mi is kijelentettük, hogy „hadban állónak tekintjük magunkat az USA-val”? Meg tudná ezt nekem magyarázni, Végh úr? Hát maga szerint nem nevetséges ez? A tízmilliós Magyarország fog harcolni a százötvenmilliós Egyesült Államokkal?

- Biztos úgy képzelik hadvezéreink, hogy kompokon és ladikokon, sajkákban és lélekvesztőkben átszeljük az óceánokat, és végül kikötünk New Yorkban, ahol ugyebár kitárt karokkal várnak bennünket, evilágiakat a bennszülött és bevándorolt újvilágiak - bátorkodtam egy szerény kis megjegyzést fűzni Simi bácsi előadásához.

- Nem ilyen egyszerű ez, Végh úr, és főleg nem is olyan, amit tréfával el lehet ütni. Koránt-sem ilyen nevetséges. Nálunk persze úgy táncolnak, ahogy Berlinből fütyülnek nekünk, ahogy az első világháború alatt Bécsből dirigálták minden mozdulatunkat, minden hitünket, gondolatunkat. Az még menthetőbb volt valamelyest, hiszen hivatalosan mégiscsak Osztrák-Magyar Monarchia volt a nevünk. De mostani hadviselésünket nem menti, nem mentheti soha semmi. Ez nem a mi háborúnk, vezető rétegeink, sajnos, szinte még a vezényszó elhangzása előtt „lefeküdtek”, belementek ebbe az esztelen kalandba. Drágán fizetjük mi még ezt meg, meg fogja látni, Végh úr. Nézzen csak rá a térképre. Akármilyen nagy is Németország és Olaszország a megszállt területeivel együtt a térképen, elenyészően kicsi a világhoz képest. És nem tudom, megfigyelte-e, minden nagyobb német győzelem után új térképet nyomtatnak, amelyen már az újonnan meghódított területek is úgy vannak feltüntetve, mintha öröktől fogva a Harmadik Birodalom részét képezték volna? Azonban a megszállt területeken egyáltalán nincsen nyugalom, emlékezhet rá, hogy mi volt néhány héttel előbb Jugoszláviában is, Újvidéken. Azokat a megtorlásokat is visszafizetik még nekünk, Végh úr. A partizán-mozgalmak egyre jobban erősödnek mindenfelé a németek által megszállt területeken. Azt hiszem, nem vagyok és leszek rossz jós, ha azt mondom magának, Végh úr, hogy a németek máris „tönkregyőzték” magukat. Igaz, hogy bámulatos gyorsan lerohanták Európát, eddig soha nem tapasztalt „blitz-krieg”-ekben, villámháborúkban, ahogyan ez az újonnan gyártott szó oly találóan és kifejezően érzékelteti. Azonban más az: lerohanni, leigázni egy népet nagy katonai fölénnyel, és más az: megszállva is tartani időtlen időkig. Mérhetetlen sok német erőt köt ez le, megítélésem szerint. No mármost, visszatérve a térképre: nézze csak meg jól még egyszer, Végh úr. Még egy hülye is jól láthatja, hogy milyen óriási területen fekszik az Egyesült Államok, hogy milyen hatalmas kiterjedésű a Szovjetunió Urálon túli része, Szibéria és kapcsolt részei, amelyek nyersanyaggazdagságban talán fel is veszik a versenyt az USA-val. Valósággal új Amerika ez, higgye el nekem, Végh úr. És ha most utánagondol, hogy Amerika és a Szovjetunió - ne is vegyük most Angliát - ezeken a Németország által még repülőtámadásokkal se zavarható részeken teljesen zavartalanul tud hadianyagot termelni, légiriadók, bombázások nélkül tudja fejleszteni hadi kapacitását, akkor mi lesz az eredmény, mit saccol, Végh úr?

- Hát persze hogy ízzé-porrá zúzzák Németországot, Olaszországot és a velük szövetséges országokat, tehát így minket is.

- Na látja, Végh úr. Most megmondta az igazságot, vagy legalábbis meglehetősen megközelítette. Csak azt nem értem: valóban őrült ez a Hitler, hogy mindezt nem látja? Hát ő sohasem néz a térképre? Amit maga is tud meg én is tudok, és minden épeszű ember tud a világon, talán még egy okosabb elemista is, az elkerülheti a német nép nagy vezérének a figyelmét? Majdnem azt mondhatnám magának, Végh úr, hogy számomra ez a legnagyobb rejtély a második világháborúban!

- És az is érdekes, hogy mi mindig remek szimattal választjuk ki, hogy kinek az oldalára kell állnunk - kezdtem fejtegetni a nézeteimet. - Hatodik érzékünkkel előre megsejtjük, hogy ki veszti el a háborút. Mert az biztos, hogy akivel mi vállvetve harcolunk a „végső győzelemig", az mindig, mindenképpen elveszti a háborút. Így volt ez a tizennégyes háborúban is, és így lesz ez most is.

- Ebben igaza van, Végh úr. Csak én nem tettem volna oda a maga helyében, hogy ez „érdekes". Inkább „szörnyű" ez vagy „borzalmas", „katasztrofális", de semmi esetre sem „érdekes".

- És mikor lesz vége a háborúnak, Simi bácsi? Még az idén?

- Ezt kötve hiszem, Végh úr. Valószínűleg évek, még hosszú-hosszú évek kellenek ahhoz, hogy összeomoljon a német hadigépezet, hogy a vezetők is belássák végre, hajlandók legyenek belátni, amit mi már meglehetősen régen tudunk, 1939. szeptember elsejétől, tehát kitörése pillanatától, hogy mindenképpen elveszítették és velük együtt mi is elveszítettük a háborút. Látszatsikereik lehetnek, sőt lesznek is, de jól jegyezze meg, ezek már csak látszatsikerek - legyenek bármilyen látványosak vagy akár káprázatosak is... Mert hiszen vannak olyan betegségek, Végh úr, amikor a haldokló valósággal újjászületni látszik a halála előtti napokban. De az orvos, egy gyakorló orvos tisztában van azzal, nagyon is jól tudja, hogy nincs csoda: ez már a vég; csak a hozzátartozók hisznek még felépülésében rendületlenül, mert laikusok, ők általatják még magukat ezzel átmenetileg. És bizony annál keservesebb a csalódásuk... A háborúval is pontosan ez van, Végh úr. Maximum ilyesmire lehet számítani. De a békéig még esetleg hosszú, rendkívül hosszú idő van hátra. Talán még iszonyatos megpróbáltatások elé nézünk. Hiszen jelenleg messze tőlünk, idegen földeken dúl a háború. Sok-sok száz vagy ezer kilométernyire tőlünk. Mi lesz azonban akkor, ha megfordult a hadiszerencse? És ez előbb vagy utóbb, de egész biztosan bekövetkezik! Akkor majd megkezdődik a visszavonulás, a fejvesztett, teljesen reménytelen visszavonulás. És esetleg minket sem fognak kímélni a bombák, bennünket is fognak bombázni a szövetséges hatalmak.

- Igen, pontosan ebből indultunk ki, Simi bácsi! - kotyogtam közbe bennfentesen. - Azt tetszett mondani, amikor a prosperitásról beszélgettünk, hogy eljöhet az az idő, amikor bennünket is bombázni fognak, és hogy akkor a házak bizony könnyen megsérülhetnek, romba dőlhetnek. Tehát nem érdemes házra gyűjteni ezekben az időkben: míg tart a háború.

- Valóban ez a véleményem. Legfeljebb a telek, a föld az, ami megmaradhat. Mert ha arra le is esik egy bomba, az akkor is föld marad, telek. A bombatölcsért be lehet temetni. Egyedül a föld az, ami nem vész el, az az egyetlen, amit nem lehet végleg elpusztítani. Átmenetileg megsérülhet, de a telek helyén is csak telek marad, Végh úr.

- Ezek szerint telket érdemes volna venni? Nem mintha volna egy vasam is! Még egy vödörnyi földet se tudnék venni, csak éppen érdekel, hogy hogyan tetszik ezt látni, Simi bácsi?

- Ki tudja? Ki tudja, hogyan fejeződik be a háború? Egyet tudok tanácsolni, Végh úr: éljen addig is, próbáljon élni. Amit az ember élt, átélt, megélt, azt nem lehet elvenni tőle sohasem. Gyűjtsön csak: de ne pénzt, hanem élményeket gyűjtsön. Azoknak valószínűleg több hasznát veszi egyszer, mint a puszta anyagi javaknak. Magának most nincs semmije, tehát nincs is mit vesztenie, Végh úr - az életén kívül. Az életünk pedig végleg nem tőlünk függ. Az Istentől, az

istenektől, a Sorstól, a Végzettől vagy a csillagoktól - nevezze aminek akarja -, igen, minden egyébtől függ, csak tőlünk nem. Ha az a maga rendeltetése, hogy túlélje: túl fogja élni, Végh úr, de addig is gyűjtsön élményeket, minél több élményt!

Ami a prosperitásból beszűrődött egy lakásba

Amikor átmentem a konyhán, és láttam Urián nénit az élelmiszerjegyeivel bíbelődni, ezek jutottak az eszembe a másodperc töredéke alatt. S a Kemény Simi bácsival folytatott „történelmi beszélgetésünk" után ismét visszacsapongtam Urián nénihez és prosperitásukhoz. *A gonosz angyal* első részében már leírtam a lakásukat, hogy hol álltak a vadonatúj kombinált bútorok és a „sarokrekamiék". Azt azonban valószínűleg nem közöltem, hogy amikor oda-költöztem, Urián néniéknek még „hálószobájuk" volt, mely semmiben sem különbözött egy józsefvárosi vagy ferencvárosi kispolgári otthon megfelelő helyiségétől, ilyenekben aludtak a szoba-konyhás lakások bérlői is, és akkoriban semmi sem utalt arra a lakás légköréből, hogy itt mégiscsak a Belváros közvetlen közelében, Budapest egyik legnagyobb és legfontosabb útvonalán, a Rákóczi úton vagyunk. A szoba közepén az említett helyeken szokásos iker házaspárágy terpeszkedett, magasra púpozódva a sok párnától és dunyhától, régimódi ágytakarók borították, és bizony az ágyak felett ott lebegett a hagyományos szentkép: „Jézus az Olajfák hegyén" szörnyűséges olajlenyomata. Én ezerkilencszáznegyven októberében költöztem oda, s ezek a bútorok negyvenegy őszén-telén tűntek el, egyik pillanatról a másikra, mintha kivitte volna őket valami huzat, feltehetően a háború viharos szele volt ez. Pedig akkor még nem is működött komolyan, ilyen nagyszabású méretekben Urián néni suttyomban fenntartott, szinte „illegális" kifőzdéje; még csak a szűkebb családnak főzött, és legfeljebb az ottlakók részesültek, elvétve, ízes házi kosztjából. Ebből a szinte mellékkeresetből tehát nem lehetett vajmi sok felesleges pénzük. Ott volt persze Mózsi bácsinak, Urián néni férjének szűcs-szabósága is, ami egyre jobban üzemelt; kezdetben csak egy inas ténfergett a műhelyben, később már két segéd is lopta ott a napot a tanonc mellett. A mának élés - ahogy Simi bácsi fogalmazta meg - Mózsi bácsi szakmája esetében is mihamar megmutatkozott. A nők - hiába volt háború - szerettek jól öltözködni, már aki tehette közülük, s bizony bőven volt, aki tehette. Valósággal zarándokolni kezdtek a kuncsaftok Mózsi bácsihoz az Urián-féle szűcs-szalonba - hirtelen „szalonná" lépett elő, s ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy sürgősen kicseréljék a bútorokat. Nyilvánvalóan ez is jócskán „hozott a konyhára". De később a konyha legalább ennyit „hozott a konyhára". Urián néni lánya is szorgalmasan varrocskált, meg kell hagyni, majdnem egész nap ott görnyedt a gép mellett, csak estefelé kóricált el, sokszor bele a késő éjszakába. Ica női ruhákat varrt, kezdetben csak barátnőinek, később azonban az ő táblája is kikerült a kapu alá, mint URIÁN RUHASZALON, az URIÁN SZŰCS-SZALON mellé. S aki feljött ruhát varratni, az a legtöbbször bundát is csináltatott, de ha arra is volt pénze, biztosan ott ragadt, mint rendszeres ebédfogyasztó. A többi tábla mellé nem került ki a kapu alá az URIÁN KIFŐZDE cégjelzés, valószínűleg anyagi, illetve adómeggondolásokból, de szóba került ennek a legalizálása is; a nagy és heves tárgyalásoknak magam is, nemegyszer akaratlanul fültanúja voltam, a családi kupaktanács azonban - a családi tanácsadók meggyőző érvelésére - úgy döntött, hogy még sincs szükség erre a harmadik üzemre: legalábbis be-vallottan, közhírré téve és nagydobra verve. Hiszen a beszerzési nehézségek valóban napról napra nőttek, hol a péksüteményeket korlátozták, hol a kenyérfejadagokat csökkentették; minden hétre jutott valami újabb, várt, de mégis kellemetlenül ható, meglepetésszerű intézkedés, mely azért hetek óta a levegőben kerengett, ott körözött köztünk a leggyorsabb hírközlő szerv, a „suttogó propaganda révén", szájról fülre szállva. Mindez erősen kérdésessé tette, hogy vajon meddig lehet bírni ennyi emberre a főzést, még abban az esetben is, ha zsír- és húsjegyeiket leadják, vagy legalább annak egy részét.

Ha nem dugtam be elég jól a fülem, ha nem merültem el eléggé könyveimben és álmaimban vagy a munkámban, a konyha felől állandó sopánkodások fújdogáltak. Nagymama már kora hajnalban kirohant a Teleki téri piacra - mert ott lakott mellette, a Kun utcában -, és legtöbbször sápítozva állított be:

- Borzasztó, hogy semmit se kapni! Ugyan mit fogunk ma főzni?

Persze Urián néni se kapott semmit a Vámház körúti nagycsarnokban, ahová ő is elloholt minden reggel, s akkor - jobb híján - valami rántottlevesszerűséget eszkábáltak össze, s utána szárazbabfőzeléket, borsót vagy lencsét löktek a kosztosok elé - ha tél volt -, nyáron meg salátafőzelék és a sárgarépa járta, amit én valami ízlésficammal szerettem is, de amikor aztán komolyan kezdett romlani a helyzet, 1944 őszén, a sárgarépa helyett marharépa-főzelék került az asztalra, amitől akkor úgy megundorodtam, hogy azóta még a régen igazán kedvelt sárgarépa-főzelékemre se tudok ránézni enyhe hányinger, undor nélkül.

Nem azt akarom mindezzel mondani, hogy Uriánék meggazdagodtak a háborún - túlzás volna ezt állítani, hiszen nem tartoztak a hadigazdagok, a háború vámszedői közé, akik iszonyatos vagyonokat gyűjtöttek vagy inkább harácsoltak össze, de azért ők is jól „reuzáltak", tollasodtak, sőt egy rossz tréfával úgy is tekerhetem, hogy: „bútorosodtak". Mert időnként, ahogy be-bekköröztem napi számtalan sétáimon, egy-egy újabb, váratlan, sőt meglepetésszerű bútorba ütköztem, sokszor olyanba is, amire egyáltalán nem volt szükség, csak éppen zsúfolt lett tőlük a lakás. Sokáig nem értettem, hogy mi ezeknek a semmiből hirtelen felbukkanó bútoroknak a magyarázata, csak később jöttem rá. Icának volt egy zsidó barátnője, a Lonci, aki mindennap fölszaladt egy kicsit trécselni, és Lonci lassan más barátnőit és barátját is odaszoktatta: így valósággal hólabdaszerűen egyre több zsidó férfi és nő járt fel a lakásunkba, s ahogy egy véletlen besétálásom alkalmából a tudomásomra jutott - talán nem is kell szégyellenem, hogy ezúttal bizony hallgatóztam, kihallgattam, anélkül hogy bárki is észrevehetett volna, mert könnyen el lehetett iszkolni, el lehetett tűnni észrevétlenül a lakás zegzugos labirintusaiban -, sikerült kihallgatnom, hogy Uriánék átvettek, hajlandók voltak átvenni egy-egy holmit, szívességből, azzal, hogy megőrzik számukra a háború utánig; mindenki, így Uriánék is azt hitték, hogy néhány hétről, legföljebb egy-két hónapról van szó csupán.

Az óvatosabbak, a dörzsöltebbek, a jobb szimatúak - az üldözöttek közül - jobbnak látták, ha előre biztosítják egy-egy értékesebb tárgyuk, bútoruk sorsát; az előre látóak nem akarták az utolsó időkre hagyni, az általános fejvesztés pillanataira. Hiszen a levegőben kitartóan, egy másodperc kihagyás nélkül állandóan mindenféle kellemetlen dolgok lógtak, érződtek; ha az ember csak időnként is kezébe vett egy nyilas lapot, vagy egy szélsőjobboldali sajtóterméket, nem sok jót olvashatott ki az egyre jobban szított, mesterségesen szüntelenül napirenden tartott „zsidózásokból", érezte, hogy ennek még komoly következményei lesznek. Érdekesnek tartom megjegyezni, hogy én sokkal kevesebbszer vettem kézbe ilyen förmedvényeket - mert azonnal felfordult tőlük a gyomrom -, mint az Uriánékhoz egyre sűrűbben feljáró zsidók. Volt ebben a cselekedetükben, noha látszólag csak a jövőjüket szerették volna kiókumlálni - volt ebben sajnos egy jó adag mazochizmus is, ha csak elég serényen mozgó, ide-oda szaglászó, fiatal vadászkutyaorrom nem csalt meg azokban az időkben.

És hogy az élet „rendkívül bonyolult valami", azt a saját szemeimmel, sokszor hitetlen, tamáskodó szemmel láttam, mert hiszen ott zajlott, lüktetett a lakásunkban, mint egy miniatűr kísérleti lombikban az egész háború és az egész zsidókérdés.

Ami a háborúból beszűrődött ugyanebbe a lakásba

Csöpi, a sportlady - aki az *Auguste Corbeille*-t gépelte - két unokatestvérével a műhely mögötti kisebb méretű utcai szobát bérelte; mindhárman valahonnan vidékről jöttek fel a konjunktúra szelére. Zsuzska ápolónő volt a Rókus kórházban, Jolka valahol tisztviselőnő. Fiatalok voltak, csinosak; Zsuzska huszonhat éves lehetett, de haja már hófehérre őszült, Jolkának is erős fehér csík futott végig hátrafésült hajában; azt hiszem, ő volt a „klasszabb", a „szekszepilesebb"; bőven lebegtek hát körülöttük a „fiúk", s nem is hiába legyeskedtek, különösen Jolka táján, aki ráadásul elvált asszony volt, vagy legalábbis külön élt a férjétől. A „szvithártok", a „lovagok" azonban meglehetősen sűrűn váltakoztak, s nem azért, mert ezek a lányok isten tudja mennyire kikapósak vagy csapodárok voltak, ellenkezőleg. Csak éppen egyik napról a másikra behívták a szerelmüket, s máris indították a frontra, ahol azonnal a tűzvonalba dobták őket. S rövidesen jött az értesítés a szülőknek, vagy a haverok tudatták egy kis, pár soros levélben *a tragikus esetet*, és Jolka, Zsuzska órákig ott bőgött a konyhában, Urián néni, a Nagymama vagy Ica vállán: és én is alig győztem őket hülyéskedésemmel valahogy megvigasztalni vagy legalábbis elterelni figyelmüket előre rettegett, de mégis oly váratlanul jött bánatukról. S ha a gyógyító idő - hiszen négy évig laktunk együtt, egy fedél alatt - valamelyest be is hegesztette sebüket, ha ismét belemerészkedtek egy újabb kalandba, a vőlegényüket, vőlegényféléjüket biztos, hogy megint heteken belül mozgósították, és ők is eltűntek a háború iszonyatos süllyesztőjében.

Én nem udvaroltam soha egyiküknek sem - idősebb, bölcs barátaim tanácsait egy életre szólóan megfogadtam, nehéz, kísértéseknek kitett időszakaimban is egyre ismételgetve magam előtt, mint egy varázsigét: „Márpedig háziakkal, házbeliekkel soha ne kezdj, ne bocsátkozz velük szerelmi kalandba!" - s azért is tartottam magam távol tőlük, mert nem akartam a lányokat sújtó gonosz varázslat folytán én is belesodródni a háborúba, inkább örültem, hogy mind ez ideig megóvtak házi isteneim, valóságos és képzelt őrangyalaim.

Akkoriban minden ilyen „eltűnésen" mélységesen megdöbbentem, sajnos ma már természetesnek tartom. Hiszen Csöpi huszonnégy éves volt, Zsuzska huszonhat, Jolka huszonnyolc. Az összes számukra számba jöhető férfi az épkézláb, vágóhídra szánt, a vágóhídra hajtott korosztályból került ki. És nem mindenkinek lehetett olyan isteni, földöntúli mázlija, mint nekem. Én végül is egy nem létező országnak voltam az állampolgára - cseh állampolgár -, akiknek a németek talán még lapátot se nyomtak szívesen a kezükbe, nemhogy fegyvert adtak volna. A katonák között, a széles nagy hadseregben elég sok „lógós" akadt, igaz, de akkoriban, 1942 kora tavaszán nem érkezett még el a hazárdírozások ideje: ugyan hová bújt, hova bújhatott volna valaki el, hetekre-hónapokra s mi több: kiszámíthatatlanul hosszú időre, hogy senki észre ne vegye? Hogyan kockáztathatta volna meg bárki is a bevonulás megtagadását, amikor azért már akkor is azonnali főbelövés járt? Igaz, mindenki ott szabotált, ott lazsált, ahol tudott, még akkor is, ha mundérban volt, de azt hiszem - bár ebben egyáltalán nem vagyok kompetens, mert hadszínteret mind ez ideig nem láttam közelről, amíg az is nem „szállítódott egészen házhoz" -, a tűzvonalban, amikor az ember kis vacak életéről van szó, és ha egyszer már puska van a kezében, ő is lő, amíg csak akad golyó a tölténytárában, mert ha ő esetleg nem is lőne, az ellenség puffantaná le habozás nélkül, mint egy kutyát. Szívből és meggyőződésből voltam pacifista világéletemben, azonban ha ilyen körülmények közé keveredtem volna, biztosan én is meghúztam volna a puska ravaszát, legföljebb remegett volna az ujjam, és a rémületes, rettenetes látvány elől befogtam volna a szememet esetleg szabadon maradt kezemmel.

Úgyhogy Csöpi, Jolka és Zsuzska hódolói közül egymás után mentek azok a vérpadra, akik nem tudták kibulizni az itthon maradást - és ezek voltak kevesebben -, akik pedig elmentek, végül is fűbe vagy még inkább: a hóba haraptak. Mindezt igyekeztek a hatalmasok sztaniolba

csomagolni - mármint az elmúlás, a kinyiffanás ilyetén puszta tényét -, úgy fogalmazhatnám meg talán a legérzékelhetőbben, hogy igyekeztek megfelelő kísérőzenét komponálni, komponáltatni hozzá, a szó szoros értelmében is. Az egyre szaporodó „kívánsághangversenyeken" állandóan buzdító slágereket énekeltettek, hogy: „Vár rád a sírig hűséges Pannikád", de a sír sokkal előbb várt Péterre vagy Pálra, mint Pannikára; Karády Katalin megejtő hangján búgta milliók fülébe a rádión keresztül a „Valahol Oroszországban..."-t, de nem az ő vére hullott, nem az ő lába fagyott el; Rácz Vali azt dúdolta, hogy: „Őrszem áll a vártán, kinn a kapunál" - de nyilván neki se kellett megnézni ott kint a helyszínen, a nagy orosz hósivatagban az őrszemet személyesen, itthon az embereknek elfacsarodott a szívük, hogy mi van a hazánkat, a határainkat oly messze védő katonáinkkal - akiknek az életéért szinte senki nem adott volna egy fabatkát sem, mert nem is katonák voltak, hanem leendő halottak. A pesti bárokban megríkatták ezek a dalok a lógósokat és alkalmi menyasszonyaikat.

Mindannyian éreztük, akiknek nem cipőtalp volt az agyunk helyén, hogy mindez hazugság, hogy ez nem *a mi háborúnk*. Azt is jól tudtuk, hogy az első bombázás, Kassa bombázása, aminek ürügyén beléptünk a háborúba, csalás volt: hogy orosz felségjelekkel ellátott vagy álcázott német gép hajtotta végre a támadást. Sokszor - képzeletben - végig sorra vettem a barátaimat, összes haveromat, hogy: Somlyó Gyurka háborúja ez? Hogy talán neki van valami leszámolnivalója a Szovjetunióval? Nem hinném, hogy bármi oka is lenne erre - jutottam a végső következtetésre. S azt pláne egyszerűen nem tudtam föltételezni róla, hogy fűlne ahhoz a foga, hogy holmi hőzöngő erőfitogtatás miatt szépen kinyiffanjon. És ha Somlyó Gyurka helyébe Hegedüs Zolit, Pintér Jóskát vagy Garzó Gyurit vagy Tűz Tamást, Bárány Tomit vagy akárki más ismerősömet helyettesítettem, kivétel nélkül oda lyukadtam ki, hogy senkinek az égvilágon semmi köze nincs az egészhez, mindahhoz, ami az egész magyar nép, tehát a mi nevünkben folyt „Valahol Oroszországban". Bizony, csúnyán visszaéltek velünk! Bevonultunk a Felvidékre, a Délvidékre, Erdélybe - mert így akarták a Hatalmasok. Bár ez nem is a legjobb példa: az irredenta nevelés gyakran még az értelmesebbek szemét is bekötötte, és szó szerint értették, hogy most pedig „a véreinket ezennel visszacsatoljuk az ősi magyar Szentkoronához" - máskor esetleg más szavakkal helyettesítették, de lényegében mindig ez volt mögötte, ugyanaz a semmitmondó, pufogó frázis.

Igen, mindig helyettünk és a nevünkben döntöttek, a mi kontónkra, a mi bőrünkre, úgyhogy tudtuk - hiszen ebből nyilvánvaló volt -, hogy végül is mindennek csakis mi ihatjuk meg a levét. Akik az egészet kisütötték és kifőzték, azok majd szépen megpucolnak az utolsó pillanatban - minden bukott államfőnek, királynak, miniszterelnöknek és miniszternek volt mit aprítania a tejbe, mert idejében, jó orral, káprázatos jövőbe látó tehetséggel külföldre mentették vagyonuk nagy részét.

De mi, a „nép", akiknek legföljebb egy háza van, néhány ilyen-olyan vacakkal berendezve, mi itt maradhatunk nyugodtan - nekem még ennyim sem volt, csak egy albérleti szobám pár tucat könyvvel -, nekem aztán igazán nem sok féltenivalóm volt, még akkor sem, ha: „meglátja, az oroszok mindent elvesznek, kommunizálnak; mindenkinek csak egy ruhája lehet, és csak egy csajka ételt kap naponta!" - mert a hivatalos állami propaganda igyekezett begyullasztani minél alaposabban a „népet", hogy adózzon csak mindenki az utolsó csepp véréig, hogy melózzon csak körme szakadtáig, dolgozza le a veséjét, s aki nem a harctéren állt helyt, az csak „harcoljon a munka frontján", a hadianyaggyártás frontján, a hadiiparban, hogy csak dolgozzuk ki a pejslinket és adogassunk mindent oda szolgaian a „magasabb rendű faj", a németek keze alá - akik ezt az egész, egyre borzalmasodó poklot felidézték, a fejünkre idézték, alávalóan, hitszegően és bitangul.

Hogy miért utáltam a németeket?
(Mármint a náci németeket)

Mert én a Szabadság, a mindig nagybetűvel írt és írandó Szabadság feltétlen híve voltam. Mert a német csizmák végiggázoltak egész Európán, és végig akartak gázolni esztelen gőgjükben az egész világon. Mert lábbal tiporták mindazt, ami szent az életben, mindazt, amiért érdemes élni. Az egyéni szabadságot. Az egyéni akarat, egyéni vágy szabadságát. Mert kordába akarták szorítani a képzeletet. Mert lakatot kellett föltenni miattuk a szánkra, mert nem lehetett egyéni véleményünk, mert nyáj- és csordaszellem uralkodott mindenfelé, az egyéniség rovására. Mert gőgjük, „felsőbbrendűségük", pökhendiségük árnya rávetült nappalainkra és később éjszakáinkra is: egész életünkre. Mert szellemünkre is hangfogót kellett raknunk - akkor is, ha egyedül voltunk -, hogy mindenféle, napról napra szaporodó technikai találmányaik segítségével ki ne hallgathassák legtitkosabb gondolatainkat. Mert minden kézbe fegyvert vagy legalábbis ásót és csákányt nyomtak. És én gyűlöltem a fegyvert, nem az én törékeny kezembe való volt a csákány és az ásó. Gyűlöltem őket, mert erőszakosak voltak, a fizikai erőben hittek, a fizikum erejében, nem a szellemében. Mert súlytalan agyuk torzszülött „eszméit" rá akarták kényszeríteni az egész világra. Mert ők akarták megszabni, hogy hogyan éljen az ember: a „felsőbbrendűségük" tudatában a többi meghódított népet szolgasorba süllyesztették és akarták süllyeszteni mindenhol, ahová csak be tudtak törni, és magukkal tudták vinni a patentbilincseket és a jármot. Mert senkinek nem lehetett külön véleménye, mert szajkózni kellett mindenkinek azt, amiket húgyagyú vezetőik kitaláltak. Mert minden országot a világon az ő „életterük"-nek tartottak: Magyarország is csak egy tartomány volt a szemükben. Mert a nagy Harmadik Birodalom keretén belül én csak másod- illetve harmadrendű állampolgár lehettem; másodrendű a magyar volt itt Budapesten, de én még csak magyar sem voltam: cseh csupán, akikre kimondták, hogy ki kell irtani őket, nincs szükség rájuk a jövő Európájában. Mert egyetlen vezényszóra százmillióknak kellett lépkedniük egyszerre, egyszerre kellett „gondolkozniuk" - erőltetett menetben.

Gyűlöltem őket, mert meg akarták szabni, mit és hogyan írjunk - a háborús propaganda szolgálatában. Mert hazudtak, mert egyetlen szavuk sem volt igaz soha, sem az ígérgetéseik, sem a tényközlő híreik. Mert „agent provocateur"-ökkel, spiclikkel hálóztak be minden országot, ahol bent voltak és ahova készülődtek. Mert a Gestapo börtöne várt azokra, akik nem úgy táncoltak, ahogy ők fütyültek. Mert a zsidókat emberszámba se vették, és én jól tudtam, hogy csak a véletlenen múlott mindenki esetében, hogy ő is nem zsidónak született. Mert nem utazhattam miattuk; nemcsak a szellememet, a testemet is szűk határok közé zárták. Mert minden lapjuk, kiadványuk bűzlött a propagandától. Mert a filmjeik is azt sugározták a legtöbbször. Mert őrült vezérüket, eszüket vesztett vezetőiket nem volt szabad kritizálnom. Mert hajbókolni kellett mindnyájunknak előttük, mert még a mozikban is lopva pisloghatott az ember maga köré a sötétbe, hogy nem lincselik-e meg, ha a filmhíradókban a vezér, a vezérek föltüntekor nem veri össze a kezét, ha nem járul hozzá ő is, a körötte „lihegő" tapsviharokhoz.

Gyűlöltem őket, mert még a beszédük is kemény volt, és lehetetlen a kiejtésük. Mert németül beszéltek, mert németül írtak. Még Rilkét is gyűlöltem, Hölderlint is - akikhez pedig a szívem mélyén annyira vonzódtam -: egyetlen német költőt se vettem a kezembe németül a háború évei alatt. Gyűlöltem őket, mert az emberiséget mérhetetlen rabszolgaságba akarták süllyeszteni, mint „uralkodó nép", úgy gyűlöltem őket legalább, mint ahogy ők a zsidókat gyűlölték - pedig én még csak zsidó se voltam. De tudtam, éreztem, hogy győzelmük esetén az általuk nyújtott életben egyszerűen nem lesz érdemes élni, mert egyetlen íratlan játékszabályt se tartanak be soha, és ha mindig csak korlátok között kell vegetálnia az embernek, elviselhetetlen börtön lesz számára az élet.

S hogy mért tűrtem mégis ölbe tett kezekkel a garázdálkodásaikat?

Mert alapvetően gyáva voltam és vagyok. Mert mindig féltettem - ahogy nevelőanyám emlegette - „tyúkszaros" életemet. Mert még egy közrendőrtől is, sőt még egy finánctól vagy tűzoltótól is berezeltem, csupán azért, mert egyenruha volt rajta. Mert úgy éreztem, hogy nem születtem hősi halottnak, mártírnak, börtöntölteléknek. Mert nem voltam közösségi alkat. Mert rettegtem a kínzásoktól, a felakasztásoktól, a főbelövésektől; különösen ha az én körmöm, az én nyakam, az én fejem kerülhetett volna veszélybe. Mert egy művész az esetek döntő többségében nem politikus beállítottságú, és én feltétlen művésznek hittem, tartottam magamat. Mert nem születtem forradalmárnak, megváltónak.

Mert fele-fele arányban cseh is voltam, a švejkek fajtájából, akik főleg alulról, oldalról, hátulról, belülről furkálnak, akik magukban mindig jól odamondogatnak a hatalmasoknak, de kifejezésmódjukat illetően már talányos szavak függönye mögé rejtik igazi mondanivalójukat: kiforgathatóan, többféleképpen magyarázhatóan, hogy ki-ki azt értse ki belőle, amit akar; inkább aláásó és aláaknázó típus, inkább destruktív, mint építő, aki inkább rothasztani tud, demoralizálni, mintsem meggyőzni másokat a hivatalos, kötelező háborús propaganda jegyében és szolgálatában - amiben ő egyáltalán nem hisz.

Igen - nem szépítem, nem tagadom: gyáva voltam, beszari fráter, semmi mást nem akartam, mint az a bizonyos Sieyès abbé a francia forradalomban: túlélni valahogy az egészet. A halálvágy és a túlélés egyazon időben, párhuzamosan volt bennem. De a „halálvágyon" inkább azt értettem, hogy „múljak el egy hirtelen lázban", „ragadjon el a tüdővész, isten angyalai vigyenek az égbe, vagy azt sem bánom, hogy egy tüzes szekér" - azonban, a legtöbbször „ágyban, párnák közt" szerettem volna meghalni, mert nem voltam Petőfi-epigon, nem óhajtottam lekopírozni a halálát, különben is jól tudtam, hogy egy irodalmon belül csak egyetlenegyszer lehet megjátszani mindenfajta különlegességet; minden kirívó eset egyedi; mert bár estek el mások is a „harc mezején" a magyar irodalomban: a többiből mégse lett Petőfi...

Igen, ölbe tett kezekkel ültem, és némán, csak magamban morogva szemléltem, tűrtem a Hatalmasok garázdálkodásait, mert lágy volt az egyéniségem, puha és reszketős, mint a nyárfalevél. Mert a szívem minden apró izgalomra vadul kalapált, egy nyuszi medve volt, egy őzike bölény hozzám viszonyítva egyéniségét illetően; annyira riadoztam. Mert a legkisebb izgalomra hasmenés fogott el, harminchét ötre fölszaladt a lázam, kivert a verejték, arcomra ült a félsz, mert sose voltam bátor.

A következőkben vázolt kis élményem ugyan évekkel később történt: negyvennégy karácsonya előtt, de mégis idetartozik, mert nagyon jellemző rám. Akkor már majdnem folytonosan légiriadók között éltünk, az utcákon örökké koromsötét volt. Egy este a Sörkatakombából bandukoltam épp hazafelé, ahol veszedelmesen apadó pengőkészletemből még egy jót vacsoráztam. Rántott padlizsánt ettem, amit azóta is szeretek: a törökparadicsom - mert így is hívták - a húspótló ételek közé tartozott, tehát jegy nélkül is lehetett kapni: ízben, azt hiszem, inkább a hal és a gomba között van; mindenesetre közelebb bármelyikükhöz, mint a húshoz. Egy pohár bort is hörpintettem hozzá, mert minden pillanatunkat már úgyis az akkor annyira divatos sláger - a háború egyetlen igaz és őszinte slágere - szellemében éltük: „Csak egy nap a világ, egyetlenegy óra az életünk - Ki tudja mi vár ránk, ki tudja holnap mire ébredünk..." - ezt dúdoltam én is a többiekkel, mert az éttermek, szórakozóhelyek még akkor is zsúfolásig megteltek, hiába voltak napirenden a katonai razziák. Az utcán ugyan koromsötét volt, de az eget állandóan fényszórók pásztázták, jelzőlövedékek szelték át, mintha üstökösök rohantak volna el kísértetuszállyal fölöttünk az égen. A Sörkatakombában - az Eszterházy utcában volt, szemben a Trefort-kerttel, még pontosabban az egyetem C épületében levő francia tanszékkel -, a Sörkatakombában a zene elzsongította a fülemet, de itt kint pillanatok alatt éles lett megint

minden neszre. Távoli gépágyúzások, messzi robbanások erősödő-halkuló zajában a fal mellé húzódva botorkáltam hazafelé, amikor a Rákóczi út felől a sötétben hirtelen egy nagy lomha szörny vágtatott felém. Egyenest felém: úgy éreztem, hogy fölrohan a járdára és könyörtelenül, menten eltipor - de nem ez történt szerencsére mégsem, csak eszeveszett csikorgással lefékezett mellettem. Katonák ugráltak ki belőle, s ráadásul német katonák! - ettől majdnem szívszélhűdést kaptam -, azt hittem, ütött az utolsó órám. Mégis működésbe lépett a képzeletem: ezek itt most azonnal megfognak, feldobnak a kocsira, megfőznek, megesznek, bilincsbe vernek, túsznak elvisznek, börtönbe vetnek; de mindenképpen elhurcolnak, vagy legjobb esetben azonnal a falhoz állítanak, és demonstratív módon lelőnek. Pedig csak azt kérdezték meg, hogy hol van az Erzsébet-híd, hogy juthatnak át leggyorsabban Budára. Annyira utáltam a német nyelvet, hogy amit tíz éven át tanultam, már azt is elfeledtem. Nagy nehezen eldadogtam egy „nikszdájcsot", ami már magában is komoly sértés volt, hogy az ember nem tudta a már-már hivatalosnak számító „uralkodó nyelvet", de szerencsémre valaki éppen kifordult mögöttem a Sörkatakombából, aki ékes budakeszi sváb tájszólásban elmagyarázta nekik, sőt föl is ült melléjük kísérőnek... S én a lehető legjobban behúzva vállam közé a nyakam, irinyó-pirinyó, a földből szinte ki sem látszó Hüvelyk Matyiként, „Borsó Bálint"-ként surrantam hazáig; akkora sem voltam mint egy kisegér, s olyan ijedten, még órákig meglódult, hevesen zakatoló szívvel támolyogtam a lakásunkba, Urián néni nagy rémületére, hogy a szívemre nyugtatóul vizes ruhát raktam, és úgy feküdtem otthon napokig.

Hát egy ilyen alkatú őzike hogyan vehetett volna részt bármilyen szervezkedésben, ellenállásban, földalatti mozgalomban? Az arcomra folyton kiülő idegességem lelkem minden rezzenését, félelmét elárulta. Olyan voltam mindig, mint egy „rakás szerencsétlenség".

Nem, nem születtem hősnek, és egypár közmondásról tudtam már, a bőrömön tapasztaltam, hogy mennyire igaz: „Űzd ki bár vasvillával a természetet, mégis visszatér." - „A vér nem válik vízzé." Csakhogy az én izgulékony ereimben legföljebb savó csörgedezett, s még jó, ha nem „falmelléki", egyszerűen a csapból folyó víz...

Ezért tűrtem, ezért kellett tűrnöm, valósággal ölbe tett kezekkel a nácik - s egyáltalán a Hatalom, a Hatalmasok - esztelen garázdálkodásait, noha a szívem mélyén soha egy pillanatra sem értettem velük egyet, nem hódoltam be az elnyomóknak.

Váratlanul érettebb lett a gondolkodásom

Három hét alatt írtam meg az *Auguste Corbeille csudálatos kalandjai*-t, de az, aki az utolsó pontot tette a kis szertelen-szemtelen könyvecske végére, 1942. február 6-án már nem volt azonos azzal, aki 1942. január 15-én nekikezdett. A műveim mindig előbb értek meg bennem, öntudatlanul, mondhatnám, a „tudatom alatt" és többek lettek a papíron, többet mutattak, mint ahogy azokat legvadabb álmaimban is remélni mertem.

Egy ilyen lökésszerű folyamat játszódott le bennem az *Auguste Corbeille* írása közben is. Ahogy papírra kivetítetten láttam sokszínűnek és sokrétűnek hitt „gazdag egyéniségemet" - mindez azonnal visszahatott rám. Az *Auguste Corbeille*-t tükörként fogtam fel, mely engemet vert vissza, s ugyanakkor ez a papírtükörkép igen ösztönzően is hatott rám: utána rögtön színesebb mertem, sőt igyekeztem is lenni a privát életemben. Előbb kitaláltam valamit a papíron - mert mindig írás közben fogalmaztam meg mindent, mindig akkor döbbentem rá, amikor leírtam, hogy: *„Jé, ilyesfélét szerettem volna írni, de azért ez mégis egész más!"* Több volt, jobb, mint ahogy ködgomolygatós módszeremmel elképzeltem. Igen, előbb kitaláltam valamit a papíron - mint jelen esetben Auguste Corbeille-t és kapcsolt részeit: így La Rositát is, Auguste Corbeille szerelmét, aki természetesen szintén én voltam, és amikor Auguste

Corbeille megszületett, kezdtem őt az életben is leutánozni, megjátszani, de arra is vigyáztam, hogy ugyanakkor enyhén karikírozzam őt és magamat is, hogy ugyanakkor tréfás torzkép is legyen. Visszatükröződő és egymást a végtelenségig visszaverő tükrök sokaságában majmoltam önmagamat és elképzelt magamat - talán ez a legjobb, legmegközelítőbb hasonlat minderre. S a parányi gondolatcsíráktól, amik az Auguste Corbeille televényes földjében növögettek, icipicit kidugva a fejüket, bátrabb lettem és merészebb, „hogy mégse vagy olyan hülye, édes fiam, mint ahogy mások gondolják rólad - és sokszor, valld be csak, édes fiam, nem szégyen ez: teneked is ez a véleményed magadról, agyadat elborító ködös pillanataidban vagy hónapjaidban" - igen, valamelyest magabiztosabb lettem, „megfelnőttesedett" a gondolkodásom: illetve éreztem, nem árt, ha sok mindent megnézek, ha sok mindenbe beleszagolok, ha sok mindenre félig-meddig odafülelek, alamuszian bár, kicsit mindig távollévően, a föld felett lebegve, de talán egyszer még hasznát vehetem mindennek, fáradtabb napokon, közelgő vénkoromban, amikor az Ihlet, a Képzelet és a Találékonyság örökre búcsút mondanak nekem, még utoljára sihederes kacagással rám öltve nyelvüket...

Erőteljesebb bajszommal és szakállammal együtt a lelkem is kezdte lehányni kamaszpihéit, pelyheit: abból is egyre erősebb szúrós-tüskés szőrzetek ütköztek ki számomra rejtélyesen, mert a beretválkozás semmilyen formája nem tartozott alapvető erényeim közé... Azért mégis-csak a csikófiatalság volt bennem az úr; kedvére rugdalódzott, nyerített, viháncolt még, és ösztönös mozdulatokkal átívelt könnyedén az élet lehúzó mélységei fölött.

Mit tudtam még akkor én, hogy oly rövid az Ifjúság, hogy ha valóban csikó volna, szinte meg se nyergelhetné az ember igazán, s már a nyomát se látná, mert a por is oly hamar volt-nincsen utána, elviszik a szelek, mert időközben a csikó ripsz-ropsz eliramlik, anélkül hogy fölkapaszkodhatna rá az utazni vágyó, kíváncsi legény...

Éppen csak fölvillan egy „vén salabakter": Füst Milán

S nemcsak bölcsebb lettem, pimaszabb is, a magabiztosságom sokszor pökhendiségbe csapott át az emberekkel való érintkezésemben.

Somlyó Gyurika valósággal mesedélutánokat rendezett mindig, de legalábbis igen gyakran Füst Milánról, hogy Füst Milán így, Füst Milán úgy, amiket többnyire unottan hallgattam - mert azt szerettem volna, ha Somlyó úr mindig rólam beszélne! „Vén salabakter! Elaggott idióta!" - mormoltam magamban közben szüntelenül, hogy ellensúlyozzam meséje hatását. Mert miket tudtam meg Milánról, a Füstről, aki - Karinthy szerint - egykor a *Nyugat* körül „lebegett"? Hogy egy világraszóló, csodálatos regényt írt! „Na ne mondd, az a mafla?" - dohogtam hangtalanul, rosszallva egyáltalán a létét is az öregnek. „*A feleségem története* - hát már a címe is nem remek-e?" „Nem ám, de nem ám! Hol van az *Auguste Corbeille csudálatos kalandjai*-tól!" „Elképesztő, milyen szorgalommal és kitartással írta!" „Jónak mondod, örezsem!" „Minden igét és jelzőt, minden alanyt és tárgyat, minden részeshatározót és minden kötőszót tízszer-ötvenszer-százszor újraírt benne! Vannak olyan oldalak, melyeken - isten bizony! - egy jelző fél méter magas! Mert minden változatot egymás fölé ragasztott Milán úr, és egy-egy oldala olyan már, mint egy domborművű Kogutowitz Manótérkép!" „És mondjon egy ilyen jelzőt, öcsikém! Az orra görbe és a füle kajla! Mi? Nohát tudd meg, az *Auguste Corbeille*-ben az orra »körte« volna és a füle »alma«! Ez csak eredetibb, mi? He? Poros már a neve is, ideje volna kiporszívózni a sírba!" „És a naplója milyen! Csodálatos és gazdag! Páratlan! André Gide se írt ily döbbeneteset!" „Hm, napló? Az nem is lehet rossz! A *Nyugat* hőskorszakáról! Kosztolányiról! Karinthyról! Vagy Adyról!" „Ilyen gondolati naplót még

nem írtak magyar nyelven! Tele van szikrázó bölcsességgel! Gyere el délután a Japán kávéházba! Ott lesz tisztelői körében, és te is megismerheted!”

Késő délután, inkább kora este baktattam csak be, mintegy mellékesen, a Japán kávéházba. Somlyó Gyurika már ott se volt, ellibegett - biztos randevúra ment, hogy a fene egye meg a babájával együtt, akit ha megun, még most se hajlandó átadni nekem! Helyette Hajnal Anna nézte megbűvölt, epedő szemekkel Füst Milánt, és Keszi Imre, mintha ettől belejük is áramlana valami Füst Milán állítólagos tehetségéből! És Milán, a Füst már állt is fel, és csak omladozott roskatagon, régi vár, és dőlt össze volna, ha egy sudár nő - az egeket meszelő - alulról nem támogatja! És elindult, jött felém, kehes, vontatott léptekkel, vonagló, keserű vonásokkal a szája körül, sápadtan, egy Somlay Artúr! és én néztem átívelően a válla, boltozatos márványhomloka fölött el, merően, az irtózatos, az iszonyatos messzeségbe, hogy az Isten legyen neki irgalmas! e vén ripők fölött, el!

Mert közben azt játszottam el magamban, hogy egy másik nagy egyéniség, Szomory Dezső stílusát parodizálva, karikírozva próbálom kifigurázni, megsemmisíteni e varázslatos öreg bibliai próféta fejet! És minden erőmmel igyekeztem ellenállni, ezt hajtogatva magamban: „Ilyen egyéniség én is vagyok!” - s egyre fújtam tovább -: „*Maché,* amit ez a vén Jeremiás-Jób itt produkál, ne hagyd tőle befolyásolni magad, édes Corbeille, mérd végig busa szemöldököd alatti tüzes szemeddel, és irtsd ki hatásának írmagját is a szívedből, égesd el ezen minitumban!”

És Füst Milán csak lebegett felém, nevéhez méltóan kanyargott a sűrű levegőben, roskadozva, fekete, prémes télikabátban, eget verdeső földi felesége fenntartó karjain ki - mintha csak egy antik korsóba karolna -, úgy vonszolta, fenntartva a magasban, a kijárat felé és így felém is. És a tanítványok koszorúja utána babérzott, betartva a tisztes távot, ahogy az Egyetlen Mestert meg is illeti ez! És én csak álltam ott, gőgösen, fennhéjázva és fölmagasodva, és csak lenéztem rá alig-alig jóindulatúan, összemorcolva vészjósló, komor szemöldökömet, és megbiccentettem a fejem fölényesen, de képzeletben kiöltöttem rá összes ördögi nyelvem - és a valóságban fityiszt mutattam feléje, fügét a zsebemben! „Édes úr! engem nem lehet térdre kényszeríteni! - zengtek bennem messzi évszázadokba elhangzóan a szavak. - Engem nem tudsz befogni bűvkörödbe tanítványodul sohasem! Szóba se állok veled, ím, se most, se soha többet!”

Azonban, ha már ott voltam, délceg szálfaként, az őt lassan beérő „sameszek” bemutattak neki, Füst Milán kezet nyújtott, én némán fogtam meg, a nevemet inkább csak magamnak morogva, és ő kikanyargott a huzattal, az is lehet, hogy kint a felesége zsákként a vállára vetette.

És én elhatároztam, hogy nem is őrzöm meg emlékeim közt ezt a pillanatot, mert hiszen úgyse látom őt soha többé.

1968. szeptember 25.-október 3.

HARMADIK RÉSZ
És jött a vihar...
*
Auguste Corbeille csudálatos kalandjai

Az Olvasóhoz

Szokatlan, de nem idegen kiadói gyakorlat, hogy az író torzóban maradt műveit is megjelentetik. Végh György memoárjai esetében könnyebb a dolgunk, hisz nem torzót adunk közre, hanem egy félbeszakadt művet: az előző részek folytatását. Halála évében fogott hozzá a megírásához. Eseménytörténetileg élete és pályája 1942-1945 közötti szakaszát idézte volna föl, de csak az 1942-es esztendő néhány jelentősebb eseményének megírására futotta idejéből. Ám ez a memoárrészlet a maga töredékességében, mondhatni, „nyereségében" is szerves része az önéletrajzi regényfolyamnak, melyből a *Mostoha éveim*, *A garabonciás diák* és az *Eszter* címűeket 1981-ben jelentettük meg, az 1968-ban írt *A gonosz angyal* két részét - *A pillangós őszök*-et és a *Vihar előtt*-et - kötetünk tartalmazza. Nem lenne azonban befejezett ez a memoárépítmény, a „Végh-Mauzóleum" - ahogy írónk játékos-komolyan, fanyar önirónia-val írásairól beszélt -, ha nem adnánk közre az 1942-ben megjelent önéletrajzi regény-paródiáját, az *Auguste Corbeille csudálatos kalandjai*-t. E kisregény megjelenésének körülményeiről írta le utolsó sorait Végh György.

A kiadó

Megint megszólalt a telefon

Egy február végi reggel Urián néni bezörgetett, álmomból ébresztve föl:

- Gyurika, telefonhoz hívják!

- Kicsoda? - kérdeztem rekedten, mert megint be volt dagadva a mandulám.

- Nem mondta meg a nevét.

Nagy nehezen kikászálódtam az ágyból. Amíg belebújtam a nadrágomba, a dunyhát a nyakamba kerítettem; a vállamat úgy fedte be, mintha kékróka lett volna, vagy legalábbis egy óriási fehér keszkenő. (A rózsaszín csíkos dunyha!)

Mert fölkeléskor mindig vacogtam, majdnem megvett az isten hidege. Sovány, behorpadt mellkasú testemben csak a pokrócok, dunyhák, szvetterek, kabátok sokasága tartott némi meleget.

Még az álmot sem dörgöltem ki a szememből, kócosan, dideregve kacsáztam be a hallba, ahol a telefonkészülék egy kis asztalon álldogált.

- Halló! - csicseregte egy már félig ismert hang. - Csak nem álmából ugrasztottam ki a telefonommal?

- De - dünnyögtem kelletlenül, mert a hang tulajdonosa az volt, aki néhány nappal előbb azt a telefonviccet csinálta velem, amikor Csöpinek az *Auguste Corbeille* első fejezetét diktáltam.

- Ne haragudjon a múltkori tréfáért. Csak azért hívtam fel, hogy bocsánatot kérjek magától. Tényleg valaki viccből hívatta fel akkor magát velem, de... de...

- Mi az, hogy de... de? - érdeklődtem kíváncsian, mert a nagy „tréfacsináló" Auguste Corbeille, akinek hittem magam, mégsem haragudhat tartósan egy olyan heccért, amihez hasonló ugratást ő maga is nemegyszer elkövetett életében. (És remélte, hogy még ezeknél jóval sikerültebbek is akadnak majd a tarsolyában, kifogyhatatlanul.)

- Mit tagadjam? Megfogott, megtetszett a hangja. Meg amilyen szellemesen visszavágott...

- Az én vontatott, nyafka hangom? - játszottam meg a kételkedőt.

- Igen. Pont ez. Ez a vontatott, nyafka, de kellemes és vonzó hangja...

- Ez udvarlás akar lenni?

- Mért? Van valami kifogása ellene, még ha így is volna?

- Szó sincs róla! - próbáltam rákapcsolni, és nem megbántani, nehogy véletlenül meggondolja magát és dühében lecsapja a kagylót.

Néhány perces telefon volt csak, a nevét se mondta meg, de azzal búcsúzott, hogy rövidesen, valamelyik nap fölhív megint, ha nincs kifogásom ellene...

Megnyugtattam, hogy nincs. Egyáltalán nincs. Hátha igazat mondott ezúttal. Hátha valóban nem a múltkori tréfa újabb folytatása. Hátha igazat mondott, amikor arról beszélt, hogy megfogta a hangom. Elvégre mért ne lehetne vonzó? Elvégre Csortos is, Somlay is, Törzs is lassan, vontatottan ejti a szavakat, pedig talán ők hárman a legnagyobb élő magyar színészek. Hátha ezzel a telefonnal valóban valami csoda - a mindig, az annyit várt, annyira áhított csoda - kezdődik el életemben, amit majd követni fog a csodák véget nem érő láncolata?

A hangja nem volt éppen behízelgő, selymes, nem ilyen női hangról álmodoztam; kicsit érdesnek tűnt, annak hallotta a fülem, de azért a hang gazdája miért ne lehetne tündér? És különben is, árvaságomban igazán nem szabad maximalistának lennem, mert akkor esetleg örökre hoppon maradok! Hátha ő lesz az a „kicsi nő", aki megvált egyre terhesebb... egyre untabb szüzességemtől.

Ilyeneken morfondíroztam, amikor letettem a kagylót, és bevonultam az oroszlánbarlangok szagával vetekedő-dicsekedő odúmba.

Egyszerre megint több síkú, több szálú lett az életem.

Csöpinek késő délutánonként változatlan hevességgel diktáltam az *Auguste Corbeille*-t, délelőttönként az Egyetemi Nyomdában Kulcsár Dodónak kivonatos előadásokat tartottam belőle, be-besündörögtem az egyetemre is, be-bekköröztem egy-egy magyaróra előttre vagy utánra, Horváth János és Alszeghy Zsolt előadásaira; be-bekukkantottam a Centrálba is, de megint csak hiába; mintha véglegesen nyoma veszett volna a nemrég még szinte naponta egybegyűlt baráti körnek; többnyire csak Urbánt találtam meg esténként a Sörkatakombában, ahol kék esőkabátjában és fehér száljában üldögélve egymás után hajtotta fel az aranyszínű, dús habú korsó söröket, miközben eldúdolta legújabb, egyre szaporodó, friss hangleütésű, hetyke, kicsit stilizáltan népies, üde verseit, melyeket ő is szeretett volna mielőbb kötetben megjelentetni. (S talán még abban az évben meg is jelentek *Ének a Dunakorzón* címmel, a címlapon egy ceruzarajzzal szép szőke, szakállas fejéről.) Egy sokat ígérő tehetség költői nyitánya volt ez a könyvecske, sok verse, sora ma is a fülembe zenél, az ő hangján, úgy, ahogy ő dúdolta magányos darvadozásainkon, mert ha együtt is voltunk sülve-főve, éreztük, hogy mindkettőnket a magánynak valami olyasféle burka vesz körül, ami áthatolhatatlan, ami feltörhetetlen. De együtt, egymás mellett könnyebben viseltük el, időnként még el is feledkeztünk róla; ezért szerettük annyira egymást, ezért kerestük annyit egymás társaságát, és amikor nem volt módunkban személyesen találkozni, telefonon is gyakorta „dumcsiztunk" sokszor órákon át.

Akkoriban Ernő már elhelyezkedett, a Magyar Gyanta, vagy Ruggyanta Társaságnál dolgozott, ha jól emlékszem, valahol a Veres Pálné utcában. De hogy mit csinált? Ilyesmivel nem törődtünk, ez soha nem volt közöttünk téma. (Mintha német érdekeltségű vállalat lett volna. Hogy került oda, gőzöm sincs! Akkor se volt, de egy nap onnan telefonált, és kész.)

Mi más érdekelt akkor bennünket, mint az aznap, előző nap írt versünk és a jövő, jövendő terveink. No meg a nők.

Ernőről legendák keringtek - sokat valószínűleg ő terjesztett, illetve terjesztetett magáról -, Eötvös-kollégista korában őt rendelték ki (állítólag) Michèle Morgan mellé tolmácsnak, akiért akkoriban egész Pest ifjúsága rajongott - a *Ködös utak* című francia film évekig tartó siker lett -, és Ernőnek sikerült meghódítania (állítólag) Michèle Morgant. (Talán pontosan úgy, ahogy Somlyó Gyurinak Muráti Lilit...) Ilyesmiken persze nem akadtunk fenn, mert abban a korszakunkban az álmot, az ábrándozást semmi sem választotta el képzeletünkben a valóságtól, szinte nem is tudtuk és főleg nem akartuk szétválasztani őket.

Minthogy nekem nem voltak még „nőügyeim", a másokén csüngtem áhítattal. Ernőnek is hálás közönsége voltam. Egyszer egy nagy, kalandos sétánk során elcipelt a Ferenc József-híd közepére, hiába fújt a szél, nem kegyelmezett, nem irgalmazott meg nekem. Ott kellett állnom vacogva, behúzott nyakkal, míg zordonan lemutatott a tovasiető habokba, hogy ott, azon a szent helyen dobta Baba, egykori szerelme a vízbe, egy bőröndben, a hullámsírba, szerelmük elvetélt gyümölcsét. És minthogy valaha egy évig bencés kispap is volt, „kék esőkabátjában" a „csipkézett karingben" keresztet rajzolt a jelzett, oly ingatag pont fölé. Borzongva vettem részt ezen a nem mindennapi gyászszertartáson. Játék volt, vagy csak fantáziánk akkori túltengésének leleménye? Én, aki akkoriban olvastam E. T. A. Hoffmann több művét, köztük az *Aranycserep*-et, mely komoly, néhol ki is mutatható hatással volt „felnőtt meséimre", abból a furcsa alkonyból is a költészetet éreztem ki, a költészetet őriztem meg magamban.

Mert már a költészetet tágabb értelemben kezdtem felfogni; rájöttem, hogy nemcsak a versben lehet költészet, s nagy betűvel írott Költészet, nemcsak az irodalomban, a filmekben, színházi előadásokban, de magában az életben, az emberekben is. Egy-egy hétköznapinak tűnő beszélgetés mondataiban több, lebilincselőbb költészet lehet, mint számos vagy számtalan költő izzadságszagú verseiben. Sok költészetet fedeztem föl Horváth Béla, Szomory Dezső és mások pózaiban is, mert a pózok a játékosság, az önirónia megnyilvánulásai; és a játékosság egyenértékű a költészettel, sőt maga a költészet. És miután meglehetősen jól ismertem az elmúlt húsz-harminc év irodalmát, szomorúan állapítottam meg, hogy a magyar irodalom tragikusan „felnőtt irodalom", alig néhány alakjáról lehet elmondani, hogy játékos.

Weöres Sanyi volt ilyen, akkor még az életében is, nemcsak a verseiben. Egyszer Guxával elzarándokoltunk hozzá, a Párizsi utcában lakott egy penzióban. Elmélyülten nézegette, mint egy hivatásos tenyérjós, Guxa tenyerét, hosszú utazásokat jövendölt neki, a Távol-Keletre, s hogy még Kínába is eljut:

- Látod, ott leszek generális, Dzsárdzs! - kapott az alkalmon lefelé jövet illusztris barátom.

De játékos volt Sanyika a véleményeiben is. Ha előző nap azt mondta nekem az Egyetemi Könyvtárban - ahol meglepően rövid ideig könyvtároskodott csak -, hogy Petőfi Sándor, na, nem is volt olyan egetverő tehetség, és én másnap, csak hogy alájátsszak, elkezdtem csepülni - jobb meggyőződésem ellenére - a másik Sándort, Weöresnél lelkesebb védelmezője nem akadhatott volna aznap széles e világon.

Vagy a Nemzeti Múzeum lépcsőjén, nem messze attól a helytől, ahol nagy elődje, Petőfi Sándor elszavalta a *Talpra magyar*-t, nem átallott leguggolni, mint egy kis kölyök, hogy egy tréfás képen lefotóztassa magát Pintér Jóskával, Hegedüs Zolival, Tűz Tamással és velem, aki kajánul vigyorogtam mindük fölé magasodva Tűz Tamás felvevő masinájába. Ott guggol, behunyt szemmel, földre tett kézzel örök időkig, de olyan mozdulattal a képen, mintha a következő pillanatban már sprintelni akarna, hogy mindenkit megverjen a költészet százméteres síkfutásában, az összes eleveneket és holtakat és az összes utána jövőket.

És köpte az egysoros verseket, a rímjátékokat: „Proust - bírta a szuszt.” (Akkor még nem tudtam, hogy ezt nem is ő, hanem Kosztolányi írta.) Vagy: „No basszam: de jókat írt ez a Maupassant!”

Kosztolányiról is tudtam, soha meg nem tagadott és meg nem tagadható mesteremről, hogy játékos volt. A rímjátékaiból, csacsirímeiből az Esti Kornélból, Kosztolányiné Kosztolányijából, ahogy Manyi néni leírta egy napjukat, a Kis Ilonka játékból; tudtam és megéreztem; és később Márai Sándor emlékezéseiben pompásan leírta-megelevenítette, hogy milyen nagyszerűen meg tudta játszani Kosztolányi azt a Kosztolányit, akit a közönség, sőt még a barátai is Kosztolányinak hittek... azt a Kosztolányit, akit mindig-mindig elvártak tőle.

Ilyen édes-bús játszadozás volt egyfajtaképpen az életünk Urbán Ernővel is, akivel - hogy a Centrál kiürült, szinte végérvényesen - még korábbiaknál is gyakrabban, sűrűbben voltunk együtt. Azok voltunk, akiket testi-lelki jóbarátoknak hívtak még abban az időben. Azt hittem, hogy vele olyan, egy életen át tartó lesz a barátságom, mint Kosztolányié és Karinthyé volt - ha nem halok bele most még műszerekkel, röntgennel ki nem mutatható tüdőbajomba vagy közelgő mandulaműtétembe. (Kalló Feri egy szombat délben a *Diárium* szerkesztőségében megállapította, hogy haladéktalanul ki kell venni, hiszen akkora a két mandulám, hogy összeérnek, és még megfulladok tőlük. Egy sarokban konzultált meg, ahol kitártam előtte áááázva a torkomat, és ő a nyelvemet mintha egy Montblanc-pixszel fogta volna le... Egy töltőceruza előbb akadt egy szerkesztőségben, mint egy nagy kanál. De lehet, hogy csak játékos képzeletem emlékszik vissza így erre a pillanatra. Kalló Feri elküldött Pest akkor egyik leghíresebb gégészéhez, dr. Campián Aladárhoz - neki azt hiszem, egyetemi évfolyamtársa volt -, aki meg is vizsgált, és mivel mandulám rekeszeiből spriccelt a genny, azt mondta, valóban ki kell venni őket, mert az ízületeimre, a szívemre mehet ez a folytonos gyulladás; de legjobb, ha mégis megvárjuk vele a tavaszt, mert akkor könnyebben, gyorsabban gyógyulnak a sebek. Tavasszal majd kiveszi a Szent István kórházban, ahol az Orr-fül-gége osztály igazgató főorvosa volt. Meg egyetemi magántanár is, vagy micsoda. Szerezzek egy szegénységi bizonyítványt, azzal ingyen befekhetek, és ő is elvégezheti grátisz a műtétet.)

Kicsit - nem nagyon! - póz volt a halálfélelmem is, mint ahogy a „nyakbavető kendőm”, Urbán Ernő fehér sálja, és kék esőkabátja, Bárány Tomit felnőttebbé varázsoló, de még alig serkedő szinte Arany János-i, a Szücs György sóvárgására emlékeztető bajusza, mint Somlyó Gyuri Valéry-imádata, hogy csak a közvetlen környezetemből tallózzak; sok póz volt bennünk, nemcsak írásainkban, hanem életünkben is; de hihetetlenül fiatalok voltunk. Nemcsak mint költőknek, íróknak, de mint embernek is meg kellett találnunk magunkat, sőt előbb megtalálnunk magunkban az embert, a mindenki mástól különböző embert, hogy mindenki mástól különböző írók és költők lehessünk. Ezt, akikben egy csöpp spiritusz volt, mindannyian éreztük. És ahogyan mint írók is, egy-egy nekünk rokonszenves, előttünk járó költő utánzásán kezdtük a pályánkat, oroszlánkörmeinket próbálgatva, úgy a különféle pózok, magatartások magunkra öltését sem tartottuk teljesen feleslegesnek; pontosan úgy, ahogyan egy ruhát fölpróbál az ember, reménykedtünk benne, hogy előbb-utóbb megtaláljuk a számunkra legmegfelelőbbet.

Sokat csiszolódtunk egymás társaságában, már a Centrálban is észrevettem ezt, de a Sörkatakombában Urbán Ernővel egészen nyilvánvaló lett. Késői órákig együtt ültünk, nap mint nap, és egymással végtelen hosszú dumálásokba bonyolódva, lassan kezdett kibontakozni előttünk, hogy tulajdonképpen mit is akarunk elérni az életben, az irodalomban. És mindezt egy olyan korban, aminek még nem tudhattuk, csak sejthettük a végső kimenetelét. És ahányan voltunk, annyiféleképpen sejtettük vagy sejthettük esetleg. És semmiféle biztosítékot nem éreztünk arra vonatkozólag, hogy túl is éljük a háborút.

Ernő még nem volt katona, még valahogy ki tudta húzni magát, talán állásba is ezért ment, laza egyetemi tanulmányaival is tudott ideig-óráig még operálni, de a jövőt nem látta tisztán egyikünk sem, még Weöres Sanyi látnoki tehetsége sem vált be egészen, legalábbis Guxát illetően. (De erről később, a maga helyén lesz még nem is egyszer szó.) Én is csak reméltem, reménykedhettem benne, hogy felmentenek, mint állítólagos cseh állampolgárt, mint ahogy erről már beszámoltam. Mással írattam levelet Anyácska anyakönyvi kivonatáért. Hiszen Kemény Simi bácsitól tudtam, hogy egy nap annak a bizonyítására is kötelezhetnek, hogy árja vagyok, hogy nem vagyok zsidó. (Őt mint zsidó származású újságírót már régen elbocsátották az *Az Est*-től és hiába pereskedett a végkielégítéséért évek óta.)

Igen, bizonytalan volt, hogy valamennyien túléljük-e a következő évet, éveket; akik barátok voltak, akik együtt indultunk, megérjük-e a háború végét, megérjük-e együtt a Béke akkor még csak nem is derengő első napját? Félelemmel vegyes reménykedéssel szóba került természetesen ez is közöttünk, minden áldott nap, de csak épp érintettük kabalából, és az ábrándozásba, a költészetbe dugtuk a fejünket, mint strucc a homokba. (Ez volt a mi egyéni strucc-politikánk.)

Azóta rájöttem, hogy még békeidőkben is bizonytalan minden egyes új, induló generációinak a sorsa; de a miénk, a háború harmadik évének egyre kiszámíthatatlanabb és minket is egyre inkább beszipkázó pokla miatt százszor bizonytalanabb volt.

Költeményekbe és újabb meg újabb korsó sörökbe dugtuk a fejünket. Én bírtam valahogy jobban, az őseimtől impregnált szervezetemmel. Ernőn hamar megmutatkozott a sörmámor hatása, a beszéde kissé ködös lett, a nézése fénytelen, tompa; volt, amikor már egyetlen korsó sör is megártott neki. De gátlásoldó is volt számára a sör.

Az egyik február végi napon, talán éppen aznap, amikor a rejtélyes tündér reggel újra hívott, a Sörkatakombában egy fonnyadt szőkeség, tűzkérés ürügyén, megismerkedett velünk, Ernő lovagiasan áthívta az asztalunkhoz, *grandszenyőri* módon - az én zsebemből - több korsó sört is rendelt neki, és a záróra jöttén szintén lovagiasan hazakísérte. (Talán mondanom sem kell, hogy kissé irigykedve néztem utánuk...)

Másnap reggel szokásom szerint éppen a lakásban lődörögtem, amikor megszólalt a telefon. Biztosan ő lesz! A tegnapi tündér! - dobbant meg a szívem, ahogy fölvettem a kagylót. De nem ő volt, Ernő beszélt, bentről a munkahelyéről, és mert a kollégái előtt telefonált, félig rejtjelesen, francia szavakkal megtűzdelve, megspékelve mesélte el tegnapi kalandját.

- Képzeld, pür volt!

- Micsoda? - mert pürét értettem. (Már akkor is rosszul hallottam volna?) Csak sokára, többszöri elismétlésére jöttem rá, hogy mit akart közölni velem. Nem a „vièrge” szót használta a többiek előtt, a szüzet, hanem a „pure”-t, ami tudtommal csak tisztát jelent ugyan, de Urbán sokkal jobban tudott nálam franciául, és valószínűleg van olyan értelme is, hogy: ártatlan, szűzien tiszta.

Hogy az a fonnyadt szőkeség ártatlan lett volna? No ebben alaposan kételkedtem, bár gyanúmat nem közöltem Ernővel. Este aztán részletesen elmondta, hogy bizony kemény dió volt feltörni, és hogy bőven vérzett is a nő...

De aztán elmúlt néhány nap, és Ernőt el kellett kísérnem - többször is - a Péterfy Sándor utcába, a MABI-ba, ahol előbb tejinjekciót kapott, majd mikor az nem használt, saját vér-injekciót, mert az akkoriban divatos, ukrán trippernek becézett gonorrheát szedte össze az ártatlan szőkeségtől. (Ha csak ez is nem költészet, nem kitalálás volt Ernőtől, hogy nőjön a szememben... Mert csak az intézet kapujáig kísértem el, ott vártam meg lent az utcán...)

Az én tündérem néhány napig nem jelentkezett. De Urbán Ernő rosszul végződött kalandja kicsit úgyis begyullasztott: nagyon kell ám vigyáznom, nehogy én is összeszedjek valami nem kívánt francot. Nem volt túlzott kedvem ahhoz, hogy én is ilyen lázcsináló új gyógymóddal ismerkedjek meg szüzességem, ártatlanságom elveszítése fejében...

Szerelem?

Napjaim hullámzó egyhangúságában a feszültséget, az izgalmat az a várakozás jelentette, hogy vajon felhív-e az a lány, aki valamilyen ismeretlen ismerősöm jóvoltából abban a telefontréfában segédkezett? Én csak várni tudtam, és remélni, hiszen a telefonszámát nem adta meg, a nevét se tudtam, mert be sem mutatkozott.

Megpróbáltam elképzelni magamnak. Amikor először hívott, Csöpi így adta át a kagylót:

„Egy festett szőke hang!"

Biztosan hülyéskedett; ez a játék számtalanszor megismétlődött Uriánéknál, Béla is ilyesmikkel traktált: „Egy fekete démon keres!", „Egy gesztenyebarna szűz!", „Egy vörösesszőke, szeplős kislány!" - mindezt húzásként, mert a legtöbbször csak férfiak voltak a telefonálók: Urbán Ernő, Kulcsár Dodó, Kosztolányi Ádám... (Rá aztán igazán illett mondjuk a „Vöröses-szőke, szeplős kislány!)

Igen, hullámos, hosszú fekete haja lesz, mert azt imádtam a legjobban, és kék, szelíd kék szeme, hiszen ez a színösszeállítás volt számomra a legvonzóbb; amennyire artisztikus voltam akkori verseimben és az *Auguste Corbeille* előtt írott prózámban, ugyanúgy vonzódtam a „festői" szépségekhez is, amint ezt már említettem is Sir Évával kapcsolatban.

És hogy alacsony-e, vagy magas? Inkább magas, és korántsem sovány; az ideálom a „teltkarcsú" típus volt, nem a zörgő csontú, a hozzám hasonló csont- és bőrkollekció. Olyasfélének képzeltem el, mint Nánay Valit, érzéki szájjal, ingerlő, kemény, az átlagosnál talán kicsit nagyobb mellekkel.

Az ábrándozás - mely Vörösmarty mesterem szerint az élet megrontója - számomra, éppen ellenkezőleg: az élet, a valóság megszépítője, elviselhetővé varázslója volt még sokáig, a mai napig is talán. És olyan élethűen képzeltem el behunyt szemmel, hogy testének még a körvonalait is éreztem, ahogy tapogatózva kerestem magam mellett az ágyon, hogy szorosan átöleljem, hogy a szájára tapadjon forrón a szám. (A vágyott mellet, azt hiszem, a falról rám kacsintó, a *Sexapeal* című francia lapból kivágott, gyönyörű cicijű kis perdita képéről loptam bele álmaimba.)

Fantáziámmal és magammal játszadozva jobb híján, s ahogy elmúlt néhány telefon nélküli nap, be kellett látnom, hogy a „tündér" utolsó telefonja is vicc volt. Hát senki, soha senki nem szabadít meg férfiúi feleslegeimtől? Soha senkinek nem fogok kelleni az életben?

Furcsa, majdnem hogy nőies passzivitásom már addig is megakadályozott bennem minden kezdeményezést. Hiszen amikor nemrégiben is Ditta fent járt nálam, kis szobámban, inkább féltem tőle, féltem attól, hogy „letámad", „megerőszakol" - persze ez is csak túlfűtött képzeletem játéka volt! -, holott pontosan erre vágytam! Tele voltam ellentmondással, bontakozó egyéniségem a legellentétesebb jellemvonásokból tevődött össze, aminek még ma sem tudom a pontos magyarázatát. Dittának még csak célzást sem tettem, hogy érdekel, egy mozdulat nem sok, de annyival sem nyúltam utána, kísérletet sem tettem arra, hogy megcsókoljam - miből gondolhatta volna, hogy tetszik nekem? Egyre gyávább, gyámoltalanabb lettem a nőkkel; Madlonnál, Nánay Valinál még megpróbáltam valamit elérni, no ott sem a kellő

rámenősséggel, amivel esetleg jobb eredményt érhettem volna el, talán célhoz, célba érhettem volna. Enervált, bágyadt voltam, minden sürgető vágyam ellenére, akarattalan, puha, sőt egyenesen puhány. És változatlanul idegenkedtem a megvásárolható szerelemtől vagy inkább a pénzért vehető szexualitástól; egyre romantikusabbá váló alkatom szerint csak a lelki szerelemből adódó, az azt kiegészítő, fűszerező testi szerelemben hittem; a kettőt egyelőre nem tudtam, de nem is akartam elválasztani egymástól. És ilyen lány talán Anne-Marie volt csak addigi ismerőseim közül. A szőke, bátyjával is lefekvő, kétszínű Vali emléke időnként felrémlett még; fájt a kudarc, nem az, hogy nekem nem feküdt le, hanem, hogy annyira félreismertem, hogy úgy át tudott ejteni, be tudott csapni; az, hogy én naivul őszinte voltam mindenkivel, és azt hittem, hogy mindenki más is hozzám hasonlóan őszinte érzelmeiben, gondolataiban, cselekedeteiben egyaránt. Már túl messze volt tőlem nevelőanyám, pedig az ő álságos, álszent, képmutató viselkedése, ahogy napról napra láttam, átéltem, egy életre ki kellett volna hogy gyógyítson a nőkkel kapcsolatos naivitásomból. (De ugyanilyen naiv voltam a férfiakkal, a barátaimmal is.)

Komoly élettapasztalataim voltak már, sok mindent a saját bőrömön tapasztaltam meg, de ezek a reális éveim emlékezetem homályába süllyedtek, és valami teljesen mesterséges világot igyekeztem magam köré építeni, olyat, ami kicsit el is választott az élettől, így védekeztem, próbáltam védekezni sikertelenségeim, kudarcaim ellen.

Már akkor is mondták rám, hogy „weltfremd” vagyok - a szótárak úgy magyarázzák, hogy „világtól elzárkózott, v. idegen” -, talán egy kicsit „életidegen”-t is jelenthet, ami csak azért furcsa, mert az életet a lehető legjobban szerettem volna megismerni, élni, átélni minden lehetséges változatát, minden elképzelhető mozzanatát; igyekeztem mentől több ismerősre, barátra szert tenni, mindenkihez közvetlen és barátságos lenni, ugyanakkor én is éreztem, hogy valami láthatatlan, áthatolhatatlan fal választ el az emberektől, a magány burka vett körül, és ez a burok nők mellett még vastagabb volt, mint barátaim társaságában. Valószínűleg alkati sajátság, alkati, születési hiba ez bennem - ami bárhogy vágyik is rá az ember, legyőzhetetlen; ezért nem lehettem „közösségi ember” -, csak beletörődnöm lehetett, megszokni, együtt élni vele, mintsem megszabadulni tőle.

Akkoriban még azt hittem, hogy csak én születtem ilyen pechesen, ilyen kivételes balszerencsével, de azóta rá kellett jönnöm, hogy az emberek nagy része ugyanettől szenved, csak nem mernek erről őszintén beszélni, fenntartás nélkül vallani.

Így álmodoztam, minden reális alap nélkül, hiszen újabb örökkévalóságnak tűnő napokig nem hívott a „tündér”-ré előléptetett telefonbetyár. (És micsoda képzelet kellett ahhoz, hogy feltételezzem, majd telefonon át belém szeret, és minden vágya az lesz, hogy személyesen is megismerjen és halaszthatatlanul szükségét érzi annak, hogy az enyém legyen, vagy még inkább: a magáévá tegyen!)

Pedig „előérzésem” - Dayka Gábornál megismert és tőle elcsaklizott szavam - ezúttal nem is kalandozott el olyan messzire a valóságtól, a lehetőségektől.

Néhány napi szünet után a telefon naponta többször is megszólalt úgy, hogy engem keresett a „festett szőke hang”:

- Ne haragudjon, hogy nem hívtam eddig, de a munkahelyem néhány napra elküldött vidékre. Komolyan: nem tréfáltam a múltkor, amikor azt mondtam, hogy megfogott a hangja, hogy kíváncsi vagyok magára. Szinte azt mondhatnám, hogy hiányzott, amíg nem tudtam hívni magát: ez alatt a pár nap alatt!

- De hát kicsoda maga? Még a nevét se tudom!

- Friderikának hívnak.

- Mint Schiller kedvesét?

- Úgy. Pontosan úgy - nevetett.

- Mire kíváncsi?

- Mindenre!

- Szőke vagyok... Platinaszőke...

Ó, hát mégis Csöpinek volt igaza?! Platinaszőkének általában nem születik senki... És amikor én hosszú, hullámosfekete hajúnak képzeltem el, azzal ruháztam fel... Pillanatnyi csalódás volt bennem, de Friderika ezt szerencsére nem vette észre, mert mindez a szempillantás egy töredéke alatt villant át rajtam, s ő már folytatta is:

- ...vagy nem szereti a szőke nőket?

- Dehogynem! - füllentettem lelkesnek hatni igyekező hangon. - Nagyon is! És hány éves?

- Harminckettő.

Ez még az előbbinél is nagyobb csalódás volt, de csak az első pillanatban. Hiszen szerettem, igaz, a fiatal lányokat; egy harminckét éves nőt kicsit idősnek tartottam, ugyanakkor számtalan regényből, sőt magából az életből, barátaim elbeszéléseiből is tudtam, hogy ezek az érettebb nők az igaziak egy tapasztalatlan fiatalember számára, az ilyen anyáskodó típusok azok, akik a legalkalmasabbak arra, hogy beleavassanak a testi szerelem misztériumába, művészetébe; ennél ideálisabb korú hölgyet nem is küldhetett volna utamba a jó szerencsém. Csak ügyesnek kell lennem, nehogy elpasszoljam, nehogy valamivel elrontsam ezt a véletlen, a Sors adta lehetőséget... Mindenáron meg kell hódítanom! Ó, bárcsak értenék az udvarlás fortélyaihoz. De - minthogy a középiskolában nem tanították - nem értettem hozzá. Igazán nagy hiányát éreztem annak, hogy nincs efféle tankönyv: „Tanuljunk könnyen, gyorsan udvarolni, szépet tenni!” Mint ahogy német, francia, olasz és talán már angol nyelvből is egyre szaporodtak ezek a sok sikerrel kecsegtető, könnyű és gyors módszerek...

Tehát ügyet sem vetettem, fenn sem akadtam a korán, elintéztem egy „ugyan ne mondjá”-val, „mert el se hiszem!” - és vártam további vallomásait.

Már alkonyodott, amikor hívott, és hazulról telefonált, nem mint legutóbb, a hivatalból. Egyelőre csak annyit árult el, hogy Albertfalva felé lakik egy kis családi házban, a saját házukban, a XI. kerületben, és hogy Óbudán dolgozik. Majd azt is rövidesen megmondja, hogy hol. És hogy ne legyek türelmetlen, amikor azt kérdeztem tőle, hogy mikor találkozhatnék vele.

Attól a naptól kezdve valóban naponta többször is hívott, a hivatalból is, hazulról is. Hosszan, néha félórákig, órákig is beszéltünk, mert akkor még nem találták fel az „időkorlátozásos”, „időméréses” telefont.

Az „udvarlásom” bókolásokból állt, hogy milyen kellemes a hangja - ezt jobb meggyőződésem ellenére mondtam -, hogy mennyire hiányzik, ha nem beszélünk naponta többször, hogy ütésszerűséget érzek a szívemen, ha meghallom a hangját (ez viszont igaz volt), mert kezdtünk alaposabban benne járni a márciusban, a közelgő tavasz, ha még nem is vibrált a levegőben, de már nem késhetett soká; és annyit már tudtam, barátaimon is láttam, hogy a tavasz nagy kerítő, talán a legnagyobb kerítő, a természet újjászületése az érzékeket, az érzékszerveket is felébreszti, sőt egyenesen felkorbácsolja, mágnesként húzza elő az emberből a vágyat, az érzékiséget.

Érzelmileg pedig annyira „üres” voltam, hogy egy-egy telefonja szinte olaj volt a tűzre, napról napra szerelmesebbnek éreztem-hittem magam, méghozzá igazán Auguste Corbeille-hez

méltó módon; egy hangba lettem szerelmes, melynek tulajdonosát nem is ismertem, akit még soha nem láttam, talán nem is volt a „zsánerem”, fogalmam sincs, hogy valóban fog-e tetszeni akkor is, ha személyesen találkozunk, hogy nem csupán bebeszélés-e ez a szerelemérzés?

De Friderika is így volt vele és velem, ezt mondta naponta, egyre lelkesebben sodródtunk egymás felé, minden múló perccel, pillanattal egyre jobban. Valami sistergett közöttünk az éteren át, egy testetlen vonzalom testet akart ölteni, egyre kíváncsibb lettem Friderikára és ő is rám.

Egy nap, sürgetésemre ráállt, hogy találkozzunk. De hogyan ismerjük meg egymást, ez volt a kérdés. Leírtam, hogy milyen a kabátom, milyen a kalapom.

- Ismertetőjelül azért nem ártana egy könyv is! - jegyezte meg Friderika. - Mert más is lehet pont olyan kabátban és kalapban!

Ebben persze igaza volt. Abban állapodtunk meg, hogy másnap este találkozunk a Kamara mozi előcsarnokában, mely ott volt mögöttünk, a Dohány utca és Nyár (Nagydiófa) utca sarkán. Ismertetőjelem - és az övé is - egy *Vigilia*, a *Vigilia* valamelyik utolsó száma.

Én a megbeszélt időpontban pontosan ott is voltam. Talán mondanom sem kell, hogy a torkomban dobogó szívvel, hogy milyen is lesz a valóságban a tündér, hogy mit is mondok neki, és ő mit mond nekem, hogy nem fogok-e, szokásom szerint, félszegen viselkedni vele, amivel elszúrhatok mindent azonnal?

Felhajtott gallérú télikabátomban ott őgyelegtem a moziban, egyre idegesebben, minden ajtónyitásra megriadva kaptam föl a fejem, hátha ő lesz, de egyetlen nőt se láttam *Vigiliá*-val a kezében vagy a hóna alatt. Lestem, hogy „a várt szerencse megjelen”, de jóval a megbeszélt időpont után sem jelent meg.

Hát megint átejtett! - állapítottam meg inkább keserűen, mint dühösen. Elszontyolodva bandukoltam haza. Úgy kell nekem, aki ilyen telefonheccektől várja a megváltását, a szerencséjét! Úgy kell nekem, ahelyett hogy energikusan szereztem volna valamilyen nőt, a mesebeli csodára akartam inkább hagyatkozni, a küzdés, a harc helyett időtlen idők óta azt várom, hogy a sült galamb a szájamba repüljön, hogy egy tündér az ágyamba repüljön.

Alig értem föl a második emeletre, alig nyitottam ki a lakás ajtaját, megszólalt a telefon.

Friderika volt.

- Ne haragudjon, hogy nem voltam ott. Illetőleg ott voltam, de csak azért, hogy megnézzem magát. Nem akartam zsákbamacskát...

És én? Én bezzeg bevásárolhatok magamnak egy zsákbamacskát? - öntött el abban a pillanatban a düh; az ilyesmi nagyon ritkán fordult elő velem; igyekeztem is fékezni magam, fegyelmezni, hogy ne vehesse észre a hangomon:

- Na és? - próbáltam könnyed lenni és vidám.

- Megfelel! - kuncogott bele a telefonba Friderika. - Nagyon kérem, még egyszer, Gyurka, hogy ne haragudjon. Ígérem, hogy jóvá teszem... Maga tényleg nagyon tetszik nekem. Most már nemcsak a hangja, de az arca is... Úgy, ahogy van: szőröstül-bőröstül!

- És... és mikor találkozunk? De ugye nem fog még egyszer átrázni, kedves?

- Dehogy fogom! Én is alig várom, hogy mielőbb találkozzunk! Holnap veszek valamelyik moziba két jegyet, az egyiket elküldöm magának, és megírom, hogy melyik szék az enyém. Legjobb, ha így találkozunk először!

Hát nem mondom: romantikus volt és kalandos az egész történet, méltó hozzám, Végh Györgyhöz és másik magamhoz meg pláne: Auguste Corbeille-hez!

Az *Auguste Corbeille* gépelése időközben elkészült. Csöpi, sok röhögés közepette, nagy lendülettel rövid időn belül végzett vele. Hiszen mindössze 150-160 gépelt oldal volt. Azonnal odaadtam egy példányt Kulcsár Dodónak, és egy rövidke levél kíséretében egyet Tűz Tamásnak is elküldtem, még március 2-án:

„*Kedves Tamásom!*

Szomorú vagyok, hogy már nem szeretsz, hónapok óta egy sort sem írsz és nem is jössz. Itt küldöm A. C. kéziratát, légy szíves, olvasd el, és írd meg róla néhány sorban a véleményedet, és lehetőleg minél előbb, de még ezen a héten küldd vissza: *ajánlva*, nehogy elvesszen. Mikor jössz fel?

Szomorúan köszönt
Végh György=Auguste Corbeille."

*

Friderika hétfőn is hívott többször, reggel, hogy komolyan nagyon tetszem neki, és hogy nagyon szerelmes belém, este pedig: hogy már meg is vette a jegyeket szerda estére a Casino moziba. Föl is adta nekem, holnap, kedden, biztosan megkapom!!

Kedden reggel korán kint ólálkodtam a konyhában, ahonnan három-négy lépéssel az előszobában tudtam teremni, ha csönget a postás. Dobogó szívvel, szúró érzésekkel a számban jártam ki-be, egyik szobából a másikba, amíg megszólalt a csengő.

Valóban elküldte Friderika a jegyet, két gépelt sor kíséretében, azzal a megjegyzéssel, hogy ő a tőlem jobb oldali széken fog ülni. Az enyém a kettes volt, az övé az egyes, a mozi közepén, de nem messze az egyik kijárati ajtótól. Mert nem átallottam elkocogni még aznap délután az Eskü térre (útra), ahol a Casino mozi volt. Körülbelül ott, ahol ma az 5-ös és 8-as autóbuszok lekanyarodnak az Erzsébet hídról, a végállomásukra, a Mátyás-pince elé.

A keddi-szerdai telefonbeszélgetéseink egyre szenvedélyesebbek lettek, lángolóak, perzselőek; majdnem hogy eksztatikusak. De nekem még mindig kicsit zsákbamacska jellege volt valóban az egész ügynek. Friderikáról, a külsejéről csak annyit tudtam, amennyit elmondott, platinaszőke haj, kék szem, ezek önmagukban nem lehetnek csúnyák; de vajon kielégíti-e az arca az én festmény-, a festői szépség imádatomat? Beleszerettem valakibe kétségtelenül, de ez egy arc, egy alak nélküli név volt még csupán; Friderika, ez a név így tetszett is, ha Erikának hívták volna, már kevésbé, mert túl „mai" németes volt, az úton-útfélen hallható „Erika-sláger" miatt. Mibe is szerettem bele? Egy hangba? Tulajdonképpen a hang nem tetszett először. Egy modorba? Egy kedveskedésbe, egy kedvességbe? Hiszen az alatt a mindössze néhány órai telefonálgatás alatt, ha összeadjuk azokat a perceket, negyedórákat, akár egy-két órát is, amit az elmúlt hetek alatt beszéltünk, éppen hogy csak fogalmunk volt, nagyjából elképzelésünk lehetett egymásról, hogy kik vagyunk, ki fia-borja; nagy várakozás volt bennem elvetve, minden lehetséges volt, de az ellenkezője is. Hogy páratlanul, valószínűtlenül szép szerelem lesz belőle, hiszen olyan nem mindennapian kezdődött! de az is lehet, hogy...

A „de"-t azonban igyekeztem mennél messzebb hessegetni magamtól.

A szerda délutáni második előadásra kalapáló szívvel ültem be. A reklámoknak lassan vége lett, a villanyokat kezdték leoltani, már a Híradónak megszokott szignálja hangzott fel, és Friderika még nem volt sehol. A tőlem jobbra eső egyes szék még mindig üres volt.

Hát újból átvert, minden fogadkozása ellenére! Akkor meg mért küldte a jegyet? Megáll az eszem! Se a Híradóra, se a filmre nem tudtam figyelni. A szék változatlanul üres volt mellettem, és üres is maradt, az utolsó percekig. Az idegességtől, a méregtől szokás szerint kivert a víz, nyakig úsztam a verejtékemben.

Körülöttem már szedelőzködni kezdtek, mert érezhetően-láthatóan közeledett a film vége, amikor leült mellém, fekete bundában egy valóban platinaszőke nő, amennyire ezt a mozi félhomályában ki lehetett venni.

Halkan odaköszönt nekem, én meg néhányszor lopva odasandítottam rá, de többet akkor sem tudtam kivenni az arcából. A film azonban rövidesen véget ért, és fölgyulladt a villany. Kicsit zavartan néztünk egymásra. Két szerelmes, egy egymásba szerelmes pár, aki most van először egymással testközelségben.

Az első látás, a megpillantás egyfajta teszt a számomra, és bizony csalódást okozott.

- No, így képzelt el? - kérdezte Friderika. És én, aki már belemelegedtem a játékba, nem voltam egészen őszinte: menteni akartam még ami menthető, rávágtam, hogy:

- Igen! Pontosan ilyennek képzeltem el!

Lehet, hogy kicsit hamisan csengett a hangom, de ez föl sem tűnhetett különösebben Friderikának, ahogy a recsegő székek közül igyekeztünk kijutni mielőbb az utcára, mert inkább bundája épségére vigyázott a nagy lökdösésben, tolongásban.

Amíg beültünk egy közeli eszpresszóba, az érzékeimet vizsgáztattam. No nem volt csúnya, hazudnék, ha ezt állítanám. Csak éppen nem volt a „zsánerem". Kisebb volt nálam jóval, az Erős Laci által húzásként emlegetett „kicsi nők" közé tartozott valóban. Az arcbőrének a jellege kicsit pirosas volt, nem a festéktől, hanem a hajszálerek kissé erősebb hálózatától. Az orra kicsit fitos volt, az az orrtípus, amit a legkevésbé szerettem, ami a legkevésbé vonzott. A szeme valóban kék volt, szép égkék; s haja szép, frissen gondozott platinaszőke.

Igazából, ha őszinte akartam lenni magamhoz, nem tetszett.

Nem tetszett, de mégis szerelmes voltam belé. Illetve egy érzés ahhoz a valakihez fűzött, aki ott lépkedett mellettem. Csak éppen az elképzelt és a valóságos kép nem fedte egymást.

Ha előbb ismerem meg, ebben a festményekhez, nem baba-, de festmény-szépségekhez vonzódó korszakomban, észre sem veszem, elmegyek mellette, ki sem alakul közöttünk semmi. (Bár a bernecebaráti Szöllős Vera sokkal inkább tetszett nekem, mint Friderika, az arca százszor inkább vonzott, és mégsem tudtam beleszeretni, szerelemre gyúlni iránta. Ugyanakkor, bár Friderika nem tetszett, de szerelmes voltam bele, valamibe belőle: a lelkébe, a modorába, a nem tudom, mijébe.)

Hát nem pokoli ez? Már az első szerelmem vagy kalandom, vagy mi a csodának nevezzem, máris ilyen bonyolultan indul?

Csak vigyázni nagyon! Semmit nem elárulni a valamelyes csalódásomból! Ütni a vasat, amíg meleg! Nem megfutamodni, ahogy annyiszor hajlamos voltam eddigi életemben, mint az őzike, a szerelem elől. A tavasz, a bizonyára közeli csókok elől! Hiszen én - legalábbis ezt mondta a Kamara mozi után - tetszem neki!

Ki kell egyeznem, meg kell alkudnom magammal, majd csak összerázódik bennem, ha előbb nem, utóbb, az elképzelt és a valódi kép! Úgy látszik, kis csalódások, megalkuvások nélkül nincs is szerelem!

Úgyhogy az eszpresszóban, minden ellenérzésemet, félénkségemet legyőzve „bedobtam" magam! Elvégre, akárhogy is mérlegeltem, rokonszenv fűzött, szerelem ehhez a nőhöz,

idegen volt félig-meddig, de azért mégis volt közöm hozzá, a néhány tucat órányi elbeszélgetett, elcsevegett, elfecsegett időt nem tette, nem tehette közömbössé egy hangulat, pillanatnyi hangulatom, szeszélyem, az, hogy a tesztem kudarcot vallott. Ha eddig többnyire rosszul éreztem volna vele magam telefonálások közben, akkor nem vártam volna a telefonjait, egyszerűen lecsaptam volna egy nap a kagylót, hogy aztán mindig letagadtassam neki magam, nem lettem volna kíváncsi rá, nem akartam volna megismerni. De hát minderről szó sem volt!

Előtérbe lendítettem magamból Auguste Corbeille-t, ami igazán nem esett nehezemre, hiszen Auguste Corbeille-t énem egyik részéből alkottam meg; csak a felületes olvasóknak-szemlélőknek volt a könyv megjelenése után az a véleményük, hogy *Auguste Corbeille*-t Kosztolányi *Esti Kornél*-ja ihlette, Somlyó Gyurinak, aki az első betűtől az utolsóig végighallgatta, egy pillanatig sem volt ilyen érzése; én tulajdonképpen nem is énem másik felének éreztem, mint Kosztolányi Esti Kornélt, hanem az árnyamnak, én nem veszítettem el az árnyam, mint Peter Schlemil, hanem az árnyékom kicsit más alakú volt, mint jómagam. Azt hiszem, kicsit merész is volt a könyv végén, a *„Búcsúzkodó”*-ban írt minijellemzésem; mindenesetre inkább bátor volt ez 1942 tavaszán, mint gyáva.

És hogy milyen volt Auguste Corbeille a valóságban? Én csöndes voltam, szelíd, finom, halk - a verseim is ezekkel a jelzőkkel vannak teli szünös-szüntelen; ezzel szemben Auguste Corbeille vad volt, sokszor közönséges és harsány; a mélabúm helyett a viharos vidámság jellemezte, nem mosolygott, hanem egyenesen fülsiketítően hahotázott, ha én passzív voltam, ő az aktívaknál is aktívabb, nem álmodozott, hanem cselekedett, méghozzá habozás, sőt gondolkodás nélkül, igen gyorsan; minden, amit tett, költészet volt, a cselekvés költészete, hiszen egyszerre sok-sok évszázadban és számtalan helyen élt, egy pillanatig sem maradva nyugton a fenekén; a zabszem egy percnyi tétlenséget nem engedett neki, örökké mozgásban volt, és ha én elmondhatatlanul bátortalan voltam a nőkkel, Auguste Corbeille kielégíthetetlen étvággyal, rabelais-i gargantua-i módon falta őket, no igen, Casanova egyszerűen kismiska volt hozzá képest. Mintha ellentétes jellemű ikrek készültek volna Anyácskám méhében, de csak az egyik született meg, a másik agyát és jellemét azért beolvasztva magába: az ábrándozásaimban élő énem szabadult fel bennem Auguste Corbeille-jel, Auguste Corbeille-ben valóban testet öltött; és ha Auguste Corbeille-t játszottam, nagyon jól alakítottam, minden gátlásom felszabadult, minden belső korlátom ledőlt.

Az eszpresszóban tehát azonnal augustecorbeille-eskedni kezdtem, amíg Friderika könyörögni nem kezdett, hogy kissé mérsékeljem magam, kerüljük lehetőleg a közfeltűnést. Nem akartam megbántani, lecsavartam magamban a férfias francia-költő-kalandort, csakhogy akkor megint a nőies, félénk, bizonytalan Végh Gyurka lettem, tudathasadásom egy másik rekeszébe tuszkoltam vissza a vad kamaszt.

Ezután egyre sűrűbbek lettek a találkozásaink, legtöbbször hozzám közel, az Uránia mozi melletti Erzsébet cukrászdában találkoztunk, ott vártam Friderikát munkából jövet, amikor Óbudáról, ahol tisztviselő volt, odaért. Szerettem ezt az inkább cukrászdát, mint eszpresszót, mert nem volt drága, de feketét is lehetett kapni, bár azt úgyszólván még alig ittam, nem volt szükségem akkoriban semmilyen doppingszerre, az ifjúság, ifjúi voltom, ha értelme volt, ha értelmét láttam, még éppen eléggé doppingolt; szerettem, mert kis rekeszes ülőhelyei voltak, a szomszédoktól elkülönítettek, ilyenekben akkoriban nem bővelkedett a főváros, legalábbis az én eszpresszó-cukrászda ismereteim szerint, melyek meglehetősen gyérek voltak; ha nem is lehetett ott komolyan csókolózni, de szorosan egymás mellé ülni, egymáshoz simulni azért igen, a felszolgálónők diszkrétek voltak, a szomszédok is hasonlóképpen magukkal voltak elfoglalva, kisded játékaikkal, ide inkább csak szerelmespárok jártak, a valóban süteményt falni szándékozóknak száz más hely állt a rendelkezésükre, a Gourmand-hoz, a Pap cukrászdába, a Hauerhoz, a Jégbüfébe százszor érdemesebb volt ellátogatni; az Erzsébet, a

Pohl és Mallyhoz a Franklin Társulattal, vagy inkább a Károlyi palotával szemben. Itt, a „fakk" mélyére húzódva minden bátorságomat összeszedve ismerkedtem életemben először komolyabban egy női testtel - még mindig csak ruhán át! -, mert ez már odaadóbb volt, mint a Nánay Valié; a finom blúzon át éreztem Friderika mellének langyosságát és körvonalát, formás, de kicsit rövid combjának melegét, amint vágyakozva hozzányomódott sóvárgó combom és sokszor a kettőnk közé ékelődött, kutatásra indult mohó kezem, de az csak illedelmesen a térdéig érhetett el, ott már foglyul ejtette Friderika nem is annyira tiltakozós-tiltó, mint inkább szemérmes keze; ebben éppen úgy kerülte a feltűnést, mint ahogy viszolygott első találkozásunkkor a harsány viselkedésemtől.

Ha moziba mentünk, a jótékony félhomályban napok múlva már a kezemet is becsúsztathattam a blúza kivágásába, először simogattam egy kis kemény női mellet, először akadtak meg ujjaim egy előreugró mellbimbóban, mely szinte úgy ágaskodott, mint az én férfiasságom; az eszpresszókból, a mozikból kijövet, az elsötétített utcákon, amíg Friderikát elkísértem a villamoshoz - Kelenföldön lakott, Albertfalva felé, a Standardgyár mögött egy kis mellékutcában a szüleivel együtt, a saját házukban -, a már egyre langyosabb tavaszi estéken hosszan tartó, véget nem érő csókolódzásokba kezdtünk; közben azon a marhaságon tűnődtem, hogy vajon igaz-e az, amit egyszer valaki bogárként tett-rakott a fülembe: hogy a csók egyenes út a szeretkezéshez, mintegy küszöb a következő lépéshez: hogy aki a száját odaadja, az ölét sem tagadja meg; mert eddig még csak a köldökéig ismerkedhettem meg alaposabban a testével, lejjebb engedni még vonakodott, ott még többnyire mindig az elhárító mozdulatokat alkalmazta; ez a hülyeség járt az eszemben, holott tapasztalatból tudtam, hogy nem igaz, Nánay Vali volt erre a legjobb példa. Csakhogy Nánay Vali kis gyakorlatozó dög volt, női rafinériáit velem próbálgató, míg Friderika „úrilány" volt, az akkori fogalmakat tökéletesen kielégítő; és bár erről eddig szemérmesen nem beszéltünk, nehéz volt elhinni, hogy még mindig szűz, harminckét éves korában. Szerencsére nem volt álszent sem, mint az a vitéz Szomoróczy Szomolányi Sándoros tavalyi Vali, aki a tusolást ajánlotta a szerelmi gerjedelemre orvosság gyanánt; Friderika is tusolt minden reggel és este; zuhanyozással kezdte és végezte a napot, még télen is, ezt még a telefonbeszélgetéseink korai korszakában megtudtam tőle, és nekem is ezt ajánlotta, gyakori megfázásaim ellenszeréül, hogy rendszeresen eddzem magam; meghűlés helyett ajánlotta, nem pedig a vágyak kielégítése helyett - ami igencsak nagy különbség.

Azt nem is titkolta egy pillanatig sem, hogy ő is vágyódik utánam, testileg is, nem volt egyáltalán álszemérmes, de egy ideig húzogatta-halogatta még a megvalósítását; az utcai „greifolások", „tapperolások" ellen, ahogy akkor hívták, berzenkedett, és joggal, nekem se volt különösebben ínyemre; a nyugodt körülményeket és a szép, kellemes környezetet én is elengedhetetlennek tartottam szerelmünk beteljesüléséhez.

*

Így érkeztünk el március fordulójához. Az utolsó napok egyikén egy levelet kaptam, hivatalos borítékban. Zabřehből jött a plébániáról. Dobogó szívvel nyitottam fel: Anyácska anyakönyvi kivonata volt benne.

Attól tartottam, hogy csehül lesz, de szerencsémre kétnyelvű volt az anyakönyvi kivonat; minthogy a cseh-morva protekturátusban volt Zabřeh; és németül is fel volt tüntetve minden rubrikának a neve. Mi az, hogy németül is! A rovatok elnevezései elsősorban németül voltak nyomtatva, csak alatta ismételték meg csehül is, elvégre a csehek a saját hazájukban másodrendű állampolgároknak számítottak a német „védnökség", a „pártfogás" alatt. Hát szépen pártfogolják őket, igaz, ami igaz; ez volt az első gondolatom, mielőtt tüzetesen áttanulmányoztam volna az iratot, melyhez Csöpiéktől kölcsön kellett kérnem egy német-magyar szótárt. De mivel senki sem volt közülük otthon, egyszerűen „meglovasítottam". (Egyfajta

közösségben éltünk abban az elvarázsolt lakásban, a tulajdonjog sok mindenben elmosódott közöttünk; a többiek is bejártak hozzám, még ha nem is voltam otthon, egy kis olvasni-valóért...)

A születés helye: M. Ostrau-Heinrichsdorf (tehát egyszerűen ezt is elnémetesítették! csak alatta szerénykedett csehül is M. Ostrava-Zabřeh.)

Utca, házszám: 344.

Év, hó, nap: 1899. július 24.

(Tehát ha nem halt volna meg, most 43 éves lenne ennek az évnek a nyarán.)

A gyermek neve: Anna Kowalcze.

(Csak éppen nem szimpla v-vel, mint az anyakönyvi kivonatomban, hanem dupla v-vel: w. Hm, ez érdekes!)

Vallása: római katolikus.

Apja: Kowalcze Thomas.

(Kohómunkás, Zabřehben, Valentin Kowalcze, letownai földműves és Marianne Zembola fia; római katolikus, született 1860. december 8-án. Hűha, ez aztán a német vagy talán cseh? alaposság! Hiszen még a dédszüleim neve és vallása is rajta van egyetlen papíron!)

Anyja: Johanna, Valentin Tichavsky bányász és Anna Koniček lánya; mindketten Svrkelben élnek. Kl. Kunzendorf mellett; római katolikus, született 1868. május 27-én.

Végül a dátum: 1942. március 26., és a római katolikus plébános aláírása.

Csak úgy dagadt a mellem! Hű, micsoda sokszínű származás, hányféle vér keveredik az ereimben! Eddig csak apámék családjáról tudtam; az enervált dzsentri vérről, de ez sok mindent megmásít; ez a furcsa kavarodás-keveredés frissíthette föl vérem: hiszen anyai ágon kohómunkások, parasztok, bányászok, kétkezi munkások unokája, leszármazottja vagyok!

És ízlelgettem a keresztneveket: a Tamás szimpatikus, a Valentin minden bizonnyal Bálint, no ez se hideg, se meleg; a Marianne-ban benne van a Mária és az Anna is, tehát kedves nekem, a Johanna is valahogy az Annát ismétli; és végül a legdrágább - sokszorosan legdrágább: az Anna.

Próbáltam elképzelni frissen született nagyszüleimet, akik eddig névtelenül lebegtek csak a homályban, de hogy biztosan voltak, éltek egy nap, és hogy szerettek, azt mindennél ékesszólóbban bizonyítja a létem, testi valóm, mert nélkülük nem lennék, de nem is lehetnék; nem jött volna létre ez a kombináció, aki én vagyok, Kovalcze György, vagy Végh György, vagy ahogyan az egyszerűség kedvéért az utóbbi időben a bejelentőlapomat kitöltöttem, amíg nem kaptam meg a lakhatási engedélyemet: Kovalcze Végh György.

Minthogy a Székely Lórándtól, apám intézőjétől kapott fénykép (azt hiszem, 1939 tavaszán küldte el, amikor apám anyakönyvi kivonata után jártam Áporkán és Kiskunlacházán, és írtam neki, hogy nem maradt-e valamilyen írásbeli emlék, fotó édesanyámról), tehát ez oly későn kapott fénykép tanúsága szerint inkább Anyácskára hasonlítottam külsőleg; ő volt ilyen barna, nemcsak a haja, a szeme is; apámra a kiskunlacházi orvos úgy emlékezett, hogy inkább szőke volt: azon tűnődtem, hogy nagyszüleim közül ki lehetett még ilyen barna, mint amilyen én is vagyok? És azt a kedves-ironikus mosolyt melyiküktől örökölte Anyácska? Ilyen nehéz testi munkásokban is lehet jókedv? Persze, miért ne lehetne; de ilyen tréfás-gunyoros mosoly... Talán a nők, a nőktől öröklődött: Marianne Zembolától, Johanna Tichavskytól, vagy Anna Koničektől?

És miféle jellembeli tulajdonságok vannak belőlük bennem? A lustaságom valószínűleg nem tőlük származik, dolgos-szorgos csehek vagy inkább morvák; esetleg lengyelek, hiszen ez határvidék, közel van Lengyelországhoz, hívta fel erre is a figyelmem Tubi, amikor megmutattam neki, boldogan lobogtatva a papírt, mely most aztán száz százalékig bizonyítja az árjaságom, legalábbis papíron, a szerelmi cselszövésekről, a véletlen balkezességek esetlegességét nem kombinálva be egy ember származásának összetevőibe; de elvégre nekem is csak *papíron* kell mindezt kimutatni, amit - az igazit, az igazságot - különben soha semmilyen vérvizsgálat, semmilyen napjainkban ismert módszer nem tudna bizonyossá tenni, hogy a századok vagy évezredek során nem csöppent-e mégis belém egy kis zsidó vér; de éppígy csöppenhetett Hitlerbe, Goebbelsbe, Göringbe vagy akár Szálasiba is; a nagy zsidófalókba.

(Éppen akkoriban hallottam valahol egy számomra borzalmas történetet. A pesti pletyka szállította házhoz nekem, igaz volt-e vagy nem: ma sem esküdnék, nem mernék megesküdni rá, de följegyzem, mert jellemző, nemcsak arra a korra, de akiről szólt ez a mendemonda, arra is. Just Béla, akinek ez az írói neve volt, állítólag az édesanyja második férjének a nevét viselte, az biztos, hogy volt egy nővére is, talán Ilona, akit egy, a háború alatt Magyarországon menedéket kapott, ideszökött francia katona vett el feleségül, és egy öccse is, Just Lajos; Just Béla eredeti neve állítólag Rabstern volt, de az is lehet, hogy Raab vagy Raapstern. Leírva soha nem láttam, és a fülem már akkor is félrehallott, bizonytalan volt kicsit. Egy akkori telefonkönyv talán eligazítana, de nincs ilyen a kezem ügyében, és csak a szituáció fontos, a történet és nem a név. Just Béla, amikor egzisztenciára kezdett menni a zsidó származás, sőt egyenesen vérre, mert a munkaszolgálat miatt élet-halál kérdése lehetett - 1942 tavaszán kétszázezer munkaszolgálatost hívtak be, ebből ötvenezer zsidó volt; tehát Just Béla, gondolom, ezekben az időkben, elvitte megesküdni az édesanyját valamilyen bíróság elé - hangsúlyozom, hogy állítólag! -, arra kellett megesküdnie az édesanyjának, hogy Just Béla házasságtörésből származik, az anyakönyvbeli apja nem a valódi apja, hanem egy keresztény... És ha emlékezetem nem csal, ezzel a procedúrával mindössze annyit ért és érhetett el, hogy csak *félzsidó*-nak számított, mert maga az édesanyja is zsidó volt.

Ez a történet iszonyattal és irtózattal töltött el akkor is, még ha igaz is volt az alaphelyzet: elcipelni egy szerencsétlen nőt, hogy esküvel vallja a bíróság előtt, hogy a fia házasságtörésből született; ehhez gyomor kellett, ennek a kitalálásához és főleg a megvalósításához. Abban az egyben holtbiztos voltam, hogy én erre képtelen lettem volna, még ha az életem múlott is volna azon, hogy megteszi-e ezt a vallomást az anyám. Inkább hagytam volna a bőrömet a vásárra vinni, mintsem ilyen kínos helyzetbe hozni egy embert, aki, ha így volt, ha nem, nem érdemelte meg, hogy így bánjon vele egy másik ember, ráadásul éppen a fia. De hát annyi borzalmat produkáltak azok az évek, hogy nem vetek ezért Just Bélára én sem követ, csak éppen kötelességemnek érzem, hogy mint egy elsüllyedt korszak szemtanúja és krónikása, följegyezzem ezt a kis epizódot is a kor margójára.)

El is határoztam most már véglegesen, hogy megírom - amint időm lesz rá - a régóta tervezett családregényt; most már sokkal szélesebben és hömpölygőbben, mint ahogy eredetileg gondoltam; a papírról rám mosolygó, eddig soha nem hallott nevek, úgy éreztem, hogy szárnyakat fognak adni nekem, hogy segítségükkel ki tudom bontani több nemzedék, méghozzá két különböző ellenséges nép több nemzedékének a regényét. Egy kis környezettanulmány sem ártana, ha nem volna háború, el kellene utaznom Zabřehbe, hiszen könnyen lehet, hogy akár a nagyapám, akár a nagyanyám, esetleg mind a kettő él még: Thomas Kowalcze nyolcvankét éves lenne, Anna Koníček meg csupán hetvennégy, nem olyan matuzsálemi kor egyik sem, hogy ne volna rá remény: valamelyiküket csak életben találnám. Bár nem tudok csehül, tolmácsot valahol biztosan tudnék szerezni, legföljebb megkérném Tubit, hogy jöjjön el velem néhány napra.

Igen, elmehetnék. Ha nem volna háború. Minthogy lakhatási engedéllyel vagyok itt, magyar útlevelet nem kaphatnék, egy csehül nem tudó állítólagos cseh állampolgárnak meg isten-kísértés volna bedugni a fejét az oroszlán torkába. Elkaphatnának, besorozhatnának, bevág-hatnának egy munkaszolgálatos csapatba, Bauer Franci, az egyik osztrák állampolgárságú osztálytársam így tűnt el valahol, szőrén-szálán, ha ugyan emberről ezt el lehet mondani; a szülei, akiket fölkerestem Baross utcai lakásukon, több mint egy éve nem kaptak tőle és róla semmilyen hírt, semmilyen értesítést. Jobb hát, ha behúzom a nyakam, és nagyszüleim meglátogatását a háború utánra hagyom, annyi sok más mindennel együtt. S hogy mikor lesz vége a háborúnak? Ki tudná azt megmondani, de csak hozzávetőlegesen is megjósolni? Két, három, négy év? Esetleg még több? Addigra nagyapám megközelítené a kilencvenet, és nagyanyám is jócskán benne lenne a korban.

És még egy elgondolkoztató valami. Emlékezetem megőrizte, hogy nevelőanyám egyszer azt mondta: Anyácska összeveszett a szüleivel. Ez lehet, hogy igaz, hogy ebben nem túlzott a nevelőanyám. Hiszen, ha jóban lett volna velük, akkor, amikor közeledni érezte halálát, mért nem rájuk hagyott? Vagy tudomása volt arról, hogy meghaltak? Akkor meg hiába is mennék. Viszont ha rájuk hagyott volna, akkor most cseh költő lennék? Minthogy a nagyszüleimnél csakis csehül tanulhattam volna meg, az lett volna az anyanyelvem. Csakhogy akkor egész más lett volna, másként alakult volna az életem, nem jut ki nekem nevelőanyám poklából, igaz, de élményvilágom ezzel a ténnyel szegényebb, szűkösebb volna. Másként alakultam, másként formálódtam volna talán jellemileg is, más volna az egyéniségem, vajon ha ott növök föl náluk, Csehszlovákiában, akkor is megírtam volna ugyanezeket a verseket a *Havas éjszakák*-ban? A *Pillangós őszök*-et meg az *Auguste Corbeille*-t is? Kétlem. Hogy így *nem*, abban aztán biztos vagyok. Ehhez a magyar irodalom ismerete is szükséges volt. És hogy azok legyenek a barátaim, az ismerőseim, akik formálólag hatottak rám. Ha ott élem az életem, én volnék félig-meddig, de csak félig-meddig, mert a környezet is rendkívül alakítólag hat az emberre; a környezet, a körülmények. Úgy látszik, mégis inkább sorsa van az embernek, amit nem alakíthat senki a saját szájíze, kedve szerint, mert egyszerűen nem áll módjában. Milyen furcsa helyzetekbe kerülhettem volna, ha elvisznek anyácska halála után a nagyszüleim! Á, nem is érdemes ilyesmiken tűnődni, mert csak beledilizik az ember!

És ha ott vagyok, ott élek most cseh földön, akkor nincsen Friderika sem! Valaki más van talán helyette, de az semmiképpen nem Friderika. Márpedig én most bele vagyok szerelmes!

*

Ezekben a hetekben főleg a szerelemmel voltam elfoglalva és vele párhuzamosan az *Auguste Corbeille* sorsával. A példányaimat szétlőttem, odaadtam érdeklődő barátaimnak, így többek között Kulcsár Dodónak, aki nevetve adta vissza:

- Nem mondom azt, hogy remekmű, de az az egy biztos, hogy *remek mű*! Ezt feltétlenül meg kellene jelentetni! Csak az a kérdés, hogy ki adná ki, melyik kiadó merné kiadni? Valamilyen más megoldást kellene keresni...

Ezektől a nem sablonos dicséretektől persze csak hízott a májam. A májam igen, de én változatlanul csontkollekció voltam, aki, ha fújt a szél, szinte zörögtem a bőrömben, ami úgy-ahogy összetartott. Ezeket a zsírpárnahiányokat kellett szvetterekkel, kabátokkal, bélésekkel, különféle, sokszor két-három sállal is - amiket akkor előszeretettel hívtam „nyakbavető kendő”-nek - kipótolnom. Hiába hordtam a Gogolák szerezte haskötőt a gyomorsüllyedésem ellen; az orvosok azt állították, hogy csak akkor tudok meghízni, ha elmúlik a gyomor-süllyedésem; a gyomrom csak nem akart följebb szállni, úgyhogy egy nap el is dobtam a has-kötőt, mert nemcsak hogy nem segített, de egyenesen fájt is, ahogy benyomult az alhasamba vagy a hasam aljába; olyan érzés volt, mint egy állandósult knokaut.

Pedig szorgosan eljártam uzsonnázni is, ha nem franciakrémesekkel vagy csokoládétortákkal jutalmaztam meg magam, akkor átsétáltam a Kecskeméti utcába, ahol a Jogi Kar mellett volt egy tejvendéglőféle, s még akkoriban is lehetett kapni naponta friss tejfeles túrót, ha csak tehettem, bevágtam belőle egy jó nagy porciót. Ezt többnyire azzal kötöttem egybe, hogy elzarándokoltam Thurzó édesanyja sütödéjébe, a Váci utcába, változatlanul kaptam a napi tíz süteményt, azt is mondhatnám, hogy „járt nekem", csupán nekem is le kellett guberálnom érte a megfelelő mennyiségű kenyérjegyet, később aztán, úgy emlékszem, a kenyérfejadag csökkenésével én is kevesebbet kaptam vagy csak másodnaponként tudtam igénybe venni.

Thurzónak egy ideig rövid, de velős és maliciózus filmkritikákat is írtam az *Élet*-be, sokat jártam délelőtti sajtóbemutatókra, többnyire Urbánnal, amíg nem ment állásba, aztán már csak egyedül. Ezek a délelőtti sajtóbemutatók olykor nagy traktákkal voltak egybekötve, ami akkor már, az egyre nyomorúságosabb ellátási körülmények miatt, kezdett vonzó lenni. Egyszer Urbánnal voltam kint a Gyarmat utcában egy magyar film sajtóvetítésén, szinte a rosszullétig degeszre zabáltuk magunkat virslivel, különféle tortaszeletekkel, mignonokkal, mindezt elsőrangú italokkal locsoltuk meg. Az volt a szokás, a módi, hogy ilyen eszem-iszomokkal főleg akkor számolhattunk, ha rossz volt, csapnivaló a film. A filmkritikusok nem voltak általában gáncstalan lovagok - én sem... -, így egy jó tízórai után rózsaszínebb megvilágításban láttuk a még vicik-vacak filmeket is, és a megjelent kritikák jóval emelkedettebb színvonalon ismertették a filmeket, mint amit valóban megérdemeltek volna. Azonban az ellenkezője is előfordult. Remek filmek áldozatul estek a filmkölcsönzők fukarságának, ha nem volt büfé, a sárga földig le tudták rántani, a legjobbak sem kaptak kegyelmet; így álltak bosszút az átdidergett délelőttökért a kritikusok, mert a legtöbb moziban a fűtési nehézségek miatt inkább csak délután volt meleg, ha megtelt a nézőtér; a délelőttöket többnyire kabátban ültük át, nemcsak én - mert én ebben igazán nem voltam mérvadó -, mások is.

De ha csak a filmvetítések előtti dínomdánomokban lett volna korrumpálható az akkori sajtó... ez még igazán könnyen megbocsátható lett volna... De mindenben az volt! Így többek között a januári újvidéki pogromot is elhallgatták, vagy másként állították be, mint ahogy történt, a nagyarányú mészárlásokról a külföldi adásokból értesültünk - vagy első kézből, a *Diárium* szerkesztőségében, változatlanul szombat délben. Mert bejárt ide Pintér Jóska és Cseres Tibor is. Márpedig őket - különösen Pintér Jóskát - minden egyes alkalommal, valamennyi mozgósításkor behívták. Tőle tudtunk meg olyan történeteket, mint ez is - ennek állítólag, mondhatni, szemtanúja volt, bár az elmondottak miatt kicsit kételyeim támadtak, egy icipicit tamáskodva hallgattam, de hát az ő lelkén szárad, ha nem igaz, nem az enyémen, mert ő volt ott lent, nem én, én csak „fültanúja" voltam az egésznek -, hogy egy csetnyik lány magára engedett egy kis magyar katonát, majd előrántva a tőrét, tőből levágta a kiskatona izéjét... (Ilyenkor valósággal hétrét görnyedtem, mert úgy éreztem, mintha az enyémet vágták volna le, mintha engem fosztottak volna meg a férfiasságomtól; a moziban még akkoriban is elfordítottam a fejem, vagy behunytam a szemem, ha a vásznon vért vettek valakitől, pedig a filmek túlnyomó része fekete-fehér volt, nem is színes, így, áttételesen, én is részese voltam icipicit a háborúnak, ha valaki elhihetően adta elő élményeit, márpedig Cseres Tibor is, Pintér Jóska is igazán kitűnően tudtak mesélni.)

Ilyesmitől csak nem kell tartanom Friderikával kapcsolatban, mármint hogy megfoszt a férfiasságomtól, morfondíroztam sokszor esténként, amikor a csókolódzásoktól felzaklatva tértem egyedül nyugovóra. Már ő is érezte, hogy nem lehet, nem szabad sokáig halasztgatnia azt, hogy az enyém legyen. Minden eshetőségre készen vettem egy fél tucat Olla-gumit, hogy ha váratlanul mégis feljön Friderika... mert azt tudtam magamról, hogy nem tudnék idejében „kiszállni", ahogy a szexualitásban már jártas barátaim magyarázták, hogy képtelen volnék a „coitus interruptusra", mert annál sokkal izgulékonyabb vagyok, sokkal gyöngébb idegrendszerű, semhogy egyszerre többfelé is működjön amúgy is kósza figyelmem.

Roppant sokat vártam ettől az élménytől - talán éppen ez volt a baj.

Egy délután hajlandónak mutatkozott följönni Friderika, de csak úgy, ha nem látja meg senki, ami már csak a lakás beosztása és az állandóan ott lebzselő kosztosok-kuncsaftok-barátok, mindenféle népek miatt sem volt túlzottan egyszerű, hiszen nem volt különbejáratú szobám, a konyhán mindenképpen át kellett menni, ha valaki be akart jutni hozzám. Tehát alaposan elő kellett készítenem a terepet, meg kellett szerveznem Friderika láthatatlan bevonulását.

Urián néniék fütyültek rá, sőt egyenesen örültek neki, hogy akadt valakim, hiszen a folytonos telefonálások miatt előttük sem volt titok; Ica meg valósággal a szövetségesem volt, úgyhogy ő falazott nekem, amikor beavattam a szituációba, megígérte, hogy amikor csöngetni fogok, két rövidet egy hosszút, valamilyen ürüggyel mindenkit becsődít a konyhából a hálószobába, különben az ő varrógépe is ott volt, netán ha ücsörögne kint valaki.

Nem kis vesződségembe került, amíg meggyőztem Friderikát az Erzsébet cukrászdában, hogy nyugodtan följöhet (hozzájuk nem mehettünk a szülei miatt), nem fogja senki meglátni, erre a nyakamat teszem; mert az utolsó pillanatban megint inába szállt a bátorsága. Ez kicsit érthetetlen is volt a számomra, elvégre mégsem volt egészen mai csirke, harminckét éves, független nő volt, de az „úrilányság", „úrinőség", az előítéletek minden béklyójával megáldva - vagy inkább megátkozva.

Urbán Ernő - ezt az Ernőt egyszerűen nem lehetett becézni, ő engem Horváth Béla után szabadon „Gyurcsám"-nak szólítgatott - váltig azt híresztelte, hogy nagypénteken veszítettem el a szüzességem; ez a kifejezés is milyen marhaság egy férfival kapcsolatban, a nő valóban elveszít valamit, egy hártya foszlányait esetleg, de egy férfi? Urbán szerint tehát nagypénteken estem át a tűzkeresztségen - még ez sem a legmegfelelőbb szó -, de hát minthogy nem ő tartotta a gyertyát, ez a híresztelés már akkor is cáfolatra szorult. Az igazság az, hogy már a húsvét előtti héten megtörtént; Ernő csak a legenda kedvéért időzítette így a dátumot arra a napra, amikor a legteljesebb önmegtartóztatást kellett vagy legalábbis illett tanúsítani a test örömeit illetően. Bár változatlanul panteista voltam, egy-egy évben a nagypénteket valóban végigböjtöltem, végigkoplaltam, de pusztán sportteljesítményből; nem azért, mert az Anyaszentegyház így rendelte.

Urián Ica megtartotta az ígéretét, valóban tiszta volt a levegő a konyhában, Friderikát nem látta meg senki.

A szívem nem is a mellkasomban dobogott az izgalomtól, nem is a torkomban, de egyenesen a számban, melyben ráadásul millió tűszúrást is éreztem; olyan elfogódott voltam, olyan ügyetlen, mintha én lettem volna a kislány, és nem a büszke hím, a férfi.

Nagyon ügyetlenül vetkőztettem le Friderikát, akiben nem volt semmi könnyedség, semmi játékosság, passzív volt, egyszerűen tűrte csak, hogy kihámozzam a kombinéjából, hogy végigcsókoljam a melleit, a köldökét, a hasát, egy merő frásszal az idegeimben, mert ami az utcai csókolódzásunkkor mindig bekövetkezett, pillanatok alatt, ezúttal csak nem akart megszólalni a férfi; semmiféle vágy nem ágaskodott bennem türelmetlenül, egyre inkább attól féltem, hogy még egy-két perc, amíg a bugyija lehúzását el tudom odázni, és azután... azután kudarcot fogok vallani, csődöt mond minden feltételezett, elméleti tudományom, mert nem lesz mivel „beavattatnom a szerelem misztériumába".

Azonban őrangyalom mégis kegyes volt - vagy valamelyik költőszentem közbejárt az égi Hatalmasoknál -, és amikor már Friderikát a bugyijától is megszabadítottam, nem nélkülöztem szerencsére a tettre kész állapotot. Az éjjeliszekrényem fiókjában ott volt az Olla-gumi, de Friderika elhárította, hogy nincs rá szükség, ő nem szereti ezt a találmányt (soha nem mertem megkérdezni, mert ebben szinte máig szemérmes maradtam, hogy mivel védekezett). A tapasztalatlanságomon, ügyetlenségemen nem segített. Amit magamban nem

vártam volna egy nálam kilenc évvel idősebb nőtől - bármilyen közönségesnek, triviálisnak is hangzik -, csupán széttette a lábát. De ha egyszer ez volt az igazság, ez volt a helyzet! Ráadásul még csak az öléig sem értem el, mert máris bekövetkezett a katasztrófa, a „praecox", az „ante portas", ami egy túlfűtött képzeletű kamaszra valósággal hidegzuhanyként hatott.

Friderikában nem volt semmi szemrehányás, kicsit megcirógatott, kicsit forróbban, szenvedélyesebben megcsókolt, és ennek rövidesen meg is lett a hatása: hiába, fiatal voltam még, a vágy sűrűbben jelentkezett, másodszorra már sikerült, aminek sikerülnie kellett, hogy az akkoriban olyan örömmel forgatott „felnőtt" *Ezeregyéjszaka* egyik megközelítőleg hasonló fordulatával éljek; csakhogy álmaimban, ábrándozásaimban százszor jobb-érdekesebb-izgalmasabb volt a testeknek ez az intim találkozása, egymásba fonódása-hatolása: ebből alig éreztem valamit, valami baj volt a hőfokával, nem volt benne semmi izzás, forróság, tűz; nem szorosan ölelt át, nem vert bilincsbe szenvedélyesen az, aminek ez lett volna a kötelessége, a feladata; nem veszítettem el a kontrollt magam fölött, nem járt át villámcsapásként semmiféle önkívületbe taszító kéj.

És ez igaz is volt, mert még egyszer feléledt bennem a férfi - három a magyar igazság -, és a franciának tartott módozatban az előbbieknél nagyobb örömet leltem. Az igazság az, hogy tapasztalatlan voltam, de Friderikának, ha voltak is tapasztalatai, nem volt a szerelem művésze (örök kár, hogy nálunk a szerelmet nem tanítják, mint Keleten, hány tantárgynál volna fontosabb, hogy ezt verjék belénk az érettségi előtt, hogy csak ennek az elsajátításával lehessen éretté nyilvánítani mindenkit), persze nem Friderika volt az egyetlen, aki nem konyított túlzottan a szerelem technikai részeihez, és nem én voltam az egyetlen, akit ilyen csalódás ért. Akkor már több életrajzot olvastam Adyról, és úgy emlékeztem, hogy őt is nagy kiábrándulás érte, és hogy ezt hajszolta számtalan nő karjában, hogy hátha mással jobb lesz, olyan, amilyennek a régi könyvekben leírták, amilyenekről a legendák szólnak, és gondolom, ilyen keserű tapasztalatok hatása alatt kergetik egyes nők is nimfomániásan a megváltó, a mindent betetőző, fölülmúló élményt. Persze akkor még mindezt nem láttam ennyire tisztán, bölcsen és ilyen magaslatról, inkább valamiféle szégyenérzet volt bennem, hogy lám, én is csak ezt tudtam nyújtani, mert azt éreztem, hogy Friderika sem forrósodott át velem, de valószínűleg mással se nagyon; pedig ábrándjaimban a szerelem művészének hittem magam - gőzöm sincs, hogy mitől voltam ilyen beképzelt, hiszen még a női testek anatómiáját sem ismertem, ehhez hozzájárult, hogy nem is voltak azokban az években megfelelő szexuális felvilágosító könyvek, inkább csak olyanok, hogy „katasztrófák a szerelmi életben", a barátok se beszélték meg ezt egymás között, ennél nagyképűbbek voltak, természetesnek vették, hogy ezt ösztönösen tudja az ember, pedig egyáltalán nem volt természetes; de nem egyedül voltam így, ezrek és tízezrek jártunk ebben a cipőben, szenvedtünk valamiféle kielégületlenségtől, a nemi örömök ki nem elégítő voltától. Talán egy „kitanult kurva" jobban beavatott volna a szeretkezés mechanizmusába, de hát azokhoz változatlanul nem volt kedvem, úgy éreztem, hogy túlzás ezért a semmiségért, mert aznap az volt a véleményem, hogy alig több, mint egy orrfúvás, hogy túlzás ezért pénzbeli ellenszolgáltatást kérni, illetve elfogadni-adni.

Mindezek átfutottak rajtam, de még azzal sem voltam tisztában, hiszen senki sem hívta fel rá a figyelmem, hogy lassan szokik csak hozzá az ember, lassan érnek be hozzá az idegei, hogy sok-sok év elmúlik addig, amíg néha-néha pillanatokra valóban mindent felejtető élmény is lehet belőle.

Aznap még csak „az első óra, első lecke" volt ez a gyakorlati, a fizikai szerelem iskolájában, és hogy zavaromat leplezzem, inkább az összehasonlító színtudományomban iparkodtam jeleskedni, hogy mennyire elüt Friderika platinaszőke haja az inkább barnának mondható egyéb göndörödéseitől, mire Friderika megsértődött (könnyen megsértődött máskor is), és betakarta magát a dunyha egy csücskével, elzárva mohón kutató, játékos szemem elől a bájait

(mert kicsit prűd is volt), pedig a látás is hozzátartozik a szerelmi örömökhöz, mind az öt érzék együttesen; a látás is, nemcsak a szaglás, ízlelés, tapintás, sőt még a hallás is.

Kis csalódás volt számomra a tűzkeresztségem, de azért az idegeim valahogy mégis megnyugodtak, már nem voltak úgy „felspannolva", mint annyi éven át; valamit azért megtudtam aznap, hogy nem is olyan csoda az a Nagy Titok, amiről vagy tizenhat-tizenhét évet ábrándoztam naponta. Rá kellett jönnöm, hogy a nagy várakozások mindig csalódással járnak, hogy soha nem úgy teljesülnek be a dolgok, ahogyan megálmodjuk őket, hogy a valóságban mindig marad bennünk valami kielégítetlenség utánuk.

De tulajdonképpen jó volt, hogy már túlestem rajta, hogy reálisabb alapokról nézhetem eztán ezt is, kevesebbet várva ezután a jövőtől ezt illetően, kicsit odarakva, minden hókuszpókusztól, felnagyítástól mentesen a valódi helyére.

*

Amikor Friderika elment - kifelé menet is biztosítanom kellett a láthatatlanságát, ami sikerült is, mert már későre járt -, kinyitottam, kitártam az ablakot, ez ritkán fordult elő velem, és nagyokat szippantottam a friss tavaszi levegőből, már amennyire cserélődhetett a lichthófnál alig nagyobb kisudvaron.

Valami fontos mégiscsak történt azért velem aznap: megismertem a fizikai szerelmet, és megszabadultam a szexualitást misztifikáló hamis ábrándozásaim kellemetlen bilincseitől.

Hogy nem nagypénteken történt ez a jeles esemény, mi sem bizonyítja jobban, hogy ahhoz a húsvéthoz, 1942 nagyszombatjához egy máig is kínos emlékem fűződik.

Délután, hagyományainkhoz híven, Friderikával az Erzsébet cukrászdában üldögéltem, egy doboz bonbonnal kívántam neki kellemes húsvéti ünnepeket, amit akkoriban már nem egykönnyen lehetett beszerezni, nem kis utánjárás kellett hozzá. De ilyesmiben mindig is szívós voltam, kitartó.

Friderika láthatóan nagyon örült neki; és benyúlt a retiküljébe, kivett egy kis vékony és hosszúkás selyempapírba csomagolt valamit.

Mi lehet egy ilyen pici csomagban? Hirtelen rémület hasított a szívembe: egy fogkefe! Csakis egy fogkefe fér el ilyen kis helyen, az alakja is pontosan olyan: vékony és hosszúkás... Atyaúristen! öntött el a forróság, de úgy, hogy a következő pillanatban szokás szerint elöntött a víz; Friderika rájött, hogy nem mosok fogat! Talán észrevette, hogy a mosdómon nincs fogkefe, és ezt kapom tőle - gyengéd célzásképpen - húsvéti ajándékul... Hát ezt nem kellett volna, Friderika! ebben van valami megalázás. Jó, én is moshatnék rendszeresen fogat, nem mondom, nem kellene bíznom annyira a fiatalságomban, az „öntisztulás" természetes folyamatában, de azért ez mégis egy kicsit erős, kitenni engem egy ilyen kínos pillanatnak, bár szinte óráknak tűnt az a perc, amíg kibontottam, kényszeredett késleltetéssel, a selyempapírból a kis papírdobozt. Félig-meddig undorral toltam ki, szinte nem is figyeltem oda, behunytam a szemem, amikor Friderika hangja elért a tudatomba:

- Hogy tetszik? Fogod tudni használni?

Egy fogkefét! Hogy hogyan tetszik egy fogkefe? Micsoda kérdés! És hogy fogom-e tudni használni? Már mért ne tudnám, ha lesz kedvem hozzá... de hát eddig, mit tagadjam, nem nagyon volt...

Azért kinyitottam egy pillanatra a szemem. A hosszúkás és keskeny papírdobozban egy ezüst töltőceruza feküdt, vagy ahogyan akkortájt hívták általánosan: egy csavarirón.

Hát persze hogy tetszett! Ezzel írtam abban az évben mindent, néhány versemet, az *Auguste Corbeille és a Halál*-t, az első gyerekmesémet, és ezzel kezdtem el írni karácsony előtt a *Csillagos Királylány*-t is.

Máig sem értem, hogy mi sugallta nekem abban a pillanatban, amikor Friderika kivette a táskájából, hogy egy fogkefe van benne. Talán a lappangó bűntudat? (Különben a „sugallataim" szinte soha nem váltak be - irodalmi sugallataimat kivéve -, bár meglehetősen hittem bennük, holott soha nem voltam semmiben babonás; inkább csak játékosságból köpködtem meg, ha viszketett, a tenyerem, és mondtam, hogy: „anyád-apád ide gyüjjön!" - de egy percig se gondoltam komolyan, hogy valahonnan váratlanul egy kis pénzmagot fogok kapni.)

És - ahogy az ilyesmi lenni szokott - néhány napig változatlanul nehezteltem Friderikára, hogy azzal a kis keskeny, hosszúkás csomaggal nekem ilyen kellemetlen perceket szerzett, pedig az én hülyeségem és túlfűtött fantáziám volt az okozója ennek a kis fölnagyított drámának. Rossz közérzetemet egyedül magamnak köszönhettem ebben az esetben, rossz lelkiismeretem játszott velem ilyen furcsa játékot.

És még valami, amit minden áldott nap éreztem. Pontosabban minden reggel, ébredésem pillanatában. A csodát. Hogy még mindig élek. Hogy ma éjszaka sem haltam meg, a Sors kifürkészhetetlen akaratából. Meddig tart még ez, meddig tarthat még ez? Hiszen olyan törékeny a testem, az idegrendszerem. Hány megfázás, hány hörghurut, hány magas lázzal járó influenza van már mögöttem és mégis! Mennyiszer szúr naponta a szívem, hogy azt hiszem, menten átdöfi és megakasztja működésében a fájdalom! Hányszor csikar a hasam, hogy fortyognak-tekeregnek a beleim, és az epém mennyit, de mennyit fáj! A szemem folyton véreres az állandó kötőhártya-gyulladásoktól. Az orrom mindig eldugult, hol a jobb, hol a bal lika. A jobb fülem rosszabb, a bal a jobb. Ez is nem furcsa?

Barátaim azt állítják, hogy hipochonder vagyok. A hipochondriától van nem múló, gennyes mandulagyulladásom, mely bármikor a szívemre és az ízületeimre mehet? Kétlem. Ennyi hiba van testem gépezetében - a rejtettekről nem is szólva! -, és én még mindig, még ma is élek! Hozsanna, Élet! Ha kissé keserves is vagy, ha jobban meggyötörsz, mint másokat, ha több szenvedéssel jársz is, mint a többieknek, hozsanna néked!

De azok az átkozott rohangálások, amik a randevúimat is megkeserítik! Hányszor kell egy-egy találka előtt vécére rohannom, mert megy a hasam! Hányszor kell vágtává szaporáznom a lépteimet, mert rám jön az utcán a szapora! Kalló Ferenc, akinek bizalmasan elmondtam mindezt, azt mondja, hogy gyöngék az idegeim, izgulós vagyok, lehet, hogy a pajzsmirigyemmel is baj van, mert kellene operáltatni azt is, nemcsak a manduláimat kell kivetetni, de lehet, hogy utána kretén leszel - vihog kamaszosan -, mert abban volt a tehetséged, és egy sort se tudsz írni többé, csak egy közönséges könyvelő leszel életed végéig! Hát melyiket választod?

Mi az, hogy melyiket választom? *Én* szeretnék maradni, ez csak világos, életem végéig, és nem egy közönséges könyvelő, akihez semmi közöm sincs! Igazán nincsenek ilyen ambícióim!

Hát akkor milyen ambícióim vannak? Hogy sok-sok kis érdekes könyvet írjak, olyasféléket, mint a franciák, hiszen a hosszabb lélegzetűekhez nincs tehetségem meg kitartásom, majd hónapokat, éveket fogok talán piszmogni végeláthatatlan írástömegeken? Nem, ilyesmiről szó sem lehet. Legföljebb az a családregényféle, az piszkálja kicsit a csőrömet... De azt is majd sűrítve írom meg, villámregénynek, epigrammatikus tömörséggel, semmi adottságom nincs a bő lére eresztéshez... (Fecsegni, nem mondom, szeretek, de az egészen más...)

*

Amíg Friderikával nem találkoztam személyesen is, estéimet - ha nem mentem moziba - egy-egy valakitől újonnan zsákmányolt könyv olvasásába mélyedve töltöttem. Persze nem „újdonság" értendő ezalatt, a régi, időálló, kipróbált kis terjedelmű könyveket szinte jobban is szerettem, amikről addig még nem volt tudomásom: mint például Flaubert *November*-ét vagy Francis Jammes *Három különös leányá*-t; Clara d'Ellébeuse-be kicsit szerelmes is voltam, mindenesetre mindkét könyv erősen hatott rám az elkövetkező legközelebbi időkben, amikor a prózaideálom a minél zeneibb, majdnemhogy lekottázható, nagy és szép ívelésű dallamos mondatok lettek; a szimfonikus hangszerelésre törekedtem elsősorban, a tartalommal alig törődtem, de azért nagyon fontosnak tartottam, hogy elringató, magukkal ragadó hangulatuk legyen ezeknek az írásaimnak; elvétve eddig is kísérleteztem velük, olykor hangversenyek alatt támadt benyomásaimat próbáltam zeneien rögzíteni, de tudatosan csak az *Auguste Corbeille* után kezdtem foglalkozni-élni azzal a lehetőséggel, hogy a stílusom, ha kell, emelkedett is tud lenni, ha esetleg valamiért szükségem van rá. Úgy éreztem, valamilyen hangváltásra van szükségem, ha már az anekdotikus: a mikszáthi, a thurzói elmesélési, megelevenítési mód titka örökre rejtély marad előttem.

De keményebb fákba is belevágtam a fejszémet: Thomas Mann *Varázshegy*-ének bűvöletében hetekig éltem, valósággal benne laktam, vonzott, változatlanul vonzott a tüdősök, a tüdőbajosok világa; közöm volt hozzájuk, nemcsak a bennem lappangó félelem miatt, hogy egy nap kitör rajtam is, de Anyácska egyre elevenebben élő, magányos korszakaimban mindig előtérbe kerülő alakját sem tudtam elfelejteni, hiszen ő is a tüdeje, a „tüdőgümőkór"-ja miatt hagyott itt árván engem, ahogy a halotti anyakönyvi kivonat jelölte meg halála okát.

S amikor nem ilyen magányos, meghitt esti programjaim voltak, Urbán Ernővel tékozoltuk maradék időfeleslegeinket továbbra is a Sörkatakombában. Urbánt nálam sokkal jobban érdekelte a politika, rendszeresebben is olvasott újságot, határozottan jobban volt tájékozódva, mint én. Március első felében egy este hosszú magyarázatba kezdett, hogy miért mondott le Bárdossy László, az addigi miniszterelnök, és miért nevezték ki Kállay Miklóst helyette. Őszintén szólva nem figyeltem túlzottan oda, mert nem nagyon érdekelt. Hogy kormányok jöttek vagy mentek, édeskeveset izgatott engem, se a távozókról nem tudtam, mit akartak, sem az érkezőkről, a hatalomra kerülőkről, hogy mi a céljuk. Lehet, hogy az új is tiszavirágéletű lesz, hogy jobb, számomra jobb lesz, egyikről sem tételeztem fel, és a legtöbbször joggal. És így tökéletesen mindegy volt nekem, hogy ki kerül föl, ki van uralmon. A háborúba egyre beljebb úsztunk, anélkül hogy láttuk volna a végét, és azt tudtam még én is, hogy a hónapok, az évek múlásával, a helyzet romlásával csakis újabb és újabb megszorítások jönnek, csakis azok jöhetnek. És ahogyan mi itthon maradottak éltünk, még mindig nem volt a legrosszabb.

Nemcsak Angliának, de nekünk is szorosabbra kellett húznunk a nadrágszíjat. Bár akinek pénze volt, még mindig nem vette nagyon észre. Feketén úgyszólván mindent lehetett kapni Pesten is, vidéken meg szinte egyenesen jólét volt az élelmezést illetően. Csak az elsötétítéstől voltak nagyon komorak az utcák, de hát ezek inkább óvatossági intézkedéseknek tűntek, hiszen bombatámadásokat csak filmhíradókon láttunk eddig; mi, akiknek nem kellett kimennünk a frontra, a háború szörnyűségeit tulajdonképpen csak a mozikban éltük át. A fülsiketítő zajjal beomló-beszakadó épületek, házsorok, a füstölgő romok ott voltak bármikor előhívhatóan a recehártyámon, de ilyesmi itt és velünk ugye nem történhet meg. Ilyesmi csak messze tőlünk, idegen földön képzelhető el, ugyebár?

Nem voltam bőviben a pénznek, de nem is szenvedtem semmiben különösebb szükséget. Még az ősszel és a télen többször bent jártam a Cserépfalvi könyvkereskedésben, meglátogattam egy kedves osztálytársamat, Balázs Andort, aki gyakornok volt ott vagy kereskedősegéd, erre már nem emlékszem pontosan; ő volt az, aki kidolgozta magyarból a szóbeli érettségi tételemet, mert én képtelen voltam megírni. És egy-egy francia könyvet vettem, inkább olcsóságuk

miatt, nem volt szívem otthagyni őket: két pengő negyven fillérért megvettem Flaubert műveit (a legfontosabbak benne voltak), és ugyanennyiért Edgár Allan Poe elbeszéléseit Baudelaire híres fordításában. Magyarul jól ismertem és szerettem őket, már amik le voltak fordítva; hogy Poe elsősorban költő volt, meglátszott a képzeletén, két gyűjteményes kötetét sokszor forgattam, és néhány mesteri írásának a hangulata máig is megmaradt bennem. Az egyik kötetét ráadásul Babits Mihály fordította, a *Groteszk és Arabeszk*-et, nem sajnálta az időt tőle; ebben volt a híres verskomponálás művészete is, hogy hogyan, milyen megfontoltan, hideg számítással írta, vetette papírra a *Holló*-t, melynek valamennyi fordítását ismertem, és valamikor össze is hasonlítottam őket, nem kis élvezettel és komoly okulásomul. Ha már Hegedüs Zolitól el is szakadtam, elszakított a Nő, felsőfokú irodalmi tanulmányaimat időnként magánúton folytattam; ezt még mindig célravezetőbbnek találtam, mint ha beiratkoznék az egyetemre, ahol egy csomó olyat is meg kellene tanulnom, amitől borsódzna a hátam, finnugor nyelvészetet, egyáltalán nyelvészetet, ami egyáltalán nem lelkesített, még a gondolata sem. Míg így csak azzal foglalkoztam, ami valóban érdekelt. Poe tanulmánya kicsit kiábrándítóan hatott rám, és egyszerűen nem hittem el, kitalálásnak éreztem, mert akkoriban még feltétlenül hittem az ihletben, a költők-írók ihletében, hiszen az Auguste *Corbeille*-t is egy svungban, egyetlen bűvöletben írtam, egy frászt komponáltam meg. Ugyanennyire, ugyanilyen kiábrándulást éreztem, amikor Weöres Sanyi disszertációját olvastam *A Vers születésé*-ről, megdöbbentett, hogy be is vallotta, erre meg erre a versére honnan kapta az ösztönzést, kinek milyen képe, szava indított el benne egy másfajta költeményalkotási folyamatot. Én, aki szintén nem idegenkedtem az idegen hatásoktól, sőt gyakran éltem is velük verseimben és prózáimban egyaránt, mégis furcsálltam, hogy valaki ország-világ előtt bevall olyasmiket, amikre különben soha senki nem jönne rá. Valahogy fájt az önleplezése, hogy egy-egy éteri, lengeteg dala milyen változásokon ment át, amíg véglegesnek érezte; tudtam tapasztalatból, hogy a másoktól sokat dicsért verseim is milyen nehezen, mennyi javítással születtek meg, de ezeket röstelltem, sőt egyenesen szégyelltem volna bevallani. Érdekes, hogy már korai prózai írásaimban is úgyszólván alig-alig vannak javítások, azok is inkább tollbotlások, mintha egyetlen iramban, egyetlen sóhajjal, eleve rendezetten szakadnának ki belőlem a mondatok, a bekezdések, az oldalak, szinte egész könyvek - és ezért ilyenek a kéziratai, mert így is van valóban, aminek a titkára máig sem tudtam rájönni, mert nem olyan alkatú vagyok, mint Babits, aki állítólag a regényeit is előbb fejben megkomponálta az utolsó szóig, és már csak le kellett gépelnie. Én nem komponálom meg előre, de nekem is csupán le kell írnom, ha valami eléggé megérett bennem anélkül, hogy még számomra is kimutathatóan vagy észrevehetően foglalkoztam volna vele. Kész mondatáradatokban fogalmazok, sokszor nem is ügyetlenül, folyamatosan és harmonikusan, anélkül hogy törnöm kellene a fejem: az, amit el akarok mondani, viszonylag jól fésült, úgy-ahogy szobatiszta mondatokban gördül ki belőlem, meglepően rövid idő alatt a papírra.

Arra gondoltam, hogy a két magyarul megjelent Poe-kötetet puskának használom, ha majd elmélyedek francia stúdiumaimban, Baudelaire szövegének megértéséhez; elvégre Auguste Corbeille-nek igazán illene tudnia, illetve megtanulnia anyanyelvét, a franciát... (És pláne ha olyan fokon meg tudnék tanulni, hogy írni is tudnék! Volt már ilyesmire példa: Joseph Conrad valamilyen kimondhatatlan nevű lengyelnek született, és mégis kiváló angol író lett belőle... Ha franciául írnám eztán a könyveimet, előbb fordítanák le magyarra, előbb jelennének meg magyarul biztosan, mint így, hogy jelenleg - még egyelőre - magyarul írom őket...)

Igen, az álmodozásért, az ábrándokért még mindig nem kellett a szomszédba mennem, legalább olyan intenzíven éltem bennük, majdnem olyan kézzelfoghatóan, mint amilyen otthonosan mozogtam mindennapjaimban.

*

Bár a mindennapjaimban Friderika feltűnésével megszaporodtak a problémák. Ha már egyszer átestem a tűzkeresztségen, rendszeresebb együttlétekre lett volna szükségem Friderikával; abban reménykedtem, minél többet leszünk együtt, annál kiegyensúlyozottabb leszek, annál inkább beletanulok az örömbe, az öröm igazi élvezésébe. Csakhogy egyáltalán nem ment olyan könnyen, olyan simán, mint ahogy gondoltam. És ebben Friderika volt a ludas. Egyszerűen nem lehetett megteremteni állandóan azt a szituációt, hogy a konyha üres legyen minden egyes alkalommal, amikor föl akart vagy kedve volt följönni hozzám. Viszont a kutyát sem érdekelte, hogy valaki más is átmegy a konyhán, annyi idegen mászkált ott, hogy senki rá sem hederített, de egymásra sem, általában senki nem tudta a másikról, hogy kicsoda, hiszen folytonosan cserélődtek a páciensek, a kuncsaftok, az étkezők, a feketézők, a varratni akarók vagy a szűcsszalonba fölsétáló megrendelők. Még én se tudtam, az esetek többségében, hogy ki kicsoda, pedig én árgus szemekkel, folyton szimatolva jártam ki-be a szobámból, ha éppen nem volt jobb dolgom, vagy ha unatkoztam, ami bizony gyakran előfordult velem ezekben az években. Azt szokták mondani: „intelligens ember nem unatkozhat"; akkor úgy látszik, nem voltam intelligens ember. Viszont figyelembe kell venni ennek megítélésében azt is, hogy úgyszólván a „parttalan szabadság" korszakát éltem még ekkor is, amikor barátaim többsége már napi nyolc órát dolgozott, nekem az alváson kívül - akkor még viszonylag jól aludtam: a napi nyolc órát biztosan végigdurmoltam - még mindig tizenhat óra állt a rendelkezésemre, és naponta rendszeresen elkölteni ezt a tizenhat óra „idővagyonomat" nem is volt olyan könnyű feladat. Ennyi időnek a töredékében lehet írni, olvasni, moziba vagy színházba menni, sétálni, rádiót hallgatni, szerkesztőségekbe beállítani, kávéházakban ücsörögni, barátokkal pletyusokat cserélgetni, és még mindig maradt néhány felesleges, valahogy elherdálni való idő. Friderikával se tudtam találkozni minden áldott nap, hogy ha nem is jön föl hozzám, legalább beüljünk egy cukrászdába vagy lófráljunk egyet; „nőtlen", nő nélküli korszakaimban végig az életemen mindig sok-sok időfelesleggel rendelkeztem, amit nem mindig sikerült a lehető legkellemesebben kihasználnom, eltöltenem.

Friderika meglehetősen hisztis volt, és ráadásul gátlásos is. Számtalanszor előfordult, hogy a bejárati ajtón még csak bejött, de az első emeleten már meggondolta magát, visszafordult és elvágtatott, hogy egy órával később telefonon próbáljon kiengesztelni, volt, amikor fönt voltunk már a második emeleten, Uriánék ajtaja előtt, és tovább az istenért sem akart jönni, egyszer egy órát ült zokogva egy ablakmélyedésben a lépcsőházban a második emeleten. Vasárnap este volt, ilyenkor idegen általában nem volt a lakásban, tehát senki nem látta volna meg Friderikát; a bőgése viszont behallatszott a lakásba, előbb Urián néni jött ki, aztán Ica, azután mindketten egyszerre és hárman egyesült erővel próbáltuk rábeszélni beterelni, hogy ne csacsiskodjon, senki nincs a konyhában, szinte könyörögtünk neki (az ilyen főbérlők is a párjukat ritkították már akkor is), és így is csak nagy nehezen tudtuk rávenni, hogy bejöjjön hozzám. Ez a tuszkulánumba való tuszkolás viszont elég sokat kivett amúgy is labilis idegeimből, amit a potenciám sínylett meg minden alkalommal észrevehetően. Így azután, ahelyett hogy kiegyensúlyozódott volna az idegrendszerem, ezekkel a huzavonákkal, előre kiszámíthatatlan váratlan bonyodalomlehetőségekkel csak még jobban összegubancolódott.

Így is éltünk Pannóniában...

Az érzéseim szeszélyesen hullámoztak, aszerint hogy mikor milyen napom volt, hogy milyen élményekkel feküdtem le. Soha nem „keltem bal lábbal", de mondhatni, hogy sokszor mentem aludni balfácános hangulatban, mert Friderika vagy valaki más eltolta a napomat.

Ráadásul a levegő is szüntelenül tele volt bizonytalansággal, semmi nem ment simán, egyetlen holnapunk sem látszott biztosnak. Ma hiába határoztunk el valamit, másnap a megváltozott körülmények miatt esetleg semmi sem volt érvényes előző napi elképzelésünkből. Elvégre háború volt, és kiszámíthatatlan volt az is, hogy kinek mi a sorsa, behívják-e - mert

valahol valakinek a kezébe került a kartotékja -, vagy békében élhet a háborúban, a háborún belül még egy ideig, mert valakinek valahol elkerülte a figyelmét, hogy ő is létezik ezen a világon. És bár mindennap frászban voltam a lelkem mélyén, hogy valahova behívnak - sorozásra, munkaszolgálatra, vagy kitoloncolnak -, valami csoda folytán, a Felsőbb Hatalmak jóvoltából mindig megúsztam, amikor még Tűz Tamást is sokszor behívták, pedig pap volt; de hát őt is besorozták tábori lelkésznek.

Ezekből a bizonytalanságokból valami tömör ízelítőt ad éppen Tűz Tamáshoz írott, 1942. IV. 19-én kelt levelem:

„*Tamásom,*

sajnos, megint beteg vagyok, a torkom fáj (...) Birkást, Kulcsárt behívták. Auguste Corbeille-ről most a Vigiliával tárgyalok, lehet, hogy ők hozzák ki. Ha nem, akkor sincs túl nagy baj, mert Birkástól 600 P-t kaptam rá, kb. Remélem, hamarosan megjelenik. Dolgozni nem dolgozom, mert eddig rettentő ideges voltam, most már megnyugodtam, s ezt Friderikának köszönhetem, aki éppen az ellenkezője, mint akkor este volt. Azt hiszem: először vagyok életemben, úgy-ahogy, boldog."

Igen, csak „úgy-ahogy" voltam. Friderikát is próbáltam ide-oda vinni a társaságunkban, de mindenütt kudarcot vallottam vele, mert váratlanul bedilizett, mogorva lett, szurkálós-csípős a barátaimmal. (Engem szurkálhatott, csipkedhetett, piszkálhatott, föl sem vettem, nekem aztán az ilyesmi akkoriban meg se kottyant. Később is csak nagy ritkán sértődtem meg, pedig egy élten át húztak-ugrattak az éppen soros barátaim vagy egy-két, szinte az életemen át elkísérő haverom.)

Sok mindenben nem stimmeltünk Friderikával. Őt úgyszólván nem érdekelte az irodalom, én pedig teljesen irodalomközpontú voltam még a privát életemben is. Sokszor azzal vigasztaltam magam, hogy ez nem is fontos a nőkkel való kapcsolatomban, hiszen erre ott vannak férfi barátaim: Urbán Ernő, Kulcsár Dodó, Guxa, Lovass Gyuszi, Vajda Bandi; nincs nő, akivel jobban megtárgyalhatnám irodalmi problémáimat, mint velük, mert ők igazából értenek is hozzá, brancsbeliek, nem autszájderek, nem amatőrök. Ez az elméletem igaz is volt, de csak részben. A gyakorlatban nem tölthettem Friderikával minden időmet az ágyban, részben mert nem is volt sokszor rá alkalmam, részben mert nem rendelkeztem olyan kapacitásokkal, mint ahogy egynéhány ismerősöm állította - önmagáról. (Bár a kicsit gyakoribb szerelmi együttlétünk sokat segített rajtam, kezdtek megszűnni a „praecox"-aim, „ante portas"-aim, de az öröm hőfoka még mindig messze alulmaradt a vártnál, minden bizonnyal kellő tapasztalathiányunk és szeretkezési műveletlenségünk vagy kulturálatlanságunk miatt. A hajdan látott Zichy-album pózai még elevenen éltek emlékezetemben, de Friderika nem mindegyikbe volt hajlandó beleegyezni, meg aztán mások azok képen és mások a gyakorlatban, pláne ha nem tudja a segítő magyarázatot hozzá az ember. A *Kámaszútra* ugyan megjelent, lakattal ellátott, gyerekek és egyéb illetéktelenek ellen lezárható új kiadásban, de csak 1943-ban vagy csak akkor kapta valakitől ajándékba Urián Ica. Tőle ugyan elkunyeráltam több napra, de sok mindent nem is értettem, fel sem fogtam homályos, rébuszos keleti megfogalmazása miatt, és ráadásul nem volt hozzá megfelelő alany az életemben, akivel azon frissiben végigpróbálhattam, végiggyakorlatozhattam volna, szorgosan, lelkesen, házi feladatként.)

Miről beszélgethettem volna tehát Friderikával? Egy-egy látott filmet tárgyalhattunk meg legföljebb, de itt is eltért az ízlésünk. A hivatalbeli dolgaival, kollégáival nem tudtam mit kezdeni, mert nem ismertem őket, és őszintén szólva ezek nem is érdekeltek. Tehát ezzel a távszerelemmel, ezzel a telefonszerelemmel úgy estünk egymásba - és ez az egymásba esés még mindig tartott -, hogy semmi közös platformunk nem volt. Belé voltam esve ugyan, de „nem voltam oda érte", úgy fogtam fel a kapcsolatunkat, mint a Sors, a Véletlen adományát, mint az égből pottyantat; jövőnkkel igyekeztem nem törődni, nem rágondolni. Majd csak lesz

valahogy. Talán összébb csiszolódunk szexuálisan és emberileg, jellemileg is. Ez utóbbiban azonban egyre inkább kételkedem mind gyakoribb, sűrűbb, szerintem indokolatlannak tartott kiborulásai miatt. De az is fárasztó kezdett lenni, hogy minden alkalommal többet kellett könyörögnöm, amíg végre föl tudtam cibálni hozzám. (A küzdés, a harcolás már akkor sem volt erős oldalam, jobban mondva az értelmetlen hadakozás, küszködés olyasmiért, aminek sokkal simábban, olajozottabban kellene vagy kellett volna mennie.)

Így hát, mint azóta is sokszor életemben, kicsit a betegségbe menekültem megoldatlan problémáim elől. Megfázásaim, torokfájásaim napirenden voltak. Campion doktor tanácsára beszereztem a szegénységi bizonyítványt, hogy április utolsó napjaiban befekhessek hozzá, a Szent István kórházba.

Bár lakhatási engedéllyel éltem idegen állampolgárként, a magyar hatóságoktól kaptam szegénységi bizonyítványt. Nem voltam adófizető polgár, nem szerepeltem az adóhivatal főkönyveiben, a létminimumot sem kerestem meg kimutathatóan, így hát nem ütközött semmiféle akadályba, hogy simán és gyorsan megkapjam.

Sokszor volt arról szó, hogy mindenképpen meg kellene már szereznem a magyar állampolgárságot. (Bár akkor rögtön besoroztak volna katonának.) Csakhogy ez nem volt olyan egyszerű. Öt évig előtte adót kellett volna fizetnem. De hát hol kerestem én annyit? Még egy módja lett volna. Ha valaki örökbe fogad. Örökbe pedig csak olyan fogadhatott, aki maga is adófizető polgár volt és jó jövedelemmel rendelkezett, hogy szükség esetén el tudjon engem tartani, nehogy az állam nyakán élősködjem. Ráadásul az örökbe fogadó és az örökbe fogadott között tizenöt év korkülönbségnek kellett lennie.

Viszont ilyen ismerősöm alig volt. Hegedüs Zoli csak hét évvel volt idősebb, de úgy tudom, ő se fizetett adót, és csak olyan magántitkári állásai voltak, amik nem jelentettek biztos és stabil jövedelmet. Justnak se volt állása, őt különben meg sem kérdeztem. Egyedül Possonyi Lacival tárgyaltam erről komolyabban, de hát az „eltartási" záradék miatt ő sem vállalkozott rá. „Mi lesz, ha megbetegszel? Így kapsz szegénységi bizonyítványt, amivel kórházba is mehetsz, míg ha örökbe fogadnálak, nekem kellene kifizetnem a kórházi költségeket - érvelt. - Különben is, ebben a háborús világban ki tudja, mikor hívnak be engem is, hogy mi vár ránk holnap?" Így, ilyen érvek után, maradtam inkább továbbra is „cseh állampolgár".

*

Pontosan május elsején vonultam be a Szent István kórház Fül-orr-gége osztályára. A pavilon első részében két hatalmas egymásba nyíló belgyógyászati kórterem volt: ezeken át lehetett csak bejutni a gégészetre (de mért ne lehetne mandulászat is?). Egy táska könyvet vittem a pizsamámon kívül, egy füzetet, a Friderikától kapott új ezüst-, cserélhető betétű ceruzámat (hogy még talán a műtét alatt is jegyzeteket készítek, és utána a lábadozásomról is; ebből persze ezúttal sem lett semmi). Alig értem be és foglaltam el az ápolónő által megmutatott ágyat és éjjeliszekrényt, dr. Campián máris hívatott, még egyszer belenézett a torkomba, látva hatalmas, összeérő manduláimat, kedvesen közölte velem, hogy még aznap délben meg fog operálni.

- És nem fog fájni? Nem lehetne inkább holnap? - kérdeztem ezt a hülyeséget, sorsom beteljesülését próbálva egy nappal elhalasztani.

- Persze hogy nem fog fájni! De magának is jobb lesz, ha ma túlesik rajta! - igyekezett bátorságot tölteni belém a mandulaszakértő.

Így aztán nem volt mese, rövidesen valamit befújtak, bespricceltek a számba, hogy ne érezzem a novocaininjekciókat, amikből rengeteget nyomtak bele, gondolom a manduláimba. Mindenem zsibbadt, fájdalmat nem éreztem valóban, de a rémülettől nyelni sem tudtam. Állandóan áázva tárva-nyitva hagytam a számat, amíg sorra kerültem.

- A műtét se fog fájni, ígérem - mosolygott dr. Campián -, de közben állandóan beszélnie kell, nehogy véletlenül elvágjam valamelyik hangszálát. Különben három-négy nap múlva kirakjuk a szűrét: gyógyultan távozhat.

Maga a műtét fél órát tartott, amíg kihámozta Campián tanár úr a manduláimat. Nagyon betojva ültem vele szemben a székben, összevissza dadogva tücsköt-bogarat, nehogy elvágja valamelyik hangszálamat, de közben váltig az járt az eszemben, hogy most, most a következő pillanatban fogok meghalni! Teljes öntudattal suhanok át a halálba.

A szék két karfáját olyan görcsösen fogtam rémületemben, hogy szinte fájt a kezem, hiszen csak a manduláimat érzéstelenítették; eddig is így ültem mindig a fogorvosi székekben, de ott nem fenyegetett az elvérzés veszélye, mint a mandulaműtétnél esetleg. Valamelyik hülye haverom ilyen marhasággal rémisztett meg, és olyan berendezésű volt mindig az agyam, hogy a rossz, a kedvezőtlen jóslatoktól egyszerűen nem tudtam soha megszabadulni.

- Na ugye, hogy nem fájt? Ugye, hogy túlélte? - nevetett Campián dr., aki sokat derült a műtét közben, mert hangszálaim védelmében iszonyú sok mulatságos marhaságot összehordtam.

Megkönnyebbülve tántorogtam be a kis kórterembe, az ápolónő befektetett, pontosabban beültetett az ágyba, mert amíg be nem gyógyul a sebem, ülve kellett, a felpolcolt párnákhoz támaszkodva még aludnom is, nehogy egy esetleges bekövetkezhető vérzéstől megfulladjak.

A pokol, az igazi szenvedés csak akkor következett be - erre elfelejtették fölhívni a figyelmemet -, amikor az érzéstelenítő-fájdalomcsillapító injekcióknak elmúlt a hatásuk. Nyelni nem tudtam, nyál nem volt a számban, innom nem volt szabad: olvasni nem tudtam, írni pláne nem volt kedvem, nem volt más hátra, mint a szenvedés teljes „kiélvezése". Az agyam állandóan e körül forgott. És hogy ha volna bennem elég erő, mint ahogy nincsen, elégiát kellene írnom manduláim halálára. Hiszen ez is én vagyok, én voltam, testem egy fontos alkatrésze, el kellett volna temetni a Farkasréten, külön sírban (nem pedig leengedni a csatornába, hogy ott úszkáljon a szennyes áradatban valahová a tenger felé, amíg egy hal be nem kapja), és a sír fölé egy táblára ezt írni:

VÉGH GYÖRGY MANDULÁI

Éltek 23 évet
Meghaltak 1942. május 1-én
Béke poraikra!

Talán még gyászmisét is illene mondatnom érettük!

Ilyen fantáziálásokkal próbáltam valahogy előbbre tolni az időt, de az bizony alig kecmergett, inkább leblokkolva egy helyben állt. Számtalanszor megnéztem az órám: de alig néhány másodpercet vánszorgott előre. Addigi életem leghosszabb napja volt az, de az éjszaka még annál is lassabban múlt el.

A szememet sem hunytam le, egy-egy pillanatra ha elbóbiskoltam. (Állítólag sok beteg így érzi, de a valóság egészen más. Lehet, hogy így van különben, azon az éjszakán azonban én valóban nem tudtam aludni: ülve képtelen voltam, a fájdalom és főleg a félelem nem engedett, legföljebb percekre szunnyadhattam el. Még soha úgy nem örültem a virradatnak. Azt reméltem az új naptól, hogy az előbbinél csak gyorsabban fog elmúlni, megkímél ettől az idegölő, lassú, csigaszerű vánszorgástól.

A nappal már tényleg jobb volt, mint az éjszaka. Jobban telt-múlt az idő. Öt- vagy hatágyas kis kórteremben feküdtem-ültem, és betegtársaim beszélgetését figyeltem (én magam akkor még alig tudtam bekapcsolódni).

Egy kis ősz bácsi, akinek a gégéjét műtötték meg, kanüljét befogva, sípolva biztatott:

- Holnapra kutya baja! Az ilyesmi fiatal korban meg se kottyan! Idősebben, nem mondom, kellemetlenebb!

A mellettem lévő ágyra egy négyéves bolgár kisfiú került mint új beteg, még délelőtt kivették - talán csak kicsípték - a manduláját. Délután már hason feküdt, este pedig bukfencezett, még cigánykereket is hányt.

Ha megkérdeztem, hogy fáj-e, vigyorgott és igennel bólintott. (A kanülös bácsi „tolmácsolta" nekem, hogy ez jelenti a bolgároknál a nemet, és a magyar nemet jelző tiltakozó fejrázással nyilvánítaná ki, ha valóban fájna neki.)

Aznap reggel a lázmérő még csak hőemelkedést sem mutatott. Ellenben harmadnap reggel már harmincnyolc fokos lázzal ébredtem. Ez a szepszis! A vérmérgezés! - döfött belém a rémület. (Mert Vajda Bandi erre a veszélyre is felhívta a figyelmemet.)

Dr. Campián azonnal behívott a műtőbe, megvizsgált:

- Hűha! Ez bizony kicsit begennyedt!

A három-négy nap helyett két hétig feküdtem bent állandó lázzal, és még hetekig jártam be azután is utókezelésre, lápiszozásra, mert a folyton gennyes manduláim helyén tályog keletkezett. Ha ásítanom vagy tüsszentenem kellett, még hónapok múlva is kegyetlenül húzódott-fájt a torkom.

Néhány nap múlva azért már föl-föl engedtek kelni. Nem hagytam el magam, de jártányi erőm is alig volt, olyan gyönge voltam, hiszen enni sem tudtam. Annyira nem tudtam, hogy Friderika nyolc darab franciakrémesét, amit műtétem másnapján hozott nekem a Papp cukrászdából, a szobatársaim falták fel, akiket nem mandulával operáltak; én napokig csak folyékony táplálékot kaptam és utána is még jó sokáig pépes papikat.

Volt egy nem mindennapi betegtársam is, akinek egy reggel a szivárvány minden színében játszott a feje.

- Hát magával mi van? - kérdezte a tanár úr.

- Nem tudom... Egy hete nincsen székletem...

- Megőrült? Azonnal beöntést neki! - fordult az ápolónőhöz. - Még bélcsavarodást kaphat!

Mellettem, a bolgár kisfiúval ellentétes ágyon egy negyvenöt körüli férfi feküdt, ő orrsövényferdüléssel került be:

- Soha ne engedjen ilyesmit megoperálni - mondta teljesen bekötözött orral és nyitott szájjal, állandóan lélegzet után kapkodva -, úgy érzem, mintha szétkalapálták volna a fejem!

Amikor már jobban voltam, valóban lábadozva, át-átsétáltam a nagy kórterembe, és néhány beteggel meg is ismerkedtem.

Az egyik nyomdász volt, és elpanaszolta, hogy mi történt vele:

- Ízületi gyulladással jöttem be, és egy injekciótól megfertőződtem. Egy vérbajos után kaptam injekciót, és megkaptam vele a vérbajt. Mit fog ehhez szólni a feleségem? Nem fogja elhinni, hogy így szereztem.

Ahogyan tudtam, próbáltam vigasztalni. De ugyanakkor borzasztóan begyulladtam, hogy így is lehet fertőződni? Hogy így én is megkaphatom bármikor, pedig a vérbajtól még a tüdőbajnál is jobban rettegtem.

Az egyik ágyon eszméletlenül - vagy folyton aludva, mert soha nem láttam nyitott szemmel - feküdt Fésü György, akinek furcsa, ritka neve örökre megmaradt bennem.

Sokszor odaültem egy töpörödött kis aggastyánhoz, a vállamig sem ért. Szobrászművész volt - a nevére egyáltalán nem emlékszem -, aki büszkén mutogatott egy fényképet; nálam két fejjel magasabb, kétméteres, vállas, hatalmas óriást ábrázolt: ő volt valamikor, férfikora teljében.

- Hát ide jutunk mindannyian - tűnődtem szomorúan, ebből a daliából ilyen semmi kis nevetséges törpe lett; erre a sorsra jut, aki végigküszködik egy életet...

Nem, nem féltem a haláltól, akkor sem, talán a szenvedéstől inkább, és ez a tehetetlenség ejtett kétségbe, hogy mindenkire kiszabódik valami rossz, és az alól nincsen kibújás, az ellen nincsen apelláta.

*

Érdekes, ahogy egyre jobban mentünk bele a háborúba, egyre több „misztikus könyv” is megjelent. Mintha a földiekben, a földi hatalmakban már nem bíztak volna az emberek, az égieket próbálták segítségül hívni; mindenki a sorsát szerette volna megtudni, hogy mi van neki megírva a csillagokban, a tenyerében?

Valóban gombamód szaporodtak az effajta írások. A jellemnek az írásból való kiolvasása is divatba jött. A magyar könyvpiacot addig soha nem látott bőségben árasztották el a grafológiával foglalkozó könyvek is. (Király Pista inkább az őshöz ment vissza. Ludwig Klagest tanulmányozta át, és mondott ítéletet elevenekről és holtakról írásuk alapján. Az ő kezében láttam először a Szondi-teszt képeit is, bár az előfordulhat, hogy ez egy-két évvel később történt.)

Baktay Ervin csillagfejtését én is kezembe vettem, de túl magas volt nekem, nem tudtam megfejteni. *A sorsunk és a csillagok* - egy nem létező holland szerző, Van Tromp műve, amit Cserépfalvi adott ki, József Attila összes verseinek és a róla szóló irodalomnak a kiadója - már sokkal érthetőbb volt számomra is. Sok minden megegyezett bennem a Szűz jegye alatt leírottakkal, de ahogy a többi jegyet is végigolvastam, mindegyikben találtam valamit, ami stimmelt, mintha szintén rólam írták volna. Már-már azt kezdtem hinni-képzelni, hogy én vagyok a komplett csillagégöv, a zodiákus maga.

Az akkor egyik legismertebb, legfelkapottabb tenyérjóskönyvnek, *A kéz beszél*-nek szerzőjét, Majthényi Györgyöt személyesen is ismertem, a *Napkelet* Országház kávéházbeli asztalától. Ő volt az, aki olyan furcsa dolgot pillantott meg Lovass Gyuszi kezében, amiből arra következtetett, hogy fiatalon hal meg. (Ezt 1941 tavaszán mondta és már 1942 tavasza volt, katonának sem hívták be, nem valószínű, hogy be fog következni e komor jövendölés...)

Majthényi György is írt, még gyerekkönyveket is - ezeket az írásait nem ismerem -, de azóta ő is elfelejtődött, elfelejtették, méltán vagy méltatlanul, nem tudnám határozottan megállapítani. „Kihullott az idő rostájából”, amitől pedig engem óvott egy mindmáig megőrzött, feddő levelében.

> *„Kedves Öregem!* Szeretném megértetni Veled, hogy a chiromantia nem kártyavetősdi és nem társasjáték, amely ilyen kérdésekre, mint amilyet Te is fölvetsz, meg tudna és meg akarna felelni. Másra való, s nem arra, hogy pl. unatkozóknak megmondja: szőke vagy barna lesz-e a legközelebbi babájuk.

Hogy könyved jó lesz-e, s sikere lesz-e, ez mind *csak Magadtól* függ! Aminthogy siker és életeredmény csupán önmagunktól és magatartásunktól függ. Te talán a körülmények hatalmától teszed függővé, holott csak magad tulajdonítasz a körülményeknek hatalmat. Az csak a Te gondolkozásodban van meg. Ha másként állítod be magadat a dolgokhoz és helyesen igyekszel látni, a »körülmények hatalma« is más beállítást kap, jelentéktelenné válik.

Szellemi magatartásunktól függ, hogy a dolgok könnyűek vagy nehezek-e, szépek vagy csúnyák-e? Szeretném ezt a pár sort útravalóul adni életedre:

aszerint, amint ellenségesen vagy barátságosan, szimpatikusan vagy antipatikusan fordulsz a dolgok felé, aszerint mutatják megfelelő pólusaikat, és akadályok vagy támaszok lesznek, gyengítenek vagy erősítenek. Mert mindennek két pólusa van: anyagi vagy szellemi, sötét vagy világos, negatív vagy pozitív.

Aki kétségbeesik és feladja magát, az kiszolgáltatja magát az eleve elrendelés gépezetének, és megőröltetvén »kihull az idő rostájából«. Aki viszont szembeszegül és felemeli a fejét, abból olyan erők áradnak, amelyek győzedelmeskednek.

Ehhez azonban egy kell: a hit önmagunkban és Istenben. Tudvalevő, hogy Isten mindenütt jelenvaló, tehát bennünk is. Az, amit léleknek nevezünk, az az a bizonyos isteni rész bennünk, melyre ha bízunk benne és rátámaszkodunk, úgy megbirkózunk minden nyomorral, szegénységgel, betegséggel, pechszériával, mert az az erő hatalmasabb minden földi eredetű dolognál.

Ha ezt a néhány sort magadévá tudod tenni, akkor többet használtam Neked, mintha tízszer megnéztem volna a kezedet.

Amint írod, vékonyak és gyöngék a kezed vonalai. Bizonyosan gyönge, könnyen befolyásolható és határozatlan vagy magad is. Fegyelmezd meg magadat, de ne csak egy-két órára, hanem maradandóan. Fegyelem nélkül csak tessék-lássék eredményeket érsz el az életben, s akkor is, ha csak *egyéni* és nem *emberi* kifejeződésre törekszel. Amíg nem válik tudatossá Benned, hogy a világmindenség részese vagy, addig csip-csup vágyaid csak utadat állják.

Melegen ajánlom, hogy Tagore világnézetéről szóló könyveket olvasgasd.

Találkozásunkra nem tudok dátumot mondani. Azt hiszem, legjobb lesz, ha az Élet legközelebbi összejövetelén megnézem a kezedet és kiegészítem mondanivalómat az akkor látottakkal.

1941. III. 25.

Szeretettel üdvözöl
öreg barátod
Majthényi György"

Hosszan idéztem Majthényi György levelét, mert sokszor elolvastam, és talán hatott is rám abban, hogy legelhagyatottabb, legreménytelenebbnek látszó éveimben is hittem, bíztam magamban. (Tagore könyvei, bármennyit olvastam is, nem voltak hatással rám, a keleti misztika és világnézet, életbölcselet nem tudott behatolni az idegeimbe, a pórusaimba. Túl európai voltam ehhez.)

Tulajdonképpen jobb is, hogy ezt a levelet írta, mint ha megnézte volna a tenyeremet. Erre későbbi találkozásainkkor sem került sor, mert az egyik szemét elveszítette az első világháborúban, és üvegszeme volt, ezért csak nagyítóval látott, olyasfélével, amivel az órások dolgoznak, olyan szembe csiptetőssel, és ezt legtöbbször otthon felejtette. Különben a jósla-

tokban való hívésből maga Majthényi György ábrándított ki. Sokszor hangsúlyozta, hogy a kéznek folyton változnak-változhatnak a vonalai; így Kosztolányi Dezső tenyerében, amikor ő látta, még nem volt felfedezhető a rákra utaló betegség jele. A maga tenyerében viszont egy ilyen rosszindulatú betegség stigmái, jelei mutatkoztak, mire öngyilkos lett... (Hatvanon fölül lehetett már, és tettével tulajdonképpen a nekem írt oktató jellegű levelet is megcáfolta, mely - a kihagyott részekben tagadta a „sors" létezését, és az idézett részben a „körülmények hatalmát".)

Úgyhogy a jövőben is kicsit szkeptikusan fogadtam minden jellemzést, jóslatot, hittem is, nem is bennük, játéknak fogtam fel, de amiben sok igazság is van, lehet, főleg a jellemre, a karakterre vonatkozó megállapításokban, amiben egy régi bölcs mondás szerint, benne van a sorsunk.

Az is sok későbbi tűnődésre adott okot, amit Majthényi Márai Sándor tenyeréről mesélt. Hogy a sorsvonalán egy ragyogó nap van, páratlanul tündökletes pályát biztosít ez neki élete végéig. Az igaz, hogy a negyvenes évek elején valóban Márai volt a legnépszerűbb „író" író, tehát olyan irodalmár, aki nemcsak „bestseller" volt; lehet, hogy egy időben Erdős Renée, Földi Mihály, Zilahy Lajos, Földes Jolán könyveiből többet adtak el mennyiségileg és Surányi Miklóséból, Harsányi Zsoltéból, Herczeg Ferencéből is, de Márai írói kvalitásaiban kétségtelenül mindegyik fölött állt; a Márai rossz élményt bennem is helyrebillentette a *Szindbád hazamegy*, mely a legszebb, legmélyebb, legvarázslatosabb könyv máig is Krúdyról, Krúdy gyökereiről, Krúdy tájairól, egyáltalán Krúdy „világáról", az *Egy polgár vallomásai* emlékeimben Kassák *Egy ember élete* című önéletrajzának hatásával egyenértékű, és minden bizonnyal, ha nem is kimutathatóan, de hatottak rám. Más irodalmi példa korunkból alig lebeghetett előttem, mert nem is igen volt, hacsak Mollináry Gizella *Betévedt Európába* akkoriban egyik napról a másikra híres és bestsellerré lett önéletrajzi ihletésű regényére nem gondolok. Mindezek a könyvek akkori, kicsit még naiv korszakomban szinte elvették a kedvem ábrándjaim megvalósításától. Hiszen „mindent megírtak előlem" (Mollináry Gizella is törvénytelen gyerek volt, szerb vagy horvát anyával); ugyanolyan naiv voltam, mint azzal az elképzelésemmel, hogy „az összes nagy magyar verset megírták, sajnos, előlem!".

Igen, Márai „napja" akkor járt a legmagasabban, de azzal, hogy minden évben ott kellett lennie a könyvpiacon, egy-egy gyengébb eresztésű regény is kiszaladt a tolla alól; és a háború után azzal, hogy az emigrációt választotta, a napja is lehanyatlott, legalábbis nem lett zavartalanul ragyogó pályája, ahogy Majthényi György látta-jövendölte a tenyeréből. Nyolcvankét évéből szinte csak a fele volt ragyogó, a másik fele lassú halódás, legföljebb a csendes túlélés az, ami a magyar irodalom kétségtelenül egyik legnagyobb egyéniségének kijutott. Mi ez, ha nem a Sors, a „körülmények hatalma", kedves jó Majthényi György, korán és önként távozott „öreg barátom"?

(És hány elkallódott tehetségről, kisiklott pályáról kellene még itt megemlékeznem! De talán később még erre is kerítek módot és alkalmat.)

Az akkor hazánkban élő Yesudian *Jóga Könyv*-e és az abból készült „dióhéjváltozat" is rendkívül népszerű volt; Erős Laci tanácsára én is megpróbálkoztam a légzőgyakorlatokkal meg az egyszerűbb pózokkal, de semmilyen sikerrel; izmaim, különféle testrészeim nem voltak hajlandóak engedelmeskedni nekem, az örök élet, az egy életen át tartó jó közérzet nem ösztönözte őket, akaraterő híján ezt is órák, ha nem percek alatt abbahagytam. Pedig az akaraterőt is hivatott volt acélozni, akár a Coué-módszer. De a Kneipp-kúra se hatott rám, a természetes vízgyógymód, amit szintén Erős Laci tanácsolt 1942 tavaszán, de mert egy makacs hörghurutot összeszedtem kúra közben, sürgősen abbahagyatta velem.

Igen, mindenki a testét, akaratát szerette volna acélozni, hogy túlélje az egyre elhúzódó, soha véget nem érőnek ígérkező háborút, amit, voltak idők, hogy akár harmincévesnek, akár

százévesnek is el tudtunk képzelni, mert a történelemben voltak erre példák. Mindazonáltal általában minden év elején szájról szájra keltek a legújabb jóslatok, számkabalákkal, számmisztikákkal, többnyire a bibliából vett példákkal, idézetekkel bizonyították, hogy a háború abban az évben feltétlenül véget ér: 1940-ben, 1941-ben, 1942-ben, 1943-ban, 1944-ben, és az új évben új számkombinációkkal megindult ismét a reménykeltés, a reménykedés.

Nemcsak Franciaországban, de nálunk is divatba jöttek a nagy francia középkori misztikus, Nostradamus négysoros versekben írt fölöttébb homályos jóslatai; a múltat, mondjuk, Napóleon tündöklését és bukását viszonylag könnyebben mutatták ki a magyarázók, mert számtalan értelmezője akadt nálunk is. Azt hiszem, Cserépfalvi kiadásában jelent meg egy kis füzet Vághidi Ferenc tollából, de újságok is teret adtak ennek a játéknak - megpróbálták kiókumlálni, kisütni belőlük, hogy ez a strófa a háború kitörését jósolja meg, ez meg Franciaország pusztulását; itt Anglia veresége van megjósolva, ez meg Németország totális bukását jövendöli meg; ki-ki a saját pártállása, érdeke, reménye szerint értelmezte a nehezen magyarázható, Mallarménál is homályosabb négysorosokat. II. János Pál pápa és Mitterrand hatalomra kerülése, utólag, szintén kimutatható Nostradamus további vagy talán az akkoriban a háború sorsára, kimenetelére előbányászott strófáiból. Bennem egy maradt meg máig is: 2000-ben jön a Sárga Herceg, és a levegőből elpusztítja Párizst. Gyors kalkulációval kiszámítottam, hogy 2000-ben, ha élnék, ami elképzelhetetlen, nyolcvanegy éves lennék, és az sem biztos, hogy éppen Párizsban tartózkodnék. De bennem maradt, mert Spengler is egyes értelmezések szerint nem a harmincas-negyvenes évekre, hanem az újabb századfordulóra értette a Nyugat Alkonyát, ami sajnos magyarra nem volt lefordítva, németül pedig nem tudtam, és így örökre kimaradt ismereteim közül, csak Szemere Samu rövid összefoglalója adott némi, nagyon csekély ízelítőt belőle.

Blavatsky titkos tanításai is újból kiadásra kerültek, talán még működött a Magyar Teozófiai Társaság is, számos lélekvándorlásos, a túlvilági életet ecsetelő, a szellemidézést népszerűsítő kiadvány is napvilágot látott, divatba jöttek az álomfejtések is: Krúdy Gyula *Álmoskönyv*-e is akkoriban kezdte az Athenaeum jóvoltából második reneszánszát.

Minderről azért számoltam be kicsit részletesebben, mert a háborús évekről eddig kezembe került könyvek inkább a katonai eseményeket, politikai, gazdasági helyzetet és összefüggéseket tárgyalják, az akkori polgári életről, az itthonmaradottak mindennapjairól, az általános hangulatról, az egyének csip-csup dolgairól nem nyújtanak semmilyen áttekintést, pedig az ország lakosságának túlnyomó része nem volt katona, nem harcolt a frontokon. (Nemeskürty István tollából ötödször jelent meg a *Requiem egy hadseregért*, a 2. hadsereg pusztulásáról, de nem tudok arról, hogy egy igazi, őszinte requiem jelent volna meg az itthonmaradottakról, akiknek ha szerencséjük volt, jobb volt a sorsuk, de ha pechesek voltak, egy cseppet sem jártak jobban, mint a frontra került katonák. A háború egészét, a bombázásokat, az ostromot is beleértve.)

A kórházból való kijövetelem után még hetekig bejártam utókezelésre. Sokáig volt hőemelkedésem; Campiánnal elküldettem magam röntgenre is, mert hiába, a tüdőmtől való félelem változatlanul megmaradt bennem. Egy kis papíron meg is őriztem a leletet:

Mellkasátvilágítás

1942. június

Rekeszek elég jól mozognak. Sinusok szabadok. Széles, köteges, tömöttebb hilusok, a rekeszek felé erősebb ágakkal. Mindkét sternoclav. szögletben néhány erősebb köteg, ezek mentén néhány apró kemény góc, bal oldalon kifejezettebben. Bal oldalon paratrachealisan néhány apró meszes mirigy.

- Mindez nem mutat semmiféle aktív folyamatot a tüdejében - nyugtatott meg Campián tanár úr. - Nem ártana, ha elmenne vidékre, kicsit összeszedni magát, mert maga, fiacskám, olyan áttetsző most, mintha csak hálni járna a lélek a testébe!

Azonnal írtam Bernecebarátiba, ahol már 1940-ben és 41-ben is nyaraltam, és rövidesen kedvező választ kaptam.

Az *Auguste Corbeille* végre nyomdában volt; a *Vigilia* mégsem vállalta a kiadását, túl extravagánsnak találta Just Béla, meg aztán a legnagyobb jóindulattal sem lehetett ráfogni, hogy „neokatolikus regény".

Folyton változó, úszó hangulataimra és akkori napjaim hiteles illusztrálására íme két egykori levél. Az egyik címzettje: Tűz Tamás.

1942. május 24.

Kedves Tamásom,

nagyon szomorú vagyok, hogy rólam megfeledkeztél, s talán már nem is emlékszel rám. Miért e fájdalmas pohár? Itt van a könyvnap: 1, 2, 3, igazán felnézhetnél. A Vigiliánál nagy újságok vannak: Thurzó-Lovass-Rónay vette át a tulajdonképpeni szerkesztést: nem tudom, mi lesz?

Mik a terveid nyárra? el akarsz-e jönni Bernecebarátira, ahol voltam két éve? Épp most írtak: napi 3 Pengőért lakást és négyszeri kosztot adnak. Rém olcsó. Jó volna, ha eljönnél velem. Én szeretnék június második felében - ha nem volnék alkalmatlan - néhány napra lemenni hozzátok Győrbe.

Megállj, nem törődsz velem! Kis híja, hogy majd elpatkoltam, 1-én kivették a manduláimat, két hétig feküdtem vele és még sokáig kell járnom kezelésre. Elgennyesedett, tályogot kaptam, ajajaj. S te nem is törődsz velem!

Lám, panaszaimat elsírtam, Isten veled. Már csak egyetlen barátom van: Auguste Corbeille.

Azért szeretettel ölel
Végh György

*

S amíg ez borongósabb, kicsit affektált, a két nappal előbb kelt, Kulcsár Adorjánhoz írott levél játékosabb, és az akkori nyomdaárakra is utaló. Az *Auguste Corbeille* 1000 példányban jelent meg, kalkulációja kb. 8-8 1/4 ív (132 nyomtatott oldal), a *Pillangós őszök* 300 példány volt, 36 kisalakú oldal (kb. 1-1½ ív lehet). És mindkettőből 15-20 példány jobb minőségű, merített papíron is készült az alappéldányszámból.

42. V. 22.

Mélyen tisztelt kiadó úr!

Kedves Barátom!

Auguste Corbeille a napokban távozik a nyomdából, nyakbavető kendőjét átvetve vállán. Azonban anyagice nehézségek vannak. A költség 1.250 P. 400 Birkás előfizetőiből a nyomdában van. Az én előfizetőim cca 200 Pengő körül mozognak, ez is csak egy hónapon belül jön be. Viszont a nyomdával így állapodtam meg: még 400 P. - amint kész a könyv; a többit majd részletekben. Viszont, hogy meglegyen a bizalom: a 400-at most ki kell fizetni. Ezért kérem a t. Kiadó urat, összes nélkülözhető pénzét adja be - költsön - a nyomdába.

Komolyan: valamit - egyszáz pöngőt - a többit majd *költsön kérem*. Remélem, nem fogunk ráfizetni. Mindenesetre írj azonnal! Én még elég pocsékul vagyok, két hétig feküdtem azokkal a vacak mandulákkal.

Janovits emblémája jól sikerült - a könyv szép lesz - remélem.

Mélyen meghajol előtted és haló porodban is áld

Auguste Corbeille helyett Végh György

Kulcsár Dodó lestencileztetett egy csomó levelezőlapot is:

Megrendelem

Végh György
AUGUSTE CORBEILLE
CSUDÁLATOS KALANDJAI

című mulatságos és groteszk regényét P. 4.50 kedvezményes áron ..... példányban. A könyv bolti ára P. 6.

.....
.....
pontos cím

Kalkulációnk szerint ha 300 példányt eladunk belőle a 4.50 P. előfizetési áron, már bejön a nyomdaköltség. És már Birkás és az én előfizetőimből a fele - részben papíron - meg is volt! Kulcsár Dodó azonnal nyittatott egy csekkszámlát - én mégsem bíbelődhettem ilyesmivel! -, azt hiszem, száz pengő bent lévő összeggel már lehetett csekkszámlát nyittatni.

Az *Auguste Corbeille*-be ezt nyomattam bele:

„Készült az Antiqua nyomdában
1942 tavaszán
a költő barátainak költségén.
F: dr. Győry János”

A *Pillangós őszök*-ben pedig ez a szintén egyéni szöveg jelent meg:

„A címrajz Janovits István munkája
készült az Antiqua nyomdában 1942 nyarán,
a költő barátainak költségén, háromszáz számozott,
a költő kézvonásával ellátott példányban
A könyvből újabb kiadás nem jelenik meg
F: dr. Győry János”

(Azt, hogy „újabb kiadás nem jelenik meg a könyvből”, viccnek szántam, de lám, látnoki jóstehetségnek bizonyultam ebben, 1982 nyarán még mindig nem jelent meg belőle újabb kiadás...)

Győry János akkoriban, azt hiszem, politikai múltja miatt, nem taníthatott, ő is Eötvös-kollégista volt, és az Antiqua nyomdában működött, ha jól emlékszem, főkönyvelőként. Ahol tudott, segített nekem is; hosszú ideig fizetgettük az *Auguste Corbeille* nyomdaköltségének utolsó harmadát...

Az Antiqua nyomda tulajdonképpen azonos volt Pápai Ernő Műintézetével, ahol első verseskötetemet, a *Havas éjszakák*-at nyomták, 1942-re államosították, vagy elkobozták mint zsidó-tulajdont, de úgy tudom, a régi nyomdászgárda azért nagyjából a helyén maradt. Még egy elegáns névjegyet is kiudvaroltam magamnak Vértes úrtól, a műszaki vezetőtől - akkoriban

még a szerző bejárhatott a nyomdába, és szinte baráti jó viszonyt alakíthatott a nyomdászokkal, figyelembe vették a szerző kívánságait, ha jelen volt: az *Auguste Corbeille* címét a külső és belső címlapon egyaránt pirossal nyomták, a *Pillangós őszök* belső címlapján feketével, mert nyomása idején már nyaraltam, nagy bánatot és szomorúságot is okozott ez nekem, ekkor kárpótoltak a névjeggyel:

AUGUSTE CORBEILLE
poète, aventurier et chevalier des rêves
L'EUROPE et L'AFRIQUE

Persze ez is viccnek, tréfának készült, és van egy korabeli hiteles (általam készített) magyar fordítása is, de ez már nem került sajtó alá:

KOSÁR ÁGOSTON
költő, kalandor és álom-lovag
EURÓPA és AFRIKA

Bár mai, sok évtizedes műfordítói gyakorlatommal inkább az „álmok lovagja" szöveget találnám megfelelőbbnek, egyenértékűbbnek az eredetivel... Amit természetesen szintén én fogalmaztam...

Kulcsár Dodó valahol „keresztény" munkaszolgálatos volt Esztergomban. Akik nem feleltek meg, nem voltak alkalmasak katonai szolgálatra, azokat ide osztották be, lapáttal védték a hazát, lapátos katonák voltak.

Guxa már rendes sorkatona volt egy éve, ezért is tűnt el jó fél éve már a bűvkörömből, és ezzel ennek a könyvnek a lapjairól is, amit biztosan sok kritikus fog hiányolni és kifogásolni; mit csináljak, ha egyszer ilyen volt az életem; a többiekkel is sokkal ritkábban találkoztam, Pintér Jóska, Birkás Bandi, Porga, mint mindig, ekkor is katona volt valahol a fronton, legjobb esetben a hátországban, Hegedüs Zoli hol bevonult, hol kivonult, illetve leszerelt, a feleségét, Tubit közben elszereztem Just atyához gépírónőnek, Just egy francia regényfordítást diktált gépbe Tubinak, talán éppen Bernanos *Egy falusi plébános naplójá*-t. Tubi röhögve mesélte, hogy Just szinte minden szót megnézett a szótárban vagy megkérdezte tőle: - Mondjatubinemtudjahogymitjelent latablehanemtudjamegnézemaszótárban! Asztmondjahogyasztalbiztos hogymástnemjelent furcsahogykerüla cipővagyacsizmaazasztalra? - Bárány Tomi valószínűleg nekidurálta magát valahol jogi vizsgáinak, Haller Frédi elvette Hegedüs Zoli féltestvérét, Hegedüs Évát feleségül, és egy belvárosi textilüzletben volt „stróman", ami körülbelül azt jelentette, hogy egy zsidó üzletnek volt keresztény létére névleges tulajdonosa, a vezetője, de az igazi tulajdonos a zsidó maradt, tehát csak szalmabábu volt tulajdonképpen. A szótár szerint madárijesztőt is jelent. Egyszer a Szent István-bazilika előtt találkoztam vele, ahol boldogan és elégedetten mutatott egy bírósági határozatot, melyben felmentették a becsületsértés és rágalmazás vádja alól; az én zsebemben nem volt ilyen írás, úgyhogy nem voltam biztos benne, nem különb tagja-e a társadalomnak Haller Frédi, aki ilyen hivatalos okmányokkal is hivalkodhat, míg én hátrányban lévőnek érezhettem magam, mert nem tudtam volna igazolni, hogy fölmentettek egyszer már becsületsértési és rágalmazási ügyben; Ambrózy Guszti még mindig a *Színházi Magazin*-nál volt, de egyre kevesebb verset írt vagy publikált; Madlonnal, mondhatni, első szerelmemmel az elmúlt négy év alatt mindössze ha kétszer találkoztam, a New York kávéház előtt, ahol azt vágta a fejemhez, hogy azért nem lett szerelmes belém, mert „pogácsaarcom" van (amiért egy életre megsértődtem rá), még mindig a Corvin Áruházban dolgozott, de már nem a Vas utcában lakott, hanem életem furcsaságai folytán Pesterzsébeten, a József főherceg utca hétben, abban a házban, ahol egész gyermekkoromat töltöttem, és ahonnan olyan nagy álmokkal vonultam be egy stráfkocsi tetején Budapestre, 1934 tavaszán, amikor nevelőanyám beköltözött a Liliom utcába; nevelőanyámnál Frici halála óta nem jártam, unokaöccsével, Ferivel se találkoztam, így nem tudtam, hogy

alakult szerelme bérmakeresztapám feleségével, Icával, aki énekelni tanult; Simon Gyuszival is, akivel a Dohány utcai emlékezetesen poloskás szobájában együtt laktunk, csak egyszer-kétszer akadtam össze, a Mezőgazdasági Főiskolára vagy egyetemre járt, az Esterházy utcában és a Vas utcában lakott, majdnem szemben azzal a házzal, ahol szinte naponta megfordultam 1937 telén és 1938 tavaszán Madlonnál; Kemény Simon trombózissal a lábában feküdt a Róbert Károly körúton vagy a Zsidókórházban. Érdeklődött, hogy ki az a Kálnoky László, akinek az a gyönyörű *Szanatóriumi elégia* című verse jelent meg a *Magyar Csillag*-ban, Kálnokyról sokkal többet én sem tudtam, talán csak azt, hogy a 30-as évek végén megjelent, azt hiszem, Egerben egy versesfüzete *Az árnyak kertje* címen, ez meg is volt, de nem vonzottak különösebben az abban közreadott versei, és tudtam azt is, hogy unokaöccse Kállay Miklósnak, a *Napkelet* szerkesztőjének, aki mostanában lett az Athenaeum irodalmi vezetője vagy igazgatója.

Minden ötven-száz oldalon megcsinálhatnám ezt a körképet, amihez még legalább tíz oldalra volna most szükségem, hogy teljesebb legyen; de akkor sok volna, még több lenne ebben a könyvben az üresjárat; lehet, hogy egy regényben valóban nem volna szabad hosszabb időre eltűnniük a szereplőknek, de ez még ha regényes ihletésű írás is, mégiscsak önéletrajzi jellegű, emlékezésszerű - és ők, mondjuk, Just kivételével, akkoriban nem voltak az életem fókuszában.

Guxa éppen orbánccal feküdt a Szent László járvány- és fertőzőbeteg-kórházban, vagy ha volt egy külön katonák számára fenntartott ilyen jellegű kórház, akkor abban üzent értem, hogy látogassam meg, és én minden bátorságomat összeszedve elmentem hozzá, én, aki magam is iszonyatosan féltem a fertőző betegségektől, annyira, hogy ha mást nem is, a kezemet naponta hússzor is megmostam, és az éppen divatos toroköblítőszerekkel hosszú percekig gargalizáltam járványos időkben. Csak a pavilon elé engedtek be, ahol néhány szót válthattunk csupán a nyitott ablakon át, Guxa, a leendő hadvezér és diktátor nem volt túlzottan megelégedve a magyar katonaélettel; igaz, akkor még csak karpaszományos honvéd vagy őrvezető volt. Amikor hazamentem, órákig súroltam a kezemet, öblögettem az orromat a legvadabb orrzuhanyokkal, és gargalizáltam veszettül, nehogy megkapjam az orbáncot Guxától, bár tudtam ugyanakkor józanul, hogy a legnagyobb marhaság az, amit csinálok, legföljebb az orromat tolhatom el ezzel a zuhanyozással, orrfürdővel, mert hiszen három-négy méterre álltam tőle, és semmink nem érintkezett, kezet se foghattunk, nemcsak azért, mert nem volt szabad, de egy magasföldszinti szobában feküdt, aminek az ablakába csak akkor értem volna fel, ha Magyarország magasugróbajnoka vagyok; mindezt jól tudtam, de mit csináljak, ha egyszer minden túlzás és nagyítás nélkül ilyen voltam? Mindenesetre hőstettnek éreztem, hogy odamentem, hiszen a mandulaműtét után sokáig nagyon rossz bőrben voltam, Vajda Bandi utólag elárulta, hogy szepszist is kaphattam volna. Vajda Bandi nemcsak az irodalomhoz, mindenhez egyformán értett, azt hiszem, ő egyike az utolsó polihisztoroknak, mindenesetre az egyik, a másik, Bélley Pali mellett, azok közül, akiket akkor személyesen is ismertem.

*

Az *Auguste Corbeille csudálatos kalandjai* júniusban „hagyta el a sajtót”, azaz júniusban jelent meg. Néhány „haskötőt” is nyomattam, ami azt a célt szolgálta, hogy felhívja a könyvre a figyelmet; tulajdonképpen reklámpapírszalagnak is mondhatnám; ez volt a szövege: „A ponyva gúnyirata”. Egyetlen kirakatba tették ki így, az Egyetemi Nyomda könyvesboltjában, a Kossuth Lajos utcában, a Fórum mozi mellett. Kulcsár Dodó intézte el Lányi Ottóval, aki a könyvesbolt vezetője volt. Én bizony megcsodáltam a könyvem, de mások ügyet se vetve a kirakatra, rohantak el az üzlet mellett, napi csip-csup dolgaik után... Ahá! Majd megbánják, hogy ennyire elhanyagolták, hogy nem vettek tudomást egy nagy irodalmi siker, egy iroda-

lomtörténeti dátum pillanatának a születéséről! - kacagtam gúnyosan magamban. Eredetileg ezt akartam a reklámszövegnek: „Bárkit olvass, mint engem!" E nélkül a felhívás nélkül is inkább Zilahyt és Harsányit fogják olvasni! - röhögött Kulcsár Dodó. - Jobb volna, ha mást találnál ki! „A ponyva gúnyirata" sem volt egészen pontos és találó, de akkoriban annyira divatosak voltak a ponyvák, hogy arra gondoltam: hátha harapnak erre. P. Howardnak nagy híve voltam, szerettem abszurd humorát, és nem is tartottam ponyvának. Minden könyvét olvastam, és alig vártam az újabbak megjelenését: Hé-hó! Varrd!-ra utalva valóban van egy légióregényes paródia is a könyvecskében... Ettől a haskötőtől persze nem ment jobban, nem lett „bestseller" az *Auguste Corbeille*, de már az is nagy szó volt, hogy ha protekcióval is, de a kirakatba került néhány napra, amikor olyan nagy volt a könyvkonjunktúra, hogy szinte naponta több tucat könyv jelent meg a gombamód szaporodó kis és nagy íróktól, jó, rossz, vegyesen.

Június azonban más, mondhatni, döntő változást is hozott az életemben. Az általános könyvkonjunktúra miatt a *Vigilia* előfizetőinek tábora is hatalmasan megnőtt. Írtam már róla, hogy egy ügyes trükkel - nem tudom, Just ötlete volt-e vagy egy dörzsölt könyvügynöké, könyvterjesztőé - csináltak egy nagy antológiát a modern magyar és külföldi katolikus irodalomból: *A katolikus irodalom kincsesháza* volt a címe. Ezt, azt hiszem, részletre adták el túlnyomó részben vidéken, egy hatalmas ügynökgárda segítségével, és aki megrendelte, egy éven át ingyen kapta a *Vigilia* folyóiratot. (Az is lehet, hogy fordítva volt és ha a folyóiratot megrendelte egy évre, ingyen kapta a *Kincsesház*-at. Teljesen mellékes: a lényeg a fontos. Ezzel a zseniális kereskedelmi fogással körülbelül 10 000-re duzzadt fel a *Vigilia* példányszáma, ami óriási volt abban az időben, amikor a *Nyugat* Babits életében 500-600 példányban jelent meg.)

No mármost, ehhez valóban lényegesen nagyobb kiadóhivatali apparátusra is volt szükség. Naponta egy csomó folyóiratot, könyvet kellett feladni. Sorra jelentek meg a *Vigiliá*-nál egyéb könyvek is - rossz papíron, nem szép kivitelben, de az Antiqua nyomdánál Horváth Béla válogatott versei *Hol vagy te nép* címen, Ijjas Antal *Széchenyi kapitány*-a, Just Béla *Szagosmisé*-jének új kiadása. Ennek érdekében Zigány Miklós a Kecskeméti utcából a Mussolini térre költözött egy nagy lakásba, amint megnősült. Az esküvőjén én is ott voltam a Belvárosi Templomban, de Joli is, a kedves Jolika is „az oszlopok mögött", ahogy egy még akkor is divatos sláger dalolta. Egyszer meg kellene írni Budapest utcaneveinek a történetét is, egy kis minitörténelem kerekedne ki belőle, történelem dióhéjban, mely megmutatná a világi hívságok mulandóságát is, a „sic transit gloria mundi"-t is. A napokban hallottam a rádióban, hogy Podmaniczky Frigyesnek, akinek a Nagykörutat, az Operaházat, Pest rendezési tervét köszönhetjük, akiről Krúdy Gyula regényt is írt *Budapest vőlegénye* címen, máig sincs utcája. Nagy tévedés, vagy ahogy akkoriban mondtuk, nagy tévi-szévi, mert Podmaniczky Frigyesnek *volt* már utcája Budapesten, csak Rudas László utca lett belőle, mert az átkeresztelőknek nyilván fogalmuk sem volt arról, hogy Podmaniczky Frigyesnek milyen elévülhetetlen érdemei vannak annak a városnak, városképnek a kialakulásában, amiben lényegileg ma is élünk. A Mussolini tér volt régebben az Oktogon; ma November 7. tér; a Köröndből lett a Kodály körönd, ez érthető is, hiszen Kodály Zoltán ott lakott hosszú éveken, évtizedeken át, de arra már kevesen emlékeznek, hogy a Köröndöt egy ideig, nem kétséges, hogy seggnyalásból, Hitler térnek hívták. A pesti akasztófahumor az Andrássy útnak a két tér közé eső részét pedig Csaló-köznek emlegette... A kör alakú tér szerencsére nem sokáig volt Hitler tér, újból Körönd lett és abból keresztelődött át Kodály körönddé.

Még egy változást hozott az életembe 1942 júniusa az *Auguste Corbeille* megjelenésén kívül. Egy reggel Just Béla felhívott, hogy a *Vigiliá*-nak szüksége van az én munkaerőmre(!) a kiadóhivatalban, magyarán megfogalmazva egész napos állásba kellene mennem, nekem kellene a postán naponta feladni az újonnan rendelt könyveket, folyóiratokat stb. Természe-

tesen a többletmunkáért több pénz is járna, nem havi harminc pengő, mint amennyit eddig kaptam.

Torkomon akadt a lélegzet. Hogy egész napi hivatalnoki és trógeri melóra menjek el annyi boldog, szabad és független év után? A pénz egyszerűen nem vonzott. Kaptam volna, mondjuk, 150-200 pengőt, de hiszen ide-oda írásgatással, ezzel-azzal pontosan annyi volt a jövedelmem, amennyi nekem kellett. Bankba nem akartam tenni, tőkepénzes nem akartam lenni; de hogy tudták volna a napi hat-nyolc óra elrabolt időmet megfizetni? Sehogy, semennyi pénzzel! Ráadásul a mandulaműtét után éppen csak hálni járt belém a lélek.

Ez mind egy pillanat alatt átfutott rajtam, és az is, hogy tulajdonképpen tartós, úgynevezett „munka undoritisz"-ben szenvedek, ahogy baráti köreinkben becézték, tehát nem érzem alkalmasnak magam erre az egész testet-lelket követelő pályára. Mindezt finom megfogalmazásban közöltem is Just Bélával, hogy a kiadó érdeke nálam erősebb fizikumú, rátermettebb pasast, pofát kíván meg, én nem tartom alkalmasnak magam ennek a munkakörnek az ellátására.

- Akkorpedigvéghurkivanrugva! - közölte velem Just. - Deannyirahogyahaviharmincforintotsefogjakapniseavigiliátólsepossonyitólerrőlgondoskodomelhihetinekemmertnemmaismertmegengem Véghur.

- Valóban, doktor úr! - nyögtem a kagylóba.

- Mégszemtelenisnoneménfogommeginnialevétvéghurhanemmagaígyhálláljamegamittettemmagáértlátnisemakaromtöbbé!

Hát hálásnak valóban hálás voltam Justnak, ezt soha nem tagadtam, még abban a pillanatban sem, jól tudtam, hogy nagyon sokat köszönhetek neki emberileg is, hiszen három és fél éve abból lébuskáltam szinte, hogy a *Vigiliá*-ban megjelent Francia Jammes-cikkem után, írt nekem 1939 februárjában, úgyszólván „fölfedezett", ő fedezett fel, rendszeres megjelenést biztosított, mondhatnám, szűkös megélhetést is, igénytelen színvonalon, „életnívón", de ezt szerintem nem lehetett fölemlegetni, fölhasználni arra, hogy egy számomra nem megfelelő, alkatomtól idegen robotba, kuli- és kényszermunkába parancsoljon, amibe nem óhajtottam beleugrani az első telefonfüttyre. Just nehéz pasas volt, nehezen lehetett kijönni vele, nekem úgy-ahogy, hosszú időn át sikerült, de hát én se voltam könnyű pasasnak nevezhető, bennem is volt egy jó adag makacsság, konokság, nemcsak irodalmi véleményeimben, nézeteimben, de életképzelésemben, életvitelemben is.

Azért Possonyi Lacinál mégse fúrt meg Just, talán nem is akart, csak pillanatnyi dühében mondta. De azért a havi harminc pengő kiesés jelentős veszteség volt; ennyit kaptam változatlanul a *Vigilia*-slapajságomért, amiben a verseim honoráriuma is benne foglaltatott, mert azokért külön nem fizettek. És bizony elég sok versem jelent meg a *Vigiliá*-ban addig, néhány kivétellel majdnem az összes a *Vigiliá*-ban került az olvasók elé.

Másnap újból keresett Just, de már jóval enyhültebben, hogy nem tudnék-e valakit ajánlani magam helyett, ha én már nem vagyok hajlandó elmenni egész állásba? Hegedüs Zolit protezsáltam be, akivel aztán nagyon meg voltak elégedve, jó, kitartó munkaerőnek bizonyult, fizikailag is sokkal erősebb volt nálam; később a szerkesztésben is befolyása lett, hallgattak rá; ha emlékezetem nem csal, egy kicsit az ő nevéhez is fűződik, hogy szélesedett a *Vigilia* munkatársi gárdája, Bóka László is bekapcsolódott, talán még az akkor úgynevezett munkásírók közül is egy-kettőt sikerült becsempésznie. Egyáltalán: korszerűbb, „világibb" lett a *Vigilia* - szerelmes verseim özönével ehhez azért én is nagyban hozzájárultam, sok korlátot én is segítettem ledönteni, elveszítette, sokak méltatlankodására kezdeti túlzottan vallásos jellegét, bár „hitbuzgalminak" sohasem volt mondható, attól megóvta kezdettől fogva tartott, meglehetősen magas szintű szépirodalmi nívója.

- Nem eszik olyan forrón a kását, ahogy Just atya mondta! - fogadott mosolyogva új lakásában Zigány tanár úr, aki meghívott egyszer ebédre, nem sokkal azután, amikor megtudta, hogy Just önhatalmúlag kirúgott a *Vigiliá*-tól, illetve a kiadóhivatalból (mert azért verseim is jelentek meg a folyóiratban, ha nem is olyan gyakorta, mint régebben). - Igaza van, Végh úr, egy alanyi költőnek nem való ez a kiadóhivatali robot. Kár ilyenre tékozolnia drága, megfizethetetlen szabad idejét annak - tette hozzá némi gúnnyal -, aki máshoz is ért. Nincs valami ötlete a *Vigilia* kiadó számára? Ebbe Justnak nincs olyan nagy beleszólása. Sőt magam is szívesen kiadnék valamit a saját szakállamra. Nincs kedve, mondjuk, egy ifjúsági regényt írni nekem? Mándy Ivántól már kaptam is kéziratot.

- Ifjúsági regényt? Ahhoz nincs sok kedvem. Egyszer nemrégiben Ijjas Antal megbízott, hogy írjak egy ifjúsági regényt Gvadányi József *Rontó Pál*-jából. Néhány oldalt meg is csináltam belőle, de nem volt elragadtatva tőle. Erről persze nem én tehettem, a *Rontó Pál*-ból nem lehet modern regényt írni.

- Egyéb ötlete nincs, Végh úr?

- Mit szólna, tanár úr, egy mesekönyvhöz? Ahhoz nagy kedvem volna.

- Nem rossz ötlet... - dünnyögött Zigány tanár úr. - De ezt ki kellene karácsonyra hozni. Én most rövidesen elutazom. Nyáron nem leszek itt. Szeptember elejére meg tudná írni, Végh úr?

- Addig feltétlenül! - bólintottam.

- Akkor majd legközelebb, ha jön ebédelni, megbeszéljük részletesen.

Hogy a mesekönyvtippet bedobtam, abban oroszlánrésze volt Lovass Gyuszinak. Már *A malac* című versem olvasásakor dicsért, hogy milyen jó mesefantáziám van, és amikor az *Auguste Corbeille*-t kéziratban elolvasta, nagy lelkesedéssel. Különben azt hiszem, ő írt a legmegértőbben erről a kisded könyvről, s még azt is hozzátette, hogy szerinte kitűnő rajzfilmadottságaim is vannak. Ezeket nem volna szabad parlagon hevertetnem. Megismételte, amit egyszer régebben mondott: - Komoly adottságaid vannak olyan Micimackó-típusú meséskönyvekre!

A mesekönyvötletet tehát bedobtam Zigánynak, bár fogalmam se volt, hogy miről írok. Hogy ki tudok-e találni egy épkézláb cselekményt, aminek feltűnően híján voltak felnőttek számára írott „meséim". De igaza van Lovass Gyuszinak, fejest kell ugranom a mély vízbe. Verset se tudtam írni, és egész tűrhetően beletanultam, gőzöm se volt, hogyan kell verset és prózát fordítani (amiket többé sohasem fogok!), mégis elég hamar magamtól rájöttem, hogy mi a titka; ugyanígy voltam az esszével, könyv- és filmkritikával; semmi sem ördöngösség, ha az embert valami érdekli, és ráadásul nagyon akarja, hogy sikerüljön. Így aztán semmi problémát nem jelentett az sem, hogy elvállaltam egy mesekönyv megírását, amikor néhány meseírónak a művei a gyermekkorom legszebb, legelevenebb emlékei közé tartoztak: Andersen, Grimm, Hauff, az *Ezeregyéjszaka meséi*, a *Tuskó Matyi*, de még Benedek Elek népmeséi is olyan élményt jelentettek, hogy azóta sem fakultak meg, nem homályosultak el bennem. Őszig bőven van időm, addig a nyarat kell valahogy eltöltenem.

*

Friderikával változatlan volt a kapcsolatom, egy-egy hisztizés után feljött, de valahogy szerelmi együttléteink nem voltak túl kielégítőek egyikünk számára sem. Én kicsit le is robbantam a mandulaműtétem után, nehezen tértem magamhoz. A saját fejem után is, de orvosi tanácsra is mielőbb vidékre kellett mennem, levegőváltozásra, és főleg, hogy összeszedjem magam, hogy valamelyest meghízzak, mert a patikának a mérlege veszedelmesen keveset mutatott, majdnem száznyolcvan centi magasságomhoz mérve, viszonyítva, alig voltam több valamivel hatvan kilónál.

Friderika egyszer meghívott hozzájuk uzsonnára. A szüleivel lakott. Olyan udvariassági látogatás volt. Az a félóra, amíg édesanyja is bent ült, részemről feszengésekkel telt el, bár könnyen ismerkedtem, könnyen feltaláltam magam idegen emberekkel, ebben és a hasonló esetekben feszélyezett, hogy vajon mit tudhat rólam az anyja, miket mondhatott el rólam Friderika, rólam és egyáltalán a kapcsolatunkról. Hiszen rólam lerítt hogy még kamasz vagyok, Friderika pedig mégiscsak egy érett nő volt már, ha középkorúnak még azokban az években sem lehetett mondani.

Amikor édesanyja kiment, megmutatta, hogy melyik ablakból könyökölt ki ő és melyik ablakból az édesanyja egy vasárnap délután, amikor az akkori szerelme, minthogy sehova nem tudtak menni, hátulról megizélte, miközben Friderika végig csevegett az édesanyjával. Egy pillanatig arra gondoltam, hogy ez a sztori felhívás akar lenni keringőre, de mégse lehetett az, hiszen édesanyja bármelyik pillanatban beléphetett, nem volt „biztosítva", leblokkolva a másik ablakban. Különben ez a részben hihetetlennek tűnő történet később visszaköszönt nekem vagy Boccacióban, vagy valamelyik pikáns szerzőben, azt bizonyítva ezzel, hogy nincs új a nap alatt.

Én egy pillanatig sem voltam féltékeny Friderikára, nem érdekelt a múltja, nem faggattam, hogy kije volt, hányan voltak. Ezt a jó szokásomat, annak ellenére, hogy rendkívül izgatott volna, a kíváncsiságom igényelte is volna, ezt a jó szokásomat máig megőriztem, megtartottam. Legföljebb egyvalamin tűnődtem el. Akrobatikának kétségtelenül érdekes, de hogy igazi szexuális élményt is jelentett volna nekik, abban kételkedtem. Ez a kis történet is csak Friderika hidegsége, enyhe frigiditása mellett volt számomra példa; nekem komoly koncentrálásra, nyugalomra, zavartalanabb körülményekre volt szükségem, hogy örömet érezzek; lépcsőházakban, kapuk alatt, pláne a természet lágy ölén, parkok félreeső részein, földön, bokrokban, padokon világéletemben képtelen voltam szeretkezni, de még férfinak is érezni magamat; és vajon mi a titka annak, hogy az emberek ezreinek, tízezreinek mindez nem okoz olyan problémát, mint nekem? Csökkentebb szexualitású vagyok talán, mint mások? Hogy nem lehet bennem elsöprő ez az adomány, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy távol állt tőlem mindig a rámenősség, a ledöntés, az erőszaknak még a gondolata is, hiszen Madelon kivételével nem is kísérleteztem egyetlen későbbi nőismerősömnél sem. Gyáván meghátráltam a Dohány utcai cselédlány előtt is: annál világosabb felajánlkozással nem is jöhetett volna, mint a falra karcolt szerelmi vallomással, amit igazán hülye fejjel nem használtam ki; inkább csak álmodoztam a kicsi nőkről, és ha egy megjelent teljes valóságban, oly riadtan menekültem el előle, mint egy őzike. (Ezek az őzek mérhetetlenül kezdtek már elszaporodni a költészetemben, a csillagokkal együtt.) Talán azoknak - morfondíroztam magamban -, akik alig tudják türtőztetni magukat, ha meglátnak egy nőt, s nyomban nekirontanának, természetük sürgető volta miatt is jóval nagyobb a kéjérzetük, mint nekem. (Pedig ábrándjaimban, álmaimban hihetetlen szerelmi képességekkel rendelkeztem. Csakhogy a valóság legyőzte sajnos az ábrándokat.) De abban változatlanul reménykedtem, ha más nővel hoz össze netán a sorsom, a szerencsém, merőben más élményt jelentene, jelentett volna az ölelés, a fizikai szerelem.

Kemény Simi bácsi, amikor meggyógyult és hazament a kórházból, meghívott egyszer ebédelni. Ekkor már nagyon gyérültek ezek a meghívások; hébe-hóba ha előfordult, egy-egy kivételes alkalommal. Rózsi néni, aki őskeresztény volt, Körösi Csoma Sándor egy késői leszármazottja - vagy legalábbis a Körösi Csoma családé -, egy barátnőjével női fehérneműüzletet nyitott, talán a Rákóczi úton, az Esterházy utca sarkának a közelében.

Simi bácsit változatlanul az érdekelte, hogy nem sikerült-e valami többet, újabbat kiderítenem Kálnoky Lászlóról. Nem vallottam be, de nem is néztem utána. Aztán az egyre sűrűsödő behívások kerültek szóba, a zsidók munkaszolgálata.

Kemény Simi bácsi akkoriban délelőttjeit kávéházakban töltötte, talán még mindig a New Yorkban, és reggelije mellé elolvasta az összes létező lapot. Még akkor is minden kávéházba szinte minden lap járt, talán még zsidó kávéházakban is lehetett *Magyarság*-ot és egyéb szélsőjobboldali lapokat kapni, hiszen nem a tulajdonos nézete, pártállása, politikai hovatartozása volt az első, hanem a vendég érdeke, a vendég kiszolgálása volt elsőrendűen fontos, hogy azt olvassa, amit akar, minél több oldalról tájékozódjon, hiszen akkor már a cenzúra miatt csak a sorok közül lehetett valamit kiolvasni, azt is inkább csak a *Magyar Nemzet*-ben és a *Népszavá*-ban.

Simi bácsi azzal töltötte délutánjait és estéit, hogy a lapokban elolvasott és a rádióban hallott híreket összegezte, kommentálta a Naplójában, évtizedes újságírói rutinja szerint, mintha még akkor is az *Az Est* segédszerkesztője és cikkírója lett volna, pedig hol volt akkor már az *Az Est*, az még röviddel Egyed Zoltán melletti slapajságom után, 1939 novemberében megszűnt, hogy másnap *Pest* néven támadjon fel, a fejlécen kívül azonos betűkkel, azonos tördeléssel, azonos tartalommal és egy ideig még azonos munkatársakkal is...

- Gondolom, Végh úr, maga is olvasott arról, hogy Prágában május végén merényletet követtek el a cseh partizánok Heydrich, a Cseh-Morvaországi Protektorátus német vezetője ellen - mondta Simi bácsi.

- Olvasni nem olvastam, de hallottam, mert ha akarja, ha nem akarja, az ember mindig mindenfélét hall. Mindent és az ellenkezőjét is. Van egy barátom, egy kitűnő fiatal kritikus, Vajda Bandi, a német irodalom kiváló ismerője, aki nemrégiben idézte nekem Goethe egy mondását. Valahogy így hangzik: ha nem is olvastam újságot, a világtörténelem legfrissebb hírei, nagy változásai hozzám is eljutottak, nem kerültek el. Vajda Bandi sem szó szerint idézte, én meg pláne nem Vajda Bandit, de valahogy ez volt a lényege Goethe észrevételének, kinyilatkoztatásának.

- Ebben sok igazság van - állapította meg Simi bácsi is -, de én időmilliomos, sőt egyenesen - milliárdos vagyok, amióta felmondtak a *Pest*-nél nekem, és hogy jobban múljon az időm, minden kezembe kerülő újságot végigolvasok. Heydrich tudvalevőleg belehalt sérüléseibe. Ez eddig csupán egy mindennapos hír volna, nem több, nem kevesebb száz hasonló hírnél. Csakhogy a németek megtorlásul egy Prága közelében lévő falut, Lidicét lerombolták, a földdel tették egyenlővé, lakóit legyilkolták, kiirtották az utolsó emberig, sőt még a nevét is törölni fogják mindenünnen, a térképekről, helységnévtárakból, mintha soha nem is létezett volna.

- Lidice pusztulását én magam is láttam a híradókban. Iszonyatos élmény volt látni egy emberek által pár óra alatt teljesen megsemmisített falut, amit valaha ugyancsak emberek építettek verejtékes munkával, lassan, évek, hosszú évtizedek alatt...

- Ezt a szörnyű és barbár módszert már az ókorban is ismerték. A babiloniak az ellenség lerombolt városait felszántották, és sóval hintették be; így semmisült meg a híres asszír város, Ninive is. Csakhogy most a huszadik század közepén élünk. És ezt a barbár módszert ma újra meghonosítani... Ez nem fog, Végh úr, jóra vezetni, majd meglátja. Mert a bosszú bosszút fog szülni, és félő, hogy ha egyszer elkezdődött az ilyesmi, soha, de soha nem lesz vége. Még déd- és ükunokáink is bosszút fognak állni egymáson, ha ez így megy tovább. Ilyesmire volt már nem egy példa eddig is a történelem folyamán. A háború pillanatnyilag Oroszországban nem áll a legjobban, a német csapatok számos térségben előrenyomulnak, mindenáron még az idei nyáron ki akarják csikarni, kényszeríteni a döntést, mert tudják, ha még egy télbe belemennek, az nemcsak a háború elhúzódását jelenti. A háborús tél - tudja - csakis az oroszoknak kedvez, akik hozzá vannak szokva az éghajlathoz, a harminc-negyven fokos hidegekhez, nem úgy, mint a németek és az olaszok. Az a kevés olasz, aki kint van az orosz fronton, még a pesti telet se bírja, itt is folyton cidriznek. Ha tehát az idei hadműveletek megint átnyúlnak a

télbe, az egyszersmind Tél tábornok győzelmét jelenti. Rengeteg német katona fog megfagyni, megrokkanni a frontokon.

- És magyar is. Mert ahogy barátaimtól is hallom, meg ismerőseim körében látom, rengeteg embert hívtak és hívnak be az utóbbi hetekben és napokban.

- Bizonyára az orosz frontra fogják küldeni őket is, ami egyenértékű a vágóhíddal. Hiszen a magyar hadsereg, ez köztudomású, nincsen jól felszerelve, nincsen megfelelően kiképezve, nem szólva arról, hogy mi keresnivalójuk van a magyar katonáknak Oroszországban? Azt hiszem, nehéz a magyar parasztfiúkba lelkes harci szellemet önteni, senki nem tudja elhitetni velük, hogy otthonuktól több száz, sőt ezer kilométerre a „hazáért harcolnak", a hazáért ontják vérüket.

- És Simi bácsi változatlanul hisz abban, hogy a németek elvesztik a háborút?

- Változatlanul. Egy-egy újabb német siker nem ingat meg sem itt Európában, sem Afrikában, ahol Rommelnek időnként sikerül látványos bravúrokkal elkápráztatni a világot, mint például május végén, amikor az úgynevezett harmadik német-olasz sivatagi offenzívában át tudta törni az angol állásokat. De ne felejtse el, Végh úr, hogy ezek csupán ideig-óráig tartó sikerek; a németeknek és olaszoknak még Afrikában is hátravan a feketeleves! Elég - szerintem - mindössze figyelmesen megnézni a föld, a világ térképét: a német-olasz fasizmust ellenzők túlnyomó többségben vannak - és tulajdonképpen ez a helyzet a japán militarizmussal, a japán imperializmussal is - és a háborúban is érvényes ám az a közmondás vagy népi mondás, hogy: „Sok lúd disznót győz." Én rendületlenül bízom abban, hogy ennek a disznó nácizmusnak alaposan el fogják látni előbb-utóbb a baját. Persze én már nem áltatom magam azzal, mint az emberek többsége, hogy még idén véget ér a háború; Hitler is csak annyit mondott január végén a berlini Sportpalotában, a náci hatalomfelvétel évfordulóján, hogy 1942 a nagy győzelmek éve lesz; de ez az év inkább a japán győzelmek éve volt, mint a németeké, a japánok szálltak partra Manilában, Holland-Indiában, Borneo szigetén, Szingapúrban, Bali szigetén, a Salamon-szigeteken, hogy csak néhányat említsek, kapásból a japán sikerekből. De egy nap itt is megfordulhat a kocka. Hiszen a hadiszerencse forgandó. Egy nap mindez a visszájára fordulhat, ahogy a németekkel is történt. A japánok is „tönkregyőzhetik" magukat. Ennyi megszállt területet kézben tartani nem könnyű feladat. Igen, Végh úr, lehet, hogy a háború vége csak „utóbb" következik be az „előbb-utóbb"-ból, de a vége nem kétséges. Persze nem áltatom magam, sőt biztos vagyok benne, hogy még nagyon sok megpróbáltatás fog várni a szövetségesekre is, de ki fogják bírni, jobban, mint a németek, akiknek egyre kevesebb az olajuk, a petróleumuk, márpedig benzin nélkül se a repülőgépek nem működnek, se a tankok nem mennek előre. A szövetségeseknek nincsenek ilyen problémáik, mert ők rendelkeznek a világ olajkészletének túlnyomó részével.

Kemény Simi bácsi érthető hadihelyzet-magyarázataiból sok mindent megjegyeztem, sok minden megmaradt bennem; nem így a folyton változó magyar belpolitikát boncoló helyzetelemzései-ből...

*

Amint Campián tanár úr szárnyra bocsátott, a lápiszkezelés befejezése után néhány napra leutaztam Tűz Tamáshoz Győrbe, ahol hosszú idő után két verset sikerült írnom. Egyet - a jobbikat - egy képeslapra fogalmaztam Friderikának, és azon is küldtem el neki. (Ennek emlékére adtam a költeményemnek a *Képeslap Győrből* címet. Kicsit álszerelmes vers ez, az utóbbi időben már sok ilyen jellegűt írtam, mert *az elejétől* végig szerelmes versek kezdtek kijönni a könyökömön.)

- Bernecebarátiba nem jött el velem Tűz Tamás; lehet, hogy megint behívták, vagy legalábbis fenyegette őt is a behívás veszélye. De lejött velem egy kedves, körülbelül velem egykorú

fiatal költő, Dabas Tibor, akinek akkoriban jelent meg egy verseskötete. Dabast Raics István révén ismertem meg, akivel még a Centrál pincében találkoztam először 1940-ben, a *Vigilia* első összejövetelén. Raics különben nemcsak műfordított, de zenével is foglalkozott, sokszor ő kísérte zongorán Török Erzsi népdalestjeit, és egyszer elvitt egy kiskocsmába is, ahol eljátszotta és elénekelte nekem *Tiszta vágyakozás* című versemet, ami annyira tetszett neki, hogy megzenésítette. Ekkor persze nagy ábrándokat szőttem arról is, hogy majd széltében-hosszában fogják énekelni a dalaimat az országban, de mint ahogy annyi mindennel kudarcot vallottam életemben, ez az álmom sem valósult meg.

Nem volt élményekben gazdag ez a nyár, csak tömtem a fejem, szerettem volna pocakot ereszteni, hogy minél több tartalékkal rendelkezzem a télre, és persze közben izgatottan vártam az *Auguste Corbeille*-ről megjelenő, megjelenendő kritikákat. De júliusban még nem jelent meg semmi, csak augusztusban indult meg az *Auguste Corbeille* kritikai visszhangja. Júliusban mindössze egy privát levelet kaptam róla Urbán Ernőtől.

Viszont sikerült néhány olvasót „bepaliznom" az *Auguste Corbeille*-jel Bernecebarátin is. (Ezeket az olvasókat inkább személyes „bájaimmal" főztem meg, nem hiszem, hogy komoly irodalmi érdeklődést tanúsítottak volna a könyvem iránt.)

De hogy valóban volt valami lehengerlő pózoló, de ugyanakkor mulatságos kedvesség és báj akkoriban bennem, azt egy Kulcsár Dodóhoz írott levelem is tanúsítja, meg egy korabeli naplójegyzet, azért is érzem itt helyét, önéletrajzi regényemben:

„1942. július 10. - (Ez a postabélyegző kelte.)

Csodálatos Mester! Szépmívű Barátom!

Ah, így távol tetőled az élet oly keser', miért is csekkel fölszerelve küldj négy A. C-t (*így rövidítettem az Auguste Corbeille*-t) az alanti címemre. Itt a felhőkkel társalgok, s ha unatkozom, csillagokat fogdosok, azonkívül mitológiai dolgokat eszem és iszom: ilyenek, azt hiszem, már a mesékben sincsenek, úgymint: tej, tejföl, rántotta, csirke kirántva és galuskával, megesmeg bolháim *(is)* vannak. Ha szükséged volna rá, szívesen küldök néhányat.

Madarassynak odaadtam a megdedikált példányokat, ezeket csekk kíséretében oszd szét a szegény mit sem sejtő legényeknek és leányoknak. Ha nem találkoznánk az életben, minden jogomat rátok hagyom. Mi van Bandival?

Birkás Endre, az Auguste Corbeille egyik kiadója, aki az őzeket igen, de a bolhákat nem szereti.

Most pedig nyakbavető kendőmet átvetve vállamon, csodás szavakkal köszöntlek benneteket (*Kenyeres*) Imrével és Madarassyval cakompakk.

Auguste Corbeille

Feladó: Végh György, Bernecebaráti, Szőllös Vera leveleivel.

(És egy sor, a levelezőlap formáját követve):

A balha a világ leggyávább intézménye, a büntetés elől megszökik!"

Madarassy akkor került fel lektornak a *Diárium* és egyben az Egyetemi Nyomda szerkesztőségébe. Nemrégiben jött haza a frontról arany vitézségi éremmel. Előtte a nyomdában dolgozott mint szedő. Nemcsak arany vitézségi érmet, de vitézi címet vagy rangot is kapott: vitéz Madarassy lett belőle. Egyszer elmesélte, hogy egy frászt volt ő „vitéz". Egymaga maradt egy dombtetőn egy gépfegyverrel, a társait kilőtték mellőle, neki még volt muníciója, és amíg tartott, lőtt és lőtt, folyton ratatatatázott a gépfegyverrel. Aztán véget ért a lövöldözés,

és ekkor kiderült, hogy ő véletlenül egy kulcsfontosságú helyen hasalt, és tudtán és önakaratán kívül megakadályozta egy szovjet előretörés kibontakozását. Ezzel - a parancsnokság szemében - nagy haditettet hajtott végre. Ezért tüntették ki, és nyomban jutalmul leszerelték s hazaküldték. Tehát véletlenül lett hős, ha történetesen peche van, ugyanolyan hősi halott lett volna belőle is, mint bajtársaiból, akiket, vele ellentétben, lekaszabolt az ellenséges géppuskatűz.

Itthon, a Rákóczi úton már várt - amikor hazaértem - Urbán Ernő levele az *Auguste Corbeille*-ről.

„Bosszankodásom és nyári csömöröm közepette kezembe került egy könyv (a Pillangós őszök-ről majd válaszod esetén szólok), ami némiképpen földerített és vigasztalást hozott.

Szerzőjéről följegyzéseimben e hó 6-án a következőképpen emlékeztem meg:

- Van ebben az emberben valami, ami meghökkent és szinte tiszteletre késztet:

- Fogcsikorgató vágy a nagyság és halhatatlanság után. Hit, hogy máris nagy, vagy legalábbis joga lesz arra, hogy az irodalom nagyjának nevezze magát.

És valójában eddig mit adott? Mi kész a »műből«? Simuló, tiszta hang, amilyen a velencei üvegeké, mely tűzből, kőből és szivárványból lett filigrán csodává. Néhány jól csengő rím, hasonlatos a kétágú cseresznyéhez egy fiatal lány fülén. Hajlam a bizarrság, a groteszkség felé. Hajlam, mert még nem az, csak ilyennek akar látszani, hogy megjátssza magát, reklámot szerezzen egyelőre csak önmagának, később esetleg verseinek. Talán egy kevés önhittség is, hogy amit ad, az csak hibátlan lehet. - Bár ez a megállapítás nem jellemezhet: aki alkot, az többé-kevésbé mind önhitt, különben nem volna célja annak, hogy tollat vagy vésőt fogjon a kezébe.

És ami a legmeghökkentőbb: minden slamposság és látszólagos passzivitás mellett is hihetetlen erős, alattomos, lassan fúró, de mindig és minden körülmények között célhoz érő *akarat*! Mintha az előbb fölhánytorgatottak mind csak kísérő, leplező, cafrangos sallangjai lennének ennek a csodálatos és ritka erőnek.

És miért e hallatlan, céltudatos akaraterő? Mi van emögött? A magyarázat még meghökkentőbb, de egyetlen és elfogadható megoldás: - *félelem*.

Félelem attól, hogy egyszer elrúgja maga alól a földet, és hóbortjai, színészkedő, néha fals, néha jól sikerült bohóckodásai rögeszmévé válnak, és a halálig nem tudja levetkőzni őket. Magyarán, megbolondul. Félelem attól, hogy lemarad a versenyben! Ezért van az, hogy a már ismert, járt utat elhagyja a járatlanért, és bizarr, fejtetőre állított kalandokba menekül.

Ezért van az, hogy mindenáron érvényesülni akar, mindenáron *költő* akar lenni, és vállal szitkot, gúnyt - önmagát figurázza ki -, nagyképű, fellengzős nyilatkozatokat tesz önmagáról, mintha feltűnési viszketegségben szenvedne, csak hogy beszéljenek róla - nem baj, ha rosszat is, csak beszéljenek, mert ha nem beszélnek, nem éri meg az életben fölemeltetését, és munkája, élete torzó marad.

Mikor könyvéről akarok beszélni, és mindezeket papírra dobom, hogy valaha talán félrevezessenek vagy megörvendeztessenek valakit, egy kicsit sajnálom Végh Györgyöt. Sajnálom, mert Isten tudja, mikor borul fel ez a remek egyensúly, mely félelemből vasakaratot tenyésztett ki benne és amelyik a bizarr és nyelvöltögető magatartásból új, ismeretlen vidékekre dobta. Eddig le a kalappal, az első kísérlet sikerült! Írt egy könyvet, melyet műfajilag nem lehet ugyan meghatározni, és amely sokakat vérig fog bosszantani ex catedra kijelentéseivel - de amely egészében véve mégiscsak »mű«, és jelentős állomás lehet Végh György életében.

»Ki emlékezik ezekre?« - sorolja végig hőse a pesti utca téli, fölvonuló képeit. Zene, könyv, háború, hadvezérek vonulnak el a kínos, mérlegre állított kérdések előtt és az olvasó úgy érzi, itt fogja meg az indítóokot, a lényeget. *A könyv is félelemből született. Megdöbbentő ágálás, bohóckodás a mulandóság előtt.* Fintor, tréfa, gúny, karikatúra, csúfolódó önkritika, hókusz-pókusz, angyali, gombostűvel szurkáló paródia. És néha komoly, vészesen komoly, fájdalmas sorok, amilyeneket a süket olvasó jó viccnek vesz:

»A hősöm túlszárnyal engem, és miatta nem vesznek észre.«

Innen érthetők a könyvecske írójára vonatkozó följegyzések is. Minden sor védekezés, melyről elkiáltója azt akarja, hogy a halál süket vidékein is áthangozzék."

Szabadsághegy, 1982. nyár

Auguste Corbeille csudálatos kalandjai

ELSŐ (A) FEJEZET,

melyben nem történik semmi,
de én Sevilla grandja vagyok, és Auguste Corbeille
az eperfához támaszkodik

Az Úr ezerhétszázötvenharmadik esztendejét Sevillában töltöttem, vidám örömök közt. Kedvetlen voltam, fáradt az örömtől, szomorú, szomorú. Hajnalig ölelgettem a lomha, nagy testű lányokat, követelőző érzékiségük idő előtt ronccsá tett volna, ha egy tivornya után nem találkozom *Auguste Corbeille*[1]-jel. Egy eperfához támaszkodott, hanyagul, pálcáját forgatva. Amikor eléje értem, könnyedén megemelte kürtőkalapját, nyakbavető kendéjét átvetette vállán, és engedelmet kért, hogy elkísérhessen. Meghökkenésemben szótlanul bólintottam, és némán botorkáltunk a korai ködben a kikötő felé.

Most, amikor sevillai és az azt követő kalandjaimról írok, rendkívül nehéz helyzetben vagyok. Emlékezőtehetségem nem mindig megbízható, és valójában olyan régen történt mindez, hogy nem is csoda. Egyes helyeken tehát segítségül kell hívnom a költőt, bár nem szívesen teszem, hogy a történet itt-ott hiányos részeit kiegészítse. A hiteles eseményeket mindig többre becsültem a költötteknél, még ha szebbek voltak is azok, és nem egy őszt és vihart hagytam ki írásaimból, mert nem akkor volt az az ősz vagy vihar; pedig az ősz és a vihar titkos szenvedélyem. Sevillai napjaimról ugyan naplót is vezettem, de irataim részint elvesztek, részint olvashatatlanná foszlottak, és bevallom, kissé szégyenkezve, hogy már spanyolul is elfelejtettem, gyakran már akkori nevemre sem emlékszem. Pedig gyönyörű nevem volt, mint a malagai borok, oly édes, mint a castelloni szél, oly dallamos, hosszú és ívelő, mint a cadizi leányok szemöldöke.

De talán beszélnem kellene akkori magamról. Azok, akik oly szerencsések, hogy ismernek mostan, meg fognak lepődni. Külsőm nem sokban változott. Magas voltam és karcsú, de nem ily hajlott hátú és sovány. Arcom a déli égtől barnább volt és a férfias erőtől pirosabb. Valahol őrzik azt az arcképet, amit egy cimborám festett rólam, és könyveket írtak a csodálatos szépségű Ismeretlenről. E csodálatos Ismeretlen én voltam. A kép kicsiny, és fejem egészen betölti.

Olvasóim bizonyára nem ismerik a toledói eget ősszel, hajnalban. Bár sok országot bejártam, fáradhatatlanul bámulva az eget, égkórosan és fénykórosan, valamennyi között a toledói égre emlékszem leginkább. Ennek az égnek is hangulata van, de más, mint a többinek, és ezért szerettem annyira. Kék, mint a nápolyi vagy a casablancai ég, de a toledóinak haldokló hattyú hangulata van. Csöndes tiszta vizek fölött szárnyal a hattyú, dalolva, bánatosan, ezüst szelek szállnak a hervadó fák alatt, s mint szomorú pillangók, hullnak a lombok, a lombok, a lombok. Ilyen kék a toledói égbolt, ilyen kék volt a szemem. S a hajam, a hajam vöröses fekete volt, mint tűzvész után a korom, csillogó, mint az arrasi gyémánt; lobogó, mint a bombayi hajnal, szelíd és megható, mint verseim és szilaj is volt, miként a korzikai csikók, a szegedi mének. Mi minden volt a hajamban! Zivatarok és bálnavadászok, Afrika számumjai és a tüdőbetegek alkonyi láza, benne volt az Ezeregyéjszaka minden meséje, Ali baba és Aladdin a lámpással, benne voltak az én meséim is - innen lestem ki őket: A vörös kamasz és a Varázsló, benne az Északi szél és benne a Téboly. Amikor szájamat festette, emlékszem, borokat hozatott Bordeaux-ból, Szmirnából és Damaszkuszból selymeket és bársonyokat, aztán carlosi meggyet és orani cseresznyét, egy galambnak és a florsei szűznek vérét ontotta, de egyik sem volt olyan piros és igéző. Hát ilyen voltam én, ifjú és tüzes, én Fernandez Amador de los Rios Enriquez Solorzano Castillo Montero y Vidal, Sevilla grandja, a lányok

[1] Olvasd: Ogüszt Korbej

kegyence és az istenek kedvence. Volt ezüstöm és aranyam, ujjaim szikráztak a drágakövektől, és hogy egyszer megsebeztem, kék vér buggyant ki belőle. Ekkor találkoztam Auguste Corbeille-jel.

Viharom, mennyire más ma köröttem minden. Itt élek Pesten, én, ki Sevilla grandja voltam, se ezüstöm, se aranyam, beteges vagyok, és bágyadt, a lányok nem szeretnek és hódító külsőm is tovatűnt. Hajamban nem lobog már a bombayi hajnal, és szememben a toledói ég se lebeg, egyszerűen, szerzetesi alázatban és szegénységben élek, dalok és dallamok, színek és illatok megszállottjának hirdetve magam, és gyakran félnek tőlem az emberek. Itt élek Pesten, fölhajtott gallérral, bohém keszkenővel a nyakamban, rendetlenül, mosdatlanul, rossz szagúan, cipőt se tisztítva, eszelősen emlékezve hajdani tündöklésemre, barátaimra, akik csodálattal vettek körül, én, akit mindenki megvet. De ők nem tudhatják, hogy azért hanyagolom el magam, mert az emlékezés minden időmet elveszi, és különben is meg kell bűnhődnöm a múltért.

Auguste Corbeille francia volt és költő. Versei lágyak voltak, hömpölygőek, a virágokat szerette, és a lányokról dalolt. Értett a borokhoz, a selymekhez, megmászta az Alpokat és a Vogézeket, fürdött már az Égei-tengerben, Kairó mellett a Nílusban, és Marseille-ben embert is ölt. Ismerte a tudományokat, a csillagokról órákig beszélt, az őzcombot áfonyával ette, és arany borokkal öblögette száját. Vidám volt, értett a könnyű tréfához, borsos történetkéin sokat mulattam, de soha nem értettem, miért bánkódik olykor a haldokló felhőkön, és miért szomorú, ha hullnak az őszi ködök és sárgulnak a fények.

Mindezt csak később és lassan tudtam meg, az együtt töltött évek alatt. Akkori életem legszebb emlékei ezek, mint ahogy a mostaniénak, hogy erre emlékezhetem.

A kikötő messze volt, s ahogy botorkáltunk, megszólalt mellettem az ismeretlen, mélyen bókolva:

- Auguste Corbeille, francia költő, az égi tudományok doktora és az ékesszólás mestere szólított meg téged, señor, hogy tündökletes szépséged csodálójává fogadd, Sevilla bikája, Spanyolhon büszke torreádora, te legszebb széptevő, szebb vagy az endrosi szüzeknél és a pármai ifjaknál, tüzes rózsa te, kinek ölelésétől a holtak is felhevülnének, s kiről zárt ablakok mögött a kacér señoriták könnyezve álmodoznak, mennyei angyal, angyali költő, fogadj dalnokoddá, hogy bátor tetteidet elzengjem minden utókornak, engedd, hogy dicsőséged fényében meghúzódva szomorkodjam mulandóságomon és a lét magasabb kérdésein.

És én ekkor egyszerűen csak ezt válaszoltam:

- Auguste Corbeille, daloló pacsirtája a fényes egeknek, Frankhon koszorús lantosa, kinek szavaitól édesebb a méz s a leányok ajakán a csók, a te verseid bizonyára lágyabbak a tenger fodros habjainál és könnyebbek a borban fel-felszálló gyöngyöknél, tehetséged méltó kísérője leend fényes szépségemnek, szívem annál is inkább boldog, mert megengedem, hogy körömben töltsed napjaidat, kedvtelésed szerint, lányokkal, borokkal és egyéb dalokkal mulatozva.

Botorkáltunk a kikötő felé, dúdolgatva. A szél belekapaszkodott kabátunkba, és egy részeg matróz trágár dalokat énekelt. Auguste Corbeille a csillagok titkaival ismertetett meg, és mondta, hogy fenn Északon dühöng a Pestis, és seregeivel Dél ellen vonul. S a városokat hiába sáncolják körül, hírnökei bevonulnak mindenüvé és magukkal viszik a piros Lázat, és amikor a megtört városba bevonul fejedelmien a Pestis, szétszórt halottak és erőtlen betegek fogadják. És a Pestis egyre jön Dél felé, és a tengerig nem is áll meg. Ott hajóra száll, és új ismeretlen városokba lopódzik, és megtör minden ellenállást. Csak a tűz, a tűzvész pusztíthatja el. Gyújtsuk fel a városokat! Csak az menthet meg minket. A Pestis őrjöngve tombol majd a lángok közt, de nem szabadulhat, benn pusztul ő is, és ismét Szabadság zsarnokoskodhatik a népeken.

Figyelmesen hallgattam Auguste Corbeille-t, s hogy bevégezte, mindketten tudtuk, mit kell tennünk. A kikötőnél laktam, ablakom a vizekre nézett, és néha irigyen bámultam az útra kész vitorlásokat, melyek messze tájakra indultak, a ködös Angolhonba és az izzó Délövekre. Irigyen bámultam őket, mert nem tudtam Sevillától elszakadni, bár egyre csábítottak az ismeretlen vidékek. Olasz lányokat akartam ölelni, és palermói borokra szomjaztam, török háremekbe akartam hatolni, és szerettem volna megízlelni a dalmát hegyek aszúborát.

Oly furcsa minderről írnom! Az elmúlt évek alatt csak vagyoni helyzetem és külsőm változott, vágyaim ugyanazok maradtak. Nem tudok elszakadni Pesttől - mert pénzem nincs hozzá -, csak a hajókat bámulom irigyen, melyek külországokba suhannak, sokat ülök a rakparton, én, aki Sevilla grandja voltam, s kiért a leányok epekedtek, sokat ülök a rakparton, én, aki Magyarhon szomorú és kósza lantosa vagyok. Akik ismernek, tudják, hogy életem mily sivár és embertelen, de mégis boldog vagyok, hogy hajdan úgy éltem, mint kevesek, ömlött hozzám a pénz, s a leányok, a leányok és milyen leányok! mind-mind a szeretőim voltak, nekem, ki elvadulva élek most közöttük, és meséim tündéreibe és magamba vagyok szerelmes. Ó, ti tűnt idők, hajdani szépségem és kincseim, értetek kell most vezekelnem!

Lakásomhoz értünk, én előresiettem, Auguste Corbeille utánam ballagott. Gyönge világot gyújtottam szobámban, és utazókosaramba hánytam néhány nélkülözhetetlen holmit - abban az időben rendkívül sokat adtam a külsőségekre -, aranyzacskóimat magamhoz vettem, és intettem, hogy minden rendben van. A lámpást magunkkal vittük, és kinn, a korai hajnalban, a tető négy sarka alá tartottuk, és az menten tüzet fogott. A szél megnőtt, s mint egy ezeregyéjszakai szellem, fútta, élesztette az egyre harapódzó lángokat. Mire felkapaszkodtunk Auguste Corbeille vitorlására, piros volt az égbolt, nem a felkelő naptól, hanem a mindent fölemésztő tűztől.

Ilyen tüzet még nem látott Sevilla! S ahogy úsztunk, nyugodtan lefelé a vízen, harangok bongtak, és a folyam két partján, mint ünnepi díszes lobogók, lengtek, libegtek a lángok. Csodálatos és fejedelmi kivonulás volt! A parton a népek ezrei tolongtak, hálóköntösökben, egyesek pucéran, és öklüket rázták felénk. S kongtak, bongtak a harangok, és mi csöndesen, nyugodtan úsztunk lefelé a vízen.

Lassan elmaradt mellettünk az égő város, bár még este is láttuk, ahogy kémleltük az eget, a szűnni nem akaró tüzet. Mi boldogan pipáztunk Auguste Corbeille-jel a korlátra dőlve, a vízbe köptünk néha, s a sirályokat magasra dobott sapkával köszöntöttük. Boldogok voltunk, hogy Sevillát önzetlen jószívűségünkben megszabadítottuk a Pestistől, és hogy Dél felé vitorláztunk.

ELSŐ (B) FEJEZET,

melyben Végh György, ha röviden is, de mosakszik

Tudom, egyesek tolakodásnak veszik majd, hogy minduntalan belebeszélek Auguste Corbeille csodálatos és érthetetlen kalandjaiba, mentségem azonban az, hogy mindezt áldott rosszmájúságomban teszem. Elvégre némi jogom nekem is lehet erre.

Most körülbelül hét percig panaszkodni fogok. Ha tovább is lapoznak, akkor is panaszkodom. Kivételesen nem magamról, hanem erről az írásművemről fogok nyilatkozni. Most ezerkilencszáznegyvenkettő január tizenötödike van. Auguste Corbeille-t a múlt év decemberének elején írtam meg. Szomorú reggel volt. Két kis cicám lomposan ásított az ágy feletti képen, én bánkódva ültem fel az ágyon, és a Varázslóra gondoltam. Szívemben az Aggódás vert tanyát, s a Fájdalom elköltözött belőle.

Tehát szomorú reggel volt. Mint ez már szokásom, megnéztem akkoriban vásárolt falihőmérőmet, melyet rendjelként tűztem ki a mocskos falra, vajon mennyit mutat, elég meleg van-e szobámban. Én ugyanis a hőmérőtől teszem függővé, hogy fázzam-e, vagy dicsérjem szobám kellemes és egészséges hőmérsékletét. Körülményes szertartásossággal megnéztem. Ágyam alatt egy tálcát tartok, kiordítottam az inasnak, hogy jöjjön be. Az inas mély hajlongások közepette megjelent, sunyin és félénken, ismerve ellentmondást nem tűrő hangomat és tudva azt, hogy apámat valahol elmebaj ellen kezelik. Kihúzta a tálcát, és kiadtam a parancsot. A képzelt dobpergések közben megtörtént a lefokozás; hűséges falam mocskos zubbonyáról leszakították a rendjelet. Mindez lassan és ünnepélyesen történt. Inasunk, mint egy jól idomított kutya, felszolgálta tálcán, reggeli helyett, a hőmérőt. Előrebocsátom, hogy eladdig nem fáztam, nem is volt melegem: ilyen fontos dolgokban, úgy érzem, nem dönthetek egyedül.

A hőmérő tizenhat fokot mutatatott. Rémülten kaptam a fejemhez, és az inast azonnal elzavartam. Előttem számok kápráztak: tizenhat, tizenhat, tizenhat. Vörösben, sárgában, lilában: tizenhat, tizenhat, tizenhat. És csak kápráztak, kápráztak, kápráztak. Akkor zsupsz, be a dunyha, sőt a lepedő alá! Forró teát hozattam, rummal és citrommal, a citromot mélán elhajítottam, torkomra borogatást rakattam, és testi hőmérsékletemet megmérendő, szájamba lázmérőt dugattam. Olykor nagyokat cuppantottam, mintha cucliznék, máskor komoly bodros füstöt eregettem, és azt képzeltem, hogy egy londoni csöndes klubban ülök, milyeneket filmen annyiszor látni.

Körülbelül félóráig ültem némán, mozdulatlanul, mérve lázamat. Majd ismét ünnepélyesen megnézték. Minthogy azonban harminchat hármat mutatott, a borogatást elhajítottam, az inast elzavartam, a teát visszaküldtem, és hogy valami ténylegeset is csináljak, megittam a rumot. A következő, amire emlékszem, az volt, hogy ágyam nem akart megállni, hiába hangoztattam, hogy ki akarok szállni, aztán azt hiszem, hajón utaztam, és tengeribeteg lettem, s a korlátra dőlve átadtam gyomrom üdvözletét a tengernek. Aztán végrendeletet készítettem, barátaimtól érzékenyen búcsúztam a Nagy Út előtt, és elsüllyedtem a tengerben. Való igaz, hogy mikor magamhoz tértem, barátaim aggódva álltak körül, és merő víz voltam. Még méltatlankodtam is: miért tévesztettek össze a tulipánnal, minek locsoltak meg? Egyértelműen hangoztatták, ámulva és csodálkozva, hogy kellett, kellett. Ebben a pillanatban határoztam el, hogy megírom spanyolországi emlékirataimat.

Rögtön pennát ragadtam, és tollba mondtam hű írnokomnak, a kezemnek mindazt, ami az első A fejezetben meg vagyon írva. S amikor hangosan felolvastam, hogy hány perc az egész: cicáim ugráltak és tapsikoltak, lámpám örömében kialudt, és a két tigris, akikről 1941-től búcsúzkodó versemben megemlékeztem, akkor lett árva. Az előjelekből ítélve bizakodással

tekintettem a jövő felé, és nyomban ruhát öltöttem magamra, macskáimat megcirógattam, a tigriseket az ágy alá parancsoltam, és falamat kitüntettem egy párizsi képeslapból kiollózott hölgyikével s azután áldozatok után indultam.

Minthogy az Egyetem közelében lakom, és a *Költő vallomásai*-ban meg is emlékeztem ott töltött délelőttjeimről, legelőször is odamentem, és hogy magam köré gyűjtöttem a fiatalokat, vontatott, nyafogó hangomon elzengve hajdani bájaimról költött himnuszomat, bánkódva kellett látnom, hogy senki nem örül úgy neki, mint én meg az ízlésemet követő cicák, tigrisek és hűséges falam.

Akkor, hogy vigasztaljanak, összefogóztak, mint a benn a bárány, kinn a farkas játéknál, én a kör közepén állottam és ők kígyózva köröttem danolásztak: Auguste Corbeille, Auguste Corbeille. És unszoltak, noszogattak, hogy meséljek róla, ne legyek önző, ne magamról, róla meséljek, milyen volt a szeme, a haja, és miért éppen az eperfához támaszkodott? A lányok azt kérdezték, hajukat, ruhájukat igazítva: milyen lányokat szeretett, és a fiúk is ezt kérdezték. Mindenki örült Auguste Corbeille-nek, csak én voltam szomorú. Hogyisne! Mikor a hősöm túlszárnyal engem, és miatta nem vesznek észre.

Aztán jártam erre-arra, Auguste Corbeille pedig belopakodott az emberek szívébe, és rég nem látott ismerőseim ezzel fogadtak: mit csinál Auguste Corbeille? Auguste Corbeille pedig valahol a tengeren bolyongott, spanyol magammal, viharoknak kitéve, ki tudja, mily szelekkel viaskodva. Ezen aggodalmamat fejezi ki, az időközben megkezdett - de még be nem fejezett *Mese a szomorú költőről* című történetkém. Ebben az időben egyetlen ténykedésem az volt, hogy szomorú valék. Bánatomat mindenüvé magammal cipeltem, mint csiga a házát, és szerelmes voltam az Esthajnali csillagba. Rögeszmém volt, hogy szél vagyok, és merengő villám, ezért sokan megróttak: irigykedtek reám.

Most új rögeszmém van: én vagyok Auguste Corbeille, a francia költő, zsebkendőimbe már A. C.-t hímeztettem, és az inassal franciául beszélek. Tegnap egy hős barátomnak felolvastam az eddigieket, néki is nagyon tetszett, hát nem bánom, folytatom; a *Pillangós őszök*-et úgyis örökre abbahagytam.

Már most figyelmeztetem tisztelőimet, hogy valószínűleg - szintén hős barátom biztatására - írok majd egy bájos *Irodalomtörténet*-két, gúnyos modorban, egyeneseket talán dicsérni fogok, talán nem, mindenesetre nagyon érdekes lesz, miért is imádóim és utalóim figyelmébe ajánlom. Ezzel be is fejezem a mai penzumot. (7 perc.)

ELSŐ (C) FEJEZET,

melyben végre szóhoz engedem jutni Auguste Corbeille-t,
aki az első A fejezetben foglaltakat mondja el,
kicsit másképpen ugyan, mint én, de nem kevésbé érdekesen

Le 9 décembre 1694, Sevilla.[2]

A kellemetlenségektől eltekintve ma jó napom volt. Az idő gyönyörű, a felhők valahol Danzig fölött tanyáznak. La Rosita kegyes volt hozzám; ajkaimmal illethetem a homlokát.

Lágy szellet fuvallt a fák között, s én ibolyát szedtem szerényen La Rositának, pillám lesütve, ábrándosan. Halk permet szitált, s a lombokban bús szelek nyögelltek, és bús lábunk alatt szenvedve csörgött a bús avar. Mi szép volt e táj! A kékellő lombokkal és a néma messzeséggel, háttérben az ég apró felhőivel, La Rositával és velem. Úgy andalogtunk, szenvelegve, könnyes szemmel, mintha díszletek között járnánk. Ah, mi szép volt e táj! Mi szép volt La Rosita, és mi szép valék én is! Ah, ah!

La Rosita gyönyörű, gyönyörű, gyönyörű. Mint a bolond, ismétlem egyre és szajkózom, lihegem: gyönyörű, gyönyörű. Szavaim halványak, erőtlenek, nem méltóak sem nevéhez, sem szépségéhez. Stílusom bármilyen hajlékony, mondataim akárhogy zenélnek, mégsem közelítik meg gyöngéd mosolyát, játszi pirulását. Azonban nemcsak én dadogok La Rositáról szólva, senki se tudná manapság érzékeltetni bájait. Csak múlnak majd az évek, a tizedek, a századok és csak akkor születik meg valahol messze idegenben, Magyarországon, az első világháború végén, egy csöndes morva leánytól és egy eszelős magyar apától az a költő, aki páratlan készségével és csodálatos zenéjű szavaival tündérekkel népesíti be nyomorú földünket. Ez azonban még messze, nagyon messze van, és addigra La Rosita, jaj, hova tűnik, jaj, hová tűnik?

Ajka parazsától lángolóbb a rózsa, és kihunynak a tüzek, ha izzani látják, halvány orcája barackfavirág, és szemöldöke fekete ösvény kócos homlokára. Haja mint fekete felleg koszorúzza fejét, és eleven szemében mindig hajnalhasadás van. Bármilyen szép hasonlatok is ezek, figyelmébe ajánlom olvasóimnak azt a kitűnő ifjú költőt, akit látnoki szememmel megjósoltam, ha esetleg megérné valaki közülünk, forgassa majd kedvteléssel, és nem kis örömmel verseit, mesés ábrándjait.

Tehát señorita La Rosita gyönyörű, gyönyörű, és kegyes volt ma hozzám: megengedte, hogy elkísérjem a bikaviadalra.

Az út kellemes volt, pálmák és ciprusok alatt lépkedtünk nesztelen. La Rosita olykor csodás legyezőjébe rejtette arcát, ha bátorkodó szavaim pirulásra ítélték. Legyezője családi örökség, talán nagyanyja kapta egy kóbor tengerésztől, aki Indiák környékén s a Felkelő Nap Országában kószált, és a Mennyei Birodalom kalóztanyáin volt otthonos. Talán a Paradicsomból hozta, amikor Manilában hajózott: mezítlen asszonyok táncolnak rajta, virágfüzérekkel csillogó nyakukban, hajukba kék lótuszt tűzve. Keblük kicsiny, de erős, és lágyékukat köténye rejti el, bár gyakorta szellő is fújdogál. Olyan izgatóak és lázítóak, akár egy kommunista röpirat (ah, lám megelőzöm koromat!), és ebbe az ingerlő legyezőbe rejti señorita La Rosita halvány orcáját.

Talán mondanom sem kell, alakja karcsú, járása ringó. Ma türkizkék selyem tapadt vágyódva forró derekára, halmos keblére, s bíbor uszály patakzott utána. S ha még elárulom, hogy érzéki vállán jégvirágfehér keszkenő suhogott, magatok elé képzelhetitek az elragadó La

[2] Az itt közöltek hevenyészett, de hiteles fordítás

Rositát. Bal kezére ezerszínű kendőt csavart, és gyűrűje mélykék tüzet vetett. Jobb kezében egy alvó sziámi macska dorombolt, sunyi fejével úrnője kebléhez dörgölődzve. És agarat is vittünk magunkkal. Nagy, álmodozó, beteg agár bandukolt mellettünk, és ahogy mentünk az úton, a rétekről eltértek a pillangók, a méhek, és La Rosita fölött csapongtak könnyedén, vidáman, azt hitték virág ő is, a mezők királynéja. Mi csak mentünk a macskával és az agárral, a lepkék, szitakötők libegő árnyaival, bal kezemben két csillagot morzsolva, mert nem tudok lemondani erről a régi káros szenvedélyemről.

Egész karaván lettünk, mire megérkeztünk a bikaviadal színhelyére, mert még néhány csatangos eb csatlakozott menetünkhöz, vígan csaholva. Az arénában természetesen a legelőkelőbb helyet foglaltuk el, és amint La Rosita megjelent, üdvözlő tapsokat kapott. Én kényszeredetten mosolyogtam, lesegítve jégvirág keszkenőjét és jól oldalba rúgva néhány bitang dögöt, melyek öltözékemet akarták kikezdeni, és koncnak nézték ívelő lábamat. És hogy kedveskedjem La Rositának, bókokat mondtam, álnok bókokat a cicára, alaposan megpaskolva az oldalát; szegény riadtan bámult rám, és utána mintha kérdően úrnőjére pillantott volna, és igaz bókokat mondottam tündöklő magára.

Fülemnek kellemes zenére lettem figyelmes, miközben hanyagul üdvözöltem egynémely ismerőst, kiknek majd kiesett a szemük, hogy La Rositával látnak, és mélán bámultam a porondra, hol nemsokára megkezdődik a küzdelem. A zene őrjöngeni kezdett, és tombolt a népes aréna, vért követelve. Megnyíltak a kapuk, és egy hetyke bika fújtatott be a középre, dühösen fújt a szélrózsa minden irányába, amikor azonban meglátott engemet és La Rositát - kezemben ibolya szerénykedett - illedelmesen bókolt egyet, mint ahogy a kislányok szoktak. Aztán ismét dühöngött, toporzékolt a torreádorért. Ami késik, nem múlik, mondja a közmondás. A torreádor késett és múlott. Végül roskadozó léptekkel, inába szállt bátorsággal megjelent, vítőrét maga elé tartva, a vörös kendőt pedig a háta mögé dugta. Zsebéből fehér kendőt húzott elő, és békekérően meglengette a bika felé. A bika bólintott, unottan a torreádorhoz ballagott, mellső lábát győztesen a földön fekvőre rakta. Aztán szétnézett fölényesen, kérkedően, mint ahogy a győztesek szoktak: van-e még valaki? A tömeg őrjöngött, ünnepelte a verhetetlen bikát: Huesca, Huesca, Hu-es-caaa! A bika szendén fogadta a tetszésnyilvánításokat, látszott, hogy jólesik neki az elismerés. És akkor kürtök harsantak, és egy zengzetes hang megkérdezte: ki áll ki Huescával? Ezer arany üti a markát, aki legyőzi Huescát. La Rosita bátorítóan mosolygott rám, és én köpenyemet általvetve vállamon, átugrattam a páholy peremén a porondra. A tömeg ujjongott, és biztatta Huescát: „Ne hagyd magad, Huesca! Ne hagyd magad, Huesca!” Egyenes léptekkel, habozás nélkül a bikához mentem, Huesca mérlegelőn nézett végig rajtam, és leszegte fejét. Akkor magamba szálltam. Szent Györgyöt híva segítségül, futó pillantást vetettem La Rositára, kardomat elhajítottam, és öklömmel pörölyként ütöttem a bika fejét. Huesca bárgyún nézett rám, úgy látszik, nem szokott ilyesmihez. Kicsit méltatlankodott, majd könyörgésre fogta a dolgot, és rimánkodva térdelt le elibém. A tömeg pisszegett és fujjozott: Huesca kegyvesztett lett. Ekkor láttam először, hogy mennyire gyávák a hősök, mihelyt emberükre akadnak.

La Rosita felállt páholyunkban, és úgy ünnepelt, rózsákat és csókokat dobálva felém. A többiek követték példáját, és percek múlva nevemet ezer meg ezer torok üvöltötte: Auguste Corbeille, Auguste Corbeille! Az ezer aranyat ott nyomban leszámolták a tenyerembe, és Huescára egy szappanfőző mindjárt megalkudott.

Diadalmasan hagytuk el az arénát, hova csak szórakozni jöttünk ugyan, de mégis győztesként távoztunk. Én elöl mentem La Rositával, kinek keblén a macska még mindig aludott, a sziámi, kit a pokolba kívántam, mert miatta nem hajthattam fejemet La Rosita érzékeny keblére; oly kicsiny volt, hogy ketten nem fértünk volna el rajta. Utánunk agarunk jött, a többi kutyával, fejünk felett a pihéző pillangók, majd harminc púpozott szekér a porondra hajigált

virágok és csókok alatt görnyedezett, amit ugyancsak kiérdemeltem bátor tettemmel. És a kocsik után a beláthatatlan tömeg, míg legvégül a bika, kalodában. Huesca alaposan levitézlett.

Ahogy mentünk diadalittasan, mellém furakodott az a kis keszeg alak, akit Huesca előttem legyőzött, ragyás képe volt, nekem a vállamig érhetett. Mint valami cigánypurdé, úgy loholt utánunk, esdekelve, hogy immár rangos és módos főúr, fogadjam szolgámmá. Hessegettem egy darabig, de minthogy La Rosita is pártfogóan intett a szemével, a kikötőhöz rendeltem, mert elhatároztuk, hogy kibérelünk egy vitorlást, és hajókázunk egyet a nyílt tengeren: talán hasznát vehetjük.

Az egyik fordulónál elinaltunk hódolóink elől, és az erdőbe menekültünk La Rositával. És egymás szépségében elmerülve időztünk ott alkonyatig. Akkor a kikötőbe ballagtunk, a tömeg fáklyákkal várt, és zúgott, mikor fölsétáltunk a hajóra. Onnan még integettünk, s hogy úsztunk lefelé a vízen, átkaroltuk egymást La Rositával, és gyönyörködtünk a fáklyák tüzében. Így messziről olyan volt Sevilla, mintha hatalmas tűzvész pusztítaná.

Már el is feledkeztem újonc inasomról, mikor a korlátra dőlve megláttam. Tengeribetegséggel küzdött, s ahogy jobban lett egy pillanatra, eldadogta hosszú és unalmas nevét; valami Fernandez Amador de los Rios Enriquez Solorzano Castillo Montero y Vidalnak hívják, és Sevilla grandja, ha ugyan bízhatom emlékezőtehetségemben és az ő szavában. Tőlem hívhatják akárhogy, én Kukacnak fogom hívni. Úgy nyüzsög köröttem, mint a kukac, alig tudom lerázni a nyakamról. Egészen aggályos, ahogy kelletni akarja magát, ez hiányzott csak még nekem! No mindegy, hiszek a Végzetben.

Az idő gyönyörű, La Rosita kegyes és már sokkal engedékenyebb.

Csak az az átkozott Kukac ne lógna örökké rajtunk.

MÁSODIK (A) FEJEZET,

melyben még mindig nem történik semmi,
de megrendítő és ünnepélyes tengeri leírásokban bővelkedik

A tenger nyugodt volt, és az első napokban nem történt semmi feljegyzésre méltó. Csak pipáztunk Auguste Corbeille-jel a korlátra dőlve, és a vízbe köptünk néha. Hajónk körül vígan lubickoltak a cápák, polipok, cethalak, delfinek és más efféle tengerihalak és szörnyek.

Azt hiszem, még nem emlékeztem meg akkori gyönyörű szeretőmről, La Rositáról. La Rosita egy déltengeri örmény kalóznak volt hamvasszőke leánya. A hamvasszőke jelentésével nem vagyok egészen tisztában, de azért nyugodt szívvel leírom. Ki merné kétségbe vonni elbeszélésem hitelességét? És főleg ki tudna olyan dolgokat ellenőrizni, melyek csekély két évszázaddal ezelőtt történtek?

La Rosita tehát hamvasszőke volt, halvány szemöldöke szomorúan ívelt a végtelenbe. Szeme kékebb volt a kéknél, és a reményhez hasonlított. Alakja, habár telt volt, nem nélkülözte a kecset, bájteli csípői sok keserűséget okoztak nekem és még több örömet a szépnem híveinek. La Rositát egy szüreti mulatságon ismertem meg, mikor is öt perc alatt négy vérengzős bikával végzett, de minthogy ennek semmi jelentősége nincs, nem időzöm hosszasabban e tárgynál. Nem akarom elbeszélésem száguldó iramát ilyen csekélységgel, olvasóim nem kis bosszúságára, megzavarni. Ha ezt akarnám, akkor igazán részletesen ecsetelhetném fejezeteken át a tenger mineműségét, szakszerű felvilágosításokat adva a tengerészéletből, melyek valódi megfigyeléseim és személyes tapasztalataim alapján készültek. Vagy órákon át lirizálhatnék: a tenger, a habok, a szellő, a sirályok, korállok, gyöngyök és más hasznos kellékek, esetleg száraz fejtegetéseket a hableányokról, vagy megírhatnám: hány csomóval megyünk észak, nyugat, dél, kelet és ezek variációi és kombinációi felé. Jegyezhetném az iránytű állását, mennyit mutat a barométer, dobálózhatnék a szigonyokkal, vasmacskákkal és vitorlakötelekkel, közölhetném a hajó tervrajzát, hol volt a raktár, a kormányos kabinja, és a legénység hol lakott; egyeseket érdekelné is talán a fedélköz hétköznapi és ünnepi élete, hogy mivel súrolják a padlót stb. Vagy a kapitányt mutatnám be önöknek, a vén tengeri medvét vagy rozmárt, esetleg fókát, kinek ahogy tetszik, jellemezhetném egyéniségét, megemlítve jellegzetes harcsabajuszát, de lám én mindezt nem teszem, nem akarom megzavarni elbeszélésem száguldó iramát, mert tudom magamról, én sem kedvelem a sok fecsegést. Csak az esemény sodra ragadjon tova minket! Esemény, te szőrös keblű bolha, ugorj nagyokat szaporán! Ez a kor nem alkalmas a leírásokra, nem kedvez a költőknek, ezért könyvecském végén tartalmi összefoglalást, sőt kivonatot fogok közölni, egyrészt hogy az érdeklődő minden fáradság nélkül tudhassa, mit rejt magában művecském, és nyilatkozhasson róla: olvastam, ó, hogyne, hogyne! Másrészt, hogy megkönnyítsem a diákok nehéz feladatát, mikor kötelező olvasmányként el kell olvasniok, ha ugyan egyes főigazgatók nem prüszkölnek és áskálódnak ellene, s a kultuszminiszterek az ifjúságra ártalmasnak nem bélyegzik.

Tehát La Rosita velem volt a hajón. Szerettem is, igaz, de ő úgy lógott a nyakamon, mint egy kölönc. És addig csacsogott, addig hízelkedett, dicsérve szépségemet, előkelő modoromat, hogy engedtem neki és az erőszaknak. Magammal vittem hát, és úgy tündököltem ott a hajón, mint az Esthajnali csillag az éjszakában, La Rosita pedig gyönyörűségem visszfénye volt. Nem tartozom a beképzeltek és a fecsegők közé, mégis állíthatom, hogy Auguste Corbeille is oda volt érte, pedig talán csak Alfréd de Musset a francia irodalomban hozzá hasonlóan finnyás ízlésű.

Nyugodt életünk nem tartott sokáig. Egy hajnalon az árbockosárból a jóképű Piedro, saját külön inasom, akit aranyos kapitányunk a szolgálatomra beosztott, rémülten jelzett hajót a

láthatáron, mondván: jönnek a kalózok! Bár nem vagyok félénk, mégis megriadtam, hiszen itt volt La Rosita, e gyöngéd és harmatos szűz. Mi lesz belőle, ha a kalózok kezébe kerül? Jaj, mi lesz vele, jaj, mi lesz vele! S ahogy voltam, mezítláb, némi ruhadarabokban, a hajamba kaptam, és kibúvókon töprengtem. Mi volna, ha sárga lobogót húznánk föl, volna-e merszük a gazoknak megállítani minket? Hisz az tudvalevőleg - ha jól tudom - a pestist jelképezi. Talán érthető is, hogy nyugtalankodék, egyrészt La Rosita, másrészt a hajó fenekén rejtőző kincsek irányában. Bánatomban a hűvös és sós tengervízzel meg is locsolgattam tűnő halántékomat.

A legnagyobb regényíró az élet, szokták mondogatni ábrándosan és tünékenyen, ha valami marhaságot beszélnek el az emberek. Hát nem jogos-e akkor, hogy én is rá így hivatkozom csudálatos kalandjaink során? El lehet-e képzelni kalandosabb regényt annál, amibe kerültünk? Ki kell jelentenem, határozottan, megrendíthetetlenül, nem, nem és nem! Mindjárt az események kellős közepébe csöppentünk, és még csak annyi fáradságot sem kellett vennünk, mint a regényeknél; azazhogy ismerkedjünk a betűkkel.

Aggályaimat tüstént közöltem Auguste Corbeille-jel, aki nyomban egyetértett velem, és felfüggesztettük a harc kimeneteléig a köztünk levő feszült viszonyt, melyet a La Rositáért való versengés idézett elő. Minthogy azonban csak rövidebb kéjutazásra indultunk és még hozzá váratlanul, sárga lobogót nem vittünk magunkkal. Tehát erről a megoldásról le kellett mondanunk. Volt a hajón egy halálfejes lobogó. Hogy került oda, hogy nem: mellékes. Ekkor összeültünk Auguste Corbeille-jel és megtanácskoztuk: ne adjuk-e ki magunkat mi is kalóznak? Ez olyan kézenfekvő volt, mint a halak az égen. Auguste Corbeille ekkor azt mondotta: miért ne adnánk ki magunkat mi is kalózoknak? Utasítottuk Piedrót, hogy vonja fel az árboc tetejére a lobogót.

Riadót fúvattam és összehívattam a legénységet. Hazudnék, ha azt állítanám, hogy marcona férfiak valának. Szelídek és ábrándosak voltak, mint az anyatej. De nem volt mit tenni. Előhozattam a mordályomat is, és megsmirgliztettem, hogy ragyogjon a napfényben, golyónk úgysem volt hozzá. Kardomat megköszörülték, és követeltem a szakácstól, hogy minden konyhakést adjon elő. A jámbor félénken hozta őket, magától messzire eltartva, nehogy megvágja valamijét. Szegényke nagyon félt a vértől, a szárnyasokat levágva vette, és könnyezve elfordult, amikor a halakat trancsírozta.

A legénység hét főből állott, de a hajón csak öt kés volt. A másik kettőnek egy baltát és egy mozsártörőt hozattam, hadd dugják azt az övükbe. Persze nagyon megrémültek, de kioktattam őket, miképpen kell viselkedniök, lehetőleg keveset remegjenek, mert most kalózoknak kell lenniök, és a vérfagyasztó mosolyt se felejtsék el arcukra ölteni. Amint láttam, egyedül Piedro élvezte csak a helyzetet, ami nem is csoda, hiszen ő volt a legfiatalabb közöttünk. Mikor mindezt szépen elrendeztük, a parancsnokságot átadtuk Auguste Corbeille-nek, életünket a kezébe helyezve, örök hűséget fogadtunk neki, és engedelmet. Valóban, Auguste Corbeille volt erre a tisztségre a legalkalmasabb ember, hiszen Marseille-ben embert is ölt, ha ugyan még emlékeznek reá.

Az idő múlott és a térség egyre csökkent a két hajó között. Auguste Corbeille bátorító szavakat intézett hozzánk, és győzelemre buzdított.

- Emberek, matrózok! Most, midőn egyértelműen vezéreteknek akartok engem, nem mehetek el óhajotok mellett anélkül, hogy köszönetemet ne tolmácsoljam nektek. Jólesik bizalmatok, és megláthatjátok, ha ugyan életben maradtok, nem pazaroltátok méltatlanra. De ez nem a szavak órája, ez a tetteké! Most mutassátok meg: mit tudtok, hadd legyek büszke rátok! Tudom azt is, hogy az ellenség túlsúlyban van, mégis azt mondom: győzni fogtok, mert győzni akartok és győznötök kell. E harcot ránk kényszerítették, de mi megálljuk helyünket, matrózok, bízom bennetek!

Még volt néhány percünk a küzdelemig. Auguste Corbeille könnyes szemmel jött hozzám, átkarolt, és kért, hogy felejtsük el a viszályt, és nyújtsam békejobbomat. Meghatottan ragadtam meg az alkalmat, vagyis a jobbját, hogy együvé tartozásunkat ezzel is kifejezésre juttassam és megpecsételjem.

A távolban ködök ringtak a vízen, és sirályok lebegtek a messzeség homályán. A levegő harmatos volt, és tág torokkal kortyoltuk üdítő tartamát. Ezeket csupán olvasóim bosszantására írom, érdeklődésüket akarom felcsigázni merész vállalkozásainkhoz. Most esetleg becsukod a könyvet, olvasóm, és emészted magad azért, hogy kitaláljad: vajon odavesznek-e mindnyájan, vagy ugyan mi lehet ez elképesztő és egyenlőtlen harc kimenetele. Elképzeled a két hajót: az egyik gyönge vitorlás, a másik hatalmas gálya; az egyiken néhány vértől iszonyodó jámbor lézeng, a másikon csupa harcias és vérszomjas, elszánt söpredék. És ezek most egymásnak mennek! Hű, mi lesz!

Sose aggaszd és izgassad magad, olvasóm. Azért a pénzért, melyet elraboltak tőled ezért a könyvért, amit rád erőszakolt a kereskedő vagy egy élelmes ügynök, igazán elvárhatod, hogy kedvenc hőseid, mármint én: a gyönyörű Fernandez Amador de los Rios Enriquez Solorzano Castillo Montero y Vidal, én a tüneményes Végh György, én a csodálatos Auguste Corbeille és én a felelőtlen señorita La Rosita, épségben, szárazon ússzák meg e hajmeresztő veszedelmet. Ezt várod és ezt is kapod. Nem szolgállak ki téged, hanem csak az eseményeket jegyzem fel szorgalmasan, hűségesen és hiánytalanul, az eseményeket, melyek velünk, a sors különös kedveltjeivel történtek.

Mikor már csak egy köpésnyire volt tőlünk a másik hajó, és láthattuk az izgő-mozgó kalózokat, amint türelmetlenkedve várták a zsákmányt, Auguste Corbeille mellén jelentőségteljesen összevonta a karját, és Piedro szócsövet tartott a szája elé.

- Kalózok - dörögte félelmetesen -, kár minden halogatásért, adjátok meg magatokat. Ne ontsunk vért feleslegesen semmiségekért. Láthatjátok, harcunk egyenlőtlen volna. Ti több százan vagytok, mi csak tízen talán, de nem kétséges a végső győzelem! Kalózok, eddig orrotoknál fogva vezettek benneteket, most azonban hányjátok a tengerbe főnökeiteket, és fogadjatok el legfőbb irányítótoknak. Ez az óhajom és egyben parancsom. Három perc gondolkodási időt adok.

Auguste Corbeille bátor szavai megdöbbentették a hétpróbás gazembereket. Beszéde közben valóságos pánik támadt a hajón. Zsivalyogtak, zsibongtak, de nem telt bele három perc, mint ezt zsebórámon ellenőrizhettem, és az árboc tetején lógott hajdani vezérük, ismét másokat a tengerbe dobáltak, némelyek levágott fejüket maguk után húzták. Azonban a zendülés néhány perc múlva véget ért, és a hajón helyreállott a rend.

A vitorláshoz csáklyázott hajóra könnyedén átugrottunk, figyelmeztetve a kalózokat, hogy semmi rendellenességet nem tűrünk, és ha valami ilyet észlelnénk, azonnal megtoroljuk. A gazemberek kellő alázattal fogadtak, egy-kettőt azonban, hogy szigorunkat bebizonyítsuk, saját kezűleg felakasztottunk. A hajónak *Erény* volt a neve, és ekkor már Korzika felé jártunk. A hajó nevét megmentőnk iránt érzett tiszteletemből nyomban átfestettem *Auguste Corbeille*-re, vitorlásunkat pedig vontatókötéllel a gályához fűzve megindultunk a kalóztanya felé.

MÁSODIK (B) FEJEZET,

melyben megint sok a panasz, sőt a sopánkodás is,
de megtudjuk: miben különbözik Flaubert-től Végh György

Higgyétek el, nyájas (nem tudom ugyan, miért nyájas?) olvasóim, az én dolgom sokkalta nehezebb, mint a tiétek. Ti csak ültök karosszéketek mélyiben, szelíd fényű lámpa mellett, cigarettátok hamuját olykor gondosan leverve, és szórakozásul könyvet olvastok. Esetleg szmoking van rajtatok, gomblyukatokban szegfű szagoslik, és tűnődve veszitek kezetekbe a wermouthospoharat, tűnődve, és jól ápolt szeretőtökre gondoltok. Lesznek azonban köztetek olyanok is - és valószínűleg ez lesz a többség -, akik rajongóan, fűtetlen szobában, vékony kabátban dideregve vagy fázékonyan a dunyha alatt fognak olvasni, áhítattal gondolva rám, aki azt az örömet szereztem nékik, hogy bájos és egyben tanulságos művecskémet forgathassák. Mert ezt nem lehet csak úgy kiolvasni és kihajítani unottan a vonatablakon, ennek ott kell feküdnie éjjeliszekrényeden, hogy kéznél legyen, ha bánatod van. A legmagasabb irodalmi szándékkal írom, de nemcsak az irodalmároknak, hanem egyúttal minden lelkes érdeklődőnek is. Ezért azt hiszem, mégiscsak célszerű lesz összes műveimet egy kötetben adni ki, amint ezt eleitől fogva tervezem. Így, ha nincs kedved érzelmes vagy vidám verseim dudorászására - rossz hangulatod van talán -, akkor olvass vagy olvastass fel magadnak kalandjaimból, ábrándjaimból, vagy az *Ezeregyéjszakai Mesék*-ből, amit szintén meg fogok írni; tudom, sok örömed lesz benne; vagy jelzett *Irodalomtörténet*-emből, esetleg pikáns és fűszeres vallomásaimat böngészgesd.

A dolgok nehezebbik fele mindenesetre nekem jutott ki. Milyen szívesen olvasnám és mennyire nagyra tartanám Auguste Corbeille kalandjait, ha nem én írtam volna. Így, ha lapozom is, nem izgulhatok vagy mosolyoghatok kellőképpen: túlontúl ismerem. Mégis, amikor írom, jelent némi örömet és fojtott remegést, olykor a fonák helyzeteken magam is mulatok, van, amikor hevesebben ver a szívem, vagy egy-egy tetszetős mondatot többször elolvasok, hangosan, ünnepélyesen.

Hidd el, különb a helyzeted, és irigyellek is érte. Talán unod, hogy megszakítom időnként a történetet, nagyon sajnállak, azonban mégiscsak elpanaszolom, ami a szívemen fekszik, még ha át is lapozod. Nem féltékenységből állítom, de olyan érdekes ez is van, mint Sevill grandjának emlékezései vagy Auguste Corbeille naplója.

Képzeld, a munkamódszeremmel is baj van. Mások tudnak apránként, beosztottan dolgozni, mindennap egy-két oldalt, néhány versszakot. Én hetekig, hónapokig lazsálok, ténfergek ide-oda, ásítozom, s ha a dolgozásra gondolok, még a hátam is borsódzik. Máskor meg szinte nekiesem a munkának, enni is csak alig tudnak elráncigálni, és morgok, mint a kutya, akit a csont mellől zavarnak el és rosszat álmodott. Ilyenkor piros vagyok, emberekkel szóba sem állok, ujjaim alig bírják a ceruzát tartani, egészen meggémberednek vagy elfásulnak, mit tudom én. Aludni csak keveset és nyugtalanul alszom. Csak hánytorgok az ágyon, és agyamban egyre a leírt dolgok motoszkálnak, kergetőznek, zsibonganak. Álmaim nem kevésbé zavarosak, gyakran felébredek, vizet kell innom, mert torkom kiszárad, esetleg várok egyet, felverem a dunyhámat - mindig dunyhával takarózom -, könyvet veszek kezembe, de rögtön ki is ejtem, és ismét az öntudatlanságba süppedek.

Ez az állapot azonban nem tart sokáig, és ha nem használom ki, bottal űzhetem annak a bizonyos ihletnek a nyomát. Ilyenkor rendkívül gyorsan dolgozom, szinte tollba mondhatnám, mert úgy érzem, hogy nékem is tollba mondják. Törlés, javítás alig van a kéziratomon, és meg mernék esküdni, akár a feszületre is: legtöbbször még a mondatot sem fogalmazom meg előre, csak elindulok egy szónál, és gombolyítom, írom, ami jön utána. Mindezt valami felsőbb

kényszerre cselekszem. Lehet, hogy mások is vannak így, de ez szöges ellentéte a még általam is becsült Flaubert módszerének, aki hetekig kotlott egy-egy jelzőn, mondaton.

Például a *János vitéz*-emet is néhány óra alatt ütöttem össze, és mondanom sem kell, nem látszik meg rajta. Ilyen lázban írtam a *Havas éjszakák* utolsó harmadát, hetek alatt, mert el kellett készülnie a kötetnek, és akár hiszik, akár nem, papíron előre kiszámítottam: hány egy, két, három stb. vers kell, hogy arányos és szép legyen a kötet; tudtam a strófák számát is, hogy milyen mértékben írom, és mondhatom, egyszer sem tértem el a kijelölt formától, sorszámtól. Ez a mérnöki munka talán kiábrándít egyeseket, másoknak azonban bizonyára tetszeni fog hallatlan önbizalmam és képességeimnek tudatos mivolta. Mert nem lehet tagadni, hogy nem egy legszebb versem van a kötet említett részében, melyek nagy részének címe is előre meg volt határozva; például: *Balassi Bálinthoz*, *A hervadáshoz*.

A *Pillangós ősz*-öket is két nap alatt írtam, és az *Egy költő vallomásai* első két fejezete sem vett többet igénybe. Általában, ha halogatok valamit, nem is lesz abból soha semmi, vagy elmegy tőle a kedvem, vagy elfelejtem. Úgy vagyok a munkával, mint macska az egérrel, ha nem fogja meg tüstént, akkor várhatja, míg előbújik. Az *Auguste Corbeille*-jel is így vagyok. Akkoriban abbahagytam, mint ezt már meg is említettem, most, hogy kedvem szottyant rá, szinte egy ültiben, vagyis helyesebben egy fektiben a végére akarok járni. Persze távol áll tőlem, hogy elnagyoljam vagy elsiessem, csak szeretnék már túllenni rajta. Nem szeszélyből helyesbítettem az előbb: valóban fekve dolgozom, van ugyan egy asztalkám, de soha nincs rá szükségem, csak a könyveimet meg a nadrágomat rakom rá, dolgozni az ágyon dolgozom. Túlságosan lusta vagyok, és kényelmes, no meg a hátamat is féltem, így is elég görnyedt.

Most bele vagyok esve - pestiesen szólva - *Auguste Corbeille*-be, egy hét alatt akarom megírni azt, amin mások talán hónapokig vajúdnának. Komolyan, még arra sincs időm, hogy moziba menjek, vagy megtegyem szokásos délelőtti melegedő körútjaimat a szerkesztőségekben - mint ahogy gúnyosan terjesztik rólam -, és még a pletykákat is eleresztem a fülem mellett. Éjjel-nappal *Auguste Corbeille*-jel foglalkozom.

Helyzetem rendkívül nehéz. Leggyöngébb oldalam a meseszövés és a szerkesztés, ez meg is látszik rajta, s nagy a gyanúm, hogy alakokat sem tudok rajzolni, vagyis inkább életre kelteni; talán papírszagúak lesznek és egy síkon mozognak, azt sem maguktól, hanem ahogy nékem jólesik. De nem is célom az ilyen vérbő alakok gyártása és forgalomba hozása: másban van az én erőm és sikerem titka. A merészségben: olyanokat és úgy írok, hogy mások legvadabb álmaikban sem mernének erre gondolni; fesztelenül, aggálytalanul. Ha jólesik: sétálni küldöm szereplőimet, vagy büntetésből sarokba állítom őket; beszélek a hajáról, szeméről, illatáról; érdekes: kissé korlátozott a tehetségem emberleírásokban, amint megfigyelhetik, főleg ezekre szorítkozom és ezekben többnyire sikerül is újat mondanom.

A csevegőkhöz, vagy ha jobban tetszik, a fecsegőkhöz tartozom, és a magyar irodalom üdvöskéje vagyok. Nem lehet rám fogni, amit verseimnél becsületsértésnek vennék, hogy nincsenek felesleges szavaim, esetleg egész oldalaim, azonban, azt hiszem, ez merő és merész újítás e kínosan klasszicizáló korban. Mondataim inkább az élő beszédhez hasonlítanak, a keresettség nélküliséghez, ha leírtam egy szót, nem kerülöm, nehogy visszatérjen idő előtt. Lompos is vagyok: sok a hogy, és, mert, csak, vagy, már, majd, de, azonban; mind olyan, amit kellő óvatossággal és körültekintéssel el lehetne kerülni. Flaubert bizonyára elkerülte volna, de éppen ez a különbség közöttünk. Igen, igen; tisztában vagyok erényeimmel és hibáimmal. Talán modoros is vagyok, de ha nem tetszem, az ég szerelmére, ne kínozd magadat fölöslegesen könyveimmel. Úgysem kapod meg a Francia Becsületrendet a térdszalaggal, még csak lovaggá sem ütnek érte. Sőt ne is dicsekedj azzal, hogy engem olvasol, divat lesz kigúnyolni, leszólni, csepülni, szapulni, ledorongolni - hogy egyszer már szinonimákkal is éljek -, és még esetleg lovagias ügyekbe keveredsz jó szándékod miatt és miattam.

Igen sok bajom van azzal, nehogy kizökkenjek az érdekességből, az eredetiségből. Mindenesetre kár volt olyan nagy fába vágnom a fejszémet, ez szinte már regény, ki tudja, élvezhető-e, nem lapos-e, nem mozog-e a ponyva határán; ilyen kétségeim is vannak.

És mindezeken felül háború van, állandó nyugtalanságok, izgalmak, valóban őrültség ilyenre fecsérelni az időt, mikor hasznos tagja lehetnék valami pártnak vagy honmentő akciónak, és a szociális kérdésekkel foglalkozhatnék. Hogy nem teszem ezt, megrónak. No de eleget fecsegtem, pihennem kell, még én is elfáradok a sok locsogásban, hát még te, szegény, szerencsétlen olvasóm! No, a viszontlátásra.

MÁSODIK (C) FEJEZET,

melyben Auguste Corbeille továbbírja naplóját,
és szemelvényeket olvashatunk
Lucien Narbonne: Auguste Corbeille árnyékában *című irataiból.*

Le 14 décembre 1438. Valahol a tengeren.

Az első napokban nem történt semmi feljegyzésre méltó. A tenger gyönyörű, mint La Rosita, és enyhe légáramok fújják vitorlánkat. Tegnap kikötöttünk egy szigeten, nevére már nem is emlékszem, nehéz borokat vettünk föl, és lagosi meggyet La Rositának. Bár december van, az éjszaka meleg, fojtó sirokkói a közeli Afrikát sejtetik. La Rosita egészen kegyes már hozzám, nászunkat ünnepeljük, parázs szeretkezésekkel töltve az éjszakákat, és bujálkodva bújunk össze az ingerlő sós levegőben. A láthatár mélyére süllyedő napot nézzük, mely vörös lámpásként jelzi a közelgő éjszakát és óvatosságra inti a tengerésznépséget. Nékem van a leggyönyörűbb szeretőm! La Rosita! La Rosita, hogy zenél a neved, señorita, gyöngyöző nevetésed násfákért sem adnám. Kelet minden pompájánál többet ér a szemed!

Le 16 décembre 1438.

Úgy látszik, előre érezésim nem csalnak. Az az átkozott Kukac rosszban sántikál. Még nem tudom, miben, de a végére járok. Állandóan körülöttünk sündörög, és olyan szemeket mereszt La Rositára, mint a malomkő. Aztán jelentőségteljes pillantást vált a kormányossal. No de be is töröm ám a fejét, ha rájövök valamire.

Le 17 décembre 1438.

Nyugtalan éjszakám volt. Úgy éjféltájban felriadtam, La Rosita egyenletesen föl-alá szálló keblekkel pihegett mellettem. Lopva megcsókoltam alvó szemét, s vállamra köpenyt terítve a fedélzetre mentem. Mélyzöld volt a tenger, és fölöttem Dél-keresztje és az Esthajnali csillag tündökölt. Messze Északon Eurus lengette lepleit, és a sirályok magasan keringtek. Meleg, szárító szelek versengtek hajamért, és tüdőm zihált, miként a mellbetegeké. A Virradat gyertyái mind jobban lobogtak, és belekaptak az Éj szomorú köpenyébe, egy pillanat és tovakúsztak, a lángok előre, s az Éjszaka megfutamodva röpült a Semmi felé.

Ahogy ott álltam, a korlátra dűlve, zendülő szavakra lettem figyelmes. Kukac a legénységgel beszélt. Sajnos, az utolsó percben érkeztem, éppen befejezte. A matrózok bólogattak, sipkájukat ügyefogyottan forgatva kezükben, majd szótlanul eltűntek a vitorlák mögött. Én visszalopóztam szállásomra.

Le 19 décembre 1438.

Sejtelmem nem csalt. Kukac áruló volt. Most itt ülök, valami zárkafélében, ki tudja, milyen szigeten, kalózok foglyaként. Én még csak elviselem, de La Rosita! Jaj, hol lehet? Tegnap este óta nem láttam, talán örökre elszakították tőlem, és viruló ifjúságom hátralevő napjait itt sínylődöm, messze égtől, a tengertől, messze a nőktől.

Asztalomra csak árnyék hull, és börtönömből egy bitófára látok. Még szerencse, hogy írószerszámaimat meghagyták, elüthetem pepecseléssel a napot. Tegnap délután, úgy hat óra tájt, az árbockosárból a maszatos Piedro hajót jelzett. Érdeklődve néztük La Rositával, átkulcsolva derekát, mikor arra lettem figyelmes, hogy mögöttünk félkörben felsorakozott a legénység, bekerítve és a korláthoz szorítva. Én védőleg öleltem át La Rositát, mikor Kukac a legénység nevében megadásra szólított fel bennünket.

- Auguste Corbeille - recsegte csípőre tett kézzel, szétterpesztett lábain hintázva -, Auguste Corbeille, esdekelj Istenedhez. Kalózok fogságába kerültél, főnökömnek, hét tenger egyetlen nőkalózának, Dolores Mercedesnek utasítására foglak el. E nő - mutatott jelentősen La Rositára - az én foglyom.

Ezzel kezemet, lábamat összekötözték, szememet zsebkendővel kötötték be. Bárhogy rugdalóztam, míveletük sikerült. Még hallottam La Rosita szívet tépő sikolyát, és azután fekete örvénybe szédültem. Meddig feküdtem ájultan, nem tudom. Mikor föleszméltem, hűvös kezek simogattak, és két fekete csillag tündökölt előttem az éjszakában. Vagy tán rémképek kísértettek? A fölém hajló arcban mostohahúgomra, Julie-re ismertem. Ő ujját ajkára téve némaságra intett.

Mit akarhat tőlem Julie, s hogyan lett a tengerek rettegett asszonya? És miért hurcoltatott ide? Mind sorsdöntő kérdés, de hol van rá a felelet? Iszonyú kérdések, miért gyötörtök engem? Szeretőm gyönyörű szeme, látlak-e téged? - kérdtem költőien bánkódva magamtól. Falamon egy katicabogár mászott, ujjamra vettem, és börtönöm ablakából, mint a galambot, bocsátottam a magasba. Hadd vigye el utolsó üdvözletem minden szépnek és jónak e földön. Az egek...

(Itt megszakadt Auguste Corbeille erre vonatkozó kézirata, és kénytelenek vagyunk egy barátjának és kortársának, Lucien Narbonne-nak emlékezéseit közölni, aki híven feljegyezte a nagy költő lombrozói napjait.)

Lucien Narbonne Auguste Corbeille árnyékában című művéből. Amikor Auguste Corbeille Dolores Mercedes és a Vulkánok fia, más néven: Fernandez Amador de los Rios Enriquez Solorzano Castillo Montero y Vidal, Sevilla grandja, vagy ahogy ő nevezte, a Kukac fogságába került, két üstökös tűnt fel az égen egyszerre. E természeti jelekből következtetni lehet Auguste Corbeille jelentőségére.

Dolores Mercedes Auguste Corbeille mostohahúga volt, s az ő kedvesét Maurice d'Alencon-t késelte meg Marseille-ben egy párás, őszutói hajnalon. Dolores Mercedes a Vulkánok fiának volt a szeretője, akinek első felesége a fentiek nővére volt. A Vulkánok fia spanyol neve ellenére korzikai származású, Fernandez Amador stb. a művészneve volt. Tehát a vérbosszúra, azaz olaszosan *vendettá*-ra kettős okuk volt. Dolores Mercedes kedvese holttesténél bosszút esküdött, ekkor szervezte meg rettegett kalózbandáját, melyben nem egy női fenevad is helyet kapott; mind csalódott, elhagyott némber és leány. Egy másik kalózbandával való összetűzésnél került össze a Vulkánok fiával és tüstént a kedvese lett. Azóta bosszút forralva járták a világot, időnként elhagyva sziklavárukat. Egy kósza hír szerint Auguste Corbeille Sevillában tartózkodott, a Vulkánok fia tehát rangrejtve utánament. A csel sikerült, Auguste Corbeille-t La Rositával együtt foglyul ejtették. Mint különlegességet megemlítem, hogy La Rosita a Vulkánok fiának testvére volt.

Három hónapig tartották fogva. E három hónap alatt az egek szerelmese egyszer sem látta az eget, magányában sorvadozott, verseket koholva és vakulásig körmölve *Szigorú hajnalok* című történetkéit, melyek a világirodalom páratlan remekei. Ebből az időből keltek azok a

versei is, melyet később *Holofernes* cím alatt gyűjtött össze. Az irodalom tehát csak nyert az ő szenvedéseivel, nemhiába mondják: a bánat és a nyomorúság termeli a legigazabb gyöngyöket.

Egy márciusi délelőtt Auguste Corbeille-t Dolores Mercedes és a Vulkánok fia elé vezették. Dolores Mercedes szemében a gyűlölet sasa keringett, és villámokat hányt a szemöldöke. A Vulkánok fia álmosan hunyorgott, mint szájában a kókadó szivar. És a márciusi nap ezüstje egyre hullott a hamvadó hegyekre.

- Auguste Corbeille - sziszegte Dolores Mercedes -, most meglakolsz! Bizony!

Auguste Corbeille mélán hajtotta le fejét.

- Nézd a bitót - zengte egy más hang -, rád vár, Auguste Corbeille!

És Auguste Corbeille megnézte a bitót. Így állt ott alkonyatig. Akkor tüzeket gyújtottak, és a füstök merészen üdvözölték a közelgő estét. Lassan szállingózni kezdtek a tűz köré. Félszemű, fületlen, sánta kalózok ringó derekú kedveseikkel. Zajongtak, vidámak voltak, kacagtak a vérforraló dalokon. Csókok cuppantak és gurgulázó nevetések haltak el a kasztanyetták doboló ütemére. Egy fogatlan néger gyerkőc a nyárs mellett ült, és forgatta a piruló borjút. A csöpögő zsírok illata elvegyült a borok szállongó, fanyar és édeskés szagával. A lányok is illatoztak, versenyezve a keblükre tűzött virágokkal: rezeda, akácvirág és nárciszok részegítették a férfiakat és az éjszakát.

És Auguste Corbeille csak állt ott, hátrakötözött kézzel, szemét a bitóra szögezve. Körülötte már ölelőztek a lányok, hajuk kibomlott s kacajuk elhalt a csókok alatt. Olyanok voltak, mint a nyurga párducok, vonagló testük a férfiak erős karjaiban ficánkolt, keblükről leesett a rózsa, a szegfű, és ruhájuk is megnyílt.

Ekkor tündöklő gyémántokkal a hajában, súlyos aranykarikákkal a fülében, megjelent La Rosita. Auguste Corbeille torka kiszáradt, és kidülledt szemmel bámult volt szeretőjére. Nyakában gyöngyfüzér tekergett, mint mutatványos nőkén az óriáskígyó. Bíbor köpenye alatt mezítelen volt egészen, fehér bőre kivillant. És La Rosita mosolyogva, büszkén, királynőien lépdelt föl az emelvényre. Dolores Mercedes és a Vulkánok fia közé ült. A köpeny széthullott a testén...

Auguste Corbeille ott állt a bitófa alatt. Körötte szenvedélyes gyönyörökben tobzódtak, és szállt a pecsenyék, a leányok, a virágok illata a levegőben. Szállt, és Auguste Corbeille érzékenyebb volt reá, mint valaha is. Akkor a felhőkre emelte szemét, és magába szállva a csillagokra gondolt. És a nők ujjongása közben két csuklyás bakó fölkísérte a bitófa alá. A tüzek egyre tomboltak, őrjöngött a szél, és haláltáncukat járták az imbolygó lángok. És midőn nyakát a hurokba dugták, még látta La Rositát, amint egy félkarú kalózt ölelt.

Keleten már a Virradat gyertyái lobogtak, és a felhőkön alászállott a Pusztítás Angyala.

HARMADIK (A) FEJEZET,

melyben az olvasó váratlanul Siracusában talál bennünket,
és ugyancsak meglepődik egynémely dolgon

Amint már eddig is megfigyelhették, nem a szavak embere vagyok, hanem a tetteké. Azt már elmondtam: hogyan lett Auguste Corbeille kalózkapitány. Én voltam a helyettese, körülbelül két hétig voltunk a főhadiszállás vendégei, addig nőkkel és más efféle dolgokkal mulatoztunk. Auguste Corbeille a hírhedt nőkalóznak, Dolores Mercedesnek lett a kedvese az erősebb jogán. Ha ugyanis nem tudják olvasóim, arra mifelénk kalózoknál az lesz a főnök, aki az előzőt megöli, és nemcsak a tisztség, hanem annak mindenféle jószága, nevezetesen szeretője is reá háramlik. Sőt, ha az elhunytnak gyermekei voltak, be kell töltenie gondosan az apa szerepét. Hát így lett Auguste Corbeille Dolores Mercedes kedvese, és ezután én is békén élhettem La Rositával.

Nyugtalan vérünk azonban nem engedett sokáig pihenni. Hetek múltán nem ízlett már a bor s a nő, ezért fölpakoltunk némi eleséget, megtöröltük szeretőink könnyes szemét, és könnyed szívvel búcsút vettünk szigetünktől.

Akkor, mint ez kalandregényekben szokás, hét napig a vizeken hányódtunk étlen-szomjan. De felvirradt a nyolcadik nap hajnala és megmenekedtünk, a vihar elállt, és a távolban egy sziget halvány körvonalai tünedeztek elő.

Piedro az árbockosárból partot jelzett.

- Szárazföld! Szárazföld! - ujjongtunk mindannyian, és egy arra haladó halászbárkától megkérdeztük: mely sziget lenne ez? A halász vállat vont, és azt mondta: biz ő nem tudja. Volt vagy nyolcvanegy éves, ott is született, de a sziget nevét, azt nem tudja. A várost azonban Siracusának hívják, és viszályairól volt híres az ókorban. Megköszöntük a kellő fölvilágosítást. Auguste Corbeille akkor összehívatta a legénységet:

- Matrózok, emberek, kalózok! - dörögte félelmesen -, egyszer már bebizonyítottátok irántam való hűségteket, melyért ezúton mondok hálás köszönetet. Most azonban új feladat vár reátok. Ellenséges vizekre értünk, és e várost porrá zúzatom. Kevesen vagytok, igaz, de én veletek leszek! Ne reszkessetek, a lételünk függ e kimeneteltől. Most két ember csónakba száll, belopakodik a városba, kellő felhajtást csinál annak, hogy két idegen magas állású úr rangrejtve megérkezik, lehetőleg összecsődítik a várost a kikötőbe, ünnepélyes fogadtatást rendeztetnek, pénzt és felszabadítást ígérve a népnek. Parancsomat várjátok és teljesítsétek hűségesen! A többit bízzátok rám! Szerencse föl!

A kalózok egyöntetűen üdvrivalgásba törtek ki, sapkájukat magasba hajigálva ordítoztak ütemesen: Auguste Corbeille, Auguste Corbeille, és lábukkal is dübörögtek hozzá. O-güszt-kor-bejj! O-güszt-kor-bejj! A két megbízott csónakba szállott. Auguste Corbeille pedig levette fél szeméről a fekete kötést, durva kalózvonásai eltűntek, és fiús bája nyilvánvalóvá lett. Nyakbavető kendejét átvetette a vállán, és az árbochoz támaszkodott, mint hajdan Sevillában az eperfához. Úgy látszik, sorsdöntő dolgokban mindig így határozott.

Egy napig vesztegeltünk csak a nyílt tengeren. Ekkor Auguste Corbeille elérkezettnek látta az időt a partraszállásra. Megint csak összehívatta a kalózokat, mert hiszen szerette az ünnepélyességet.

- Kalózok, ütött az óra! Siracusa tárt karokkal vár benneteket. Óriási zsákmány van kilátásban. Azonban, hogy drága és nemes kalóz véreteket ne pocsékoljuk hiába, csellel foglaljuk el a várost. Tervem a következő: én Napóleonnak adom ki magamat - itt gomblyukába akasztotta finom kezét -, Sevilla grandja - mutatott rám dörgő tapsok közepette - pedig Hannibál

lesz, az Alpok megmászója. A gyönyörű La Rosita nagysám (úgy van, úgy van! kiabálták) a kígyós Cleopátra lesz. Rátok pedig az a feladat vár, hogy megmosakodjatok és ezentúl naponta többször tisztálkodjatok. (Az eddig lelkes kalózok ezt a kijelentést elégedetlen morajjal és tüntető nemtetszéssel fogadták.)

- Látom nem vagytok elragadtatva, de kijelentem, amint véget ért ez a hadjárat, ismét visszatérhettek hagyományos szokásaitokhoz. Erre is csak azért van szükség, mert ti lesztek az udvar. Bizony akárhogy kapálóztok is, késsel és villával kell ennetek. Emberek! a szenvedés nem tart soká, addig azonban tűrjétek kalózságunk léte érdekében e megaláztatást. Szólottam, kalózok!

A vén, pislaszemű orgyilkosok kénytelen-kelletlen nekiálltak a tisztálkodásnak. Ember-emlékezet óta csak akkor voltak vizesek, ha beleestek a tengerbe, de most hősiesen paskolták magukra a vizet, az igaz, hogy a fejüket elfordították, de végül mégis csak elkészültek. Sőt még fényes gombú ruhákba is bújtak, és olyanok voltak ebben a maskarában, mint a strucc, nyakában érdemrendekkel és strucctollas kalpaggal a fején. Tüneményes udvar lettek.

Ekkor Auguste Corbeille kiosztotta a tisztségeket. Borday, a féllábú óriás lett a francia erők általános généralja, Le Mans, a kínai tolmács a főudvarmester, Gazaz, az egyetlen zsidó kalóz, a kincstár őre és a főszertartásmester, Viterbo Sassari, a volt messinai pandúr, az udvari zenekar főnöke, ismét mások miniszterekké és helytartókká léptek elő. Mint különlegeset, feljegyzésre érdemesnek tartom, hogy Henrik Bamberg, a volt szakácsunk La Rochelle hercege és Besançon grófja címet és rangot kapta az adományozások során, és a kukta lett az udvari főszakács.

Időközben megérkeztünk a kikötőbe. Auguste Corbeille parancsa teljesült, soha nem látott tömeg lepte el a dokkokat. Sevillában a tizedét ha láttuk, mikor felgyújtottuk a várost.

A parton hatalmas diadalkapuk állottak, felvirágozva. Mi hárman, Auguste Corbeille, La Rosita és én, csónakba szállottunk, a közvetlen környezetünkbe kinevezett udvarral.

Alighogy kiértünk a partra, három tisztelgő lövés hallatszott hajónkról. Két szakállas aggastyán kisegített a csónakból, és egy alkalmilag ácsolt emelvényre vezettek, miközben mélyen hajlongtak és a tömeg tapsolt. Ekkor Auguste Corbeille felemelte a kezét, jelezve, hogy beszélni kíván.

- Siracusa polgárai, engedjétek meg nekem, hogy bemutatkozzam.

- Halljuk! halljuk! - zúgta kórusban a tömeg. S ahogy jobban megfigyeltem, láttam: egyik kiküldött kalózunk vezényli őket.

- Én vagyok a világhódító Napóleon, Frankhon törvényes császára és a fél föld ura! - A tömeg álmélkodott: igazán? - Hallottatok-e már rólam? - folytatta a feleltetést Auguste Corbeille.

- Hogyne! Hogyne! - zúgta, mint fent, a tömeg.

- Akartok-é ti is császárotoknak? Fölszabadítsalak-é benneteket?

- Akarunk! A-ka-runk! - üvöltötték kenyeret rágcsálva, narancsot majszolva az elnyomottak és az éhezők. - A-ka-runk!

- Az ügynek ezt a részét tehát lezártuk. Most felszólítom a város eddigi urait, adják át a hatalmat jelképező városkulcsot, és menjenek önkéntes száműzetésbe. Egyetértetek-é velem?

- Egyet! Egyet!

- Most még bemutatom barátaimat, azután fáklyás diadalmenetben, vállatokra véve, bevisztek a királyi palotába, ott fényesen megvendégeltek, én pedig megköszönöm nektek az őszinte fogadtatást és a mámoros ünneplést.

Auguste Corbeille ekkor reám mutatott és kért, hogy álljak fel.

- Ez itt Hannibál, az Alpok hőse, seregei verhetetlenségről közismertek. Ő a Punok hadvezére, fogadjátok őt is szívetekbe, és engedelmeskedjetek neki.

Hát ezt is megértem! A tömeg úgy ünnepelt, mint egy neves színészt, akit nem akar leengedni a színpadról, többször meg kellett hajolnom, és a tömeg megtapsolt. A leányok és asszonyok levették keblükről a rózsákat és egyéb virágokat, és fölhajigálták az emelvényre. Diadalmámorban úszott Siracusa! Azonban végül is le kellett ülnöm, mert még hátravolt La Rosita, azaz Cleopatra.

- Ez a nő pedig - mutatott Auguste Corbeille La Rositára - Cleopatra, a híres egyiptomi szépségkirálynő. Többen lettek érte öngyilkosok, legutóbb Antonius, és Julius Caesar is - akit bizonyára szintén ismertek - miatta ölték meg Március Idusán.

La Rosita fölállt, kecsesen meghajtotta fejét, és kislányosan bókolt egyet. Majd elénekelte csengő alt hangján: „A királynő voltam én a Nílus mellett" kezdetű híres magánszámát.

Leírhatatlan ünneplésben részesítettek. A férfiak már-már megrohamozták az emelvényt, de Auguste Corbeille intő kézmozdulatára megtorpantak.

- Nem úgy! Megálljatok, hitvány tömeg, ő az én kedvesem. Enyém, Napóleoné! Ki mer kezet emelni rá? - kérdte és zordonan nézett a felkelők felé.

Néma csönd, még a szél se zúgott, és a tömeg alázatosan visszahúzódott, de tisztes távolból tovább ünnepelte az est fénypontját, La Rositát. Auguste Corbeille ekkor, hogy megnyugtassa és lecsillapítsa a fékeveszett tömeget, elénekeltette La Rositával újra „A királynő voltam én a Nílus mellett"-et.

Majd átvette a város kulcsait, a rablóknak és kalózoknak megkegyelmezett, és az őrjöngő nép között bevonultunk a város szívébe. Ott lakomáztunk egyet, Auguste Corbeille üdvözölte a népet a nagyarányú fogadtatásért, narancsot és meggyet osztatott ki a szegények és az éhezők között, aztán nyugovóra tértünk.

Siracusa félelmetesen csöndes éjszakába burkolózott.

HARMADIK (B) FEJEZET,

melyben helyszíni közvetítést és haditudósítást kapunk az irodalom mai állásáról

Most pedig, mint a magyar irodalom egyetlen szabadalmazott enfant terrible-je, aki megkülönböztetésképpen az „angyali fecsegő” melléknévvel ajándékoztam meg magamat, a tőlem szokott szerénységgel szabad előadást tartok a mai irodalomról, annak jelenségeiről és szorgos művelőiről.

Tudom, nem illeszkedik szervesen Auguste Corbeille kalandjaihoz, mégis, ha már felfedeztem ezt a jelentős újítást, hogy nemcsak a művet írom, hanem a műhelytitkokat és közben támadt érzéseimet s gondolataimat is feljegyzem, most szólani fogok. Már itt jelzem a közeljövőben megírandó Irodalmi kalauzomat azok számára, akik nem akarnak eltévedni e mai dzsungelben. Ebben részletesen fogok foglalkozni mindazzal, amit itt csak mellékesen említhetek meg. Az Irodalmi kalauz szorosan hozzátartozik *Irodalomtörténet*-emhez.

Először is: mi az irodalom? Miről ismerhetjük fel?

Az irodalom olyan hazugságmérő műszer, mely csak a finoman, mély árnyalattal kidolgozottakat veszi figyelembe. Az irodalmat főképpen a tülekedésről és tolongásról ismerhetjük fel. Ha valahol nagy a csődület, ott vagy baleset történt, vagy pártszónoklatot tart valaki, vagy az az irodalom: negyedik eset nincs.

Az irodalom olyan méreg, melynek titokban mindenki rabja, ha vallatni kezdik, be is ismeri szenvedélyét, ha pedig szabadjára engedik, még lopni is képes. Ezek a plagizátorok. A plagizátorok leleplezésére alakult a kritikusok kara, kivétel nélkül mind jó torkú és szemfüles hóhér, tehetségük semmire sincs, hát lázonganak, uszítanak, és a náluk jóval ártatlanabb banditákat fölkoncolják. A bűnt mindenkire rá tudják bizonyítani, a kegyelmi kérvényt elutasítják, a széptől, jótól, újtól, eredetitől irtóznak és nem értik. Titokban novellákat, verseket, színdarabokat és regényeket is írnak, és ezeket „kizárólag” a kiadó unszolására, az erőszaknak engedve adják ki. Ha barátjukat vagy irodalmi ízlésüket sértegetik, menten vörös lesz az orruk, mint a pulyka taréja, erről könnyen felismerheted. Ennyit az ítészekről.

Az íróknak legveszedelmesebb fajtája, aki ír, de írásai valamilyen ok miatt nem jelennek meg. Ez az úgynevezett útonálló. Mész elbámészkodva az utcán, fütyürészel, vagy éppen új verseden töprengsz, amikor váratlanul beléd karol valaki: az útonálló. Kényszeredetten mosolyogsz, ő azonban szóhoz sem enged jutni, bevonszol egy mellékutcába vagy kapu alá, lehet akármilyen csikorgó hideg, nem kegyelmez: felolvas újdonsült verseiből, még örülhetsz, ha nem a regényét vagy drámáját adja elő. Te mennél a fenébe, fázol is, dolgod is van, de nem hagyhatod ott, mert akkor azt terjeszti rólad, hogy meggyilkoltad a szeretődet, vagy a napokban megjelent feltűnést keltő versedet szóról szóra tőle loptad. Így csak bólogatsz, dicséred művét, melyből türelmetlenségedben egyetlen hangot sem hallottál: ez a legjobb, amit valaha írtál, mondod. Ezek a szerencsétlenek hasonlatosak a rossz leányokhoz, ők is az utcán szedik áldozatukat.

A még ennél is veszedelmesebb útonálló ebédre, teára vagy vacsorára hív meg. De inkább ebédre. Megjelensz nála két órakor, egy jó potya ebéd reményében. Egyedül van, feleségét elküldte, cselédségének kimenőt adott. Kabátodat leráncigálja rólad, és valami titkos helyre elzárja. Leültök, cigarettával, likőrrel kínál, kérdezősködik kedves papád-mamádról, erről-arról csevegtek, aztán jön az ebéd. Szerénykedik, hogy egyszerű, csak amilyen telik tőle, de jó szívvel adja stb. Az ebéd nem is olyan rossz. Leszedi az asztalt, egy pillanatra eltűnik, majd bejön, kulcsra zárja az ajtót, letelepedik melléd, és előveszi regényét, verseit, drámáit,

tanulmányait, bírálatait, naplóit, levelezését, egyszóval mindenét, amit valaha is írt - talán még iskolás füzeteit is -, és csak múlnak az órák, három, négy, ötre a szeretőddel kéne találkoznod, de letorkol, parancsolj, ott a telefon, igazán, amikor olyan jól érezzük magunkat, hat, hét, nyolcra színház, a szeretőd egész biztosan szakít veled, a színház tíz pengő veszteség, amit a kritikáért kapnál; á, nem is folytatom, hogy mik zúdulnak a nyakadba a jó potya ebédért. Végre tizenegykor jön valaki hozzá, és te kénytelen vagy egy alkalmas pillanatban, tél-fagy idején kabát nélkül eliszkolni, mert még éjszakára is ott tartana. Ráadásul Zuglóban, Hűvösvölgyben, Zugligeten vagy az Istenhegy tetején lakik. Ha ilyenekkel találkozol, jobban óvakodj tőle, mint a nőtől, tűztől, kártyától, bélpoklostól, ördögtől és egyéb fertőző betegtől együttvéve.

(Amit itt írtam egyes mai írókról, sajnos a könyv megjelenése és életben maradásom érdekében ki kellett hagynom - különben is, örökbecsű művecském során nem foglalkozhatom kicsinyes időszerűséggel -, az érdeklődőknek azonban mindenkor készségesen megmutatom. A szerző s. k.)

Az eredeti kézirat alapján hadd közöljük ma a kihagyott részletet. Íme:

„Most már igazán a mai irodalomról kell beszélnem, többi megfigyeléseimet az Irodalmi kalauzban közlöm.

Az írók segélyezésére szolgál a Baumgarten-díj, *eredete és rendeltetése lassan olyan homályba burkolózik, mint a Halotti Beszéd. Ki kapja? Nem lehet tudni. Hajdan Babits közvetlen udvarából kerültek ki a jutalmazottak, manapság Schöpflin kegyeltjei osztoznak rajta. Egy biztos, akik igazán megérdemelnék, azok vessenek keresztet rá. Könnyebb a vonat alá ugrani, mint a Baumgarten-díjat megszerezni.*

Szintén az írók javát kellene szolgálnia a Baumgarten könyvtárnak. *A Baumgarten könyvtár olyan könyvtár, melyből az arra rászorulók csak hosszas esdeklések után kaphatnak ki könyvet. Mint ilyen, költői szempontból a legkülönb, azonban komoly szabályai vannak. Tóth Árpád és Kosztolányi költői hagyatékából bizony nem adnak ki, jóllehet ez a legtekintélyesebb és leghasználhatóbb része. Állítólag a nemrégiben elhalálozott Babits Baumgarten könyvtárra hagyományozott könyveit havonta, bizonyos később meghatározandó időben, mutogatni fogják, talán belépődíjat is szednek, az áhítat kötelező, de még kézbe venni nem szabad. Amint ezekből láthatjuk, a Baumgarten könyvtár igazán az írók javát szolgálja.*

A négy vezető folyóirat: *a Nyugat örököse a Magyar Csillag, ma Illés gondozza. A Kelet Népe Móricz Zsigmond családi lapja, van olyan száma is, amelyet elejétől végig ő ír, legérdekesebb része a szerkesztői asztal, ritka csodabogarak gyűjteménye. Az Erdélyi Helikon jelentősége a szépprózа terén elvitathatatlan, költőivel azonban baj van. A Vigilia pedig éppen ebben erős: ott vagyunk mi, Hegedüs Zoli és én. A folyóiratokat általában az jellemzi, hogy verset csak lapkitöltésnek hoznak, és élnek-halnak a nagyképű, tudálékos és lirizáló úgynevezett esszékért. Ezek olyan líraiak, hogy olvasásuk közben mindig leteszek költői vágyaimról. Vannak még más lapok is, de most nincs időm velük foglalkozni, és úgyis csak rosszat tudnék róluk mondani.*

Most csak néhány felvillanó arcélet rajzolok meg. Bármennyire jóítéletűnek és tisztánlátónak vallom magamat: elfogult vagyok. Jó ízlésem közismert, de a rosszmájúságom is az. És senki se nehezteljen meg, ha most kimarad, nem szándékom mellőzni, egyszer még róla is nyilatkozni fogok.

Illyés Gyula *versei túl prózaiak, prózája túl költői, Petőfi-könyvét nagyon szeretem, naplói és honmentései már nem hatnak meg ennyire. Valamikor azt hittem, ő lesz a legnagyobb magyar regényíró, de Koratavasz c. művével az ellenkezőjét bizonyította be.*

Erdélyi József, *amíg olvasom, lenyűgöz, főképp a régi Erdélyi, de amint becsukom, egy-egy szavára is nehezen emlékszem vissza. Lágy, de szétfolyó. Petőfi mellékesen népies is volt, Erdélyi csak népies, és ez óriási különbség.*

Szabó Lőrinc *sivár, emészthetetlen próza. A vén tengerész fordítása azonban kitűnő. Költőket is rendez sajtó alá.*

Sinka Istvántól *hála istennek megkíméltem magamat.*

Horváth Béla *néhány versével kimagaslik, divat azonban szidni, kortünetnek tartják, ő kalandornak és buzgó egyházfinak vallja magát. Kirakatban él, gyakran egészen szellemesen; alakja maradandóbb, mint művei.*

Jankovich Ferencnek *hajdan komoly hangja és szép versei voltak, ma azt tanácsolnám neki, hogy inkább énekeljen, gyönyörű hangja van.*

Fodor Józsefnek *mélyzengésű szárnyalásai nehezen követhetők, nyelve nem behízelgő és dallamos, ezért csak ritkán lehet olvasni. Irodalmi sehová nem tartozása a legrokonszenvesebb.*

Jékely Zoltán *hajdani bánata bájos volt, úgy látszik azonban, ifjúságával tovatűnt.*

Weöres Sándor *a költészet ezermestere. Ógörög drámáktól babiloni, egyiptomi versektől kezdve cseremiz, vogul, hindu, izlandi és maláj dolgokig mindent írt. Van olyan verse is, ahol a forma, lényeg, alak és rímek beszélgetnek.*

Hegedüs Zoltán *a nagyanyó költője, és kabalái az erdélyi tájak. Eszter-versei üdék voltak, kár, hogy váratlanul kiapadtak.*

Rónay Györgyöt *mérhetetlen munkabírásáért csodálom, új regényét, bármennyire is érdekel, még nem tudtam elolvasni, mert csak hiteget vele.*

Thurzó Gábor *regényeinél sokkal jelentősebbek finom novellái. Szintén szorgalmas ember.*

Szabó Dezső *ha kora ifjúságodban nem hódított meg, később se tudsz vele mit kezdeni. Engem nem hódított meg.*

Németh Lászlóra *is ez áll. Ők az ifjú szívekben élnek tovább, de olvasni nem olvassák őket.*

Tersánszky Józsi Jenő *Kakuk Marcija majdnem olyan jó teljesítmény, mint az én Auguste Corbeille-jem.*

De már belefáradtam a nagy ítélkezésbe, más alkalommal kibővítem és folytatom. A kutyafáját, egészen beleizzadtam. Irodalomtörténetet jóval nehezebb írni, mint regényt vagy verset.

Auguste Corbeille kalandjaihoz ezúton kívánok kellemes szórakozást.

HARMADIK (C) FEJEZET,

melyben ismét Auguste Corbeille veszi át a szót, azaz egy részlet következik
A vizek vándora *című önéletrajzszerű könyvéből.*

Amint ott álltam a bitófa alatt nyakamon a kötéllel, a halált várva, egy angyal jelent meg, vakítóan sugározva és pártfogóan intve a bakóknak.

- Auguste Corbeille-nek még nem szabad meghalnia - figyelmeztette Dolores Mercedest és a Vulkánok fiát -, nagy feladatok várnak reá, s reám hárult, hogy közöljem ezt veletek. Ha egy hajaszála görbül is meg, mindnyájan a pokolba kerültök. Azt is elrendelem, hogy a Vulkánok fia vigyázzon reá, és életével felelős Auguste Corbeille-ért.

Alig mondotta el ezeket, máris eltűnt. Dolores Mercedes ijedten nézett a Vulkánok fiára, és a lárma elhalt. Ekkor La Rosita könnyezve borult karjára, és hajdani gőgje lehullott nemes orcájáról. Azonban álnokságán átlátva, nem siettem hozzá, hogy megvigasztaljam.

Határozottan dobbantottam a lábammal és követeltem: engedjenek szabadon. Mit volt tenniök: rendelkezésemre bocsátottak egy halászbárkát, tíz napra elegendő eleséget rakattam bele, és egy hordó forrásvizet. Tüntetően nem búcsúztam el senkitől, kendőmet átvetettem a vállamon, és könnyedén beugrottam a bárkába. Igen ára, de ezzel még korántsem volt vége szomorú napjaimnak, ugyanis a Vulkánok fia is beszállott utánam, hivatkozva az angyal ilyen és ilyen számú rendeletére. A történtek után valószínűleg ő sem jött szívesen, de beláttam, hogy mégis jönnie kellett, ha csak nem akar a pokolba kerülni. A Vulkánok fia pedig irtózott a melegtől.

A nap magasan járhatott, midőn az öbölből kijutottunk a nyílt tengerre. Megint a tengeren, Istenem, Istenem! A végtelen óceán, melyről Swinburne fog majd verset írni!

A sirályokat igen kedvelem. Egyszerűek és a szegénységbe korán beleőszülnek, ezüstösen villognak fejünk felett. Bárkánkhoz kígyózöld tengeri moszatok tapadtak, és szigorú habok paskolták oldalát. Az éjszaka váratlanul hullt le, mint a színházban egy szellemes csattanó után a függöny. A hideg ilyenkor dermesztő. Szelek lobognak és a csillagok is dideregve vacognak, egymáshoz bújva.

Nappal nyugodt volt a víz, de éjszakára kelve a Sötétség szabadjára engedte leláncolt fenevadjait s azok vinnyogva szűköltek, majd beszáguldták a tengert, sörényüket felborzolva, fékeveszetten. Nyomukban megdördült az ég, iszonyú patáik alatt villámokat hányva, szétmarcangolták a felhőket, s azoknak fekete vére sokáig patakzott. A Szél hajszolta őket, korbácsával őrülten suhogtatva, de csapásai mindig csak a tengert érték. S a tenger jajgatva hánykolódott, fájdalmában az egekig megnőve.

Aztán pirkadott, a tenger is egyre kevésbé zihált, s a sirályok is felröppentek bárkánkról, ahova az éjszaka elől menekültek. Napjaink egyformán teltek, bámultuk a szürkéskék vizet, s hanyatt fekve az égre csodálkoztunk, figyelve változó színeit, tünékeny hangulatát és a szelek játékát az illanó felhőkkel.

A Vulkánok fia horgászással ütötte el idejét, én a *Hattyú halála* című elbeszélő költeményem első ötszáz során dolgoztam. Aztán keserves napokkal vívódtunk, ismeretlen láz lopakodott ereimbe, és tombolni kezdett bennem. Rozoga ágyamon fetrengtem, verejtékben úszva, s hogy néha föleszméltem, a permetező ködön át a Vulkánok fia hajolt fölém. Odaadóan, hűségesen ápolt, s hogy elhagyott a láz, hosszú, gyötrelmes éjszakák és ínséges nappalok után magamhoz tértem. Gyönge voltam, erőtlen. Ekkor már tizenharmadik napja bolyongtunk a tengeren, mint eltévedt vándor az irdatlan erdőkben. Part sehol sem rémlett felénk, vizünk alig

volt, élelmünk teljesen elfogyott. Ezekben a nehéz napokban láttam először a Vulkánok fia jószívűségét. Inkább lemondott vizéről, csak hogy engem, a lábadozót életre keltsen.

Egy nap a víz is elfogyott. Ott feküdtünk félájultan bárkánk alján, s már annyi erőnk sem volt, hogy felkapaszkodjunk a szélére: megnézni, nem vetődtünk-é valami sziget közelébe.

Aztán hosszú-hosszú öntudatlanságba süppedtem. Meddig fekhettem így, nem tudom. Öt-hat napig talán. Mint egy halott csecsemő, olyan erőtlen voltam, amikor végre magamhoz tértem.

Először azt sem tudtam, hol vagyok. Gyönyörű fenyők álltak körül, és előttem patak kotyogott játszi hullámaival. Ismeretlen madarak lépkedtek benne, ívelő nyakukat bánatosan lehajtva. A levegő éles volt, s hogy átjárta tüdőmet, megborzongtam, de jóleső érzés fogott el. Bár gyönge voltam, föltápászkodtam, hogy szétnézzek. Ekkor eszembe jutott a Vulkánok fia: hol lehet? Életben maradt-e, hogyan kerültem ide? A felelet természetesen elmaradt. Ahogy kiléptem a fák közül, a tengert pillantottam meg, amint lomhán, kényelmesen elnyújtózkodott a parton, jólesően sütkérezve a lusta napfényben. A parti fövenyben észrevettem a bárkát, odavánszorogtam, de a Vulkánok fiának semmi nyoma. Biztosan odaveszett a tengerbe. Igen ára, de akkor, hogy kerültem én ide? És méghozzá ilyen messze a bárkától, egy árnyas liget fedező hűvösébe. Talán emberek laknak itt? Csak egy kicsit erőre kapjak, utánanézek.

Amint visszafelé sétáltam, gyakran leülve elfáradtomban, csalogató gyümölcsökre lettem figyelmes. Szomjas voltam, éhes is, tehát minden óvatosságot félretéve, téptem magamnak belőlük, és üdítő nedvüket szürcsölgetni kezdtem. Ha nincsenek is emberek a szigeten - ha ugyan sziget ez és nem szárazföld -, akkor sem halhatok éhen. Aki a mezők liliomát, az erdők vadjait gondozza, nem feledkezik meg rólam - gondoltam ünnepélyesen és illedelmesen. Néhány virágot is téptem, valami rózsaszínűt a gomblyukamba tűztem, mert enélkül igazán nem lehetek el még egy lakatlan szigeten sem.

Hogy el ne felejtsem, mindjárt itt megemlítem hallatlan szerencsémet. Ugyanis ruhatáramban semmi kár nem esett, még molyok sem, melyek tudvalevőleg nem bírják a tengeri éghajlatot. Tehát cilinderemet fejemre tettem, nyakbavető kendőmet átvetve vállamon, egy fenyőfához támaszkodtam. Mihez kezdhetek - tépelődtem -, én Auguste Corbeille, a francia irodalom ünnepelt koszorúsa e kies helyen, hol még csak folyóiratok sincsenek. A téntám is elfogyott, papirosom sincs, min folytassam hát a *Hattyú halála* második ötszáz sorát. Ebben az időben hallgattam. E rajtam kívül álló okok miatti hallgatást egyesek végkimerüléssel magyarázták, ismét mások politikai kényszerhelyzetemről beszéltek. Amint azonban láthatják, egyik sem igaz.

De lassan visszatértem előbbi helyemre a kotyogó patakhoz. Hát ahogy megyek, uram fia, egy ragyogó leányt látok ott tenni-venni. Egyetlen öltözéke csodálatos haja volt. Milyen haja volt! Mint a szivárvány! Minden fonata más volt, de nemcsak a szivárvány, minden létező szín együtt tündökölt, és mindegyikből a lehető legszebb. A fekete bagdadi korom volt, a fehér burgosi hattyú, a vörös nápolyi tűzvész, a sárga pilosi arany, a kék is a legszebb volt, és mélyzöld tincsek is omlottak alá a vállán. Elragadó volt, szeme vakított, mint a ceyloni villám, és vére pirosát mutatta a szája. Alakja lebegett, tünékeny vonalait a szellő összekuszálta.

Csak álltam ott, a fához támaszkodtam, bánkódva-vidáman. Ki ez a leányzó? Rőzsékkel bíbelődött, és egyszerre - bizony nem hazudok -, hogy ráfútt, lángra ijedtek. Ámultam e varázslaton. Hát még, amikor fölemelte kezét, és két galamb ereszkedett alá, nyársra húzottan és maguktól forogtak a tűz felett, hogy ropogósra süljenek! Majd tapsolt egyet: a kezéből előtűnt egy pohár, és a levegőből tejet fejt belé. Eddig szótlanul tűrtem mindezt, de ekkor a fedező homályból kilépve megszólaltam: bájos ismeretlen! A leány azonban tovatűnt, csak egy pohár állt a levegőben, és a nyárson pirult a két galamb.

Ekkor megrémültem és sikongani kezdtem: jer elő, jer elő! Tudd meg, hogy nem bántalak téged. - A levegő megrezdült, és hangot hallatott:

- Tündér vagyok én, Auguste Corbeille, nem láthatsz te engem, bárhogy is szeretlek; veled leszek, de nem láthatsz. A nevem Boreas. Szólíts, ha valamit akarsz, és én azt azonnal megteszem tenéked.

Mit volt mit termem? Éhes voltam, megittam a tejet, azután kést és villát kértem a tündértől. Falatozni kezdtem, és közben tudakozódtam Boreastól, hol vagyok tulajdonképpen. Ő szolgálatkészen felvilágosított, hogy egy lakatlan szigeten. Egyetlen élőlény sincs a közelben. Ekkor azt mondtam neki: unatkozom és vadászni szeretnék. Mindjárt egy vadonatúj flóbert lógott a hátamon és a nyakamban egy golyózacskó.

- Nyulat és tigrist akarok lőni - hangoztattam, s óhajom teljesült. Tizennégy nyúl és megannyi tigris sétált tüstént le-föl előttem. Csak lőnöm kellett; hagyták magukat. Sőt, amelyiket nem találtam el, az egy icipici tőrt húzott elő és öngyilkos lett. Lassanként azonban meguntam ezt a könnyű vadászatot, kijelentettem a tündérnek, hogy pihenni szeretnék. Mindjárt egy szép házikó épült fel a tisztáson. Bementem; volt ágy, asztal, szék, szekrény, minden, csak éppen tükör nem. No de egy perc sem telt belé, és egy szép falitükörben bámulhattam magamat. Akkor még egy házőrző kutyát, egy macskát és egy kecskét kértem a tündértől. Ezt is megkaptam. Napokig éltem így, de már kezdtem unni a nagy jólétet és a nagy semmittevést. Minden reggelre friss tej, délben mazsolás kalács és galamb sülve - ezt is meg lehet unni. Egyszer paprikás krumplit akartam enni, de a tündér ezt a kívánságomat nem teljesítette, nem tudta, mi fán terem. A szalonkák, fácánok és egyéb ilyen ételek a könyökömön jöttek ki. Elhatároztam, hogy itt hagyom a szigetet.

Tutajt kértem, a tündér zokogva ugyan, de megadta. A kutyát magammal vittem, a többi állatot és mindent, amit kaptam, hiánytalanul visszaszolgáltattam a tündérnek.

S ahogy visszafordultam tutajomtól, láttam integetni Boreast, a haja éppúgy tündökölt, mint amikor először láttam, de szemében nem vakított a ceyloni villám.

Akkor megint a tengeren, hullámok és sirályok és tutajon a Vulkánok fia helyett Belmez, hű kutyám őrködött felettem. Hétszer szállott le az éjszaka, midőn a nyolcadik hajnalon egy hatalmas vitorlással találkoztam. Ingemet egy póznára tűzve lengettem, hogy észrevegyenek. S mit ád a szerencse: észrevettek.

Amint fölmásztam a hágcsón a hajóra, üdvözöltek, és megkérdezték, hol vannak? Természetesen nem tudtam válaszolni rá. Erre egy szomorú aggastyán elé vezettek, aki azt mondta: ő Kolumbus Kristóf, és Amerikát megy fölfedezni, tartsak velük. Egyedül álltam a világban, hát megalkudtam vele, és a tenyerébe csaptam.

Így kerültem újra emberek közé. Ekkor az égen egy szivárvány futott végig, és könnyezve sirattam Boreast, a sokszínű tündért.

A hajó pedig lassan úszott tova a tengeren, Amerika felé.

NEGYEDIK (A) FEJEZET,

melyben egy holttestet követelnek Auguste Corbeille-en,
és én Siracusa örökös grófja leszek

A siracusai szép napok hamar véget értek, mint ahogy a költő mondja. Az ünneplést követő éjszakán a dörmögő szelektől alig alhattunk. Ablakunkhoz kullogtak lomhán, álmosan, és dünnyögtek, siránkoztak, hogy engedjük be őket. Mint a csirkék, bújtunk össze Auguste Corbeille, La Rosita és én, a keleti szőnyegekkel, virágokkal fölékesített trónteremben. A szolgákkal begyújtattunk a kandallóba, de mégis dideregve töltöttük az éjszakát.

Az államférfiak rettegett bizonytalan holnapja rémlett fel előttünk, fenyegetően. Mi lesz, ha reggelre kegyvesztettek leszünk, hisz ilyenek is előfordultak nemegyszer a történelem folyamán. S az éjszaka lassan, álmosan bandukolt el Siracusából. Alig jelent meg győztesen az égen az éji csatából a nap, mikor riadót jeleztek testőreink. Gazaz, a főszertartásmester marsallbotjával toppantva két urat jelentett be.

- Borongáz és Rongáz detektív urak.

Én magamba roskadtam, mint a kihunyt tűz, de Auguste Corbeille bátorítóan intett a szemével, és előrelépett.

- Minek köszönhetem e váratlan szerencsét? - kérdezte lusta szemöldökét magasba vonva.

- Hát kérem, az úgy van - kezdte Borongáz vagy Rongáz, nem tudom már melyik -, hogy azért jöttünk, tudják-e igazolni az urak valamivel, hogy azok-é, akiknek kiadták magukat?

Dermesztő csend állott be. Auguste Corbeille azonban határozottan megkérdezte:

- De uraim, csak elegendő az én felséges szavam?

- Elegendő, elegendő, de engedelmet kérek, ilyen alapon én is azt mondhatnám, hogy Nagy Sándor vagyok.

- Hát miért nem ezzel kezdte? - kérdezte ártatlanul Auguste Corbeille - fenséges kollégám, és folytatta ünnepélyesen -, hogy vagyunk, hogy vagyunk? Mi van a csatával? Engedelmeskedik-e a nép? S mily népeket akar újabban leigázni? Van egy nagyszerű tervem, álljunk össze, én, Napóleon és maga Nagy Sándor. Képzelje, mi lenne ebből a szövetségből! Elfoglalnánk a római birodalmat.

- De az már régen megszűnt - figyelmeztette Borongáz vagy Rongáz.

- Nem számít, akkor Attila ellen vonulunk fényes seregeinkkel.

- Jó, jó, előbb azonban mutassa az iratait, hogy tényleg Napóleonnak tetszik-é lenni? És ez az úr is - mutatott rám - szintén készítsen valami okmányt elő, esetleg egy oklevelet vagy aranyérmet, amit az Alpok megmászásáért kapott. A hölgy engedélyét is akarjuk látni; énekelhet-é nyilvánosan? Elő a tárcákkal!

Auguste Corbeille úgy tett, mintha szörnyen és lázasan keresné. Mi is követtük példáját. Aztán reménytelenül abbahagyta, kezével lemondóan legyintve, és feljelentést tett ismeretlen tolvajok ellen.

- Egy pillanat - szólt elfordulva, övéből tőrt húzott elő, majd fenyegetően megvillogtatta a detektíveknek. - Uraim, elveszítették a játszmát - hajlott meg gúnyosan.

- Valóban nem vagyok Napóleon, de kérdem én: számít ez valamit? Nem mindegy-é önöknek, hogy Rocambole vagyok-e, vagy Arsène Lupin. - Amint ezeket mondotta, Borongáz szemében félelem lobbant fel, mint a nyár végi éjszaka fojtó egyhangúságában a villám.

- Arsène Lupin - motyogta maga elé együgyűen.

- De én Auguste Corbeille vagyok - harsogta vészesen -, francia költő, aki Sevillában az eperfához támaszkodott. Ezért csak nem lehet bebörtönözni engem?

Míg ezeket mondotta, hátunk megett fekete árnyak tűntek fel nesztelen; Borongáz és Rongáz cinkosai. Az utolsó pillanatban vettem észre, még odakiáltottam Auguste Corbeille-nek, hogy vigyázzon, de már elkéstem. Auguste Corbeille-t fejbe vágták, és én is tátongó örvénybe szédültem.

Arra ébredtem, hogy minden porcikám sajog és a húsomba kötelek vágnak. Kiáltani akartam, de rémülten vettem észre; szájamba zsebkendőt tömtek. Valami nyirkos odúban hevertem, és ahogy jobban hozzászoktam a sötétséghez, a másik sarokban Auguste Corbeille-t pillantottam meg. Ő is hasonlóképpen, összekötözve fetrengett a mocskos szalmán. Undok, nagy testű férgek nyüzsögtek rajtunk és ezért inkább visszasüllyedtem az öntudatlanságba.

Mikor fölébredtem, két vállas, egyenruhás alak pofozott, hogy visszaszédüljek az életbe, és fölráncigáltak. Roskadozó léptekkel indultam meg közöttük, és néha rúgásokkal siettettek. Sok tekervényes folyosón kóválygogtunk, míg eljutottunk rendeltetésem helyére. S hogy kitárták az ajtót, egy hatalmas terembe kerültem, színültig zsúfolva volt emberekkel, és előttünk korlátok magasodtak. Tárgyalóterem volt. A vádlottak padján ott ült Auguste Corbeille bilincsbe verve és La Rosita sűrű fátyolokban. Amint megláttak, szomorúan hajtották le fejüket. Én is kétségbeesetten hullottam le helyemre.

Az elnöki emelvényre feljöttek a bírók és esküdtek, fekete talárban, pápaszemmel. Tout-Siracusa itt volt a páratlan per tárgyalásánál. Újságírók dugták össze fejüket, és köztük volt a londoni *Times* nápolyi tudósítója is. Az ügyész két fecsegőt fegyelemre intett, és kezdetét vette Európa legnagyobb szabású bűnperének tárgyalása, melyhez hasonló csak a Dreyfus-pör lesz, századok múlva.

Először Auguste Corbeille-t vették elő.

- Neve, vallása, foglalkozása?

- Auguste Corbeille, francia költő, keresztény hitű, huszonhat éves, Jeruzsálemben születtem.

Az első álmélkodás ekkor futott végig a termen. - Jeruzsálemben! - morajlották. - Jeruzsálemben!

- Volt-e már büntetve?

- Igen. Tyúklopásért.

- Intelligens ember létére hogy tehetett ilyet?

- A nyomor vitt rá! - szegte föl fejét Auguste Corbeille.

- A nyomor! - zúgták elhűlve.

- Tudja-e, miért áll itt?

- Nem tudom.

- Azzal van vádolva, hogy megölte Napóleont, Frankhon császárát, és most nevével visszaélve szélhámosságokat követ el.

- Beismeri?

- Beismerem - vallotta megtörve Auguste Corbeille.

- És hová rejtette a holttestet? Kik voltak a cinkosai?

- Hagyjanak - emelte föl a hangját -, nem vallok tovább!

A bíró intett, és két markos legény durván La Rositához lépett, letépve válláról a ruhát, és körmei alá kihegyezett tollakat szúrtak. La Rosita hősiesen állta a fájdalmakat, meg sem mukkant. De a tömeg sziszegett, rémüldözött, szörnyülködve a borzalmas kínokon. Auguste Corbeille pedig összeszorított ajakkal állt a bíróság előtt.

A tárgyalást elnapolták, de közkívánatra néhányszor meg kellett ismételni. Auguste Corbeille azonban kitartóan és konokul hallgatott. Nem vallotta be, hová rejtette a meggyilkolt Napóleon holttestét, hiába törték kerékbe, hiába vagdosták le egymás után az ujjait. És egy napon lázongani kezdett a nép, és szabadon bocsátásunkat követelte, de a bíróság hajthatatlan maradt. Ekkor jelentkeztem, hogy mentsem, ami még menthető.

- Én vagyok Napóleon! - jelentettem ki határozottan, reám irányítva a figyelmet. - Ez az ember - mutattam Auguste Corbeille-re - a védőügyvédem.

E nem várt fordulat mindenkit mélységesen megdöbbentett. Még engem is. A hátulsó padokból előrerohantak, és a figyelmes szomszédok felköltötték az alvókat. A teremben még a légy zümmögését is meghallgatták volna, ha lett volna légy.

A bíróság megrettenve dugta össze fejét.

- Vallani akarok! - szóltam megtörve.

- Nem úgy! - megálljatok, hadd beszéljek előbb védencemmel! - A bíróság kénytelen volt megengedni a titkos félrevonulást. Auguste Corbeille megköszönte bátor tettemet, és ígérte, hogy vigyázni fog rám, és ha csak egy mód van rá, fölmentet. Én hálálkodva pillantottam rá, ő kölcsönkért egy talárt, és megkezdte védőbeszédét.

- Emberek, bírák és esküdtek! Most kérdezek tőletek valamit: el lehet-e ítélni valakit olyan tettért, melyet el sem követett?

Kérdően néztek rá.

- A vádlott maga Napóleon, tehát Napóleon él, nem gyilkolták meg! Éljen a császár! Vive l'Empereur!

Leírhatatlan pánik tört ki a hallgatóság és a bíróság soraiban. - Lehetetlen! Hallatlan! No de ilyet! - suttogták.

- Akkor ez az ember ártatlan!

- Az vagyok! - feleltem szendén-szomorúan.

- Akkor hát kit büntessünk meg? - zúgta a tömeg.

- A bíróságot! - indítványozta Auguste Corbeille, és már hirdette is ki az ítéletet:

- A bíróság tagjait szándékos emberölés kísérletével vádolva, örök időre eltiltjuk jogaik gyakorlásától, és az Ördögszigetre deportáltatnak! Fellebbezés nincs; Auguste Corbeille; a nép nevében!

Nem vállalkozhatom a kitörő lelkesedés leírására, csupán megemlíthetem, hogy engesztelésképpen az elszenvedett bánatokért és fájdalmakért, engem Siracusa örökös hercegévé, Auguste Corbeille-t a Prókátorok csillagává és Sicilia első császárává kiáltották ki. Tudtommal ez az első eset a világirodalomban, mikor egy költőt érdemei és bátor tettei jutalmazásául császári rangra emeltek. Én pedig, bár szerénységem közismert, azóta a megtiszteltető Siracusa örökös hercege címet is használom. Nevem tehát így alakult: Fernandez Amador de los Rios Enriquez Solorzano Castillo Montero y Vidal, Sevilla grandja és Siracusa örökös hercege. Auguste Corbeille tartóztatott, hogy maradjak Siracusában, és osszam meg vele az

uralkodás gyötrelmeit és örömeit, én azonban tekintettel egy régebbi keletű megegyezésemre, útnak indultam Afrikába, hogy az Idegen Légióval kötött szerződésemnek eleget tegyek. Azt hittem, hosszú idő múltán most bizonytalan időkre elszakadok Auguste Corbeille-től, viszont a Sors másképpen határozott, amint azt később látandni fogjuk.

NEGYEDIK (B) FEJEZET,

melyben Végh György nyilatkozik készülő és tervezett műveiről, melyeket az olvasó minden bizonnyal türelmetlen lelkesedéssel vár

A tárgyalás egészen izgalomba hozott és kifárasztott. S hogy pihenjek, mielőtt továbbfordítom Auguste Corbeille *A vizek vándora* című művét, elábrándozom kicsit jövendő terveimen. Sok tervem van, valószínűleg több, mint amennyit a rendelkezésemre álló idő alatt meg tudok valósítani, mert tervem egyre bővül. Foglalkozom ezzel-azzal, és csak azon veszem észre magamat, hogy még egy, még egy adósságot csináltam, amit ki tudja, rendezhetek-e valaha is.

Hajdan másként volt. Sohasem voltak terveim, a legnagyobb erőfeszítéssel gondoltam a mára is, nemhogy a holnapra. Ifjúságom hajnala messze van már tőlem, és hogy egyre közelebb érzem magamat a halálhoz, lázasan kapkodok minden után, szavakba akarom önteni, hogy ki voltam és ki vagyok, sőt azt is, milyen szeretnék lenni.

E terveim megvalósítása ösztönzött az „Egy költő vallomásai" megírására, ez valószínűleg az alcím lesz, a tulajdonképpeni cím: A gonosz angyal. Egy része már el is készült, október végén, a verskötetem megjelenése után kezdtem el, de időközben belekaptam a *Pillangós őszök*-be, és ezért pihenni tettem el. Terjedelemben, azt hiszem, minden művem között a legnagyobb szabású lesz. Az eddig meglévő fejezetek tanúságot tesznek arról, hogy őszintesége és megrázó ereje páratlan. Természetesen nem részletezhetem, nem akarom, hogy egyesek már megjelenése előtt utánozzák.

Nem győzöm eléggé hangsúlyozni, hogy minden prózai művemet verseim kiegészítésének szánom, és mint ilyen, hivatott lesz engem a térben és időben maradéktalanul megörökíteni és megőrizni az utókor számára.

Szintén külön kötetben fogom közrebocsátani a már annyit emlegetett: *„Mesék, kalandok és ábrándok"* meghatározású írásaimat. Eredetileg ennek akartam címül adni *A gonosz angyal*-t, de később módosult, és így egyelőre cím nélkül lézeng a terveim között, jóllehet ez áll a legközelebb - az *Auguste Corbeille csudálatos kalandjai*-n kívül - a megjelenéshez. Ezek közül néhány annak idején megjelent a *Nemzeti Újság*-ban: *Az arany dénár*, *Öcsike*, *A szökevények*, kivonatosan: *A kökényszemű királykisasszony,* a *Mesebeli királylány* címen, *Az elvarázsolt kastély*, a többit, sajnos visszautasították, így a *Varázsló halálá*-t is; ellenkeznek a lap szellemével, és nem eszménydús szerelmi édelgések vagy nem bicskás álparaszt történetek. Mások a *Párizsi Divat*-ban - az irodalom örök szégyenére, mert nem találtam olyan lapot, mely leközölte volna őket; itt is, sajnos, hiányosan és meghuzigáltan adták közre, de még jó, hogy így is megjelenhettek. Időközben az *Élet* rendkívül finom ízlésű szerkesztője fölfedezte meséim varázsos hangulatát, s közülök a *Mese a nefelejcsről* és *A varázsló halála* meg is jelentek a fent nevezett lapban, sajnos az utóbbi címében megcsonkítva, azonban így is emeljünk kalapot előtte (ti. a szerkesztő előtt), és kérjük őrangyalunkat, hogy minél többször hozzanak belőlük. Itt közlöm olvasóimmal, hogy V. Gy. jelzéssel vidám mozikritikákkal szórakoztatom a fent nevezett lap előfizetőit. Rendelje meg azonnal! Kapható minden jobb helyen. A bevezetésen kívül tizenegy kaland van készen, tizenkettedik az *Auguste Corbeille* első fejezete lett volna, ha nem írtam volna ilyen terjedelmesen. Most még nyolcat akarok írni hozzájuk, a címtervek a következők: „A fekete síremlék", „A vörös kamasz" folytatása, „Mese a zöld disznóról", „Szennyes és Gyertyás", a „Bűvös szó", „Mese a szomorú költőről", „Az ismeretlen lány" és „A gonosz angyal". Ez azonban csupán elgondolás, hogy egész pontosan ezek lesznek-e, nem mernék megesküdni rá.

„A gonosz angyal” címről följegyeztem - nem érdektelen talán -, hogy először a *Magamról* című versnek akartam adni, és ez lett volna a kötet címe is, azonban tekintettel a *Vigilia* kiadására, elálltam ettől, azóta ide-oda rakosgatom, de nem tudok róla lemondani.

A *Pillangós őszök*, melyet szintén gyakorta emlegetek, elkészült csaknem egészen. Ezek a „színes dallamok” olyan „költemények prózában”-féle művek, legérdekesebb az előszó és a „Megszívlelendő tanácsok”. Jegyzeteket is csatoltam hozzá, az egész csöpög a gúnytól és irodalmi ínyenceknek íratott. Szellemessége, bátorsága egészen franciás, bizonyosan óriási felháborodást kelt, ha egyszer megjelenik, ha nem, akkor egyik síron túli kiadványom lesz. Csak szorgalmazzák tisztelőim, nehogy elessenek egy kellemes bódulattól.

A nagy ciklikus műből - mert ez mind egybetartozik - teljesen elkészült a *Havas éjszakák* verseskötetem, harminchét verssel, köztük nem egy dal, elégia és humoros költemény; ezzel azonban és a vele foglalkozó kritikákkal még jelentkezem Auguste Corbeille kalandjai folyamán.

Verset rendkívül keveset írok és még kevesebbet szándékozom írni. Erről külön elméletem van, miért kell keveset írni. Elsősorban annyi költő van és az érdeklődő alig foglalkozhat behatóbban eggyel-eggyel. Másodszor, a sok vers olyan, mint az őserdő: eltévedni benne. Nem is találja meg az olvasó, borzad is, hogy mennyi van, meg aztán egy költőtől úgysem forog közkézen tizenöt-húsznál több. Az is előfordul, hogy ütik egymást, azaz: talán egy kevésbé értékeset helyeznek elébe egy jobbnak, és elhalványulnak azok, amiket a költő csillogni szánt. A legfőbb érv azonban: rendkívül nehezen írok, napokig gyötrődve a kifejezésekkel - bár utólag soha nem tudok változtatni rajta -, még ha egy jobb megoldás jutna is eszembe, különösen nem vagyok híve annak az áramlatnak, kórtünetnek, mely szerint negyven-ötven-hatvan éves fejjel nekimennek húszéves verseiknek, és legtöbbször rosszabbra dolgozzák át. A húszéves kori versek ügyefogyottságukban, pallérozatlanságukban megkapóak, később írhat jobbakat, de harmatosabbakat, szűziebbeket aligha. Legalább a versek őrizzék esetlenségükkel az úgyis oly hamar tovatűnő ifjúságot.

Még egy döntő érv: vannak költők, kiknek hangja csak keveset bír el, ezek közé tartozom én is. Ha túl sokat ír, egyhangú, fárasztó lesz, és csak fölhígítja régebbi témáit, magát ismétli és utánozza, mind jobban elszürkül. Az ilyen nem eget verő hangok gyakran a legkellemesebbek és legszívhezszólóbbak, azonban érje be mind írójuk, mind olvasójuk kevéssel. Juhász Gyula is, bármilyen nagy költő, nem ártott volna neki, sőt egyenesen előnyére szolgált volna, ha kevesebbet ír. Ezért az elkövetkezendő munkásságom egyelőre csak két verseskötetet foglal magában: egy hat-hét íves himnuszok, ódák, szárnyalások: *Esthajnali csillag* ideiglenes című gyűjteményt és egy hatvanoldalas, több kisebb elbeszélő költeményt, talán *Aranyhattyú* címen. Ha ezekkel elkészültem és még életben maradásomra van remény, akkor úgy évente öt-hat verset fogok írni, ami még esetleges évtizedek alatt is alig-alig lenne számottevő.

Tervezek egy *Csongor és Tünde*-szerű mesejátékot, melyről egyelőre semmi közelebbit nem tudok, körülbelül nyolcvan oldal lesz.

Írok egy száznyolcvan-kétszáz oldalas *Ezeregyéjszakai mesék*-et, amiket szinte be lehet majd illeszteni az eddigiek közé. Még nem foglalkoztam bővebben vele.

Terveztem egy *„A révületek könyve”*-füzetkét, részleteket közöltem a *Havas éjszakák*-ban, azonban valószínűleg elállok tőle.

Már dereng bennem *A mennyországi kalauz*, részint biblikus tárgyú rajongások, szárnyalások, részint a paradicsomi élet nélkülözhetetlen kiskönyve, melyből megtudjuk az ottani szokásokat, és az ott előforduló személyeknek, tárgyaknak hasznos kis lexikona lesz. Ennek ugyancsak ott kell hevernie minden éjjeliszekrényen és egészen imakönyv alakja lehetővé teszi, hogy mindenhova magunkkal vigyük.

Merő ellentéte lesz a földi tülekedés kistükre, a jelzett *Irodalmi kalauz*.

Az *Irodalomtörténet*-ben teljes egyéni meglátásaimat közlöm, megvilágításaim lenyűgöző mivolta megdönti az eddigi eredményeket.

A *Papírkosár* naplójegyzeteimet, őrületeimet és tetteimet foglalja magába; például amikor az a rögeszmém, hogy Vörösmarty vagyok, és ma befejezvén a *Szép Ilonká*-t, nem vagyok bizonyos valódi értékéről.

A *Hasznos tanácsadó* kezdő költők és írók számára készül, ebből megtudhatjuk, hogyan és miképpen írhatunk remekműveket és miként ismerhetjük fel azokat. E könyvecske legszemélyesebb tapasztalataim leülepedett lényege lesz, mely bárkit megtanít magánúton, néhány lecke alatt, a furfangosabb betűvetésre.

Az *Úti jegyzetek* pedig képzelt utazásaim hivatott Baedekerje, melyben a legszebb és legkívánatosabb tájakat, országokat fogom avatott pemzlimmel ecsetelni. Birtokosa rengeteg fölösleges kiadástól kíméli meg magát, nem kell a kívánt tájra leutazni, hanem csak föllapozza az útikalauzt, és tökéletesen az lesz az élménye, mintha jelen volna a tárgyalt helyen. Rendkívül fontos! Ha tetszik, ajánlja ismerőseinek!

Egyelőre ennyi vár megvalósításra. Ezt mind, ha meg is jelenne belőlük némely rész külön-külön, egy kötetben akarom kiadatni hét-nyolcszáz oldalon, olyan nagyságban, alakban és papíron, mint a Babits *Európai Irodalomtörténet*-e második kiadása. Ezt pedig azért, hogy méltóan megőrizzen és hozzáférhetővé tegyen mindenki számára. Lesz-e ilyen kiadó, aki mer erre vállalkozni, nem tudom, mégis megcsinálom.

A kötet koronája a záró fejezet lenne, külön-külön esszé minden egyes benne foglalt műről, végül egy esszé az esszékről.

Terveim megvalósítási joga kizárólagosan engem illet, a címek és különösen az esszéötlet átvétele a büntetőtörvényekbe ütközik. Tanácsokat és egyéb terveket köszönettel fogadok, műveimre előjegyezni pedig az *Auguste Corbeille* tönkrement kiadójánál és nálam lehet. Levél- és sürgönycím: Végh György, Rákóczi út 16., Singer-ház, vagy Budapest, *Vigilia*. Ugyancsak itt rendelhető meg *Havas éjszakák* című verseskönyvem, melyből azonban csak néhány példány áll az érdeklődők rendelkezésére. Siessen, hogy szükségletét mielőbb biztosíthassa!

NEGYEDIK (C) FEJEZET,

melyben Auguste Corbeille az olvasó nem kis bosszúságára elmélkedik, és Leo Spagettivel folytat eszmecserét. Ugyancsak Lucien Narbonne művéből

Midőn Auguste Corbeille elköltözött Boreas tündértől és felkéredzkedett egy hajóra, nem tudta, mily cselszövések indáiba került. A hajó kapitánya Kolumbus Kristófnak mondotta magát, és Auguste Corbeille jóhiszeműségében belenyugodott.

Holott a hajó nem Amerikát ment fölfedezni, hanem az inkák legendás hírű kincseit akarták ezzel az ürüggyel megszerezni.

A hajó tulajdonosa Leo Spagetti volt, a rozzant látású géniusz, aki titokban mély és mélységesen olvashatatlan regényeket írt az ijedt olvasóközönségnek. Különös előszeretettel foglalkozott a halak lélektanával, behatóan tanulmányozva a köbre emelés nehézségeit a hernyók és egyéb csúszó-mászóknál.

Egyszer karon ragadta Auguste Corbeille-t, és bevonszolta a zongoraterembe. Ez volt a szenvedélye, minden írásában szerepeltetett néhány zongoratermet, enélkül nem tudott írni. Itt szivarral kínálta Auguste Corbeille-t. Auguste Corbeille-t szivarral! mikor köztudomású, hogy csakis a pipát kegyelte. Leo Spagetti ilyen neveletlen géniusz volt. Aztán könnyezve a zongorához ült, áhítattal simogatva végig a billentyűket, és egy-két fúgát lejátszott, hogy ezzel is bebizonyítsa szellemi felsőbbrendűségét. Mikor látta, hogy Auguste Corbeille gúnyosan és tüntetően ásít, lecsapta a zongora fedelét, és metafizikai kérdéseket szegezett - mint egy jól ápolt revolvert - Auguste Corbeille mellének. Auguste Corbeille mellének! mikor tudvalevő, hogy a metafizikai kérdéseket nem kegyelte.

- Mely sivár a lételünk! - suttogta ábrándosan, mintegy feleletet várva. Ám Auguste Corbeille hajthatatlan maradt, és nem vett részt e fennkölt beszélgetésben.

- Mert mi a létel? - mélyült el Leo Spagetti könyökig vájkálva az alapvető kérdésekben. - Mi a létel? - ismételgette meghatottan.

Auguste Corbeille egykedvűen fogdosta a legyeket, majd gyufaskatulyába dugdosta őket, és a füléhez tartva hallgatta kedves zümmögésüket.

- Vajha meg tudnám fejteni a lételt! - feszegette tovább Leo Spagetti a titkot.

Ekkor olyasvalami történt, ami elvette Leo Spagetti kedvét a metafizikától. Auguste Corbeille váratlanul eltűnt. Váratlanul és érthetetlenül. Leo Spagetti megtörölte verejtékes homlokát, és ijedtében két sziklabarlangot köhögött zsebkendőjébe. Ezzel a hőstettével azonban Auguste Corbeille nem került elő.

Auguste Corbeille pedig az árbocfához támaszkodva a csillagokat nézte, nyakbavető kendéjét átvetve vállán. A széllel beszélgetett, és a szárnyaló felhőket csudálkozó szemöldökkel köszöntötte.

A hajó ismeretlen célja felé úszott a háborgó tengeren. Telt-múlt az idő. A rabszolgák olykor megmakacsodtak a hajó fenekén, és korbáccsal kellett nógatni őket, az elhalálozottakat meg a vízbe dobálták. Aztán nyugodt lett a tenger, meg megint háborgott, és ez így ment, amíg meg nem unta.

Egy helyütt megálltak, s miután néhány kannibált fölfaltak, továbbvitorláztak. Hosszas hányódás után horgonyt vetettek az Inka-öbölben. Ujjongó rézbőrűek nyilai csapkodtak csónakuk mellett a vízbe, és alig értek partra, tram-tramos dobuk vijjogó hangot hallatott. Összefog-

dosták a partraszállókat, majd némelyeket megkötöztek és örömükben kiáltozni kezdtek, ünnepi táncot lejtve s tomahawkjaikat fenegetve. Leo Spagettit egy szőlőtőkéhez kötözték, míg Auguste Corbeillenek csak egy ákácfa jutott. Az ákác éppen virágzott, jószagú esője Auguste Corbeille arcába hullott, enyhítve kínjait. A lángok magasba csaptak és emberpörkölt szagával házalt a szél.

A rézbőrűek (lásd még: indiánok) szabadon engedték a hajófenéken sínylődő néger rabszolgákat, és meghívták őket a szüreti mulatságra. Félkörben helyezkedtek el az ákácfa és a szőlőtő körül. Ekkor odatolakodtak a rézbőrű asszonyok, és a rézbőrű gyerekek is, megcsodálva a fehér ördögöket. Megjelent egy rossz arcú varázsló is, és Leo Spagetti, alighogy meglátta, menten elájult. Ez azonban nem mentette meg a skalpolástól, meglocsolták egy kis jénai ecettel, és fejét éles bicskával egy kisded gondosan körülmetélte. Még Auguste Corbeille is megborzongott e vandál cselekedeten, és bánatában hibátlan ókori tájszólásban kiáltványt intézett a rézbőrűek seregéhez.

- Auguste Corbeille vagyok, mért bántotok engem? - A harcizaj elhalt, és riadt csend lobogott a parton. Majd zokogva megoldták köteleit, és elásták a csatabárdot. A Békepipát már Sárkány Fog sátorában szívták el, és Auguste Corbeille mellén ott csüngött a „Hétskalp" legnagyobb kitüntetése. Auguste Corbeille-t az egyszerű nép Hosszú Hajnak keresztelte el.

Így összemelegedve, Auguste Corbeille, azaz mostantól Hosszú Haj, elmondta: mi járatban van; az inkák legendás kincseire kíváncsi. Sárkány Fog hümmögött Hosszú Haj kívánságán, és azt mondta: nem lehetetlen, nem lehetetlen.

Alig mondotta ki ezeket a szavakat, a rézbőrűek fölkerekedtek, szedték a sátorfájukat, és az expedíció megindult előre, egyelőre a sivatagba. A négerek hálaképpen kősziklákat cepeltek, a gyerekek csigát hajtva segédkeztek; mindenkinek hasznát lehetett venni. A nap ugyancsak megizzasztotta őket, amint teve, elefánt és zsiráf hátán nyomultak előre a mérhetetlen homoktengeren.

Auguste Corbeille ebben az időben írta a *Homoktengerhez* című híres epigrammáját, melyben szomorú és kies viszontagságairól számol be.

Sárkány Fog vezette az expedíciós karaván. Hogy könnyebb legyen az út, daloltak a fecske némaságáról és a tücsök ártatlanságáról. A lehető legrövidebb ösvényen nyomultak, pénzt és fáradságot nem kímélve, az Inka Főváros felé. Satnya koldusok állították meg időnként őket, piszkos tenyerüket Sárkány Fog elé tartva. Sárkány Fog jó nagyot köpött beléjük, s a koldusok megelégedésükben alázatosan a földig hajoltak.

Vagy öt hónapig vándoroltak így, míg végre megérkeztek a fővárosba. Éppen hajnalodott, és a Főtéren nagy foltokban virágzott a penész. Hosszú Haj - Auguste Corbeille - akkor követelte, hogy vezessék az Inka király elé. Kérelmét azonban nem teljesíthették, mert az Inka király csak minden holdtölte előtti kedden fogadott. Most tehát a holdtöltére kellett vámiok. Auguste Corbeille addig is, hogy megismerje az idegen nép szokásait, nyakába vette a várost.

Legelőször is a kihaltság tűnt fel néki, minek egyelőre nem tudhatta az okát. Az üzletekben például, bár zsúfolva állt az áru, nem tartózkodott senki. Aztán jött egy-egy indián asszony, betért mondjuk, a hentesüzletbe, ott mindenféle hús lógott a szögeken, borjú, őz, sertés, vaddisznó, nyúl stb., kolbászok, hurkák. Ami megtetszett neki, becsomagolta, betette szatyrába, és ment a szomszédhoz, a pékhez, meg akihez kellett. Sehol sem fizetett. Elképzelhetik, milyen újdonság volt ez Auguste Corbeille-nek, akinek nincstelenségében otthon állandóan meggyűlt a baja a kereskedőkkel.

Kezdetben mindenfélét összehordott, szalmakalapot, lovaglócsizmát, varrógépet, egy porcelánkészletet, hajvágógépeket, egyszóval mind olyat, amire égető szüksége volt - ezek nélkül

ugyanis nem tudott volna nyugodtan aludni -, de ez irányú szenvedélye lassan alábbhagyott. Látta, hogy nem tud örülni neki, mint ahogy elképzelte. Aztán egy ideig, unalmában, fókákat és bolhákat tanított be mulatságos mutatványokra, és ezzel szórakoztatta a holdtöltére várakozó expedíciót. Az Inkák Fővárosában senkinek sem volt árnya, még a kisgyerekeknek és öregapóknak sem.

Auguste Corbeille egyszer szomorúságában megszólított egy arra sétáló inka leányt, és vele töltötte további napjait. A leány néma volt és Fecsegő Fecskének hívták. Sárkány Fog barátja, Hosszú Haj megszerette Fecsegő Fecskét, Tüzes Vér és Heves Szüzecske fogadott gyermekét. A gyönyör napjai ellenben meg voltak számlálva. Közelgett a holdtölte előtti kedd. Auguste Corbeille kiment az erdőbe gombát szedni Fecsegő Fecskével. Mire hazaértek, ott volt a holdtölte előtti kedd.

A Főteret fellobogózták, tekintettel az Inka királyra. Majd felvonult a Rézbőrűek Fúvószenekara, és ábrándos-álmos inka indulókat fuvolázott. S hogy megszólaltak a dobok, elősereglett a nép, a király méltó fogadtatására. Nem telt bele egy hét, minden elrendeződött. Akkor a Főteret lezárták, és kezdetét vette a fölvonulás. Aki számottevőnek érezte magát, mind megjelent.

Jöttek a hentesek vértől maszatos kötényükkel, egy kardra disznófejet tűzve, a borbélyok ollókkal, fésűkkel, hajuk-szakálluk kusza összevisszaságán nem lehetett eligazodni, a kőművesek malterostalyigákkal és vakolókanállal, a szabók, csizmadiák, szeneslegények, kocsisok, egyszóval, aki számottevőnek érezte magát, mind megjelent.

Majd enyhe moraj futott végig a várakozók türelmes csapatjain: a király! a király! Egy ökör és egy szamár húzta kordén megjelent az Inka király. Auguste Corbeille volt az egyedüli türelmetlen, a többiek fegyelmezetten viselkedtek.

Ökörnyál úszott a levegőben, és ördögszekerek az úton. A díszülés két oldalán egy-egy cserép szamárkóró állott. A király és királyné leugrott a kordéról, és eleget téve az ottani népszokásoknak, végigcsókolták a jelenlevőket. Minthogy meglehetősen szép számmal voltak, Auguste Corbeille-re az ötödik nap estéjén került a sor, és ekkor meglepetésében fojtottan felkiáltott: Ah!

Aki megcsókolta, vagyis az Inka király, Kukac volt, a Vulkánok fia! és a nő La Rosita! Vulkánok fia és La Rosita az Inka királyi székben. Auguste Corbeille tüstént visszanyerte hidegvérét, és az inka kincsek iránt érdeklődött.

Ekkor Auguste Corbeille-t levitték a föld alatti városba, mert itt az igazi élet a föld mélyében volt. Úgy ám! Folyók kanyarogtak, pálmák, narancsfák illatoztak, itt értek gyümölccsé a virágok, voltak itt is erdők, tűzhányók, szóval minden olyan, mintha fent lett volna. Még Auguste Corbeille is elcsudálkozott ezen.

Aztán szilaj barlangba vezették, itt elgörgettek egy ménkű nagy követ, s elővettek egy ládikát. A ládikón hét lakat volt, minden kulcsa más országban. Ekkor a Vulkánok Fia, seregét hét részre osztva, elküldött a kulcsokért. Körülbelül két év múlva együtt voltak a kulcsok.

Ünnepi szertartással nyitották fel a ládikót. A kincsnek azonban hűlt helyét találták. Egy kis cédula húzódott meg szerényen a ládikó fenekén s ez állott rajta:

„Köszönöm a kinceket. Kár hogi leg tob juk ham is. Tolvai Ignác."

Az ország tehát ott állt kincs nélkül, elveszítve legfőbb idegenforgalmi vonzóerejét. Az inkák legendás hírű kincse odalett, s a birodalom a tönk szélére került, minden pillanatban rettegve, mikor ütik meg feje fölött a dobot.

Auguste Corbeille ekkor a mentőakció élére került és megírta hírhedt vádiratát:

Szörnyű hordák
Az inka kincset elrabolták,
Az inka kincs
Nincs!

Országunk a tönk szélin áll.
Bánkódik az Inka király.
Inka népem mi lesz veled:
Ki ád néked friss kenyeret?

A vádirat hatása megdöbbentő volt; Tolvaj Ignác fejét követelte a nép, és elhatározták, hogy visszaszerzik a kincseket. Ki gyöngyöt ment halászni, ki aranyat ásni, többek, a nagyobb kézügyességgel rendelkezők, idegen országokba surrantak, hogy ők is az állam segítségére legyenek a maguk módja szerint.

Auguste Corbeille pedig a Vulkánok Fiával és La Rositával könnyezve állott a láda mellett, siratva az elrabolt inka kincseket.

ÖTÖDIK (A) FEJEZET,

melyben végre föllép, ha váratlanul is, de mindenki álmélkodására, sergeant Trippon Ibrahim, e könyvecske legellenszenvesebb hőse, és a szakállát lengeti

(Sevilla grandjának titkos följegyzései)

Hiába, Afrika száraz levegője és a sivár, emésztő nap nem nekem való. Árt a szépségemnek, azaz gyönyörűségenmek. Istenem, annyi időm sincs, hogy naponként megnyiratkozzam, az az utálatos sergeant még csak borbélyhoz sem enged. Akkor is a hideg ráz, ha arra gondolok, hogy esetleg kétnaponként ülök be a borbélyhoz, hát még ha egy hétig eltiltana tőle!

Nem hittem volna, hogy ennyi bajom lesz. Ha ezt előre tudom, nem is írom alá a szerződést. Mindjárt az első nap meglepetés ért, amikor borjúfrikandót rendeltem ebédre, és paszulyt kaptam. Aztán a tálalás! Mondhatom, nem finnyás embernek találták ki. Elhűlve vettem a kezembe a mocskos csajkát és kanalat, én, aki löweni porcelánokhoz, allahabadi villákhoz, valparaisói poharakhoz, el-kalifi asztalkendőkhöz és lagunai késekhez szoktam, csajkát és kanalat kapok! Alig ízleltem meg a babot, már is kiköptem: ehetetlenül elsózták. Látszik, nem a tokiói udvarnál tanult főzni a szakács. Kedvenc malagai boromból sem kaptam santosi poharamba, áh, elegem van belőlük.

S az elszállásolás! ilyet még nem is hallottam, négyen alusznak egy szobában! Az ágyat nekünk kell rendbe hozni, s én, aki otthon puha fehér vánkosaimra süppedtem, itt szalmára hajtom megkínzott fejem. Hol vannak az avoni hattyú tollából készített pehelypaplanim? Durva pokróccal védelmezem testemet a hideg és a férgek ellen. Hajnali négykor erőszakkal fölkeltenek, és ezt ébresztőnek hívják. Soha nem voltam a korai kelés híve, ez azonban mégis-csak túlzás. Ha így megy, még azt is megérem, hogy négy napig egyáltalán le se fekszem. Ezektől kitelik!

Ruháim úgy simultak hajdan sudár alakomhoz, mint táncosnőhöz a fátyol. Most meg úgy lötyögnek rajtam, mint szobron a gatya. Gombos cipőmet lyoni cipészek munkálták carnói selyemből, ma nehéz, ormótlan bakancs torzítja lábamat. És nekem kell tisztítani! Mikor odamentem a sergeanthoz, hogy osszon be mellém egy inast, háromnapi sötétzárkát kaptam. A patkányokat különben sem szeretem, no de ennyit egy rakáson! Hihetetlen, hihetetlen!

Aztán van az a vacak hátizsákféle, nem is tudom már, minek hívják, azt a nyakamba kell vennem, majd összeroskadok alatta, de azért így sétálok a sivatagban, mert sétálni is kell: ezt őrjáratnak nevezik. Néhány pofát találomra kilódítanak a sorból, és ez az őrjárat. Az őrjárat kicsit hasonlít a magánnyomozóhoz. Megy a sivatagban és nyomokat szimatol; nem is értem, mért nem kutyákat küldenek ki. Nézni abban a hőségben a homokot, nem lát-e ellenséges lábrajzokat. Persze hogy nem lát; a lábadozó bennszülötteknek is van már annyi eszük, hogy elgereblyézzék a homokot.

Az öröm rendkívül viszonylagos. Ha benn ülsz a szobában, nem is tudod elképzelni, mennyi boldogságtól fosztod meg magadat. Gondold el: milyen öröm az, hogy mész a sivatagban, három-négy napig, se bozót, se bokor, se fa - ha kutyáéknál is van túlvilág, biztosan a Szahara a pokol -, csak vánszorogsz, vonszolod azt az izét a hátadon, kulacsodban csak homok zötyög, már izzadni sem tudsz, mert nincs mit, és akkor valahol a távolban megpillantod, vagy inkább fölrémlik előtted a hortobágyi délibáb. Ez az igazi öröm, a legnagyobb földi boldogság. Ha nem volt még benne részed, úgy szégyelld magadat.

A társaság sem éppen a legelőkelőbb rétegekből került ki. Vannak ugyan, akiket Gróf úrnak, Vicomte-nak hívnak, de ezek többnyire becenevek, és mindenkit úgy szólítanak, ahogy

parancsolja. Én például itt is megtartottam rangjelzésemet, Sevilla grandja és Siracusa örökös hercege. Olyan nevek, mint Angol király, Őrült spanyol, Lámpa Ervin tucatjával vannak. A teljesen egyéniek ilyenek: Tücsök és Bütyök, ezek elválaszthatatlan barátok is, a púpos, az Teve, amikor nem kap enni, így csúfolják:

A Teve
Megint nem eve.

Bogár Pista és Szarka Péter a legbecsületesebb valamennyi közt, sohasem lopnak, míg Becsületes Frici nemrégiben kilopta Undok Marcsa szemit, akit azóta Vakundoknak csúfolnak. Azonban nem folytathatom tovább, az Idegen Légió név- és címlajstroma megtalálható Hé-hó Varrd! összegyűjtött műveiben. Az itt felsoroltak valamennyien udvartartásomhoz tartoztak.

Lebilincselő egyéniségemmel mindenkit megnyertem magamnak, csak sergeant Trippon Ibrahim - nevét jól jegyezzék meg, mert erre életükben még nagy szükség lehet -, csak sergeant Trippon Ibrahim néz rám rossz szemmel, ami nem is csoda, mert olyan kancsal, mint a nagyágyú. Trippon Ibrahim ama Trippon - Trippont mindég nagy lö-vel írjuk - ősei közé tartozik, aki az Auguste Corbeille által megjósolt fiatal költőnek és barátjának szállást fog adni ezerkilencszázharmincnyolc telén a József körút 81. sz. alatt. Trippon Ibrahim valószínűleg a mormonoktól vagy népszerűbben a mormotáktól származik. Fő tulajdonsága, hogy fűrészel, amikor alszik, tehát mindig fűrészel. Váljék kedves egészségére!

E fűrésztelepet azonban üzemben is kell tartani. Erre szolgál a kantin. A kantin olyan intézmény, mely a gazdagok istápolására létesült. Ha nincs pénzed, hagyj föl minden kísérlettel, és inkább nézd a csillagokat. Sergeant Trippon Ibrahimnak van pénze. Itt pálinkát és egyéb karbantartó kellékeket fogyaszt. Amikor tartályai csordultig teltek, egy részüktől így vagy úgy megszabadul, és aztán kezdi ismét töltögetni. A következő tényked̈ése legtöbbször az, hogy elküldi Lámpa Ervint, Tücsököt és Bogarat tevehulladékért a sivatagba.

Sergeant Trippon Ibrahim különben kissé korcs, a keze lényegesen hosszabb, mint a lába, és maga felé hajlik, ahogy a közmondás tartja. Ha kettős púpjától, uborkaorrától, tepsi fülétől, némely bibircsókjától, nyusziszájától és úgynevezett ádámcsutkájától eltekintenénk, kis jóakarattal, és főleg, ha lakatlan szigeten éltünk eddig és embert sose láttunk, megnyerő külsejűnek hirdethetnénk házassági ajánlatokban. Amikor beszél, esernyővel kell védekezni, nincs egy foga sem, mely gátat vetne fröcsögő szózatainak. Márpedig: vagy fűrészel, vagy karbantartja magát, vagy szórakozik, és amit majdnem elfelejtek: a szakállát lengeti. Bár mosakodni sohasem szokott, a szakállát mindennap áztatja, előbb hideg, majd langyos vízben, később gyorsan váltogatja, hogy megeddze. Aztán szárítgatja, van egy külön készüléke erre; a szakállszárító. Amikor végre megszáradt, elölről kezdi az áztatást. Állítólag ez nagyon sokat használ, miért is mindenkinek melegen és hidegen ajánlom.

Legfőbb ereje a szakáll-lengetésben van. Ez adja meg hatalmi túlsúlyát és zordon tekintélyét. Olykor, ha nem fú a szél, cérnával mozgatja, mint bohócok a hajukat. Akinek nincs tekintélye, kövesse az általam előbb leírt módszert, s ha nincs tekintélye, majd lesz tekintélye! Ennyi talán elég is lesz egyelőre sergeant Trippon Ibrahim ismérveiről.

Július 28-án váratlanul megtámadták a kufrai helyőrséget. A hírt, telefon és szikratávíró nem lévén még, egy halálra hajszolt lovas hozta, kinek hátából jócskán kiállt egy tőr markolata. De erejét megfeszítve életben maradt. Aztán karjaimba hanyatlott, és visszaadta lelkét a Teremtőnek. E hír általános meglepetést keltett. Senki sem számított arra, hogy a kufrai helyőrséget megtámadják. A kufrai helyőrség tudvalevőleg az arab gyilkosok gyűjtőtelepe; biztosan Ali Mossum akarja kiszabadítani cinkosait.

Ekkor kitört belőlem az eladdig visszafojtott hevesség, és jelentkeztem Sergeant Trippon Ibrahimnál, hogy nékem szükségem van a Francia Becsületrendre, mert ez hiányzik még a kitüntetéseim közül, miért is hőstettre vállalkozom. Bocsássa rendelkezésemre, akiket kiválasztok, és mi megtisztítandjuk Kufrát az idegen söpredéktől és vézna kufároktól.

Sergeant Trippon Ibrahim meglengette szakállát, köpött egyet, és aszonta:

- Carramba! jól tetted, hogy szóltál nekem, ha nem szóltál volna nekem, nem tetted volna jól. De fiaim, én is veletek megyek!

Mindenki lelkesedett, s én, miután megtörülköztem, kiválasztottam embereimet. A különítmény a következőkből állott: Lámpa Ervin, Tücsök és Bütyök, Bogár, Szarka, Őrült spanyol, Angol Király, Vakundok, Becsületes Frici és én.

Amikor az erődítményt elhagytuk, éppen lehullott az éjszaka. Az út borzalmait nem részletezhetem. Fölöttünk keselyűk röpködtek állandóan, és a sakálokat oldalba kellett rugdosnunk, ha tovább akartunk jutni. Elestünkre vártak mindannyian. A huszonötödik napon elfogyott minden eleségünk. Sorsot húztunk, hogy kit együnk meg. Tücsök és Bogár esett áldozatul. Megettük Tücsköt és Bogarat. Majd Vakundokra és Bütyökre került a sor. Bütyök volt az ízletesebb. De mit időzzem ilyen semmiségeknél, mikor a távolban Kufra tornyai látszottak.

Mire Kufra falai alá értünk, csak hárman voltunk életben. Sergeant Trippon Ibrahim, Lámpa Ervin, Őrült spanyol, de csak fél kézzel - a másikat meg kellett enni - és én. Ekkor haditanácsot tartottunk. Sehol egy francia katona, az erőd kihalt, hol lehet Ali Mossum?

Behatolunk a várba!, adtam ki a jelszót. A kis csapat felsorakozott, és sergeant Trippon Ibrahim vezetésével bevonultunk az erődítménybe. Sehol senki. A parancsnoki szobába mentünk.

Nyitva volt.

Beléptünk.

Az ajtó váratlanul becsapódott.

Foglyok voltunk.

Három nap sem telt belé, Ali Mossum elé vezettek.

Megdöbbenve kiáltottam fel.

Ali Mossum Auguste Corbeille volt!

- - - -

ÖTÖDIK (B) FEJEZET,

melyben Végh György tájékoztat mindennapi életéről,
kedves szokásairól és közvetlen környezetéről,
lebilincselő modorban

Hiába, a bűbájos jelzőt nem tagadhatom meg magamtól. Biztosítlak arról is, olvasóm, hogy nem akarok nagyot alkotni, ez meghaladná szerény erőmet. Mélyet sem tudok alkotni, mert túl könnyed és felszínes vagyok hozzá, stílusom pongyola, mesém nem elég érdekes; zagyva, nehezen vagy talán egyáltalán nem érthető, hőseim érdektelen-unalmasak, még csak a világot sem akarják megváltani, nem dobálódznak bölcs tanácsokkal, egyszóval, mit csűrjem és csavarjam, lapos vagyok, szürke, én is, könyvem is, miért kínzód hát magadat tovább? Nem látod, hogy bosszantásodra írtam, hogy az orrodnál fogva vezetlek, és te bedűlsz nekem?

Elhiszed, hogy én olyan rendkívüli egyéniség vagyok, amilyen talán még nem is volt, hogy a magyar vagy akár a világirodalom egyik legeredetibb jelensége vagyok, újszerű, szárnyaló tehetségű, hogy különösen és sajátságosan, senkivel össze nem hasonlíthatóan látom az életet, annak fonákjait, ferde mivoltát, hogy gunyoros vidámságom jókedvre derít, irigyelsz is tán, szeretnél a helyemben lenni, hogy mint érzek, élek és gondolkodom, csodálattal gondolsz rám, erre a furcsa tüneményre, a nagy íróra, aki századonta csak egy-kétszer születik, hát kedves barátom - látod, itt is csúfolódzom veled, ugyan mit érdekel engem, hogy rajongsz-e értem, vagy üres, szellemtelen csepűrágónak tartasz - nagyon csalódol, és remélem ez a fejezet ki is ábrándít belőlem.

Napjaim eseménytelenül, egyhangú megszokottságban telnek. Reggel fél kilenc, kilenckor ébredek, jókedvűen ásítozom, nyújtózkodom, összemorcolom a szemöldököm, és mint egy kis kölyök, kidörzsölöm öklöcskémmel szememből az álmot. Kezem egészen finom, halványan erezett, nőies, kicsi, keskeny. Tenyeremen nincs semmi keményedés, és vonalai szabad szemmel alig észrevehetőek. Kezem feje szőrös és nyúlánk, ujjaimat is szőrpamacsok borítják. Ha ápolnám, szép lenne, de keveset mosom. Körmeimet naponta többször tisztítom ollóval, mégis feketék, sokat foglalkozom ceruzával. Hajdan virágosak voltak, idővel azonban elhervadtak. Körömházam fényes, mintha festeném, a bőr azonban egészen benőtte, ezért csak a mutatóujjam holdas, bőrcafatok fityegnek körülötte és körmeim is hosszúak. Néha lámpa elé tartom és gyönyörködöm áttetsző rózsaszínűségében.

Aztán felkattintom olvasólámpámat, megnézem, hány óra, nyöszörgök és dünnyögök kicsit, előveszem a lázmérőt, gondosan lerázom, és megmérem hőmérsékletemet. Közben nem győzök eléggé álmélkodni, hogy valami csoda folytán megértem ezt a napot is. Az első gondolat, ami átvillan mindig a fejemen, az, hogy élek, mint a szerencsétlenségből megmenekülteké. Lázmérés közben olvasni szoktam egy találomra felemelt könyvből. Ágyam előtt rakásra hevernek, és általában mindenütt, szekrényemen, asztalom tetején, két székemen és éjjeli-szekrényemen - ebből is kettő van -, van úgy, hogy egy-egy fontos könyvet két-három hét múlva találok meg az ágy vagy matracom alatt. Miután kivettem a lázmérőt, ha nincs hőemelkedésem, odatartom villanykörtémhez, hogy jó-e a higanyszál, ha van, akkor újra megmérem. Falihőmérőmet is megnézem, és ha kedvezőt mutat, felkelek reggelizni.

Előbb azonban néhány szót az alvásról és agyi szokásaimról. Rendkívül nyugtalanul alszom, lepedőmet, bármilyen gondosan is terítik fel, lerúgom, még jó, ha nem tépem szét. Párnámat és kisvánkosomat összegyűröm, mintegy megdolgozom magamnak ide-oda rakosgatva, megpaskolom vagy megfordítom, hogy hűsítse arcomat, gyakran odáig fajul a birkózás, hogy felhasad, és mint a kiskutyus, prüszkölök az elszabadult pelyhekkel viaskodva. Ezért ki is kapok a Nagymamától. Róla majd később.

Azt hiszem, már említettem, hogy dunyhával takarózom. A dunyha azonban rövid, a lábam mindig kikandikál alóla, ha fönt magamra húzom - márpedig én gondosan, államig húzom és vigyázok, nehogy egy porcikámat is levegő érje. Most már a lábamat külön teveszőrbe bugyolálom, így elég a dunyha. Sokat vesződöm a tollazattal. A mellemről mindig lecsúszik és lábamhoz vándorol, s így időnként meg kell forgani, részint hogy levegőhöz jusson a testem, részint hogy a fülledt levegőt hűvösre cseréljem. Többnyire egészen mezítelenül alszom, a pizsamát nem szeretem, általában nyűgösnek tartok minden holmit éjszaka, úgyis eleget szedek magamra nappal. Ha hideg van, legfeljebb felveszek egy kabátot, alsónadrágot akkor sem hagyok magamon.

Amikor elhagyom az ágyat, olyan, mintha ki tudja, hányan szeretkeztek volna benne, pedig mindig egyedül alszom. Reggelihez óvatosságomban gondosan felöltözöm, harisnyát, cipőt húzok, kötött mellénykét veszek fel, és télen többnyire két kiskabátot. Kint megsürgetem a reggelit, ha még nincs készen, ha készen van, nyafogok, hogy forró, hűtsük be, ilyen melegen nem tudom meginni. A konyhában reggelizem, belőle nyílik a szobácskám. Aztán körüljárom a lakást, megkeresem az újságot, s a félreeső helyiségben átlapozom. Az újságot hátulról előre forgatom, legelőször a film- és színházrovatot böngészem át, elolvasom a kisebb híreket, tudósításokat, s ha még tovább is ott kell rostokolnom, de csakis akkor, megnézem: micsoda változás állott be tegnap óta a nagyvilágban. A politikai dolgok egyáltalán nem érdekelnek. Akkor aztán többnyire teszek-veszek egy darabig otthon, majd elmegyek. Hihetetlen gyorsan öltözöm, utcára többnyire más ruhát veszek, mosdani nemigen szoktam, borotválkozni is csak hetenként kétszer-háromszor, vasárnap és ünnepnap, pl. amikor nem megyek sehova, mindig elhanyagolt, szakállas, borostás vagyok, sőt gyakran meg sem fésülködöm.

Ilyenkor a szerkesztőségekbe vagy az egyetemre megyek kissé felvidulni, bolondozni. A pletykát sem vetem meg, ha jóindulatú, és szorgalmasan hordozom a híreket. Mindenütt szeretnek vagy legalábbis élveznek, fölragyog a szemük vagy kihajítanak, mikor milyen hangulatban vannak, én úgysem sértődöm meg. Kicsit durcás vagyok, de továbbmegyek egy házzal, ahol talán jobban fogadnak. Van olyan délelőtt is, mikor hat-hét helyen járok, többnyire elmondom az újságokat, szidunk egyeseket, aztán előadásokat tartok készülő műveimről. Időközben többször menni készülök, felöltözöm, de mondanak valami érdekeset, vagy nekem jut eszembe valami, és akkor megint levetkeződök, és ez néhányszor megismétlődik; van, amikor csak letolom a vállamról a kabátot és hátul összefogva tartom. Legtöbbször a gyomrom zavar haza, bár éhesen is szívesen maradok, ha megéri. Bár a gyomrommal sok baj van, erős gyomorsüllyedésem van és haskötőt kell hordanom, egyszer van savam, másszor nincs - mégis jó étvággyal elfogyasztom, amit elém tesznek, nem vagyok válogatós; természetesen van, amit jobban vagy kevésbé szeretek, van amiről tudom, hogy árt, ezeket, ha csak lehet, elkerülöm. Például a káposzta, ettől régebbi, nehezebb éveim alatt, mikor csaknem mindennap ezt kaptunk, megcsömörlöttem, s most bármilyen kitűnően készítik is el, még a töltött káposztát sem eszem meg. Nagyon szeretem az édességeket, a főtt tésztát éppúgy, mint a sültet, süteményeket. A mákosat, diósat szeretem leginkább, a grízeset fanyalogva eszem, ellenben a tejbedaráért és -rizsáért élek-halok, pláne ha jól megcsokoládézzák vagy beszórják fahéjjal. Kiskoromban a világ minden kincséért sem tudták megetetni velem a főzeléket - talán ezért is vagyok ilyen ványadt -, ma kedvenc eledelem.

A gyümölcsöket mind szeretem, leginkább a cseresznyét és az érett, zamatos körtét, valamikor a dinnye volt a mindenem, mostanában félek tőle: vérhast lehet kapni. A szőlőt csak éppen megrágom, nedvét kiszívom, a héját és magjait kiköpöm, nem akarom, hogy kellemetlenkedjen a vakbelem. Ringlót, szilvát szintén sokat fogyasztok, a sárgabarack hűsítő húsáért kedvencem, az őszibarackot bársonyossága kelleti.

A borokat nem szeretem, nem az én gyomromnak való, kisfröccsöt, hosszúlépést soha nem ittam. A sör ellenszenves és túl hideg, a manduláimnak nem tesz jót, bár hizlalna. Olykor konyakot, rumot iszom, császárkeveréket, különféle pálinkákat, különösen kedvelem az őszibarackot, kicsit émelygős és édes ugyan, de én mindenben szeretem az édeskéset, a vásárit, ilyen közönséges vagyok. Fő italom mégis az ürmös, jólesik szopogatni - ivás közben melengetni szoktam a bort, vizet, szinte mosom vele a számat, gargalizálok, mielőtt lenyelem. Ez elég ízléstelen, de legalább meglátszik, hogy nem volt gyerekszobám. Mit csináljak, ilyen vagyok.

Hús nélkül akár hetekig is el tudnék lenni, nem esetem. Szeretem a libát, kacsát sülve, csirkét kirántva, paprikásan, galuskával. Általában a rántott húst jobban szeretem, mint a sültet vagy főttet.

Szeretem a mártásokat, a meggy-, egres-, paradicsommártást inkább, mint a hagymát. Gyakran eszem zsíros, lekváros, vajas kenyeret, a mézet meg kanállal eszem a torkom miatt. Amint ezekből is láthatni, nem vagyok ellensége a gyomromnak. És ínyenc is vagyok sok tekintetben.

Ebéd után ide-oda ténfergek, a kosztosokkal tereferélek, sokan étkeznek nálunk, kedélyeskedünk az inassal, efféléket csinálok, aztán hétfőn, szerdán, pénteken felmegyek a *Vigiliá*-hoz, teszek-veszek, elintézem a postát, fölnyalom a bélyegeket, a postásokkal zsörtölődöm, bosszús vagyok, ha várakoznom kell. Mindent kelletlenül intézek el, nem rosszindulatból, az inkább olyan velem született vagy öröklött tulajdonság. Majd az orvoshoz megyek, három év óta hetenként háromszor. Ott is türelmetlen vagyok, ha vannak előttem, és bár könyvet mindig viszek magammal, ott is vannak lapok, mégsem tudok nyugodtan olvasni, ideges, szeszélyes vagyok.

Orvos után vagy felmegyek egy közelben lakó barátomhoz, vagy hazamegyek. Ilyenkor elölről kezdődik minden, végigjárom a szobákat, kinyitom a rádiót, ha szöveg van, gyorsan elzárom, csak a verseket hallgatom meg, és a könnyűzenét. Megvacsorázom, hasonlóképpen, mint reggelizem vagy ebédelek, és visszavonulok odúmba. Itt főleg csak én tartózkodom, a szellőztetéstől irtózom, és ezért áporodott és gyakran betegszaga van, de azt vallom, aki eljön hozzám, az ne legyen finnyás, ha az, legalább sohase alkalmatlankodik nálam. Turkálok a könyveim közt, odahurcolom ágyamhoz, és végignyúlok rajta, lapozom ezt vagy azt, de nincs türelmem egynél sokáig időzni. Erre különben még visszatérek.

Esténként többnyire moziba vagy színházba megyek. A mozit nagyon szeretem, ártalmatlanul és fáradtságmentesen elszórakozom. Vannak kedvenc színészeim, színésznőim, a francia filmeket szeretem leginkább, de nem vetem meg az angol, amerikai filmeket sem. Azonban majdnem mindegy, hogy magyar, német, olasz vagy akármilyen film, mozi legyen, és kész. A műfaj is mindegy, bunyós vagy szerelmi dráma, vígjáték: egyformán szeretem. Csak némely kultúrfilmtől irtózom. Kávéházba, vendéglőbe ritkán járok. Hasonlóképpen vagyok a fürdéssel is.

ÖTÖDIK (C) FEJEZET,

melyben Auguste Corbeille
egy szerelmi kalandját csudálkozza végig az olvasó

Abban az időben a kínai vizeken jártam. Pekingben találkozóm volt Marco Polóval, az ismert utazóval, hogy bejárjuk a Mennyei Birodalmat. Mo-Csing emlékműve előtt történt meg e rendkívüli esemény, melyet Marco Polo is megörökít följegyzéseiben.

Marco Polóval még Velencében találkoztam, és itt beszéltük meg a Mo-Csing szobra előtti légyottot. Mo-Csing a kínai irodalom egyik legkiemelkedőbb egyénisége, versei rövidsége páratlan, tömörsége szintúgy. Néhány Mo-Csing-verset gyűjtöttem is, közülük néhányat az irodalom kedvelőinek be is mutatok. Az egyik eredeti címe ekképpen hangzik:

Csün Gésa Mi Sün Ünk Fü Lin,

azaz franciára fordítva:

ÁJULT CSERESZNYEVIRÁGOK

Nálunk nem hull a hó
S az este csöndes, mint e dal.
Kis kedvesem, halvány Tao,
Elhagylak én hamar,
Mert Délre vár sok-sok madár!
És Délre üz a sárga tűz,
A vijjogó vihar.

Egyik népdala az alanti:

A SZELES BÖLÉNY

A szél a hegyre kergetett.
Hatalmas úr a hegy,
A völgyre gőgösen tekint
S ez tőle kegy.

A szél a völgybe kergetett
S elém ömlött a fény,
Míg otthon vézna kertemet
Fölfalta egy bölény.

Alig egy évvel érkeztem később a találkára. Ez úgy történt, hogy naptáramat és órámat tibeti kalózok elrabolták. Marco Polót alig ismertem meg, közben szakállat eresztett a várakozásban, mert nálam volt a borotvakészlete, és sátrat is ütött a Mo-Csing szobor előtt. Nagyon sajnálta, hogy így megkéstem, de nem akart nélkülem nekiindulni Kína felfedezésének és a Himalája megmászásának. Akkor bejártuk Pekinget, megnéztük a város nevezetességeit - már amiket a Baedeker megemlít -, elolvastuk a rávonatkozó irodalmat, és egy-két matrózlebujban megünnepeltük a viszontlátás örömeit. Tíz nap múlva, mikor végre kijózanodtunk, megállapítottuk, hogy elég volt, nem mehet már így tovább, hiszen akkor nem tudjuk felfedezni Európa számára Kínát. Copfot növesztettünk, hogy ne legyünk feltűnőek, és így kulinak öltözve nekiindultunk a rejtelmes Keletnek.

Rizset vittünk magunkkal egy hátizsákban és néhány mandarint. Utunk fárasztó mivoltáról talán nem is kell beszámolnunk: emberfeletti volt. Se vasút, se repülőgép, még csak konflis se állott rendelkezésünkre, és nekünk mégis fel kellett fedeznünk a Mennyei Birodalmat. Volt,

amikor könnyezve borultunk Marco Polóval egymás nyakába, s ínségünk akkora lőn, hogy fecskefészket és békacombot kellett ennünk; ha éhen nem akartunk pusztulni. S még hol volt a Kínai Fal! Mindenütt belénk rugdostak, de a Nagy Cél ott lebegett szemünk előtt: fölfedezni Kínát! A titokzatos, a rejtelmes, a sejtelmes, a bűvös, a bájos, a misztikus, a megközelíthetetlen stb. Keletet! És ellesni apró szokásaikat, udvariasságukat, s ezt mind megírni, ahogy én is teszem, hogy meghonosítsuk szűkebb hazánkban.

És esőben jártunk, térdig sárban, emésztő szelekben, át kellett úsznunk a Sárga folyamot, a Jang-Ce-Kiangot, a Hoang-Hót és a Szi-Kiangot. Aztán megmásztuk az összes Kínában lévő hegyeket. Hogy mely hegyeket, arra már nem emlékszem pontosan, de határozottan állíthatom, hogy minden dombocskát, hegyecskét, sziklácskát gondosan megmásztunk. Hogy a Himalája lábához értünk, elfogyott minden rizsünk. Ekkor azt mondottam útitársamnak:

- Nézd, Poli, hogy a Mont Everesten abba a fába, mi bevéssük a nevünket, bicskára van szükségünk. Ezt én mondom neked, Auguste Corbeille, hallod-é??

- Hallom, hallom, nem vagyok süket - mondta ki először Marco Polo az azóta közmondássá és elcsépeltté vált szállóigét.

- Akkor most bicskát szerzünk, időnk van bőven, nem kell sietnünk, hiszen tudod, hogy nem előzhet meg senki minket Kína fölfedezésében. Mi vagyunk kijelölve erre, és kész. Én beállok hegyibanditának, te ha akarsz, várj meg, vagy gyere velem.

- Menj csak egyedül - mondta Marco Polo -, én már köszvényt kaptam ebben a sok mászkálásban.

- Tégy rá meleg füvet és Holdtöltekor kígyóvérben áztatott bárányst, biztosan használ!

Akkor elmentem, és beálltam a banditák közé. Erős voltam, szerény igényű, hát bizony megbecsültek. Telt-múlt az idő, hát egyszer csak eszembe jut Marco Polo, hisz az meg vár engem. Ejnye, vakartam meg fülem mögött a kobakom, no hisz, jól megvárattam szegényt, aztán él-e még? Mert hogy igen gyatra állapotban volt a lelkem, mikor elváltam tőle. Mert hogy szavamat egymásba ne öltsem, egy szép kínai menyecske erőst megbabonázott, ott is maradtam nála, és immár az unokáimat ringattam a térdemen. No anyjukom - mondok az asszonynak -, ugyanvalóst jól éltünk eddig, soha el se tángáltalak, a fődet mindig bévetettem, a pulyák ülepe sose vót ki a hacukából, hát én biz' emegyek a komáho. Sírt-rítt az asszony, itatta az egereket, de minek szaporíjjam a szót, elengedett, nyakamba egy tarisznyát akasztott, három hamuba sült pogácsával. Megyek szél ellen, viharban, havas lett a süvegem, tajtékpipám kialudt; sehol se találom Marco Polót.

Hát akkor találkozom két úr vagy mifajta emberrel. Megemelem a süvegem alázatosan, és megállítom őket.

- Nem látták-e kigyelmetek Poli ságort?

A vállasabbik megkérdé:

- A Marcót-é?

- Azt biz' a!

- Láttuk, láttuk.

- Oszt hun?

- Oszt hun? Hát a történelemkönyvben.

- A meg mi a'?

- Oskolába a gyerkőcöket hergelik vele.

Megköszöntem a felvilágosítást, és tovább-bandukoltam. Mentem-mendegéltem, egyszer csak megint találkoztam két úrral. Megállítanak.

- Nem Auguste Corbeille-hez van szerencsénk?

- Honnan tudják?

- Ki ne ösmerné önt, a nagy és híres francia költőt, aki Sevillában az eperfához támaszkodott, Siracusában Napóleon volt, és kiáltványt intézett az inka néphez az elrabolt kincsek ügyében?

Nem tagadom, kihúztam a mellem, lám, milyen közismert személyiség vagyok. A két úr bemutatkozott.

- Sven Hedin, az Ázsia-kutató.

- Örvendek - mondtam férfiasan megszorítva kérges tenyerét.

- Engedje meg, hogy bemutassam kartársamat - folytatta -, Kőrösi Csoma Sándor urat.

- Kőrösi Csoma Sándor? - ragyogott fel szemem a meghatottságtól, és a nyakába borultam. - Kőrösi Csoma Sándor, ugye a magyar férfiú, aki kiskabátban, sétapálcával indult világgá?

- Éppen az.

- Nagyon szeretem a magyarokat. Nem egy kitűnő költőjük van, Petőfi, Vörösmarty, Arany és az a csudabogár Végh Gyurka, ilyet bizony még nálunk is alig találni.

Kőrösi Csoma somolygott egyet, keze fejével végigtörölve bajuszát.

- Hát igaz, ami igaz. Végh Gyurka remek fiú.

- Ismeri tán kelmed? - kérdeztem tőle mohón. - Látta-é őtet?

- Csak úgy, mint kigyelmedet. Így álltam véle szemközt, mókás, huncut fickó. Aztán a gúnyolódásért sem megy ám a szomszédba, még magát sem kíméli.

- Magas, alacsony, kövér, vagy milyen? No ne kéresse magát annyit az úr!

- Hát magas, sovány, kissé hajlott hátú, mindig kócos, haja hosszú, borostás, különösképpen irtózik a víztől, elhanyagolja magát, de mindez jól áll neki. Mesélik, hogy nővel még nem volt dolga, aszkéta.[3] Bájos, gyermekes, semmiségeknek örül a leginkább, rajongó, sajátos tehetségének varázsa mindenkit megejt. Boldog vagyok, hogy ismerhettem és kitüntetett bizalmával. Bár ez nem olyan egyedülálló valami, a fél világgal jóban van, majd mindenkihez egyformán bizalmas. Angyali ártatlanság sugárzik le róla, talán el sem hiszi, hogy vannak csúnya, rossz emberek és dolgok e világon. A földre tévedt angyal, bár kicsit gonosz is, de hálát adhatok az Egeknek, hogy leengedték játszani közénk.

Áhítattal csüngtem ajkán, Végh Györgyről hallottam, Végh Györgyről! Vajha akkora költő lehetnék és oly elbűvölő kölyök én is, Auguste Corbeille, mint ő.

Sajnos nem időzhettem sokáig kedvenc témámnál, Végh Györgynél, mert fel kellett másznunk Kőrösi Csomával és Sven Hedinnel a Himalája tetejére. Vezetőt kerestünk, majd kötelet, csákányokat, ásót-kapát vásároltunk egy közeli vegyeskereskedésben. Az út meglehetősen fárasztó volt, s ami a legborzasztóbb, turistajelzéseket nem találtunk sehol, úgyhogy nemegyszer eltévedtünk, nem is szólva arról, hogy néhányszor majd leestünk. Alattomos szakadékok vártak mindenfelé, érthetetlen, hogy a Kínai Közmunka Tanács miért nem hozatja rendbe és teszi járhatóvá a Himaláját. Szegény Kőrösit még kezdetben eltemettük, és itt

[3] Magába visszavonuló életet él.

maradtam a nyakamon azzal az unalmas, műveletlen Sven Hedinnel, aki nem ismerte Végh Györgyöt.

Néhány nap múlva felértünk a hegy tetejére, előttünk lomhán nyújtózkodott el a világ, s minthogy tiszta idő volt, elláttunk egész New Yorkig.

Meghódítottuk hát a világ legmagasabb csúcsát, és közelférhetővé tettük a kínai kultúrát az európai nemzeteknek.

HATODIK (A) FEJEZET,

melyben eredeti tudósítónk jelentését közöljük a világ legnagyobb, a tébai királysíroknál megtartott költőkongresszusáról

Tut-Anch-Amon uralkodásának negyedik esztendejében, mikor Osiris templomának főpapja valék, nagy volt a szárazság, a vizek kiapadtak, a halak röpülni kezdtek.

Ezért elhatároztam, hogy meghívjuk a világ legnagyobb holt, élő és élni fogó költőit. Én Fernandez Amador de los Rios stb. (a papírhiány miatt nem írhatom le egészen, lásd a 304. lapon) megcímeztem a meghívókat, saját kezűleg dobtam be a ládába, s mint ahogy a pór népeknél szokás, bele is kiáltottam, hogy sürgős. Nem telt bele egy hét, megkaptam az első sürgönyt.

„A 6.30-as gyorssal érkezem, várj az állomáson. Dante." Szívem hangosan és megszámlálhatatlanul vert. Hát eljön! Dante eljön! Az első egyiptomi leányzót, aki utamba került, megforgattam és sikongtam. Szegény riadtan nézett rám, azt hihette, hogy meghibbantam. Tényleg nem sok hiányzott hozzá. Most még csak egy alkalmas helyiséget kellett találnunk az összejövetel megtartására. A kairói Vigadó nagytermében helyi jelentőségű irodalmi estélyeket tartottak csak, ezért választásom a tébai királysírokra esett. Ott legalább senki sem zavar. Nem akarom a hosszas és fárasztó előkészületeket ecsetelni, és ezért ezúttal is az események kellős közepébe ütöm az öklöm.

Pazar kivilágításban tündököltek a tébai királysírok. Lótuszok, pálmák, leanderek és egyéb délszaki növények emelték az estély fényét. Márványszékek és kőrisfa kupák állottak a vendégek rendelkezésére. De mit időzzem ilyen semmiségeknél, mikor nekem jutott az a megtisztelő feladat, hogy gyönyörű hangomon bejelentsem az érkezőket. Természetesen nem jelenthetek be minden jöttmentet, ezért csak a legrokonszenvesebbekre szorítkozhatom. Amikor a hivatalosak együtt voltak, mindenki odajött hozzám és kért, hogy jelentsem be.

A halhatatlanok, mint megszeppent iskolás fiúcskák, szorongatták hónuk alatt összes műveiket, volt, aki kocsin húzta maga után, ezek voltak a jeles tanulók, a történetők. Kezembe vettem műveiket, és megszólaltam imigyen:

- *Homérosz*, az agg poéta, aki irodalmunkban Iliász és Odüsszeia műveivel nyert létjogosultságot. Állítólag Londonban, a British Múzeumban mutogatnak valakit, aki olvasta ezeket, mások szerint azonban csak egy elmegyógyintézetből szökött őrült volt, és ez a rögeszméje. - Az öreg sértődötten vonult elő, míg a többiek nem tudták elfojtani vihogásukat.

- *Szapphó* neme eme gyöngye, versei szintoly bájosak, mint ő. Ruháját a legelőkelőbb leszboszi szalon készítette, fülönfüggői vagyont érnek, a fokföldi Anselm-cég szállítmánya. Rengeteget írt, de borzasztó hanyag és ezért az utókor nem kis örömére elveszítette. Szapphó gőgösen fölemelte fejét, *George Sand* fitymálóan nézte végig, míg *Elisabeth Barrett* hozzáfurakodott. *Leopardi* és *Villon* úgy bámultak rá, hogy majd kiesett a szemük.

- *Horatius* - mutattam egy jól fésült úriemberre -, a középiskolások réme, egy sortöredéke világhírű lett: Maecenas atavis... a többit már nem tanulják meg. - Hidegen végignézett, míg egy köpcös úr tisztelettel köszöntötte: *Berzsenyi* volt, a csodás szavú oroszlán.

- *Shakespeare Vilmos*, a világ legkifosztottabb drámaírója, mindenki tőle lop, igaz, ő sem volt sokkal kíméletesebb elődeivel. Az is való, hogy nem magáról mintázta Rómeót. Anyaggazdálkodási szempontból büntetendő, mert miatta építenek annyi erkélyt. A beképzeltségért is ő felelős: minden trampli azt hiszi magáról, hogy Júlia. - Shakespeare röhögve húzta tovább a kocsiját, melyet Lear király, Julius Caesar és III. Richárd segített tolni. Hogy elvegyült a tömegben, egy szakálltömeg, bizonyos *Tolsztoj Leo* tüntetően elfordult s talán köpött is egyet.

- *Dante*, a Pokol, Purgatórium és Paradicsom tudós mérnöke. Neki köszönhetjük, hogy sejtelmeink vannak a túlvilág felparcellázásáról. Lesz idő, mikor pályázatot írnak ki majd elolvasására, de nem akad ráérő és türelmes alany. Ő igazán nem felelős azért, hogy Magyarországon egy könyvkiadót fognak elnevezni a nevéről. - Dante megdicsőülten és magábaszállottan ment tova, és senkivel sem állott szóba.

- *Goethe Wolfgang*, a legnagyobb elme, kár, hogy verseit idővel nem lehet majd olvasni. Azt hiszem, inkább csudálni fogják, ámde nem szeretik. - Az Excellenciás úr megvetően fordult el tőlem, és ünnepélyesen levonult ünneplői közé. *Schiller* kellő távolból nézte, összeszorított szájjal, dühösen.

- *Rilke*, a drága Rilke! Isten hozta közibénk, be lágyak és finomak a versei, milyen finom ember! mennyi báj, nőiesség van magában! - valahol *Wilde* fölkapta erre fejét, és tüzetesen megszemlélte, de *Verlaine* féltékenyen eléje állott.

A tömeg eközben hullámzott. Hangos röfögések hallatszottak egy asztal felől. *Boccaccio* borsos történetkéit meséli *Balassi Bálintnak.* Ott pipázott jámboran, oda-odasunyítva *Arany János*, néha ő is elmosolyodott, *Csokonai* valósággal a hasát fogta, míg *Coleridge* fapofával hallgatta. *Maupassant* kedélyesen közbe-közbeszólt, csöppet sem feszélyezte, hogy *Flaubert* rosszallóan csóválja fejét és a Bovaryné első mondatát írja át immár harmincötmillió-kilencszáznyolcvanhétezer-négyszázötvenkettedszer. *Puskin Petőfinek* adott vívóleckét, *Vörösmarty* félrevonszolta *Voltaire*-t, és elszavalta néki eleitől végig a *Zalán futás*-át; szegény öreg törölgette a homlokát, de nem mert meglógni. Úgy kell neki!

- *Rimbaud*! *Rimbaud*! - Rimbaud vadászöltönyben és parafasisakban gúnyosan végignézett az irodalmárok seregén, és el akart iszkolni, de én nem engedtem. - Hagyjon az úr, én nem érzem itt jól magam - mondta -, megyek Afrikába. - A kopasz, szakállas Verlaine könnyezve törölgette szemét. - M. Rimbaud - folytattam -, várja meg türelemmel a felvonulás végét, mindjárt itt lesz Auguste Corbeille és Végh György. - Rimbaud elszánt arca megenyhült, és felvillant a szeme. - *Auguste Corbeille*!

- Jelentettem be zengzetesen a költőt, a zsibongás elhalt, *Baudelaire* abbahagyta a macskakínzást, és *Victor Hugo* se piszkálta az orrát. - Auguste Corbeille, a világirodalom páratlan tehetsége, akinek az inka kincs elrablásáról írt ódája közismert, úgyszintén önéletrajzi megfigyelései, melyek a kultúra pusztulásáig a lelkes olvasók hasonlíthatatlan csemegéi lesznek.

Dosztojevszkij és *Andersen* elkezdtek tapsolni, nyomban csatlakozott hozzájuk *Catullus, Dickens, Kipling, Chateaubriand, Lamartine, Heine, Petrarca, Tóth Árpád és Cervantes*, úgyhogy néhány perc múlva lelkesen tombolt a halhatatlanok serege.

- *Végh György*! - mindenki elkezdett nevetni, csak *Babits Mihály* fordult el sértődötten. - Végh György! - ismételtem -, talán be sem kell mutatnom, hiszen mindenki ismeri. - Úgy van, úgy van! - Petőfi és Balassi utat törtek hozzá, és szorongatták a kezét.

- Öcsém - mondotta Petőfi -, kitettél magadért, a *János vitéz*-t én sem tudtam volna különbül megcsinálni, sőt... különösen a tündérjelenetet. Pedig énelőttem hasra esik hét világ, olyan nagy költőnek tartanak, téged meg agyon akarnak dorongolni. Sebaj, pajtás, eljön a te időd is. Csak így tovább.

Balassi könnyezve köszönte meg *A távozó kedveshez* megírását. - Fiam, rám irányítottad vele a figyelmet, évtizedekig a kutya sem olvasott, a nevemet sem láttam nyomtatásban, most meg minden rólad megjelent bírálatban ott szerepelek. Hidd el, míg éltem, én sem voltam ám próféta a saját hazámban.

Néhány percig Végh Györgyön függött a halhatatlanok figyelme. Andersen némely meséje fölött fejezte ki csodálkozását, *Keats* és *Shelley* versei tündökletes tisztaságát és szárnyaló

zenéjét magasztalták, és sorokat idéztek *A hervadáshoz*-ból, *Swift* és *Rabelais* alig győzték visszafojtani a nevetést, hogy milyen szemtelen ez a kölyök, és milyen merész; ebben aztán mindenkit ver, az összes holtakat és tán még az élni fogókat is, s mégsem lehet azt mondani rá, hogy beképzelt, mert részint igen jól áll neki, hallatlanul bájos, no meg némi alapja is van rá. A kritikusok úgyis ráhúzzák a vizeslepedőt, bár *Taine* is tüntető örömmel üdvözölte.

- *Alfred de Musset*! - mutattam be a szakállas férfiút, kinek méla bánatában csurogtak könnyei. - Musset, a mártír, versei örökké élni fognak az érzelgősek emlékezetében, Musset, a szép nem rokkantja! Szeressük őt mindnyájan!

- *Mo-Csing*, a kínai költő! ha versei is oly szépek volnának, mint tincsei - élcelődtem -, még *Hölderlin*-t is túlszárnyalná. Így azonban megelégedünk azzal, hogy csak Mo-Csing a halk hangulatok nemes érezője.

- Nem fejezhetem be a bemutatást anélkül, hogy meg ne említsem *Hamu Péter* nevét. Bizonyára nem ismerik, pedig ő jelképezi minden kor akarnokait és tehetségtelen történetőit. Ő ennek legtehetségesebb példánya. Milliom kézirata megannyi értéktelen kacat, de kitűnő összeköttetései, a papa-mama-nagybácsi és egyéb rokonságon keresztül lehetővé teszi, hogy helyi jelentőségű sikerei legyenek, szép, dicsérő kritikák jelennek meg róla, mindenütt ott tülekszik, ahol azt hiszi, hogy meghosszabbíthatja silány irodalmi fennmaradását, toporzékol, ha kimarad egy antológiából, vagy nincs kellően képviselve; az élő nagyokhoz törleszkedve akarja megőrizni magát az utókornak. Ez a névrögeszmés örül, ha irodalmi társaságok tagja lehet, nem a mű a fontos neki, azt se bánja, ha nem is olvassák, csak a neve díszelegjen ott valami utcasoron, minden megjelent írását kartotékozza, és ahol csak leírták a nevét, akármivel kapcsolatban, kivágja és gondosan beragasztja egy erre a célra készített könyvbe. Nem egy közülök megveszi az összes újságot a rádióműsorért, mert egyszer szerepelt a Rádióban, és neki mindent össze kell gyűjteni, ahol csak a neve megjelent. Ez Hamu Péter.

Most pedig, uraim és hölgyeim, kezdetét veszi a kongresszus Auguste Corbeille elnöklésével.

HATODIK (B) FEJEZET,

melyben Végh György tovább folytatja a beszámolót
magáról és szűkebb otthonáról,
nem kevésbé lebilincselő modorban

Amint láthatták, jámbor tisztelőim, hozzájuk hasonlóan élek én is, a nagy író, a csodálatos tünemény. Nem dohányzom, nem szoktam verni a lovakat, nem tépem ki a legyek szárnyát, semmiféle állatot nem kínzok. A virágot szeretem, nem szívok ópiumot, és első holdkor szüzet soha nem tiportam, a kártyázás sem szenvedélyem, nem veszekszem, és tekintély-tisztelő vagyok, tehát egy fikarcnyival sem jobb, sem rosszabb nem vagyok senkinél, miért is rajongóim mielőbb szüntessék be heves és céltalan hódolásukat. Szabadjon egy bölcs tanácsot, egyetlen tanácsot megkockáztatnom e könyvecske folyamán; vágd a falhoz azonnal, és menj a rétre, vagy valami járatlan erdőbe szeretőddel, és inkább vele foglalkozz be-hatóbban, semmint rám fecséreled az időt. Ha esetleg beteg volnál, úgy jobbulást kívánok, de, az ég szerelmére, keress valami szórakoztatóbb olvasmányt, előbb meggyógyulsz, mert én úgyis csak megmérgeznélek. Egyetlen esetben érdemled meg a szenvedéseket, ha bedűlsz akármilyen divatnak, ha beszélnek róla, és te azért olvasod el, nehogy műveletlennek tartsanak, akkor úgy kell neked, nem sajnállak! Én bezzeg csak régi, kipróbált és időálló írókat forgatok.

Bárkit olvass, mint engem.

Olcsó vagyok, szellemtelen. Lásd, gondolkozni sem szoktam, mert nem tudok. Nincsenek problémáim, tengek-lengek e világban, mindenki irigyel: milyen jó neked! - sóhajtozzák. Pedig hát nem is irigylésre méltó a helyzetem. Mennyivel jobb lehet nagy tudásúnak, szipor-kázónak, mély gondolkodásúnak, előkelőnek lenni! Én egyik sem vagyok. Kicsit fellengzős a természetem, szeretném, ha tényleg nagy író lennék, halhatatlan, de hát nem mindenkinek sikerül. Legjobb is lesz, ha hamarosan abbahagyom az irodalom művelését. Veszedelmes élősditől szabadultok meg.

Gyakran vannak hőhullámaim, ilyenkor forróság fut végig rajtam, egy orvos barátom azt mondta, hogy ez a fiatalság ismérve. Mélakóros, képzelődő vagyok a végletekig. Nem is hiszem, hogy volt nálam képzelődőbb e világon. A betegségek kedvencének vallom magam. Nincs olyan baj, kór, melytől ne félnék, talán még a jellegzetesen női betegségektől is, ezzel, azt hiszem, minden eddigi vívmányt verek. Ezért is méricskélem állandóan magamat, a súlyomat és lázamat. Lázmérőmet jobban féltem, mint anya a gyermekét, és ha elrabolnák tőlem s nem juthatnék újabbhoz, talán öngyilkos is lennék. Nékem a lázmérő a fegyverem s legalább olyan szenvedélyem, mint másnál a kokain és egyéb izgatószer. Hogy milyen betegségeken estem át - képzeletben -, nem sorolom fel helyszűke miatt, de minden érdeklődő elővehet egy orvosi lexikont: minden benne foglalt bajjal volt már dolgom.

Leginkább mégis a tüdőbajtól, vakbél- és tüdőgyulladástól félek. Azonban semmit sem teszek a betegségek elkerülése és megelőzése érdekében, nem tisztálkodom, holott tudom: a mocsok a betegségek melegágya. A járványtól, fertőző betegségektől is félek, és rögeszmém, hogy egész fiatalon fogok meghalni. Mire alapozom ezt, sejtelmem nincs, csak olyan előérzésféle. Nem is tudom, mihez kezdek, ha túlélem a válságos harminc évet; azt hiszem, elbujdosok, nem akarom, hogy szégyenben maradjak. A húszon mindenesetre túlvagyok.

A megfázástól is félek. Ing, kötött mellény, kabát van mindig rajtam. Ezelőtt letűrt harisnyá-val jártam, de amióta megtudtam, hogy a lábáról fázik fel leghamarabb az ember, két harisnyát húzok, újabban meleg szőr talpbetétet is hordok. Hóbortjaim azonban időnként változnak, holnap talán már mesztélábra veszem föl a cipőt, vagy kiskabátban megyek ki az

utcára, bár ezt kötve hiszem, de mégsem lehetetlen. Csupán ingadozó természetemet akartam ezzel a példával megvilágítani.

Másokat is féltek a megfázástól, ezért Auguste Corbeille-t köpennyel és nyakbavető kendővel ruháztam fel, elvégre nem járhatja végig a világot hiányos öltözékben. La Rosität is a legszebb ruhákkal ajándékoztam meg.

Hajam mindig borzas és ezerfelé áll. Egy időben borzas Végh Gyurkának hívtak, és barátaim verses mesét is írtak rólam a Színházi Magazin egyik legelső gyermekmellékletébe. Minden hajszálam külön, egyéni életet él, és arrafelé áll, amerre neki jólesik. Hiába ijesztgetem őket a fésű nevű mumussal, a kis haszontalanok továbbra is rakoncátlanok. Bánatomban mit tehetek egyebet: szomorú vagyok, és tűröm a szidalmakat, melyeket hajamért szenvedek el.

Most egyelőre nem foglalkozom tovább magammal. Az érdeklődők olvassák át gondosan meséimet, verseimet és vallomásaimat: nem egyben jelentős adatok birtokába juthatnak. És a vallomásokban úgyis visszatérek tüzetesebb taglalásomhoz. Bevallom, kicsit unom már magamat. Bár olvasóimról, ahogy ismerem őket, feltételezem: szívesen olvasnák tovább ismertetésemet. No de nem lehetek tekintettel minden ostoba eszelősségre.

Az én családom népes és megértő. Szeretjük egymást, talán azért, mert nem vérségi és rokoni kapcsolatok fűznek össze. Ez mindennél több. Nem avatkoznak bele rossz értelemben véve az életembe, nem akarják megváltatni velem a világot, és nem beszélnek rá, hogy járjak hivatalba: amellett is írhatok, mint ez a nagynénik, de gyakran a teljesen idegeneknek is szenvedélye. Azelőtt, mikor csak rongyos ágyrajáró és éléskamra-albérlő voltam, legtöbb helyemről ezért szöktem meg felmondás nélkül, pedig elég sok helyütt laktam. A főbérlő kopogtatás nélkül bejött hozzám, és leült rozoga heverőmre, és órákon át beszélt a lelkemre, hasznos tanácsokat adva. Innen ered ez a rossz szokásom nékem is. Magától értetődő tehát, hogy másnap már más főbérlő akart megkaparintani hülye elgondolásainak. Hogy a Pózna Sámuel, az ő kedves rokona is így csinál, amellett még írni is tud. Nem elegyedtem vitába vele, de az ördög kísértéseit mindig határozottan és erélyesen visszautasítottam. Az ilyen lelkes őrangyalok vagy maguk az ördögök, vagy annak gonosz cimborái.

Legszűkebb körömhöz tízen tartoznak. ... néni, Ica, Béla, Kata, a Nagymama, Kálmán, az Inas és a három lány: Csöpi, Jolka, Zsuzsa.

... néni, én nagyságos asszonynak hívom, ő és Nagymama gondozzák a családot. Áldott teremtés, ő főz, egész nap a konyhában sürög-forog és várja éhes fiókáit. Gyakran este tizenegyig is, mert sokan visszaélnek jóságával. Férje, Mózsi bácsi, szeretett Mózsi bácsink a német-szovjet háború kitörése idején halt meg. Kedves, jóságos bácsi volt. Volt olyan idő is, mikor hetekig csak levest evett. Csak később tudtuk meg, hogy cukorbaja volt.

Ica ... néni lánya. Reggelente fölkeresem vándorkörutam során, ő még többnyire ágyban van ilyenkor, az újságot odaviszem neki, ha meg már ott volna, hosszas civódás után elrabolom. A fürdőszobával mindig baj van, vagy én előzöm meg őt, mikor nagy ritkán betévedek, s akkor ő toporzékol, mert kicsit hisztis is, vagy ő megy be, és akkor én, ha eszem ágában sincs bemenni, leállok siránkozni és dörömbölni. Ő a hivatott szakértőm, hogy sápadt vagyok-e, sovány, zöld vagy piros, és legfőbb vásárlási irányítóm és tanácsadóm. Ő szorgozza tisztálkodásomat is, s ha megfürdök, futótűzként terjed el a lakásban: a Végh megfürdött! Gyakran a következő fürdésemig erről a jelentős eseményről beszélnek, tehát elég sokáig. Ő is majd minden filmet megnéz, és olykor esténként elábrándozunk a régi szép időkről. Az ízlésünk, különösen az irodalomban, nagyon különbözik, ő a ménkű hosszú és vastag sikerregények híve. Néha az én verseimet is szokta olvasni.

Béla, Ica bátyja, a Nagymama veje és Kata papája, az ... néni fia. Szűcsmester, szőrmékkel és bundákkal foglalkozik, engem mélységesen megvet, hangoztatja, hogy verseimet különböző

könyvekből lopom össze. Érdekes, hogy ő, az avatatlan, előbb jött rá, mint bírálóim dühödt hada. Az ő pamacsával szappanozom magamat, s most, hogy elutazott, valószínűleg megint szakállat eresztek. Ica és Béla olykor veszekedni szoktak, mert őket vérségi kapcsolat fűzi össze. Csodálattal és tisztelettel bámulom - a nőknél is sikere van; gyakran olyan szeretnék lenni, mint ő.

Kata, a ház legifjabb hisztije, kilencéves. Ha valami nem tetszik neki, a földhöz veri magát, ordítozik, bömböl; erőteljes hangja van. Nézeteltérésünk napirenden van, ő rám fogja az ellopott kockacukrokat, én rá. Kártyában, társasjátékban csal, s ha még így sem nyer, majd megpukkad a méregtől. A főzeléket nem szereti, ... nénit hetenként egyszer-kétszer elcipeli a moziba, és a műhelyben lakásosdit játszik, ilyenkor kikaparja a szemét annak, aki az asztal alá akar bújni, az ő lakosztályába. Szenvedélyesen iskolalátogató, még betegen is elszökik, s a múltkor, hogy szénszünetet kaptak, bőgve jött haza. Az utcán apró lányokat szed össze, föltereli őket, zsarnokoskodik fölöttük és ünnepelteti magát velük. Nem ritka az sem, mikor esküvőznek, mindenesetre amerre járkálsz, mindenütt belé botlasz.

A *Nagymama* ádáz ellenségem. Orvul belopódzik odúmba, és kinyitja az ablakot, mindenáron szellőztetni akar. Morog és korhol, nem tetszik neki, hogy irtózom a rendtől, mindig teszvesz, rakosgat a szobámban. Ennek az az eredménye, hogy soha nem találok semmit. Ő mos rám és határozottan megtiltja, hogy ingeimet két hétnél tovább hordjam, és behúzott nyakkal surranok el mellette, nehogy eltángáljon.

Kálmán az udvari szabóm, ... néni öccse. Csak szombaton, vasárnap és ünnepnap van itthon, különben az angyalföldi elmegyógyintézetben tartózkodik: ott szabó. Vidám, virgonc fickó, jóllehet ötven-egynéhány éves, sokat marháskodunk. Időnként bejön hozzám, le akarja ráncigálni rólam a ruhát, hogy vasaltassam ki vagy adjam el. Múltkor kijavította egyik öltönyömet tíz pengőért, és dicsérte, milyen remek, érdemes volt rendbe hozatni; tegnap meg azt mondta - nem is viseltem azóta -, nem ér már semmit, olyan ócska, elnyűtt, de hogy lássam, kivel van dolgom, ád érte tíz pengőt. A kis édes ingyen akarta megkaparintani csodás öltözékemet.

Béluci, az inas, amint bejön, elfoglalja a félreeső helyiséget, és nem lehet kivárni. Hosszas fenyegetés és közelharc után kivonul, akkor meg egy félórát kell szellőztetni utána, s hogy végre megint csak be akarsz jutni, biztosan ott találod, valósággal tanyát vert benne. Saját bevallása szerint ott érzi legjobban magát. Amellett szemtelen, ócsárolja cipőimet, de soha nem kefélné le őket. Tehát Béluci az inasok gyöngye.

A három lány a kis szobában lakik, és testvérek. *Zsuzsá*-val a fürdőszoba körül vannak összeütközéseim, *Jolka* illemtudásomat hiányolja, *Csöpi* pedig lusta nekem gépelni, de hosszas könyörgések és rimánkodások után mégiscsak rávettem, hogy ő gépelje le nekem *Auguste Corbeille csudálatos kalandjai*-t.

Aztán vannak mindennapos látogatóink. *Lajos* szűcssegéd, és újabban, hogy itt vacsorázik, várnom kell rá. *Lonci*, *Ica* barátnője, állandóan menni készül, van úgy, amikor négytől tízig készül. Kis *Etus* színinövendék, folyton szteppel és spárgázik, gyakran ebédelni sem jön, valahol elcsatangol, *Karcsi* meg akar ölni, és rögeszméje, hogy birkózzam vele.

Egyelőre ennyit magamról és közvetlen környezetemről.

Az olvasót pedig erélyesen felszólítom: hagyja abba olvasásomat, menjen evezni vagy ötórai teára, esetleg a Presszóba, különben hamarabb kerül a föld alá, mintsem gondolná.

Ezúton hívom fel olvasóim figyelmét arra a rendkívül jelentős hírre, miszerint azt beszélik a városban, hogy Birkás Endre és Kulcsár Adorján urakat az *Auguste Corbeille* kiadása körül szerzett hervadhatatlan érdemeik és tevékenységük jutalmazásaképpen a megtisztelő és meg-

különböztető Auguste Corbeille bizalmas barátai címmel tüntettem ki, melyet ők joggal és büszkén viselhetnek ünnepélyes alkalmakkor, s névjegyükre is rányomathatják. E hír, amint magam is meggyőződtem róla, valóban igaznak bizonyult, miért is, ha találkoznak vélük akárhol, hálájuk jeléül, kalapjukat mélyen megemelve köszöntsék e nemes férfiakat.

HATODIK (C) FEJEZET,

melyben a halhatatlanok megtárgyalják ügyes-bajos dolgaikat, előadják sérelmeiket, panaszaikat és ezekre orvoslást keresnek

(Lucien Narbonne *Auguste Corbeille árnyékában* c. művéből.)

Az elnöki emelvényen, ahonnan a királysírokat, a Holdat és a halhatatlanokat egyaránt lehetett látni, Auguste Corbeille megrázta a csengőt.

- Összejövetelünk oka nem kétséges - kezdte megnyitó beszédét -, legelőször is párt és világnézetre való tekintet nélkül egy egyesületbe kell tömörülnünk, mely jogainkat megvédi, s lehetővé teszi azt, hogy utóéletünk zavarok és egyéb zökkenők nélkül teljék az idők végezetéig. Ki kell küszöbölnünk tehát, hogy akármilyen kófic a nadrágunkba csimpaszkodva és reánk hivatkozva zűrös elgondolásait diadalra vihesse, műveinket pedig kénye-kedve szerint megcsonkítva alátámasztásul felhasználhassa, miért is egyesületünk ügyvédi teendőivel Zola tekintetes urat bízom meg.

- Miért éppen Zolát? - fortyant fel tőle szokatlan egyszerű szavakkal Cicero. - Miért éppen Zolát?

- Csend! - ütött az asztalra ellentmondást nem tűrően Auguste Corbeille. - Csend! itt nem lehet zsarnokoskodni! Érti? Elvezettetem! érti? - toporzékolt Auguste Corbeille.

- Most pedig felkérem a jelen lévő urakat és hölgyeket, ki-ki mondja el, mi fekszik a szívén, hogy megszabadulva tőle, írt leljen sebére. Készséggel meghallgatjuk, ha módunkban áll, segítünk rajta, ellenkező esetben hasznos tanácsokkal látjuk el.

- Engem senki sem olvas! - ugrott fel egyszerre a többség.

- Csak egyenként! Csak egyenként! Mindenkire sor kerül, akire nem kerül sor, az írásban nyújtsa be kérelmét. Talán az az úr, ott ni, beszéljen elébb. Neve?

- Voltaire, François-Marie Arouret de Voltaire.

- Panasza?

- Senki sem olvassa *Henriade*-omat!

- És miért nem olvassák?

- Azt híresztelik róla, hogy olvashatatlan.

- Na látja, máskor írjon jobbat, aztán egy-két év múlva jelentkezhet.

Általános derültség, többen röfögtek örömükben, így Klopstock is.

- Maga miért nevet? - kérdé szigorúan Auguste Corbeille.

- Mert engem sem olvasnak, hahaha!

- És mi ezen a nevetni való?

- Na hallja, legalább nem vagyok egyedül, vannak még hozzám hasonlóan unalmas fráterok is. Ezután, ha unatkozni akarok, nem kell mindig a saját műveimet olvasnom, ott van a Voltaire-é is.

- Meg a *Halálfiai*! Hihihi - illetlenkedett Végh György.

- Végh Gyurka, ne helytelenkedj, te kis egér! - intette meg Auguste Corbeille. - Aztán mire alapozod azt, hogy a *Halálfiai* unalmas?

- Hát kell ezt alapozni valamire?

Zsibongás és veszekedés a halhatatlanok közt. - Persze hogy unalmas! - Mért, te talán elolvastad? - Nem őrültem meg! - Te mondod ezt, aki évekig ültél a tébolydában? - Nem igaz, te ültél! - Hát aztán, mi van abban? - Olyan lángész én is vagyok, mint te! - hallatszottak a zavaros hangfoszlányok.

- Elég! - csapott az asztalra Auguste Corbeille -, az ég szerelmére, ne vesszenek össze ilyen semmiségeken. Bölcs salamoni ítéletem a következő, aki akarja, ám olvassa el, de felelősséget nem vállalunk, és utólagos felszólamlásokat nem veszünk figyelembe.

- Szüntessük meg az igazságtalanságokat! - szólott fájdalmasan Tóth Árpád. - Tompa Mihályról ötvenszer többet írnak egyes iskoláskönyvben, mint rólam.

- Az nem baj! - kiáltott fel Végh György. - József Attiláról is kevesebbet írnak, mint Babitsról, mégis ő a nagyobb költő!

- Úgy van! - helyeselte Petőfi. - Tompa Miska szegény unalmas volt mindig, de hát kellett közénk egy harmadik is. Meg aztán minden kornak van egy kiemelkedő költője, ha rossz is, mert hát valaki kell legyen, s ha nincs nála jobb...

- Megnyugszik-é az előbb elhangzott vigasztalásokban? - kérdezte Auguste Corbeille Tóth Árpádtól. - Mostanában már úgyis kezdik olvasni. A maga versei azok, melyek kellenek az érező embereknek. Látja, életében nem olvasták, ma meg alig lehet kapni *Összegyűjtött versei*-t.

- Velem is így lesz! - jelentette ki határozottan Végh György.

- Nanana, te kis beképzelt, maradj már nyugton - mordult rá jóságosan Auguste Corbeille. - Miért szólsz mindig közbe, mások is vannak itt!

- Hagyja beszélni! - zúgták többen. - Szeretnénk magyar kartársainkról és az ottani viszonyokról hallani - állt fel Anatole France.

- Ha annyira érdekli az urakat, én nem bánom - dőlt hátra karosszékében Auguste Corbeille.

- A magyar irodalomról általában - kezdette Végh György -, mint előadásom címe, az egész magyar irodalom ilyen: iskolás és tanáros. Nálunk nem olvasni kell az iskolában, hanem tartalmi kivonatokat csinálunk. Pl. Csokonai *A reményhez* című versét, vagy Petőfi *Négy ökrös szeker*-ét.

- Bizony! - horkant fel a két jeles szerző.

- Ennek az az előnye, hogy a tanuló örök életére megutálja a verset. Verset kivonatolni olyan, mintha összezúznánk egy szobrot és megmutatnánk: ez van benne. Mert mi van a szoborban? Semmi, összezúzva egy rakás kő vagy márvány. De hol vannak azok a tündéri vonalak, a fej magasztos ívelése, hol van a kebel érzéki hullámzása, a csípő lágy remegése? Sehol, és mégis összezúzzák a verset. Mondd el az *Anna Kovalczé*-t tőlem prózában: anyakönyvi kivonat s *A hervadáshoz*: szánalmas nyekergés. Betaníttatják veled Vörösmarty elbeszélő költeményeinek szerkezetét - amikor nincs is szerkezetük -, de oda nem hatnak, hogy legalább a szép részeket megmutassák. Valljuk be, talán még a szerzőt sem érdekelték később a *Honfoglalás* jelenetei, de mily szívesen olvasta a deli Hajna fürödését. - Vörösmarty mosolyogva bólintott. - Csodálatos verseink vannak, és mégis szürke, jelentéktelen hivatalnokokkal büszkélkednek egyes irodalomtörténetekben, és nemegyszer nagyjainktól is a salakot dicsérik.

Ugyan ki értheti meg ilyen hivatalos elbutító módszerrel a szárnyaló szépet, esztéta kukacaink mást tartanak szépnek. Nálunk mindenkinek politikával kell foglalkoznia, ezt előírják, különben menten szoba-költő vagy, és elefántcsonttoronyba menekülsz. S ha felszólalsz ez

ellen, fejedhez vágják, kis nemzet vagyunk, nem érünk rá csak a széppel törődni, itt nevelni, felvilágosítani kell a népet - mintha a régi görögök és latinok oly sokan lettek volna! Nem igaz! Félnek a széptől, nem értik! Nem bennünk, költőkben van a hiba; persze Arany, Balassi, Berzsenyi, Vörösmarty magas nekik, és nem handabandáztak annyit, mint egyes más urak.

Nem szebb-e Petőfi *Szeptember végén*-je minden más honmentő versinél? Ha meg az igazat írja meg, akkor az se jó! Hát állandó rettegésben töltse napjait? Ó, ti boldog nemzetek, kiknek Shelley-i, Keats-ei, Verlaine-jei vannak és lehetnek. Akiknek csak ez kell, csakis ez és semmi más! Ó, mért nem élhetek köztetek?

De boldog vagyok én is, mint Petőfi, hogy magyarnak születtem, sok szenvedés adatott, de sok öröm is. Eredetiben olvashatok sok-sok gyönyörű dallamot.

Itt nálunk mindenki felnőtt, a kamasznak nem kegyelmeznek, talán felnőttnek is születnek, és már bölcsejükben is mélyen gondolkoznak. Én sem vagyok jó itt senkinek. Dallamaim, szomorú hangulataim nem idevalóak. Játékosságaimat istenkáromlásnak veszik, és kamasz hangomon megbotránkoznak a jól fésült bácsikák. A finomakat, kiken nem érződik az izzadságszag, legszívesebben a kóterbe csuknák.

Az irodalom is sok részre szakad. Van a hivatalos irodalom, ezek a rosszak és tehetségtelenek, de mert tanárok és egyéb igazgatók, vagy mifélék, egymást előre tolják és egymásról dicshimnuszokat zengenek, hát elismerik őket. Aztán van a nemhivatalos hivatalos irodalom; nem sokban különbözik az előbbitől - csakhogy ők vallják magukat az igaziaknak, módszerük csaknem pontosan olyan, mint a hivatalosaké. Aztán van az el nem ismertek tábora, ezek is jócskán vannak, ők az igazán híresek; akikről pedig szinte senki sem tud, csak lappanganak és léteznek, valószínűleg azokból lesznek a halhatatlanok, mert mindenkinek érdeke őket agyonhallgatni. Bizony, irodalmunk fonákságairól órákig beszélhetnék.

Nálunk a versért nem fizetnek, ajándéknak kell vennünk, ha leközlik, s ha éhezel emiatt, bolondnak, élhetetlennek neveznek. Még az utcanőt is megfizetik a röpke boldogságért, de örök gyönyörűségre már nem áldoznak. Természetszerűnek veszik: a költő éhezzen, járjon rongyosan, s ha meghalt, majd hozzátörleszkedünk, megírjuk, hányszor és mikor ebédelt nálunk s hány használhatatlan ingünk, alsónadrágunk adtuk neki. Még jó, ha ezt is csinálják, és nem rúgják farba s nem mutatnak ajtót neki.

Közönségünknek nem kell, ami hazai, külföldiek után futkos az átlagolvasó, külföldi senkikért, de mert a kiadók remekműveknek hirdetik, el is hiszik róluk, és könyvespolcukon minden fércművet megtalálsz. A nemesebbje legalább jó írókért lelkesedik, de pénzt magyar könyvre ő is ritkán ád. Legföllebb kegyeletből vagy mások unszolására. - Nem, nem beszélek tovább - törülte meg könnyes szemét Végh György. - Nem beszélek tovább, inkább bánkódom és szomorú vagyok.

Ekkor sokan köréje sereglettek és vigasztalták, simogatva kócos-bozontos fejét.

- Hagyjatok, ezen már senki sem segíthet. Így volt, így van és sajnos így lesz.

- Szomorú, nagyon szomorú állapotok - állapította meg Auguste Corbeille -, s valóban ezen segíteni nem lehet. De talán vidámabb kérelmekkel foglalkozhatnánk a jövőben. Tetszik talán valami?

- Kérem szépen, meg kellene tiltani, hogy minket átdolgozzanak, de nemcsak minket, hanem minden irodalmi értékű munkát - jelentkezett egy nagyszámú csapat vezéreként Kemény Zsigmond. - Vörösmarty kartársunkat népszerűsíteni akarják holmi prózára átszereléssel, bizonyos Charles Lamb módszere szerint, de ez ellen tiltakoznunk kell. Ne írjanak színdarabunkból regényt, se regényünkből színdarabot, és főképpen ne írják át színdarabunkat, regényünket „mai nyelvre", „mai ízlés szerint", hiszen ezzel csak befűtenek nekünk. Mert

higgyék el, többet ér, ha rosszat is, de eredetit csinálni, mint a jó cipőket - hogy példával éljek - azzal az ürüggyel, hogy kijavítják, tönkre-, használhatatlanná tenni. És különben is, milyen jogon avatkoznak bele mondataink rendjébe, mesénk ilyen vagy olyan folyamatába? Ha gátat nem vetünk ennek, szobrász- és festőkartársaink is erre a sorsra jutnak. Képzeljék, amikor Michelangelo Mózes szobrát, vagy Rodin Balzacját egy kicsit „népszerűbbé", „érthetőbbé" vagy „a mai ízlésnek megfelelően" fogják átkalapálni. Higgyék el, nem vagyunk már messze tőle.

- Csodálkozom, hogy ezeket nem ítélik el, holott ez a magántulajdon jogának nyilvánvaló megsértése - szólt közbe Zola.

A halhatatlanok bánatosan csóválták fejüket, és tűnődve néztek maguk elé.

- Irodalom, irodalom, hová süllyedtél, irodalom? - vonta össze szemöldökét Auguste Corbeille. - Irodalom, irodalom, meg vagynak számlálva napjaid!

Ezzel a tanácskozások befejeződtek, de a lakomáról és az ezzel egybekötött táncmulatságról, egyelőre, helyszűke miatt nem számolhatok be.

HETEDIK (A) FEJEZET,

melyben Sevilla grandja megmenti Auguste Corbeille életét, és agyonüt egy őrült költőt

A *La Poule* szerkesztőségben ültünk, amikor egy borzas és lehetetlen madárijesztő rontott be hozzám, hogy ő Auguste Corbeille-jel akar beszélni. Én mint Auguste Corbeille testőre és titkára határozottan megtagadtam eme kívánságát. Ekkor az az őrült - mert csak az lehetett - lecsavart a derekáról egy óriáskígyót, és fölényesen felszólított: mondjam még egyszer. Természetesen én nem őrültem meg és nem mondtam még egyszer. Hanem kinyitottam az Auguste Corbeille-hez vezető ajtót, majd gondosan becsukva, hallgatódzni kezdtem.

- Még mindig nem fedeztek fel - kezdte az őrült -, hiába kopogtatok szerényen a szerkesztőségek ajtajain, a zord szerkesztők mégis másoktól közölnek verseket. Pedig miről írnak azok a mások? Halovány, sápadt szerelemről, de látta-e egy is közülük pufók fazéknak a Holdat? Vagy ki írta az estéről, hogy olyan sovány, mint egy lila agár? Én írtam, én írtam! S ha bedugjátok is fületeket, egy éjszaka, amikor alusztok, belétek bűvölöm, hogy a hajnal igenis denevér, mely kiszívja az éjszaka vérét, denevér, deeneevéérrrr, értitek?, és egykor így mondjátok: itt a denevér, ma denevérkor keltem, s az újságokban ez áll: hogy ma, valamivel a lila agár után, de biztosan a denevér előtt, egy henteslegény baltával agyonütött egy legyet, de sajnos a légy éppen a felesége homlokán köszörülte szárnyait. De azért az Éjszaka fedélzetét harsogó Hajnalok sikálják.

Ma délben, azaz a vaj olvadásakor, mert óra helyett vajat hordok a zsebemben, az órában ugyanis nem bízom, megállhat, letörhet a mutatója, gonosz tolvajok kilophatják a zsebemből: a vaj azonban biztos. Denevérkor még kemény, azután egyre lágyul, mondhatnám, ellágyul, dél felé már egészen folyékony, és ahogy közeledünk a lila agár felé, úgy keményül meg. Előfordult ugyan már az is, hogy nem járt pontosan, egyszer lila agárkor egy kályha mellé ültem, és amikor megkérdezték, hány óra van, megdöbbenve vettem észre, hogy delet mutat. Hát ilyen az én szerencsém! Tessék talán meghallgatni a Bögre a kalapom című népdalomat:

Bögre a kalapom,
Rongyos a szegélye,
A varjú se gondol
A szegény legényre.

Piros pántlikámat
Beadtam a táncba,
A táncba, a táncba,
Sej, beadtam a táncba!

Odajött a Julcsa,
Zsebében a kulcsa,
Adjon Isten Julcsa,
Jaj, hol van a kulcsa?

A kulcsom, a kulcsom?
A kulcsomat kölcsön
Adtam a kulcsom,
S a kölcsön beadta a kulcsom,
A kulcsom, a kölcsön.
Sej-haj.

- Úgy ám, szerkesztő úr, és akár hiszi, akár nem, a Julcsának tényleg volt kulcsa, és tényleg megkérdeztem tőle: Julcsa, hol a kulcsa? Tehát a szubjektívumot is belerejtettem, megvan az élményi hitele. Írtam én közmondást is, pl.: Sovány emberből nem lesz szalonna, vagy éhes csavargó előtt ne hagyj kacsasültet. De legfőbb művem mégis ez a ballada:

BORCSANÉNI TEHENE

Borcsanéni egy tehenet
Vett, de folyton kehegett,
No de ilyen tehenet,
Most már én is kehegek.

Borcsanéni férje Lajos,
Szegény tehén tüdőbajos,
Tüdőbajos szegény tehén,
Szegény tehén tüdőbajos.

Borcsanéni lánya Márta,
Vőlegényét bárhogy várta,
A tehene tüdőbajos,
Szegény tehén, szegény Lajos.

Borcsanéni fia Péter,
Kihűl előtte az étel,
Ő feji a tehenet,
Mégis én is kehegek.

Ekkor már nem bírtam tovább ideggel, én is ezt motyogtam: szegény tehén tüdőbajos, szegény tehén, szegény Lajos.

Kicsöngettem a szolgának, és egy baltát hozattam be, majd óvatosan benyitottam, egy csapással kettészeltem a földön gyűrűben figyelő óriáskígyó fejét, és minden erőmet összeszedve fejbe vágtam a költőt, aki azonban még széthasadt koponyával is egyre szavalt:

Fölvirradt a nagy nap végre,
Kérve nézek föl az égre,
Föl az égre nézek kérve,
Föl az égre, esőt kérve.

Ekkor, hogy megszabaduljunk tőle, karon ragadtam Auguste Corbeille-t, és a vérfürdőből kiszabadulva boldogan szívtuk a friss levegőt.

Ó Párizs! A Boulevard-ok! A nők! A színek! A fény! Párizs, Párizs tündöklő királyné, egy más bolygóról nézve, földünk bizonyára itt a legragyogóbb! Párizs! Igéző asszony, rabod vagyok örökre!

És csak mentünk az utcákon, fölemelt kezekkel üdvözölve ismerőseinket, kalapunkat lengettük, hófehér kesztyűkkel integettünk a nőknek, az édes kis párizsi nőknek! Szoknyájuk libegett, a bokájukat láttatni engedte a szél, mely szemérmetlenül ölelgette nyílt utcák során a vágyakozó leányokat, arcuk kipirult, vörös hajuk lángként lobogott és lángra gyújtották a nyomukba szegődő férfiak szívét.

Oda akartam menni hozzájuk, letépni szájuk vörös rózsáit, beleveszni szemük örvényes tavába, elégetni a hajukban kezemet és megdermedni halántékuk hűvös fényétől. Vállukba akartam markolni, de tovatűntek előlem, és mindig más és más izgatott. Rikítóan kifestett apacslányokért hevültem, míg csörgő ékszeres asszonyok suhantak el mellettem; annyian voltak, hogy nem tudtam választani közülük.

Auguste Corbeille pedig egykedvűen nézett el fölöttük, inkább a csöppségeknél időzött: mi lesz belőle, mily nyomor vagy ünneplés vár reá, milyen lesz a szeme alkonyi órákon, hideg padlásszobákban, haját mily tornyokba igazítja őszi délelőttökön, gyermeke fölé hajolva a Jardin de Luxembourg-ban? Nem a pillanatnyi mámor érdekelte, a lelkek rejtett titkait fürkészte, találgatva a nőkről, ki lehet a szeretője, haját mivel illatosítja, és festi-e szemöldökét?

Csak jött mellettem, vidáman fütyörészve, nyakbavető kendéjét lengette a szél, haja patakzott magas homlokára, pálcáját mesterien forgatta, és kalapja a kezében volt. Így mentünk a télben, a tavaszban, az őszben és a nyárban, leányok, kalandok után, illatos vizekkel locsolva magunkat. A virágokat szerettük, és meggyet vettünk a sarki árusnál papírzacskóban, és szórtuk a népnek, a szegényeknek, a szenvedőknek, s az éhezőknek is gyümölcsöt adtunk. Néha megálltunk, hosszasan beszélgettünk velük, meghallgattuk panaszaikat, majd megint pajkosan, rakoncátlanul, felelőtlenül a nők után siettünk, beléjük karolva, homlokukat simogattuk, verseket szavalva a szerelemről, a halálról; csengő kacajuk, önfeledt mosolygásuk itt él a szívünkben őszök, tavaszok derengő homályán, fényes messzeségén.

Én, ki minden vizeket bejártam s minden lányokat szerettem és költők barátja voltam, majdnem magam is az, lobogó szememmel, szikrázó hajammal elcsábítva a tündéreket is, fáradtnak érzem magam, az örök ifjúság kifáraszt.

Itt állok Párizsban, a lomha ég alatt, gázlámpáknak dőlve, és Auguste Corbeille-t nem találom, elszárnyalt tőlem. Itt vagyok üres és hasztalan nevemmel, Fernandez Amador de los Rios Enriquez Solorzano Castillo Montero y Vidal, Sevilla grandja, Siracusa örökös hercege, a Francia Becsületrend Lovagja és Auguste Corbeille barátja, itt állok ifjúságom roncsain, fekete éjeken, siralmas éjeken. A szeleknek nem tudok örülni, a lányok mosolya nem hevít, a csillagok már nem nekem ragyognak és talán nem is ragyogtak soha. Itt állok nevemmel, üres címeimmel, rangom nem boldogít s bár ezernyi aranyam van, szegényebb vagyok az útszéli koldusnál.

Itt állok egy ifjúság múló lázával, betegen, öregen, és siratom, hogy nem voltam költő, jaj, nem voltam költő.

És tündöklő ifjúságom már nem dereng fel többé.

Nem dereng föl többé.

HETEDIK (B) FEJEZET,

melyben Végh György a szerelmen, a halálon,
az alkotás lázán tűnődik, és szomorkás mosollyal
köszönti a Tél Fehér Angyalát

Bánatom igaz és őszinte, szlávos-álmos, mély őszi bánat. Gyakorta még örömömben is szomorkodom, s ha vígnak is mutatom magam, belül bizonyára szomorú vagyok. Vigasztalanul szomorú, mint a felhők a tavaszi égen, mint a tovairamló hajnalok, miket nem hoz vissza soha semmi. Magányos vagyok, nem nyújt örömet nékem az ember, a társaságot messze elkerülöm.

Csöndes, őszi magány ez, mint ahogy én is az Ősz gyermeke vagyok, őszi magány, tündéri egyedüllét. Az őszi estek néma magánya szebb minden örömnél, szebb a szememnél, szebb a hajamnál, szebb minden lobogó hajnali fénynél. Őszi magány, őszi magány, ha elviszel engemet innen, elhervadnak az őzek és kihunynak a lángok, a lángok, és a leányok könnyezve siratnak.

A könnyű szellők ismernek már engem, s ha a hegyekben járok, megállítanak, el-elbeszélgetünk a télről, a tavaszról, suttogva beszélnek velem, szavukat csak én érthetem meg. Hozzám simulnak, hajamat borzolják, titkuktól kipirulok egészen. Aztán, a borongós szürkületben, leülök egy padra, komolyan, öregesen bóbiskálok, és szendergésem bizonyára kedves az angyaloknak, mert lejönnek hozzám játszani.

Az esti láz is meglátogat, és a magasba szárnyal velem, a csillagok közelébe ragad, de ernyedten zuhanok vissza a földre; hirtelen lázam hamar ellobban. Így vagyon minden mulandóval e tájon, a szerelem, a halál, az alkotási vágy fékeveszetten tör be lakomba, de nyomban el is hágy.

A szerelem! Régi lovagja vagyok, e sivár században tán az utolsó, fennkölt szellememet nem szennyezi sár, se mocsok. Nálam még áhítat, ünnepély, ábrándos virágokkal, riadt sétákkal a vonuló tavaszi fellegek alatt, szeles áprilisi szeszély, májusi tünde vihar, és a tavasszal örökre elmerül. A tavasz hozza, a tavasz viszi mindig. Nem tartóztatom, mert a boldogtalan szerelem emléke soha nem fakul meg bennem. Amíg élek, szívemben őrzöm, s talán megőrzik könyveim. Tavasszal írtam legszebb szerelmes verseimet: *Az álomba ringató dal*-t, a *Tiszta vágyakozás*-t, a *Hív a messzeség*-et, aztán egy másikon *A távozó kedveshez*-t, a *Szomorú tűnődés*-t, s ki tudja, mit hoz az új tavasz, mely már itt leskelődik a hó alatt, a fák között, a hegy mögött, ki tudja, kit hoz az új tavasz, ábrándos szőke leányt vagy fekete vérszívó némbert, bárányfelleget vagy konok, kegyetlen vihart?

Miként a villám, szerelmem oly rövid és vakító. Valahol felvillan egy arcél, utána futok, de talán a homály elrejti előlem, és nem lelem őt soha többé, elviszik a szelek, elmossa az eső. Piruló félszegség, te jársz a nyomomban, s hárman vagyunk, ha lánnyal vagyok, mert te is velem vagy. Vakító egekkel, viharos szelekkel minek viaskodjam?

És illatos legyen, jószagú, hószagú leány, akit szeretek, megközelíthetetlen, s esdekelnem kelljen a csókjáért. És fusson el tőlem, bújjon el előlem, habos legyen a ruhája, napos szemöldöke bókjaimat várja, a vállát takarja selyembe és hosszan nézzen mindig a szemembe, a kezét se tagadja soha meg éntőlem, haját illatosítsa jószagú kenőccsel, szemét fürössze meg rózsa harmatában és virágos kendővel, fehér keszkenővel integessen utánam.

Hanyatló kor! Nem értheted meg eszményeimet, nem a te fiad vagyok, rosszkor születtem, idegenül lézengek itt, nem érzem jól magam, és mások sem tudnak mihez kezdeni velem. Hol van az a leány, aki jó volna nekem? Hol van Anni? Hol van? Mondjátok meg, mondjátok meg

nekem, ne titkoljátok előlem el, hol van, ha van, hol van? Tiszta legyen, vidám, mint a bércek közt fakadó forrás, de ne féljen a vihartól, s ha zeng az ég, gondoljon reám. Várom, amíg telik időmből, várom, egyre várom, lobogó teleken, szigorú őszökön, hogy csak egyszer, egyetlen-egyszer láthassam.

S a halál! Úgy várom azt is, örök készen, kötődve, pajkosan, leheletét, fanyar illatát szüntelen érzem, itt settenkedik a közelemben, de mégsem visz el, csak kínlódom hiába. Ó, a halál nem lehet rossz, homlokon csókol, és lassan elzsibbadok, nem fáj már a vesém, a gyomrom, szívem verése kihagy, tüdőm se zihál, fülemben elhal a lárma, szememből eltűnik a fény, s csak álmélkodom hunyó agyammal: miért szomorkodnak barátaim? Miért? Mikor oly boldog vagyok, együtt szárnyalok a széllel, én leszek a gyertya csapongó lángja, a jázminok illata, a méhek zümmögése s talán a szivárvány is.

Meghalni jobb, mint élni elhagyottan. Jobb lesz, szebb lesz emlékezni az életre, tűnődni azon, hogy kellett volna ezt vagy azt csinálni, kit kellett volna szeretni, és gyűlölni kit. Bizony, meghalni jobb lesz. Ne is sirassatok, sírnom majd nekem kell; ti itt maradtok szenvedni, marakodni, „élvezni az élet örömeit", míg én csak boldog leszek, lengő, kék ruhában, hófehér szárnyakkal lebegek e táj felett és nem titeket, embereket foglak akkor sem nézni, a telet, a tavaszt, a nyarat és az őszt, mindig, mindig az őszt, s a hegyeket, a völgyeket, a csillagokat és a Holdat: mert egyedül az ér valamit e földön, amibe nem tudtok beleavatkozni, amit nem szennyez be mocskotok.

Az alkotási láz! Mennyit gyötör, lappang bennem, de nem tud kitörni. Szilaj csikók nyargalnak ereimben, aztán tunyán magamba roskadok. Nem adják ingyen, szenvedni kellene érte, s én nem tudok szenvedni. Persze ez könnyebb, mint véresre harapni az öklöm, mint korbácsolni magam, hogy csapjon föl bennem a láng és tűzvésszé erősödve ragyogja be ködös éjszakámat. Könnyebb nem úszni át a folyón, könnyebb az innenső parton maradni és arra gondolni: átúszhatnék, ha akarnám. De nem akarom. Mindig ez a nem akarom, így is jó, majd máskor, később. És közben kiszárad a folyó, és nincs sehol a túlsó part.

A tervek! Ezernyi terv zsibong agyamban, és én megelégszem ezzel, megvalósítani őket: minek? S valóban: minek is? Minek hamvasszam magam, mikor a lángom senkit sem melegít, senkinek sem világol, minek hamvasszam hát magam? Minek írjam meg könyvemet, ha máglyára vetik, kinek dúdoljak dallamot, ha fülüket betömik, minek - kinek?

És vajon olyan biztos lehetek-e abban, hogy igaz vagyok, hogy szólanom kell, mert bűn, ha hallgatok? Mit csináltam eddig olyat és mit csinálhatok, ami hasznára lehet bárkinek is vagy legalább örömet szerez néhány múló pillanatra?

A verseim? Hiszen ha őszinte vagyok magamhoz, mi különösebb van bennük? Minden formát megtalálhatsz másutt. Talán a hangulatuk? másoknak is voltak ilyen hangulataik. Mi hát az, amiért írnom kéne őket?

Meséim? Folyamatos, jólfésült mondatok, talán, ha olvasod, nem unod őket, de utána nyomban elfelejted.

Auguste Corbeille? Filléres regény talán, irodalmibb köntösben, közbeszólásokkal fűszerezve, vagy tán tévedek? Kis olvasottsággal és némi fogalmazási készséggel - úgy gondolom - bárki összecsaphat ilyet. Egyesek, akik itt-ott beleolvastak kéziratomba, azt mondták: remekmű. Én - bármilyen felelőtlen vagyok is - nem merném határozottan állítani.

Amit írok, ideig-óráig a felszínen tart talán, de idővel porrá mállik, és eltűnök az árban én is, annyi sok-sok nagyot akaró után. Amit írok, hulló levelek, hervadó virágok, egy-egy színes pillangó, néhány napig tündököl, és nyoma sem marad. Nem sziklaszilárd épület, mint

egyeseké, kimagasló bástya, melyen megtörik a vihar minden ellenállása. Az Időnek az a bizonyos „vasfoga” pillanatok alatt összeroppant.

Miért kívánnak hát lehetetlent tőlem az égiek?

Tél Fehér Angyala, védőangyalom, kicsiny vagyok, erőtlen, szárnyad suhogását hiába csodálom, nekem nem nőnek szárnyaim. A földről elvágyódom, de nem nyílnak meg előttem az egek, nem kellek a földnek, nem kellek az égnek, Fehér Angyalom, hogyan éljek, hogyan éljek?

Jöjj el értem, hadd száguldjunk csilingelő szánoddal végig a világon, két kézzel hintve a földre patakzó könnyeim, hogy az emberek sivár közelében hópehellyé dermedjen.

Tél Fehér Angyala, fogadj testvéreddé, hadd repüljünk messze, messze, hófödte bércek, kristályos fenyvesek sugárzó fényibe. Tél Fehér Angyala, Tél Fehér Angyala, hadd keressük fel a Hervadó Időt, melynek pásztora vagyok, hadd járjunk mindig az Ősz Szomorú Angyala nyomában.

Hulló csillag legyek, hogy ellobbanni lássanak, rohanó felhő legyek, hogy fussanak utánam, legyek a kék, hogy a lányok szemében tündököljek, legyek a láng, hogy lobogjak időtlen időkig piros szárnyammal, összetett kezemmel e táj fölött, olvasztva a jeget az emberek szívében, az emberek agyában.

Tél Fehér Angyala, segíts nekem, legyél velem!

HETEDIK (C) FEJEZET,

melyben Auguste Corbeille átsétál egy rémregényen,
és majdnem életét veszíti

(Auguste Corbeille naplója 1942. február 6.)

A minap kitűnő barátom, Fernandez Amador de los Rios Enriquez Solorzano Castillo Montero y Vidal kezembe nyomott egy nyomtatott füzetkét azzal a megjegyzéssel, hogy az ilyesmit sárga, tarka, fehér stb. regényeknek szokták nevezni és valamennyi a szórakoztató irodalom remeke. Mivel a mai irodalom legtöbb alkotása nem tudta ébren tartani lankadt figyelmemet, elhatároztam, hogy ilyenek olvasásának szentelem temérdek időmet.

Nyomban be is vásároltam néhányat egy sarki bódéban, finnyásan válogattam közöttük, mint cukrosboltokban szokás, és rámutattam erre-arra; talán azt meg ezt. Mondhatom, utolsó fillé-remet adtam ki, mert amióta Budapesten tartózkodom Végh Gyurka meghívására, állandóan koplalok, és hiába fordítgatjuk verseimet, emlékezéseimet, mindenütt kidobnak velük. Ez nem nekünk való - mondják a napilapoknál -, folyóiratokhoz vigye, a folyóiratoknál: de hiszen ez napilapba való, és különben is, tagja-e ön a pártunknak, asztaltársaságunknak? Nem? No hát akkor mit akar itt? Menjen a dolgára!

Ezt kellett megérnem! S egy helyen, amikor átnyújtottam az *Őszi merengés* című versemet, kinevettek: uram, hol él ön, hogy télen őszi verset hoz? Írjon inkább texasi regényt, annak talán hasznát vehetjük.

De ahhoz, hogy írni tudjak, előbb el is kell olvasnom néhányat, nem úgy, mint ahogy a pesti ítészek szokták.

Azok, amint saját szememmel és fülemmel meggyőződtem róla, csak akkor tudnak „szépet", „komoly hozzászólást" írni, ha a szóban forgó művet el sem olvassák. Ez csak zavarná őket ítélkezésükben. Valóban, minek is foglalkozzanak behatóbban a művel, mikor úgyis magukat és pajtásaikat méltatják, és azt tudjuk egy-egy bírálatból, hogy kinek-kinek mi az irodalmi állásfoglalása, kik a barátai, mi az a három könyv, amit eddig életében olvasott - ezekből idézeteket is közölnek -, s hogy ki a lap szerkesztője, sőt ennek elhalálozása esetén kire számít a bíráló - mert ennek a nevét is megtaláljuk írásában. Van olyan bírálat, melyben a megbírált neve elő sem fordul, de egy-egy irodalmi alapítvány gondozójának csecsemőkorából fenn-maradt „remekműveiből" oldalakat idéznek. A legtöbb bírálat találós kérdés, számtani feladvány.

Ekkor a körúton nekitámaszkodtam egy hirdetőoszlopnak - eperfa nem lévén -, nyakbavető kendőmet átvetettem a vállamon, és belemerültem az olvasásába.

Jól kezdődött: Laposorrú Jimmit Vasöklű Bill épp akkor rúgta hasba a páncélszekrény előtt. A páncélszekrény egy sírboltban volt, Texasban. Mindjárt megjelent a seriff, és megcsillogtatva csillagját, megadásra szólította fel őket. Közben a szoba benépesült mindenféle sötét alakkal, egyeseknek forradás volt a nyakán, másoknak hiányzott az orra, füle, volt olyan is, akinek nem volt szája, csak egy üreg tátongott két üres szemgödre alatt, és ezek a seriff mögé álltak, aki gyanútlanul célozta Laposorrú Jimmit, negyvennyolcas koltjával. A félelmetes gyűrű pedig egyre szűkebb lett a negyvennyolcas koltos seriff körül.

Hosszú, ijedt verejtékek csöpögtek hangosan a földre: olyan csend volt, hogy még ezt is meg lehetett hallani. Valahol rémes üvöltés csapott fel az éjszakában, majd torz hörgéssé csillapult.

Dermesztő csend honolt a szobán.

Ekkor még egy félelmetes kiáltás hangzott föl, és iszonyú döngések rázták meg a kripta ajtaját. A rettegés, a rémület a tetőfokra hágott és tisztán ki lehetett venni a pillanatnyi beállott csendben, mily ijedten vacognak a halottak fogai és hogyan zörögnek reszkető csontjaik.

A Rém pedig ott settenkedett valahol, s a szobában egy fegyver nélküli anya remegett kisdedével, vicsorgó, csattogó agyaraival a vérpárás éjszakában. A halottak visszajárnak! Az éjfél közelgett. Megnyíltak a sírok, ötven halott, ki lepedőben, ki gatyában, mécsest tartva maga elé, megindult a város felé. És hiába lőtte ezer puska őket, csak mentek imbolygó gyertyafénnyel a kezükben, egyenletes léptekkel. A rémület lőn úrrá a városon, és a Rém is zokogva bújt el egy kályha mögé.

Nem bírtam tovább, én, Auguste Corbeille, nem bírtam tovább, nem szégyenlem bevallani. Mindig a védtelenek és kisdedek pártfogója voltam, ezért elhatároztam, hogy véget vetek a Rém uralmának. Beugrottam a regénybe, és kiáltottam, hogy jövök már. Hahó, hahó!

Az anya fölkapta fejét a házban, magzatát még jobban a szívéhez szorítva, és bágyadt mosollyal ájult a földre. A Rém pedig szélütést kapott üvöltésemtől a kályha mögött. De még hátravoltak a kísértetek! Benyomultam a kriptába, a seriffet fölszabadítottam kötelékei alól, Laposorrú Jimmit elsősegélyben részesítettem, és a banditákkal együtt megindultunk a kísértetek ellen.

- Auguste Corbeille, Auguste Corbeille - suttogták lelkesen.

De én sziklaszilárd léptekkel, kivont karddal mentem a kísértetek ellen. És odaértünk. Ekkor tízen, húszan, százan rohantak rám, és én csak küzdöttem éjjel-nappal, étlen-szomjan a kísérteteket kaszaboltam. De ők csak rohantak rám, és egynémelyik a torkomhoz kapott, és vaskezével, mely azonban láthatatlan volt, szorongatni kezdte. Ádámcsutkám már ropogott, velőmig hatott a kínzás, de küzdöttem, félholtan, ájultan rúgkapálva a kísérteteket.

És akkor már megint nem bírtam tovább, menekülnöm kellett, árkon-bokron át rohantam, minden erőmet megfeszítve. Nyomomban a kísértetek, lepedővel, gyertyával, és megint a Rém! És megint a Rém!

Gyorsan becsaptam a könyv fedelét, de még láttam, hogy a Rém sátános kacajjal berontott az anyához - megtöröltem kendőmmel gyöngyöző homlokomat, és tétován megindultam a körúton a Nemzeti felé.

A rosszul világított körútra ezernyi fehér pillangó szállt alá, kergetőzve, vidáman, s én a *Havas éjszakák*-at mondogattam Végh Györgytől, mámorosan, önfeledten:

A havas utcákon
Sötét éjszakákon
Már egyedül ballagok.

Meg ezt:

Most hópelyhek szállnak,
Lomhán szálldogálnak
És belepik hajamat,
Hull a tél ezüstje,
De azért ezüstre
Még sem festi hajamat.

És a fölsikoltást százszor, ezerszer elmondtam:

De hol van már Eszter,
Az aranykereszttel,
Jaj, kinek az oldalán?

Valóban, hol van már Hegedüs Zoltán is, Végh régi nagy barátja, nem is láttam, azt mondják megnősült, - nem Esztert vette el -, és már messze, messze vannak egymástól...

Mentem az utcán bánatosan, Végh Györgyöt keresve. S ahogy mentem, köröttem zsibongott a homályba borult város, a kávéházakból zene szűrődött ki, Pannikát és Marikát fütyülték az utcákon, s akkor arra gondoltam, ki emlékezik ezekre húsz-harminc év múlva? A kirakatokban könyvek, napról napra vastagabbak és többek, s vajon ki olvassa őket húsz-harminc év múlva, de még öt év múlva is? S az újságokról csaták, mindent fölemésztő küzdelmek ordítanak, államférfiak, rémtettek, húsz-harminc év múlva is ez lesz, csakhogy más államférfiak, más csaták, más rémtettek, és ki emlékezik már ezekre?

S a nők is tovasodródnak, ha ötven év múlva vidáman, könnyedén leszökkenek közibük, ugyanúgy kelletik magukat, ugyanúgy mosolyognak reám, de azok, az ötven év előttiek, nyomtalanul, jeltelenül tűntek el, sehol sem lelhetem őket. Nyomorultnak, bitangnak éreztem magamat, és a Dunának mentem volna talán, ha nem találkozom Végh Györggyel.

Elmerülve, leszegzett fejjel, behúzott nyakkal jött szembe velem az utcán, keze a zsebében, barna kalapja alól kikandikált a fülére zilált fekete haja, fázósan magába merült, látszott rajta, hogy nem is e világban él, csak leng itt, ide-oda cikázó autók, villamoskocsik között, sodródik az emberekkel, de talán reám gondol, Auguste Corbeille-re, aki jobban szeretem őt magamnál, vagy Annira, aki elhagyja mindig és akiért örökké búsong.

Megszólítottam, szemében föllobbant a fény, üdvözölt, színpadiasan, hangosan, az emberek megütközve néztek ránk, és régi, régi verseket dúdolt, szeme homályos volt és csillogott is egyben.

Akkor beszéltünk a csillagokról, a hóról, az előttünk siető leányokról és ő lemondóan intett a kezével.

- Fáradt vagyok - mondta -, s érzem: időm lassan lejár. Én sem vagyok különb ezeknél, a szépet kerestem mindig és nem találtam - azaz egyszer - csillant föl szemöldöke - egyszer, Anni szemében... De ez régen volt, és Anni ki tudja, hol van, él-e még. Nincs kedvemre a dal, egyedül vagyok, akikkel szeretnék élni, már nem élnek s akik élnek, azokkal nem szeretek élni. Nemrégiben jelent meg egy könyv a Tegnapok ködlovagjairól: Gárdonyi, Kosztolányi, Juhász Gyula, a Cholnokyak, Krúdy és Csáth, meg a szakállas Török - úgy érzem, én már a Ma ködlovagja vagyok, árnyék, elmosódott arcél. Ködlovag vagyok, néhányan szívükbe zárnak és kedvencük leszek, de idő múlásával, új szelek jöttével a köd egész eltakar, hőseim - még te is, Auguste Corbeille - nem tudnak megküzdeni a pókhálóval, mely mindennél erősebben elfedi börtönük kijáratát. Verseim széthullanak alkotóelemeikre, a szavakra, és akár szótárt lapoznál, olyanok lesznek.

- Auguste Corbeille, időnk lejárt, térjünk vissza a Semmibe!

S ahogy mentünk, köd ereszkedett le ránk, körülöttünk elmosódott minden, és a Szél lőn úrrá a Pusztaság felett.

BÚCSÚZKODÓ

Hát látod, olvasóm, ide is elértünk. Még sokat mesélhetnék Auguste Corbeille-ről, száz meg száz oldalon át, de minek: csak unnád, és nekem sem telne örömem benne. Jó van ez így, búcsúzkodjunk, menj dolgodra, időnk rövid, és még annyi mást kell elvégeznünk. Talán röpke mámort adtam neked, lázas ifjúságom egy darabját, mert én vagyok minden hősöm, Auguste Corbeille és Sevilla grandja, La Rosita és talán még Huesca is, a győzedelmes bika; én éltem át minden kalandot, s engem zártál a szívedbe örökre.

Auguste Corbeille, ifjúságom nem múló barátja, ne hagyj el engem, és ha téged idéznek, rám is gondoljanak néha, szelíd szemű, szomorú alkotódra, a költők hercegére.

Most háborúk dúlnak, s talán összeomlik egy világ, de te élni fogsz, ha élned kell és lesz még élet e földön, mert rajtad nem fog se fegyver, se méreg: árnyék vagy, Auguste Corbeille, egy fiatal magyar költő árnya, árnyék, ki idők felett és népek felett kóborolhat, amíg minden fény ki nem alszik e világon, mert az árnyékot nem lehet megölni, az árnyékot nem lehet megfogni, alantas rabszolgává sohasem süllyedhet.

Hát vége, Auguste Corbeille, vége a láznak, ismét magamba roskadok, s mit érdekel engem, hogy mit kiabálnak rád és rám, mit érdekel engem? Mi dolgom véle, hogy mit sütnek ki rólad szemfüles ítészek, hogy ponyvának tartanak-e, vagy remekműnek, mi dolgom véle?

És ha fölhördülnek is vakmerő ötleteimen, őszinte fölháborodásomon, meg tudják-e változtatni azt? És kinek mi köze hozzá, hogy magamat per Végh György szerepeltetem, regényalak vagyok én is, már régóta tudom, és könyvemet különben is barátaimnak és magamnak írtam.

Újszerű vagyok? Magamat adtam, minden szélsőségemmel, regényességemmel és túlzásommal, s ha művem érdektelen is, legalább kórtünet: egy rajongó, lázas, mámoros és szertelen kamasz írása: ha más nem: orvosi látlelet.

S hogy mi ez? regény, elbeszélés, csevegés, kritika, a ferdeségek ostorozása, napló vagy tanulmány, pikareszk regény vagy gúnyirat? Miért akarod elskatulyázni, nem mindegy neked, hogy micsoda, ha lekötötte érdeklődésedet, elszórakoztatott és egyes dolgokra felhívta figyelmed? Egyik sem s talán mindegyik egy személyben.

Én nem kutatom, hogy micsoda, de azt tudom, hogy én vagyok, egyedül én, szenvedélyeimmel és rögeszméimmel, én, Végh György, akit senkivel sem lehet és szabad összetéveszteni. És hogy amit csináltam, jó-e, kell-e valakinek is, mi gondom rá? A virág akkor is illatozik, ha nincsen is kinek, s a fa is meghozza gyümölcsét, ha nem is szakítják le.

Könyvecském a földön tartózkodásom emléke, bizonyság arról, hogy én is éltem itt, s talán nem voltam az utolsó. Huszonkét évi szemlélődésem, tapasztalataim és álmaim homályos tükre, melyben az igazak magukat vélhetik felvillanni, homályos tükör; mely elmosódottan engem is megmutat.

És tudom azt, hogy bármit is írjak ezután, akármilyen nagyot alkossak is, nem férkőzhet már semmi oly közel a szívemhez, mint Auguste Corbeille, kamaszkorom és ifjúságom legjobb és felejthetetlen barátja, Auguste Corbeille, Auguste Corbeille.

Ne búslakodj, hogy vége már, elmúlik minden, olvasóm, a szerelem, az élet is, nem tart örökké semmi nyár, a háborúra béke jön, az ifjúságra férfikor, elmúlik minden, elmúlik minden.

1942. január 15.-február 6.